2

DEVRİMİ YAPAN 3 ADAM

LENİN TROÇKİ STALİN

BERTRAM D. WOLFE

BFS
BİLİM
FELSEFE
SANAT
YAYINLARI

DEVRİMİ YAPAN 3 ADAM
BERTRAM D.WOLFE
2
BFS
BİLİM
FELSEFE
SANAT
YAYINLARI

BFS Yayınları : 44
Tarih Dizisi : 5

*

Kapak Düzeni: Savaş Çekiç - Şahin Aymergen

Three Who Made A Revolution (1948)

*

1. Baskı : Türk Siyasi İlimler Derneği (1969)
2. Baskı : Kuzey Yayınları (1985)
3. Baskı : BFS Yayınları (1989)

*

Basıldığı Yer : Tuba Matbaası

Bertram D. Wolfe

DEVRİMİ YAPAN ÜÇ ADAM

CİLT : 2

Çeviren :

YUNUS MURAT

B F S
BİLİM/FELSEFE/SANAT
YAYINLARI
TARİH DİZİSİ : 5

İÇİNDEKİLER

2. CİLT

XVIII.	1905 DENİLEN YIL VE BAŞKENTLER	1
XIX.	TROÇKİ'NİN UZUN TURU	25
XX.	VLADİMİR İLYİÇ'İN YARGILANMASI	30
XXI.	LENİN VE STOLYPİN	53
XXII.	SİLAHLAR VE İNSANLAR	67
XXIII.	SOSO DJUGASHVİLİ'NİN GENÇLİĞİ	98
XXIV.	GÜRCÜ BOLŞEVİZMİNİN DOĞUM SANCILARI	118
XXV.	TARİH NASIL YAPILIR	139
XXVI.	DJUGASHVİLİ'NİN ÖĞRENCİLİĞE BAŞLAYIŞI	151
XXVII.	STALİN VE LENİN	169
XXVIII.	SÜRGÜNLERİN GECESİ	179
XXIX.	FİLOZOF OLARAK LENİN	202
XXX.	PARÇALANMA GEÇİCİ OLMAKTAN ÇIKIYOR.	226
XXXI.	ROMAN MALİNOVSKİ OLAYI.	245
XXXII.	SAVAŞ BULUTLARI	271
XXXIII.	MİLLÎ MESELE	293
XXXIV.	ENTERNASYONALİN HAZIRLIKLARI.	307
XXXV.	BİR DÜNYA SONA ERİYOR.	324
XXXVI.	SAVAŞA KARŞI YEDİ SAV.	339

BÖLÜM XVIII

1905 DENİLEN YIL VE BAŞKENTLER

Ayaklanmayı gelecek bahara kadar geciktirirdim. Fakat bize sormayacaklar ki...

—Lenin

Büyük Ekim ayı genel grevi devam ederken Lenin hâlâ Rusya'ya girememişti. Stokholm'de, kendisiyle, buluşup, ona sahte pasaport verecek olan ajan, görünürlerde yoktu. Finlandiya'ya geçmek istediği küçük çatana ise fırtınalar yüzünden hareket edemiyordu. İki hafta süreyle, zoraki bir atalet içinde kendini yedi bitirdi. Posta ve telgraf hatları bile grev olduğundan, çalışmıyorlardı. Yoldaşlarına tek kelime mesaj gönderemiyor, onlardan tek kelimelik haber alamıyordu. Grevler ise bütün ülkeye yayılıyor; Saint Petersburg kendi başına «Sovyet» kuruyor, ve hareketin liderliğini eline geçiremiyor; en kritik sorunlar, kimse kendisine tek bir kelime bile lütfedip, sormadan hallediliyordu. Hepsinden daha kötüsü Lenin'in kendisinin bu an için eğitip, yetiştirdiği adamları hata üstüne hata işliyorlar, ülke tarihinin bu can alıcı anında, kendilerinden beklenen «hareketin liderliğini ele geçirme» şansını yitirmeye başlıyorlardı.

Orijinal belgelere (ve Lenin'in sağlığında yazıldığı için nispeten daha güvenilir parti tarihlerine) bakarak, incelememizi ne kadar derine indirirsek, ünlü 1905 Sovyetinde kimin «baş», kimin «kuyruk» olduğunu anlamamız, ve Bolşeviklerin bu olayla ilgilerinin ne olduğunu ortaya çıkartmamız güçleşmektedir. Örneğin Stalin'in parti tarihinde (1939) şunları okuyoruz:

> Bildiğimiz gibi, Lenin henüz Saint Petersburg'a erişmemişti; hâla yurt dışında bulunuyordu. Menşevikler, Lenin'in yokluğundan yararlanarak Saint Petersburg Sovyetine girdiler ve liderliğini ele geçirdiler.

Bu cümlelerdeki «Lenin'in yokluğundan yararlandılar» ifadesi Stalin'in kişisel diktatörlük ve tek adam yöneticiliği (factotumship) inancını açığa vuran bir ifade olarak kabul edilse bile, daha sonraki, Menşeviklerin Sovyet'e girme olanağı bulmuş olmaları ile ilgili cümlecik gerçekleri saklamak için söylenmiş olsa gerek. Zira Sovyet'in kurulması için ilk girişimde bulunan Menşevikler olmuş, Bolşevikler ise Partinin yerine ikâme edilmek istenen kontrolü imkânsız ve güvenilir olmayan bir kuruluş olacağı için, işin başında bu fikre karşı koymuşlardır. Öyle ki, ilk Sovyet toplantılarında, Bolşeviklerin Petersburg Komitesi bu toplantıları boykot etmeye bile kalkışmıştır.

Menşeviklerin niçin Sovyet kurulmasından yana, Rusya'daki Bolşeviklerin ise Sovyet kurma fikrine karşı olduklarını anlamak için, bu iki hizip arasında, aynı yılın baharında ayrı ayrı yaptıkları konferanslardan beri devam edegelen bir yığın teorik tartışmalara geri dönmemiz gerekir. Sovyet şeklindeki bir genel İşçi Temsilcileri Meclisi (**Sovyet** kelimesi Rusca'da «Meclis» demektir.) üzerindeki görüş ayrılığını anlamak için geri dönelim.

Axelrod'un liderliğindeki Menşevikler, bahardan itibaren, devrimin büyümeye başladığı günlere uygun olsun diye, daha geniş bir kamu hayatı için, yani ilk düşünceye doğru yöneldiler. Birincisi, Rus işçilerini «partizan olmayan geniş bir işçi örgütü» kurmaya teşvik etmekti. İkincisi ise, bütün Rus halkını, bu mücadele içinde yer almaya, ve «devrimci ve kendi kendini yöneten belediî ve yerel kuruluşlar kurmaya» çağırmaktı.

Bu fikirlerin sahibi ve yaratıcısı olan Axelrod'a göre, gizli Sosyal Demokrat Parti, Batı Avrupa anlayışında bir işçi sınıfı partisi olarak kurulmuş değildi. Rusya içindeki gelişmesi ile tethişçi bir aydın çekirdeğinin eliyle olmuştu. Bu aydınlar çekirdeği bile, henüz gelişmemiş durumdaki işçi kitlesinin adına konuşuyordu. Mücadelenin bu ilk safhasının yarattığı özgürlük, en sonunda işçilere bir araya gelme şansını veren bir olguydu. Bir araya gelen işçiler kendi sendikalarını kuracaklar, kendi partilerini kuracaklar, kendi liderlerini kendileri seçecekler, kendi programlarını kendileri tespit edecekler, bir sınıf olarak kendi çıkarlarının, kendi varlıklarının bilincinde olacaklardı. Bu yeni ve gerçek «İşçi sınıfı» ise, o zamana kadar kendilerine hiçbir temele dayanmadan «proletaryanın partisi» sıfatını takmış olan profesyonel devrimci aydınların bozguncu kadrolarını içine alıp, onları da massedecekti.

Axelrod'un «geniş tutulmuş işçi örgütü» görüşü ile, halkın bir bütün olarak «geniş tutulmuş demokratik örgütlenmesi» görüşü birbirlerine parelel görüşlerdi. Bu iki örgüt aracılığı ile, yerel bürokratik kuruluşlar kaldırılacak, yerel otonomi ve kendi kendini-yönetim yayılacaktı. Bürokrasinin o zamana kadarki kuruluşlarının yerine geçecek olan bu iki yeni örgüt, kurucu meclise bir geçiş olan «bütün Rusya Kongresi»ne, ayrı ayrı, veya tek bir kuruluş gibi, delegeler gönderecekti. Axelrod'un bu düşünceleri, Aus devriminden önceki devrimlerde olan bitenlerden esinlenmişti: Fransız Devrimindeki Jacoben'ler klubü ve komünler, Amerikan Devriminde Temsilciler Komiteleri ve Kıta Kongresi gibi. Axelrod'a göre, kendi istek ve iradesini açığa dökmek ve ifade etmek için hiçbir örgütü olmayan Rus halkı için, bu «kendi-kendini yöneten devrimci köy ve kasaba örgütleri», halk iradesinin organize olmasına ve ifade edilmesine yarayacaklardı.

Axelrod, bu fikirlerini Iskra'da geliştirirken, Lenin de acımasız eleştirilerine başlamıştı. Lenin, tam anlamıyla Parti'den yana düşünüyordu. Axelrod'un bu fikirleri, Lenin'e göre, Partiyi ortadan kaldırmak; Partinin, önderlik istek ve görevlerini, Partinin üstün bilgililiğini yok saymaktı. Lenin'e göre, Axelrod saçmalıyor ve ihanet örneği veriyordu. Zamanla ulusal kongre şekline dönüşecek olan «kendi kendini yöneten, devrimci yerel örgütler» fikrine gelince, bu görüş de ulusal devrimci bir geçici hükümete ulaşmak için gerekli olan merkezi yönetimli ve merkezi güdümlü bir devrim anlayışına aykırıydı. Ulusal Kongreye giden yol, dağınık ve örgütsüz kitlelerin ve yerel toplulukların delegelerinin toplanması değil, büyük ölçüde örgütlenmiş bulunan devrimci partilerin temsilcilerinin toplanmasıydı. Kurucu Meclis, ve ileriki günlerin yerel yönetsel örgütleri, ancak bu merkezi yönetimci örgütün silâhlı kalkanı sayesinde gerçekleştirilebilir. Görülüyor ki: Lenin, merkeziyetçi bir devrim ile önce kentlerin ele geçirilmesini; iktidarın kentlerde el değiştirmesini, kırsal bölgelerde yeni yönetsel örgütler kurma işinin ise sonradan ve yukarıdan aşağıya bir şema içinde gerçekleştirilmesini savunuyordu. Axelrod ise aşağıdan başlayan, ve sonunda ulusal temsil oluşumuna dönüşecek bir görüşteydi. Lenin'e göre, eldeki Parti devrimin ve devletin öncüsü, yönetici gücü ve çekirdeği olmak zorundaydı. Axelrod ise, bütün bu işlerin gene bir avuç gönüllü tarafından yapılacağını belirtiyor, ancak, bütün bir Rus halkının ve işçi sınıfının temsilcisi olan örgütlere bağlı aydınlar şekline dönüşmüş olmayı da öngörüyordu.

Lenin, «geniş, partizan olmayan, demokratik kuruluşlar» şeklindeki sözlerden, Axelrod'un, Sosyal Demokrat Partiyi bir de-

mokratik burjuva partisine dönüştürme ihaneti içinde bulunduğunu çıkarıyordu. Keza, Axelrod'un «geniş işçi kongresi» veya «işçi partisi» de anlamsız ve sakıncalı düşüncelerdi. Anlamsızdı: çünkü otokrasiyi devirmeden geniş bir işçi örgütü kurmak mümkün olamazdı. Sakıncalı ve tehlikeliydi: çünkü «partizan olmayan» (veya, çok partili veya Partilerüstü) işçi örgütünden söz etmek demek, Sosyal Demokrat Partinin, işçi sınıfı için tespit ettiği gerçek programın üzerine gölge düşürmek demekti. Eğer, Parti'nin kendisi geniş örgütler kuracak idiyse, bunlar sadece partinin daha geniş bir alana yayılmasına yaramalıydı. Yeni üyeler toplamaları için, yeni üyeleri yetiştirecek bir okul olarak yararlanılmaları için, Partiye bağlı bir şekilde kurulabilirlerdi. Ve eğer partinin dışında daha geniş bir örgüt kurulması gerekli idiyse, Parti insiyatifi ile kurulmayan bu örgütün bile Parti tarafından kontrol altına alınması, program hazırlama ve liderlik görevlerinin Partice yürütülmesi gerekirdi. Eğer Parti sözünü geçiremezse, o zaman, işçi sınıfının gerçek çıkarlarına aykırı bir yolda olduğu için, böylesi bir örgütün yıkılması için çalışılmak gerekirdi.

Bu teorik tartışmalar sırasında, her iki tarafta Petersburg Genel Grev Komitesini, veya Emekçi Temsilcileri Sovyeti'nin hızla ortaya çıkışlarını fark edemediler. Axelrod olsun, Lenin olsun, ileride çıkacak olayları kestirebilmek için geriye bakıyorlardı. Fakat her ikisi de, geriye baktıklarında, o zamana kadar geçirmiş oldukları iki farklı geçmişten birşeyler söylemesini istiyorlardı. Axelrod, İngiltere, Almanya, ve Fransa gibi Batı ülkelerine bakıyordu hep. Axelrod'a göre Rusya da Batı ülkeleri gibi, başarılı bir burjuva devriminden sonra demokratik kapitalist aşamaya girecekti. Kuracağı yerel yönetsel örgütler, ve işçi sendikaları, o zamana kadar Rusya'nın tatmamış olduğu demokratik bir kamu hayatının kurulmasına öncülük edeceklerdi. Fakat Lenin, daha çok, tarihsel Rus devrimci yeraltı hareketleri açısından meseleye bakıyor, ve aşağı'dan hiçbir hareketin gelmediği, yüzyıllar boyunca merkeziyetçi kalmış bir ülkenin insanı olarak düşünüyordu. Lenin'in görüşleri, gelenek olarak, reform için saray darbelerinden yola çıkan Rus reformcularının, ve gizli örgütçü Naradnoya Volya'cıların devamıydı. Bütün ümitleri merkezi yönetimli bir ayaklanmanın hızla başarı kazanması, ardından işçilerin, sonra da köylülerin örgütlenmesi ve eğitilmesi üzerine kurulmuştu. İlk hareket noktası iktidar olan, ve yukarıdan başlatılan bir şemaydı bu.

Axelrod'un «Batıcı» görüşü, uzun bir zamanı gerektiren kendi kendini yönetim geleneğinin kurulup olgunlaşmasını gerektiri-

yordu. Böyle bir gelenek Rusya'da hiç olmadığı için, Lenin'in geleneksel Dusçuluğu üctünlük kazanmış oluyordu. İşte bu özelliği sayesindedir ki, kritik anlarda, cahil fakat ayaklanmayı akledebilmiş işçi kitleleri Lenin'in sloganlarını kabul etmişlerdir. Bu basit sloganların geniş kitlelerce, kolaylıkla kabul edilmesinde, anlaşılmasında Lenin'in «Rus» özelliği etken olmuştur. Parti kavgalarında da bundan yararlanmış, Rus devrimci aydınları içinde en «Rus» olanı ünvanını da bu yüzden kazanmıştır.

Menşevikler ile Bolşevikleri iki saf halinde ayıracak olursak, bu «ulusal» ayrım hemen kendini gösterir. 1905 yılındaki Bolşevik önderlerinin başında Lenin vardı. Lenin Volga'nın içeri bölgelerinden gelme bir Büyük Rusyalıydı. Rykov, Bogdanov, Krassin, Postalovski-hep Büyük Rusyalıydılar. Fakat Menşevik takımının başındaki Axelrod, Martynov (Piker), Martov, (Tsederbaum), Dan (Gurvich) hepsi de Batılılaşmış düşünceleri olan Rus Yahudileriydi. Menşeviklerin yukarı düzeydeki önderleri içinde Büyük Rusya lı olan sadece Plekhanov ile Potresov'du. Rus Yahudisi olan birinciler yıllar yılı Bolşevizm arasında sallandılar. Plekhanov ile Potresov ise, hayatları boyunca, Rus liberalizmi ile Sosyal Demokrasi arasında bir ittifak kurulması için çalıştılar. Gerçekten, Potresov tuhaf bir çatışkınlık (anachronism) örneğiydi: kişilik ve anlayış yönüyle 1840'lardan kalma bir liberaldi. Ama teorik yönüyle Marksist olarak yetişmiş bir liberaldi.

Öte yandan, Troçki, Parvus ve Rose Luxemburg'lar da Yahudiydiler. Parvus ve Rosa Luxemburg uzun yıllar Batı Avrupa hareketlerinde yer almışlardı. Batılılaşmış bir dünya görüşüne dayanan devrimci kişilikleri olan bu ikisi, ve Troçki, bir yandan Lenin'in örgütsel merkeziyetçiliğinden ürküyor, bir yandan da Lenin'in organik bir Rus devrimi görüşüne katılıyorlardı. Liderlerin kişilikleri açısından bakılacak olursa, Nazi uydurması (legend) olan «Yahudi Bolşevizmi»nin ne kadar asılsız olduğu ortaya çıkar. Gerçekten, Bolşevizmin fazileti de, kötülüğü de Rusya'nın ulusal özelliklerinden kök almaktalar, ve-uluslararası ve Batılı görünümlerine, teorik süslerine rağmen, temelli bir şekilde, Rus devrimcilik geleneğinin özelliklerini taşırlar.

Bu, merkeziyetçilikten yana gelenek, hem avantajlarla, hem de tehlikelerle doluydu. Bu gelenek, insiyatifi, yetkiyi, ve iktidarı en üstteki liderliğe bırakma eğilimindeydi, ve parti saflarında yer alanların-yukardaki liderlik tek kişi liderliği bile olsa-fazla bir insiyatifi olmamasını öngörüyordu: taban ve saflardakiler, üstte

ki yöneticiden gelecek kararları yerine getirmek için, ve sadık bir bağlılık içinde bulunmak için, yukardaki yönetici üzerinde demokratik kontrol hakkına bile sahip olmayacaklardı. Liderlerin ne yapmak istediklerini anlayabilir olma, bununla yetinip, buna göre harekete geçebilme şartının nedeni açıktır. Tartışmayla oyalanmayan; verilen emirleri hemen yerine getirebilen bir ordu gibi «çoğaltılmış vurucu gücü» olan bir örgütlenme isteniyordu. Bu yönüyle, güç problemler üzerinde düşünmeyi zor ve yorucu bulan alelâde insanlar için rahatlık verici; ama örgütün saflarında yer alanları liderin yapacağı yanlışlıklarla da karşı karşıya koyan bir anlayıştı. Bu yüzden de tehlikelerle doluydu: lider yanlışlığa düşerse, veya lider saflardaki adamlarından uzak düşerse, önemli tarih dönüşümlerinde, tek başlarına kalacakları için, yerinde kararları alamaz olacaklardı.

Saint Petersburg İşçi Temsilcileri Konseyi, genel grevin yarattığı, umulmadık, beklenilmedik bir sonuçtu. Konsey, Petersburg Menşeviklerinin yarattığı bir çekirdekten gelişmişti. Savunduğu fikirler ise Axelrod'un «insiyatifi aşağı'ya bırakma» görüşüne yakındı. Ama kurulan Sovyet ne Bolşeviklerin, ne de Menşeviklerin hesabında olmayan birşeydi. Her iki hizbin de teorik görüşleri içinde Sovyet kurulması hakkında hiçbir şey bulunmadığı gibi, hiziplerden herhangi birisinden böylesi bir fikir ortaya atabilecek bir alt hizip de söz konusu olamazdı. Lenin, kendi kişiliğinin özellikleri olan, yeni olaylar karşısındaki gerçekçiliği ve esnekliği sayesinde, genel grevin de, genel grev komiteşinin de, Rusyanın hayatında çok önemli ve çok yeni şeyleri dile getirdiğini kavramakta gecikmedi. Fakat Lenin'in kendisi, sabırsızlık içinde, Stokholm'de geniş tutulmuş örgütler hakkında ileri sürdüğü kuşkucu görüşlerin etkisinde, Menşeviklerin ve partili olmayan kitlelerin kurdukları genel grev komitesine de, Sovyet'e de iyi gözle bakmıyorlardı. Lenin'in, «geniş tutulmuş non partizan işçi örgütleri» ve «devrimci yerel kendi yönetselcilik» konularında yazdığı son eleştiriler ise, tamıtamına Sovyet'in oluştuğu günlerde -Ekim'in 17'sinde- **Proletarii** gazetesinde yayınlanmıştı! Öbür yanda ise, Axelrod, Dan, Martov ve Martynov'un son yazıları ise, Rusya'daki Menşeviklere Sovyetlere karşı iyi davranmayı öğütleyen yazılardı. Bu yazılardan sonra Sovyetin kurulması, Menşeviklerin gözünde, kendilerinin savunageldikleri iki temel görüşün doğrulanmış olması gibi göründü.

Genel greve katılmak için aceleyle Finlandiya'dan Rusya'ya giren Troçki, grevi yönetmek üzere bir işçi kuruluşunun teşkilini ve

bunun için yapılacak işçi temsilcisi seçiminde her 1000 işçiye 1 delege seçmeyi öngören bir de plân sunmayı düşünüyordu. Saint Petersburg'daki Finlandiya Gar'ında trenden indiğinde ise, birçok fabrikalarda ve sendikalarda Menşeviklerin yönetiminde böyle bir seçimin yapıldığını, bitmek üzere olduğunu öğrendi. Menşevikler, her 100 kişiye 1 delege seçtirmişlerdi.

Bunun sonucu olarak da Menşevikler, o andan itibaren, delegeler arasında bir çoğunluk elde etmişler, Sovyet üzerinde de kuvvetli bir nüfuz kurmuşlardı. Birkaç gün sonra ise, kendi görüşleri olan «geniş, partizan olmayan örgütlenme»ye uygun olarak, Zborovski'yi geri çekmişler; Georgii Nosar isminde partili olmayan bir hukukçuyu Sovyet Birinci Başkanlığına getirmişlerdi. Bu adam Nosar olarak değil; Menşevizme eğilimli biri olup çıktıktan sonraki Khrustalev düzmece adı ile tanınır. Sosyal Devrimciler için Avksentev'e, Menşevikler grubu için de Troçki'ye başkan yardımcılığı verilmişti. Sovyet'in sona ermesinden elli gün öncesine kadar, en parlak önderi Troçki olmuştur. Troçki'nin liderliğe yükselmesinde, istisnaî parlak zekasının; plân hazırlamadaki, önerge sunmaktaki, nihai kararları kaleme almaktaki ve heyecan uyandırıcı bildiriler yazmakdaki yeteneklerinin etkisi büyük olmuştur. Ayrıca, hiç kuşku yok ki, Sovyet kurulur kurulmaz bu fikre katılmış olmasının; kayıtsız şartsız Sovyet'i desteklemiş olmasının, ve kısmen hizipler dışı kalmış olmasının da olumlu etkileri vardı.

Lenin'in yazılarının başına gelmedik kalmadı. Kelimelerin bile büyülü ve kutsal varlıklar gibi göründüğü yerlerde, uygunsuz bir zamanda yanlış bir iktibasta bulunmak bile insanın başına olmadık işler açabilirdi. Şimdi bile siyasal durum neye elveriyorsa, resmi Sovyet yorumcuları bir öyle diyorlar, bir böyle. Uygun görmedikleri zaman geçici bir süre için, veya ilelebed bazı bölümleri veya bazı dipnotları yayınlamamaktadırlar. Bazan da, bazı liderlerin söylememiş olmaları gereken sözlerle ilgili şeyleri çevirmekte ve yayınlamakta işi ağır tutmaktadırlar. Bu güne gelene dek ölümünün üzerinden yirmi yıl geçtiği hâlde Lenin'in «Bütün Eserleri» (Complete Works) henüz gerçekten bütün değildir. Örneğin, VIII, IX, ve X nolu ciltleri ele alalım. 1905 Devrimi ile ilgili bu ciltlerde, devrim hakkında Lenin ne yazmışsa olması gerekirdi. Oysa Sovyet kurulmadan önce Sovyet fikrine karşı çıkılıyor gibi görünen bir düzine bölümler yer aldığı halde, tarihin bu bölümündeki ani değişikliklere karşı büyük bir düşünüre yaraşırcasına Sovyet olgusundan yana olumlu tutum takınmış olduğunu gösteren hiçbir belgeye yer verilme-

mektedir.[1] Bunlar hiçbir açıklama yapılmadan 1940 yılına kadar basımlanmaktan alıkonulmuşlardır. Sonraları, gene hiçbir açıklama yapılmadan, Rus dilinde yayınlanan teorik konularla ilgili bir dergide (Bolşevik) yer almışlardır. Bütün bu yıllar boyunca bu belgeler yitirilmiş miydi? Ekim Devriminin yirmiüçüncü yılına kadar bulunamamış mıydı da tam o yıl mı bulunmuştu? Nerede? Nasıl? Bolşevikler hizbinin yararı öylesini gerektirdiği için mi saklı kalmışlardı? Bolşevikler bu konularda hiçbir açıklama yapmıyorlar. Örneğin, Lenin'in 1905 Devrimi hakkındaki yazılarının içinde biri vardır ki, yayınlanmış bulunan bütün yazıların hepsinden daha önemlidir. Lenin'in, anarşistlerin Sovyet'ten ihraç edilmeleri hakkında yazdığı bu makalesinde şöyle denilmektedir: «Emekçi Temsilcileri Konseyi ne bir işçi parlementosu, ne de bir proleterci devletin organı, ve hatta ne de herhangi bir hükümet organıdır (Konsey) belli amaçların elde edilmesi için girişilen bir mücadelenin organıdır.» Bu bakımdan önemli bir başka tezi ise Sosyal Demokrat Parti'nin 1906 Kongresi için hazırlanan Sovyet hakkındakidir.

1940 yılına kadar yayınlanmayan bu belge, açıkça anlaşılıyor ki, 1905 Kasım ayının başlarında, Stokholm'de yazılmıştır. O sırada Lenin'in haber kaynakları bazı Rus gazetelerinin birkaç sayısı, ile yabancı basın haberlerinden ibaretti.

> Görüşlerimi halâ bu kahrolası uzak yerlerde, ve bir «Yabancı» gibi yazıyorum- diye yumuşak başlı ve akıllıca başlıyordu-, tıpkı mültecinin «cephe arkası» ndan yazabildiği kadar... İşçi Delegeleri Sovyetinin tek bir toplantısını görmeden, yoldaşlarımla tek bir fikir mübadelesinde bulunamadan... Novaya Zhizn'deki (2) yoldaş Radinin sorusu haksız:

---

(1) Burada sözü edilen Lenin'in «Toplu Eserleri ve Çalışmaları»nın Rusça üçüncü basımıdır. Bu, şimdiye kadarkiler içinde tamamen denilebilecek en iyi basımdır. Bu kitap basılmaktayken, Dördüncü Basım'ın çeşitli ciltleri ortaya çıkmaya başlamıştır. Bu basımın, öncekilere göre, birçok yönden, daha tam olduğu söylenebilir, ama bu basım da gerçekten tam değildir. Stalin'e fazla iltifat etmeyen birçok yazıları, veya Parti Tarihi eserinin şu andaki elde mevcut metninde anlatılanlara görülür şekilde ters düşen yazıları Lenin'in «Bütün Eserleri»nin son, dördüncü yayınında da yoktur.

(2) Radin, Knunyantz'ın müstear adıdır. Radin'in görüşleri Bolşeviklerin Sovyeti boykot etmelerinde, ve daha sonra Partiye girme, ve Sosyal Demokrat programı kabul etmeleri için ültimatom vermelerine temel teşkil etmiştir. Bolşevik liderler, halk Sovyet'ten yana isteklilik gösterince baskı altında kalmışlar, ve iki gün içinde fikir değiştirmişlerdir.

İşçi Delegeleri Konseyi **veya** Parti? Bence işin doğrusu şu olmak gerek:

hem İşçi Delegeleri Konseyi, **hem** de Parti.....

Grevi kim başlattı ve kim başarıya ulaştırdı? **Bütün** proletarya, ki aralarında- şükür; çok küçük bir azınlık şeklinde-Sosyal Demokratlar da vardı. Grevin yöneldiği amaçlar neydi? Hem ekonomik, hem de aynı zamanda siyasal. Ekonomik amaçları **bütün** proletarya kitlesine... siyasal amaçları ise **bütün** halka sesleniyor... Sovyet **bütün** işçilerin, büro görevlilerinin, hizmetçi ve müstahdemlerin, yetkisiz işçilerin temsilcilerini... birlikte, savaşmak isteyenlerin tamamını... temel siyasal dürüstlüğü olanların hepsini kapsamalı ve buna **istekli** olmalıdır... Sovyet'ten (Bolşeviklerin o sırada iddia ettiklerinin aksine) Sosyal Demokrat programı kabul etmesini, ve partiye girmesini istemek bence doğru değildir... Hem Sovyet, hem de Parti, ikisi de mutlaka elzem...

Yanılmış olabilirim, ama bana öyle geliyor ki (elimdeki noksan ve **pek** özel «makale» bilgilerine göre) siyasal yönden Sovyetin, **geçici devrimci hükümetin** tohumu (germ) olarak kabulü gerekir. Bana öyle görünüyor ki, Sovyet, mümkün olduğu kadar kısa bir zamanda, kendisini bütün Rusya geçici devrimci hükümeti olarak ilân etmek, veya (gene bu sonuca varacak bir başka formül ile) geçici devrimci hükümetin **yaratılmasını** sağlamak zorundadır... Sovyetin, devrimci geçici hükümet için kuvvetli bir çekirdek seçmesi, ve sonra bütün devrimci partilerin ve bütün devrimci demokratların temsilcilerine bu çekirdeğe girme hakkı tanıması gerekir... Genişlemekten, farklı renklerden korkmuyoruz... Tersine, bunu istiyoruz; proletarya ile köylü kitlesi birleşmedikçe; sosyal demokratlarla devrimci demokratlar birleşmedikçe, tam bir zafer imkânsızdır...

Sovyet programında bulunması gereken hususlar... Çarın aldatmaca şeklinde vaadettiği siyasal özgürlüğün tam olarak elde edilmesi: konuşma özgürlüğüne karşı, vicdan, basın, sendika, grev özgürlüğüne karşı baskıların kaldırılması, bütün kurumsal baskıların [polis, ordu, sansür gibi] bu özgürlükleri kısıtlamalarına son verilmesi... silâhlı halk kitlelerinin himayesinde, tam anlamıyla genel bir kurucu meclisin teşkili... baskı altındaki oluşlara gerçek ve tam özgürlük... topraklara sahip olmak isteyen köylülere her türlü yardımın yapılması, her yerde devrimci köylü komiteleri kurulmasıdır...

Burada özel anlamlar yüklenmiş, ve çeşitli istemleri dile getirmek üzere vurgulanmış **Sovyet** kelimesi, daha önce belirttiğimiz gibi, Rusça'daki «meclis» anlamındadır. Bizdeki Merkezi Meslek ve Emek Meclisindeki anlamına yakın olan bu kuruluştan o zamanki Rusya'da da zaten vardı. Petersburg Genel Grevinde de belki rol oynamıştı. Oynamamış olsa bile, genel grevden sonra, çeşitli dağınık gruplardan gelecek olan bir sürü delegelerle genişletilmesi gerekecekti. Böylece, Meslek ve Emek Meclisinden yeni yetkiler ve

görevlerle donatılmış bir organ kurulacak; günlük sendika işlerine bakan eski meclis yerine, bütün sorunları ile genel grevi yönetecek bir kurmaylar topluluğu şekline geçilecekti. 1920'lerde bizim ülkemizdeki Seattle ve Winnipeg genel grevlerinde, grevciler günlük işlere bakan Meclis yerine genel grev komiteleri kurmak lüzumunda kalmışlardır. Böylesi genişlikteki işçi hareketleri birleştirilmiş bir yönetimi zorunlu kılmaktadır. Grevcilerin rızalarına dayanan bir otoritenin kurulması, grevi yaymak veya dar tutmak gibi işlere karar vermekte, grevin strateji ve taktiklerini saptamakta gereklidir. Her saat başı, her dakika başı karar almak, bu kararları saatı saatine, dakikası dakikasına izlemek gerekir. Halkın grevcilere dost gözle bakan bölümlerine, greve katılan işçilere ve ailelerine grevden mümkün olduğu kadar az zarar görmeleri için hangi hizmetlerin devam etmesi gerekmektedir? İşçilerin evlerine yiyecek ve süt verilebilmesi için, çöplerin toplanıp halkı rahatsız etmemesi için, hastanelerin zarar görmemesi için yükleme boşaltma ve taşıma ulaştırma hizmetlerinden hangilerinin devamına karar verilecektir? (Seattle ve Winnipeg grevinde çöp arabalarının, üzerinde «genel grev komitesi kararı ile çalışmasına lüzum görülmüştür» yazısı ile dolaşmaları meşhurdur.) Bir genel grevde kamu hayatının bazı alanlarının düzenlenmesi gerekir: greve giren gazeteler yerine grev bültenlerinin yayınlanması; diğer işçi kesimleri ile, işverenlerle, halkla, yetkililer ile görüşmeler yapılması, amaçların tanımlanması, yeniden gözden geçirilmesi; kararların bütün işçi kitlesinin yararını koruyacak şekilde tespit edilmesi gerekir. Grev, genel bir grev olduğu ölçüde bütün topluluğun, kamunun, devletin, ve devlet hizmetlerine benzer hizmetler yüklü kuruluşların fonksiyonlarını yüklenmek zorunda kalır. Rusya'da ise, sendikacılığın tam örgütlenmemiş olması; grevin siyasal karakteri ve kapsayıcılığı; kamu hizmetlerinin, sendikaların, sanayi, meslek ve zanaat kuruluşlarının hepsine birden bulaşması; 120 tane şehir ve kasabaya sıçramış olması; ülkenin, merkeziyetçi gelenek yüzünden herşeyden Saint Petersburg'a bakmaya alışmış olması; hükümet ve devletin donup kalması, buna karşılık devletin tam anlamıyla yerine geçme isteği şeklinde kendisini ortaya koyan devrimci heyecan yüzünden Saint Petersburg İşçi Temsilcileri Kurulu olağanüstü ağır görev ve yetkilerle donanmış bulunuyordu. Bu kurul genel grev komitesi olduğu kadar, yerel idareler kurulu; ulusal genişlikteki ayaklanmanın düzenleyicisi; özel anlamıyla işçi sınıfının, genel anlamıyla ise bütün halkın geçici parlamentosu, ve devletin rakibi yeni bir devletti ve kuruluşundan az sonra ise köylü kurulları şekline dönüşecekti. Köylü kurullarının orta-

ya çıkışları ise Saint Petersburg İşçi Temsilcileri Kurulu sırasında olmuştur. İşçi Temsilcileri Kurulu kendisini dağıtmadan önce Rusya'nın kırsal bölgelerine de delegeler göndererek yeni Sovyetler kurmaya çalışılmıştır (bunlar birdenbire artmış; bazıları bulundukları yerlerdeki devlet yetkilerini ele almışlardı), ve ayrıca bütün Rusya Sovyetler Kongresi toplamak için genel çağrıda bulunmuştur. Petersburg İşçi Temsilcileri Kurulunda olmayan, sadece, 1917'de etkenlik kazanacak olan, askerlerin delegeleriydi: (çok yavaş ve tektük görülmeye başlamışlardı).

Bu tüm ulusca genel grevin, işçi hareketleri tarihinde benzeri hiç yoktu. Hatta, 1905 Ekim ayının öncelerinde; Kanlı Pazar sonrasındaki her ay, eski günlerde; en sonki on yılda olmuş olan grevlerin toplamından fazla grev olduğu günlerde bile, Ekim genel grevine benzeyeni görülmemişti. Zira, bu kereki sosyalistleri de genel greve katılan diğerlerini de şaşırtmış; devlete el koymuştu. Dizilen her bin harflik metin için birkaç **kopek** fazla ücretle, noktalama işaretlerinin de dizgide hesap edilmesini isteyen Moskova'lı mürettiplerin küçücük grevi, nispeten sessiz geçen aylar boyunca birikmiş, biribiri ile ilgisiz birçok alanlarda, peşpeşe, yayılmaya başlamıştı. Savaş neredeyse tükenmek üzereydi. Demiryolları kıyılarında oturmuş milyonlarca yılgın asker evlerine gönderilmeyi, ve terhis olmayı bekliyorlardı. Çoğu hâlâ silâh taşıyan askerlerin duyduğu öfke ve acılar, çok geçmeden askeri birliklerde, ve donanmada isyanlar çıkmasına yol açacaktı. İhraç edilmek üzere hazırlanan tahıllar kıyılara taşınıyor; gemiler, yüklerini almak için kıyılarda bekliyorlardı. Mürettiplerden fırıncılara, demiryolu cer atelyelerindeki işçilere kadar grev yayıldı; cer atelyesi işçilerinden katar memurlarına geçti, sonunda 26.000 millik demiryolu hatlarındaki 750.000 işçi ve diğer personel on gün içinde greve katılıvermişlerdi. İşler bu biçime girdikten sonra ise, noktalama işaretlerine de para verilmesi ve buna benzer ekonomik amaçlar ortadan kaybolmuş, siyasal amaçlar ise kendiliklerinden doğmuş ve ön plâna geçmişti. Demiryollarının durması üzerine bütün bir Rusya sanayisi durmuştu. Hem sempati gösterileri yüzünden, hem de şartlar gereği, demir-çelik fabrikaları, tekstil, ve modern eşya fabrikaları, her çeşit sanayi işletmeleri durmuştu: modern bir ülke hayatında demiryolunun önemi buydu. Onyıllardır ilk kez, bütün bir Rusya'nın göklerinde, tüten tek bir fabrika bacası kalmamıştı.

Hatta «orta sınıf» aydınlar, serbest meslek sahipleri, ve liberal sanayiciler bile bu greve katılmışlardı. Anayasacı Demokratik Par-

ti, tarihinde ilk kez ulusal genel kurulunu toplamış ve grevi desteklediğini söylemişti. «Birlikler Birliği»ndeki aydınlar ve her çeşit serbest meslek sahipleri mahkemelerdeki, laboratuvarlardaki hastanelerdeki, üniversitelerdeki, işletmelerdeki, dairelerdeki işlerine devam etmeyeceklerini ve kendilerini diğer işçiler gibi grevde saydıklarını bildirmişlerdi. İşverenlerin bile çoğunluğu genel greve sempati ile bakıyorlar; bazıları ise grevci işçilerine yarım ücret, hatta tam ücret ödemeye devam ediyorlardı. Grev bittikten sonra da, çok sayıda sanayiciler, kendi fabrikalarından seçilen işçi delegelerinin ücretlerini ödeyerek Sovyetin grev sonrası toplantılarında bulunmalarını sağlamıştı. Bolşeviklerin açık yayın organı **Novaya Zhizn** gazetesinin parasının büyük kısmını zengin kapitalistler vermişti. İlk sayısı 9 Kasım 1905'te yayınlanan **Novaya Zhizn**'in yanısıra görülen Menşeviklerin ve Sosyal Devrimcilerin günlük gazetelerinin de durumu aynıydı.

Tarihte hiçbir genel grev bunun kadar «genel» olmamıştı. Ekim'in 23'nde, bütün Moskova, Harkov ve Reval; 24'ünde, Smolensk, Koslov, Yekaterinoslav, Lodz; 25'inde, Kursk, Samara, Poltava; 26'sında, Minsk, Kremenshug, Simferopol, Petersburg greve girmişlerdi. Başkent olarak Saint Petersburg'un da greve katılması üzerine bütün gözler Petersburg ve Sovyet'ine çevrilmiş oluyordu. Saint Petersburg'dan sonra grevin nerelerde yayıldığını yazmaya gerek kalmıyor.

Ekim 26'da İşçi Temsilcileri Kurulunun seçildiği ilk gün, grevin içinde, endüstri işçilerinin yanısıra, dükkan müstahdemleri, adliye müstahdemleri, banka memur ve müstahdemleri de yer almışlardı. 27 Ekim'de ise hukukçular, doktorlar, devlet memurları greve katıldıklarını bildirmişlerdi. 28 Ekim'de, posta ve telgraf idaresinin, devlet bankalarının ve maliye bakanlığının tüm personeli greve katıldılar. Marinski Tiyatrosunun balecileri; evlerdeki hizmetçiler, kapıcılar (dvorniki), arabacılar, perakendeci esnaflar ve mağaza müstahdemi greve başladılar. Borsada ne alıcı kalmıştı, ne satıcı. Terkos suyu, silahlı askerlerin gözetiminde işçiler çalıştırılarak, o da kısmen, sağlanabiliyordu. Gece bütün bir şehir karanlıktayken, tek başına bir projektör Amirallik Sarayının üstünden Nevski Prospekt caddesini tarıyor, endişe ile ortalığı araştırıyordu. Fısıltı ve dedikoduların en yaygın olduğu ilk üç gün boyunca şehirde tek bir gazete çıkmamıştı. Ayın 30'unda, sadece iki gazete yayınlanmaya başlıyordu. İkisi de grevciler tarafından yayınlanan gazetelerden birisi **Izvestia** (veya İşçi Delegeleri Kurulu Bülteni), diğeri Çarlık hükümetinin gazetesi olan **(Pravitelst-**

vennie Venstnik idi. Bu sonuncusu, artık, askerler tarafından ya yınlanıyordu.

Hükümet donmuş kalmıştı sanki. Çarın bakanları, bir nehir gemisi bulup güvenliğini sağlayana kadar, Çarı Peterhof'a bile getirememişlerdi. Memleketin her yanında, köylüler koca koca bölgelerde toprak ağalarının evlerini yakarak ayaklanıyor ve greve katılıyorlardı. Köylüler yetişen ürünlere el koyuyor ve toprakları aralarında paylaşıyorlardı. Terhisten sonraki idari güçlüklere kızan erler, sürgün cezalarında uygulanan ağır hizmet şartlarına dayanamayan erler isyan ederek greve katılıyorlardı.

30 Ekim'de (eski takvimde, 17 Ekim) Çar bir bildiri ile Duma, siyasî özgürlükler ve bir anayasa için söz verdi. Aşağıda, annesine yazdığı bir mektupta Çarın o zamanki düşüncesi:

> Hatırlıyacaksınız, kuşkusuz, «Kanlı Pazar» sonrası-Ocak ayı günlerini. O zamanlar hep beraber Tsarskoe'daydık. Çok yoksul ve zavallılardı, öyle değiller miydi? Fakat bunlar; şimdi olup bitenler hiç onlara benzemiyor... Beni hasta ediyorlar... Bakanlarım zamanında ve tez kararlar alacakları yerde, ürkütülmüş tavuklar gibi bakanlar kuruluna giriyorlar ve ortaklaşa bir karar almaksızın tavuklar gibi gürültü patırtı ediyorlar... İnsan yaz ortasındaki gök gürlemesi ve fırtınaların kokusunu duyuyor sanki... Açık kalan sadece iki yol vardı: enerjik bir asker bulmak ve (ordu ile) ihtilâli, kuvvet kullanıp, bastırmak... Böyle birşey demek, seller gibi kan akması, ve sonunda gene, ilk başladığımız noktaya gelmemiz demek olacaktı... Diğer çıkar yol ise halka siyasal özgürlüklerini tanımak, söz ve basın özgürlüğünü kabul etmek, ve ayrıca Devlet Duma'sının tespit edeceği bütün kanunlara başeğmek-bu, hiç kuşkusuz, bir anayasa demek olacaktı. Bunu iki gün süreyle tartıştık ve sonunda, Allahın yardımına sığınarak, imzaladım... Boyun eğmekten ve kim ne istiyorsa vermekten başka çare kalmamıştı... İdare cihazımız görünür bir başıboşluk içindeyken, kendimizi bir ihtilâlin içinde bulduk. En büyük tehlike devlet cihazının bu başıboşluğunda...

Bu hava içinde, iki yolu tartıp biçen, birini kabul edip, ötekinden kaçınmaya çalışan Çar, 17 Ekim Bildirisi diye tanınan Haklar Beyannamesini imzalayıp, Witte'yi bu bildiri hükümlerini yerine getirmekle görevlendirerek halkın gönlünü kazanmak istiyordu Aynı zamanda Çarın en güvendiği adamları da onun gerçek niyetini anlamış bulunuyorlardı. Tıpkı İngiliz Kırallarından birinin gerçek niyetini anlayıp Thomas Becket'i öldürenler gibi. Sert polis tedbirlerini savunanlardan D. F. Trepov ve Durnavo da, Witte gibi iki akla birden hizmet eden Çarın sayesinde, Witte ile birlikte işe başlıyorlardı.

Bu olaydan sonraki bir buçuk ay Özgürlük günleri diye anılır. Aslında bunlara «Ölüm Durgunluğu Günleri» demek daha doğrudur. Grev devam ettiği için Çarın özgürlükler bildirisi yaşayamamıştı, ama öte yandan «Grev Komitesi»de yetkilerinden hiçbirini feda etmemişti. Özgürlüğün her çeşiti ile birlikte bir anayasa için söz verilmişse de, Otokrat, polisler, zindanlar, sansür, kesiksiz yürürlükteydi. Lenin (hâlâ Rusya'ya girememişti) o sıralardaki durumu «şaşılacak bir berraklıkla» tahlil eden Troçki'nin, **Izvestia**'da, bir yanda Witte'nin, diğer yanda Durnovo-Trepor'ların yer aldığı yönetimi ele alan yazısına hayran olmuştu:

> İşte böyle, bir anayasa teminatı verildi-diye yazıyordu. Troçki- Toplanma özgürlüğü teminat altındadır, ama üniversiteler polisin işgali altındadır. Bireyin dokunulmazlığı teminat altındadır, ama hapishanelerde sorgu sualsiz zindana atılmışlar doludur. Bize bir Witte verildi, fakat Trepov duruyor. Bir anayasa verildi, fakat otokrasi duruyor. Herşey, herşey verildi-ve hiçbir şey verilmedi... Proletarya kitlesi, ne polis azmanı (hooligan) Trepov'u, ve ne de sahtekâr liberal Witte'yi istemektedir-ne kurdun ağzı, ne de tilkinin kuyruğu. Proletarya, anayasaya sarılmış bir kırbaç (nagaika: whip) istememektedir.

Belirtmek gerek; Bolşeviklerin Troçki'ye karşı bütün tutumları, bu yirmialtı yaştaki tayfunumsu adamın Sovyet'te en parlak lider oluşu ortaya çıkınca değişmeye başlamıştır. Girdiği yerin tozunu toprağını uçuran bir genç adam, ortaya çıkan her konuda en güzel belgeleri yazıyor, en beğenilen kararları hazırlıyor ve geçiriyor, en etken ve en uyandırıcı konuşmaları yapıyor, durmaksızın değişen olaylar karşısında Sovyet'i yaşatan en seri kararları alıyordu. Menşeviklerin günlük gazetesi **Nachalo**'nun ilk sayısı çıktığında, Bolşeviklerin gazetesi **Novaya Zhizn** şunları yazıyordu: «Mücadele içindeki bir yoldaşa hoşgeldin, deriz. Birinci sayı, Yoldaş Troçki'nin, Ekim grevinin parlak bir tanımını yapan yazısı ile önem kazanıyor.» Ve Lunacharski hatıralarında, Lenin'e «Khrustalov yıldızı doğuyor; bugün Sovyet'in kuvvetli adamı Troçki'dir.» diyen birisine, bir süre düşündükten sonra, «Eh, Troçki'nin yorulmak bilmez ve güçlü çalışması olmasaydı Troçki de buralara gelemezdi,» dediğini naklediyor.

Bir genel grev ilelebet devam etmez; edemez. Genel grev, en fazla, bir hükümetin işleyişini; devlet çarklarını durdurur, fakat, silahlı bir ayaklanmaya dönüşmedikçe, hükümeti alaşağı edemez. Bu arada, fiyatlar artar, yiyecek maddeleri üretimi azalır, ücretler düşer, grevcilerin kendileri bile zarar görmeye başlar. Ve insanlar fazla sıkıntıya dayanamaz.

Çar Bildirisi (Kont Witte tarafından kaleme alınmıştı) halkın en ılımlı kısımlarını, grevci işçilerin teşkil ettiği çekirdekten ayırmayı hedef almıştı. Bu hedefe ulaştı da. Uğruna döğüştükleri özgürlüğe kavuştuklarını sanan işçiler bile kalmamıştı. Sovyet liderleri yılgınlık içinde kalmışlardı.

Troçki ise, sessizce, işçilere «anayasaya sarılmış kamçı» kuşkusunu aşılamaya çalışıyordu. Bildiri halka açıklandığı gün, onbinlerce halk gelip, Sovyet toplantılarının yapıldığı binanın önünde şenlik gösterilerinde bulundu. Troçki balkona çıktı, kalabalığı susturdu, sonra, dramatik bir hava içinde, Çar Bildirisini herkesin gözü önünde yırttı. Kalabalık birden alkışlamaya başladı, grev ateşi tekrar doruğuna çıkmaya başladı. 31 Ekim'de Moskova greve son verdi. Ertesi gün Petersburg Sovyeti 3 Kasım'da, düzenli bir şekilde, fabrikalara, iş başına dönüleceğini duyurdu. İşçiler, amaçlarına sadâkat içinde, belli gün ve saatte, disiplinli bir şekilde işe başladılar.

Sovyetlerin bundan sonraki stratejisi, vaadedilen özgürlüklerin, dolaysız eylemlerle ele geçirilmesi oldu. İlk hedefleri genel aftı. Karanfil kırmızısı dövizlerle, Sovyetin görevlendirdiği bir komite yönetiminde-silâhsız ve hırçın-bir kalabalık, hapishaneleri boşaltmak üzere şehrin içinde akmaya başladı. Hapishane surlarının arkasında, Trepov bütün adamlarını, tam silâhlı olarak, dizip beklemeye başladı. Witte ise, sarayda, Çar ile durumu müzakere ediyordu. Trepov ile yürüyüşçülerin, eşit olmayan şartlardaki boy ölçüşmeleri başlamak üzereydi ki; Saray'dan, en son dakikada, melodramatik bir hava içinde, hapishanelerin boşaltılması emri geldi.

Basımevi dizgicilerini mızrak olarak kullanan Sovyet, bundan sonra da, gene dolaysız eylemle, basın özgürlüğünü ele geçirmeye yöneldi. Çarın sansürünü görmezlikten gelerek, Sovyete sataşan yazı ve kitapların basılmamasına karar vererek, kendilerine göre bir sansür de onlar yarattılar. Polonyalıların, Ermenilerin ve Yahudilerin öldürülmelerini isteyen yazıların da basılmamasına karar verdiler, Sovyet, ardından, bir adım daha ileri giderek, liberal Zemstvo Kongresinin siyasal bildirisinin basılıp yayınlanmamasını karar altına aldı. Zemstvo delegelerinin çoğunluğu Ekim Bildirisini olumlu karşıladıklarını, ve «daha fazla düzensizlik» çıkaranlara karşı olduklarını duyurmak istiyorlardı. «Kanunî» ve «Gayrî Kanunî» sansürün anlamını, ve özgürlüğün gerçek anlamının ne olduğunu okuyucunun kendisine bırakıyoruz. Troçki, bu konuda ne yap-

mışsa, bilerek yapmıştır. «Kuşkusuz», diye yazıyordu Troçki, «gerici ve liberal yalanları dizip basınamakla basın özgürlüğünü zerre kadar ihlâl etmemektedirler.» Troçki'nin kendi yazıları da bu anlayışın ağırlığı altında kalıncaya kadar, Sovyet diktatörlüğünün-ileriki yıllarda-uygulayacağı sansürün felsefesi, ilk, bu sözlerle ortaya çıkmıştır. Kitleleri, düşünmekten ve çelişkin görüşlerden «korumak» anlayışı, insanın ayağı kayınca hızla düşeceği kaygan bir meyildir.

Çar sansürüne karşı girişilen savaşın ikinci adımı, basıldıktan sonra bir nüshalarını Çarın sansürüne teslim etmekte ısrar edenlerin gazete ve dergilerinin basılmamasıydı. Basımevi dizgicileri sendikası, hükümet izniyle çıkmak isteyen gazeteleri önlemeye karar aldı. Böylece basımevi sahipleri de, Çar tarafından kendilerine vaadedilen özgürlüğü ele geçirmeye zorlanıyordu. Bütün gazeteler muhafazakâr olanları bile, o günkü söz konusu nüshanın sansüre gitmemiş nüsha olduğunu duyuran çerçeve içine alınmış ilânlarla çıkmaya başladılar. Ayrıca, bütün gazeteler aralarında anlaşıp, hep birlikte, sansürü aşan yazılar yayınlamaya başladılar: birisi kapatılır veya kovuşturmaya uğrarsa hepsi de kapatılacak, veya koğuşturmaya uğrayacaktı. Vaadedilmiş özgürlüklerin dolaysız eylemle ele geçirilmesinde, Sovyet bir başarı daha sağlamıştı. Altı haftalık bir süre boyunca Rus basını, hiçbir zaman olmadığı kadar, ve 1917 yılındaki birinci ve ikinci devrimler arasındaki sekiz ay süreli dönemden sonra hiçbir zaman olamıyacağı kadar özgür olmuştur.

Dolaysız eylemle bu denli kazanç sağlayan Sovyet toplanma, dernek kurma, grev, konuşma, basın özgürlükleri, ve genel af konularında-bu kere, aynı metotla «sekiz saatlik çalışma günü»nü elde etmeye karar verdi. Sovyet liderleri kuşkuluydular, ama istek tabandan gelmekteydi. İnsiyatif kitleden geliyordu. Bu kere, işverenlerin çok yararlı işbirliğini kaybetmişlerdi. İşverenler için, bu hareket bir özgürlük kazanma çabası olarak değil, işçilerle işverenler arasındaki ilişkilerin değişimiydi. İşçiler, özgürlüğü «müsaade»den ayıran sınırı aşıyorlardı. Bu yüzden işverenler hemen devlete-ne çeşit bir devlet olursa olsun-yakın hissettiler kendilerini, Baştaki Witte de, nihayet kendi adamları değil miydi? Hem liberal gibi görünüyordu, hem de sınaileşmenin öncüsüydü.

Kararlaştırılan günde, 13 Kasım'da, tam iş gününün sekizinci saatinin bitiminde, işçiler hep birlikte işi bıraktılar. Bu bir grev değil, daha insani bir çalışma günü uğruna yapılmış devrimci bir kitle andlaşmasıydı. Her günkü alışılmış saat olan 6.45'te işbaşı

yapmışlar, öğle tatili için verilen bir saat kırkbeş dakikalık süreyi, yemek molası için kullandıkları yarım saate indirmişlerdi. Gün batımına doğru, saat 3: 15'te işlerini bırakmışlar, neşe ve esenlik içinde sokağa çıkmışlar, «Marseillaise»i söyleyerek yürümeye başlamışlardı. (3) Fabrika fabrika gezerek, yeni çıkanlarla birleşiyorlardı. O andan itibaren işçi kitlesi dinlenmek, dinçleşmek, evinde, ailesinin yanında bulunmak; toplantılara ve tartışmalara katılmak: eğitim ve kültür edinmek; siyasal bilinç kazanmak; ve silâh kullanmayı öğrenmek için serbest zamana sahip olacaktı.

Fakat, birkaçı dışında, işverenler parça başına, veya saat başına ücreti arttırmaya; işçilerin net kazanç olarak ceplerine koyabilecekleri gündeliğin düşmesini önlemeye yanaşmadılar. İşçiler nasıl hızla örgütlendilerse, bu kere de, işverenler kendi aralarında hızla örgütlenmeye başladılar. İşveren birlikleri ise, Çar'a değil, işçilere karşı cephe alıyordu. Büyük devlet ve kamu işyerlerinin yönetiminde, işverenler, kendi kendilerine çalışma saati seçme ve kararlaştırma özgürlüğünü kullanan işçilerin işten atılacaklarına; işçilerin hepsinin bu yolu tutturduğu yerlerde ise, o iş yerinde lokavt başlayacağına dair ilânlar asmaya başladılar. Halkın tamamının Çara karşı kurduğu birlik sona ermişti. Sovyet delegeleri ve işçiler, bu yeni sorun karşısında düşünmeye başlamışlardı ki; sekiz saatlik çalışma günü, kendinden daha büyük bir sorunun içinde kayboldu: Sovyet, bir başka genel grev daha kararlaştırmıştı.

Sorunlar bir kere daha siyasal bir öz almaya başladılar. Witte'nin «anayasal» hükümeti Polonya'da «olağanüstü hâl» ilân etmişti. Aynı anda, Kronstad'da (Petersburg'un savunulması için en önemli limandı) asker ve denizcilerin isyânı bastırılmış, isyânın öncüleri, hemen, harp divanına sevk edilmişlerdi. Bu «halklar hapishanesi»ndeki bütün ulusların arasında bir birlik olduğunu göstermek, isyân içindeki ordu ile, ayaklanmış durumdaki halk kitlelerini biribirlerine bağlamak için Sovyet, 15 Kasım'da ikinci bir genel grev yapılmasına karar verdi. Sekiz saat süreli çalışma günü mücadelesine girişeli daha iki hafta gibi kısa bir süre olduğu halde; sorun halâ sürüncemede olduğu hâlde, şaşılacak bir birlik ve beraberlik içinde, işçiler greve girdiler. Üstelik bu kere, çok daha çabuk, çok daha genel girmişlerdi greve. Fakat bu defa işverenler karşıt grupta yer almışlar; dükkan sahipleri, droshky sürücü-

(3) Başkentte o zamanlar ortalama işgünü on saatti. Bunun bir buçuk saati öğle yemeği için giderdi. İşe sabahın 6:15'inde gelen bir işçi, akşam saat 18:00'de işten çıkardı.

leri, tezgâhtarlar, devlet memurları, büro memurları, bale dansörleri, ve serbest meslek sahiplerinin ve teknisyenlerin çoğunluğu genel greve katılmamışlardı. Ekonomi ve devlet işleri daha az zarar gördü, hükümet eskisi kadar korkmadı. 17 Kasım'da Sovyet İcra komitesi, altıya karşı dokuz oyla greve son verme kararı aldı, fakat genel kurul bu kararı bozdu. Ertesi gün ise, grevin yenilgi ile sonuçlanacağı anlaşıldığından, Sovyet Genel Kurulunca, greve 20 Kasım'da son verme kararı alındı. Grevden işe dönüş gene çok düzenli oldu, ve hükümetin işi keyfince idare etmesine set çekildi: Kronstad âsileri harp divânı yerine (derhal kurşuna dizilmek demekti) normal askeri mahkemelere aktarıldılar, ve Polonya'daki «olağanüstü hal»e son verildi. Çar Bildirisinin halka açıklandığı gün, Stokholm'de Lenin'in yaptığı yorum hâlâ geçerliğini muhafaza ediyordu: «Çarlık, artık, devrimi bastıracak güçte değil; devrim ise, hâlâ, Çarlığı alaşağı edecek kadar güçlenmedi.» Fakat her iki taraf da bu işe hazırlanıyordu; kendi güç ve kendi görüşlerine uygun olarak, bu işi bir an evvel bitirmeye hazırlanıyordu.

Fabrikalardaki işlerine dönmeye teşebbüs eden işçiler, fabrikaları, sekiz saatlik mesai sorunu yüzünden, kapatılmış buldular. Güçlük başlamıştı. Çok geçmeden, her sendikanın kendi işyeri ile, işlerin yeniden açılması için tek tek müzakere yapabilmesine Sovyetce izin verildi. Grev silahı çok sık kullanılmak yüzünden gücünü yitirdi; grevin arkasındaki kuvvet ise, işçi ailelerinde başlayan açlık ve yoksulluk yüzünden gerilemeye başladı. Bununla beraber, işçiler, önemli sayılacak silâhlı kuvvetlerin hepsiyle yakın işbirliği kurmuşlardı. Bunun için de askerleri kazanmış olduklarını umuyorlar; tekrar silâha sarılınırsa, karşılaştıkları kördüğümün çözüleceğini düşünüyorlardı.

Bu bekleyiş günlerinde, gerici güçler de boş durmuyordu. Çarın anayasa için halka söz verdiği gün, gericiler de Çarın etrafında toplanmışlar, Çarı, kendi zaafına karşı korumaya karar vermişlerdi. Askeri birliklere güvenmeyen hükümet ise telaşa kapılmış, hızla, bir takım kararlar almaya başlamıştı: aylıklar artmış, tayınlar yükseltilmiş, votka payı artmış, her kargaşalık anında askerler kışlalarında muhafaza edilir olmuşlardı. Ayrıca, olay çıkınca her askeri birlik, kendi memleketi olmayan isyân bölgelerine; askeri birlikteki erlere yabancı halk topluluklarının bölgelerine gönderilmeye başlanmış; askerden kaçanlara karşı ağır cezalar konulmuştu. Bu tedbirlerin en önemlisi, bir etnik grubun diğerine karşı kullanılmasıydı. Bir yerin halkından gelen askerlerin teşkil ettiği as-

keri bir birliğin, başka bir etnik grubun bölgesinde kullanılması -halkın askerle anlaşmasını önleme bakımından akıllıca bir tedbirdi. Bu tedbirler ile birlikte, hiç vakit kaybetmeden, gerici güçler de kanunsuz olarak silâhlı birlikler kurmaya başladılar: çıkacak olaylar üzerine hemen gönderilecek «şok birlikleri»; ve 1920'lerin Almanya ve İtalyasında çıkacak olan Karagömlekliler, Kahverengi gömlekliler, ve Yıldırım Birliklerinin habercisi olan çeşitli gizli birlikler kuruldu. Kutsal Rusya sancağı altında, kutsallıkla en küçük bir ilgisi olmayan rengârenk gruplar toplandı: geri, dejenere, kaba, haşin, ahlâksız, sefil bir topluluk: subaylar, toprak beyleri ve sosyeteye mensup ailelerin oğulları, terhis edilmiş eski askerler, «efendiye sadakat»ten başka hiçbir değerin farkına varamamış uşak ruhlular, polisteki sabıkaları yüzünden bu işe girmiş suçlular, iflas etmiş esnaf ve zanaatkar-bunlar, saadetlerini, işlerini, gelirlerini sekiz saatlik mesai yüzünden kaybettiklerine inandırılmışlardı-, büyük şehirlerin zengin hayatı karşısında eziklik duyan gecekondu proletaryası, işçi ve köylülerin en cahil ve en ilkel kesitleriydi bunlar. Rus Ortodoksluğunun etkilerinin, cahil halkın dedikodu ve söylentilere karşı yatkınlığının yanı sıra ulusal antipatiler ve sosyal demagoji ile boş ulusçuluk şamataları eklenmişti. Yeni teşkil olunan bu grupları bizzat polis silâhlandırıyor, bu gruplardaki, adamlar tanınmayacakları bölgelerde görevlendiriliyorlar, içki içirilerek baştan çıkarılıyor, ırza geçme, sataşma, adam yaralama, ve cinayet suçları bizzat polis tarafından himaye olunuyordu. Bu grupların sancağı ya bir kutsal **ikon**, ya da bir Çar heykeli; yürüyüşlerde söyledikleri marş ise «Tanrı Çarı Korusun» marşıydı. Orada, burada kurdukları çeşitli örgütlerin isimleri ise Rus Halk Birliği, veya Rus Toprakları Birliği, veya Rus Ortodoksları Komitesi gibi isimlerdi. Bastırdıkları broşür ve risalecikler ise bazen kilise matbaalarında, çoğu defa ise emniyet teşkilâtının matbaalarında basılıyordu. Bu risâle ve broşürlerde Japonya'ya karşı savaşın, sosyalistlerin Japonlar tarafından satın alınmış olmaları yüzünden kaybedildiği ileri sürülüyordu. Japonları ise Yahudiler satın almışlardı. Risâlelere göre, «Çar bütün Taht topraklarını köylüye dağıtacaktı, ama, önce Yahudi ve Polonyalılardan kurtulmak gerekiyordu,» ve «Saint Vladimir; Rusya'yı ve Rus halkını vaftiz eden (998 yılında) ilk aziz, Polonyalılar ve Yahudiler yüzünden Babaocağı Rusyanın başına gelenlere dayanamamış yer altından doğrulmuş, ağlıyordu.» Bu sonuncu cümleyi içeren risâle, Rus Ortodoks Komitesince yayınlamıştı, ve her okuyanın, üç nüsha çoğaltıp başka köylere göndermesi gerekiyordu «Altı gün içinde bu emri yerine getiremeyenler büyük günah işlemiş sayılacaklar,

üç nüshadan fazla yapanlar ise tedavisi mümkün olmayan en güç hastalıklardan dahi kurtulacaklardır...» deniliyordu.[4]

İşçilerin cevabı silâhlı birlikler kurmak oldu. Para toplandı, ve işverenlerden de para yardımı yapan çok oldu. Spor ve av malzemesi satan dükkanlar basıldı ve silahlar, tabancalar alındı; silâhlı polislerin tabancalarına el konuldu. Kasım ayının onbirinde, ortada dolaşan kitlevi katliam (*) söylentileri üzerine, Petersburg proletaryası hızla silâhlanmaya başladı. Fabrikalarda durmadan balta, kılıç, süngü, demir sopalar, tel kamçılar, hançerler, mızraklar, muştalar yaptılar. Devlet kayıtlarına göre, bir iki hafta içinde çeşitli araçlarla silâhlanmış altıbin kişilik bir işçi müfrezesi kuruldu. Bunların üçyüz kadarı çok iyi silâhlarla donanmıştı, ve onar kişilik gruplar halinde işçi mitinglerinin, ve toplantı yapılan binaların önünde nöbet tutmaya başlamışlardı. Silâhları toplamak için polis harekete geçti. Moskova'da, Aralık'ta birkaç yüz işçi silâhlanmıştı. Bunların bütün silâhları aynı modeldi, düzenliydiler, ve yiğitce (heroic) bir mücadeleye adamışlardı kendilerini. Özellikle Kafkasya'dakiler başta olmak üzere, birçok şehirler kendilerini savunmak için çeteler kurmuşlardı. Mahalli hükümetler bunlara bizzat yardım ettiler. Bu çetelerin de kendilerine özgü bir tarihçesi olacaktı.

9 Aralıkta, hükümet, karşı saldırıya geçmek sırasının kendisine gelmekte olduğunu düşünerek, dikkatle, Georgi Nosar'ı tevkif etti. Nosar, Petersburg Sovyetine başkanlık ediyordu ve Khrustalev ismiyle tanınıyordu. Sovyet, bir karşılıkta bulunmadı hemen: Yanovski (yani Troçki), Vedenski, ve Zilydnev'in başkanlığında, kendisine yeni bir geçici başkanlık seçti, ve «silâhlı bir ayaklanma için hazırlanmaya devam» kararı aldı. Parvus ise, Köylüler Birliği, ve Sosyalist Partiler adına-Sovyet adına-bir «Mali Bildiri kaleme aldı ve kitlelere şöyle seslendi:

> **Devlete olan, toprak taksitlerinizi... ve her türlü diğer borçlarınızı ödemeyiniz.**
>
> Bütün ücret ve aylıklarınızın altın ile ödenmesini isteyiniz.
>
> **Bankalardaki bütün** mevduatınızı çekin ve karşılıklarını altın **ile isteyin.**

---

(4) Bu faşist yanlısı dinsel örgütün ruhani lideri Papaz Evlogi idi. Kırk yıl sonra, 2 Eylül, 1945'te, Büyükelçi Alexander Bogomolov, Paris'teki Ortodoks Kilisesinin en ön sırasında oturmuş, bu aynı Papaz Evlogi-bu kere Metropolit olmuştu-ise Kutsal Kitaptan parçalar okumuş, ve Rusyanın yeni yöneticisini kutsamıştır. (New York Times, Sept. 3, 1945)

(*) Toprak reformu ile toprak alan köylülere söylenmektedir. (Ç. N.)

.....Halkın bütününe karşı açık savaş yürüten Çarın yaptığı istikrazlardan meydana gelen borçları tanımayacağız.[5]

Sekiz gazete bildiri'yi yayınladı, ve hükümetçe kapatıldılar. Ertesi gün tam yüz gazete daha bildiriyi yayınladı, hükümet işlerin çığrından çıkmasından çekinerek ileri gidemedi. Bütün millet bankalara akın akın gitmeye başladı. Rusya dışında ise, hükümet kredi bulamaz oldu. Hükümet, bunun üzerine bir karşılık olarak, 16 Aralık'ta, İşçi Delegeleri Konseyinin Yürütme Kurulundaki bütün üyeleri tevkif ettirdi. Troçki'nin başkanlığında en son toplantıyı yapıyorlardı: son olarak yeni bir genel grev kararı almışlardı: silâha sarılıp, polisin eline düşmemek istiyorlardı. Polis, bu son toplantıda baskın yaptı ve hepsini tevkif etti.

Şu yaşadığımız yıllara gelene dek, hiç bir ülkede, hiçbir zaman, o günkü Rusya'da olduğu kadar çok grev olmamıştır. Hükümet raporlarına göre, grevlere katılan işçiler-resmî işçi sayılarının toplamından bile çok-2 milyon 800 bini bulmuştu. Yani, o yıl, her işçi en az bir greve katılmış, ayrıca bazıları birden fazla greve katılmıştı. Metal sanayisindekiler üç kere grev yapmışlardı. Diğer kollarda olduğu gibi, bunda da Saint Petersburg önderdi. Fakat şimdi Petersburg işçileri yorgun ve zayıf düşmüşlerdi. Ayrıca, en ileri ve uyanık olanları, son greve, grev bir silâhlı ayaklanmaya dönüştürülmeyecekse, hiç girişmemek gerektiğini anlamışlardı. Eski ve işe yaramaz silâhlarına bakıyorlar, ve böyle bir ayaklanmaya hazır olmadıklarını görüyor; anlıyorlardı. Daha dinç ve daha yoksul olan Moskova'da, askeri garnizon huzursuzluk içindeyken, işçiler harekete geçtiler ve yeni bir genel greve başladılar.

Moskova genel grevi, bütün Rusya genel grevinin bir parçası olabilmeyi ümit ederek başlamıştı. Liderleri, tabanın baskısı üzerine grevi başlatmışlardı, ve grev de epey yumuşak geçiyordu. Fakat Bolşevik ve Menşeviklerin teşkil ettikleri «federal konsey» tarafından yönetilen grevin başladığı anda, yöneticiler tevkif edildiler. Bolşeviklerin ulusal liderleri de olaylardan şaşırdılar. Finlandiya'nın Tammerfors şehrinde bir konferans düzenlemişlerdi. Bu yüzden Moskova'daki genel grev ve silâhlı ayaklanma günlerinde Rusya'da bulunmuyorlardı. Moskova'daki ikinci sıra liderlerin, ülkenin diğer yerlerinden gelen sıradan liderlerin-Bolşevik, Menşe-

(5) Çarın istikraz için çıkardığı borç senetlerini alarak, Çar'a borç verenlere yapılmış olan bu uyarı, 1918 yılında Bolşevikler, Çarlık borçlarını tanımadıklarını ilân edince de gerekçe olarak kullanılacaktı. Dünya Savaşı sırasında Çarlık tarafından alınan borçların tanınmaması da buna dahil olacaktı.

vik, Sosyal Devrimciydiler-başlattıkları, ve ellerinden geldiğince yönetmeye çalıştıkları Moskova genel grevi, aslında, spontane bir patlamaydı. Yöneticilerinden teki bile isim yapmış biri değildi.

Yönetmiş olmasalar bile, Moskova genel grevinin ve sonrasının moral sorumlusu en başta Lenin, ve taraftarlarıdır. Lenin de bunu reddetmemiştir. Gapon'un yönettiği yürüyüşün başına gelenleri duyduğu ilk günden itibaren askeri taktik çalışmaya başlamıştı. Bombalar, tabancalar, cam parçaları, ve çivili sopaların kullanımı üzerine en ince noktalarına varıncaya kadar incelemeler yayınlayan Lenin, Kazak Birliklerini bunlarla altetmeyi düşünüyor, barikatlar, askerlere yöneltilecek siyasi propaganda, askerlerden silâh sağlanması üzerinde duruyor, ve silâhlı ayaklanmayı kaçınılmaz görüyordu. Çekingen de olsa, Menşevikler de bu yola girmiş bulunuyorlardı. **Iskra** ise durmadan barikat savaşı üzerine talimat gönderiyordu. Sosyal Devrimciler, tek tek bireyler üzerinde terörde bulunmayı salık veriyorlardı. Askeri birliklerdeki isyanlar, bahriyelilerin isyanları, ve köylü ayaklanmaları bir genel ayaklanma havasını yaratmış bulunuyordu. O güne kadarki genel grevler işçi sınıfında kendine karşı güven duygusu yaratmıştı; belki son bir hareket, işi son hedefe ulaştırabilir, diye düşünüyorlardı. Yahudi ve diğer gruplara karşı girişilen kitlevi ölüm cezalandırmaları (pogroms), savunma amaçlı grupların kurulması, ve yer yer patlayan silâhlı çatışmalar bu savaş havasını hazırlamış bulunuyordu.

Moskova'da garnizon bile silâhlı ayaklanmalarla çalkalanıyordu. Askerler, hattâ subaylar, işçi toplantılarına katılıyorlar, ve işçilerin kendilerine destek olmalarını istiyorlardı. Hükümet, Rusyanın diğer kısımlarında yürüttüğü başarılı tenkil harekâtından sonra, Amiral Dubassov'u Moskova'ya gönderdi. Dubassov, Durnavo ile Trepov'un amansız bir taraftarıydı; kitleleri terör içine salacak kadar korkutmak ve bunun için de fizik kuvvetin kullanılması gerektiğine inanıyor; hükümetin en güçlü adamı Witte'yi beğenmiyor, Anayasa Bildirisini ise doğru bulmuyordu.

Moskova ayaklanmasının hiçbir stratejik plânı yoktu. Silâhlı hareket başladıktan sonra girişilecek hücumun nasıl yapılacağına, kilit noktaların nasıl ele geçirileceğine, grevin ve silâhlı ayaklanmanın ne zaman ve ne gün yapılacağına dair tek bir plân yapılmamıştı. 20 Aralık'ta grev barışçı bir hava içinde başladı, ilk günlerde askerleri kendi saflarına çekmek için grevcilerin kur yaptığı görüldü. Moskova garnizonundan bir alay «Marsillaise»i söyleyerek kışlasını terk etti, fakat grevcilerle birleşemeden alay çevrildi, kışlaya kapatıldı, votka içirilerek, silâhları alındı, ve teslim oldukları, bir

daha ayaklanmayacaklarına söz verdikleri söyletildi. Kazak birlikleri, iki kere, subaylarına itaat etmemeye, atları ile birlikte kaçıp, halkın safına geçmeye iknâ edildiler. Askeri birliklerin üzerine sıkılan ilk kurşunlar, belki de, onları kızdırmak isteyen tahrikçiler tarafından atılmıştı. Tverskaya'daki ilk barikat, aralarında, kürkler giyinmiş zengin burjuvaların da bulunduğu neşeli bir halk topluluğunca kuruldu. Üçüncü gün kanlı çarpışmalar başladı, mecburen her yerde barikatlar yükselmeye başladı.

Ayaklanma, saldırı amaçlı değil, savunma amaçlı bir ayaklanmaydı. Barikatlar kurulmuştu, ama barikatlerin arakasındaki halk, neredeyse, silâhtan yana çırçıplaktı-on mil uzunluğunda bir savunma hattında 200 tabanca ve av tüfeği vardı. Karşıda ise 100.000 kişilik düzenli askeri birlikler yer almıştı. Öndeki 200 ateşli silâh taşıyan erlerin ardında, balta, sopa, demir çubuk gibi ateşsiz silâhlarla bekleyen bir kalabalık bulunuyordu. En arkada ise, öndekilerin elinden düşecek silâhları alıp döğüşe devam etmeye kararlı beş altı bin kişilik bir yığın bekliyordu. Moskovalıların çoğu, hele işçiler, barikat yapılmasında, yiyecek sağlanmasında, ve sağlık temizlik hizmetlerinde yardım ediyorlardı. Barikatler, süvarilerin rahat geçişini önlemekten başka işe yarayacak gibi değildi. Barikatçiler, vurkaç şeklinde döğüşüyorlar; pencerelerden, çatılardan, kapılardan ateş ediliyor; geri çekiliş için elverişli meydanlarda karşılıklı ateş teati ediliyordu. Grevciler, açık bir cephe savaşı vermemeye dikkat ederek, ikişer, üçer; beşer, onar kişilik birlikler hâlinde döğüşüyorlar; kendilerini kalabalık göstermeye çalışıyorlardı. Fakat, askeri birliklerin grevcilere katılmayacağı, Saint Petersburg'daki genel grevin ise başarılamadığı anlaşılır anlaşılmaz, işin akıbetinden şüphe eden kimse kalmadı. Buna rağmen, Prosnya Mahallesindeki ayaklanma bir haftadan fazla bir süre bastırılamadı.

Amiral Dubassov kendi askerlerini ileri sürmeye korktu. Amirale göre, askerlerinin üçte ikisi o kadar güvenilmeyecek durumdaydılar ki, hepsini kışlalarda kapalı bulundurmak daha doğruydu. Bu yüzden Amiral Dubassov ancak beş bin kadar düzenli asker kullanabildi, ve bunlar yetersiz görününce iki kere Saint Petersburg'dan takviye birlikleri istedi. Başkentler arasında işletmeye açık tutulan demiryolu hattını muhafazayla görevli ünlü Semenovsky Muhafız Birliği ile Baltık Eyaletlerindeki ayaklanmaları bastıran diğer tenkilci birlikler Moskova'ya yetişince. Amiral Dubassov vaziyete hakim oldu, ve taarruza geçti. Ayın 27'sinde Amiral Dubassov, Moskova şehir merkezini temizlemeye, ve isyâncıları

Presnaya mahallesine itmeye başladı. Burası işçi mahallesiydi. Ardından, üç gün süreyle, «yaş» demeden, «kuru» demeden, uzak mesafeden top kullanarak Presnaya mahallesini bombardıman ettirdi. Fabrikalar yıkıldı, evler yanmaya başladı; erkek, kadın, çocuk halk bombardıman altında kalmıştı. Kaç kişi öldü, kaç kişi yaralandı bilinmiyor. Söylendiğine göre bine yakın insan ölmüştü, ve bunların içinde yüz tane hükümet askeri ve polisi ile, altmışsekiz tane çocuk da bulunuyordu. 31 Aralık'ta, mahalleyi işgal için gelen askeri birlikler, silâhlı kavgacılardan çoğunun ustaca kaçmayı başardıklarını gördü. Bu askeri birlikler, gözleri dönmüş halde, öfkelerini sivil halktan çıkarmaya başladılar. Böylece, dilekte bulunmak için eteğine gelen çocuklarına Çarın açtırdığı ateşle başlayan 1905 yılı, Kutsal, Ortodoks, Otokratik Devletin kuvvetleri tarafından, Eski Rusyanın geleneksel başkenti Moskova'nın dörtte birinin topçu bombardımanlarıyla taş üstüne taş kalmamacasına tahrip edilmesiyle kapandı.

BÖLÜM XIX

TROÇKİ'NİN UZUN TURU

Safdiller ve yalancılar kanunun çizdiği çerçeveyi aşmamamız için bizi uyarıyorlar... İnsanın, ciğerlerimiz havasına alıştı herhalde ki, bu zindanın dayanılmaz havasını almadan edemiyor, diyesi geliyor... Gizli örgütte çalışmayı, aslında, suya batan, boğulan bir insanın su dibini sevmesinden fazla sevmiyoruz... Fakat biz boğulmayacağız... Tarih, bizim ideallerimizin hizmetine koşulmuş dev bir mekanizma. Çok yavaş işliyor; merhametsizcesine, barbarcasına yavaş işliyor; dayanılmaz bir zalimlikle yavaş işliyor, ama işliyor; işlemesine devam ediyor. Buna, biz inanıyoruz. Ama, her zaman değil; bazan, o da, kalplerimizin, damarlarımızın içindeki yaşayan kanı için kendinden geçmek isteyen doymak bilmez bir canavar olduğu zamanlar, bütün gücümüzle bağırmak geliyor içimizden: **Ne yapacaksan, durma çabuk yap!**

—Troçki'nin «Uzun Turum»daki önsözünden

Sovyet Yürütme Kurulu'na karşı girişilen harekât, sonunda, üçyüz kişinin tevkifi ile bitti. En ünlüleri, baskın günü Başkanlıkta bulunan Yanovski (Leon Troçki) idi. Tevkif edilenler içinde Bolşevik liderlerinden bir kişinin bile bulunmayışı, Bolşeviklerin Sovyet'te ne kadar zayıf durumda olduklarını göstermesi yönünden, anlamlıdır. Uzun bir süre, tutukluların akıbeti üzerine inen kara bulutlar öylecene kaldı. Resmî makamlar, «parlemento»larına karşı girişilen bu harekâtın sonunda işçilerin ne tepkide bulunacaklarını beklerlerken, adalet bakanı, tutuklulardan hiçbirinin yargılanmayacağını; tutuklamanın sadece «önleyici» amaçlarla yapıldığını söylüyordu. Moskova'nın işçi mahallesindeki ayaklanma bastırılınca; Petersburg'da, liderlerinin salıverilmesi için kuvvet kullanmak amacıyla girişilen yeni bir grev boşa çıkınca, hükümet bir ara bütün tutukların tez elden kurşuna dizileceklerini imâ etti. 1906 yılının Nisan ayında, Birinci Duma'nın toplanmasının önlerindeki balayı döneminde ise, tutukluların hemen salıverilecekleri söyleniyordu. Sözün kısası, 1906 Haziran ayına kadar Troçki ile

arkadaşlarının geleceği tez elden kurşuna dizilmek ile, salıverilmek arasında sallanıp durdu. Haziran 1906'da, silâhlı isyânın elebaşları olarak haklarında alelacele bir iddianame hazırlanıp mahkemeye gönderildiler.

Tam ortaçağ geleneklerine uygun bir yüksek mahkeme kuruldu. Bu mahkemede, resmen halâ bölüm bölüm zümrelere ayrılmış Rusya devletinin temsilcileri yer almışlardı. Bu eski zaman işi mahkemenin önünden, sorgu için, iki yüz kadar tanık geçit resminde bulundu: askeri kumandanlar, yüksek memurlar, işçiler, yoksul köylüler, apartman dairelerinin hizmetçi ve kapıcıları (**dvorniki** denilen bu insanlar çar rejiminde de, bugünkü GPU veya MVD sırasında da casus ve ispiyoncu olarak kullanılıyorlardı), provokatörler, polisler, ve serseriler kalabalığı rengârenk bir resmi geçit yarattı. Öyle tanıklar vardı ki, sanıklardan çok Kont Witte'ye düşmandı; öyle tanıklar vardı ki mahkemeye ifade verirken hükümete lânet yağdırıyor ve tutukluları koyuverip, yargılayanları mahkeme karşısına oturtmak için proletaryayı ayaklanmaya çağırıyordu. Mahkemede her türlü lâubalilik serbestçe at koşturuyordu.

1905 yılını bir genel grev patlak vereceğini herkesten önce sezerek başlatan, ve patlayan grevin Sovyet'inin son toplantısına başkanlık ederek kapatan genç Sosyal Demokrat, mahkemenin en parlak savunucularından Lev Davidovich Bronstein, kendisini yargılayan yargıçlara saatlerce süren bir «savunma»da bulundu: Savunma, Troçki'nin Sosyal Demokrat görüşleri, ve kendisini sanık makamına oturtan hükümete yönelttiği suçlamalarla doluydu:

> Grev yüzbinlerce işçiyi fabrikalarından çıkardı, onları siyasi hayata sokacak şekilde uyandırdı. Kitlelerin yöneticiliğine kimler gelebilmiştir, işçilerin saf saf dizilmiş birliklerine kim bir çekidüzen verebilmiştir? Polis mi? veya jandarma mı? veya Güvenlik Polisi mi?... Hayır, sadece, İşçi Delegeleri Konseyi... Bu şartlar altında Delegeler Konseyi, devrimci halk kitlelerinin kendi kendini yönetim organı olmuştur, ne fazla, ne de eksik; **devlet yetki ve kuvvetinde bir organ**... Devlet savcısının onun adına şurada ithamda bulunduğu tarihi kuvvet, çoğunluk üzerinde örgütlü bir tahakküm kurmuş bir azınlığı temsil etmektedir sadece... Buna karşılık, yeni kuvvet, çoğunluğun örgütlenmiş iradesidir. .....Bu benzeşmezlik Delegeler Konseyine devrimci bir var olma hakkını bahşetmiştir...
>
> Evet, Sayın Yargıçlar ve Mülkî (Etates) temsilciler, konuşma özgürlüğümüzü, basın, toplanma özgürlüğü, ve kişi dokunulmazlığı hakkımızı-Ekim grevinin baskısı karşısında halka vaadedilen bütün herşeyleri, **de facto** olarak aldık elde ettik. Devlet kurumları ise, yaşamakta olduklarını, ancak halkın elde ettiği bu hakları katletmek ve kuşa döndürmek için giriştikleri hareketlerle gösterdiler...

Bizim fikrimizce, hangi şartlarda ayaklanma başarıya ulaşabilirdi? Askeri birlikler bize yakın davranırlarsa! Bu yüzden herşeyden önce Ordu kazanılmalıydı... Bunun için ne gerekliydi? Makinalı tüfekler, ve mavzerler belki? Pek tabii, eğer halkın elinde makinalı tüfekler ve mavzerler olaydı, halk çok güçlenecekti. Fakat ne o zaman, ne şimdi, ne de ilerde istedikleri zaman da halk hatırı sayılır hacimde silaha sahip olmamıştır, ve olamayacaktır... Ne var ki, bu silâhlar korkunç da olsa, Sayın Yargıçlar, kuvvetlerin en büyüğü bu silahlarda değildir. Hayır! Başkalarını öldürmek yeteneği çok fazla, çok büyük olduğundan değil, kendi ölümlerinin yolunda en küçük bir kuşku ve bocalamaları olmadığı içindir ki-Sayın Yargıçlar, eninde sonunda halk kitlelerinin isyânı muzaffer olacaktır... Asker birlikleri, şerefli bir mücadelenin sonunda, halk kitlelerinin ölmeye hazır olduklarını ve mücadeleyi sonuna kadar yürütmeye kararlı olduklarını anladıkları zaman, işte o zaman, askerin yüreği, bütün devrimlerde olduğu gibi, derin bir heyecanla dolacaktır... Hattâ barikatler bile, görünüşte ayaklanmanın mekanik unsuru; aslında ise, herşeylerden önce bir moral gücüdür...

İddia makamı siz Sayın Yargıçlardan, İşçi Delegeleri Konseyinin mevcut devlet biçimine karşı mücadele etmek için işçileri silâhlandırmış olduğuna hükmetmenizi istiyor. Eğer bana açıkca soruyorsanız: Öyle miydi? Cevap veriyorum: Evet, gerçekten öyle!

Savunmasını bitirince, bütün avukatları etrafına üşüştüler ve Troçki'yi tebrik ettiler. Annesi doludolu ağlıyordu. Karşılaştığı bu parlak olaydan, ne olduğunu tam anlamasa da, gurur duymaya başlamıştı. Safcasına, olayların, oğluna şeref kazandıracak birşeylerin olacağını düşünüyordu. Fakat olmadı: Troçki ve diğer ondört sanık hayatları boyunca Sibirya'da sürgün cezasına mahkum edildiler. İki sanığa kısa hapis cezaları verildi; üçyüz kişilik sanıklar kalabalığının ikiyüzseksendördü ise serbest bırakıldı.

Mahpusluk başlayınca, Leon Troçki, yeniden sakin bir çalışmaya verdi kendini. Dışarda, isyanlar ve tenkiller: azınlıkların katliamı, bölge tenkilleri, divan-ı harpler, mangaların önünde kurşuna dizilmeler, meydan dayakları, köylü isyanları, devlet bankası soygunları, polislerden zorla silâh gaspetmeler, askeri başkaldırmalar çığ gibi büyüyorlardı. Fakat Çarlık Rusyasının hapishane rejimi, terör hareketleri ile dolaysız bir ilişki kuramayacak durumda olan bütün «siyasi»ler için, şaşılacak kadar liberal bir rejim olmakta devam ediyordu. Troçki istediği bütün kitapları alıyor, avukatları kendisini görmeye geldiklerinde ise, yazıp hazırladığı makaleleri dışarıya ulaştırabiliyor, şimdi kendisinin kanuni karısı olduğunu söyleyen Natalia Ivanovna tarafından haftada iki kere ziyaret edilmesine göz yumuluyordu. Mahkemeden önce, sırasında, ve sonrasında geçen onbeş aylık süre boyunca birçok kere hayatının tehlikede olduğu yolunda söylentiler, ve alarmlar geldi ku-

lağına, ve durmadan çalışan bir münzevi gibi yaşamaya devam etti. Natalia'ya «tevkif edilmek tehlikesi bile olmaksızın» bu sessiz yerde çalışmanın bir zevk olduğunu söylüyordu. Dinlenmek için kendisini Fransız romanlarına verdi. Hapishanede kazandığı Fransız romanı tutkusu hayatı boyunca sürecekti. İç Savaş günlerinde bir zırhlı trenle yaptığı görev yolculuklarında Fransız romanlarıyla dinlenecek, Türkistan, Prinkipo (Monako) Fransa, ve Meksika'daki sürgünlerinde ise gene Fransız romanlarıyla kendisini teselli edecekti. Kendi kaleminden son denemelerinden (essays) birisi, o zamanlar çok az tanınan Polonyalı Fransız bir yazarın, Jean Malaquais'in, Troçki'ye gönderdiği ilk eseri **Les Javanais** («Hiçbiryerden Olmayan Adamlar») üzerine yazılmış bir teşvik yazısı olacaktı.

Hücresinde Marx'ın **Kapital**'inin üçüncü cildi üzerinde çalıştı, ve Marksist toprak rantı teorisi üzerine bir makale yazdı-köylü ve toprak ile derinden ilgilenmeye başlamıştı. Gelecekteki Rus devrimine şekil verecek olan güdücü kuvvetlerin ve Sovyetin rolünü tahlil etti. Bu denemeler, **kesintisiz devrim** teorisinin doğruluğuna olan inancının derinleştiğini, kuvvetlendiğini gösterir. Rant üzerine yazdıklarından tek bir tanesi dışında-bu, hapishaneden hapishaneye taşınırken kaybolmuştur-diğerlerinin hepsi 1905 yılı'nın içinde bulunmaktadır. Bu kitap, unutulmaz 1905 yılı üzerinde yazılmış en önemli bir eser, ve tarih yazarlığı (historiography) alanında yerinde tanık olmuş birinin yazdığı en güzel örneklerle dolu bir kitaptır. İlk defa, 1909'da Viyana'da Almanca yayınlanmış, 1922'de Sovyet Hükümetince tekrar yayınlanmış, ve Peder Gapon'un yürüyüşüyle başlayıp, Sovyet Yürütme Kurulunun tevkifi ve Moskova'nın bombardımanı ile kapanan 1905 yılı üzerine inceleme yapacak olanların yararlanması için, kısmen, veya bütünüyle, birçok başka dile çevrilmiştir. Lenin'in ölümünden ve Troçki'nin gözden düşmesinden sonra 1905 Yılı «Troçkicilik»e yapılan eleştirilerin hedefi oldu, ve sonunda, sadece başka kitapların içinde adı geçmek üzere, ortadan kaldırıldı. Fakat şu güne kadarki Sovyet tarih yazarlığı, onun yerine birşey koyabilmiş değildir.[1]

Tevkifinden onbeş ay sonra, Artika Enleminin yakınındaki Obdorsk'taki «müebbet sürgün» için, Troçki yola düzüldü. Binbeşyüz

(1) Tam basım metnin Almanca Fransızca ve Rusça'da bulunması mümkündür (Rusya dışında, tabiatıyle). İlk bölümlerinin bazıları Moissaye J. Olgin tarafından **Our Revolution** başlığıyla çevrilmiştir (Henry Holt, 1918). Şu anda bütün baskılar tükenmiştir. Ne hikmetse, Troçki'nin her eseri üzerinde hassasiyetle duran Troçkist örgütlerin hiçbiri onun bu başeserini yayınlamamışlardır.

verst (yaklaşık olarak 1750 km) yürümedikçe tek bir demiryolu yoktu Obdorsk'un civarında. En yakın telgraf merkezi için sekiz yüz verst (yaklaşık olarak 900 km) yürümek gerekliydi. Sakin ve sessizliği ile mahkumların memnun olacağı bir yerdi. Mahkumlar ve ağır donatımlı askeri muhafızları, son tren istasyonunda kırk kızağa aktarıldılar. Kızak kafilesi, günde doksan veya yüz verst (yaklaşık olarak 150-170 km) Kuzey'e yol alıyordu. «Her geçen gün,» diye yazıyordu Natalia Ivanovna'ya, «soğuğun ve barbarlığın kırallığına bir derece daha giriyoruz.»

Yolculuğun neredeyse sonuna gelindiğinde, en yakın telgraf merkezinden bile sonsuz denecek kadar uzak bir mesafe alınmıştı ki, artık bir telgraf ihbarına imkân kalmadığını gören Troçki, kafileden kaçtı, ve karların arasında izini kaybettirdi. Kürkten iki paltosunu üst üste giymişti. Çorapları, ayakkabıları şapkası, eldivenleri-tam Sibirya soğuğuna göre-hep kürktendi. Öldürücü soğuğa karşı votka şişeleriyle silahlanmıştı. Botlarının ökçelerinde ise altın sikkeleri saklamıştı. Ren geyiklerinin çektikleri saman yüklü bir kızak dibine gizlenmişti. Ziryan bir sürücü kızağı koşturup duruyordu. Oralardaki sürgünlerden biri karda uzun bir yürüyüş yaparak, polisi birkaç gün oyalayacak yanlış bir iz yapıvermiş, Troçki ilk birkaç gününde rahat bir yolculuk geçirmişti. Sonraları, onu aramak için yola çıkan ve Troçki'den önce gideceği yerlere varan takip müfrezeleriyle karşılaştığında kendisini kutup kaşifleriyle meşgul bilginler heyetinin üyesi olarak veya küçük bir memur olarak tanıttı. En sonunda, Urallara, demiryoluna, Büyük Rusya sınırına, ve yarı bağımsız Finlandiya'nın nisbi güvenliğine erişti. Finlandiya'da **Oralar ve Dönüş** adlı eserini (İngilizcede **Uzun Turum** diye bilinir) yazdı.. Bu kitabın basımından aldığı parayla Stokholm'e geçti. Natalia ve çocuğu Ekim 1907'de Viyana'da Troçki'nin yanına eriştiler. 1917 yılındaki bir sonraki ayaklanmaya kadar Rusya'ya dönmeyecekti.

BÖLÜM XX

VLADİMİR İLYİÇ'İN YARGILANMASI

Bize güç sağlayan herşey; gizli, karanlıkta, gecede, küçük ve kimsenin bilmediği odalardaki herşey, polisin ve hükümetin gözünden uzak mı... bütün bunlar aydınlık bir sabah için ve dünyayı ateşlere tutuşturmak için hazır mı? Yoksa bütün bunlar boş bozgunculuklar uğruna heder mi olacak; kısır kahramanlıkları, ham ve tecritlenmiş hareketleri aşamayacaklar mı?

—Prenses Kasimassima

Yüreği çarpıntı içinde insan ilelebet yaşayamaz. 1917 sonrası yılların gösterdiği gibi, zafer içinde bile, toplumsal çalkantılar herşeyi yakıp, yıkan; kül yığınlarından başka birşey bırakmayan huzursuzluklardır. Devrimi, kendine tek gâye edinmiş adanmışlar kendi kendilerine seçtikleri bu amaç uğruna, yer yer çöküntü belirtileri gösterseler de yaşamaya inatla devam edebilirler. Ama, yaşadığı her günün uğruna mücadele ile hayat süren sıradan insan dayanamaz, kendi günlük sorunlarına dönmek zorunda kalır.

Dalga dalga ortam kabardı mı önündeki herşeyi siler, süpürür; en ters ve çelişkin sınıfları yanyana koyar: en uyuşmaz grupları, hizipleri, anlayışları, içiçe, getirip bırakır. Bir süre sonra dalga kırılıp kıyıya doğru, durgunca, akmaya başladığında, önünde sürüklenenler bir de bakarlar ki alışılmışın çok dışında, istediklerinin çok dışında işler yapıyorlar; kendilerini, birden, gülünç bulurlar. Akıntıdan, ancak, en güçlü olanlar çırpınıp çıkabilir; akıntının içinde yüzü kapak sürüklenip boğulmaksızın, kendi önlerine koydukları ereklerine doğru ilerleyebilirler.

Lenin, kendine özgü, apayrı bir devrimciydi: devrimci tutkuları ile olayların realitesini hiç gözden kaçırmayan gerçekciliğinden olağandışı bir karışım çıkmıştı. Menşevik liderlerinden çok daha soğuk ve isteksiz ve aylarca süre onlardan daha yavaştı: kopacak fırtınanın çatıyı sökebileceğini anlayamamıştı. Anladığı zaman

ise, kendi kampında kendisini yapayalnız buldu. Birkaç yıl süreyle de, kendi arkadaşlarına karşı mücadele etmek zorunda kaldı. Olayların gerçek durumunu anlatmak için, sadece bir açık savaşın koşullarında uygun bulunabilecek sloganların, taktiklerin, değerlendirmelerin terk edilmesi için arkadaşlarıyla mücadele etti.

1906 ve 1907 yılları boyunca kâh gerçekci oldu, kâh yaşamak için son umuduna bile iyimserce bağlı kalan bir avunucu. İkinci Duma'daki büyük bir Sosyalist topluluğun bulunması (gerçi bunların üçte ikisi Menşevikti ama); önceki grevlere katılmamış en geri işçilerin giriştikleri grevler; 1906 baharında 1905 yılındakileri aşan köylü isyanları; üniformalı köylülerin Kronstadt ve Sveaborg'daki bahriye isyanları; büyük imparatorluğun ufuklarında tutuşmaya başlayan bütün bu alevler, merkezdeki yangın tam sönerken, Lenin için yeni bir canlanmanın işaretleri olarak görünüyordu. Umutsuzluğa düşmenin çok kolay olduğu günlerde tek bir fırsatı kaçırmamak için, umutlu kalabilmek için, içini eze eze, zorla, acı ile yanılgılara düşmeyi yeğliyordu.

> Devrimci Sosyal Demokrasi-diye yazıyordu 1906 ortalarında-herşeyden önce, amansızca ve kesinlikle mücadelenin yoluna girmelidir. Karmaşık ve çok daha zor olan mücadele metotlarını daha sonra gözden geçirmelidir.

Lenin'in inancıydı bu. Fakat gerçekleri sezme gücü, karmaşık mücadele metotları üzerinde de hazırlanması gerektiğini söylüyordu.

Konu üzerinde derin bir bakış sayesinde, devlet iktidarı üzerinde alınmakta olan düzeltici tedbirlerin önemini belirtmek hiç te zor değildi. Japonlarla savaşın bitimi üzerine hükümet kendi halkı ile savaşta serbestlik kazanmıştı. Vakitsiz patlatılan sekizsaatlik mesai grevi ile birlikte ortaya atılan Duma ve Anayasa vaadlerinin amacı liberalleri ve ılımlıları devrimci sosyalistlerden ayırmaktı. Sovyet Yürütme Komitesinin tevkifi, Moskova ayaklanmasının bastırılması devlet görevlilerine yeni bir güven vermiş, ılımlı anayasacı eğilimi temsil eden Witte'ye karşılık fiziki kuvvet taraftarının durumunu güçlendirmişti.

Rusya'daki sanayileşmenin en büyük öncüsü ve maliyecisi ve anayasal bir monarşist (meşrutiyetçi) olarak, Kont Witte sadece dış ülkelerdeki bankacılık çevrelerinin itimadını ayakta tutmaya yarıyordu. Hükümdarının daha iyi günler görmesi için sadakatle çalışan Witte, Duma karşısında bir bağımsızlık kazanabilmesi için

Çar'ına, Avrupa'dan yeni bir borç aramaya başlamıştı. Bankerler ise, Fransız halkoyunu tatmin etmek için, ve Rusya'daki siyasal rejime istikrar kazandırabilmek için Rusyanın anayasal bir yönetime geçmesini istiyorlardı. Witte'nin düştüğü hata, böyle bir meşruti yönetim sayesinde kendisinin Çar için elzem birisi olarak kalabileceğini düşünmek olmuştu. Witte de bir çeşit «Menşevik» ti, hükümet çevrelerinin menşeviğiydi; gereğinden fazla «Batılılaşmış»; Rusyanın tarihi özelliklerinden çok fazla yabancılaşmıştı. Sarayda yükselmeyişi bu yüzdendi. Bunlar, uzun sürede, Menşeviklerin, Rusyadaki halk kitlelerinin desteğini kazanamamalarının nedenleriyle aynıdır.

Gizlice, sahte bir pasaport ile Banque de Paris et des Pays-Bas'dan Mösyö Noetzlin, Ekim ayının ilk günlerinde Petersburg'a geldi ve Çar hükümetiyle 2 Milyar 250 milyon altın franklık bir borç anlaşması için şartları görüşmeye başladı. Sovyet'in, kapatılmadan önceki en son kararı kendi ile savaşa giren Çar hükümetine borç vermemeleri için Avrupalı büyük sermaye çevrelerini uyarmak olmuştu: bu hükümetin yerine geçecek olan yeni hükümetler Çarın borçlarını tanımayacaklardı. Dürüst bir uyarı! Fakat Banque de Paris, üçlerle beşlerle hesaplanmayacak kadar büyük hesaplar içindeydi. Cezayir Konferansı günleriydi.(*) «Temsilcilerimiz,» diyordu Kont Witte, «Fransa'dan yana oy kullanmaları için talimat almışlardır.»

Böylece Witte dağ gibi altınları Tahtın önüne yığmayı başardı. Çar ise paralardan sonra Witte'den kurtulabileceğine karar verdi. Aynı anda, yakında kurulacak Duma'yı kaale alınamayı da kafasına koydu. Altınlar hanedânın çok işine yaradı. Altın franklarla verilen borcun müzakereleri, Bismark'ın Rusya'ya karşı Avusturya'yı müttefik seçtiği, ve Alman İmparatorluk bankalarına Rus hükümetinin borç senetlerini kabul etmemeleri için emir verdiği günlerde tamamlandı. Polonya'nın paylaşılması etrafında başlayan ve 19. yüzyıl boyunca süregelen Rusya ile Avusturya, Prusya arasındaki yakınlık da böylece sona ermiş oldu. Bunun yerine, üzerinden on yıl bile geçmemiş olan ve Cezayir'de fazla büyümeden atlatılmış olan savaş yüzünden Fransa ile Rusya arasında bir yakınlaşma başlamıştı: yakınlaşma, aslında, Çarın milyonlarca süngüsü ile Fransanın milyarlarca altın frankı arasındaydı. Bu, yeni beliren savaş, Lenin'e, Rus-Japon savaşının çok gördüğü fırsatı esirgemiyecekti.

(*) Cezayir Konferansı: 1906.

1905 yılının sonbahar ve kış aylarında Menşevikler ile Bolşevikler arasında hiçbir ayrım kalmamıştı. Partili olmayan Sovyet fikrine karşı çıkmaktan vazgeçen Lenin, Menşeviklere çok yaklaşmıştı. Kitle örgütlenmeleri, yerel otonomi ve insiyatif, kanunlara ters düştüğü halde kendince bir meşruiyet kazanan demokratik usüllere karşı da itirazda bulunmaktan vazgeçmişti. Menşevikler ise, «Plânlı» ayaklanma ve darbecilik konularındaki güvensizliklerinden söz etmez olmuşlardı. İktidarın, olgun armut gibi, kendiliğinden Menşeviklerin eline düşeceğini ummaktan; burjuvazi, devrim sonrasında yeni yönetici sınıf olmadıkça burjuvazi ile çatışmamak gerektiğini iddia etmekten caymışlardı. Karşı konulmaz bir kuvvet olarak kitleler harekete geçmeye başladıkça, Menşevikler kitleler tarafından sürüklenmeye; Bolşevikler ise «Batılı» tarzda siyasi mücadeleye ısınmayan halk tarafından, daha «Rus» oldukları için, tutulmaya başlamışlardı.

Fakat 1906 yılının başlarında, büyük yıl boyunca Rusya dışında kalmış olan, ve bu yüzden de 1905 yılının dalaşmalarına bulaşmamış olan Axelrod, Lenin'in gönül rızası ile artık kabul ettiği görüşü, büyük bir şaşkınlık ve hayretle yazıyordu: Menşevikler ve Bolşevikler, Lenin'in birçok taktiklerinin ve görüşlerinin bilinçsizce kabulü sayılması gereken yollarla, aslında, omuz omuza döğüşmüşlerdi. Ateşin alevleri söndükten sonra bastıran soğuğun karanlığında, Menşeviklerin çoğu 1905 Devriminin başarısızlığa uğrayışı üzerinde düşündüler, ve bunun nedenini işçi sınıfının kendi taktikleri boyunca (grevler ve Moskova ayaklanması) çok fazla ileri gitmesine, işçi sınıfının sınıf iradesinin diğer sınıflara zorla benimsetilmeye kalkışılmasına (Petersburg Sovyetinin sekiz saatlik mesai kararı), muhalefet gruplarının tümüne karşı işçi sınıfının kendi özel istemleriyle (talep) direnmesine bağladılar. Bu nedenler yüzünden 1905 Devrimi, Menşeviklerin oldum olası savundukları görüşlerce korkutulmaması gereken burjuvaziyi korkutmuştu. Oysa burjuvazinin-Menşeviklerin geleneksel savlarına göre desteklenmesi, iteklenmesi, iktidara geçmeleri için her yoldan yardımda bulunulması gerekirdi. Menşevizm'in karşılaştığı bunalım, Petersburg Sovyetinin kendilerince yönetilmiş olunmasından ötürü derinleşiyordu. Kendilerinin yönettikleri bu kuruluş, sonunda, Menşevikleri çok daha kesin programların gerekliliği ile karşı karşıya koymuştu. Ve bizzat Menşeviklerin günlük organı **Nachalo**, Parvus ve Trocki'nin dinamik editörlüğünde, Menşevikliklе hiç uyuşmayan proleterci sosyalist diktatörlük ve iktidarın emekçi sınıfınca hemen ele geçirilmesi fikirlerini savunur olmuştu.

Oysa aynı günlerde (1905 içinde) bizzat Lenin bile bu eski fikirlerine karşı, Bolşevik hizbi içinde mücadele ediyordu. Menşevik gazetesinin, Lenin'in doğru bulabileceği, ama Menşeviklerin hep karalayıp durdukları fikirleri savunmuş bulunmasından daha moral bozucu ne olabilirdi? Menşevikler ve Bolşeviklerin birleşmesi için düzenlenen kongrede, Menşeviklerin sözcülüğünü yapan Martynov, 1905 yılındaki tutumlarını şöyle açıklıyordu:

> O zaman kendi kendimize dedik ki: **Le vin est tiré'il faut le boire**-Mademki, kadehe kondu şarap, içmeden olmaz.-Ölüm kalım anında insanın öteyi beriyi irdeleyecek hali olmuyor, hemen soluksuz, karar alması gerekiyor... Menşeviklerle Bolşeviklerin tutum farkı: bizim bu durumu omuzlarımıza yüklenivermiş bir ağırlık gibi kabullenmemize karşılık, Bolşeviklerin durumu doğal karşılamaları ve gerekli şekilde ona hakim olmaya çalışmış olmalarıdır.

Önce bir genel greve, sonra ayaklanmaya, ve sonra da bir iktidar kavgasına geçişe yol açan tuhaf bir anlayış! Fakat sonradan, işledikleri günahtan o kadar nâdim oldular ki, ihtilâl dalgalarının önünde sürüklenirken söylediklerinden yüzgeri edip, işçi sınıfının, tam bir güvenle, iktidarı burjuvazinin ellerine teslim etmesi gerektiğini söylemeye başladılar. Oysa artık, burjuvazi, Çarın yanında yer almış, Çarın güven verici varlığı olmadan yönetimi ele almak bile istemez olmuştu. 1917 yılında Menşeviklerin bilinçli isteksizlikleri doğmatik, hatta safçasına bir inatla, memlekette kendilerinden başka iktidar merkezi kalmamasına rağmen, iktidarı ellerinin tersiyle geri itmeleri hep bu nedamet duygusu yüzündendir.

Martov da, Menşevik teorilerine göre işçi sınıfının en yakın iktidar ortağı ve doğal müttefiki olması gereken burjuvazinin, proleteryadan kortktuğunu-sekiz saatlik mesai grevinde, ve Moskova ayaklanmasında- ve proletaryayı yapayalnız bıraktığını görünce, Axelrod'dan daha az üzülmemiş; hayal kırıklığına uğramamıştı. 1906 yılının Şubat ayı başında Martov acı bir mektup yazdı Axelrod'a:

> İki ay varki, başladığım tek bir yazıyı bitiremiyorum. Növrastani mi, zihin yorgunluğu mu, neyse-fakat düşüncelerimi toparlayacak halim kalmadı.

Troçki ise, kendi açısından, fiilî devrim sırasında Menşeviklerle Bolşeviklerin beraberliğini görmüş; bundan sonuçlar çıkarıyordu. Barışçı günlerde çok daha büyük görünen hizipler arası farkların, Trocki'ye göre, yapma ve uyduruk oldukları ortaya çıkmıştı. Harekete geçmek için ne zaman bir imkân belirmişse, Menşeviklerin ve

Bolşeviklerin ortak programları, sosyalizme olan tutkunlukları, işçi sınıfına karşı sadakâtleri, aralarındaki bütün doğmatik ve âllamece farkları ortadan kaldırıyordu. 1907'den 1917'ye kadar on yıl süreyle, her iki hiziple de sert tartışmalar yaptı, ve iki hizbin birleşmesini savunanların öncüsü oldu. Lenin, ayrımlaşmanın en müteca viz yazarı olduğu için de, Troçki'nin yazıları çoğu defa Lenin'e çatıyordu. Fakat 1917'de Troçki'nin kendisi de Bolşevik olunca, geçen on yılda böyle düşündüğünü reddetti. «1906'daki hastalığa ne isim verilmesi gerektiğini anlayamamıştı,» diye yazıyordu. Axelrod'a gönderdiği, sonradan halk oyuna açıklanan özel mektubunda. «Oysa hastalığın bir tek ismi vardı: Menşevizm.»

Lenin de, önceleri, Troçki gibi, 1905'deki Menşeviklerle Bolşevikler arasındaki beraberlikten aynı sonuçları çıkarmıştı. Tıpkı Troçki gibi, Lenin de Menşeviklerin genel grev, silâhlı ayaklanma, proleterci diktatörlük gibi Parvus-Troçki ikilisinin görüşlerini kabul etmiş olduklarını görmekten çok etkilenmişti.

> Gerçekten-diye yazıyordu 1906 Nisanında Lenin-eğer soruna Sosyal Demokratların alışılmış, eski yollarından ne denli sapmış oldukları açısından bakarsak, «devrim Fırtınası»nın Sosyal Demokrasi içinde, ideolojik birlik ve yakınlaşma yarattığını görürüz. İki hizbin «fırtına» karşısında izleyecekleri yollar konusundaki taktikleri, hizipleri ayırmamış; yaklaştırmıştır. Eski ayrımlaşmaların yerine silahlı ayaklanma konusunda tam bir görüş birliği doğmuştur. Sosyal Demokratların her iki hizbi de, çekirdek devrimci iktidarın organı olan İşçi Temsilcileri Sovyetinde birlikte görev almışlardır. Birlikte, Sovyetlere girmeleri için işçilere, köylülere, ve askerlere çağrıda bulunmuşlardır. Küçük burjuvazinin devrimci partileri ile birlikte iki hizipteki Sosyal Demokratlar, beraberce, devrimci manifestolar yayınlamışlardır. Devrim öncesi eski görüş ayrılıkları, pratik sorunlarda anlaşmalarına engel olmamıştır. Devrimin kabaran dalgaları eski anlaşmazlıkları ve ayrılıkları sürüp atmış, döğüş taktiklerinin kabulünü zorlamış, Duma sorununu kenara itmiş ve ayaklanma sorununu en öne koymuştur... **Kuzeyin Sesi**'nde, Menşevikler ve Bolşevikler birlikte, grev ve ayaklanma çağrısında bulunmuşlar, iktidarı ellerine geçirmedikçe kavgaya son vermemeleri için işçilere uyarıda bulunmuşlardır. Devrimci ortam bizzat kendisi pratikte geçerli olan sloganları yaratmıştır. Fikir ayrımları sadece olayların geleceğini kestirirken yapılan değerlendirmeler teferruat sınırında kalmıştır. Örneğin, **Nachalo**'ya göre Sovyetler devrimci kendi kendini yönetimin organları iken; **Novaya Zhizn** bunlara, devrimci iktidarın embriyonik organları olarak bakmış, Sovyetlerin proletarya ile devrimci demokratları birleştirdiğine hükmetmiştir. **Nachalo**, daha çok, bir işçi diktatörlüğüne eğilim göstermiş; **Novaya Zhizn** ise, işçi ve köylülerin demokratik diktatörlüğünü savunmuştur. [Lenin: **Collected Works**, Rusca Üçüncü Basım, C. IX, sh. 123-4. Bu makale, 1906 Nisan ayında, Saint Petersburg'da basılmış, ve hiçbir sansüre, veya koğuşturmaya uğramamıştır.]

Bu da, dostluk günlerinde Lenin'in yazdığı en sıcak satırlardan bir örnektir. Fakat Lenin'in beğendiği ne kadar birlik ve beraberlik noktaları olmuşsa, aynı noktalarda Axelrod infiale kapılmış, Martov pişmanlık duymuş, Plekhanov kuşkularından vazgeçmemiş, Martynov ise nedâmet içine gömülmüştü.

Bolşevik ve Menşeviklerin liderleri ne düşünmüş olurlarsa olsun, tabandakilerin birlik ve beraberlikten yana arzuları öyle büyüktü ki, her iki taraf da buna karşı çıkmaya cesaret edemiyordu. Her iki hizip de, eski günlerin kavgalarından haberi bile olmayan birçok yeni üyeye dolmuştu. Bütün Rusya'da, her iki hizip de, partinin yerel örgütlerindeki üyeler liderleri beklemeden kaynaşıverince, ses çıkaramadı. Rusya'daki, bu, parti örgütündeki birleşmenin arkasında ise, yeni uyanan bütün bir işçi sınıfı vardı. İşçi sınıfı ise, gelecekteki liderlerinin ince hesaplara dayanan ayrılıkları bırakmalarını istiyorlar, bir araya gelmeyi beceremezsek çarlığı nasıl devirirız, diyorlardı.

Geçen son olaylarda taktik hatalarına rağmen, Menşevikler, ne de olsa halk iradesi konusunda hassastılar. Bu yüzden de «birlik»ten yana görüşleri benimsediler ve başlıca savunucusu oldular. Eski teorik görüşlerini reddetmiş değillerdi; bunların, parti birleştirildikten sonra ele alınmasını düşünüyorlardı. Bolşeviklerin tersine, kendi hiziplerine mensup yan örgütlerin Parti dışında kalmalarına ses çıkarmayan Menşevikler çatışmayı sonraya bırakmışlardı. Lenin ise böyle yapmadı. Muhtemel bir ayrılmaya karşı kendi hizbinin örgütünü zapt-ü rapt altında tutmaya devam ediyordu her zamanki gibi. Birleşme sonunda Parti içinde kendi görüslerini daha kuvvetle empoze edebilmek için de bunda yarar görüyordu. Ama diğer yandan Lenin de birleşme isteklerinin baskılarını hissediyordu. Bu yüzden kendi hizbi içinde, Lenin'in gözünde siyasî varlıkların en iğrenci «arabulucu» rolüne bizzat Lenin'in kendisi çıkıyordu.

1905 yılının sonunda, aşağı kademelerdeki taraftarlarının birleştiğini gören iki taraftaki liderler geçici bir Eşit Koltuklu Yürütme Komitesi kurdular. İki tarafın da eşit üye soktuğu geçici komite, birleşme kongresi için hazırlık yapacaktı. Krassin, Lalayants ve Rykov Bolşevikleri; Krokhmal, Taresevich ve Jordanski ise Menşevikleri temsil ediyorlardı. Hükümet hem Bolşeviklerin, hem de Menşeviklerin gazetelerini kapatınca, hepsi birlikte, tek bir gazete çıkardılar. Gazetenin yazı kurulu da ortak üyeliydi: Lunacharski, Bazarov ve Vorovski; Dan, Martynov ve Martov.

Birleşen örgütün içinde de Bolşevik ve Menşevik liderler rekabeti bırakmamışlardı birleşme kongresine gelecek delegeler üzerinde iki rakip kuruluş gibi çalışıyorlardı. Böylece, hem birleşme kongresinin alacağı kararlar üzerinde etken olmaya, hem de birleşik lider kadrosunda kendilerine düşecek payı arttırmaya çalışıyorlardı.

Fakat şimdi «halkoyu»nun yeni bir bölümü daha sahneye çıkmıştı; her iki hizipte de yer almayan bu yeni bölümde, çeşitli dil grupları ve tâbi ulusların ve sınır topraklarının sosyalist partileri bulunuyorlardı. Bütün Rusya örgütüne kendilerinin de girip giremeyeceklerini öğrenmek için, çok yararlı buldukları tek ve birleşmiş partide yer almak umuduyla fahri delegeler göndermişlerdi. Bu yeni kuruluşların başında Yahudi Sosyalist Birliği, Polonya ve Litvanya Sosyal Demokrat Partisi, Latvia, Ermenistan, ve Ukrayna'daki aynı partiler geliyordu. Gürcülerin ezici çoğunluğu Rus Menşevikleri içinde; hem de liderleri arasındaydı. Gürcülerin geri kalan azınlık grubu ise-ki çok geçmeden Djugashvili lideri olacaktı-Bolşevik hizibi içindeydi. Sosyalistten çok ulusçu olan diğer Gürcü partileri ise üyelik için müracaat etmediler.

Sınır ülkelerin partilerinden gelen kardeş delegeler 1906 yılındaki Stokholm birleşme kongresini sadece gözlemekte yetkilendirilmişlerdi. Bir yıl sonraki 1907 Londra Kongresinde ise tam yetkili üye olarak bulunmuşlardır. Bu kere, tek bir birleşmiş Tüm Rusya Sosyal Demokrat Partisinin kurulması neredeyse gerçekleşecek gibiydi. 1903'deki birleşme kongresinin başarısızlığı tekrarlanmayacak gibi görünüyordu. Üç veya beş yıllık bir süre boyunca Menşevikler ve Bolşevikler birleşmiş parti örgütü içinde o kadar dengeli yaşamaya başlamışlardı ki, Rosa Luxemburg ve Jan Tyszka önderliğindeki Polonyalılar, Latviyanlar, ve Yahudi Sosyalist Birliği ortak komitelerde iktidar dengesinin ibreleri olma imkânı buldular. Bu sayede bu küçük gruplar, bir öyle bir böyle oynayarak kendilerine düşen dengeleyici kuvvet rolünü muhafaza edebildiler. Polonyalılar ve Latviyanlar çoğu kez Lenin'den yana oldularsa da, Lenin onlara tam olarak güvenemiyor; kuvvetler dengesine göre bu grupların da tutum değiştirdiklerini görüyor; kendisi için en önemli konularda bu grupların tutumlarının ne olacağını kestiremiyordu. 1906 Stokholm Kongresinde Lenin azınlıktaydı. Stokholm Kongresinin seçtiği Merkez Komitesinin yedi üyesi Menşevik, ancak üçü Bolşevikti. Bu durum karşısında, Lenin, kendi hizbine dağılmamasını tenbih etti. Oysa aynı anda her iki hizbin de artık dağılması için bir öneri sunuyordu Kongre'ye. 1907 yı-

lındaki Londra Kongresinde ise, Polonyalıların yardımıyla, Merkez Komitede çoğunluk kazandı; beş Bolşevik, dört Menşevik, ve Polonyalılardan, Yahudi Birliğinden, Latviyanlardan da ikişer kişi seçildiler. Lenin, elde edeceği çoğunluğun çok zayıf bir çoğunluk olacağını sezdi, ve kendi hizbini diri tutmaya karar verdi. Kendisinin haklı olduğuna inandığı birçok sorunlarda (her zaman bu duyguyu taşırdı) Polonyalılar, Lettler ve Birlikciler, denge ibreleri olma durumlarından yararlanarak, Lenin'e karşı oy kullanıyorlar; veya çoğu defa «aşağılık telifler» peşinde koşuyorlardı. Lenin'in karekterini bildiğimiz için bu konudaki öfkelenmelerine şaşırmamamız gerekir. Lenin sık sık öfkeleniyordu, zira nerede bir engelleme ile karşılaşsa, orada, zamanı geçmiş teorik iddialara göğüs germek zorunda kalıyordu. Ama bu sayede Gilead'ın gerçek müritleri ile Efraim oğullarını da (Ephramites) ayırmış oluyordu. Zahmetli beraberliğin altı veya yedi yılından sonra, 1912 yılında, birleşmiş kuruluşu tekrar bölmesinin, ve sadece kendi hizbine Parti demesinin nedenlerinden birisi de bu tutum ayrılığıdır.

Ardı ardına yapılan iki tane birleşme kongresinden sonra, hareket öyle bir hızla gerileyecekti ki, bir yenisini yapmaya kalkışmak bile güç olacaktı. Bütün eski tartışmalar, görüş ayrılıkları ve çatışmalar ortak merkez komite toplantılarında, ortak yazı kurulu toplantılarında ve rakip hiziplerin gazetelerinin yayınlarında, hareket zayıflamaya başladıkça artacaktı.

Gerçekten, dışardan bakıldığında bile bir birleşmezliğin belirtileri görülebilirdi. Profesyonel siyasetçiler kendilerini seçenler arasındaki farklardan çok daha fazla farklıdırlar. Her ne kadar kendilerini seçenlere bağlıysalar da, aynı zamanda, eski anılarına, çok eski günlerine, bir sistem sınırıyla çevrilmiş düşüncelerine, kişiliklerinin bütün derinliklerine yerleşmiş tutum ve değerlerine çok daha fazla bağlıdırlar. Voroshilov (geleceğin Savaş Komiseri) isminde genç bir delege Volodya Antimekov takma ismiyle Stokholm'e geldi. Bu uydurma isim Anti-Menşevik bir şifreydi. Aynı günlerde Katerina Samoilova ise **nom de guerre** olarak Natasha Bolşevikova adını takınıp işleri hafife alıyordu. Her ne kadar yerel seçimler ortak gözlemciler kurullarının nezaretinde yapıldıysa da, Kongre yetkili delegeliği mücadelesi çok sert oldu. Krupskaya, örneğin, Kazan delegeliğine seçilmek istediyse de, kendi sözleriyle, «çok az oy verildiğinden» olmadı. Yoldaşları onun için **ad hoc** bir yer sağlamak istediler, ama gene olmadı; yeter üye bulamadılar. Sonunda, konuşma hakkı olan, fakat oy hakkı olmayan bir delege olarak Kongre'ye girebildi. Kongre üyeliklerini tespit komitesinin

kavgayla geçen dört günlük bir süresi daha geçip de, kendisini İvanoviç diye tanıtan ve Bolşeviklerin teşkilât bile kurmadıkları bir Kafkasya şehrinin delegesi olduğunu ileri süren birisi çıkıp gelince üyelik tespit komitesi öyle çalkalandı ki, nasıl olsa çoğunluk elde edeceklerinden emin bulunan Menşeviklerin Transkafkasya delegasyonu (hepsi de Menşevikti) işi kapatmak için şöyle dedi. «Barış ve birlik uğruna, Yoldaş İvanoviç'in iddialarına cevap vermeyeceğiz.» Bu kadar sakat bir birlik içindeki Partiyi yönetmenin çok güç olacağını kestiren muzaffer Menşevikler bağışlayıcı olmaya başlamışlardı. Yenik düşecek olan tarafın ise karşısında iki yol kalacaktı: gönülsüzce itaat, veya ayrı bir hizip olarak varlığını sürdürmeye çalışmak. Stokholm Kongresinde, Gürcü İvanoviç kimsenin dikkatini çekmedi; fakat hemen ilerki sayfalarda İvanoviç'e dikkat etmemiz gerekecektir.

Stokholm Kongresine gidecek delegelerin son durumu altmışiki Menşevik, kırkaltı Bolşevik idi. Bolşevikler, Rusya'nın başlıca işçi merkezi olan Saint Petersburg'u kaybetmişlerdi. Petersburg'dan delegelik kazanamayışları Petersburg Sovyetindeki zayıf durumları yüzündendi. Bolşevikler, Petersburg Sovyetinde fazla onurlandırıcı bir rol oynamamışlardı. Duma seçimlerine katılma fikrine de kesinlikle karşı çıkmışlardı. Duma'ya karşı takınılan tutum, uzun süre ilgileneceğimiz bir sorun olacağı için, bu konuyu etraflıca görelim.

1905 Ekim'indeki Genel Grev sırasında, Çar kanun yapıcı bir Duma vaadeden Bildiri'sini açıkladığı zaman, bütün sosyalist partiler seçimleri boykot etmeye tereddütsüz karar vermişlerdi. Bu kararı almalarında Ekim günlerinin heyecanı içinde bulunmaları; sözünü tutabilme konusunda Çar'a güvenmemeleri; zengin ve varlıklı sınıflara birden çok oy hakkı tanıyan ve dolaylı bir seçimlemeye dayanan demokratik olmayan seçim usulünden hoşlanmamaları etken olmuştu. Seçim konusunun ilk taslağını S. E. Kryzhanovski hazırlamış, daha sonra Witte tarafından bazı yerleri değiştirilerek «Çarseven» köylülerin temsil hakları düzeltilip, arttırılmıştı. Ekim Bildirisinden sonra oy verebilme hakkı bütün erkeklere yaygınlaştırılmıştı. Fakat bu genel oy hakkı, varlıklılara tanınan çok oy hakkı ve dolaylı seçim mekanizması sayesinde etkisiz kılınıyordu. Ortaçağ Rusyası geleneklerine uygun olarak oy verme sınıflarca, veya devletin mülkî birimlerince (estates) yerine getirilecekti. Köylüler ve işçiler, toprak beylerinden, toprak sahiplerinden, veya şehirli malvarlıklılardan ayrı yerlerde oy gullandılar. Belki de, nüfusun bu şekilde soslove'lere ayırılmasından murat, kit-

lelerin, radikal aydınların nüfuzundan uzak tutulmasını sağlamaktı. Ayrıca, Witte'ye göre Zemstvo liberalleri çok fazla radikal, köylüler ise tabiatleri gereği tutucuydular. Witte, köylüleri bu yüzden sıkıca kendi aralarında birleştirmek, ve bir de toprak reformu yaparak onları Çar Tahtının etrafında sadık bendeler olarak toplamak istiyordu. Fakat toprak reformunu programına almak için, Witte'nin Çar nezdindeki durumu yeterince kuvvetli değildi. Fakat elde kalan oylama şeması, gene de, sınıf bilinci taşıyan işçi ve köylülerin özel şartlarına iyi uydurulmuş bulunuyordu. Elli işçiden fazla işçi çalıştıran fabrikalarda işçiler işyerinde oy kullandılar. Bu durum ise işçi sınıfından maksimum oy alınmasına, ve maksimum bir işçi sınıfı bilinci kazanmalarına yaradı. Bu türden her fabrikada (veya, birkaç küçük atölye birliğinde) işçiler önçe daha yüksek düzeyde bir seçmenler heyeti seçtiler. Bu heyet ise, şehirdeki nihai seçiciler heyetine «İşçi Kuryesi» seçiyordu. Şehirdeki seçiciler heyetine dahil olan «İşçi Kuryeleri» ile birlikte bu nihai heyet üyeleri, en sonunda, Duma'ya o şehirden gidecek temsilcileri seçiyordu. Böylece, 1918'de dünya'ya güneşin altında yeni birşeymiş gibi sunulan, sınıflar eliyle, fabrikalar aracılığı ile «fonksiyonel» temsil şeklinde gerçekleştirilen, ve üç veya dört safhalı oylamaya dayanan ünlü Sovyet Hükümet sistemi, aslında Kryzhanovski'nin bir buluşu olarak ortaya çıkıyordu. Bu sistem, Rusya'nın ortaçağ kalıtımına (heritage) dayanmaktaydı. Fakat 1906'da, bütün diğer demokratlara ve sosyalistlere katılan Lenin bu dolaylı, üç veya dört safhalı oylamayı demokratik olmamakla damgaladı. Aynı zamanda, farklı sınıfların, büyüklüklerine göre değil, «siyasi güvenilirlik»lerine göre, ve «devlete verecekleri zarar»a göre eşitsiz temsilini de reddetti. Bunların yerine, kendisinin ifadesiyle «dörtçatallı» demokratik yolu teklif etti: «genel, dolaysız, eşit, ve gizli oy.» Ama bunlar, ülkede azınlıkta oldukları halde Sovyetlerde çoğunluğu teşkil edebilmek için 1918 yılında eşitsiz, dolaylı, kısıtlı, açık oylamayı seçmesine engel olmayacaklardı.

Çar Duma sözünü ettiği zaman, ilk anda Bolşevikler de Menşevikler de boykota karar verdiler. Fakat az sonra, Menşevikler hatâ ettiklerine karar verdiler. Bolşevikler, Stokholm Kongresinde Menşeviklere karşı bu «ihanet»i kullanmaya kalktı, ama kazançlı çıkan Menşevikler oldu. Zira, dolaysız taarruz devrinin geçtiğini anlayan Petersburg parti üyelerine göre, yeni umut kapısı Duma'ya yönelmek olmuştu.

Bolşevikler ve Sosyal Devrimciler, ve -toplumsal yelpazenin öbür ucundaki- Kara Yüzlükler, ve Rus Halk Birliği durmadan halka

oy vermeyi salık veriyordu. Bu siyasal uçların hiçbiri anayasal bir ikili uyuşum (compromise) olan anayasacı monarşiyi kabule istekli değildi: Kara Yüzlükler Çarın boyun eğmesine karşıydılar. Bolşevikler ve Sosyal Devrimciler ise Çarı devirip, kendi başlarına bir kurucu meclis toplama ümidini kaybetmemişlerdi.

Bir süre sonra Stokholm Sosyal Demokrat Kongresi toplandı ve Duma konusunda olumlu oy kullandı. Rusyanın birçok yerlerinde kurulmaya başlayan Duma'ya girilmek isteniyordu. Kongrenin bu kararı Lenin'e, Menşeviklerin doğru, Bolşeviklerin ise yanlış olduklarını anlatmıştı. Sol ve Sağ boykotçuların haykırmalarını duymazlıktan gelen kitle ezici bir çoğunlukla oy kullandı. Sosyal Demokratların ve Sosyal Devrimcilerin katılmamaları yüzünden kitleler bulabildikleri en ilerici adaylara oy vermişlerdi: Anayasacı Demokratlar, bağımsız liberaller ve radikaller, parti dışı işçi adaylar, bağımsız Sosyal Demokratlar (ki parti talimatına rağmen adaylıklarını koymuşlardı), ve köylük yerlerde köylü ve tarımcı aydınlar (ki bunlar toprakların yeniden bölüştürülmesini savunmuşlardı) almıştı kitlenin oylarını. Bu yüzden, seçimlerden önce zayıf bir grup olan doktriner aydınlar; Anayasacı Demokratlar (isimlerinin baş harfleri olan **Kah** ve **Deh** harfleri yüzünden Kadetler diye tanınmışlardır) seçimden sonra Duma'nın en büyük partisi oldular ve 190 koltuk aldılar. Lenin'i şaşırtan bir diğer sonuç da, kendilerine Trudoviki (**trud** kelimesinden geliyor, anlamı «emek») adını takan 94 tarım emekçileri temsilcisinin de Duma'ya girmesiydi. Milinkov liderliğindeki Kadetler nasıl şehirlerde-Sosyal Demokratlar girmediği için-oyları silmecesine topladılarsa, Kerenski liderliğindeki Trudoviki partisi de köylerin oylarını toplamıştı.

Stokholm Kongresi bu şaşırtıcı haberleri değerlendirmek için yeni bir toplantıya başladığında Transkafkasya'da hâlâ seçimler sürüyordu. Menşevik delegasyonu, Partinin hemen ilk görüşünü terk etmesini, ve Transkafkasya seçimlerinde aday gösterilmesini önerdi. Bolşevikler «devrimci» tutuma karşı bu «ihanet»in karşısında infiale kapıldılar. Fakat Bolşevik hizbinin bu infiali geçiştirilememişti ki, Lenin'in kendisi, kendi hizibini terk edip Menşeviklerin önergesi lehine oy kullanıverdi. Bolşevikler hayretle bakakaldılar. Önerge kabul edildi. Transkafkasyaya telgrafla seçimlerde aday gösterme emri gönderildi. Seçimlerin sonucunda. Sosyal Demokrat Parti adaylarının sadece İşçi Kuryelerinin (Curiae) değil, bütün Transkafkasya'da kazandığı görüldü. Transkafkasya'nın Duma'ya gönderdiği temsilcilerin hepsi de Sosyal Demokrat Partinin Menşevik hizbinden olmuştu.

Birkaç yıl süreyle-tam söylemek gerekirse, dört yıl-Duma sorunu, bütün diğer sorunların önüne geçti, ve Lenin'in hem kendi hizbine karşı muhalefete geçmesine, hem de, diğer nedenlerden, Menşeviklere karşı çıkmasına yol açtı. Lenin'in hizbi, hâlâ, Çarın vaadlerine kulak vermemesi için kitlelere seslenilen eskinin parlak günlerinin hayallerini görüyordu: kitle ayaklanacak, kurucu meclis toplanacaktı. Troçki'nin alaycı deyişiyle, şimşekten sonra gök gürültüsü geldiğini görmüşler, şimdi ise gökgürültüsü sesi çıkarıp, şimşeğin ortaya çıkmasını bekliyorlardı. Lenin'in yavuz (stern) gerçekçiliği dolaysız fırtına günlerinin bittiğini söylüyordu. Parlamenter seçimlere katılma taraftarı geleneksel Marksist anlayıştan ayrılma, ancak dolaysız fırtına günlerinde haklı görülebilirdi. Bu düşünceyle, Menşeviklerle birlikte, seçimlere katılma yönünde oy kullandı. Kendisini, kendi kurduğu hizipten bile ayırabilecek bir sorun olduğu hâlde, seçimlere girmekten yana oy verdi.

Bununla beraber, Menşevikleri de doğru bulmuyordu. Lenin'e göre, Menşevikler Duma'ya lâyığından fazla değer atfediyorlardı. Lenin, Duma'yı, devrimci propagandası için ses ve propaganda aracı yapacaktı. Duma, Lenin'e göre, devrimcilerin çeşitli dokunulmazlıklarla donanacakları bir **forum** olmalı; devrimciler Duma üyeliği sayesinde elde ettikleri dokunulmazlık ve yetki ile ulusun dikkatini kendi tezlerine çekmeli; Çarın **«Parlamento komedisi»**nin boşluğunu halka duyurmalı; Duma'daki temsilci ve bakanlara hitap eder gibi yaparak kitlelere seslenebilmeli; kitleleri parlamenter yolun dışındaki hareketlere, grevlere ve gösterilere yöneltebilmeliydi. Menşevikler ise, «Parlamenter komedi»yi ciddi bir dram diye kabullenivermişlerdi.

Menşevikler Duma'da, işçi sınıfının yararına kanunlar çıkarmak; mutlakiyetçiliğe karşı Kadetler de dahil bütün muhalefetle birleşerek bir blok kurmak; Duma içinde önemli bir yaşama gücü elde etmek, hatta emirlerini Çar'dan değil Duma'dan alacak olan bir kabine kurmak istek ve hayâline kapıldılar. Kısacası Duma'yı, Batı ülkelerindeki «parlamento»lar şekline sokabileceklerini düşündüler. Hatta Duma'ya devrimci bir güç gözü ile bakıyorlar ve XVI. Louis'ye Fransız Sınıflar Meclisinin yaptığı gibi, Duma'nın da bütün halkı arkasına takarak Çar'a karşı devrimci güçlere öncülük edeceğini sanıyorlardı. Ayrıca şunu da belirtmek gerek; Menşevikler Duma'ya girince, nefret ettikleri gizli örgütlerden, bozguncu devrimci partilerden kurtulacaklarını, bunlarla uğraşmak zorunda kalmadan Duma'da Sosyal Demokrat çoğunluk elde edeceklerini düşünüyorlardı. Halk kitleleri tarafından açıkça ve demokra-

tik olarak seçilen Sosyal Demokrat temsilciler Menşeviklerin umutlarına göre, demokratik bir sosyalist liderliğinin oluşmasını sağlayacak; liderliğe kendince atanmış profesyonel devrimcilerin lider kadrosu ayıklanmış olacaktı.

Kendi hizbinin görüşlerini budalaca ve çürük bulan Lenin, Menşeviklerin bu tezini ise eyyamcı buluyordu. Lenin'e göre, Bolşevik hizbinin boykotu, Partiyi, Duma'yı isteyen halk kitlelerinden tecrit edecek; «parlamenter komedi»yi halka gösterip, anlatmakta kullanılması gereken yararlı bir silâh, bile bile, karşı tarafın eline teslim edilmiş olacaktı. Fakat Menşevizm, halkı, yanlış bir yol olan parlamento aldatmacasına yöneltecek; devrim yolundan alıkoyacaktı. Lenin'in inandığı bir parti; profesyonel devrimcilerin ve gizli ayaklanmacıların kendince atanmış (self-chosen) «öncüleri» (Vanguard) olan bir parti sadece demokratik barışçı seçimler yoluyla gelişip, kurulamaz; gerçek liderlerini tutup açıkca görünen kamu makamlarına atayamaz; «bilinçsiz kitle»nin kendine lider seçmek, için başıboş bırakılmasına göz yumamazdı. Eğer Bolşeviklerden de seçilen olmuş olaydı, meslekten lider değil işçilerden seçilmiş olacaktı. O zaman da, Lenin'in kendisi, veya gizli komitesi bu temsilcilerin yapacakları konuşmaların metinlerini hazırlayacaklar; parlamento görüşmelerinin kitleleri eğitici bir kürsü imkânı olarak kullanılması için, temsilcilerin nerede, ne söyleyeceklerini Lenin ve gizli komitesi tespit edecekti. Duma'daki siyasi konuşmaların halkı yetiştirip mücadele saflarına sokması için bunlar gerekliydi.

1905 yılında bile, boykot taktiklerinin ilk kabulü günlerinde, Lenin pek taraftar görünmemişti. Finlandiya'daki Temmerfors'da, 1905 Aralık ayında yapılan Bolşevik Konferansında, bütün hizbinin kendisine karşı görüşte olduğunu görmeye başlamıştı! Joseph Stalin'in, 1920 yılında Lenin'in ellinci yaş gününde küçük bir topluluk huzurunda yaptığı bir konuşmada, o günler şöyle anlatılıyor:

> Müzakereler-Tammerfors'da-açıldı, ve eyâlet temsilcileri, Sibiryalılar ve Kafkasyalılar hücumu yönetmeye başladılar. O zaman bizim şaştığımız, hepimiz konuşmalarımızı yaptıktan sonra, Lenin'in müdahale etmesi ve kendisinin seçimlere girmekten yana düşündüğünü açıklaması oldu. Fakat sonra hatasını gördü ve hizbimizin safına geçti. Biz, donduk kaldık şaşkınlıktan, elektriklenmiş gibi olmuştuk. Çılgınca alkışladık kendisini.

Lenin, yaş günü partisindeki bu konuşmaya cevap vermemiştir. Fakat gene aynı 1920 yılı içinde, bir kitapçıkta bu konuya değinmek imkânı bulmuş, ve Tammerfors'da kendisinin değil «Si-

biryalılar ve Kafkasyalılar»ın yanılmış olduğu görüşünü belirtmiştir

Öyleyse niye yanlış bulduklarının yanına yanaşmıştı? Mürit lerinden kopmaktan mı korkmuştu? Kısmen, bu bir etkendi. Tammerfors'dan sonra dört yıl, bu korku yüzünden tedbirli davrandı, sonunda Duma faaliyeti hakkında yeterince kuvvet toplayınca, kendi hizbi içindeki itaatsiz devrimci romantikleri ihraç edebileceğini düşündü. Sonra, gerçekten bunları ihraç ettirdi.

Fakat 1905 Aralık ayında, Tammerfors'da «Sibiryalılar ve Kafkasyalılar»a boyun eğişin özel nedenleri vardı. O sırada Lenin için Duma ikinci dereceden bir sorundu. Konferans delegelerinin oy birliği ile aldıkları karar karşısında, delegelerin halkın isteklerine tercüman olduklarına inanmayı-ne kadar uzun bir inançtı bu-is tedi ve bu yüzden karşı koymadı. Duma'ya inanmayan delegelerin bu kararı alınırken, aynı anda kitlenin de Çar Bildirisine inanmadığı, Duma için verilen sözlere inanmadığı, Anayasa ve medeni haklar konusundaki vaadlere inanmadığını düşünmesi gerekirdi! Delegelerin oy birliği ile Duma'yı reddetmelerinin nedeni, belki de, elde silâh Çarlığı devirip, kendi anayasalarını kendileri yazmayı planlayan yerel örgütlerden yeni gelmiş olmalarıydı. Bu fikir, çekici bir fikir olarak görünüyordu. Zira, Tammerfors Konferansı devam ettiği sırada, Moskova'da silâhlı ayaklanma başlamıştı. Lenin'in kendi teslimiyeti için gerekçe olarak kabul edilmesi gereken de «Sibiryalılar» değil, tabanca ve mavzerlerin patlamasıydı. Fakat daha sonra birleşme kongresi için Stokholm'e gittiğinde, boyun eğmekle hata ettiğini öğrenmiş bulunuyordu.

Herşeyden önce «Kara Yüzlükler»in de seçimi boykot ettiklerini belirtiyordu öfkeyle. Ayrıca, gösterdiği bütün gayretler Bolşevik hizbinin bütün çabaları kitleleri oylamaya katılmamaya ikna edememişti. Üstelik, Sosyal Demokratlar kabuklarına çekilince Kadetler ve Trudovikler durumdan yararlanmışlardı. Ama herşeyden önemlisi, kendi öz adamlarının, boykot taktiklerini uçuruma sürüklediklerini görmüştü: adamları, Lenin'e gelip, İşçi Kuryeleri'ne katılacak delegelerini seçen işçilerin oy kullanmaktan vazgeçmemeleri yüzünden, zorla engel olmaktan başka çare kalmadığını söyleyebilmişlerdi. Bu, hiç de demokratik olmayan bir eğilimi göstermişti. Birinci Duma hakkında Bolşeviklerin aldıkları nihai karar-Lenin'in karşı koymasına rağmen-şöyleydi:

> .....heryerde uygulanacak bir genel grev yapmak, bildiriler, gösteriler düzenlemek, seçimlerin yapılmasını engellemek için sonuna

kadar her araçtan ve her olanaktan yararlanmak, hatta gerekirse seçim mitinglerini akamete uğratmak için şiddete bile baş vurmaktan çekinmemek...

Birgün, başarılı bir devrimden sonra kurulacak bir Kurucu Meclisi dağıtmak için kendisinin de benzer taktikler kullanacağını kestirmek, o günlerdeki Lenin için imkânsızdı.

Lenin'in tahminlerine en ters düşen nokta ise, köylüler hakkında söylediklerinin tam zıtı ile karşılaşmasıydı. Bilinçsiz bir şekilde, «küçük burjuva» köylülerin oy verince, temsilci olarak, köylük yerlerdeki muhafazakâr liderleri seçeceğini farzetmişti. Oysa bu gerçekleşmedi: ip çekmecesine bütün köylüler, heryerde, toprak sorununun çözümüne en radikal önerileri ileri süren adayları seçmişlerdi. Sosyal Demokratlar bu konuda çok daha iyiydiler, ama seçimleri boykot ettikleri için, köylerdeki mujikler, bağımsız ve partisiz köy radikallerine, köylülerin en uyanık olanlarına, veya yerel zemstvo aydınlarına oy verdiler. Bu yüzden Trudovik Partisi birdenbire doksandört temsilci ile Duma'ya girdi. Anlayış bakımından bu temsilciler Sosyal Devrimci Partiye yakındılar.

> Bize-diyordu yeni köylü sözcülerinden birisi Duma'daki ilk konuşmasında-mülkiyetin kutsal olduğu söylenip duruyor, mülke dokunulmazmış. Benim fikrimce mülke dokunamamak imkânsız birşeydir, dokunulamaz birşey yoktur, yeterki halk dokunmaya kalkışsın... Asiller sınıfının bayları, sizler bizim topraklarımızı çalmış bulunuyorsunuz... Beni buraya gönderen köylüler şöyle diyorlar: «Toprak bizimdir, buraya toprak satın almaya değil, topraklarımızı geri almaya geldik.»

«Proletarya ve Köylü Demokratik Diktatörlüğü» için ittifak şartları üzerinde pazarlık etmek amacıyla hep bir köylü hareketi arayan Lenin için bundan daha güzel fırsat olamazdı. Bunlar, Sosyal Devrimci Parti gibi, işçi sınıfına lider olmak iddiasında değildiler. O yüzden, Lenin bunlara karşı çıkmak zorunda değildi. Bu, Lenin'in hayal ettiği gerçek bir köylü partisiydi. Ve şimdi tutup bu partiyi, Duma'da Kadetler'in yanında yapayalnız bırakmıştı! Stalin'e göre «hatasını anladığı ve hizbine yanaştığı» Tammerfors Konferansından henüz dört ay geçmişti. Fakat bu dört ay içinde olup biten herşey Lenin'i, Tammerfors Konferansının bir hata olduğuna ve boyun eğmekle kendisinin de hata ettiğine hükmetmesine neden oldu. İşte bu yüzdendir ki, her türlü riski göze alarak, Stokholm'de kendi hizbinden ayrıldı, ve Duma sorununda Menşeviklerle birlikte oy kullandı.

Bundan sonraki altı ay Lenin için kısmen zor geçti. Bu kadar huzursuz, bu kadar tahammül edilmez günleri olmamıştı. Bir yan-

dan hizbinin dağılmasını önlemeye çalışıyor, bir yandan da Bolşeviklerin prestijlerini kaybetmeksizin, kendisince tek doğru görüş olan Menşeviklerin görüşünü benimsemelerini sağlamaya çalışıyordu. O günlerin şartlarına uygun olarak, görünüşte, boykot kararının doğru olduğuna inanıyormuş gibiydi. (1920'ye kadar, Birinci Duma'yı boykot etmekle Bolşeviklerin hata yaptıklarına dair tek söz söylemeyecek, görüşünü ancak 1920'de açıklayacaktı. O günlerde, ancak, pedagojik amaçlarla **«Sol» Komünizmi: Çocukca bir Düzensizlik** adlı kitapçığını yazarak, Komünist Enternasyonal'indeki bir hizbe çattı. Bu hizipte, tıpkı Bolşeviklerinki gibi, parlamenter seçimlere karşı bir boykotta bulunuyordu.)

Düşüncelerindeki çelişiklikler arttıkça, Menşeviklerin Duma ile ilgili her sözlerine, her fikirlerine «parlamentocu eyyamcılık» diyerek, daha da amansızca saldırıyordu. Silâhlı ayaklanmanın hiçbir başarı şansı kalmayıncaya kadar, kendi hizbiyle kesin bir çatışmaya girişmek istemeyen Lenin için, silâhlı çatışmanın şanslılık derecesi gizli bir şüpheydi. Eğer bu şans iyice yitirilmemişse, Duma ikinci derece bir sorun olarak kalmalıydı. Bunun uğruna hizbiyle çatışmasına lüzûm yoktu. Lenin'i bu tereddütlerden kurtaran, sonunda, hükümet oldu. Duma, hükümetçe dağıtılmıştır.

Lenin bu sonucu hiç beklememişti. Bakanlıkları teşkil etmek üzere Kadetler'in Çar'dan teklif alacaklarını, bunun üzerine, kitleleri aldatarak, Çarla anlaşacaklarını hesaplamıştı. Lenin, hem Duma'nın Kadet çoğunluğu hakkında, hem de Çar hakkında yanlış düşünmüştü. Kadetler Çarla anlaşmaya dünden hazırdılar, ama, kendi şartları kabul edildikten sonra: kabine sorumluluğuna dayanan hükümet, monarşinin iktidarının kısıtlanması, bütçenin ve vergilerin parlamentoca denetlenmesi, kanunların Duma'dan geçmesi, polis ve ukaz tarafından yapılan zulüm ve keyfi tasarruflara son verilmesi. Eğer Menşevikler, bu ılımlı ve demokratik partinin mücadele gücünü mübalağa etmişlerdir denilirse, Lenin'in onlara prensipsiz ve kitleleri aldatmaktan başka amacı olmayan bir parti olarak bakmasına da hata demek gerekir. Şimdi bütün kayıt ve belgeler açıktır. Görülüyorki, Milinkov ve arkadaşlarının liderliğindeki Kadetler, sınırlı bir monarşi olsaydı, böyle bir monarşide Çarın sadık muhalefeti olmayı kabul edeceklerdi. Kadetler, bir yandan halktan, devrimden ve sosyalizmden korkuyorlar bir yandan da mutlakiyetçiliğe ve saray çevresinin keyfi idaresine (arbitrary government by camarilla) karşı koyuyorlardı. Kısacası, devlet gemisini bir kıyısı mutlakiyetçilik, bir kıyısı «anarşi» kaya-

lıkları ile dolu dar boğazdan geçirip «Batılı» siyasi hayatın emin limanlarına ulaştırabilmek için ılımlı bir anayasacılık konusunda doktriner bir inanç taşıyorlardı.

Lenin'in bir başka yanlış tahmini de, müstakbel sorunlar karşısında diğer partilerin takınacakları tutumlar konusundaydı. Lenin partilerin anlayışlarını (mentality) da tam olarak değerlendirememiştir. Lenin, devlet ve hükümet mekanizmasını, her zaman için, çok şematik mütalaâ etmiş; hükümet cihazının, bilinçli, birlik içinde bir hâkim sınıfın aracı sanmıştır. Bu yüzden, Kara Yüzlükler ile Kadetler arasındaki mesafenin Kadetler ile Bolşevikler arasındakinden geri kalmayabileceğini, veya Kadetlerin tapınırcasına bağlı bulundukları sorumlu parlamentarizme Çarın karşı koymas. yüzünden bir ilke sorunu çıkabileceğini hiç düşünememiştir.

Çar II. Nikola için, zekice, «son Narodniklerden biri» diyen G. P. Fedotov, çok akıllıca bir yorumlama ile narodnik hareketinin belli bir ekonomik politik programdan daha çok, «Kutsal Rusya»ya yönelik felsefesiyle duygusal bir hareket olduğunu belirtiyor. Narodniklere göre Rus mujik'i Hiristiyan ve Kutsal Rusya'nın fazilet ve üstünlüklerini sinesinde barındıran tükenmez bir kaynaktı. Kadetlerin tapınırcasına sevdiği, Menşeviklerin ise özlemini duydukları Batı Avrupanın burjuva dünyası Nikola'nın hiç beğenmediği birşeydi. Lenin'in Rusya'da gördüğü barbar, geri, ve Asyalı herşey, tahtta oturan romantik Çar için kutsal şeylerdi. Tarih sahnesine girişleri, Plekhanov'da, Millukov'da, Martov'da, hatta Maxim Gorki'de korku fırtınaları yaratan «karanlık köylü»ler, Nikola için tahtın garantisi, Rusyanın kuvvetinin ve özel misyonunun kaynağıydı. Çarın bu inancını ne köylü ayaklanmaları, ne de asker ayaklanmaları değiştirmemişti. Çarın, hizmetçileriyle, seyisleriyle, erlerle, köylü mujiklerle konuşmalarındaki «demokratik» tahammülü, kendi takımlarının belirttiğine göre, samimi ve «spontane» bir tutumu aksettiriyodru. Fakat Witte gibi, Rodzianko gibi, Stolypin gibi danışmanlarıyla konuşurken kolayca keyfi kaçıyordu. Saltanatın sonlarına yaklaştıkça, ilerde meclis üyesi olacak bu adamlara fikir danışmak gittikçe kendisine zor gelecek, ve halkın, cahil mujik kişilerinin içinden seçtiği kimseleri ve bir de «kutsal budala»ları tercih etmeye başlayacaktı. Hatta sonunda gerici asillerin, kraliyet hanedânı üyesi grand düklerin bile tavsiyelerini dinlemeyi reddedecek, ailesinin ecelini, tahtının kaderini kaba, cahil, deli cerbezelilere, «kutsal mujik»lerin ellerine teslim edecek, bu adamların devlet işleri hakkındaki budalaca hükümlerine ve kehânetlerine halkın ve Tanrının sesi gibi bakacak; inanacaktır. Saray çevre-

sinden halâ güvendiği birkaç kişi ise, Çarın özüne işlemiş Narodnik görüşlerini paylaşan; bu romantik düşüncelere katılan, veya katılırmış gibi davranan kişilerdi. Bu durum, Çarı, kendisine danışman ve bakan olmak isteyen Witteler, Stolypinler, ve Guchkovlar gibi ılımlı reformcular, veya iktidarını sınırlandırmak için anayasal bir monarşi kurmak isteyen liberaller yerine, hem görüş bakımından, hem de inançları bakımından, Rus Halk Birliği ile Kara Yüzlükler'e yakınlaştırdı. Az önce belirttiğimiz gibi Kara Yüzlükler de, Bolşeviklerden geri kalmamacasına, Birinci Duma'nın amansız boykotcularıydı.

Eğer Çar izlediği siyasetin, bakanlıklar için yaptığı atamaların Duma tarafından denetlenmesine, başlangıçtan beri rıza göstermiş olsaydı, Duma'nın varlığını sürdürmesi konusundaki sözünü tutar ve eski günlere dönmek istemezdi. Temmuz 1906'da, Birinci Duma toprak sorununu ele almaya kalkışınca Çar, Duma'nın feshini ilân etti. Bütün muhalefet, yanlış olarak, Çarın 1905 yılı öncesine döneceğini sandı. 1789'daki Fransızların ünlü Tenis Kortu Yemini tarafından büyülenmiş gibi, demokrat ve sosyalist meclis üyeleri, Rus Polisince halâ muhtariyetine saygı gösterilen Finlandiya'nın Vyborg şehrine kaçtılar. Oradan, Çar, Duma'nın yeniden toplanmasına izin vermedikçe, halka bir bildiri yayınlayarak, askere gitmemelerini ve vergi vermemelerini söylediler. Tedbirli bir tutumla Sosyal Demokrat Parti de (Merkez Komitedeki Menşevik Çoğunluğunca yönetilmekteydi) bu çağrıya katılarak Duma'yı korumak için bir genel grev yapılmasını bildirdi.

Bolşevikler ise, kısa bir süre önce Duma'yı halkı aldatmak için kullanılan bir araç diye niteledikten sonra, şimdi ne yapmalıydılar? Ve halk, bu kadar zemmedilen Duma'nın korunması için Bolşeviklerce yapılan çağrıya nasıl bir tepki gösterecekti? Lenin için bu çelişki, kendi Bolşevik hizbinin Lenin'e empoze ettirdiği taktiklerin imkânsızlığından çok daha aydınlatıcı oldu.

Beklenileceği gibi, işçiler, huzursuz ve şaşkın bir şekilde pasif kalakaldılar. Köylüler ise, ve herşeyden önce üniformalı köylüler ise, her zamanki gibi şaşırtıcı tepkide bulundular. Köylüler, Trudoviklerin Duma'daki topluluğuna, Kadetlerin ve Trudoviklerin toprak reformu önerilerine büyük ümit bağlamışlardı. Duma'nın dağılmasının nedeni ise toprak sorunu olmuştu. Köylüler, bu duruma, birçok illerde yer alan ayaklanmalar, ve Sueborg ile Kronstadt'daki donanma ve askeri garnizonlarda asker isyanları ile karşılık verdiler.

Fakat, bununla beraber, insiyatifi elde tutmak için hükümetin yeterince güçlü olduğu da bir gerçekti. Hükümet ayaklanmaları bastırdı, öncülerden birkaç tanesini burşuna dizdirdi, isyancı köylülerin bulunduğu bölgeleri tenkil müfrezeleri göndererek susturdu, Vyborg Bildirisine imza atanların içinde yer alan devlet memurlarını işten attı, ve sonra da-umulmadık şekilde-bir bildiri ile İkinci Duma seçiminin yapılacağını açıkladı.

> Tarih göstermiştir ki-diyordu 1906 Ekiminde Lenin-Duma'nın kuruluşu beraberinde, devrimci köylülere kendimizi anlatabilmemize yarayacak taktikleri uygulayacağımız... propagandalar için gerekli olanakları da getirmektedir. Gerçeklere karşı gözlerimizi kapamak gülünç olacaktır. Sosyal Demokratların boykotculuktan vazgeçmeleri gereken zaman gelmiş bulunmaktadır.

«Tarih göstermişti ki,» Lenin'in bu dönüşü, hatâ ettiğini kabullenmesi, aslında Lenin'in çok şeyler öğrendiğini açıklıyordu. Fakat yoldaşları bunu anlamaya ve tarihten yararlanmaya hiç de hazır değillerdi. Tekrar, iki cephede birden savaş vermek zorunda kaldı: kendi müritleri içindeki boyun eğmezlere karşı (ve bunlar çoğunluktu) onları seçimlere katılmaya razı etmek için; ve ayrıca Menşeviklerin kontrolündeki Merkez Komiteye karşı Bolşevikler, Sağcı partilere karşı Kadetlerle birlikte bir seçim cephesi (electoral bloc) kurmayı kararlaştırmışlardı.

Stokholm'deki Birleşme Kongresinden sonra, Lenin, Parti üyelerini Menşevik kontrolündeki yeni Merkez Komiteye karşıt hâle getirmek için tek bir günü bile boşa geçirmeden çalışmıştı. Bu kere, Saint Petersburg'dan Duma için temsilci adayı gösterme günü geldiğinde, şehrin içinde çoğunluğun kendisini desteklediğini, fakat ilin bütününde azınlıkta kaldığını gördü. Çoğu defa olduğu gibi, önemsiz örgütlenme sorunları prensip meselelerinin yerini almıştı-Petersburg şehri, il bütününden ayrı olarak mı seçecekti adaylarını, yoksa bütün il için tek bir adaylar kurulu mu seçilmesi gerekiyordu? Birinci hâlde şehir adaylarını Bolşevikler tespit etmiş olacaktı. İkincisinde ise Menşevikler tespit edecekti. Partinin yeni sağlanan «birleşme»sini neredeyse yıkacak bir olay olmasaydı bu görüş ayrılığı üzerinde durmak lüzumsuz sayılabilirdi. Bu görüş ayrılığı sorununun bir diğer önemi ise, Lenin'in kaleminden çıkmış en ilginç belge yazıya yol açmış olmasıdır.

Şehir aday seçmenleri topluluğundaki (convention) tam çoğunluğunun verdiği güvenle, Saint Petersburg'da bir «Sol Blok» kuran Lenin, seçimlerde ortaklık yapmak üzere Sosyal Demokratların, Sosyal Devrimcilerin ve Kadetlere Karşı Trudoviki'lerin bir

leşmesini savundu. Bunun üzerine, Menşevik kontrolündeki Merkez Komitesinin talimatına uyan otuzbir Menşevik delege Saint Petersburg Konvensiyonunu terkedip, ayrı bir şehir konvensiyonu kurdular. Saint Petersburg adaylarını seçmek için kurulan bu ikinci konvensiyondaki Menşevikler ise aşırı sağa ve mutlakiyetçiliğe karşı olan bütün Sol partilerle, ve Kadetlerle bir blok kurmak için karar aldı.

«Elveda birlik,» diye düşündü Lenin; ayrılık için dünden kararlıydı zaten. Saint Petersburg'daki ayrılık, bütün Parti düzeyindeki yeni bir ayrılmanın ilk işareti olsa gerek, diye düşündü. Savaş meydanına girince savunma durumundan çok saldırı insiyatifini elde bulundurmaktan yana olan Lenin, hemen bir kitap yayınladı. Bu kitapta, Kadetler ile pazarlık yapanların «işçilerin oylarını satmak amacında olduklarını» ve Kadetlerin yardımıyla, işçilerin adamlarını değil, kendi adamlarını Duma'ya sokmak için pazarlık ettiklerini söyleyerek Saint Petersburg'da ikinci bir konvensiyon kuranları suçladı. Bu suçlama sadece onlara yönelmemişti; Lenin'in yetki ve disiplin olanaklarını savunageldiği Parti Merkez Komitesi de hedef alınmıştı.

Fakat Parti bölünme için hazır durumda değildi, bu yüzden de Lenin'in hesapları yanlış çıktı. Çok geçmeden kendisini, demokratik şekilde kurulmuş Parti mahkemesinde buldu. İddia «parti üyesi için mübah olamayacak işler yapmak»tı. Lenin'e üç yargıç, Merkez Komiteye üç yargıç, Letonya ve Litvanyalılara bir, Polonyalılar'a bir, Yahudi Birliğine tarafsızlar olarak birer yargıç atama hakkı tanındı. Bu, parti demokrasisinin bir çeşidiydi: çoğunluğun kontrolünü ele aldıktan sonra, Parti içi davalarda Lenin bu çeşit mahkemeleri hiçbir zaman tercih etmeyecektir. Mahkeme safahatının bizi ilgilendiren tarafı yoktur, zira mahkeme duruşmaları devam ederken yeni bir Parti Kongresi yüzünden kesintiye uğra- bu arada Menşevik çoğunluğu devrilmiş, Lenin parti kontro- ele geçirmiştir.

kat Lenin'in dikkat çekici savunması ile ilgilenmek zorun- Zira bu savunma, rakip işçi sınıfı grupları ve partileri ile polemik yaparken izlenecek siyaset hakkında Lenin'in anlayışını ortaya koymaktadır.

Duruşmalar başlayınca Lenin serinkanlılıkla, **«aynı parti içindeki yoldaşlar arasındaki ilişkiler açısından hoş görülemeyecek bir dil»** kullanıldığını kabul ettiğini bildirdi. Merkez Komitesinin «işçilerin oylarını sattığı»nı söyleyecek yerde, Çar'a karşı bütün

muhalefeti birleştirmeye yararlı olabilecek çok daha doğru, ve dostça yollar bulunabileceğini kabul ettiğini de itiraf etti. Lenin'in ilerki yıllarda bu duruşmaları anlatırken, aleyhindeki iddianameden seçtiği, ve kendisinin de kabul etmiş olduğunu söylediği parçalar ve Lenin'in itirazları aşağıdadır.

> ...okuyucuda nefret, karşıtlık ve küçümseme duygusu yaratmak istenmiştir... fikir ayrılığı içinde olan safları iknâ etmek yerine ayrılmaları istenilmiştir... Karşıtların görüşlerini düzeltmek yerine, onların tahrip edilmesi, örgütlerinin kökünün kazınması istenilmiştir. Bütün bunlar, en kötü düşüncelerin yaratılmasını, karşıt grup için en kötü kuşkuların duyulmasını, ve gerçekten, inandırıcı ve düzeltici bir ifadenin tersine, «proletaryanın saflarında karışıklık yaratıcı» sonuçlar verecek tabiattadır. [Tırnak içindeki kelimeler Lenin tarafından, Merkez Komitenin iddianamesinden alınmıştır.]
>
> Bana şu sorulabilir [diye devam ediyordu], peki, bu çeşit sözlerin **hoşgörülmez** olduklarını kabul ediyor musun? Evet, elbette, diye cevaplayacağım, **fakat sadece şu küçük kayıtla: bir birleşmiş parti;** üyeleri arasında olursa hoşgörülemez...
>
> Bölünme, bütün örgütsel bağların koparılması, örgütü etkilemek için örgütün içinde yapılan fikir mücadelesinin örgütün dışına çıkarılması, örgütü tahrip eden şeye karşı yoldaşları inandırmak ve düzeltmek yerine onları tahrik etmek (ve genel olarak halk kitlelerini), ayrı fikirde olanlara karşı olanları tahrik etmektir... Parti yoldaşları hakkında, işçilerde nefret, hoşnutsuzluk, ve şüphe yaratacak şeyleri sistemli olarak yazmak, aynı fikirde olanlara böylesi saldırıda bulunmak yanlıştır. Fakat ayrılmış bir örgüt için birisi **bunları yazabilmeli, ve yazmalıdır.**
>
> Niçin birisi yazmalı? Çünkü bölünme başlayınca bölücülerin liderliğine düşmemesi için kitle ile **uğraşmak** birisinin görevi olmaktadır. Bana deniliyor ki: işçi kitlesi içinde kargaşalık ve bulanıklık yarattın. Cevabım şudur: bilerek ve isteyerek, ayrılan Menşeviklerin liderliğine giren işçi saflarında kargaşalık ve bulanıklık yarattım... ve **na zaman böyle bir ayrılma olursa gene aynı şekilde davranacağım...** Bu türden siyasal düşmanlara karşı o zaman öyle davrandım, ve bundan sonra da bir ayrılma olursa; bu tekrarlanırsa, **kökünü kazıyana kadar mücadele edeceğim...** Parti içi ayrılmalarda kullanılmak üzere, hoşgörülebilir bir mücadele için tespit edilmiş sınırlar var mı? Partinin varlığını tehlikeye atan bu gibi **ayrılmalar için Parti standartlarınca yaratılmış sınırlar** yoktur olamaz da... Parti içi bölünmelerde uygulanacak siyasetin sınırlamalarını parti değil, genel siyaset hayatı, veya bildiğimiz ceza kanunlarından başkası tespit edemez. [Konuşmanın orijinal metnindeki bütün italikler Lenin'in yayınladığı gibidir... İngilizce tam metin için Bknz: Selected Works, Vol. III, pp. 4861498.]

Bir saati aşmaması gerekli kılınan konuşmasında Lenin, her ne zaman bir ayrılık bir parçalanma ortaya çıkarsa, **hep aynı şekil-**

de davranacağını söylemiştir. Sözünü gerçekten tutmuş olduğunu da unutmamak gerekir! Bundan böyle, rakip partiler arasındaki mücadelede herşeyin mübah olduğunu, bu samimi sözlerden sonra, hiçbir zaman unutmamamız gerekecektir. Bu sözler, Menşeviklere karşı, Sosyal Devrimcilere karşı; Üçüncüsünü kurmak üzere ayrıldığında İkinci Enternasyonal'e ve partilerine karşı, Bolşevik hizbi içinde ayrılık çıkaranlara karşı Lenin'in yazdığı polemikleri anlamamıza da yardım edecektir. Fakat, ne olursa olsun, bu durum bizi Lenin'in yazdığı polemiklerin somut bir tahlilini yapmaktan; ne kadarının gerçekleri aksettirdiğini, ne kadarının ise «nefret, kırgınlık, ve düşmanlık yaratmak... karşıtlar hakkında en kötü şüphe ve düşüncelerin doğmasına çalışmak... karşıt olan kişinin görüşünü düzeltmekten çok onu tahrip etmek, örgütünün kökünü kazımak» için yazıldığını anlamaya çalışmaktan alıkoymamalıdır.

Ayrıca şunu da unutmamalıyız ki, Lenin her zaman, göründüğü kadar «taşlaşmış» bir kişi olmamıştır. «Ceza kanunlarının sınırları»nın da dışındaki gerekçelerle polemiklerinde yumuşak bir dil kullandığı zamanlar olacaktır. Bu gerekçelerin başında ise sık sık unutmuş göründüğü, ama bütünüyle hiçbir zaman terketmediği bir düşüncesi yer alacaktır: uzun vâdede işçi sınıfı gerçek amaçlarını, görevlerini ve yerini öğrenmesi bakımından, ancak ve ancak siyasî tartışmalar sayesinde eğitilebilir. Ceza kanunlarının sınırlamalarına gelince, bu sınırlamalar da, Lenin ve partisi iktidara gelince ortadan kalkacaktır. Bu yüzdendir ki, insancıl duyguları çok daha az olan, işçilerin uzun vadeli eğitimlerine ise pek fazla düşkün olmayan daha dar bir azınlığın eline geçtiği zaman bu doktrinin ne demeye geleceğini uzun uzun düşünmek zorunda kalacağız. Veya, eski Rus devrimci aydınlar kitlesinin karşı dengeleyici insancıl geleneklerinden yoksun başka ülkelerdeki Komünist partilerin ellerine bu doktrin geçince de gene uzun uzadıya düşünmemiz gerekecektir.

BÖLÜM XXI

LENİN VE STOLYPİN

Onların istediği bir büyük ayaklanma; bizim istediğimiz bir büyük Rusya.

—Peter Arkadyevic Stolypin

Parti siyasetinde de, tıpkı genel olarak devlet yönetiminde olduğu gibi, egemenliği elinde tutan lider (sovereign) hiçbir zaman yanlış yapmış olamaz, böyle bir suçlama ile yargılanamaz. Lenin'in «parti üyesine yaraşmaz eylemleri» yüzünden yargılanması uzun süreli etki bile yaratmadı, ve Birleşik Partinin Londra Kongresinde (1907 Nisan-Mayıs) az farklı da olsa, çoğunluğu kazanan Lenin oldu. Yeni Merkez Komite, şimdi kendisinin başına geçen Lenin'in dâvasını; Lenin'e karşı yazılan iddianameyi hatırlamadı bile.

Fakat, Duma üzerine açılmış tartışmalar bununla da bitmedi. 1906 yılından 1912 yılına kadarki süre boyunca Lenin, gene iki cepheli savaşını sürdürmek zorunda kalmıştır. «Çocukca solculuk»ları yüzünden boykotcu Bolşeviklerle; «parlamenter eyyamcılık»ları yüzünden Menşeviklerle. Boykotçu Bolşevikleri kendi hizbi içinde, kendisine bağlı tutmaya muhtaçtı. Bu ise «devrimci olmayan» amaçlar ve usullerle Duma'yı kullanan Menşeviklerle anlaşmazlığını keskinleştiriyordu. Diğer yandan, kendi hizbine karşı Menşeviklerle birleşme ihtiyacı yüzünden de, partideki Bolşevik hizbi içindeki ilişkileri bozuyordu. Devrimci hareketin en sakin yılları olan 1909-1911 arasında bu güç problem başka sorunlarla da birleşip büyüyerek, her iki hizip içinde de parçalanmalara yol açtı. Ortaya çıkan kargaşalık düşünülemeyecek kadar büyük oldu. Herkes sinirli, ve karşısındakine hakaret yağdırmaya hazır hâldeydi.

Stokholm (1906) ile Londra (1907) Kongreleri arasında, Duma sorununda Lenin'in otoritesi sözünü geçirecekmiş gibi; Lenin, kendi hizbinin çoğunluğunu Duma'ya katılmaya razı edecekmiş gibi

göründü. Fakat 1907 yazında, tam Lenin başarıya doğru nihaî adımı atarken, Başnâzır Stolypin'in hükümeti sorunu yeniden ve çok geniş şekilde alevlendirdi. 16 Haziran 1907'de Başnâzır Stolypin hile ve kasıtla hareket ederek, polisin bizzat kendi eliyle hazırlamış düzmece bildirileri, ve Londra Konferansında Lenin ve Bolşevik müritlerinin yaptıkları konuşmalarda savunulan silâhlı ayaklanmadan yana düşünceleri ileri sürerek II. Duma'yı feshetti. Londra'daki «duma yerine devrim tartışmalarına Duma'nın Menşevik Üyeleri de katılmışlardır» diyen Stolypin (aslında Bolşeviklere karşı koymuşlardı bu konuda) Menşevik üyelerin Duma'dan ihraç edilmelerini istedi. Duma, Menşeviklerin temsilcilik haklarını ve dokunulmazlıklarını kaldırmaya yanaşmayınca Stolypin de Duma'yı feshetti. Sonra da, basit bir **ukaz** ile, hükümet seçim kanununu değiştirmeye başladı. Böylece, muhalefet Birinci Duma ve İkinci Duma'da olduğu gibi çoğunluk teşkil edemeyecekti. **16 Haziran 1907 Hükümet Darbesi** diye meşhur olan bu **ukaz** ile köylülerin oylarının değeri yarı yarıya indirildi. İşçi seçimleyicilerin oy hakları üçte bir oranına indirildi. Polonyalıların, ve diğer sınır bölgesi halklarının oyları da büyük zarar gördü. Üçüncü Duma da, bu yüzden, toprak beyleri ve ajanları, papazlar, büyük Rusyacı ulusçular devlet memurları, ve diğer muhafazakârlarca dolduruldu. Bütün radikal muhalefet gruplar: Kadetler, Polonyalılar, Sosyal Demokratlar, Sosyal-Devrimciler, Trudovikler, vs., yok denecek kadar küçük bir azınlığa indiler.

Duma'nın boykot edilmesi için yeni bir hava doğdu. Sosyal Devrimci Parti boykot etti. Lenin'in kendi hizbi Lenin'i dinlemeden boykot fikrine kayıverdi. Bu gruplara göre III. Duma «operakomik»ti, Anayasa ise aldatmaca. Kendine karşı saygı duyan bir devrimci nasıl olur da kendisini bu kadar küçültür demokratik olmayan seçimlere girer; kitleleri nasıl aldatabilir, böyle bir tuluat piyesinde nasıl olur da rol isteyebilirdi? Böyle bir role çıkmakla, genel temsil ilkesine bu kadar ters bir seçim sonunda kurulan bir siyasi mekanizmayla sanki birşeyler yapılabilirmiş gibi sahtecilik ayıp olmaz mıydı?

Fakat, devrim amaçlarına yarayacak olduktan sonra Duma'ya girmemesi için Lenin'in önünde bir neden kalmıyordu. Lenin'in bu gibi önemsiz sorunları safça bir doğruluk sorunu yapacak hâli yoktu. «Gerekirse domuz ahırına bile girerim.» diyordu Lenin. Ayrıca Stolypin'in manevralarını ve sorunlarını ele alış tarzını da ciddi bir saygıyla incelemeye başlamıştı. Karşısında, devrimin can düşmanı, mevcut düzenin en önemli, ve en akıllı savunucu olan biri vardı.

Ama Lenin bu devrim düşmanına saygı duyuyor ve onu değerli bir rakip kâbul ediyordu. Zira hem Lenin, hem de Stolypin ayrı amaçları için de olsa, aynı öndüşüncelerden (premises) yola çıkıyordu.

Stolypin'in başnâzır olarak izlediği siyaset, bir seri tedbirlerle Rusyanın modernleştirilmesi, tarımın reformdan geçirilmesi, ve Çarlık rejiminin istikrara kavuşturulması yoluyla «güvenilmez unsurlar»ın oy hakkını daraltmak ve açık ihtilâlcilik yapanları ise susturmak; baskı altına almaktı. Sanki Lenin'in **«Rusya'da Kapitalizmin Gelişmesi»** kitabını, ve tarımsal sorunlar üzerindeki bütün yazılarını okumuş gibi, tarımda kapitalizmin gelişmesini hızlandırmaya, köylerde sınıf farkını pekiştirmeye ve güçlendirmeye, mevcut düzenin köylerde savunucusu olarak mülkiyet düşkünü bireyci köylü işletmeler yaratmak için komünyal **mir** toprak düzenini kaldırmaya çalışıyordu. («yoksul ve sarhoşlar üzerine değil, güçlü ve çalışkan üzerine oynuyorum kumarımı.»)

1861 Köleliğin Lağvı Hareketinin kötü tarafı, diye düşünüyordu Stolypin, bireysel işletmeciler sınıfı diye yeni bir sınıf yaratacağı yerde, köylü komünleri sistemini-fiilen-korumuş, ve güçlendirmiş olmasıdır. Kendisine toprak verilen köy topluluğu, komünal bir köy yapısı içinde, topraklara ortakça sahip oluyorlar, toprak karşılığı devlete karşı yüklendikleri borcu ise gene ortak sorumluluk çatısı altında ödüyorlardı. Toprakların ekimi için, bizzat komünün kendisi, ailelerin büyüklüklerine göre toprak dağıtımı yapıyor; bu hâl ise, her yıl nüfus ve aile sayısındaki değişmelere göre toprakların yeniden ve yeniden toplanıp dağıtılmasını gerektiriyordu. Bu yüzden toprağın bakımı için köylüler bir ihtiyaç duymuyorlar; Batılı çiftcilerin kişiliklerini yaratan, onları muhafazakâr olmaya yönelten özel mülkiyet duygusundan bile yoksun yaşıyorlardı. Bu sistem ise toplumsalcı (communal) veya ortakçı (corporate) bir ideoloji yaratıyordu. Sistem kölelik günlerinin hatıralarını yaşatıyor, köylüler eski kölelik günlerinde efendileri için işledikleri toprakların ancak yarısının kendilerine verildiğini düşünüyorlardı. Bu yüzden de, yarım kalmış işin tamamlanabilmesi için büyük toprak beylerinin topraklarının da komün köylerinin topraklarına katılması gerektiği görüşünü yaşatıyordu.

Stolypin, şimdi, bireysel küçük işletmeciler sınıfının bir uzantısını da köylerde yaratmak için harekete geçiyordu. Önce, köyleri hâlâ vesâyet (tutelage) altında tutan **Zemski nachalnik** kurumunu kaldırdı; köylülere de şehirliler gibi eşit siyasi haklar tanı-

dı; enerjik köylüleri komünlerden çıkıp, kendi paylarına düşen topraklarda bireysel işletmeci olmaya yöneltmek için bir seri toprak ve kredi kanunları çıkardı. «Komüncü prensiplere karşı denge,» diyordu, «bireysel mülkiyettir; devletin istikrarlı düzeninin çekirdeği küçük mülk sahipleridir.» Kısacası, Stolypin, Marksistlerin yanlış olarak tutucu ve mülkiyet düşkünü sandıkları Rus köylüsünü değiştirmeye; köylüyü gerçekten tutucu ve mülkiyet düşkünü yapmaya çalışıyordu. Lenin, kin bile duymadan, hayranlıkla, bu gerici siyasetin sağlam bir siyaset olduğunu söylüyordu.

Keza, Stolypin'in çıkardığı bir **ukaz** ile, rejime karşıt olanların oy verme haklarını sınırlamak, rejimi destekleyenlerinin oy haklarını ise genişletmek istemesi de sağlam bir siyasetti. Nitekim, 1918 yılında, bir işçinin oyunu, beş köylünün oyuna eş sayan Lenin siyaseti de sağlam bir siyasettir.

1907'den 1914 yılına kadar, Stolypin'in toprak reformu kanunları çerçevesinde 2.000.000 köylü ailesi köy mirlerinden çıkıp, küçük toprak işletmecisi oldu. Savaş sırasında da bu hareket devam etti ve 1 Ocak 1916'da 16.000.000 ailenin 6.200.000 tanesi komünlerden çıkmak için harekete geçmiş bulunuyordu. Lenin, bu sorunu Stolypin'in reformları ile, geleceğin devrimi arasında amansız bir yarış sayıyor, ve kazanan tarafın kim olacağını zaman faktörünün tayin edeceğini düşünüyordu. İhtilâlin on veya yirmi yıl ertelenmesi söz konusu olabilir miydi? Yeni toprak reformu kanunları köylük yerleri öylesine değiştiriyordu ki, köylüler bir süre sonra devrimci bir kitle olmaktan çıkacaklardı. Lenin'in bu yarışı kaybetmekte olduğu, 1917 yılında «toprakları alınız» dediği köylülerin, zaten alabilecekleri toprakların dörtte üçünü almış olduklarının anlaşılması ile ortaya çıkmıştır. Nicholas S. Timasheff'e göre, «köylülerin sürüp ektikleri topraklardaki artış (devrimden sonra) yüzde 8'i aşmadı; bu ilâve yüzde 8 için ise zaten çoktandır kira ödenmiyordu. Geri kalan topraklar ise ekilebilir-toprak değildi.» (The Great Retrat, s. 107).

> Stolypin Anayasası-diye yazıyordu Lenin, 1908'de- ve Stolypin'in tarımsal siyaseti, yıkılmaya yüz tutan eski, yarı-ataerkil ve yarı-feodal Çarlık sistemi için, bu sistemi orta sınıf monarşisine dönüştürmek isteyen yeni bir çığırdır... Eğer uzunca bir süre devam ederse... tarımsal program diye, bize savunacak hiçbir şey kalmayacaktır. Rusya'da böyle bir siyasetin başarı kazanmasının «imkânsız» olduğunu söylemek boş ve budalaca bir demokratik sayıklamadır. Bu basbayağı mümkündür! Eğer Stolypin'in siyaseti devam ederse... Rusyanın tarımsal yapısı tamamen burjuvalaşacak, güçlenen köylüler hemen hemen bütün topraklara sahip olacaklar, tarım kapitalistleşecek, ve ta-

rım sorunu için herhangi bir çözüm-radikal veya başkası-kapitalizm altında imkânsızlaşacaktır. [Proletarii, April 29, 1908, reprinted in ve kezâ bknz: **Collected Works**, 3. Rusca Baskı, s. 193]

Görüldüğü gibi Lenin ve Stolypin amaçları ters, fakat ön düşünlerinde, ihtimalleri irdelemede, taktik metotlarda biribirlerini çok iyi anlayan iki kişiydi. Duma kürsüsünden o ünlü konuşmasını yaptığında, Başnâzır Peter Arkadyeviç sanki doğrudan doğruya Bolşevik lideri Vladimir Ilyich'e hitâp etmişti:

«Sizlerin istediğiniz bir ayaklanmadır, bizim istediğimiz ise büyük bir Rusya.»

Yeni rejim kendi reformunu tamamlayıncaya kadar, yeni temellerini döşeyinceye kadar yeni bir ayaklanma olacak mıydı? Stolypin'in günleri bitmeden önceki günlere gelinceye dek, kaç kez, «devrimi görmeye ömrümün yeteceğini ummuyorum» demiştir Lenin.

Fakat Plehve'nin yarattığı ve Stolypin'in de devrimci hareketleri izlemekte casus ve ispiyoncu olarak kullanmaya devam ettiği karanlık güçler, Stolypin'in yıkımının da nedeni olacaklardı. 14 Eylül 1911'de, Kiev'in en iyi tiyatrosundaki bir gala gecesi, Çar ve iki veliahtın huzurundayken, tek bir suikast kurşunu Peter Arkadyevich Stolypin'in tuttuğu yola son verdi. Kaatil, Dimitri Bogrov isimli Yahudi bir avukattı. Katil hem bir polis ajanı, hem de Anarşist hareketinin terörist kanadındandı. Suikast hiçbir zaman tamamen aydınlığa kavuşamamıştır. Bazı noktalar, İçişleri Nezaretinin bu suikastle ilgili olduğunu göstermektedir. Bu bakanlığının gizli polis teşkilâtı, Çarı korumakla görevliydi. En azından Kiev polis yetkililerinin ihmâlleriyle suikast arasında bir ilgi kurulabilir. Ryss ve Azev gibi **ajan provokatör** şefleri ölüm halindeyken Stolypin'i ziyarete gelmişlerdi. Fakat Çar ve Çariçe ise, kendilerini kurtarmak isteyen adamın kaybından üzüntü duyduklarını göstermek için matem bile tutmadılar. Çar ve Çariçe, Stolypin'in ne yapmak istediğini bile anlamamışlardı. Ölümünden sonra, Stolypin'in polis kuvveti, yasal güdümlemeler ve yenilikçi ekonomik ve toplumsal tedbirler karışımı ile yaratmak istediği büyük Rus devleti hızlı bir şekilde, Rasputin'in etrafında toplanan gerici ve karanlık kuvvetlerin eline düştü. Bununla beraber Stolypin işini öyle iyi kurmuştu ki, toprak reformu ölümünden sonra devam etti. Lenin'in bekleyip durduğu ayaklanma için uygun şartlar ise, Stolypin'in plânlarının başarısızlığı yüzünden değil, âniden bastıran savaş yüzünden ortaya çıktı.

Stolypin'in «hükümet darbesi»nden sonra, Temmuz 1907'de Merkez Komite (Londra Kongresinden beri Lenin'in nüfuzundaydı) toplandı ve üçüncü Duma için yapılacak seçimlere nasıl hazırlanılacağını görüştü. Lenin, Merkez Komiteyi tam o sırada ele geçirmişti, fakat aynı anda, bu kere kendi hizbinin kontrolu elinden çıktı. Onbeş Bolşevik delegeden ondördü boykot taraftarıydı! Tek başına muhalif bir Lenin kalmıştı. Lenin'in kendi hizbi Lenin'i bir tarafa bırakıp kendilerine sözcü ve raportör olarak Bogdanov'u seçti. Stokholm'de olduğu gibi, Lenin yine Menşeviklerle birlikte oy kullandı. Polanyalılar, artı Yahudi Sosyalist Birlikçiler, artı Menşevikler, artı Lenin'in ağırlığı Bolşevik delegelerin ağırlığını aştı.

Bütün 1908 yılı boyunca Bolşevik hizbi çalkalandı durdu. Bu, burada teferruata girilemeyecek kadar karmaşık biçimlerde oldu. Bazan, Lenin, hizbinin çoğunluğunu seçimlere girmeye razı etmiş gibi oluyordu. Fakat sonra birdenbire, Duma'ya girmiş olan Sosyal Demokrat temsilcilerin Duma'da yeterince uzlaşmaz bir grup olamadıkları için (18'inin 14'ü Menşevikti) geri çekilmesi gerektiğini ileri sürmeye başlıyorlardı. Bu görüşün savunucularına geri çekme anlamına gelen Rusça bir kelime ile otzovist deniliyordu. Bunlar ise Duma'daki sosyalist temsilcilere birer ültümatom gönderip, onlara ya Duma'dan, ya da Partiden ayrılmaları gerektiğini bildirmek istiyorlardı. Bu eğilime ise «ültimatism» adı veriliyordu.

Bütün bu boykotçular, yarı-boykotçular, Lenin'in troyka'sında Krassin'in yerini alıp «ikinci adam»lığa yükselmiş olan filozof Bogdanov'un etrafında kümeleniyorlardı. Krassin'in yerine geçen Bogdanov şimdi, kendi hizbi içinde Lenin'in nüfuzuna karşı harekete geçiyordu. Bogdanov'un arkasındakilerin arasında Lunacharski, Gorki, Krassin, Bazarrov, eski Duma Bolşevik lideri Alexinski, tarihçi Pokrovski, GPU şefi olacak olan Menzhinski, Parti tarihçisi Lyadov, Komintern lideri olacak olan Manuilski, ve ilerde karşılaşacağımız diğer birçokları bulunuyordu. Lenin ise Moskova'da 1908'in ortalarına kadar zayıf bir çoğunluk (ondörde karşı onsekiz) kazanamadı, ve 1909'da Petersburg'da gene azınlıktaydı. Fakat, bu bekleyişlerden sonra kendisini kuvvetli hissedip, kendisine yeni bir troyka kurunca (üç kişilik liderliğin ilki Lenin-Krassin-Bogdanov troyka'sı olmuştur. Sonrakiler ise şunlardır: Lenin-Taratuta-Dubrovinsky; Lenin-Malinovski - Zinoviev: Lenin - Zinoviev - Kamenev; daha sonra, savaş sırasında, Lenin ve Zinoviev) bütün boykotcuları, otzovist'leri, ültimatist'leri hiçbir

merasim, hiçbir tüzük hükmüne, savunma sistemine aldırış etmeden Parti'den ihraç etti. Bunların ne şartlar altında ihraç edildiklerini ilerki bölümlerden birinde göreceğiz. (Bölüm xxix, «Filozof Lenin»)

En sonunda, Lenin'e karşıt olanlardan ikisi hariç diğerleri çok daha sadık müritler olarak Lenin'in safına geçtiler. Bağımsız tutumu ve felsefi konulardaki ayrı düşünceleri yüzünden Bogdanov bir daha dönmedi. Bolşevikler arasından hiç dönmemek üzere ayrılan ikinci adam ise Alexinski idi. İlerde Bolşevizmin amansız düşmanı oldu. Fakat gene de, boykotçu hareketin en hararetli olduğu 1907 yılında, kendi hizbi içinde Lenin o kadar yalnızdı ki, ilerde Lenin'in **troyka**'sını kuracak olanlardan Zinoviev ve Kamenev bile, bir süre için Lenin'e karşıt grupta yer almışlardır.

Stolypin'i anlamak ve ne yapmak istediğini farketmekle büyük bir başarı gösteren Lenin, kendi taktiklerini devrimciliğin gerektirdiği şartlardaki gerileme ve ortaya çıkan katı gerçeklere uydurdu, ve kendi hizbine karşı büyük bir üstünlük kazandı. Bunun üzerine, Lenin'in hizbindeki boykotçular, ültimatomcular teker teker Lenin'in yanına döndüler. Bu kere, lider olarak Lenin'in söylediklerini kuzu gibi dinlemeye hazırdılar. Aşağıdaki, ünlü Marksist tarihçi M. N. Prokrovski'nin sözlerinden bir bölüm ilgi çekicidir:

> Lenin'de olayların köklerine kadar, en derin yerlerine kadar görmesini sağlayan olağanüstü bir yetenek vardı. Bu yanı ile, en sonunda, bende Lenin'e karşı bir bağlılık duygusu yarattı. Ben, sık sık Lenin'den ayrılmış, pratik birçok konuda ona karşı çıkmıştım, fakat her defasında da yanılan ben oldum. Bu yanılgılarımı yedi kere tekrarladıktan sonra, artık, mantığım başka türlü hareket etmemi söylediği zaman bile tartışmaları kısa kesip Lenin'e uymaya karar verdim Zira Lenin'in benden çok daha güçlü bir şekilde olayları anladığına, bende olmayan bir yetenekle toprağın derinindeki şeyleri bile görebildiğine hiç kuşkum kalmamıştı.

Eğer bu tuhaf, ama samimi itirafı unutmazsak, ve yine bu itirafın tarih kitapları birçok araştırmacılarca abidevi kaynaklar sayılan, rasyonel ve mantıksal yorumları ile orijinal bir düşünüre ait olduğunu unutmazsak, Rus aydınlarının düşünce yapıları ve Lenin'in taraftarları üzerindeki nüfuzunun nelere dayandığını daha aydınlık şekilde anlayabiliriz. Ayrıca Lenin'in bu nüfuz ve kuvvetinin nasıl olup da, Stalin'inki gibi apayrı bir nüfuz ve kuvvete dönüştüğünü de anlamamız kolaylaşmış olur.

Eğer Stokholm ve Londra Kongrelerindeki Duma sorunu biricik anlaşmazlık olsaydı, Lenin'in kendi hizbinin görüşünden ayrı-

lıp Menşeviklerle birlikte oy vermesi çok güç olacaktı. Fakat gerçekte bu anlaşmazlık birçoklarının kafalarında daha başka bir sürü sorunların gölgesinde kaldığından altı yıl sonraki parçalanmaya kadar, kargaşalık içinde de olsa, parti birliği devam etti.

1906 Stokholm Kongresi'nde, bildiğimiz gibi, Bolşevikler azınlıktaydı. Ama Duma sorunu ile, banka ve tüccarların devrimciler tarafından elde edilmesi gibi tatsız bir konu dışında diğer bütün konularda Lenin çoğunluk üzerinde etkendi. Küçük konularda değil, en önemli konularda bile Lenin, savunmada ve uyuşmada değil, kendi görüşleri yönünde devamlı hücum hâlindeydi.

Menşevikler ise hâlâ 1905 çöküntüsünün, kısaca söylemek gerekirse, Moskova ayaklanması ve genel silâhlı ayaklanmadan umduklarını bulamamanın etkisi altındaydılar. Lenin, Menşeviklerin bu çöküntüsünden yararlandı.

Toprak sorununda da, Rus Sosyal Demokrasi hareketinin bütün bir tarihinde olduğu gibi insiyatif gene Lenin'in elindeydi. 1903 yılındaki parti programında, otrezkilerin-Köleliğin lâğvında köylülerin elinden alınan toprak parçacıkları-yeniden köylülere verilmesi ile ilgili hükmü yazan Lenin'di. Bu hükmü, o zaman için «gerçekci ve ilk an için yerinde» bir istemi dile getiriyor diye düşünmüştü. Fakat 1905 yılı, bu istemin ne kadar yetersiz, köylülerdeki toprak özlemi karşısında ne kadar hafif kaldığını öğretmişti.

> Bizim hatâmız-diyordu açıkca-demokratik, veya daha doğrusu demokratik burjuva hareketinin köylüler arasındaki yaygınlık ve derinliğini küçümseme noktasında düğümlenmektedir. Bu hatâda ısrar, şimdi ihtilâl bu kadar şey öğretmişken, bir budalalıktır.

Lenin aslında kendi hatâlarını eleştiriyordu , Lenin «tarih»ten öğreniyordu öğreneceklerini-tarih ise Lenin'in en büyük, en yararlı bulduğu alandı. Stokholm'de Menşevik çoğunluğunu boş bulur bulmaz yeni bir tarımsal program öneren Lenin iki konuda değişik veya tamamlayıcı hükümler getiriyordu: toprağın doğrudan doğruya köylülerce ele geçirilmesine yol açacak her teşebbüste köylülerin desteklenmesi, veya, çok daha arzuya şayân bir yol olarak, muzaffer bir devrimci hükümet eliyle toprağın millileştirilmesinin tamamlanması; ardından, yine bu hükümet eliyle toprağın köylülere kiralanması, veya dağıtılması. Gelecekteki devrimci devlet iktidarının kuvvetlenmesi düşüncesini kafasında taşıyan Lenin, bu düşüncesi yüzünden, toprağın düzensiz olarak tabandakilerce ele geçirilmesini değil, toprağın millileştirilmesini ve devlet kontrolünde bir genel dağıtımı savunuyordu. Üstelik Lenin-Rosa Luxemburg hariç, diğer bütün liderlerden fazla-biliyordu ki, bir devrim hiçbir

hesap kitaba sığmayacak kadar sonu belirsiz, karmaşık ve düzensiz bir oluşumdur. Bu karmaşıklığın, başlangıçta tespit edilecek zayıf formüllerle, öntasarılarla düzenlenmesi zordur. Bu yüzden de, Stokholm Kongresine sunduğu bu iki öneriyi, birbirlerine çok keskin bir çelişki içinde değil, fakat toprak sahiplerinin nüfuzunu kıracak, eski rejimi ortadan kaldıracak, işçiler yararına köylülerin desteğini kazanacak tek ve genel bir oluşumun değişik görünümleri olarak sunuyordu. 1917 ortasında Lenin'e karşı çıkanlar, Lenin'in birdenbire Sosyal Devrimcilerin toprak programına «çattığını» ileri süreceklerdi. Fakat bu suçlamayı yapanların hafızaları çok zayıftı. Sosyal Devrimcilerin kendilerinin sandıkları, ve telif hakkı istedikleri program, aslında, daha 1906 yılındayken Lenin'in kafasında bulunan çeşitli alternatiflerden biriydi.

Bolşevikler olsun Menşevikler olsun, bütün Rus Marksistleri, geri, mülkiyet düşkünü, ve kaçınılmaz düşman «küçük Burjuvazi» saydıkları köylülere kuşku duyma eğiliminde olmuşlardır. Lenin dahil, bütün Marksistler bu konuda «Sosyal Devrimciler»den ayrılıyorlardı. Fakat, yoldaşlarının tam tersine, Lenin köylülerin çoğunluk olduğu, hoşnutsuz olduğu; ve hiçbir devrimin köylüden yana veya köylüleri yanına almadan Rus toprakları üzerinde yapılamayacağını unutmamıştı. Ayrıca, ta içinin derinliklerinde, eski Narodnik mücahitlerinden miras alınmış bir köylü severlik duygusu vardı. Terör sorununda olduğu gibi köylü sorununda da, insanın açıkca tarif edemeyeceği, fakat Lenin'i-kendi hizbindekiler de dahil-diğer Marxist yoldaşlarından; onların genel formüllerinden ayıran birşey vardı.

Stokholm'deki Menşevik çoğunluk, toprağın eldeğiştirmesi, millileştirilmesi veya yeniden bölüştürülmesini öngören Lenin'in plânlarından hoşlanmadı. Martov ve Plekhanov, Lenin'in tersine, toprakların «beledileştirilme»sini savunan bir öneri sundular. Lenin'in millileştirme plânı başarılı bir devrim şartına dayanıyordu; toprağın köylülerce ele geçirilmesi, aslında, böyle bir «muzaffer» devrimi kolaylaştıracaktı. Fakat Martov ve Plekhanov'un «beledileştirme»lerindeki dayanak neydi? Bu ikinci teklif, sadece, Menşeviklerin eskiden beri devam eden yerel yönetim tutkularını, ve merkeziyetçilik korkularını aksettiriyor; bir çeşit demokratik yerel yönetim gelişmesi farz ediliyordu. Ancak, yerel yönetimin oluşacağı âna kadarki devrede ulusal çaptaki devletin ne olacağını hiç kale almıyordu. Ayrıca, köylülere toprakları dağıtacak, tam kuruluşlu, belediî örgütler kuruluncaya kadar köylülerin sessizce beklemeleri gerektiğinde ısrar ediyordu. Fakat bu ütopyacı plânın arkasında,

olumlu düşüncelerden çok, içgüdüsel korkular yatıyordu. Martov ve Plekhanov ile adamları köylü eylemlerinden korkuyorlar: «karanlık halk»ın kontrolsüz ayaklanmalarından, anarşist davranışlarından ürküyorlardı. Ayrıca Lenin'in toprak konusundaki plânları ile, iktidara Parti tarafından el konulması konusundaki eski düşüncelerinin sıkı sıkıya bağlı olduklarını da sezmişlerdi. Asıl önemli olan nokta ise-ki bu Plekhanov'un başarılı bir öngörüşüydü-toprağın millileştirilmesi sonunda köylülerin bu kere devlete bağlanmış olacaklarını anlamışlardı.

«Asyalılık» geleneği kırsal kitleleri her zaman yönetici iktidara bağlayagelmişti. Köylüler, yeni kurulacak devlete de, bağlı kalacak olduktan sonra, kentsel nüfusun özgür kalması beklenebilir miydi?

> Bizim yurdumudaki durum-diye başlıyordu Plekhanov'un kâhince uyarıları-toprak, ve toprağı işleyenlerin, devlete köleliği şeklinde sürüp gitmiştir. Rus despotizmi de, işte bu köleliğin üzerinde gelişmiştir... Bu eski biçime dönülmeyeceği yolunda hiçbir garanti yoktur, ve olmayacaktır. Fransa tarihini hatırlayınız, İngiltere tarihini hatırlayınız: bunların herbirinde devrimin büyük dalgalanmalarını, eskiye dönüş izlemiştir... Feodalizmin kalıntılarını eski yerlerine koymak amacında geriye dönüşler değil bunlar, doğru. Fakat bizim ülkemizde bu unsurları tekrar yaratacak yönde etkileri olan birşey var; toprağın, ve toprağı işleyenlerin devlete bağımlanmaları, yani bize özgü «toprak millileştirilmesi»! Ve, toprağın millileştirilmesini istemekle, sizler bu eski tip millileştirmeye dönüşü daha kolayca gerçekleştireceksiniz. Zira, eski, yarı-Asyaî düzenimizin meşruluğunu bir yadigâr gibi korumuş olacaksınız...»

Böylece, geleceğin açıkca görünmesini önleyen perde bir an olsun aralanmıştı. Plekhanov'un bu uyarısındaki öngörüşlülük, demokratik olmayan parti yapısının içeriği olan tehlikeler konusunda Lenin'i uyaran Troçki'nin uyarısındaki öngörüşlükten geri kalmayan bir öngörüşlülüktü. Bir filin ne olduğunu anlamaya çalışan üç kör adam gibiydiler. Marksist'ler, sosyolojik analiz metotlarının geleceği kestirme olanağı verdiğini iddia ederler. İşte bu üç Marksist kehânet tutsaydı, fakat birlikte oluşsalardı, ve birbirlerini tamamlasalardı, ortaya, gerçekten çok parlak bir öngörüş, ve ön uyarı çıkmış olacaktı.

Fakat aralanan perde çok geçmeden yine kapandı, zira Plekhanov'un Lenin ile tarım sorununda tartışacak durumu yoktu. Her iki kamp da birbirlerinden, tâ özden ayrılmıştı. Sosyal Demokratların çoğu köylü sorununda öylesine az bilgi sahibiydi ki bu sorunları anlamıyorlar; sıkıntı duyuyorlardı. Tartışmalar gitgide karış-

tırdı konuyu. Bolşeviklerin bile çoğu mujik sorunu ile karşılaştıklarında köylüler hakkında bilgisizdiler, ve içlerinde bilinçsiz bir korku, veya «ulus tutkunu, küçük burjuva» gibi suçlama eğilimi taşıyorlardı. Delegelerin bir kısmı, toprak sorununun hiçbir yanını işçilerle ilgili bir sorun olarak görmüyordu. Diğer kısmı ise «devrim sonrası»na kadar yapılacak hiçbir iş olmadığını, ancak devrimden sonra «tez ve total toprak sosyalizasyonu» yapılması gerektiğini düşünüyorlardı. Devrimden sonra, bu ikincilere göre, köylü kitlesinin çoğunluğunun denetiminde değil, köylerde bu iş için çalıştırılacak olan ücretli yardımcılar, veya «kırsal proletarya»nın denetiminde bütük «tarımsal fabrika»lar şeklinde bir kuruluşa geçilmesi gerekecekti. Bazıları ise, bu iki grubun da dışında kalıp, oylamaya katılmadılar. Köylü sorununda düşüncesi olan iki grup da, bazılarına göre toprak sorunu «yol gelip dayanırsa, geçilmesi gereken bir köprü» iken; bazılarına göre de yeni, ve parlak bir alternatifti. Bunlar, ileri sürülen önerileri, kendi devrimci duygularını okşayan, ve üzerinde fazla düşünüp kendilerini yormamak için, hemen ondan yana oy verilebilecek öneriler saydılar. Sonunda, Lenin'in yazdığı metin, biraz karmaşık biçimde idiyse de, peşinde geniş ve tutarlı kalabalık sürükleyen tek metin oldu. Böylece, Lenin, ilerde ortaya çıkacak devletin, ve Rusya'daki halk devriminin en can alıcı sorunu üzerinde bilgi sahibi tek kişi olduğunu bir kere daha göstermiş oldu. Gerçekten de, nasıl çarlıktan yana olanlar içinde tek bir tane Stolypin çıkmışsa, Sosyal Demokratlar içinde de bir tane Lenin çıkacaktı.

Londra Kongresindeki sertlikte olmasa bile, Stokholm'de de Partiyi bir kere daha parçalayacak olan ilâve iki anlaşmazlık konusu ortaya çıktı. 1905 yılındaki Özgürlük günü ortaya çıkıp yayılıveren halk örgütlerinin biçimi üzerinde bir taraf açık veya kanuni kitle örgütlerini: bir taraf ise kanun dışı savaş birliklerini veya silâhlı gerilla birliklerinin kurulmasını savunuyordu.

Yukarlarda belirttiğimiz gibi Menşevikler inanç ve tutum bakımından sendikalardan, kitle örgütünden, geniş işçi partisinden; Bolşevikler ise yeraltı savaş birliklerinden, silâhlı gruplardan, ayaklanmadan, dar, işçi sınıfı için kurulacak kendinden seçimleyici partiden yanaydılar. Bir işçinin sendikasına karşı tutumu (attitude), ile kanundışı bir bozguncunun (conspirator) yeraltı örgütüne veya silâhlı birliğine karşı tutumu arasındaki farklar ne ise, Menşeviklerle Bolşevikler arasındaki, kanunî veya kanun dışı olma, Parti kontrolü, emekçi demokrasisi, otonomi ve iktidarda kalma süresi konularındaki tutum farkları oydu. Birinciler, ikinci farklılıkları

belirleyecekti. Bu konulardaki temel farklılıkları unutmazsak, ilerde karşılaşacağımız birçok anlaşmazlık ve tartışma konusu, bizim gözümüzde, «arap saçı» olmaktan kurtulacak; bir bütünün parçaları gibi herbiri yerli yerinde görülebilecektir.

Parti üye sayısı durmadan arttığı, için, 1906'da, Stokholm Kongresinde görünüşte bir beraberlik ve birlik vardı. Fakat hekrese açık ve genel (public) faaliyetler ve kitle örgütlenmeleri eski şartları arayan kuvvetlerin etkisiyle parçalanmaya başlamıştı. Örneğin, Menşevikler bir kere daha dar, gizli, ve bozguncu «profesyonel» yer altı örgütlenmesine geçilmesine karşı koyuyorlardı. Böyle bir olasılığı ortadan kaldırmak için Axelrod'un önerisine eğilen Menşevikler geniş, partizan olmayan veya çok partili bir emekçi kongresi toplamayı düşünüyorlardı. Böylesi bir kongre, mevcut bütün partilerin ve kitle örgütlerinin, bütün bu çalışan sınıfın federe partisi olacak tek bir parti çatısı altında toplanacaktır.

Yeni kitle örgütlerinden çoğunun birer birer kapanışını seyreden Lenin'in üzüntüsü Menşeviklerinkinden geri kalmıyordu. Fakat Lenin'in üzüntüsü farklı bir gerekçeye dayanıyordu: Sosyal Demokrat Partinin faaliyet gösterebileceği, karşı görüştekiler üzerinde etkide bulunacağı, onları kendi görüşlerine kazanacağı bir arenanın yitirilmesinden duyulan bir üzüntüydü bu. İsteksiz, ama fazla bir kırgınlığa düşmeksizin, tekrar eski görüşüne döndü: bu gibi kuruluşlardan ne varsa, veya yenilerinden ne kadar kurulabilirse, bunlar birer «perde» kuruluş olarak kullanılmalıydı (sonraları bu konuda «perde örgütler» terimi kullanılacaktı). Lenin, Axelrod'un savunduğu görüşü, sosyalist doktrini Marksizm üzerinde çok iyi uzmanlaşmış seçkinlerin geliştirdiği teorik sistemden alıp, bilgisiz ve geri kalmış işçi sınıfının karışık ve «anti-proletaryan» (az sosyalist, veya antisosyalist gibi sayılabilir) anlayışına bağlama teşebbüsü olarak mutalaâ etti. Axelrod'un, yeni kurulacak partinin kitle örgütlerince denetlenmesi görüşüne karşı, kitle örgütlerinin «öncü parti» tarafından denetlenmesini savundu. Lenin'e göre, Axelrod'un «geniş işçi partisi» dediği tarzda kurulacak bir parti, sonunda, bir «burjuva işçi partisi» olacak; amorf bir kuruluş yapısı, eklektik bir doktrini, reformist ve devrimci olmayan bir amaç taşıma eğilimi ile böyle bir parti, otokratik bir hükümet karşısında varlığını bile sürdüremeyecekti. Axelrod'un «işçi sınıfının kendi kendini yönetme ahlâkı» görüşüne karşı ise, bunun ancak, Marksist teoriyi öğrenmeye kendisini adamış kimselerce becerilebilecek işler için gerekli yeteneklere sahip olup olmadığına bakmaksızın «kelle sayısına göre iş gören» bir «demokratik yakıştırma» olacağını söylüyordu.

Lenin, Menşevikler söyliyeceklerini açıkca söylemeden önce bile, kendi görüşlerine ters düşen düşünceleri savunacak olanları devrimci partinin «katilleri» olarak tanımlamaktaydı. Menşeviklerin önerileri ne zaman su üstüne çıksa Lenin hazır bekler gibi hemen karşı çıkıyor ve karalamaya başlıyordu. Lenin bu saldırılarına beş yıl devam edecek: Lenin'in saldırılarının gitgide arttığını gören Partinin bir bölümü, sonunda, Lenin'in dediği gibi Partiyi bölme pahasına harekete geçecekti.

Sovyet ile ilgili konuda da Lenin hiçbir zaman vazgeçmediği, eski görüşüne döndü:

> Parti-diye yazıyordu Stokholm'deki çoğunluğa karşı yaptığı bir polemikte-, işçi sınıfı arasındaki nüfuzunun genişlemesini sağlayacak olan Sovyet gibi parti dışı örgütlerle işbirliği yapma niyetinde olduğunu hiçbir zaman inkâr etmemiştir. Partinin amacı işçiler arasında Sosyal Demokratların etkisini arttırmaktır. Fakat bununla beraber, Sosyal Demokrat bütün kuruluşların hatırlaması gerekir ki, kitleler arasındaki sosyal demokratların çalışmaları iyi ve geniş şekilde örgütlenirse, bu gibi örgütlere fiilen lüzum kalmayabilir...

«Fiilen lüzum kalmayabilir!» İşte tek başına bu cümlecik, aynı derecede önemli diğer birçok sözleri hiç hesaba katılmasa bile, Lenin'in 1905'te İşçi Temsilcileri Konseyinin kurulduğu ilk günden beri Sovyetleri «içten şükranla» karşıladığını ileri süren resmi iddiaların boş sözlerden ibaret olduğunu göstermeye yeter. Zira, yukarki iktibasta geniş ve demokratik işçi parlamentosu anlamında, ve daha dolaysız ve temsilî olduğu için Partinin de üstünde bir Sovyet anlayışının izine bile raslanmamaktadır. Tersine, Parti nüfuzu ve iktidarı güçlenip geliştiği zaman kendisine «fiilen lüzum kalmayacak» olan Sovyet konusundaki gerçek niyetlerini örtbas etmeye çalışan bir ifadedir bu.

Tam, Lenin bu sözleri söylerken, hapishanedeki Troçki şöyle yazıyordu:

> Gerçekte, Sovyet, **devrimci hükümetin bir çekirdeğiydi**... Sovyet'ten önce de işçiler arasında devrimci örgütlenmeler vardı... Fakat bunlar sadece proletarya arasında yer almış örgütlerdi, amaçları, ilk elde, **kitleleri etkilemekti.** Sovyet ise işçi sınıfının bir örgütüdür, ve amacı **devrimci iktidar** için bir mücadeledir. Aynı zamanda Sovyet, bir sınıf olarak proletaryanın iradesinin örgütlü bir tezahürüdür... Modern Rus tarihinde ilk demokratik iktidar Sovyettir... Kitlelerin tamamlayıcı parçaları (componen parts) üzerinde gene kitlelerin örgütlenmiş iktidarıdır. Bu, içine bozucu hiçbir şey karıştırılmamış, gerçek bir demokrasidir; iki meclisi olmayan, profesyonel bürokrasisi bulunmayan; seçmenlerinin istediği zaman temsilcilerini geri çekip, yer-

lerine yenilerini seçebildikleri katıksız bir demokrasidir... Hiç kuşkusuz ki **devrimin ilk dalgaları başlar başlamaz bütün ülkede Sovyetlerin kurulması da başlayacaktır.**

Lenin'in 1905'te yazdığı yazıların hiçbirinden değil, Troçki'nin işte bu **1905 Yılı** eserinden alınan görüşlerde, sonradan, 1917'de hem Lenin'in, hem de Troçki'nin birlikte savunacak oldukları emekçiler parlamentosu ve devrimci hükümet anlamındaki Sovyet kavramının bir çekirdek olarak ortaya çıktığını görüyoruz. Kısacası, Sovyet fikrinin kendine özgü bir tarihçesi olmuştur. Menşeviklerin gözünde «otonom, yerel, devrimci, kendi yönetimsel» bir kuruluştu; Axelrod'un gözünden bakılırsa «geniş, non-partizan (veya daha çok, çoklu partizan) emekçi kongresi»ydi. Troçki ve Parvus'un «kesintisiz devrim» doktrininden bile bazı renkler kazanmıştı. 1917 yılında ise, Sovyet artık olgunlaşmış, Troçki'nin yıllarca önce kestirdiği gibi, «devrimci iktidar için savaşan bir proletarya örgütü» olmaktan çıkmış «kitlelerin tamamlayıcı parçaları üzerinde gene kitlelerin örgütlenmiş iktidarı... ve devrimci hükümetin çekirdeği» olmuştu. 1918 yılından itibaren ise çökmeye başlayacak; Lenin'in bütün kitle örgütleri üzerinde kontrol yetkisi olan bir Parti formülüne geçilince, «fiilen lüzum kalmayan» bir kurum haline gelecekti. Görülüyor ki, Menşeviklerin Sovyet anlayışı 1905'teki Sovyetin ilk şekline; Troçki'ninki 1917'de Lenin ve Troçki'nin Sovyete kazandırdıkları yukarı düzeydeki role: ve Lenin'in, bu ilk safhadaki Sovyet anlayışı ise en sonunda Troçki ile birlikte vardıkları Partinin kontrolünde yararı dokunan salt bir araç, veya hareket iletici bir kayış mahiyetindeki Sovyet'e yakın olmuştu. Bir kere daha, herbirinin oldukça kuvvetli dokunma duygusu olan «üç kör adam», «fil»in üç ayrı yerine dokunmuşlar, her biri sadece dokunduğu yerden aldığı izlenimlerle «fil»i tarif etmeye çalışmışlardı.

BÖLÜM XXII

SİLÂHLAR VE İNSANLAR

Silâh kullanmasını öğrenmeye çalışmayan, silâh sahibi olmaya çaba göstermeyen baskı altında bir sınıf köle muamelesi görmeyi hak etmiş demektir.

V. I. Lenin

1905 yılının fırtınalarında, bütün partiler savunma amacı için silâhlanma gereği düşüncesindeydiler. Silâhlanma, toplantıların, liderlerin, ırksal azınlıkların korunması için gerekliydi. Fakat sonra bu konuda da görüşler ayrıldı. Menşevikler ortalık karıştığı zamanlar silâhlı birlikler kurulmasını savunan grupların en sakini; kurulduğu zaman ise, sadece savunma amacıyla yetinilmesini savunanların en hızlısı: ortalık yatıştıktan sonra ise, silâhlı birliklerin dağıtılmalarını isteyenlerin en ateşlisiydi. Oysa Lenin için, silâhlı birlikler temel bir araç, bütün bir devrim fikrinin merkeziydi.

Üstelik Lenin silâhlı ayaklanma konusunda mevsimden mevsime farklı düşünen biri de değildi. Ayaklanma belirir belirmez, olaylar böyle bir olanağı düşünebilir hale getirir getirmez lenin de silâhlı ayaklanma sorununa hemen en ön sırada yer veriyordu. Papaz Gapon'un peşinde yürüyenlerin kanları karlar üzerine serpildiği günden beri, silâhlar, silâhlı birlikler veya savaş toplulukları Lenin'in hiç aklından çıkmamıştı.

Sürgündeyken, Kanlı Pazar'ın haberi kulağına geldiği gün bile şöyle yazmıştı: «Halkın silâhlandırılması en âcil iş olmuştur.»

Martov da silâhlardan söz etmişti, fakat Lenin'e göre, Martov'un «silâhlanmak isteyen halkın arzusuna uyma» şeklindeki görüşü iki yüzlü bir ifadeydi. Çok geçmeden, bu tarz bir ifadeden bile vazgeçen Martov ve arkadaşları, kötü hazırlanmış olan Moskova Ayaklanmasının ardından, kurdukları silâhlı birliklerin ve izlenilen «si-

yasal gizli savaş çerçevesi içinde demokratik istemler uğruna müzadelede bulunmak» siyasetinin bir hatâ olduğunu bile söylemişlerdir.

Plekhanov ise, «silâha sarılınamış olmaları gerekirdi,» demiştir açıkça.

> Tersine-diye cevap veriyordu Lenin-çok daha sıkı şekilde silâha sarılmış olmaları gerekirdi; çok daha enerjik, çok daha kararlı... Silâhlı bir ayaklanmaya hazırlanmayanlar devrimin destekleyicileri arasından ayıklanmalı ve düşmanların, bozguncuların, korkakların safına atılmalıdırlar...

Kanlı Pazar'dan sonraki heyecan dolu haftalar ve aylar boyunca, Lenin'in günleri ve geceleri Cenevre Kütüphanesinde geçmişti. Cenevre Kütüphanesinde tek başına geçirdiği günler ve geceler boyunca askeri taktikler üzerinde çalışmış, General Cluseret'nin barikat savaşı üzerinde yazılmış eserlerini çevirmişti. Yaz ve sonbahar aylarında ise İsviçre'den Rusya'ya peşpeşe ve çok sayıda talimât göndermeye başlamıştı:

> Dehşet içinde bakıyorum, gerçekten dehşet içinde bakıyorum yarım yıldan beri bombalardan söz ediyoruz da, daha bir tane bile yapılmamış.. Formalite peşinde koşup durmayın, Tanrı aşkına bırakın bu elinizdeki şemaları, şeytan çarpsın «hakları, fonksiyonları, imtiyazları.» Partiye adam girsin diye oyalanıp durmayan-silâhlı bir ayaklanma için saçma bir istek bu... tek gereklilik, polise karşı dayanmak ve Çar'ın askeri birliklerine karşı döğüşmeye hazır ve istekli olmaktır... [16 Ekim 1905 Mektubu]

Ve çok daha ayrıntılı, pratik amaçlı talimat da hazırlamıştı:

> Her birliğe kısa ve basit bomba formülü verin... Birlikler, askeri eğitimlerine, hemen girişecekleri fiilî çarpışmalarla birlikte başlasınlar. Bazısı bir ispiyoncuyu öldürsün veya bir polis karakolunu havaya uçursun; diğerleri ise bir bankaya saldırsın. Aldığı paralar ayaklanma için kullanılsın...

Bu son cümle Lenin ile Menşevikler arasında, üzerinde, güvenilebilir hiçbir köprü kurulamayacak bir uçurum açtı!

Birkaç gün sonra ise silahlar üzerine yazmıştı: «tüfekler, tabancalar, bombalar, bıçaklar, ateş bulaştıracak yağlı bezler, muştalar, demir sopalar, barikat yapımı için kürek ve kazmalar, dinamit lokumları, ipler veya ip merdivenler, dikenli teller, süvarilere karşı yerlere döşenecek çiviler...»

Bundan daha başka, parolalar; hareketlilik ve sürpriz saldırılarının önemi; subaylarla ve askerlerle dostça ilişkiler kurulması

ve devam ettirilmesi; kadın, çocuk ve yaşlıların kullanımı; ve tek başına yalnızca duran bir polisin elinden silâhını alacak veya evlerin çatılarına çıkıp, aşağıdan geçen birliklerin üzerine sıcak su, asit, veya taş ile saldıracak olan silâhsız halk birliklerinin görevleri gibi konularda da yazmıştı...

Hiçbir lider, ne Almanya'daki spartakist ayaklanmayı yönetecek olan Rosa Luxemburg, ve tabii ne de Menşeviklerden birisi Lenin'in yazdıklarına benzer birşey yazmış değildi. Eğer Lenin'i bir devrimci olarak anlayacaksak, bunları hiçbir zaman unutmamak zorundayız. Lenin'in bu mektupları birçoklarının uzaklaşmasına yol açabilirdi, ve nitekim birçok Bolşevik önderleri bunlardan ürkmüşlerdir. Fakat en sonunda, Rusya gibi aşırı pasiflik ila âni patlamaların yanyana yaşadığı bir ülkedeki Bolşevik hizbinin büyük kısmı savaş metotları ve savaş tipleri üzerinde durma eğilimi kazanmaya başlamıştı. 1906 ve 1907 yıllarında, Lenin, ayaklanma veya terör hareketlerine karıştıkları için kanun dışı düşen kişileri, ve gerilemeye başlayan devrimci havayı yeniden canlandırmak, ve tarihin akışını tersine döndürmek için bireylerin büyük işler yapabileceklerine imân etmiş sert düşünceli insanları etrafına toplamaya başlamıştır. Bu adamlara «sert» liğinin derecesini açık savaş şartlarına göre değerlendirmek gerekir. Aralık 1905 Tammerfors Bolşevik Konferansında, Moskova'nın ayaklandığı duyulmuştu Delegeler hem duygularını açıklamak için, hem de pratik olarak ele almak zorunda bulundukları sorunların tartışmalarına devam etmek için, görüşmelerin arasında silâh tâlimi yapmaya başlamışlardı (Krupskaya: Hatıralar, Cilt. I. sh. 157). Bir yıl sonra ise, Stokholm Kongresinin kararlarına, ve Merkez Komitesinin talimatına uygun olarak Tammerfors'da ikinci bir toplantı düzenleyen Lenin, gizli bir «askeri-teknik» konulu konferansla savaşçı birliklerden ve silâhlı kuvvetler içindeki sempatizan gruplardan gelen delegelerde bu konudaki heyecan ve istekliliği geliştirmek istemiştir. Ancak, toplantılara, her zaman olduğu gibi, casus sokmasını beceren hükümet için bu toplantılar, Merkez Komite'den bile yararlı olmuştur.

Savaşçı birlikleri veya gerilla çeteleri Lenin"in buluşu, veya sadece onun tekelinde olan bir yol değildi. Bütün partilerde, bütün hiziplerde, ve parti dışı birçok gruplarda kendiliğinden ortaya çıkmıştı. Bunlar özellikle sınır bölgelerinde sayısız denilecek kadar artmışlardı: Polonya'da Pilsudski'nin Polonya Sosyalist Partisi ile ilişkileri vardı, ve çok sayıda polis amiri ile hükümet memurunu öldürmekle ün kazanmışlardı; Baltık ülkelerinde silâhlı birlikler ve bozguncular tutmuşlar «Orman Kardeşleri» adındaki çe-

tecilerle birleşmişlerdi; Urallar'da ve Kafkasya dağlıklarında ise çok eski zamanlara uzanan haydutluk geleneğine bağlı, çeteciler, kaçakcılar gerillacılar bulunuyordu. Bütün bu ülkelerde, ayrıca, halk bu hareketleri tutuyor, bağımsızlık için mücadele eden ulusçuların da desteğini kazanmış bulunuyorlardı.

Saint Petersburg'daki genel grevlerden, Moskova'daki ayaklanmalardan sonra silâhlı birlikler hızla arttı, ve devrimci dalgalar durulurken bunlar, tersine, yayılmaya başladılar. Barikat savaşına katılmak için evlerini ve işlerini bırakan işçiler işverenlerinin kara listelerine geçmişler veya polis tarafından elebaşı olarak aranmaya başlamışlardı. Jandarmalar geldiğinde evinde bulunmayan devrimciler, ve evlerine hiçbir zaman dönemeyecek durumda bulunanlar: polisleri soyup silâh çalanlar ,spor eşyası satan mağazaları basıp av tüfekleri çalanlar, silâh depolarını talan edenler; birliklerini terk eden denizciler ve askerler; isyândan mahkum olup, kaçanlar; sadece kendi kendilerine kanun dışı işlerle hayatlarını sürdürmek zorunda olanlar; ömürlerinde ilk kez büyük bir «hayat» yaşanabileceğini tadanlar, hayatın umduklarından da derin anlamı olabileceğini ilk kez farkedenler... İşte, kitleler sessizce eski, alışılmış hayatlarına dönmeye başladıklarında bu insanlar savaşçı birlikleri kurmuşlar, veya katılmaya başlamışlardı.

Ve, açık olarak yapılan diğer kamusal faaliyet kesintiye uğradığı için silâhlı birlikler çok daha ayrı bir önem, ve anlam kazanmaya başlamıştı. Lenin'in gözünde her zamandan çok ihtiyaç olduğu sırada, para bulmak da güçleşmişti. İşçi sınıfı çok yeni, Parti kitleler içine köle salamayacak kadar yeni, ve kitlelere ait denilemeyecek bir durumdaydı. Zengin liberaller, muhalefetteki sanayiciler, salon sosyalistleri ise o zamana kadar paraların çoğunu sağlayan bu gruplar artık devrimden söz edilmesinden bıkmışlardı. Bunun üzerine, savaşçı birlikleri kendi kendilerine para bulmaya, hattâ Parti'den, daha doğrusu Lenin'in hizbinden artık para almamaya başlamışlardı. Paralar devlet ve özel sektör bankalarının soygunundan, posta arabalarının ve trenlerin talân edilmesinden, ve muhafaza altındaki yerleri soymaya nazaran çok daha kolay olduğu için, tüccar ve sanayicilerin soyulmasından elde ediliyordu. Burjuvazinin bir sınıf olarak yardımları kesilince, burjuvaları perakende usullerle soymaya başlamışlardı, ve alay etmek için değil, ciddi bir de isim bulmuşlardı bu tür para toplamaya: «müsadere etmek.» Parti edebiyatında «müsadere etmek» (expropriating) sözü, bir ân sonra, öylesine artmıştı ki, artık sadece «müsadereler» (exes) denilir olmuştu.

Silâhlı birlikler, çok geçmeden, bu işlerden midesi bulanmayan herkesi cezbetmeye başladı. Hatta, en idealistler bile, soygunlardan ve baskınlardan aldıkları paraların büyük kısmını kendilerine ayırır olmuşlardı. Zira yeraltı hayatı parasız sürdürülemiyordu. Yorgun ve zahmetli hayat ancak zevkli ve debdebeli eğlencelerle çekilebilirdi. Ayrıca kuşkuları üzerlerine çekmemek için lüks bir hayat yaşar gibi görünmek gerekiyordu. Sefalet mahallelerinde dolaşan sefil kılıklı adamlarının tersine, iyi giyimli biri polisin dikkatini çekmezdi. Üstelik polis takibatı altında yaşayan insan için, boş kalınan her dakikanın zevk ve eğlence ile geçiştirilmesi gerekliymiş gibi göründüğünü de unutmamak gerekir. Ve böylece bu ikili süreç-yukarıdan, idealistlerin bozulmaları; aşağıdan ise, sınıf dışı edilmiş, ahlaken çökmüş, karışık ve suçlular arasında yer alanlarla, «Lumpen» veya «gecekondu proletaryası» denilenlerin karışması başlamıştı. Hele ikinci gruptakiler kâh Kilise fetvalı, Çarlık yanlısı Kara Yüzlükler ile, kâh devrimci **druzhini** (çete) lerle, veya **boyevikı** (savaşçı)'larla birleşip savaşıyorlardı. Bu gruptakilerin sağ ve sol uçlarda döğüşmekten elde ettikleri tek yarar, bu hareketlere girmeden yaptıkları işler «utanç verici» bulunurken, girdikten sonra «utanç verici» işler yapmaktan kurtulmuş olmalarıydı. Böylece, temiz mazili erkek ve kadınların kendilerine açtıkları kollara doğru koşuyorlar, işlerine daha cesaretli şekilde bağlanıyorlardı.

> Bildiğimiz haydutlar-diyordu Rosa Luxemburg, korku içinde-askeri mahkemelerde, devrimci, işçilerle aynı sıraya diziliyorlardı. Kendilerini işçi sınıfının hareketi içine katıyorlar, karşı devrimin kurbanlarına ait devlet istatistiklerine geçiriliyorlar, aynı hapishane hücrelerine dolaşıyorlar, ve dudaklarında «Kızıl Bayrak» marşı ile darağaçlarında can veriyorlardı. Haydutların çoğunluğunu eski ihtilâlci işçiler ile çeşitli sosyalist partilerin üyeleri teşkil ediyor... Devrime bu denli zararlı bir topluluk, proletaryacı devrim dramı, ile, özel mülkiyet düşmanı olan «Lumpenproletarya»nın gerilla savaşı arasında nasıl olup da ortaya çıkabildi?

Lenin de bu tehlikeyi farketmiyor değildi. Ama gene de, 1906'da, Stokholm Kongresi özel olarak silâhlı birlikleri ve «müsadereler»i yasakladıktan sonra şöyle yazmıştı:

> Kitle hareketi bir ayaklanma için olgunlaştığında, ve büyük savaşların aralarında uzun veya kısa durgunluk devreleri belirdiğinde partizan mücadelesi kaçınılmaz bir mücadele türü olur.

Ve 1907 yılında, Lenin'in tam genel seçimleri boykot etme görüşünü reddettiği ve «görünürde geniş ve yaygın bir devrimci canlanma olmadığı için boykotçuların yanlış hareket ettiklerini

söylediği sırada bile, gizlice, «silâhlı hareketler»i yönetmeye ve «müsadereler»e devam ediyordu. Oysa bu hareketlerin hoşgörülmesi, ancak, «yaygın bir devrimci canlanma»nın, veya «iç savaşa açıkca başlangıç» sayılabilecek belirtilerin ortaya çıkmasiyle mümkün olabilirdi. Bu kadar büyük bir çelişkiyi nasıl anlamlandırabiliriz? Mantıken değil, psikolojik olarak mümkün sanıyorum. Zira Lenin'in parlâmentarizme karşı tutumu enternasyonal Marksizm görüşlerine bağlıydı. Aynı anda da Rus gizli hareketlerinin tarih ve geleneklerinden edindiği bir psikolojik miras yüzünden teoriye karşı da değişik bir tutuma sahipti. Mantık açısından bir bağlantı kurulamasa bile, pratik örgütler sorunu olarak, bu iki taktik tedbir arasında bir bağlantı vardı. Duma seçimleri için büyük sayıda insana erişmek gerekiyordu, ve «müsadere»ler bu işi kolaylaştırıyordu. Parlamenter faaliyeti düşündüğü zaman, bunu, uzun süreli bir dolaysız saldırının sonunda öngörüyordu. Fakat silâhlı birlikler dendi mi, aynı «uzun süreyi», «büyük savaşlar arasındaki duralama» devrelerinden biri olarak kabul ediyordu. Mantık tapınıcısı en büyük adamlardan birisinin, mantık alanındaki zıtlıkları için çok parlak bir örnek!

Lenin'in düşüncesine göre, eğer bu gerçekten büyük savaşlar arasındaki durgunluklardan biri idiyse, sonunda nasıl olsa bütün şer kuvvetleri tepelenecekti. Büyüyüp gelişen bir toplumsal hareket sonunda hepsi kontrol altına alınacaklar, silâhlı birlikler birbirleriyle kaynaşacak, genişleyecek, Çarın ordularından birlikleri kendi saflarına çekecekler, bütün bir halkın da katılması ile iktidar uğrunda genel bir mücadele rayına oturmuş olacaktı. Fakat ya devrim «tav» zamanını geçirdi idiyse...?

Menşeviklerin irkilme ve soğumaları gitgide artıyordu. Bütün dünya basınına geçen heyecan uyandırıcı soygunlar yüzünden kırgınlık duymaya başlayan halkoyu karşısında Parti daha uzlaşıcı bir tutum takınmak zorunda kalmıştı. Soygun ve baskınları fırsat bilen hükümet sendikalar üzerinde tazyikini arttırmış, el altından bizzat kendisi bozguncu hareketler düzenleyerek İkinci Dumayı fesih için harekete geçmişti. Sözün kısası, teröre dönüş, açık ve kanunî örgütlerin de sonu olmuştu. Menşeviklerin üzüntüleri bununla da kalmamış, «müsadere»leri gizlice Lenin'in yönettiğini, bu paralarla Bolşeviklere fon sağlandığını, gazete çıkarmak için bu paraları kullandıklarını, birleşik kongrelere katılan delegelerin yol masraflarını karşıladıklarını, bu yüzden de Lenin'in hizbini ayakta tutan başlıca kuvvet olduklarını görerek bir kat daha artmıştı üzüntüleri. Nitekim Bolşevik Merkezinin, ve çok daha gizli olan

askeri teknik merkezin normal Parti komitelerinden çok daha zengin ve kuvvetli olması da bu yüzdendi.

1906 yılı baharındaki Stokholm Kongresinde, Menşevikler, Bolşevik delegelerin de büyük kısmının desteği ile, Lenin'in silâhlı birliklerini kayıt altına aldılar. Kongre «müsadere»leri yasakladı, ve bu türden faaliyette bulunan tüm örgüt ve kuruluşları lağvederek, «müsadereciler»in Partiden atılmasına karar verdi. Lenin böyle bir sorun ile karşılaşmaktan hiçbir ürküntü duymamış, fakat kendi takımı içinden de kuvvetli bir muhalefetin çıkmasına şaşırmıştı. Lenin önerisini geri aldı. Kısıtlama kararı önerisi altmışdörde karşı dört aleyhte oyla kabul edildi. Yirmi delege de oylamaya katılmadı. Bu yirmi kişi Lenin'in amansız taraftarlarıydı. Oylama sırasında Lenin'in kendisi de oylamaya katılmamıştı!

Fakat Kongre çoğunluğu, halâ unutulmaz yılın etkisi altındaydı ve Kongre kararının nihaî şekliyle ilgili olarak Lenin tarafından yapılan bir değiştirge önergesini kabul etmek zorunluğunu duydu. Değiştirge önergesi Kara Yüzlükler'e ve hükümet terörlerine karşı savunma amaçlı eylemleri serbest bırakıyordu. Bu ise Lenin'in ihiyacını karşılamaya yetiyordu. Çoğunluğu Menşevik olan yeni Merkez Komite bu çeşit anlaşmazlık konusu sorunları inceleyecek bir askeri teknik büro kurduğunda ise, Lenin kolaylıkla kontrolü ele geçirdi. Bu konu Lenin'in özel uzmanlık konusu değil miydi? Böyle bir görev için Lenin'den daha iyisini mi bulacaklardı? Kongre kararlarından ve Merkez Komitesinin disiplininden kurtulmak için bu kere yeni askeri teknik büroyu kullanan Lenin, 1906 Kasım ayı içinde Tammerfors'da yeni bir konferans, toplanması için çağrıda bulundu. Bu tarihten sonra da Parti içinde bir tane hukukî Merkez Komitesi, bir tane de hukukiliği kendinden (extra-legal) Bolşevik Merkezi oldu. Birincisinde çoğunluk Menşeviklerdeydi ve hazinesi bomboştu. İkincisi ise Bolşeviklerin elindeki Bolşevik Merkeziydi. Bunlardan başka, ayrıca, Lenin, Krassin ve Bogdanov üçlüsüne dayanan malî ve askeri işler komitesi ise Parti içinde yeni ortaya çıkmış, üçüncü ve gizli bir kuruluştu. Bu üçüncü kuruluş diğer ikisinden de güçlüydü. Zira sadece bunun parası vardı. Askeri ve malî işler komitesinden para yardımı gören Bolşevik Merkezi bile askeri ve malî işler komitesini denetleyememekte; faaliyeti hakkında rapor isteyip, soramamaktaydı. Lenin'in bu konudaki gerekçesi hazırdı: bu çeşit gizli konuları bilenlerin sayısı ne kadar az olursa, gizli sırların polis eline geçmesi tehlikesi de o kadar azalmış olacaktı. Lenin «sır verilmeye lâyık» adamlarını seçip, çevresine topladı; onlar da kendi güvendiklerini çevrelerine top-

ladılar. Silâh yapımı, silâh sağlanması, sınırlardan içeriye silâh kaçırma işleri bu «güvenilir» adamlara bırakıldı. Bu adamların görevi ise gezginci ajanları, ve yerel ajanları seçip görevlendirmekti. En sonuncuların görevi ise silâh sağlanmasını mümkün kılan bir yığın işleri yerine getirmekti. Lenin, bir kere daha, tepeden aşağı doğru kurulup işletilen bir aygıtın başındaydı. Bu aygıt Parti içinde parti, Lenin'in kendi hizbi içinde bir başka hizipti: dinlenmek bilmeyenlerin, huzursuzların, sert insanların hizbiydi. Parti üyeleri ne zaman bir büyük soygun veya baskına girişseler, Partiye karşı, yapılması gereken iş bu üyeleri ihraç etmekten ibaretti. Ama aslında, bu üyeler gizli mali komiteden talimat almaya devam ediyorlardı. Bir süre sonra, birleşmiş partinin ikinci kongresi Londra'da, 1907 yılı ilkbaharında yapılmaya başladığında ise Lenin'in elindeki mali kaynaklar ona en tepede bir yer kazandıracak güçteydi. Menşevikler bozguna uğradılar. Sendikalarda, kitle kuruluşlarında ve resmi Parti organlarında çoğunluk hep Menşeviklerin elindeydi, fakat zayıf da olsa, delege çoğunluğu Lenin'in elindeydi bu kere. Bu başarının sırrı, kısmen sınır ülkeleri partilerinin desteğini kazanmış olmasında, kısmen de delegelerin yol masraflarını karşılama gücünde olmasındaydı.

> Ünlü «Londra Kongresi çoğunluğu»-diye yazıyordu Martov-suni olarak imal edilmişti... «Oylama birimleri» hemencecik, ve **Proletarii** [Bolşevik Merkezinin organı] yazı kurulunun elde ettiği, büyük miktarlardaki gizli paralarla kurulmuşlardır. Bu paralar kısmen müsaderelerle, kısmen de Partinin genel amaçları için ayrılan fonların «zaptı» ile elde edilmişti. Her biri bir delege gönderme hakkı taşıyan «oylama birimleri» işte böyle kurulmuştu.

Martov, «büyük miktarlarda gizli paralardan» ve bunların «kısmen müsadere»lerden, kısmen de «Partinin genel amaçlarına ayrılan paraların zaptı ile elde edilmesinden» ilk kez söz ettiğinde, bu iddiasını ispatlayacak delillerden yoksundu. Gizli tezgahın başında Lenin duruyordu, ve katıksız teorici Martov'un arkasını göremeyeceği kadar kalın bir perde ile tezgâhı örtmüştü Lenin. 1907 yılından sonraki birkaç yıl ise, ortaya yeni yeni belirtiler çıkardı: mallarını Partiye bağışlayan zengin bir sanayicinin kız çocuklarının bu mallara Lenin'in hizbince el konulmuş olduğunu şikâyet şeklinde duyurması; Tiflis'te yapılan bir banka soygununda elde edilen büyük miktardaki beşyüzlük rubleleri bozdurmak isteyen önemli Bolşeviklerden bazılarının tutuklanmaları; silâh almaları için Lenin'in gizli komitesine para yatırdıkları hâlde, kendilerine silâh teslim edilemeyen Urallar'daki çetecilerin iddiaları: ve en sonunda, Lenin'in bildiklerini bilen Krassin ve Bogdanov'un Lenin'-

den ayrılıp onu suçlayacak duruma geçmeleri işleri değiştirmişti. 1910 yılında skandal öylesine büyümüştü ki, Sosyalist Enternasyonalin disiplin kurulları konu ile ilgilenmek zorunda kaldılar ve bazı «kirli paralar»ın soruşturması sırasında Lenin de hesap vermeğe çağrıldı. («Kirli Paralar» ifadesi Lenin'in arkadaşı ve hayrânı, Komünist Enternasyonalin kurucularından ve liderlerinden Klara Zetkin'e aittir.) Lenin'i hesap vermeye çağıran Haysiyet Divânında Alman Marksistlerinden Franz Mehring, Karl Kautsky ve Klara Zetkin vardı. Lenin 1910 yılında da, tekrardan, Haysiyet Divânına verildi; bu kere kendi hizbi içinde verilmişti. 1910 yılında, Partinin bütün hiziplerinin liderleri Partide genel bir temizliğe girişmişlerdi. Lenin, bu konudaki mücadele hızlanınca, Partinin parçalanmasının artık kaçınılmaz olduğuna hükmetti.

1911'de, Martov 1910 anlaşmasının aksine Lenin'in «silâhsızlanma» ya yanaşmadığını görünce, Lenin aleyhindeki bütün delilleri -polisin de rahatlıkla kullanacağı şekilde-öfkeli ve kırgın bir dille yazıp yayınladı. Martov'un **Spasiteli ili uprazdniteli** («Kurtarıcılar veya Tahripçiler») adlı kitabı 1911'de Paris'te yayınlanınca Lenin'in «para toplama» metotları hakkında çok ve detaylı deliller de ortalığa dökülmüş oldu. Bu delillerin doğruluğuna Lenin hiç karşılıkta bulunmadı. Genel olarak, Lenin, Martov'un strateji ve taktik konularındaki görüşlerine çok çatmışsa da, onun dürüstlüğüne ve samimiliğine hiç çatmamıştır.

Martov'un, Lenin'in anlayışını dile getiren kitapçığı yayınlanınca Partinin parçalanması kaçınılmaz oldu. 1912'de parçalanma ortaya çıktığında da her zaman olduğu gibi insiyatif gene Lenin'in elindeydi. Lenin, çok sakince, kendi hizbini Prag'da toplantıya çağırdı ve bu konferansı Parti Konferansı diye adlandırdı. Martov'u, «parti disiplinine uymama... Partiyi tahribe teşebbüste bulunma» ile suçlayarak arkadaşlarıyla birlikte partiden ihraç ettirdi. Partililer için o sırada, ideolojik ve siyasal sorunlarla ahlaki sorunlar öylesine sarmaş dolaş olmuş, yeraltı örgütünde çalışan partililer ile parti kademelerindekiler olan bitenler hakkında o kadar bilgisiz kalmıştı ki, Lenin'in kendi başına topladığı parti zorluk çıkarmadı. Tersine, Lenin'in harekete geçme için uygun zaman bulması, sorunları iyi bilmesi, parçalanma öncesi gerekli en iyi örgüt biçimini geliştirmiş bulunması sayesinde Bolşevikler rahatlıkla Menşeviklerin önüne geçebildiler. Böylece, 1906'dan 1911'e kadar sendikalarda, serbest kuruluşlarda, Duma seçimlerinde Menşeviklerin taraftarları çoğunlukta olduğu hâlde Parti parçalanmasında insiyatif Bolşeviklere geçti.

Kurtarıcılar ve **Tahripçiler**'de, diğer birçok sansasyonel şeyler arasında, genel Parti bütçesi için toplanan paraların Lenin tarafından «müsadere» edilmesi de anlatılmıştır. 1906 yılında, milyoner Morozov ailesinden ve sahip olduğu mobilya fabrikalarını isyâncılara yatak olarak kullandıran Nicholas Schmitt, Moskova ayaklanmasında isyancılara silâh alınması için gerekli parayı bulmakla suçlanarak hapse atıldı. Hapisteyken intihar eden Schmitt bütün malını mülkünü Partiye bağışladı. Bu olay olduğunda Parti örgütü Menşeviklerin elindeydi ve zaman Stokholm ile Londra Kongresi arasındaydı. Lenin, Partiye bırakılan paraları «Askeri Teknik Komite»ye devretmek için harekete geçerken bu komitede çoğunluğun kendi adamlarından olmasına güveniyordu. Schmitt'in evlenmemiş iki kızkardeşi de miras hakkı ileri sürüyorlardı. Lenin'in bir adamı (emissary), Bolşevik bir avukat kızkardeşlerden yaşlısı ile evlendi. Lenin, bu adamı gönderirken miras üzerinde hak elde etmeyi ummuştu, oysa avukat fazla bir para vermeyiverdi. Bunun üzerine Lenin, en becerikli, en işbilir ajanlardan «Victor» (Victor Taratuta) adlı birisini, büyük kardeşe karşı hak elde etmek üzere, küçük kardeşe gönderdi. Fakat Victor kanun kaçağı olduğu için küçük kız kardeşle evlenme işini beceremedi. Bunun üzerine metresi olan küçük kardeşle, Ignatiev isimli biri arasında sahte bir evlenme bağı kurduran Victor, miras davası açtı. Ignatiev polis kayıtlarına geçmemiş bir Bolşevik savaşçılar birliği üyesiydi. Bay ve Bayan Ignatiev'ler, küçük kızdardeşin mirasını elde edip, bunu Bay Taratuta'nın eline ulaştırdılar. Ancak, Bay ve Bayan Ignatiev'ler bunun la da yetinmediler. Taratuta, Kafkasya'daki gizli birliklerden bazı kimseleri ziyaretlerine göndererek büyük kızkardeş ile kocasını; mirasın kalan kısmını da Partiye vermezlerse başlarına kötü işler geleceğini söyleyerek tehdit ettiler.

Bizim yukarda sözünü ettiğimiz «kirli para» hikâyesi de buradan çıkıyordu: olayın bu safhasında durumdan haberdar olan Menşevikler duyduklarını kendi hizipleri için kullanmaya karar vermişlerdi. Klara Zetkin'in «kirli para» dediği ve 1910'da Lenin'e, harcanmayan kısımlarını Enternasyonal Sosyalist Büronun Haysiyet Divanına terk etmesi söylenen paralar bunlardı. Fakat 1912'de, Lenin'in Prag'daki düzmece kurultayı kendisini «Parti» sayıp, Menşevikleri dışarda bırakınca, Parti Haysiyet Divanı paraların Lenin'e bırakılması gerektiğine karar verdi.

Bolşevik Merkezi-diye yazıyordu Dan, Martov ile Dan'ın ortaklaşa yayınladıkları **Geschichte der russischen Sozialdemocratie**'de-her ay Petersburg Komitesine 1000 ruble ve Moskova Komitesine 500

ruble sağlıyordu. O sıralarda Parti Merkez Komitesinin aylık geliri ortalama 100 rubleyi bile bulamıyordu.

Bu sözler çok sayıdaki Bolşevik dökümanlarınca da doğrulanmaktadır. İşte, 1908 yazının ortalarında, hareket gerilemeye, paralar azalmaya başladığında Odessa'daki Vorovski'ye Lenin şöyle yazıyordu:

> Delege olarak gelişinizi bizim sayıyoruz... Yolculuk için bütün Bolşeviklere para göndereceğiz... gazetemize yazı yazmanızı dileriz. Makaleler için hemen ödeme yapacağız ve düzenli olarak telif vereceğiz.

Bu mektubu aydınlığa kavuşturucu bilgiler veren Lenin'in karısı Krupskaya, paraların Elizaveta Pavlovna Schmitt ile Bolşevik Ignatiev arasında, Elizaveta'nın aşıkı Victor Taratuta tarafından kurulan hileli evlilik bağı sayesinde elde edildiğini yazmıştır. (**Memories of Lenin, Vol. II, p. 25**).

Ural soygunlarına ve baskınlarına katılanlardan Sulimov'un hatıraları da vardır. **Proletarskaya Revolutsia**'da (Moskova, 1925, No. 7) Bolşeviklerin yardımlarıyla çıkan bu hatıralarda Sulimov şunları yazmıştır:

> 1906 ve 1907 yıllarında Parti Mıntıka Komitesine (Bolşevik) 40.000 ruble kadar, ve Merkez Komitesine -Lenin'in gizli merkezi'ne demek istiyor- 60.000 ruble kadar para gönderdik. Mıntıka Komitesi bu paralarla üç gazete çıkardı: **Rus Askeri, Proleterler,** ve bir de Tatar dilinde bir gazete. Ayrıca Londra Kongresine giden delegelerinin masrafları, Kiev'deki askeri eğitim ve yetiştirme okulunun masrafları, hatta kaçaklar, yayınlar, ve silâh geçirimi için sınırlardaki harcamalar da bu paralarla karşılanmıştır.

Polis ve karşıt hizibe karşı yalan söylemiş olduğu düşünülse de hiçbir zaman inandıklarına sığmayan görüş savunduğu söylenemeyecek olan Lenin'in kendisi tarafından yazılanlar bu paraların kaynağını aydınlığa çıkarmaktadır. **Gerilla Savaşı**'nın parlak bir teorik savunmasında (İngilizce çevirisi yok, fakat Almanca'da şu başlıkla var: **Der Partissanenkamf, Saemtliche Werke,** Banda X. pp. 113-26), ve tam Londra Kongresinden önceki günlerde, Lenin şöyle demiştir:

> Silâhlı mücadele **iki farklı** amaç gözetmektedir... İlk önce tek tek bireylerin, yüksek memurların, ordu ve polisteki üst görevlilerin temizlenmeleri; ikinci olarak, gerek devletten ve gerekse şahıslardan para toplanması, müsaderesi. Paraların bir kısmı Partiye, bir kısmı ise silâhlanmak ve devrim gününe hazır olmak için, ve keza, mücadeleye katılan insanları desteklemek için örgütteki yerlere gitmeli-

dir. Büyük müsaderede toplanan paralar-Kafkasya'da 200.000 rubleden, Moskova'da 875.000 rubleden fazla-herşeyden önce, devrimci partilere gitmiştir. Bu paraların daha azca kısmı ise müsadere işinin devamını sağlayabilmek için harcanmıştır.

Lenin'in bu sözleri gizli **Proletarii** gazetesinin 13 Ekim (Eski Usûl, 30 Eylül) 1906 tarihli 5 nolu nüshasında yayınlanmıştır. Bu sözler sadece polis için değil Menşevikler için de ilgi çekiciydi. Zira, daha birkaç ay önce Bolşevik çoğunluğunun desteği ile birlikte, Stokholm Kongresinde bu türlü hareketleri yasaklayan karar alınmıştı. 1907 yılı ilkbaharına ertelenen Londra Kongresinden önce, Menşevikler sorunu tekrar ele almaya karar verdiler. Fakat bizzat bu tür fonların sayesinde toplanan Londra Kongresinde delegelerin çoğunluğu Bolşeviklerden yanaydı!

Londra Kongresi (1907 Nisan-Mayıs) «birleşmiş» partinin eriştiği en yüksek gerilim noktasıydı. Kongrede bir tane ve birleşmiş bir delegasyonlar heyeti yerine beş grup toplanmıştı: Bolşevikler, Menşevikler, Polonya Sosyal Demokratları, Letonya ve Litvanya Sosyal Demokratları, Yahudi Sosyalist Birliği, Leon Troçki ise Sibirya'dan yeni kaçmıştı, ve gelir gelmez «hizipsizler» diye yeni bir hizip kurmaya kalkışmış, üç kişiden fazla taraftar bulamamıştı. Delegelerin herbiri, çok sıkı disipline sokulmuş hiziplerden birisinde yerini almıştı. Fakat önemli sorunların neredeyse hepsinde Troçki'nin dört oyu Lenin'den yanaydı. Komünist Enternasyonalin ilerki günlerdeki sekreteri, öğrenci Angelica Balabanoff, ve yazar Maxim Gorki ilk kez Parti kongresine katılıyorlar, büyük ve şaşaalı bir gösteri ile karşılaşmış bulunuyorlardı: Emektar, fakat hâlâ sözleri geçen kurucular, Plekhanov, Axelrod, ve Deutsch; bunların yetiştirmesi olan fakat Rusya içindeki kilit noktaları tutmuş bulunan Lenin, Martov ve Dan; bu ikincilerin arkalarına takılan ve Troçki ile Stalin'in kuşağından olanlar, Yahudi, Polonya, ve Letonya Litvanya Sosyal Demokrat hareketlerinin kurucuları; ve hepsinden daha dikkat çekici olanlar, bir yığın yeni gelmişler, 1905 fırtınalarının karaya vurduğu hakiki işçiler toplanmıştı. Kongre kayıtlarına göre 116'sı işçi, 196 tanesi aydın ve profesyonel devrimcinin katıldığı Londra Kongresinde delegelerin 118 tanesinin masrafları Parti tarafından karşılanıyordu. Bunlar gerçekten etkili bir görevliler topluluğuydu. Delegeler, herbirinin giydiği hapis ve sürgün cezalarını toplayarak, toplarının birden kaç yüzyıla mahkum edilmiş olduklarını gösteren istatistikler hazırlıyor, ve bundan iftihar duyuyorlardı. Bu kadar çok sayıda, ve bu kadar güzide (distinguished) devrimcileri, bir daha bir arada göremeyeceğimiz için, fırsattan yararlanarak bu Kongre üzerinde duralım, ve bunun için

de Kongre'nin Maxim Gorki ve Angelica Balabanoff'lara nasıl göründüğünü gözden geçirelim.

Lenin'in etrafında o günkü ve gelecekteki adamlarının çoğu toplanmıştı: filozof ekonomist bilgin Bogdanov, ki 1904'te Krassin'in yerine geçmişti ve Lenin'in ilerki troikasında ikinci adam olacaktı; Zinoviev ve Kamanev'ler ise Bogdanov'lu troika'dan sonra Lenin'le birlikte yeni troika'yı kuracaklardı; Tomski, 1905'den 1937 temizlik hareketine kadar Bolşevik sendika işlerini yönetmiş ve yönetecekti; Litviniov, ilerde Dışişleri Komiseri: Voroshilov, ilerde Savaş İşleri Komiseri; Bubnov, Eğitim Komiseri; Yaroslovski, Dinsizler Birliği lideri olacaktı. Ayrıca, tarihçi Pokrovski; İkinci Duma'daki Bolşevik sözcüsü Alexinski; Lenin'in Başkan olduğu Komiserler Konseyine İkinci Başkan, ve Yüksek Ekonomi Konseyine Başkan olacak olan Rykov; 1917 Moskova ayaklanmasını yönetecek olan Nogin; tam o sıralarda Schmitt'in hukuk işlerine bakarak Bolşeviklere yüklüce para sağlayan Victor Taratuta idi bunlar.

Menşeviklerin ardında ise Transkafkasya'dan kalabalık ve parlak bir delegasyon vardı. Transkafkasya eskidenberi Menşevizmin bölgesiydi ve Duma'daki Menşevik delegeler topluluğu buradan kuvvet alıyordu. Transkafkasyalıların başında, Duma'daki Menşevik Grubu Başkanı olan Gürcüstanlı Tseretelli; Demokratik Gürcü Devleti Başkanı olacak olan Zhordania; ve gene bu devletin müstakbel içişleri bakanı Noah Ramishvili bulunuyorlardı.

Bu andan itibaren ilgilenmeye başlayacağımız bir başka Gürcü ise, basit ve iddiasız bir fahri delege olarak bulunuyor, bu kıldan ince kılıçtan keskin tartışmalara girmeye cesaret edemediği için sessizce oturuyor, bütün Gürcüstan'da kendisini destekleyecek beş yüz Bolşevik bulamadığı, veya kendisine oy verme yetkisi tanıyacak bir hizbe girememiş olduğu için oy kullanma hakkından bile yoksun, bekliyordu. Londra Kongresin'den önceki Stokholm Kongresinde olduğu gibi, Transkafkasya'dan gelen Menşevik delegasyonu bu sessiz adamın delegelik yetkisine itirazda bulundular, ve bu kere başarı da kazandılar. Zira, bu sessiz adamın geldiği bölge olarak ileri sürdüğü Borchalo mıntıkasında faal bir parti örgütü bulunmadığını ispat etmişlerdi. Bu sessiz ve oy yetkisiz adam, ne Balabanoff'un, ne Gorki'nin, ne de Krupskaya'nin, hatta ne de herhangi bir başkasının hatıralarında yer alacak kadar dikkati çekebildi. Bugünkü resmi hikâyelere göre, yüzyılın başından beri Lenin'in sağ kolu olan bu adam 1907 Kongresinde bile Bolşeviklerin göster-

dikleri Merkez Komitesi aday ve yedek listelerinde yer alacak kadar bile (Bolşeviklerin beş aday, on yedek gösterme hakkı vardı) önem kazanmış değildir. Kezâ, parçalanma sonunda ortaya çıkacak olan Bolşevik hizbinin işlerini yürütmekle görevlendirilmiş bulunan, hukuk-üstü (extra-legal) Bolşevik Merkezindeki onyediler komitesinde de ismi bulunmuyordu. Bununla beraber, bu bölümün ilerlerinde göreceğimiz, bazı özel nedenlerden ötürü Lenin'in ilgisini çekmeye başlıyordu. Lenin, son derece gizlilik ve yeraltı eylemlerine gerekli yetenekler isteyen tehlikeli işlere çok uygun bir yardımcı olarak onunla ilgilenmeye başlıyordu.

Kongre'de 91 Bolşevik, 89 Menşevik (başka bir kayda göre 106 Bolşevik, 99 Menşevik) bulunuyordu. Biz bunların sadece birkaçına işaret edebildik. Ayrıca, Yahudi Birliğinden gelen 55 temsilciyi belirtmedik. Bunlardan, hiç olmazsa Rafael Abramovich ile M. I. Lieber (asıl adı Goldman)'i zikretmeliyiz. Bunlar, kongrece seçilerek, Yahudi Birliği üyesi olarak Merkez Komitesine girmişlerdi. Yıllarca sonra Martov ölünce, Martynov bir Bolşevik olunca, ve Dan bir «Menşevik gezgincisi» olunca Abramovich, Menşevizmin liderliğine geçmiştir. Yıl 1917 sonralarıdır, ve yenilgiler, takibat, ve yılgınlıklar yüzünden Menşevizm zayıflamış, keder içindeki Menşevikler azalmışlar, ve dünyanın uzak köşelerine dağılmışlardır.

Kırkdört tane Polonya Sosyal Demokratı içinde en önemlisi Rosa Luxemburg'du: ateşli ve hareketli, hapisten yeni çıkmışlığın tazeliği içindeydi. Ardından, Luxemburg'un yakın yoldaşı ve kişisel dostu, Jan Tyszka (Lev Grozowski veya Leo Jogiches) geliyordu. Bu adam Sibirya'dan yeni kaçmıştı. Jan Tyszka, Polonya Sosyal Demokrasisinin teşkilâtçısı, Rosa Luxemburg ise stratejisti ve teorisyeniydi. Bu ikisinin durumu, adete iki ayrı kişiye yüklenmiş, fakat sonra ikisi tek bir adamı; Lenin'i yaratmış olan Bolşevik hizbindeki liderliğin durumu gibiydi. Rosa Luxemburg, aşırı merkeziyetçiliği, ayrıcalığı, ihraççılığı, ve «gece bekçisi disiplinciliği» nden ötürü Lenin'i eleştiriyordu ama, Rosa Luxemburg'un liderlik ortağı Tyszka da Polonya Sosyal Demokrat Partisini aynı «demir bilek»le yönetiyor, ve Rosa Luxemburg'u kendisini savunmak için güç yazılar yazmaya mecbur ediyordu. Her ikisi de kendilerini enternasyonalci, Rus liderlerini enternasyonalciliğe karşıt sayıyor; her ikisi üç ayrı partide de aktif görev almış bulunuyorlardı. Almanya'daki spartakist ayaklanmayı da birlikte yönetecekler, ve ikisi birlikte, bu hareketle beraber kendi hayatlarına da son vereceklerdi. Bu ikisinin etrafında Polonya Partisinden çok yetenekli bir grup vardı. Bunlardan Warski (gerçek ismi Adolf Warshowskiy-

di), Tyzka ile birlikte Londra'da Merkez Komiteye seçilecekti; Dzieveynski, Unschlicht; Radek, ve Hanecki'yi sayalım. Bunların hepsi de 1917'de Bolşevik olacaklardı. Dzierzynski ilerki yıllarda Lenin'in Çeka'sını ve sonra da Stalin'in GPU'sunu yönetecek; Unschlicht ise ona İkinci Başkan olacaktı. Radek, tıpkı Tyszka ve Luxemburg gibi üç partide de faal görev alacak ve Komintern ve Stalin rejiminin önemli bir gazetecisi olacak, ve temizlik hareketlerinde görevden uzaklaştırılacaktı. Warski, Polonya Komünist Partisinin lideri olacak ve Rusya'ya sığınmış bulunan bu partinin diğer liderleri ile birlikte, bu büyük temizlik hareketlerinde öldürülecektir. Hanechi'ye ise, ilerde tekrar rastlayacağız. Lenin'in Savaş sırasında bir Alman ajanı olduğu yolundaki iddialarla ilgili mahkemelerin başlıca kişisi Hanecki olacaktır.

Letonya ve Litvanyalılardan sadece Yoldaş «Herman»ı (gerçek ismi Danishevski) belirtelim. Danishevski, Merkez Komiteye seçilen iki kişiden biriydi. Daha sonraları ise, Çeka'nın, GPU'nun ve iç savaştaki Bolşevik ordularının en önemli birlikleri olan Letonya Silâhendaz Birlikleri'nin başarılarıyla ün kazanacaktı. Troçki'nin Savaş Komiseri olduğu günlerde Danishevski ona önemli yardımlarda bulunacaktı.

Koyun postekisinden kalpak giyinmiş Kafkasyalılar, Rus yelekleri giyinmiş sakallı işçiler, İkinci Duma'dan on temsilci, hepsi birden 300'ü aşan ve 150.000 üyeyi temsil eden delegenin bulunduğu bu kadar kalabalık, bu kadar gürültülü bir toplantı, küçücük bir şaraphane mahzeninde yapılamaz, polisin gözünden uzak kalamazdı. Bütün bu kalabalık, ilk önce Danimarka'ya sızdı, ve Kopenag'da Kongre yapmak istedi. Fakat Kopenag'lılar gösteri yaparak, Rus Çarının amcası olan kırallarından toplantıya izin vermemesini istediler. Kopenag'dan sonra gidilecek yer Londra kalıyordu, fakat 300 adamı Londra'ya götürecek para neredeydi? Angelica Balabanoff ve Maxim Gorki sadece parti gözetimci olmanın ötesinde görev yüklendiklerini gösterdiler; birincisi Alman Sosyal Demokrat Partisinden bağış bulup getirdi, Gorki ise Londra'da iken yeni fonlar buldu.

Göçkün Kongre, Ramsay Macdonald'ın liderliğindeki bir Hiristiyan Sosyalist gruba ait olan Whitechapel kasabasındaki, Biraderlik Kilisesi'nde sığınak buldu. Kilise, Maxim Gorki'nin dediğine bakılırsa «saçmalık derecesinde süssüz, tezyinatsız» bir kiliseydi.

Kilise idaresi bu gelenlerin toplantısının da İngiliz toplantıları gibi üç dört günde bütün sorunları bitivereceğini zannederek

Kiliseyi kiralamıştı. Fakat sonra tam üç hafta bu kalabalığı çıkarmayı, hatta hiç olmazsa Çarşamba akşam duası ile Pazar ibadeti için kiliseyi boşaltmayı bile başaramadı.

Gelen Ruslar, o zamana kadar birbirleriyle konuşma olanağı hiç bulamamışlardı. Hapishane şartları, sürgün yalnızlığı, ve sansür yüzünden söyleyemediklerinin, konuşmadıklarının hepsini konuşmak, iki yıllık devrimcilik uygulamalarını tartışmak, başarısızlıktan ötürü birbirlerini suçlamak; bütün geçmişin hesaplaşmasını yapmak, geleceğin meçhul problemlerini yeniden gözden geçirmek istiyorlardı. Tartışma ve görüşmeler çok iyi başladı, ve ilk anda dünyanın bütün siyasi hareketlerinden seviyeli bir toplantı yapılacak gibi göründü. Fakat sonra hizipçiliğin en seviyesiz tartışma ve hesaplaşmaları başladı. İşleri çığrından çıkarmak istercesine, kongrenin kalbi demek olan, 180 delegelik Rus delegasyonu 91 ve 89 delegelik Bolşevik ve Menşevik hiziplerine ayrıldılar. Her konuşmacı, yaptığı konuşmalarda, sadece kendi kalbindekileri boşaltmakla yetinmeyip, kendi hizbi içindeki en son kişinin dertlerini bile dile getirmek istercesine konuştu, karşıt gruplardan bazı kararsızları kendi görüşüne kazanmaya çalıştı, oylamalarda kazanan tarafı belli edecek olan Polonya, Yahudi Birliği ve Letonya-Litvanya delegelerinin teşkil ettikleri küçük tarafsızlar grubunu ikna etmeye gayret gösterdi. Kongre'de ileri sürülen her teklif, hizipler içinde ayrıca ele alındı, tartışıldı, ezici bir çoğunluk sağlanıncaya kadar her hizip teklife karşı yeni metin hazırlamaya girişir oldu. Oylamaya katılmayanlar bile, o konudaki teklifin oylamasına niçin katılmadıklarını açıklamak, izâh etmek zorunluğunu duydular.

Başkanlık seçimi (Plekhanov'dan birkaç oy fazla alarak Lenin seçilmişti), «Kongre'nin ele alması gereken her sorunu kapsayan tartışmaların başlamasına yol açtı... bütün delegelerin tâkâtsız kalmasına, eldeki polemik konularının tükenmesine neden olan bir hafta süren sert konuşmaları başlatmış oldu.» (Angelica Balabanoff'un Hatıraları).

Tabiatıyla, eldeki paralar bir kere daha suyunu çekti. Maxim Gorki, Londra'daki zengin hayranlarından bağış toplamakla görevlendirildi. Tek başına bir Mr. Joseph Fels (okuyucu bu ismi Fels-Naphtha sabun ticaretinden hatırlayacaktır) bütün önde gelen liderlerin imza attığı bir belgeden sonra üçbin sterlin kadar borç verdi. Fakat Parti çok geçmeden güç günlere girdi, bu imzaların gereğine uymak istemedi, veya uyamadı. Mr. Fels'in alacağı Bolşeviklerin iktidara gelişinden sonra ödenmiştir. Son defa Moskova'ya

gittiğimde bu belge cam bir muhafaza içinde teşhir edilmekte; sonsuz derecede belirsiz, kavranması, anlaşılması güç günleri; Devrimin bir devlet gücünü temsil etmediği, ruhlarda heyecan koparddığı günleri dile getirmekteydi.

Gorki kendiliğinden gittiği İtalya sürgününden dönerek Kongre'ye gelmişti, ve tek bir Rus yüzüne, Rus dilinin sesine, hareketin «dev»lerini tanımaya karşı özlem içindeydi.

> Şenlik havası «iş sorunu» üzerine konuşmaya başladıkları ilk oturumdan sonra sürmedi. Tartışmaların kudurmuşluğu sinirlerimi bozmuştu...
>
> Tanıştırıldığımızda, elimi içtenlikle sıkan Lenin keskin gözleriyle bana bakmış ve eski bir ahpap gibi konuşmuş, neşeyle şöyle demişti: «gelmenize pek sevindim. Umarım artıklardan kendinize birşeyler bulmuşunuzdur. Eski zaman işi, herşey -herkese- serbest usulü olacak burda.»
>
> Lenin'in böyle çıkacağını hiç beklememiştim. Aradığım şeylerden birşeyler yokmuş gibiydi Lenin'de. R'leri gırtlaktan çıkarıyor; eli koltuk altı hizasındaki ceplerine sokulu, gamsız -kasavetsiz birisi gibi görünüyordu. Çok sıradan bir adam gibi görünüyordu ve bir lider havası yaratmıyordu...
>
> Birdenbire, benim son kitabım **Ana'nın** noksanları üzerinde konuşmaya başladı -görünüşe göre S. P. Ladyshnikov'un[3] elindeki müsveddelerden okumuştu kitabımı. Kitabı dört nala yazdığımı söyledim. ama bu acelemin nedenini açıklayamadım. Başını sallayan Lenin, bu konuda bir açıklamada bulunmak istedi: Gerçekten acele etmen gerekliydi, böyle bir kitap gerekliydi, zira iyi bilinçlenmemiş ve karmaşık bir devrim hareketine giren birçok işçinin bu kitaba ihtiyacı vardı, ve **Ana'yı** okumak, onlar için, çok yararlı olacaktı. Ânın en gerekli kitabı oluyordu **Ana.**

Lenin'in edebiyat yetilerine karşı duyduğu özel ilgi ve tutumları sayesinde yeni bir arkadaşlık başladı. Bunda, Gorki'nin hayran olduğu, ve kendi yumuşak, romantik kişiliğinin özlediği kuvvetli ve büyük kişiliği bulmuş olmasının da etkisi vardı. Bu arkadaşlık, çok daha önemli ayrımları etkenlik kazanmaktan alıkoymuştur.

Martov da, Lenin'in öbür karşıtlarından ayrı olarak, Maxim Gorki üzerinde olumlu bir etki uyandırmıştı. Diğerlerini ise beğenmemişti:

> Plekhanov, bir protestan papazı gibi redingot giyinmiş, gırtlağına kadar iliklenmiş düğmeler içinde oturuyor... bir vaiz gibi, fikir-

(3) Gorki burada yanlışlıkla S. P. Ladyshnikov diyor, aslı İvan **Ladyshnikov** olsa gerek.

lerinin aksinin söylenemeyeceğinden, her kelimesinin, her işaretinin büyük kıymeti olduğundan kuşkusu bile yokmuşcasına konuşuyordu.

Küçük Theodor Dan ise, gerçeklerden söz ederken, kızından söz eden bir baba gibiydi.

Martov, bu şaşılacak derecedeki cazip adam, gençlik heyecanını yitirmemişcesine konuşuyor ve anlaşmazlık ve parçalanmadan en fazla etkilenenlerden olduğu açıkca görülüyordu. Elini kolunu sallayarak, terden sırılsıklam olan gömleğinin düğmelerini kapatmadan konuşuyor, salonu hareketlendiriyordu... Martov'un bıraktığı izlenim konuşmalarının bir uyarı veya öğretiden uzak olduğuydu... Çoğu defa de **histeryaya** tutulmuş gibi geliyordu insana...

Fakat ardından Vladimir İlyiç kürsüye çıkıyor ve **Yoldaşlar!** diye bağırıyordu r'lerin üstünde durarak. Önceleri bana çok fena geldi, fakat bir dakika sonra ben ve diğer herkes onun söylediklerini anlamaya başladık. İlk defa olarak, zor ve karmaşık siyasal sorunların basit ve açıkça ele alındığını gördük... Parlak ve debdebeli üslûp peşinde koşmuyordu... fakat her kelimesi yerli yerine oturuyor, şaşılacak kadar açık ve anlamlı oluyordu...

Nefret ve öfke içinde bir grup tarafından gürültü yapılarak sözleri kesildi. Uzun boylu, sakallı birisi iskemlesinden fırlayarak bağırdı : **Küçük h-hainler, küçük ihanetler peşinde küçük hainler! Blanguistler!** Bu düşmanca tehditler Lenin üzerinde hiç etki yaratmadı. Görünüşte çok sâkindi. Birkaç gün sonra, bu sakin kalmanın Lenin'e neye mal olduğunu öğrendim...

Aradan geçen yirmi yıla rağmen Gorki'nin bu kadar canlı hatırlayabildiği tartışma, silâhlı ayaklanma, silâhlı birlikler, ve «müsadere»lerle ilgili tartışmalardan biriydi. Daha yeni gördüğümüz gibi, sakallı bozguncu (Heckler) bir bakıma haklıydı kızmakta. Partinin en üst kuruluşu olan Stokholm Kongresinde, 1906 baharında, «müsadere»ler yasaklanmış, fakat bütün bir 1906 yılı boyunca bu soygunlar devam etmişti. Sonbaharda ise, yukarda naklettiğimiz gibi, bu soygunları savunan yazıyı yayınlamıştı Lenin. Hatta, bu paraların nerelere sarf edildiğini bile ihsas ettirmişti. «Büyük müsaderelerden toplanan paralar, Kafkasya'da 208.000 rubleden, Moskova'da 875.000 rubleden fazla tutan paralar, herşeyden önce, devrimci partilere gitmiştir. Daha az kısmı ise, öncelikle-bazan tamamıyla-müsaderelerin devamı için harcanmıştır.» Bu iki büyük paranın birisinin durumu, bizi bu konu üzerinde biraz daha durmaya yöneltecek derecede, karışıktı.

Moskova «müsaderesi» Maksimalist Sosyal Devrimcilerin, Kafkasya'daki «müsadere» ise Federalist Sosyalistlerin işiydi. Fakat kuşkusuzdu ki Lenin'in gizli bürosunun ikincisinde, muhtemelen de birincisinde parmağı vardı. Ne olursa olsun, fakat bizzat Bol-

şevik kayıtları gösteriyor ki, 1906 yılında yapılan benzer «müsadere»lerden diğer ikisinde Lenin'in grubu Sosyal Devrimcilere yardım etmiştir. Bu konuda, Leonid Krassin'in hatıralarında, ve ölümünden sonra Krassin ile ilgili olarak yayınlanan ve bütün elde edilebilen yazılarını ihtiva eden eserde (recollection) deliller bulunmaktadır. Komünist Partisinin resmi tarihçisi Lyadov'un makalesindeki şu cümle tipiktir:

«Stolypin»in villâsındaki infilâk ve Fonarniy Pereulok [Fonarni Sokağını'daki bombaların başarılı büyüsü Nikitich'in denetimi yüzündendi. Nikitich, parti içinde Krassin için kullanılan takma isimdi.»

Bu kutsanan baskınlara-ve çok daha şiddetle kutsanan diğerlerine-eğilmeden önce, Lenin'in gizli bürosu ile Maksimalist Sosyal Devrimciler Partisi arasındaki bu de facto ittifak üzerinde durmamız gerekir. Sosyal Devrimci Parti, okuyucunun hatırlayacağı gibi, eski Narodnaya Volya'nın kökünden geliyordu, ve Narodnaya Volya'nın köylülere ve demokrasiye tutkunluğunu, ve terörcü hareketlerden yana eğilimini sürdürüyordu. Kendisi ile aynı görüşte olmayan herkese karşı devletçe örgütlü bir şiddet sürdürülen demokratik olmayan bir ülkede, şiddet ancak şiddetle karşılanabilirdi Bu böyle olunca, katiller (assassination) ve bunun uzantısı olarak «müsadere»ler prensiplere uygun düşüyordu.

Sosyalist cephenin öbür ucunda ise Axelrod gibi, Martov gibi «Batı»dan, «uygarlaşmış» kitle ve sınıf metotlarından yana olan, tek tek bireylerce veya küçük gruplarca girişilen terör hareketlerine karşıt kimseler bulunuyordu. Teröre bir prensip meselesi olarak karşı çıkan bu adamlar soygun ve katilleri moral dışı maceracılık; değersiz, aşağılayıcı, ve amacı daha yüksek düzeyde bir toplumsal hayat olan bir siyasi hareket için mağlubiyeti kabul anlamında işler olduğuna inanıyorlardı. Bu hareketler, siyasal kuruluş içindeki kırgınların, gizli iş düşkünlerinin ve bozguncuların nüfuz kazanmasına yol açacak; geniş işçi kitlesinin ve liberal ve demokratik kamu oyunun hareketten uzaklaşıp, soğumasına neden olacaktı.

Siyasetten konuşacak olursak, hareketlerine önce «Almanca konuşma»yı öğretmek isteyen «Batılılaşmış» Menşevikler ile, hareketlerinin «Rusca konuşmasını» isteyen Rus Sosyal Devrimcileri arasında da Lenin yer almış bulunuyordu. Ortalık durgunlaştığında Lenin'in takımı «Almanca Konuşma»ya başlayacak, ortalık kızışınca ise konuştuğu dil «Fransızca» olacaktı (Fransa'nın boz-

guncu faaliyet, ayaklanma, ve devrim işlerinde daha köklü gelenekleri vardı). Fakat gerçekte izlediği bu yol, sonunda, kendisinin de fark etmeyeceği kadar, «Rusca konuşan» bir hareket kurmaktaydı-eski Narodnaya Volya'nın Rusları ve Sosyal Devrimcilerin Maksimalist Kanadını birleştiren bir hareket oluyordu. Bireylerin girişecekleri terör hareketlerini, sadece ve sadece, bireysel çıkar için yapılıyorsa reddediyordu Lenin. Yukarda, bazı belli «müsadereler» hakkındaki kısmını iktibas ettiğimiz **Partizan Savaşı** isimli makalesinin temel görüşü, toplumsal düzeni ve otokrasiyi devirmekten daha yumuşak bir amaca boyun eğmeyen bir hareketin kullandığı vasıta, böyle bir hareket, girişilen mücadelenin içinden çıkacak olan ve hareketi ilerletebilme umudu veren vasıtaların kullanılmasında moral veya teorik konularda çekingenliğe düşmeliydi.

1905 yılının sonbaharında, Çarın anayasa için söz vermesi çeşitli devrimci gruplar arasında, her birinin anlayış ve tutumuna göre, parçalanma ve ayrılmalara yol açmıştı. Demokrasiye tutkun olan Sosyal Devrimciler, Rusya'nın biçim değişimi için demokratik bir yol sunulduğu takdirde terörü terk edeceklerini söyleyip durmuşlardı. Birinci Duma seçimleri yapıldığı zaman da, terörü takbih eden bildirimde bulunmuşlardı. Fakat ne zaman ki Duma feshedildi, halkı uyandırmada bir araç olarak tekrar teröre dönmek zorunda kalmışlardı. Lenin ise, daha dönüşün başındayken, Çar Manifestosu yayınlanır yayınlanmaz, Sosyal Devrimcilerin tersine, otokrasinin kendini zayıf hissettiğine ve bu yüzden aldatıcı bir ricatta bulunmak zorunda kaldığına, vaadlerinin bir manevradan başka birşey olmadığına hükmetmişti. Yani, dolaysız kuvvet kullanımı, ve silâhlı birliklerin baskın hareketi şeklindeki faaliyeti azaltmak değil, artırmak gerekecekti. Nitekim 1905'ten itibaren, terörcü Sosyal Devrimcilerden daha fazla terörden yana olmuştu. Bu konu üzerinde, gerek Sosyal Demokratlar ve gerekse Sosyal Devrimciler kendi aralarında görüş ayrılığına düşmüşlerdi. Menşevikler ve Sosyal Devrimcilerin çoğunluğu Anayasa ve Duma'ya bir şans tanımadan yana olduklarını gösterip, hükümete eski sınırsız mutlakiyetçiliğe dönüş için kolay bir gerekçe hazırlayabilecek hareketleri bir tarafa bırakmaya karar alırlarken, Lenin, aynı anda silâhlı birlikler için talimât ve program hazırlamaya başlamıştı. Tam o günlerde, Sosyal Devrimci Parti içinden bir Sol Kanat grubu, kendi partilerinin kararına aykırı olarak, teröre devam etmeğe karar almıştı. Bu grup kendisine «maksimalistler» adını vermişti. Daha sonra, Lenin'in ve «Maksimalist'lerin gizli birlikleri, gitgide birbirlerine yakınlaşmaya başladılar. Bütün bir 1906 yılı boyunca

her iki grubun adamları bomba yapımında (Krassin'in laboratuarında) ve bir seri baskın, soygun, ve siyaseten katillerle birlikte çalışmışlardı. Savaş cephelerini Krassin hazırladığı için de, maksimalist'lerin «müsadere»lerinin bir kısmı da Lenin'in grubuna bırakılıyordu. Kimsenin ummadığı ve farketmediği ölçüdeki bu yakınlık, 1917 yılındaki Leninciler ile Maksimalist'ler veya Sol Sosyal Devrimciler işbirliğinin de yollarını döşemekteydi. İlk Sovyet koalisyon hükümeti bu iki akımın bir ittifakının sonucu olmuştur.

Lenin'in sözünü ettiği Moskova «müsadere»si 1906 ve 1907 yıllarının en önemli soygunlarından biriydi. Yirmi kadar maksimalist boyeviki Karşılıklı Ticaret Kredisi Bankasını soymuşlar, dört muhafızın elinden silâhlarını alarak 875.000 rublelik bir soygunu başarmışlardı. Bu olayın cereyan ettiği Mart'tan sonra, Ekim ayında ise Fonarnı Pereulok sokağında (Saint Petersburg) yine aynı bankanın bir şubesini soyarak, şubeden Merkez Bankasına para taşıyan zırhlı arabayı talan etmişlerdi. Bu soygunda kullanılan patlayıcı maddeler de, Stolypin'in villasında kullanılan bombalar da Krassin'in «Teknik İşler Bürosu»ndan gelmişti.

Bir mühendis olarak iş gereği sık yolculuk yaptığından, Leonid Krassin'in dilediği yere gitmesi de kolay oluyordu. 1906 yılında birkaç kere Baku ve Tiflis'e gitmiş, Kafkaslar'daki soygun ve müsadere çalışmalarını başlatmaya çalışmıştı. Aynı günlerde ise, Lenin'in gizli troika'sındaki filozof Bogdanov'a da Urallar'da görev verilmişti. Urallardaki gerillaların başında becerikli ve yetenekli bir döğüşcü olan Lbov vardı. Buna rağmen, Urallar'dan Rusya'ya silâh sokma işinde kullanılmak üzere Krupskaya tarafından bulunan Kommissarov'un, sonunda, Lenin'in yakın adamları arasına sokulmuş bir polis ispiyoncusu olduğu anlaşıldı. Bulunan silâhları kendi karısı ile birlikte Rusya'ya gönderen Kommissarov, Rusya içine doğru Urallar aşılırken silâhları da, temas ettiği bütün insanları da polise teslim etmiş oluyordu. (Krupskaya: **Memoirs of Lenin**, Vol. I, pp. 173-4)

Fakat bu işlere asıl uygun yerin Kafkasya olduğu anlaşıldı. Geçit vermez yüce dağ silsileriyle, savaşkan ırkları ve halklarıyla, çetecilik, kaçakçılık ve haydutluk gelenekleri ile Kafkasya biçilmiş kaftandı. Boyeviki'ler sıradan halkın, hattâ yüksek devlet memurlarının bile hayranlığını kazanmışlardı. Bolşevik Makharadze'nin, henüz Lenin hayattayken Sovyet Hükümetince yayınlanan hatıralarına göre (**Sosyalizm Uğrunda Yirmi Beş Yıllık Mücadele**, Tiflis, 1923) 1904 ve 1908 yılları arasında, irili, ufaklı 1150 terör hareketi cereyan etmişti Kafkasya'da.

Kafkasya'da Bolşeviklerin fazla adamı yoktu, azdı, fakat bunlar terör ve soygun hareketleri için son derece yetenekli kimselerdi. Bunlar, önceleri başka gruplarla işbirliği yaptılar. Daha sonra ise, küçük başarılardan cesaret alarak kendi başlarına çete kurdular, ve bu çeteler diğerleri içinde en aktif, en döğüşken gruplar oldu. Krassin, bu çetelerle Baku ve Tiflis'te buluşuyordu. Bolşeviklerin Kafkasya'daki çetelerinin başında fiilen Kamo adında biri vardı. Kamo, troika'yı görmek için 1906 ve 1907 yıllarında birkaç kere Saint Petersburg ve Finlandiya'ya gitmişti. Dönüşte ise Lenin'in, Bogdanov'un, Krassin'in ne kadar akıllı olduklarına hayran kalmıştı. Hayranlığı ile birlikte, yanında dinamitler, mermiler el bombaları, tabancalar, mermiler getiriyordu. Kamo'nun birinci dereceden âmiri Joseph Djugashvili de, nedeni hâlâ aydınlanmayan, iki yolculuğa katılmış; 1906 ve 1907 yıllarında troika'yı görmek için Kafkasya'yı terk etmişti. Djugashvili, Lenin'le çok eski yakınlığı olduğunu ileri sürmekte hevesli olduğu halde, bu ziyaretler konusunda bugüne kadar sesini çıkarmamıştır. (4) Bu konuda, iki Kongre'de de yasaklanmasına rağmen soygun ve müsadere işinin devamı için yapılmış toplantı ve görüşmelere katılmak için Djugashvili'nin yolculuk yaptığını düşünmemiz mümkündür. Bu işlerin nasıl yapıldığına dair bilgiler bugüne kadar bir muamma olarak kalmıştır. (Bizim bu bölümde verdiğimiz dipnotları ve paragraf içi notlarımızda başka hiçbir yerde bulunmayan bilgiler verilmektedir. Okuyucunun, bu notların hangisinin Bolşevik, hangisinin polis kayıtlarına atfen verildiğine dikkat etmesi yararlı olacaktır. Birbirlerini tutan noktalara da dikkat etmelidir.) Lenin'in Kafkasya'daki soygunlar hakkında yazdıkları içinde (yukarda iktibas etmiştik) en ilginç olan nokta, o sıralardaki günlük gazetelerde bu olaylar hakkında günü gününe haberler çıkmış olmasına rağmen, Lenin'in soygunlarda elde edilen paraların miktarını yanlış vermiş olmasıdır. Ona göre-sanki bile bile böyle yapmaktadır-soygunlardan elde edilen «20.000 rubleden fazla»dır. Oysa, gene Bolşeviklere ait olan başka kaynaklardaki rakam 315.000 rubledir. (5) Soygunlar, Bolşevik tarihçisi Lyadov'un Krassin ve Kamo'yu bu işlerle ilgili göstermesine rağmen, sadece Bolşeviklerin işi değildi.

(4) Bu yolculuklarla ilgili olarak, sadece Emil Ludwig ile mülâkatında birşeyler söylemiştir: «Onu dışarlarda görmek için ziyaretine gittiğim her seferinde-1907, 1908 ve 1912'de-Rusya'daki saha mücahitlerinden gelen deste deste mektuplar aldığını görüyorum.» (Mülâkatın İngilizce basımı, Moskova, 1932, s. 18).

(5) Lenin'in «Collected Works» külliyatının x. cildindeki 71. nota bakabilirsiniz (Rusça ikinci basımın Almanca çevirisinde.)

Soygunları, aslında, Federalist Sosyalistlerden altı kişilik bir çete yapıyordu. Bunlar oralarda karargâh kuran 263. Alay askerlerinin üniformalarını giyiyorlardı soygunlarda. Topladıkları büyük paraları «güvenilir adamlar»a veriyorlardı. Sonraları şikâyetlerde bulunduklarında anlaşıldı ki, paraların önemlice bir kısmı kendi partilerine değil, Lenin'in kasasına gitmektedir.[6]

Stalin bu işlerde o kadar becerikli, o kadar saman altından su yürüten cinsindendi ki, bu işlere bilfiil karışanlar, tanıklık edenler bile pek ender olarak hatıralarında Stalin'den sözetmişlerdir. Oysa Kamo'nun soygunlarını, Lenin ve Krassin'in bu işe nezaret ettiklerini ise bilmeyeni yoktur aralarında. Stalin'e işaret eden ilk yazar tanık Tsintzadse olmuştur. Zira, onun da bu işlerde görevi vardı, ve tıpkı Kamo gibi, Tsintzadse de Kafkasya'daki gerilla birliklerinden birinin başında bulunmuştu. Soygunlar ve «müsadereler» ile Stalin arasındaki asıl bağlantıyı ise Kamo'nun kendisi kurmuş oluyordu.[7]

Kamo diye ün salan **boyevik** bütün bu soygun ve baskınların örnek kahramanı olmuştu. Bir aslan kadar cesur, bir kurt kadar temkinli, yiğit, duygulu, adamlarına candan bağlı, hareketlerinde haşin ve merhametsiz olan Kamo bir aziz kadar diğergâm bir insandı. Batı Avrupa'nın ve Amerika'nın sosyalist hareketlerini öğrenmiş devrimci bir Robin Hood gibiydi. (Kamo'ya en benzeyen karşılaştırılabilir kimse Alman devrimcisi, Max Hoel'dir). Bolşevik tarihçisi Lepeshinski bile, Kamo'nun kişiliği karşısında duyduğu tuhaf hisleri dile getirmek istercesine, Kamo'dan «bir ortaçağ kahramanı» diye söz etmiştir.

---

(6) Souvarine: Stalin, sh. 193; Soygunlar üzerinde okuyucunun İngilizcede bulabileceği diğer kaynaklar: Souvarine, **Stalin;** Levine, **Stalin,** Pope: **Litvinov;** Troçki: **Autobiography and Life of Stalin.** Bunların en iyisi Souvarine'inkidir. Bunların hepsi de Rusça kaynak kullanmaktadır. Bu akıl almaz gerçekler konusunda okuyucunun inancını sağlamak için, bütün bu yazarların hepsi Rusca kaynak kullandıkları hâlde-farklı sözlerinin bir karşılaştırılmasını sunmaya çalışacağım. Martov için söylenenlerin dışındaki hepsi de Bolşeviklerin yayınladıkları kaynaklara dayanmaktadır. En çok yararlandığım eser ise-okuyucuyu fazla ilgilendiren bir konu olmasa da-Souvarine'nin, sonu geniş bir bibliyografya içeren, Fransız dilindeki eseri olmuştur. Bununla birlikte, bölümlerin sonunda **en bloc** olarak verdiği, son derece ilginç ve şaşırtıcı bazı söz ve ifadeleri belgelemeye gücü yetmemiştir. Amerikalı yayıncı ise, yazarın rızası olmaksızın, bibliyografya notlarının tümünü birden bir kenara atıp basmayarak işi hepten kötülemiş; gerçekten sağlam ve iyi belgelendirilmiş olan bu eserin otoritesini zayıflatmıştır.

(7) Tsintsadze'nin hatıraları, **Revoliutsils Matiane,** Tiflis, 1923 ve 1924; Numara, 3, 4, 9, 10'da yayınlanmıştır. Bu karışık sorun ile ilgili yayınlar hakkındaki

Gerçek ismi Semyon Arshakovich Ter-Petrossinan idi. Stalin'in de doğum yeri olan Gori kasabasında doğmuş orta halli bir tüccarın oğluydu. Stalin ile birlikte çocukluk geçirmişler, daha yaşlı ve daha parlak olduğu için, o zaman da lider o olmuştu. Semyon, «dine karşı tecavüzde bulunma» suçu ile okuldan tart edildiğinde, Djugashvili ona hoca tutulmuştu. Fakat Kamo'nun üstünlüğü və hakimiyeti sürdü, ve Djugashvili'yi sosyalist yaptı, hatta Bolşeviklik akımına doğru yönlendirmeyi bile başardı. Kendi takma adı «Kamo», Stalin'in verdiği bir isimdi önceleri. Ders için hergün Stalin'e gelen Kamo, birgün geldiğinde garip bir Ermeni şivesi ile konuşurken sorar: «Kamo?» (yani **komu**? «kime?») ve Stalin'in de alayları başlar, «Hey sen, **kamo, kamo!**» İsim tutar, ve bütün bir siyasî hareket çevresinde her yere yayılır.

Ne zaman bir özel muhafız gerekse, ne zaman bir casusluk işinin çözümü gerekse, ne zaman yiğitlik, sadakât ve diline sıkılık gerekse, Kamo güvenilebilecek adam olarak hazırdı. Kamo'nun ilk başarılı «müsadere»si Kutai'de olmuştu. Bu soygunda 1500 ruble ele geçirdikleri hâlde, kendisi için de, emrindekiler için de günde elli **kopek**'lik (250 kuruş) günlük bakım ve geçim parasının dışında tek **kopek** almadı. Bu gibi soygunlardan birçoğunu yaptıktan sonra bir keresinde yakalanıp hapse konulmuştu. Tiflis hapishanesinden inanılmaz şekilde kaçmış, Lenin'in yanına gitmiş ve Finlandiya'da saklanmıştı. Lenin ise, Belçika'dan silâh gönderimi işine yardım etmesi için Litvinov'un yanına göndermişti Kamo'yu. Geleceğin Dışişleri Komiseri, o günlerdeki adı ile «Papaşa» olan Litvinov Ekuador Ordusundan bir subay kılığına girmişti ve o sıra Belçika'daydı. Danimarka Devlet Silâh ve Cephane Fabrikasından silâh getiriyordu (Danimarka Kıralı, Rus Çarı Romanoff'un amcasıydı!). Ayrıca, Schroeder ve Almanya Kumpanyasından da mal bekliyordu. Daha sonra ise, minyon Litvinov ile dev kılıklı Ermeni Yoldaşı Bulgaristan'a geçtiler; gönderdikleri silâhların, Osmanlılara karşı kurtuluş savaşı yapan Balkanlılarla Ermeniler'in eline geçmesini beklemeye, bu işi düzenlemek için birşeyler yapmaya çalıştılar. Litvinov, Fiome'den bir yat kiraladı, bütün tayfalara para vermeyi kabul ederek, koca bir Karadeniz'i aşıp, Varna'dan Kafkaslara gitmeye karar verdi. Fakat yat karaya vurdu, Romen balıkçı-

---

belgelerin çoğu, karman çorman bir hâlde, Rus Sosyal Demokrat Partisinin 25. Kuruluş Yıldönümü öncesinde ya Tiflis'te, veya Moskova'da yayınlanmışlardır. (Her iki halde de Sovyet himayelerinde), Bütün bu materyaller 1922 ve 1923 yıllarında yazılmışlardır, ve Lenin, Krassin ve diğer adı geçen kişiler hayatta iken Sovyet Hükümetince yayınlanması uygun görülmüş olduklarından ayrı bir önemleri vardır.

ları silâhları çaldı, Kamo ve üç yardımcısı tutuklanarak Constanza'ya (Köstence) getirildiler. Bu ilginç hikâyenin kaynaklarından biri, Kamo için Bibineishvili tarafından yazılmış ve Moskova'da 1934'te yayınlanmış bir kitapta nakledilen Litvinov'un hatıraları: diğeri ise çarlık gizli polisinin arşivindeki notlardır:

> Kvirili defterdarlığından 1905'te çalınan paralarla, Kamo ve mülteci Meyer Wallach (Litvinov'un gerçek ismi)... dış ülkelerde silâh satın almışlar ve bu silâhları **Zara** yatı ile buraya getirmek istemişlerdir. **Zara** yatı, Varna'dan Rusya'ya kadarki yolculuk için satın alınmıştır.

Polisin bu işten nasıl haberi olduğunu daha sonra öğreneceğiz. Romanya'daki hapishaneden koyverilen Kamo, Kafkasya'ya dönmüş, yolda Krassin'e uğrayarak ondan bombalar almıştı. Bombalar, Kamo'nun karısı Medvedyeva Ter-Petrossian'ın yazdıklarına göre, herhalde çok kötü şeylermiş; sadece birkaç gün dayanabilen bu bombalar günü geçince bozulan cinsindenmiş. Bu durum ise, iyi hazırlanmadan, plânlamadan tez elden soygunlara girişilmesini zorunluyormuş. Kamo, bu yüzden, başarısız iki girişimde bulunmuş. İkincisinde, elindeki bomba ile kendi yüzü haşat olmuş, bir gözünün kör olmasına ramak kalmış. Daha sonraları yeni bombalar ele geçirince, bütün devrimci soygunlarının en ünlülerini plânlamaya vakit bulabilmiş.

26 Temmuz 1907 sabahı bir kasadar ile bir banka memuru, yanlarında iki polis, beş tane de kazak askeri olarak Erivan Meydanından arabayla geçiyorlardı. Kamo'nun, daha önce edindiği bilgiye göre (devrimcilerin içinde hükümetin ispiyoncuları olduğu gibi, hükümet kuruluşlarında da devrimcilerin ispiyoncuları vardı) posta arabası Saint Petersburg'dan Tiflis'teki Merkez Bankası şubesine 250.000 rubleden fazla para götürüyordu. Kamo'nun, ikisi kadın olan, on kişilik çetesi ise meydanın uygun yerlerine yerleşmiş; saklanmışlardı. Kendisi ise kalabalık Plaza sokağında, üzerinde kara ordusunun subay üniforması, dolanıp duruyor, gerekli yerlere yerleştirdiği adamlarına talimât dağıtıyordu. Meydanın bir ucunda ise kendi yaylı arabası duruyordu. Posta arabası meydana girer girmez bombalar patlamaya başladı. İki polis ve bir kazak askeri ölmüş, çoğunluğu hafif, elli kişi de halktan yaralanmıştı. Ürküntüye kapılan atlar ise, paralarla birlikte, arabayı dört nala koşturmaya başlamışlardı. Sonunda, ayakları altında patlayan bir bomba ile durdular. Kara «subay»ı Kamo, öfkeyle gelmiş, yeminler ve küfürler savurarak, paralara el koyan kendi çetesindeki adamları tevkif etmiş, para çantalarını ise alıp gitmişti. Soygundan 341.000 ruble el-

de edilmişti.[8] Kamo bu paraları Tiflis rasathane müdürünün evinin içine saklamıştı sonradan. Paraların ne diye rasathane müdürünün yatağı altına saklandığına gelince bu ilginç bir durumdur. Şundan: olaydan birkaç yıl önce tutulan bir polis raporunun başlangıcını okuyalım:

«Joseph Djugashvili, Tiflis Rasathanesinde çalışıyor, entellektüel, demiryol işçileri ile ilintileri var...» (Bu bölümde ve kitabın diğer bölümlerinde kullandığımız polis raporlarının hepsi de, devrimden sonra Sovyet Hükümetince açıklanan polis arşivlerinden alınmıştır.)

Dört hafta sonra, yeniden subay elbiselerini giyen Kamo, içine 500'lük banknotlar dikilmiş şapkası ile birlikte sınırı geçip Avrupaya geldi. Berlin'de ise, Dr. Jacob Zhitomirski adında, Lenin'in en gizli konuları bile kendisinden gizlemediği bir Rus polis ispiyoncusu vardı. Kamo, Berlin'e geldiğinde, bu adam Rus ve Alman polislerine ihbarda bulundu ve Kamo'nun çantasında dinamit taşırken yakalanması için plân hazırlığına girişti. Aralık 1907'de, bütün adamlarına belli bir gün tespit eden Lenin, bütün kuzeydoğu Avrupa bankalarında 500'lük rubleleri bozdurmaya hazırlandı. Dr. Zhitomirski bu «kızgın» para işinde de güvenilen; görevlendirenlerden biriydi. Aynı anda bütün ülkelerde polis örgütü ve bankalara paraların seri numaraları ve paralarla ilgili olabilecek kimselerin eşkâli hakkında bilgi verilmiş bulunuyordu. Stokholm'de Letonyalı Bolşevikden birisi tutuklandı; Münih'te, Zinoviev'in gelecekte karısı olacak Olga Ravich, ve iki Ermeni **carpus delicti*** şeklinde yakalandılar; gelecekteki Dışişleri Komiseri Maxim Litvinov ise üzerinde bu paralardan deste deste bulunup Paris Güvenlik Polisi tarafından nezarete atıldı.[9] Bir söylentiye göre, günün Fransız Adalet Bakanı Aristide Briand, «siyasî» suçlu olduğunu ileri sürerek, Litvinov'un Rusya'ya iadesini önlemiştir. En haksız tutuklanan ise, gelecekteki Sovyet Sağlık İşleri Komiseri N. A. Semashko oldu. Semashko, soygun ve müsadere konusunda Lenin'le sert mücadele etmişlerdendi.

---

(8) Bu rakam, Lenin'in verdikleri rakamlardan yüzbin ruble kadar fazladır- Lenin: Collected Works, Cilt XII, Üçüncü Rusca Basım, 1936, s. 566

(*) Corpus delicti: ortaklaşa aynı suçu işleme (Ç. N.)

(9) Bu tutuklamaları doğrulamak ve nedenlerini anlamak için bknz: Krupskaya: Memoirs of Lenin, C, II, s. 11-14. Bu cilt Litvinov Dışişleri Komiseri iken basıldığından Litvinov'un ismi silinmiştir. Fakat bizzat Litvinov'un Kamo hakkındaki hatıralarına, 1920'lerde yayınlanan diğer Bolşevik belgelerine göre 500 rublelik banknot olayında başrollerden birisi de Litvinov'dadır. Çar polisinin, ve Fransız polisinin arşivleri de bunu doğrulamaktadır.

Semashko'nun bu işe karışması, bankalara para götürenlerden birisine bir kadının kartpostal yazıp, göndermesi yüzünden olmuştu. Kartta, paraların Semashko'nun gözetimi altında bulunduğu bildiriliyordu. Semashko, «hayatımda başıma gelen en saçma iş,» diye yazacaktı hatırâlarında.

Dr. Zhitomirski tarafından verilen adreslerde yapılan aramalar sırasında yeni ve basılmamış banknot kağıtları da ele geçirildi. Kâğıt firması, fotoğraflara bakarak kendisinden bu kâğıtları alanın Allgemeine Elektrische Gesellschaft firmasının saygıdeğer temsilcisi mühendis Krassin olduğunu ortaya çıkardı. Bunlardan bir kısmı, Alman Sosyal Demokrat Partisinin yayın organı **Vorwaerts**'in ulaşım olanaklarıyla, Finlandiya'da bulunan Lenin'e ulaştırılmış bulunuyordu. Rusya içine gönderilen yasak yayınlara yardım etmekte olduklarını sanan Alman Sosyal Demokratları-devletlerin dışındaki özel kişilere satışı yasak-banknot kâğıdı işine karıştırıldıklarını anlayınca çok öfkelendiler.

Sosyal Demokrat çevrelerde patlak veren skandal çok büyük oldu. İsviçre'deki parti ise ülkelerinin «genel suçlular» için geçerliği olan siyasi iltica yeri olma hakkının çok kötüye kullanıldığını söylediler. İsveç ve Fransız partilerindeki yüksek görevdeki kişiler ise tutuklananları savunmaya başladılar. Axelrod hemen Plekhanov'a bir mektup yazarak Lenin'in itibarına darbe indirmenin tam günü olduğunu söyledi. Menşevikler, duydukları kızgınlığa rağmen, Çarlık polisinin parti hakkında derinden derine bir soruşturmaya girişmesinden korktular. Kendi açılarından, sorun bir parti selâmeti sorunu olarak ele alındığı için, parti disiplini bakımından oldukça haklı tarafları vardı. Bu yüzden, polise yardımcı olacaklarından korktular. Silâhlı birliklerin dağıtılması, «müsadere»lere son verilmesi 1906 Stokholm Kongresince kararlaştırılmamış mıydı? Ve 1907'de Londra'daki Kongrede, Lenincilerin çoğunluğu ele geçirmiş olmasına rağmen, bütün bu konulardaki tedbirler daha da aşırılaştırılmamış mıydı? Lenin, başkan olarak kürsüde bulunmasından yararlanarak, bu tedbirlerin görüşülmesi sırasında yapılan oylamaları tutanaklara geçirtmemişti. Fakat Bolşeviklerin çoğunluğu da Menşevikler ile birlikte oy kullanmışlardı. Ve delegeler bağırmaya başlayınca: «Lenin ne diyor? Lenin'inden cevap istiyoruz!», Lenin'in cevabı «birkaç kaçamak lâkırdı» olmuştu. (Troçki, **Autobiography**, s. 218).

Bu olayın üstünden bir ay geçmemişti ki, yenilgi üzerine sızlaşmaktan başka birşey yapamayan Menşeviklerin tersine, «üstün

mâli imkânları» sayesinde, Lenin'in gizli komitesi Tiflis soygununu gerçekleştirdi. Soygun öylesine skandal kopardı ki, harekete sevgi besleyen halkoyunun bütün sempatisi yitiriliverdi. Yılın sonuna gelindiğinde, banknotlarla ilgili olanlar çeşitli Avrupa kentlerinde tutuklanınca, skandal uluslararası bir skandal olup çıktı.

Bu olay üzerine Parti içinde peşpeşe soruşturmalar başladı: bir tanesi, Merkez Komite tarafından kurulan ve başına Çiçerin'in (Dışişleri Komiseri olarak gelecekte Litvinov'a şeflik edecektir) getirildiği bir soruşturma kurulunca; diğeri Transkafkasya Parti Komitesince; üçüncüsü ise Uluslararası Sosyalist Büro tarafından yapıldı. Çiçerin'in iddianamesinde varılan hükme göre Kamo, Berlin'deki banker Mendelsohn'u soymak için plânlar yapmış (Bolşevikler bunu reddettiler ve Kamo'nun Kafkasya'ya patlayıcı madde götürmek üzere olduğunu, yanındaki patlayıcı maddeleri bu yüzden taşıdığını söylediler), banknot kağıtlar ise Rusya'da sahte para basımında kullanılmak amacıyla Krassin tarafından ısmarlanmıştı. (Bu son hikaye 1930'larda, Amerika Birleşik Devletlerinde yakalanan GPU ajanlarıyla yeniden patlak vermiştir. Ajanların yanında bulunan sahte dolarlar o kadar iyi basılmıştı ki, ancak seri numaralarının çift düşmesinden sahte oldukları anlaşılıyordu. Keza, 1946'da da Kore Komünist Partisi tarafından sahte para bastırılmış ve Amerikan işgâl bölgesine (zone of occupation) sahte para sokulmuştur.[10])

Sorunların sokağa dökülmesini önlemeye çalışan Lenin, Merkez Komitedeki çoğunluğuna dayanarak soruşturmayı Çiçerin başkanlığındaki soruşturma kurulundan alıp çok daha «mahrem» ve çok daha yetkisiz bir alt komiteye verdirtti. Baku ve Tiflis'de ise Kamo'nun çetesindeki Bolşevikler soruşturma başlar başlamaz, soruşturmaların selâmeti adına Partiden çıkarılmışlar; soruşturma ilerledikçe şüpheler biraz daha yukarılardaki Kamo'nun üstü Joseph Djugashvili üzerinde toplanmaya başlamıştı. Buradaki soruşturmaları, bütün Kafkasya'da kontrol Menşeviklerin elinde olduğu için, Lenin durduramamıştı. Yerel komitece yapılan soruşturma sonunda Djugashvili'nin ya Partiden atılmasına katlanmak, veya Kafkasyadaki parti yöneticilerini zamanla değiştirmeye çalışmak gerekiyordu.[11]

Fakat, ne Kafkasya'daki parti yöneticileri arasındaki değişiklik, ne de Çiçerin Komitesinin kızağa çekilmesi Lenin'e karşı olanların

(10) New York Times, May 11, 1946.
(11) Bu konuda bilgi için Bölüm XXVII'ye bakınız.

bir çok konuda bilgi edinmelerini önleyemedi. 1910 yılının başlamasıyla birlikte Smith'in malları mülkleri ile ilgili sorunları, «müsadere» sorunları, para kalpazanlığı rezaleti, Tiflis «soygun»unda elde edilen paraların yabancı paralara çevrilmesine çalışırken yaratılan rezaletler Lenin'in sonunun geldiğine işaret ediyor gibiydiler Menşevikler ve kendi iradelerine rağmen Lenin gizli komitesince perde arkasından yapılan bu işlerden şaşkınlık ve sarsıntı geçi ren Bolşevikler, hepbirlikte, ortak bir Parti toplantısı düzenlemek için Lenin'in üzerinde baskı yaptılar. Ortak Parti Kongresi (1910 Ocak ayında yapıldı), bu kaosa bir son vermek, hiziplerin silâhsızlandırılmasını sağlamak, Partiyi birleşmiş bir örgüt şeklinde yeniden kurmak, hiziplerin çeşitli kuruluşlarını feshetmek, Menşevik ve Bolşeviklerin birlikte kuracakları bir yazı kurulu tarafından ortak ve yeni bir parti gazetesi yayınlamak, kısacası Parti selâmeti için gereken herşeyi yapmak için toplanmıştı. Ortak Kongrenin ilk eylemi, Lenin'e, elindeki banknotlardan ne kalmışsa (200.000 rubleden fazlaydı), ve nerede ne kadar banknot kâğıdı saklamışsa, bunları yaktırmak oldu. Fakat, yıkılır gibi olduğu bu anda bile, bu «teknik» sorunlarda kendisini savunma durumuna düştüğü halde, başarılı bir şekilde harekete geçerek yeni bir muhalefet için gerekli tohumları da atıyor; kendi hizbindeki «boykotcular, fesihciler ve ayrıntıcılar (ultimatists)» ile, Partinin yeraltı örgütünü dağıtmak ve meşru sendikalara, meşru parti kuruluşlarına dayanan bir hareket şekline dönülmesini isteyen Menşevik kampındaki «tahripçiler»e karşı hücuma geçen Lenin yeni bir muhalefeti daha başlatmış oluyordu.

1910 yılının 1 Ocak'ında, Lenin kızkardeşi Anna'ya, Paristen şöyle yazıyordu:

Sevgili Anyuta,

> Son zamanlarda çok fırtınalı bir hayat yaşadık, fakat sonunda Menşeviklerle bir barış havası yarattık. Evet, gerçekten düşünmesi bile tuhaf; hizbimizin yayın organı (Proletarii) kapandı ve biz şimdi karşımızdakilerle birlik kurmaya çalışıyoruz güçlükle. Başarıp başaramayacağımızı göreceğiz, Bu son değişiklikler yüzünden başıma gelen bir yığın sorunlardan de yeni yeni kurtarıyorum kendimi...

Fakat, biz, hikâyemizin biraz daha öncelerine dönelim.

Almanya'daki hapishanesinde bekleyen Kamo, Krassin'den gelen gizli bir mesaj almıştı. Mesajda yeni talimat, hiçbir şey söylemeden, kendisini akıl hastası olarak göstermesiydi. Şaşılacak bir

başarı gösteren Kamo kendisini deli olarak gösterebildi. Olayların o zamanki gelişmelerini özetleyen Souvarine'in söyledikleri şöyle:

> Kendini yerlere attı, bağırdı, elbiselerini, üstündekileri yırttı, kendisine verilen yiyecekleri kabul etmedi, ve muhafızlarına saldırdı. Buz gibi bir hücreye kapatıldı... Gözlem altına kondu, korkunç testlerden geçirildi, dört ay süreyle çıkarılmadı, yemek yemedi, dişlerin kıra kıra ağzını açıp yemek yedirdiler, saçlarını kopardılar, kendisini asmak istedi, keskinleştirdiği bir kemik parçası ile kendi damarlarını kesti ve kan kaybından bilincini yitirdi... Duygularını yitirmiş taklidi yapıp yapmadığını anlamak için tırnaklarının altına iğneler sokuldu ve kızgın demirlerle dağlandı.

Alman hükümeti en sonunda Kamo'yu Tiflis'e gönderdi. Tiflis'te yeni yeni işkencelerle karşılaştığı, Ağustos 1911'de dört yıllık bir süreden sonra, arkadaşı boyejik Tsintsadze'nin yardımıyla çok tehlikeli yollardan kaçtı. Kamo'nun inanılmaz hayat hikâyesini daha fazla izleyemeyeceğiz, ancak, çıkışından sonra eski troika'nın dağıldığını, Krassin'in bir tarafa atıldığını ve Bogdanov ile Lenin'in, anlamasına imkân olmayan, bir yığın sorunlar üzerinde birbirleriyle dalaşıp durduklarını görünce bütün umutlarının yıkıldığını belirtmek gerekir.

Lenin'in nedameti, veya tedbirliliği kısa sürdü. 1912 yılında Kafkaslar'da yeni soygunlar ve yol kesmeler için bir kere daha Kamo'ya emir verdi. Aynı yıl Kamo tekrardan yakalandı ve ölüm cezasına çarptırıldı, ardından tam bir mucize eseri olarak, Romanoflar Hanedânının birinci yıl dönümü dolayısıyla çıkarılan genel aftan yararlanarak cezası, müebbet hapise çevrildi. 1917 Devriminden sonra hapishaneden çıktı, ve bir Sovyet subayının sürdüğü bir otomobille çarpışarak öldü. Öldüğü zaman Tiflis'in dağ yollarında bisikletle gezintiye çıkmış bulunuyordu. Bugünkü Tiflis'te, Devrimin bu sâdık, insancıl ve yenilmek bilmez haydutunun adını yaşatmak için bir sokak, bir hastane, bir vapur, ve bir de çocuk bahçesi var. Yirminci yüzyılın bu Bolşevik Robin Hood'unun hayatını bilmemek; bütün bir Rus devrim hareketini, ve içinden Joseph Stalin'in çıkıp bir imparatorluğa lider olacağı Kafkasya'yı anlamak için en gerekli şeyleri gözden kaçırmak demektir.

Soruşturmanın kızgın havası içinde, Tiflis «soygun»ları ile ilgili olarak Djugashvili'nin partiden çıkarılması, görevden çekilmiş olması, onun gözündeki değerini azaltmamıştı. Tersine, bu olaydan itibaren en güvenilir adamlarından biri olarak kabul etmişti Lenin, ve Stalin'in ismini seçim listelerinde yazmaya başlamıştı. 1912 yılında, Parti hâlâ skandal haberleri içinde çalkalanırken;

Martov'un «Kurtarıcılar veya Tahripçiler» kitabı ortalığı çalkalayıp dururken, Bolşevik Merkez Komitesinde boşalan üyeliklerden birisine Lenin tarafından getirilen Stalin olmuştur. Stalin'in o günlerdeki Parti içi ismi «Koba» idi. 1913'te Koba'yı yetiştirmek için Cracow'a, Avusturya'ya, yanına çağırdı. Rusya'daki azınlıklar sorununda Marksist -veya daha doğrusu, Leninist- görüşü dile getirecek bir sözcüye ihtiyacı olan Lenin, Stalin'i çağırmaya karar verdiği günlerde, bu soruna önem vermediği için Lenin'i kınayan Gorki'ye şu karşılığı veriyordu mektubunda:

> Ulusçuluk sorununa gelince, bu konu üzerinde daha ciddi durulması gerektiğinde sizin görüşünüze katılıyorum. Burada yanımızda çok iyi bir Gürcü var; Avusturya'dan, ve diğer yerlerden bulduğu bütün kaynak ve bilgileri toplayarak **Prosveshchenie** için uzun bir makale yazdı. Bu sorun üzerinde durup, düşünmeye gayret ediyoruz...

BÖLÜM XXIII

SOSO DJUGASHVİLİ'NİN GENÇLİĞİ

Eğer bugün çeşitli uluslar arasında, veya Kafkasya'daki çeşitli ulus grupları arasında ayrılmacı eğilimler yoksa, bunun nedeni bu ulusların birbirleriyle kanlı bıçaklı olmaları ve bir arada yaşayabilmelerinin sadece ve sadece Rus Devletinin nüfuzu altında bulunmalarına bağlı olmasıdır. Rus nüfuzu olmasaydı bu uluslar çoktan kanlı rekâbetler içinde erirlerdi...

— Çar Naibi Vorontsov Dashkov'un II. Nikola'ya yazdığı Ekim 1912 günlü rapordan.

Karadeniz yarı yarıya bir Avrupa denizi, Hazer ise tam bir Asya denizidir. İkisinin arasında ise geniş bir yarımada uzanır; kıtaları birbirine ulaştıran doğal bir köprü gibidir. Üzerinde, Dünyanın en ünlü dağ dizilerinden ulu Kafkasya Dağları vardır. Dağların Batısında Türkiye, doğusunda çöl stepleri, güneyinde, İran'ın dümdüz plâtosu; güney batısında ise Küçük Asya yer alır. Kısacası, üç yanda uzanan Asya, fakat kuzeybatıdaki ise, tek başına, Avrupa'nın başlangıcıdır.

Tarihin başlangıcından beri bu dağlar sayısız göç dalgaları, fetihler, sürgünler görmüş; her birinden sonra, dağlarda, boğazlarda, gelip geçen halklardan bölük pörçük kalıntıları bugünlere kadar varlıklarını sürdürmüşlerdir. Bu halkçıklar, oralarda, o küçük dünyacıklarıyla, zamanın içinde kaybolmuş gibidirler.

İsyancı ve devrimcilerimizin üçüncüsü, bu küçük «dünyacık»ların en önemlilerinden olan tarihi Gürcüstan Krallığının dağ kasabalarından Gori'de doğduğu zaman, bu bölge, bugün de olduğu gibi zengin bir tarih müzesiydi. Sovyetler de bu bölgeyi, sayıları onyediyi bulan Otonom Yöreler, Otonom Bölgeler ve Otonom Cumhuriuklara böldüler: Kuzey Kafkasyalılar; Adigeskler; Çerkezler; Karaçevskler; Kabardino-Balgarları; Kuzey Ossetleri, Güney Ossetleri; Geçen-Ingüsler; Abazalar; Adzorskayalar; Nagorni Kara-

başlar; Yakhişevler; Orjonikidz'ler: Ermeniler; Dağıstanlılar ve Gürcüler. Bu listeye girmeyen daha bir sürü etnik toplulukları saymadık. Örneğin, Otonom Cumhuriyetlerden bir tek Dağıstanı ele alsak bile Cumhuriyet Halk Komiserleri Konseyi'ndeki yirmiiki üye içinde üç tane Avar, beş tane Kumiks, dört tane Lak, iki Lesghian, ve iki de Darghing bulunduğunu görürüz. **Marksism ve Milli Mesele** adlı 1913'te yayınlanan eserinde bu sorun üzerinde duran Stalin, o zamanlar Avusturyalı Marksistlerin çok uluslu bir devletin bütünlüğünü (integrity) sağlamak için «kültürel otonomi»den söz etmelerini alaya almıştır. Fakat bugün kendi öz yurdu Gürcistan için otonomdur denilirse eğer, verdiği otonomi de bundan başka birşey olmamıştır.

1913 yılında bile Gürcülerin, Büyük Rusya yöneticilerine karşıt duygular taşıyan bir milliyetçilikten uzak olduklarını; Gürcülerin hasımlıklarının diğer komşu milliyetlere karşı olduklarını yazmıştır:

> Gürcüstan'da önemli sayılabilecek bir Anti -Rusya milliyetçilik yoktur; zira Gürcüstan'da ne Rus toprakağaları vardır, ne de böyle bir milliyetçiliği halk kitlelerine yaymaya çalışacak Rus büyük burjuvazisi. Gürcüstan'daki küçük ve dağınık Gürcü burjuvazisi ve Ermeni büyük burjuvazisinin egemenliği altında olduğundan, Gürcüstan burjuvazisinin milliyetçiliği Ermenilere karşıt bir milliyetçilik olmuştur.

Fakat 1918'de ayrı bir Gürcüstan Cumhuriyetinin kuruluşu; 1920'lerde Sovyetlere karşı girişilen peşpeşe isyanlar; II. Dünya Savaşından sonra tehcir kamplarına konulan Gürcü asıllı askerlerin özyurtlarına dönmek istememeleri hikâyenin başka yönü olabileceğine işaret etmektedir.

Joseph (Yusuf) Djugashvili (1) çocukluğu sırasında, Türklerden, Tatarlardan, Perslerden, Yunanlılardan, Kürtlerden, Yahudilerden, Moldavyalılardan, Estonyalılardan, Çeklerden, Polonyalılardan, ve tabiatıyla, Ukraynalılardan ve Büyük Rusyalılardan birçok insanla yanyana büyüdü. Bunların bir kısmı devlet ve diğer idari kuruluşlarda çalışıyor; bir kısmı ise yeni yeni gelişen sanayinin proletaryasını ve petrol ve makina sanayisinin teknisyenlerini meydana getirenlerin çoğunluğunu teşkil ediyordu. İlerde, Milliyetler Komiseryasına getirilecek bir insan için tam bir laboratuarda doğmuştu kısacası!

---

(1) Djugashvili'nin telâffuzu İngilizce'deki «Dzh» sessizlerinin karışımı ile gösterilebilir. [Türkçe için «jz» ile gösterilebilir. (Ç. N.)]

Transkafkasya'da bir çocuğun hangi yüzyılda, hangi kültürde, hangi kanunların gününde doğmuş olmasının önemi yoktur; bu hiçbir fark yaratmaz. Bayram günleri, pazar kurulduğu günler yukarlık dağlardaki kabilelerden insanlar Gori'ye inerler, gümüş süslemeleri, çaprazlama takılmış fişekleri, gümüş oymalı muhafazalar içindeki uzun bıçakları ile caka satarlardı. Vahşi kayalıkların arasında dünyadan saklı Svanetanlar, veya Khevsur'lar gibi (gürcüce Khevi: «boğaz» veya «geçit» anlamında bir kelime) «müzelik» halklar ayrı bir dünyaydı. Bunların sayısı sekizbin kadardı; şenlik ve bayramlarda tulgalar, zincirden zırhlar, demir dizlikler, kalkanlar, kılıçlarla donanınca ortaçağın Kutsal Topraklar tutkusuyla yola düşen Haçlıları dünyaya yeniden gelmiş gibi olurdu.

1925 yılında bile, Nansen'e göre, bu dağlık insanları kavgacı, kızgın kafalı insanlar olarak yaşıyorlardı, ve bir akrabasının yaptığı işten ötürü insanların sorumlu olabileceği görüşüne dayanan amansız kan kavgaları sürüp gidiyordu. Kan davasından korkanlar tarlalara çalışmaya gittikleri zaman bile silâhlanmadan edemezlerdi. «Bir düşününüz,» diye yazıyordu Stalin, bizim iktibasta bulunduğumuz 1913 tarihli polemikte, «bir düşününüz: Transkafkasyalı Tatarların kendi kendilerini kamçılama gibi milli özellik'lerinin; veya Gürcülerin kan davası gibi milli haslet'lerinin geliştirilmesini!»

Sayısız ulusların yığıldığı Kafkasya dağlarının her doruğunda binbir efsane yaşar. Türk tarafındaki Ararat tepesinde (5.000 m.-den yüksek) Hz. Nuh'un gemisi yatar. Dağların Karadeniz'e indiği yer, Janos'un Altın Hırka aradığı, ve modern Argonaut'ların petrol buldukları Kolçiş sahilleridir. Kazbek Tepesinde ise (16.531 ayak yükseklikte) Yunan Tanrılarının babası, devrimci Prometus'u kayalara zincire vurmuştu. Elbruz (18480 ayak yükseklikte) doruğunda Stalin'in taşa oyma bir heykeli durur, üzerinde bir yazıt: «Avrupanın en yüksek kayasında zamanımızın en büyük adamının büstünü yücelttik.»

Küçük bir oğlanken Soso (Joseph'in sevgi belirtmek için kullanılan kısaltılmışı) gözlerini Gori'nin göklerini saran ufka dikince, alnını 16.500 ayak yukarlarda dimdik Kazbek doruğunu görürdü. Eteklerini izleyen, boylu boyunca geçen bir de askeri yol vardı: Dar-y-al Gorge (Dar-y-al, «Alanlar Kapısı») boyunca giderdi bu yol, tarihten önce Rusya steplerinden gelen ve bu yüksek geçitlerden aşağılara inen **Alanlar**'ı hatırlatırcasına. Buralardan geçen orduları saymak için, bütün tarih boyunca Avrasya'nın bütün fütu-

hatçılarını birbir yazmak gerek. Soso'nun çocukluğunda bile, bu eski orduların bitmez tükenmez kavgalarının masalları yaşardı halk arasında. Aynı anda Kafkas duvarının güneyinde Slavlar ile Türkler savaşırdı. 1915 yılının kışında, Soso'nun ilk gençlik yıllarının başlarında ise buzlu geçitlerden geçmeye kalkışan Türkler 30.000 piyade erini donuk bırakmıştı buralarda. 1921'de ise Gürcüstan Sosyalist Cumhuriyetine sürpriz saldırısı yapmak için, Stalin'in arkadaşı Sergo Orjonikidzee de öfkeli Kızıl Ordu birlikleriyle bu «kapı»dan geçti. Ve 1943 yılında Hitler orduları gene buradan geçti, ve Kafkasların kilit kasabası Vladikafkas'ı; «Kafkasyanın Sultanı»nı ele geçirmeye çalıştı.

Gürcüstan tarih öncelerine uzanan bir uygarlığın ülkesidir. Maden eritme, maden dökümü ve maden döğme tekniği, Hiristiyanlıktan 2.000 yıl önce Mısır'dan ve Mezopotamya'dan gelmiş, Ermenistan ve Gürcüstan'a girmiştir. O sıraların Avrasya düzlükleri yüzyıllarca daha Taş Devri uykusundan uyanamamıştı. Dünyanın en eski Hiristiyan krallıkları olan Ermenistan ve Gürcüstan, Kiev Rusyası kutsal tanrılarının peşinde giderken, yarım milyondan fazla insanı ile birlikte hiristiyanlığı kabul etmişti.

Fakat Gürcüstan nasıl Rusya'dan önce tarihte yer aldıysa, gene tarihteki yerini de Rusya'dan önce yitirdi. Ortaçağ sonlarından, petrol fışkırmalarıyla başlayan bu yüzyılın başlarına gelinceye kadar, ülke durmadan geriledi. Yüzyıllar boyunca Perslerin örsü ile, Türklerin balyozu arasında sıkışıp kalan Gürcüstan, sonunda, Rusyadan himaye aradı; «himaye» ise işgâl olup çıktı. Rusya, Gürcüstan'ın Asya ile ilişkilerini koparıp, onu Avrupa'ya katmaya çalıştı. Gürcüstan'ın Türkiye ve İran ile yüzyıllar süren ilişkileri, Rusya'nın bugünkü yöneticisi Gürcü'nün, Gürcüstan konusundaki siyasetini biçimlendirecek kadar etkide bulunmuştur. Türkiye ve İran'a karşı sahip oldukları tutumları bakımından Lenin'in günleri ile Stalin'in günleri birbirlerinden farklıdır: Lenin, Çanakkale Boğazı (Dardanelles) ile Kuzey İran üzerinde emeller besleyen Çarlık hükümetlerinin siyasetini bıkıp usanmadan yermiştir. Lenin'in Krenski hükümetlerine karşı giriştiği en amansız saldırılarından biri de bu bölgelere karşı aynı emellerin beslenmekte olmasıyle ilgiliydi.

> Geçici hükümet-diye yazıyordu 1917 Temmuz'unda- İran'ın parçalanması Çin'in soyulması, Türkiye'nin yağmalanması, Doğu Prusya'nın ortadan kaldırılması, vs. gibi konularla ilgili gizli anlaşmaları bile açıklayıp içtenliğini göstermiş değildir... Geçici hükümet, yüzyıllar boyunca, tarihin bütün despotlarından ve tiranlarından daha çok

halkları soyan ve boyunduruk altında tutan... Büyük Rusya halkını ise diğer halklar üzerindeki bu baskıları uygulayan bir araç haline sokan çarlıktan devraldığı bu anlaşmaları benimsemiştir.

İktidara geldiği zaman ise yaptığı ilk iş, bugün Stalin'in baskıda bulunmak istediği Türkiye ve İran üzerindeki bütün taleplerden vazgeçildiğini açıklamak oldu. Bu yolla Türkiye ve İran'ın desteğini kazanan Lenin, elde ettiği hayranlık ve şükrâna ilâveten, 1939'daki Hitler-Stalin Paktına kadar süren sıkı bir işbirliği ve yakınlaşmanın kurulmasını da sağladı.

Transkafkasya aynı zamanda bir Müslüman diyârıdır. Djugashvili'nin doğumundan yirmi yıl önce Çerkezlerin Rus işgâlcilerine karşı açtıkları Kutsal Savaş sona ermişti. Soso'nun doğumundan bir yıl öncesi, Çerkezler (Circassian) yeniden ayaklanmışlardı.

5 Ocak 1943'te, İkinci Dünya Savaşının ortalarında, Sovyet ordu gazetesi **Kızıl Yıldız**, okuyucularından pek çoğunu şaşırtırcasına, Kafkasya'daki Müslüman Inguşların Almanlara karşı bir «kutsal savaş» açtıklarını bildiriyor, ve daha yirmi yıl süreyle din karşıtı fikirler ve askere yazılmamanın gereği üzerinde kampanyalar düzenlenen bu toprak için tuhaf kaçacak şeyler yazıyor, dağlıların akın akın gönüllü birliklere katıldığını ileri sürüyordu. Ne varki hikâyenin aslı **Kızıl Yıldız**'ın yazdığı gibi değildi. 17 Ekim 1945'de çıkan bir **emirname** (ukaz) herşeyi ortaya çıkarmıştır. Ukaz, Çeçen-Inguş Bağımsız Sosyalist Sovyet Cumhuriyeti ile Karaçayev Bağımsız Bölgesinin kısa ömürlerini sona erdirmiş; «kendi kendilerini yönetim» hakları belirsiz süreyle ertelenmiş, kalan toprakları ise Gürcüstan ve diğer Cumhuriyetler arasında parçalamıştır. Bildirildiğine göre bu, «Alman ordusunun işgâli sırasında bölgedeki işbirlikçi eğilimlere karşı bir ceza»ydı. **(New York Times**, 30 Kasım 1945). Bağımsızlık günlerinin izlerini, anılarını hafızalardan silmek için, bütün şehirlerine taktıkları kendi öz kabile dillerindeki isimler bile değiştirilip, yerlerine Gürcüce isimler takıldı. Bu satırları yazdığım şu günlerde, toplama asker kamplarında bulunan Kafkasya asıllı 80.000 Rus askeri topraklarına, ve ailelerinin yanına dönmek istemektedir. Bu askerler savaşlardan, iş yükümlüleri birliklerinden, bozgunlardan, ve Almanlara teslim olan dörtyüz bin kişilik kızıl Ordu Kafkas birliklerinden arta kalanlardır. Bazıları savaş boyunca bir kendileri içinde döğüşmüştür kimi zaman **(New York Times**, 15 Aralık, 1946).

Stalin'in daha sonraları sanayi merkezlerinde ve Rus Marksistleri arasında geçirdiği günler bile çocukluğundaki Kafkasya günle-

rinin karakter ve düşüncelerine yaptığı etkileri silememiştir. Gençliğinde, Gürcüstanın bağımsızlığı için savaşmış güçlü bir gerillacının ismi olan Koba'yı kendisine takma isim olarak almıştı. Okul arkadaşı Iremashvili şöyle diyor:

> Koba bir kutsallık oldu Soso için. Yeniden dirilmiş bir Koba olmayı, bir savaşçı, bir kahraman olmayı istedi... Kendisini Koba diye çağırdığımız zaman yüzü gurur ve zevkle ışıl ışıl yanardı. Soso bu ismi yıllarca saklı tuttu içinde, ve Parti için yazı yazmaya başladığı gün de takma isim olarak bunu aldı hemen...

Bütün devrimciler gibi, kendisini gizlemek için birçok isimler aldı: David, Nizheradze, Çiçikov, Beşoşvili, Ko., K. St., K. Kato, Vasilyev, Totonyantz, Ivanovich, ve bir sürü başka isimler. Fakat hepsinin içinden bugünlere kalanlar, romantik gerilla savaşçı haydutu Koba ile, Stalin (Çelik Adam) isimleri olmuştur. Bu satırların yazarı 1920'lerde Stalin ile konuştuğunda, on yıldır Djugashvili ismini resmen kullanmakta olmasına rağmen, Stalin'in özel konuşmalarda kendisine Koba denilmesinden hoşlandığını görmüştü. En önemli teorik kitabı olan **Marxism ve Milli Mesele** (1913), her iki ismi de bir araya getirecek şekilde K. Stalin diye imzalanmıştır.

Stalin'in milli veya kabilevi duyguları zayıf, dağlı yanları kuvvetli olduğu içindir ki, 1913'te milli mesele üzerinde yazı yazması için Lenin'den destek gördü, ve birçok Parti toplantılarında konuşma yaptı. Aynı nedenden, ilk Sovyet Devletinde de Milliyetler Komiserliğine getirildi. Bugün bir devlet başkanı olan anti-Rus Gürcüstanlı Stalin, Büyük Rusyalı Lenin'den bile daha büyük bir Rus milliyetçisi ise, bu değişime yol açan psikolojik nedenler, Korsikalı Napolyon'u İmparatorluk Fransa'nın mimarı yapan; Avusturyalı Hitler'i büyük Alman Reich'ının amansız döğüşcüsü yapan; Flanderli Charles'ı İspanya'nın dünya imparatorluğunun başlıca aracı yapan nedenlerle aynıdır.

Stalin'in karakteri ile, aralarında doğup büyüdüğü insanların karakterleri arasında her konuda bir benzerlik olduğunu söylemek yanlışlık olacaktır. Ancak, Stalin'in bu Gürcü aslını aklımızdan çıkarmamak gerekir. Sorunları derinden anlamamız için de Stalinizm ile Leninizm arasındaki farkın, her ikisinin kişiliği arasındaki farklarla; her ikisinin farklı yetişme ortamlarıyla (background) açıklanması gerekir. Bu nokta anlaşılmazsa, Lenin'in ölümünden sonra Stalin'in bağımsız liderlik devrini sağlamak şekilde anlamlandıramayız. 1917'den beri süren liderlik değişimleri, Rus ruhundaki ikilemi yaratan Rusçular ile Batıcılar arasındaki mücadelenin sembolik bir özeti olmuştur: önce Kerenski, Milliukov ve Menşevik-

ler, hepsi de aşırı Batıcılardı; sonra Lenin, Orta Volga'dan gelmiş, Slavcı ve Batıcı karışım; son olarak ta Kafkasya dağlıklarından gelen bu Gürcü tarafından Lenin'in batılılaşmış yoldaşlarının ayıklanması.

«Asyatik» kelimesi Lenin'de Rusya'nın geçmişini, ve kurumlarını anlatırken kullanılan bir kelimedir: «Asyatik despotizm,» «Asyatik bürokrasi,» «Asyatik birey horlanmışlığı» (humiliation) Fakat, Lenin'in Gürcü yoldaşına gelince, 1913'te Lenin'in dolaysız gözetim ve yol göstericiliğinde yazdığı tek bir makalesi dışında, kelime bu anlamiyle hiçbir zaman kullanılmamıştır. Aksinin olması tuhaf görünecektir.[2]

1941 yılının Nisan ayında, Japonya adına Matsuoka ve Rusya adına Stalin, Rusya'ya rahat rahat Batıya dönme olanağı veren, Japonya'ya ise Pearl Harbour'a saldırma olanağı hazırlayan Rus-Japon Saldırmazlık Paktını imzaladıkları zaman, Japon Matsuoka bu paktın yaşayacağını, bu pakta uyulacağını ummuştu. «Eğer bu pakta uyulmazsa,» diye devam etmiş Matsuoka aklından harakiri geçermiş gibi, «hayatıma son vermek zorunda kalacağım, zira, görüyorsunuz, biz Asyalıyız.»

Stalin hemen yanıtlamış: «İkimiz de Asyalıyız.»

Tuhaf gerçek: Stalin'in hiçbir biyografisinde hayata gelişi açıkca yazılmaz! Yaroslovski'ninki, Beria'nınki, Barbusse'unki gibi resmi biyografilerde olsun; Marx-Lenin Enstitüsününkinde olsun; Souvarine'inki gibi tarafsız eleştiricilerde olsun; içten hasmı Troçki'ninkinde olsun; gençlik arkadaşları Gürcü Menşeviklerinkinde olsun belirsiz, gölgeli bir kişilik anlatılır hep. İktidara yükselmesi bile öyle sessizce olmuştur ki, Kremlin'e girdiği görülene kadar çağdaşlarından kimsenin dikkatini bile çekmedi. Babası hakkında bir bildiğimiz yok; konuştuğu, ilgi kurduğu adamlar kimlerdi bilmiyoruz. Lenin'de olduğu gibi, karısından, oğullarından, kızkardeşlerinden, komşularından, çocukluk arkadaşlarından toplanmış, derlenmiş birşeyler yoktur. Troçki'nin yaptığı gibi, kendi hayat hikâyesini yazmamış ki birşeyleri bulalım; çocukken hu-

(2) Klasik Marksizmin «Asyatik, Ancient, Feodal ve Kapitalist» şeklindeki toplum sınıflamasının bugünkü Stalinci edebiyatta bütünüyle kaldırılmış olduğunu belirtmek ilginçtir. Bugünkü Rusya'da «Asyatik Despotizm»in bazı özelliklerine yeniden sahiplendiği için Stalinci «Marksistler» tarafından yayınlanan tarih ve sosyoloji kitap, yazı ve incelemelerinde bu kelime unutulmuştur. Bu unutulmuşluğun sosyal içerikleri için, yakında çıkacak şu esere bakınız: **Rusyanın Asyatik Restorasyonu, Karl A. Wittfogel**

yu suyu (manner) neydi, bilmiyoruz; halk karşısında ve halk arasında harekete karışmamış, belgeler yayınlamamıştır ki, ne çeşit bir adam olduğunu anlayalım. Yabancı gözlemcilerin hepsinin yaptığı yorum, etrafını bir sır perdesinin çevirmekte olduğudur. Ellinci doğum gününde **Pravda** bile «Stalin Muamması» (enigma) başlıklı bir makale içindeki birkaç satırla duyurmuştur olayı. Yanında çalışmış, birlikte yaşadığı resmi biyografyacılardan Enukidze, Beria, ve Yaroslovski'nin eserlerinde, adeta öleli yıllar olmuş bir adama yakıştırma bir hayat kurulur gibidir. Bu eserlerin önemi, içlerine yazılan şeylerden çok, yazılmayan şeylerden gelir. Eserlere konulanlar ise belli kalıplara girmiş, çıkmış, uygunluğu ölçülmüş şeylerdir. Her adımda karşımıza çıkan karmaşıklık ve bulanıklıktan gözlerimiz kararır okurken. «Muamma» isimli makalenin yayınlandığı 1929 yılından bu yana çıkan «hatırâlar»ın devamı. veya yeni resmi biyografyalar ise, konunun esrarını kaldırmaktan çok, arttırmış ve ilk yıllarda ortada görünen bazı temel gerçekleri de silip atmıştır.

Yaşamakta olan bir insan hakkında yazı yazılırken bazı kuşkulu, tartışmalı noktalara işaret edilmesi, daha sonraları ise, kimseye kendisi hakkında söylediklerinde güven duyulmaması gerektiği için, bu ilk safhada elde edilen cevapların gerçeklerle, kayıtlarla, belgelerle, komşularının, yoldaşlarının, karşıtlarının söyledikleri ile yeniden gözden geçirilmesi ihmâl edilmemek gerekir. Fakat iş Stalin hakkında yazı yazmaya gelince, zordur; göründüğü kadar kolay değildir. Kendi dikte ettirdiği anlatımlar (versions) bile, çoğu defa, en temel gerçeklere terstir. Kayıtlar tahrip edilmiş, değiştirilmiş, hasıraltı edilmiştir. Konuşacak şeyleri olanlar ise-sadece karşıtları değil, yoldaşları da-korkutularak, veya Parti temizlikleriyle görevlerinden atılarak susturulmuşlar, veya ne söylemek gerekiyorsa öyle konuşmuşlardır. Sonunda, hiçbir hatânın, hiçbir insansı özelliğin yanına yaklaşamadığı bir Stalin kültü (cult) yaratılmıştır. Yığınlarla belge, genel tarihler, Parti tarihleri, hatıralar yasaklanmış, ve yakılmıştır. Almanların kitap yakmaları hakkında çok şey duyulmuştur, fakat temel belgeleri yaktıkları olmamıştır. Sovyetler Birliğinde kitabı basan devlettir: taslak hâlindeyken inceleyen, yazılmasını yöneten, yaklaşım ve sonuçlarını dikte eden, sansür eden, gözden geçiren, düzelten, yayınlayan, dağıtan, okullar için satın alan veya almayan, armağan veren, yeniden basan, lânetleyen, toplayıp yasaklayan, yok edip yakan devlettir. Her yıl kitaplar adım adım bu denetlerden geçerler, ya açıkca kötülenirler, veya sessizce ortadan kaldırılırlar.

Bir örnek vermek gerekirse, 1935 yılında toplanan Gürcüstan Komünist Partisinin Dokuzuncu Kongresince Gürcüstan ve Transkafkasya devrimci hareketlerini ele alan bir tarihten söz edelim. Parti tarafından ne ilk, ne de son olan aynı konudaki bu tarih kitabında (!) şöyle deniliyor:

> Birçok Komünist tarihçinin eserlerinde görülen Gürcüstan ve Transkafkasya devrimci hareketi ile ilgili saptırmalara ve bozmalara (distortions) dikkati çeken Kongre, Bolşeviklik tarihini yanılgılara sürüklemek isteyenlere karşı çok daha dikkatli olmayı gerekli görmüştür.

21 ve 22 Temmuz 1935'te, Lavrenti Beria-çok kısa bir süre sonra Tüm-Rusya GPU'sunun başkanı olacaktı-iki gün süren bir nutuk verdi. Konuşma, daha sonra **Transkafkasya'da Bolşevik Örgütlerinin Tarihi Üzerine** isimiyle birçok dillerde yayınlanmıştır. Bu eserin ismine, aslında, **Stalin'in İlk Yazıları ve Faaliyetleri** demek gerekir. Beria'nın bu eserinde ifade edildiğine göre, kendinden önceki tarihler ve hatıralar-Stalin devlet başkanı iken yayınlananlar bile-sahte, Stalin'in devletin başına geçmesinde yardımcı olan bir çok hizip belgeleri ise düzmeceydi. Hatta, zamanına kadar en büyük Komünist tarihçi sayılan ihtiyar Ph. Makharadze'ye bile açık bir uyarıda bulunarak, o güne kadar yazmış olduklarını bir gözden geçirip, yeniden yazmakla daha büyük bir hizmette bulunmuş olacağını belirtmekten bile çekinmedi:

> Ph. Makharadze'nin yazılarında sunulan Transkafkasya Bolşeviklerinin mücadelelerine gelince... birçok prensip yanlışları olduğu gibi, tarihsel mahiyetteki yanlışlardan, tarihi olayların değiştirip bozulmasından geçilmemektedir. Ayrıca Parti tarihindeki birçok konu da **dürüstlükten uzak** bir tutumla sunulmuştur.
>
> Üstelik [diye devam ediyordu gelecekteki GPU şefi] Yoldaş Makharadze çalışmalarını yeniden gözden geçirmeye, yanlışlarını düzeltmeye ve saptırmalarını ayıklamaya da yanaşmamıştır[3].

Beria'nın uyarısının ne anlama geldiği, eserin sonraki basımlarından birincisinde metne katılan bir cümle ile aydınlanmıştır:

---

(3) Makharadze'nin Beria tarafından eleştirilen eserlerinin tarihleri eski, hatta sonlardan bir tanesi Stalin'in yükselişine karşı yazılmış bir eserdir. Fakat, ne yazık ki Stalin'in yükselmesi gitgide devam eder! **Gürcüstan'da Menşevik Partisinin Diktatörlüğü** (Moskova, 1921) ve **Transkafkasya Komünist Partisinin Tarihi Üzerine** (Tiflis, 1923) Lenin'in sağlığında yayınlanmışlardır. **Transkafka'daki Devrimci Hareketin Ana Hatları** (Tiflis, 1927). **Lenin'in En İyi Öğrencisi** (**Zarya Vostoka**'da çıkan bir makale, No. 293, Tiflis, 21 Aralık-Stalin'in ellinci Yaşgünü 1929), ve **Gürcüstan'da İşçi ve Köylü Hareketi Tarihinden Ana Hatlar** (G. Lachapuradze ile, Moskova, 1932) ise Stalin'in iktidara gelişine yardımcı olmaları için yazılmış hizip yayınlarıdır. Fakat bunlar bile, 1935'te değerlerini yitirmişlerdir!

H. Enukidze ve M. Orakhelashvili, halk düşmanı olarak tanınmalarına uygun olarak, Transkafkasya örgütleri tarihi ile ilgili kitaplarında bile bile yanlışlıklar yapmışar, gerçekleri değiştirip, bozmuşlardır.

Enukidze kurşuna dizildi; Orakhelashvili ise iz bile bırakmadan ortadan kayboldu. Enukidze otuz yıldan uzun bir süre Stalin'in en yakın arkadaşları arasındaydı. 1930 yılında Stalin sadakati ile dolu hatıralarını yeniden biçimlendirip, gözden geçirmiş, Transkafkasya hareketinin başlangıç tarihini o kadar «hoş» bir hâle getirmişti ki Önderi tarafından yaşgünü hatıra yazarı olarak tayin edilen dört kişilik yazarlar kuruluna girmiş; bu yazarların hazırladığı **Stalin'in Hayatı**, Sovyetler Birliğindeki bütün lehçelere varıncaya kadar birçok dilde yayınlanmış, Komintern tarafından dünyaya yayılmak üzere yabancı dillere de çevrilmişti. (Yazarlardan öteki üçü ise Kagonoviç, Voroşilof ve Orjonikidze idi.) İşin asıl fenası, Enukidze'nin ilk anılarının en önemli bölümleri, şimdi geçersiz sayılan yerler, temelden itiraza uğramış bulunuyorsa da, bunları doğrulayan Krupskaya'nın ve Krassin'in hatıraları, hâlâ resmen geçerli sayılmaktadırlar.

İşimizin ne denli güç olduğu ortada: bu yüzden «arkeolog»ların metoduyla çalışmak, ve efsane ve söylenitlerden ne kalmışsa, bunlara bir çekidüzen verip, tarihsel gerçeği bulmak zorundayız. Kuşku duyduğumuz yerlerde, aynı konudaki söylentileri birlikte, yanyana sunacak, eskiliğe dikkat edecek, olayları çevreleyen koşulları hesaba katacak, her birinin toplumsal içeriklerini arayacak, delilleri ortaya koyacak ve okuyucuyu varacağı hükümde kendi salim kafası ile başbaşa bırakacağız.

Josif veya Joseph Vissarionoviç Djugashvili Gürcüstan'da, Gori'de, 21 Aralık 1879'da doğdu. Leon Troçki bir aylık bir bebek, Lenin ise dokuz yaşında bir çocuktu, Gori, kıyısından geçen Kura Nehrinin yanında, güzel 5,000 kadar nüfuslu bir kasabaydı. Soso'nun doğumundan hemen sonra demiryolu döşenmiş, kasaba Tiflis'e bağlanmış, kendi ailesi de olmak üzere, birçok aileler Tiflis'e göçmüştü.

Çocukluğu boyunca Soso adını taşıyan çocuk, şimdi milli bir tapınak olan iki odalı basit bir evde doğmuştu. Eski günlerin köy evleri gibi, duvarları ve döşemesi kaba, köy işi tuğlalardan yapılmış, sadece bir yanında pencereleri olan bir evdi bu. Küçücük bir masa, ip örgülü tabureler, sedir, içinde döşeklerin saklandığı bir duvar dolabının bulunduğu oda, hem oturma odası hem bütün

ailesinin yatak odası hem de ayakkabı tamircisi olan babasının dükkânı olarak kullanılıyordu. Öbür oda ise mutfak olarak kullanılıyordu. Sefalet ve hastalık olağan konuklarıydı. Soso'nun üç kardeşi-üçü de erkekti-ölmüş, onu tek oğul olarak bırakmışlardı. Yedi yaşındayken suçiceği geçirdi, ve cildinde izler bıraktı. Çiçek olaylarının kaydını tutan 1903 polis belgelerine göre, bir başka özelliği ayak başparmaklarının bitişiklerindeki parmaklara yapışık olmasıydı. Ayrıca, bazı kayıtlara göre sol kolu, öbür kolundan daha zayıftı. LeonTroçki'ye kalırsa, bu hastalığın (atrohy) nedeni aileleri alkolik veya felçlilerle dolu olanların evlenmeleridir. Fakat bu iddia tamamen uydurmadır. Bu iddia, halk arasında sevilmeyen herkese soyunda felçli var denilmesini andıran bir söylenti olsa gerek. Lenin'in ölümünden sonra da, tam, günün şartlarına uygun olarak, «doğuştan felçlilik» üzerine bir sürü hikâye ortalıkta dolanmaya başladı. Oysa, tıp bakımından da, irsiyet bakımından da bu doğru değildi. Troçki, ayrıca, her ikisinin de üyesi oldukları Siyasal Büro toplantılarında Stalin'in sol eline sıcak bir eldiven giydiğini, ve romatizma ağrısı çektiğini söyleyerek, asıl hastalığını gizlediğini yazmıştır. Toplantılarda, hattâ çok samimi görüşmelerinde Stalin'i yakından inceledim, sol kolunun belirsiz denecek kadar bile hareketsiz olduğunu söyleyebilmek bir yana, en küçük bir olağandışılık bile görmedim. Sol elini ceketinin göğsüne sokması ise bir alışkanlıktan başka birşey olmasa gerek. Kolunun farazi hareketsizliği ve yetersiz gelişmişliği, eğer böyle birşey varsa, nedeni olsa olsa çocuklukta falan bir felç geçirmesidir. Bu da bilinmemektedir. Yalnız belirtmek gerek ki, ya bu kol probleminden, veya ayak başparmaklarından olsa gerek, 1916'da asker kurası için çağrıldığında, askere alınmamıştır. Bunun gerçek nedeni hakkında hiçbir şey bulamadım.

Joseph'in babası Vissarion Djugashvili polis kayıtlarına göre, yakın kasabalardan Didi-Lilo'nun nüfus kütüklerinde kayıtlı bir köylüydü. 1920'lerin ilk yıllarında Stalin'den naklen yazılan biyografik yazılara göre, Stalin'in babası «köylü asıllı»ydı. Sonraları. Lenin'in yerine geçecek olanlar arasındaki mücadele kızışınca, liderliğe adaylıklarını koyanlar «toplumsal köken»ini de piyasaya sürmüşlerdir. (O zamanların düşüncesine göre, adayların toplumsal kökenleri adayların «irsi» toplumsal psikolojilerini ve hattâ «kendini işine verme»lerini (deviation) belirleyecekti) Stalin de, bu hava içinde, kendini «fabrika işçisi çocuğu» olarak kaydettirdi.[4]

(4) Parti kongrelerindeki adete göre her delege, kendisine verilen bir soru kağıdına kısa bir **curriculum vitae** yazar; doğum tarihini, sosyal orijinini,

1930'ların sonunda, liderliği güvence altına alındıktan, toplumsal sınıflar ve sınıf ayrımları kaldırıldıktan sonra, Marx-Engels-Lenin Enstitüsü tarafından, iki zıt anlatımı bir araya getiren yeni bir biyografi çıkarıldı. Aslında her ikisi de doğruydu. Vissarion soy sop köylüydü, fakat, köylü sınıfından çokları gibi köylü zanaatkâr kategorisindendi. Kuşaktan kuşağa gelen kundura tamirciliği ata mesleğiydi. Oğlu Soso'yu da kundura tamircisi yapmayı düşünüyordu, fakat oğlunu mesleğe sokamadan öldü. Ölümünden önceki son yıllarında Adelkhanov kundura fabrikasına girmişti; böylece, polis kayıtlarındaki köylülüğü sürerken, kendisi bir «proleter» olmuştu. Vissarion Djugashvili hakkında bunlardan başka birşey bilmiyoruz. Stalin'in çocukluk arkadaşı, ileri yaşlardaki siyasal karşıtı İremashvili'ye göre, Soso'nun babası kendini içkiye vermiş, ve Soso'yu merhametsizce döver olmuştu. Stalin'in kendisi ise Emil Ludwig'e şöyle demiştir: «Anam babam bana kötü davranmış sayılmazlar.» Stalin'in anlattıklarından bunların dışında, babası ile ilgili hiç söz yoktur. Sadece şu sözler anlamlı görülebilecek özdedir:

> Bir zamanlar kendi işinde çalışan kunduracı düşününüz; büyük adamların rekabetine dayanamayıp dükkânını kapatmış, ve sonra da, diyelim Adelkhanov'da bir iş tutmuş. Tutmuş ama, kafasındaki düşünce orada daimi işçi olmak değil, çalışıp, didinip, üç beş kuruş biriktirip tekrar eski dükkânını açmak. Görüyorsunuz, kunduracının statüsü proleter gibi neredeyse; ama düşüncesi (mentality) henüz proleter düşüncesi değil, tam bir küçük burjuva düşüncesidir... Önce dış koşullar, insanın yaşam biçimi değişir; düşüncesi ise, dış koşullara uygun olarak (conformity) sonradan değişir.[5]

---

harekete katıldığı tarihi, görevlerini, tevkiflerini, hapis veya sürgünde geçirdiği süreleri, vs. belirtirdi. Bu bilgiler daha sonra, adeta bir **Kim kimdir** gibi kullanılır, diğer eserlerde biyografik dipnotlarda bunlara atıfta bulunulurdu. Bunlara ilâveten, Stalin'in birçok kısa biyografileri de vardır. Bunları yazanlar Stalin'in yakın arkadaşlarıdır. Kendilerine güvenildiği için Stalin ile mülâkat yapmalarına izin verilenler, eldeki materyalleri bu mülâkatlarla düzeltilenlerdir bunlar. Ve en son olarak, bizzat kendisinin, hayatının hikâyesini dinletmek için kurulan bir meclise anlattığı iki de kısa otobiyografi olduğunu belirtelim. Ayrıca kendi **Bütün Eserleri** (Collected Works) için Stalin tarafından hazırlanmış biyografik kronoloji ile Marx-Engels-Lenin Enstitüsü tarafından hazırlanmış resmi biyografiyi anmak gerek. Bunların hepsi de Joseph Stalin'den bilgi (deta) almışlar, sonunda hepsindeki bilgilerin biribirleriyle çelişkili oldukları ortaya çıkmıştır.

(5) E. Yaroslavsky: **Stalin'in Hayatındaki Dönüm Noktaları**, s. 38, Yaroslavski, yukarki anektodu Stalin'in babası hakkında bilgi vereceğim diye değil, genç Soso'nun «en güç ve en karmaşık sorunları bile, işçilere nasıl açık ve anlaşılır biçimde anlattığını» göstermek için aktarıyor.

Vissarion Djugashvili, Soso onbir yaşındayken öldü. Ondan sonra, Soso'nun anası, sofu dindar, kendisini adayacağı hiç kimsesi olmayan kadıncağız uğraştı çocukla; onu bir papaz yapmak istiyordu. Gürcüstan'da, hırslılar bu mesleği seçerdi; Rus olmayan aşağı halk sınıfı için kısa zamanda yükselme yolu bir buydu. Bu, Kiliseye bir hizmet olduğu gibi, Rus devletine de hizmetti.

Ekaterina Djugashvili, Gambareuli köyündeki «serf» köylülerden gelirdi soyca. Son ve dördüncü çocuğu Soso'yu doğurduğunda yirmi yaşındaydı. Çocuğunu yetiştirip koca bir adam olarak kıyısında görene kadar, kadının aklı fikri oğluna yardım etmek ve onu kunduracılıktan daha iyi bir iş sahibi etmekti. Kuvvetli ve çalışkan bir kadındı. Kocasının sağlığında bile, eve yardım olsun diye çamaşır yıkamaya, orta hizmeti görmeye giderdi başka evlere. Ana, çocuğa fizik arzularının acısını çektirmedi, kadının ne istediğini Soso anlamadı, ama bu hata ananın hatâsı değildi.

Yedi yaşındayken, en son resmi biyografilerden Yaroslavski'ninkine göre, Soso «alfabe çalışmaya başladı, ve bir yıl içinde okumaya başladı, önce Gürcüce, sonra da Rusça.» Buradan anlaşılıyor ki, Yaroslavski'nin yazdıkları yanlıştır. Bir kere, herşeyden önce Rusca'daki «başarısı»nın Gürcüce'deki başarısını izlediği çok şüphe götürür. Çok muhtemeldir ki Rusçayı kilise okulundaki derslerde öğrenmiştir. Zira bu okullarda Gürcü dilinde eğitim yasaktı. Gürcü dili Stalin'in esas dili; düşünmeye ilk alıştığı dildir. Rusçayı öğrenip, kendisini bu dilde de yetiştirmesini, papaz okulundaki teoloji seminerlerine borçludur. Bu derslerden öyle etkilenmiştir ki, yazı ve konuşma stilinde bile hayat boyunca bunun izi görülür: kuru, kategorik ve dogmatik tasarlamaları, ve kısa soru cevap ikililerıyle gelişen anlatımı (catechism) bu yüzdendir. Bugün bile Rusçasında belli bir Gürcü aksanı vardır. Konuşma ve yazılarındaki kelime fakirliği ve hayallemecilik yoksunluğu Rusçasının anadili olmadığını hatırlatır. Rusca, çocukluk düşüncelerinin ve çocukluk rüyalarının lisanı olmamıştır.

1889 yılı sonbaharında, dokuz yaşındayken Gori'deki kilise denetimli dört yıllık bir ilkokula yazıldı, burada 1894'e kadar kaldı. Onbeşine geldiğinde çamaşır, elbise, üniforma, yurt parası, ve yiyecek parası veren bir burs kazanarak Tiflis'te Teoloji okuluna girdi. Monoton, doğmatik ve kuru şeylerdi derslerde anlatılanlar. Dinden, Tanrıya ve Çara sadâkatten başka konu yoktu. Öğrenciler Pazar günleri öğleden sonraları dışında, daima, dört duvar arasında kapalıydılar. Stalin bu okul dönemini Emil Ludwig'e şöyle anlatır:

Ludwig: İsyân etmenize sebep olan neydi? Ana babanızın kötü muamelesi söz konusu olabilir mi?

Stalin: Hayır, Ana babam okumamış insanlardı, fakat bana kötü davrandıkları söylenemez. Fakat din okulu çok farklı geldi bana. Aşağılayıcı rejimi ve derslerdeki cizvit metotları pretosto ederken ister istemez bir devrimci, bir Marksist olmaya başlamıştım, ve böyle de oldum...

Ludwig: Peki, Cizvitlerin beğendiğiniz tarafları oldu mu hiç?

Stalin: Oldu, metotlu çalışmalarını ve işlerine kendilerini adamışlıklarını beğenirim. Fakat metotlarının esası halkın kafasına göz kulak olarak casusluk etmek halkı günlük anılarına ses çıkarmamaya razı etmektir. Bunların neresi iyi? Örneğin, yurtlardaki ispiyonculuğu düşününüz. Saat dokuzda çay zili çalar, hepimiz yemek salonuna giderdik, dönüşümüzde bir de bakardık ki bütün çekmecelerimiz, sıralarımız dolaplarımız araştırılmış, herşey alt üst edilmiş.. Bunun neresi güzel?

Moral özgürlük tutkusu da, böylece, rejime ve derslere karşı tepki ile birlikte gelişiyordu. Hocalar, Gürcü dilinin eğitim dili olmamasını protesto edemiyorlardı. Gürcü dili ve Gürcü kültürünün hocalarca baskı altına alınmadığı da bir gerçekti. Milliyetçi Gürcüstan'da en belâlı konuydu bu; sık sık ayaklanmalara yol açardı. 1873 yılında, Soso'nun doğumundan altı yıl önce, Gürcü milliyetciliğine tutuldular diye bir sürü öğrenci okuldan tart edilmişti. 1885'te, üniversite giriş sınavlarına hazırlandığı yıldan on yıl kadar önce, öğrenciler arasında milliyetçilik ve sosyalizm karması hareketler kök budak salmaya başladı. Okul Müdürü, bir gün, ulusal kalıtımın olamayacağını söyleyince, Sylvester Jibladze isimli bir öğrenci yerinden kalkıp müdürü tersleyiverdi. Bütün öğrencilerin şiddetle alkışladığı bu öğrenci Stalin'in ilk Marksist öğretmeni oldu. Jibladze askeri bedeni çalışma mükellefleri birliklerine atılarak üç yıllık kürek cezasına çarptırıldı. Teoloji okulu ise kapatıldı. Bir yıl sonra ise okul gene, açıldı, bu kere müdür Gürcü usulü bıçaklanarak öldürüldü, ve okul kapatıldı. Dağıtılan öğrenciler okul kapandıktan sonra Gürcüstan Marksizmi'nin ilk kurucuları oldu. Başlayan hareket, kendinden önceki milli bağımsızlık hareketine aşılamıştı kendisini. 1894'te genç Soso aralarına karıştığı zaman bile hâlâ ilk heyecan içindeydiler.

1930'da okul hâlâ ayaktaydı. fakat başka amaçlar için kullanılıyordu. Binanın üstünde bir yazıda, Stalin'in «1 Eylül 1884 ile 20 Temmuz 1899 arasında» burada okuduğu belirtiliyordu. Yani, onbeş yaşına basmadan birkaç zaman öncesi ile yirmi yaşı arasındaki dönem. Bu tarihler, okul kayıtlarına dayanmakta herhalde. Fa-

kat Stalin'in devrimcilik hayatının karmaşıklığı ve bilinmezliği de bu tarihlerden başlar.

Lenin Enstitüsünce hazırlanan biyografiye göre (1939), Djugashvili Temmuz'un 20'sinde değil, 29 Mayıs 1899'da «gizli ihtilâl faaliyetlerinden dolayı» okuldan atılmıştır. Enstitünün verdiği tarih, okulun yaz sömestrisinden iki ay öncesine denk getirilmiştir. 1931'de bizzat Stalin, bir soru kâğıdındaki **Eğitim** bölümüne, «Marksizm propagandası yaptığı için teoloji okulundan tart» diye yazmıştır. 1935'te tam yetkiyle yeni bir biyografi yazan Henri Barbusse ise, Stalin'e atfen kovulmanın nedenini yazarken «siyasal dengesizlikten» demiştir. Kagonovich, Voroşilof, Orjonikidze, ve Enukidze'lerin **Stalin'in Hayatı**'nda ise (1930) «siyasal yönden istenilmeyen öğrenci olması»na dayanılmaktadır. Enukidze, bu kitaptan önce yazdığı biyografik bir notta «okuldan kaçtığını» yazmıştı. Altmışıncı yaş günündeki törenlerde konuşan Kalinin ise (1939), «okula yüz vermez oldu», demiştir. Küçük Sovyet Ansiklopedisindeki «Stalin» maddesinde (cilt VIII, 1930) şöyle yazıyordu: «Okulda şüpheli görülen Stalin, çok geçmeden sadakâtsizlik yüzünden tart edildi.» Başka eserlerde ise, «yasak kitap okuduğu için» okuldan atıldığı bile yazılmıştır. Yaroslavski (1940) ise bu noktadaki karışıklıkları görür ve sanki bunlara bir çeki düzen vermek ister. Dolaysız iktibas yapıyormuş gibi tırnak içinde sunduğu yerlerde bile çelişkin şeyler söyler Djugashvili'nin okul idaresinin kurallarını ihlâline örnek vereceğim derken. Bunlardan ilki 29 Eylül 1898 tarihli bir olaydır:

> Akşam saat 9.00'da, yemek salonunda, bir grup öğrenciyi etrafına toplayan Joseph Djugashvili onlara, okul idaresinin iyi karşılamadığı kitaplar [sic] okurdu.

Yaroslavski'de, Djugashvili'nin ne gibi kitaplardan, kaç tanesini okuduğuna dair birşey öğrenemiyoruz. Fakat başka «kaynak»lara göre, Soso «Ucuz Kütüphane» ile ilişki kurmuş, bir kart bile çıkarmış, ve Hugo'nun **Deniz Yoksulları** (Toilers of the Sea) ile **Doksanüç İhtilâli**'ni, Letourneau'nun **Ulusların Ebedi Evrimi**'ni okurken yakalanmıştı. Bu başka kaynaklarda otoriteye karşı mücadelesi anlatılır;

> Disiplin Kurulunca beşinci sınıflardaki öğrenciler üzerinde yapılan bir arama sırasında, Joseph Djugashvili onlarla tartışmaya girişti... bu çeşit araştırmaların diğer okullarda yapılmadığını söyledi. Djugashvili, genellikle, otorite sahibi kimselerden hoşlanmazdı ve onlara karşı saygı göstermezdi, insanın efendisine boyun eğmesini anlayamazdı...

Bir keresinde Peder Dmitri girmişti Soso'nun odasına, diyor Yaroslavski, Soso okumaya aralık bile vermedi. «önünde kimin dikildiğini görmüyor musun?» diye bağırdı papaz... «gözümün önündeki siyah bir ucubeden başka birşey görmüyorum.» oldu cevap. Bu olayın hiçbir belgesi olmadığına göre, bu göstermelik yiğitlik Stalin'in uydurması olsa gerek.

Nihayet, 27 Mayıs 1899'da Peder Dmitri okul komitesine «siyaseten güvenilmezliği dolayısiyle okuldan tart edilmesini istediğini» bildirdi.

> Teklif-diye devam ediyor Yavoslavsky, belgelerden yaptığı iktibas ve atıflarla kendi yorumlarını karıştırarak- onaylandı. Resmi ifadeye göre Yoldaş Stalin kayıt harçlarını ödemediği ve bilinmez nedenlerden sınavlara girmediği için» okuldan atılmıştı. Fakat gerçek neden onun siyasî faaliyetiydi. Çarlığa karşı tehlikeli fikirler besleyen birisi olarak okuldan çıkarılmıştı.

Harç yatırmamak, sınavlara girmemek, kabalık, siyasi fikirlere saplanmak, dini saflıktan uzak olmak, yasak kitap okumak, kendisinden başka, diğerlerine de tehlikeli fikirler aşılamak, faal Marksizm propagandası yapmak-okuldan atılmayla ilgili en azından yarım düzineyi bulan bu nedenlerin bazıları biribirleriyle çelişkili görünüyor. Çoğu ise hep okul kayıtlarından «iktibas» şeklinde veriliyor. Karışık iş!... Yaroslavski bütün bu gerekçeleri iki sayfada anlatıp geçiyor (İngilizce basım, Moskova, Foreign Languages Pub lishing House, 1940, s. 15-17). Sonraki yıllarda yayınlanan eserlerde, veya daha önceleri yazılan yazılarda bilgi aramaya çalıştıkça, Soso'nun harç ödemediği için mi, (parasız yatılıydı!) yoksa sınav lara girmediği için mi okuldan atıldığını anlamamız iyice güçleşiyor. Bu karışıklığın üstüne tuz biber ekercesine, Soso'nun annesinin 1930'larda gazetecilere anlattıklarını nakledelim:

> Soso her zaman iyi bir çocuktu... Hiçbir zaman cezalandırmış değilim... Babası, Soso'yu iyi bir ayakkabıcı yapacaktı. Fakat Soso onbir yaşındayken babası öldü. Ben ise tek birşey istiyordum; papaz olmasını... Okuldan kovulmadı. Sağlığını düşünerek eve getirdimdi. Din okuluna girdiğinde onbeş yaşında ve sıhhatli bir delikanlıydı. Fakat ondokuzundayken fazla çalışmaktan zayıfladı, ve doktorlar verem olabileceğini söylediler. Bunun üzerine ben de onu eve getirdim. Okulu bırakmak istemediydi. Fakat tutup getirdim. Ne de olsa tek oğlum kalmıştı...

1946 yılında, bütün bu çelişkili anlatımlar (versions), Souvarine ve Troçki'nin, yıllar geçtikten sonra geçmiş günlere bakarak yazmaya çalıştıkları Stalin biyografilerinde hepten yalanlanırlar.

Bu ikisi Stalin'in **Bütün Eserleri** (Collected Works) için yazdığı biyografik nota dayanarak bu karmaşık anlatımları düzenlemeye kalkışırlar. Bu ikisine göre, Stalin, 1888 yılı Eylül'ünde Gori'de «dört yıllık kilise ilkokuluna girmiş», 1894 yılı Temmuz'unda «iyi derecelerle», ve sınıfının en çalışkan çocuklarından biri olarak mezun olmuştu. (Collected Works, I, 415) Okulu «çok iyi derece» ile ve «parlak» şekilde bitirmişlikle, dört yıllık okulu altı yılda bitirmişlik arasında çelişkiyi aydınlatacak sözleri söylemiş değil Stalin. Öyle görünüyor ki, bunun nedeni ya ilk yıllardaki Rusça'sının zayıflığıdır, ya da hastalık geçirmiş diyeceğiz.

2 Eylül 1894'te, aynı nota göre, Tiflis'teki Papaz Okuluna girdi. Stalin'in söylediğine göre 1896'dan itibaren «öğrenciler arasında Marksist bir hareket yönetmiş,» kendisi de Marks'ın **Kapital**'ini, **Komünist Manifestosu'nu**, ve Kral Marx ile F. Engels'in diğer eserlerini okumaya başlamıştır. 1898 yılı Ocak ayında, «Tiflis'teki cer atelyesindeki işçiler arasında bir hareketin başına geçmiş»tir. Aynı yılın Ağustos ayında «Gürcüstan Sosyal Demokrat hareketi olan Mesame-Dasi'ye girmiş»tir. Girer girmez de, biraz çabuk gibi görünüyor ama, I. V. Stalin, V. Z. Ketshoveli ve A. G. Tsulukidze bu girdikleri Mesame-Dasi hareketinin devrimci çekirdeğini kurmuşlar»dır. Bu notunda, adını kendi adından sonra verdiği Ketskhoveli, Stalin'e Marksizmi öğreten ilk adamdır. Stalin, yazdığına göre, «29 Mayıs 1899'da Tiflis Papaz Okulundan, Marksizm propagandası yaptığı için tardedilmiş»tir.

Gelişmesel etkilere ışık tutmanın, izlediğimiz «arkeolojik» metodun güçlüğünü belirtmenin dışında, sorunların fazla bir önemi yoktur. Biraz önce veya biraz geç, şöyle veya böyle, şu nedenden veya bu nedenden, Soso Djugashvili okulu bıraktı. Terketmiş veya atılmış da olsa, ilgi duymaz olmuş veya sınavlara girememiş de olsa, Marx'tan veya Hugo'dan kendi başına veya başkalarıyla birlikte yasak kitaplar okumuş veya okumamış da olsa, harç ödemediği için atılmış veya sağlık nedeniyle okuldan çekilmiş de olsa, beğenilmeyen görüşler taşıdığı için veya kaba olduğu için veya dinsizliği için veya tehlikeli siyasi eğilimleri için de olsa, temel gerçek değişmemektedir. Yaşayacak olduğu hayatın tartları, hapislikleri, takiplilikleri, işkenceleri sonunda kazanacağı şerefler (honors) karşısında, papaz okulundan kovulmuşluğu önemsiz kalıyor.

Ne varki, eğer Stalin'i «Lenin'in en yakın ve en iyi öğrencisi» diye sunmak zorunda olsaydı, ve diğer çağdaşlarını küçümsemek ve küçültmek durumunda olsaydı: onları boş, sadakâtsiz kişiler ola-

rak resmetmek gereği duysaydık, bizim için de, Stalin'in ilk gençliği için samimi, büyük, ve önemli bir devrimci başlangıca önem vermek zorunluluğu doğacaktı. Bu ilk devrimcilik günlerinden sonrasındaki Stalin için, artık kolaylıkla, Molotov, «bolşevizmin ilk gününden itibaren, bütün Parti tarihimiz boyunca Lenin'in en yakın yardımcısı... partinin kurulmasında yardımcısı» demektedir. Aralarındaki on yıllık yaş farkına rağmen Stalin'in Lenin'e akıl verdiğini söyleyen Kalinin «Lenin üzerindeki nüfuzu az değildi» der. Barbusse, Mikoyan, Beria ve diğer pek çokları «çağdaşlarımızın en büyüğü»; Beria ise «çağımızın en büyük teorisyeni» der. Shvernik, «insan kalbinin derinliklerine girmede onun yeteneğinde kimse yoktur,» der. Patriyark Sergius, «askeri ve kültürel kuvvetlerimizin başına geçmiş Tanrı atanmışı önderimiz,» der. Yaroslovski'nin söylediği «hepimizin babası»; Kriov'un söylediği ise, «tarihte gelmiş, geçmiş bütün çağların, bütün dönemlerin, bütün insanların en büyük insanı»dır.

Stalin'in hayatı üzerine yazılanları peşpeşe sıralayıp, resmi, yetkilendirilmiş yakınlarına yazdırılmış biyografileri ve doğum günü kasidelerini tarihlerine göre düzenleyip inceleyecek olursak en uçtakinden en sondakine doğru ilerledikçe, din okulundaki isyânına verilen önemin arttığını, devrimci harekete katıldığı tarihin ise durmadan eskiye doğru itildiğini, ve bu ilk faaliyetlerine gitgide daha geniş yer verilmeye başlandığını görürüz.

Lenin'in **Bütün Eserleri** (collected Works)'nin ilk baskısında Stalin'den bahseden bir dipnotta-muhtemelen Parti kongrelerinde doldurduğu soru kâğıdına Stalin'in yazdıklarından alınmıştır-Stalin için «1898'den beri Parti üyesi» denilmektedir. 1932 yılında ise, Stalin, Emil Ludwig'e «Devrimci harekete on-beş yaşımda (yani 1894) Transkafkasya'daki bazı kanunsuz Rus Marksistleri ile ilinti kurduğum zaman girdim» demiştir. Bu iki ifadenin bağdaşması da mümkündür. Belki de önceleri kanun dışı, Marksizm üzerine çalışma yapılan öğrenci gruplarına girmiş, örgüte üye olması ise sonraları gerçekleşmiştir. Bu arada okuldan çıkışının da bir yıl sonra olması mümkündür. Fakat Ludwig'in yaptığı mülakattan hemen sonra, Yaroslavski ve Beria çalışmaya başladılar ve Stalin'in onbeş yaşında Marksist olduğunu ispatlama işine sarılarak büyük gelişme gösterdiler. Nitekim Yaroslavski Gori'den söz ederken (ilkokuldan sonraki papaz okulundan önceki yıllar) şöyle yazıyor:

> Henüz bir okul çocuğu iken işçilere ve köylülere sefâletlerinin nedenlerini açıklıyor... ve Marksist düşüncelerle ilk yakınlığını kuruyordu... Papaz okulunu terk ettiğinde gizli Marksist çevrelerde dört yıllık tecrübe edinmiş ve ilk gizli dergisini yayınlamış bulunuyordu.

Hem, Yaroslovski ve Beria, hem de Lenin Enstitüsünün naklettikleri bir anısına göre Lenin'den ilk makaleyi 1898'de okumuştur. O sırada papaz okulunda öğrencidir, ve «ne olursa olsun bunları okuyacağım» demiştir. Beria'ya göre, o günlerdeki genç Djugashvili «öğrenciler arasında gizli Marksist grubu kurmuş», «işçiler arasında ise onbir veya daha çok sayıda çevre ile ilişki kurmuş» bulunuyordu. İşçiler arasındaki bu çevreler «Sosyal Demokrat işçi grupları»ydı. Beria ve Yaroslavski'nin yazdıkları kitapta, bile bile yapılmış karışıklıklar vardır. Metnin 21. sayfasında «1898-1900 dönemi» hakkında yazan Beria, «yoldaş Stalin, tek başına, sekizden fazla Sosyal Demokrat işçi çevresi kurdu» diyor. Oysa bir dipnotta verilen bilgide ise, «1896 ve 1897 yıllarında iki tane öğrenciler arasında» ve «aynı anda 1898 yılında» onbir tane işçiler arasında, ayrıca da «küçük fabrikalarda, matbaalarda da birçok Sosyal Demokrat grup kurduğu» açıklanmaktadır. Öyle görünüyor ki, 1901 ve 1902 yılındaki çalışmalar da, bu ön yıllara sıkıştırılmaktadır. Yaroslavski ve Beria'nın ikisi de, bu onsekiz yaşındaki öğrencinin Tiflis'teki bir büyük demiryolu grevini yönettiğini de-öğrenci ve işçiler arasındaki grupların yanı sıra-ileri sürmektedirler. Zekâyı, yeteneği aşan işler bunlar. Şaşılacak kadar becerikli olmayı gerektiren işler. Hele bir de, Stalin'in, okul hayatının kışladan farksız olduğunu, etraflarının ispiyoncu ile dolu olduğunu söylediğini hatırlayacak olursa, şaşırıyor insan.

> Okuldaki hayat acı, kederli ve durgundu-diye yazıyor sınıf arkadaşı Iremashvili-Kışla duvarlarının arasında gece, gündüz kilit altında, geçirilecek yıllarla yükümlü zindan mahpusu gibi hissederdik kendimizi.

İremashvili'nin, Beria'nın ikinci elden derlediğinden on yıl önceki, hatıralarında, Beria'nın düzineden fazla demesine rağmen, sadece bir tane gruptan söz edilmektedir. Iremashvili'nin yazdıkları, 1926 yılında, Beria'nın, «Stalin'in İlk Yazıları ve Faaliyeti» isimli eserinden dokuz yıl önce, bizzat Stalin tarafından yapılan açıklamalara çok uygun düşmektedir. İki sınıf arkadaşının aynı konuda neler yazdıklarına bakmak ilgi çekicidir. Iremashvili şöyle yazıyor:

> Koba ve ben bir gece okuldan gizlice çıkıp, kayalıklara sırtını dayamış, küçük, ve bir demiryolu işçisine ait olan bir eve gittik. Bizden sonra, bizim gibi düşünen diğerleri geldiler okuldan. Aynı evde, bir de, devrimci işçilerin Sosyal Demokrat işçi örgütü ile karşılaştık.

1916 yılında Tiflis'teki konuşmasında Stalin'in söylediği de şudur:

> Cer atelyesindeki ilk çevrenin bana bağlandığı 1898 yılını hatırlıyorum. Yoldaş Sturua'nın evinde, Sylvester Jibladze'nin huzurunda-o zamanki öğretmenlerinden biriydi-nasıl pratik çalışma dersleri aldığımı da hatırlıyorum... Benim, ihtilâl öğrenciliğim işte orada, o yoldaşlar grubu içinde başladı...

Stalin'in kullandığı «bana bağlandı» sözleri, Stalin'den üç yıl önce yazan Iremashvili'nin söylediklerinden biraz daha önemli görünüyorsa da, aslında ne o, ne de öteki Stalin'in öğrenciler arasında iki tane, işçiler arasında da onbir veya daha fazla sayıda Marksist grubu yönetmiş olduğundan söz etmiyor. Keza, her ikisinin de bu söylediklerinde, Stalin'in altmışıncı yaşgününde, Sovyet Bilimler Akademisinde konuşan Yaroslavski'nin çizdiği tabloyu andırır birşey yok. Yaroslavski şöyle demişti:

> 1890 yıllarının başlamasıyla, birlikte, devrimci hareketin yeni bir aşamaya girip, gelişmesinde Lenin ile Stalin, bir önceki yüzyılda Marx ve Engels ne idiyse, öyleydiler.

Djugashvili'nin papaz okulunu terki hakkında son bir anlatım türü daha vardır. Hatıralarından Yaroslavski'nin sonraki Stalin biyografisinde yararlanılmış olan Stalin'in bir başka sınıf arkadaşı Dr. Gagokhia'ya göre:

> Joseph derslere aldırmamaya, geçer not alacak kadar çalışmaya, sınavları geçecek kadar okumaya başladı. Şevtan ruhlu rahip Abozhidzde, akıllı, çok kuvvetli hafızası olan Djugashvili'nin sadece geçecek not alacak kadar çalıştığını görüp durumu anladı ve okuldan atılması için hareket geçip, bu yolda gerekli kararı çıkarttı da.

Bu sözlerden sonra, eldeki belgelerle ilgili düşüncelerinde ve ilgili sorunlarda okuyucuyu yalnız bırakıyoruz. Bizim için önemli olan, fiili gerçeklerden çok, olayların her geçen yıl yeniden yazılmış olmaları; bu tür tarih yazımının taşıdığı toplumsal anlamdır.

BÖLÜM XXIV

GÜRCÜ BOLŞEVİZMİNİN DOĞUM SANCILARI

Ah, Dünya dediğin yeniden yaratılaydı
Feleğin Kitabını sil baştan eder,
Tutup yazarını, daha güzel kâğıtlara
Bir bir yazdırırdık adlarımızı.

—Ömer Hayyam

Din okulundan ayrılınca, özel hocalık yapmayı denedi Djugashvili. Hocalığı sırasında, Transkafkasya Robin Hood'u Kamo'yu bile etkiledi. Kazancı çok az olduğundan, papaz okulunda okumaya devam eden yoldaşlarından da gizlice yardım görüyordu. Bu, sınıf arkadaşı İremashvili ile Barbusse'ün yazdıklarınca da doğrulanıyor Ne varki, fakirlik onu üzmüyordu. Sonraları olduğu gibi, o zamanlar da basit bir yaşantısı, basit bir giyim kuşamı vardı.

> Kendisiyle ilgili tek bir istemi yoktu-diye doğruluyor siyasal karşıtı İremashvili-Hayattan tek bir isteği yoktu, zira, onca, bu türden istemler sosyalist ilkelerle bağdaşmazdı. İdeali uğruna fedakârlık yapacak kadar dürüst ve özü sözü birdi.

Kremlin'in efendisi olduğu zaman bile, sâde giyime devam etti: yarı askeri görünüşlü bir ceket, dizlere gelen çizmelere sokulmuş bir pantalon, ve bir de asker kasketi; hergün aynı kılık kıyafet, her yerde aynı giyinim. Sadece 1940'larda, gerek askerlere, gerekse sivillere sırmalar ve apoletler takmalarını söyleyip, toplumsal hiyerarşiyi yeniden kurdurduğu zaman, kendisine de mareşal üniforması yaptırmış, omuz genişliğinde apoletler takınmış, şapkasına sırmalar sardırmış, kendi eliyle göğsüne madalyalar, rütbeler, şeritler asmış, bir de mücevherden yıldız takınmıştır. İktidarının zirvesindeyken gittiği Tahran ve Yalta Konferanslarında, debdebeli giyimi parlaksa da, eski görünümündeki yüceliği kalmamış gibidir.

Yoldaşlariyle ilişkileri konusundaki ilk çirkin söylentiler, bu kısa süreli hocalık günlerinden başlar. Sosyal Devrimcilerden Ve-

reşcak'a-o günlerden az sonra, hapiste, Stalin'in hücre arkadaşı, sonraları ise Tiflis Asker Sovyeti Başkanı olmuştur-göre:

> Papaz okulundaki arkadaşları, Stalin'in okuldan tardedilmesinden hemen sonra, diğer arkadaşlarının da okuldan atılması için Stalin'in müdüre ihbarda bulunduğunu söylemektedirler. Stalin, bu suçlamaları reddetmemiştir, tersine, okuldan atılanların papaz olma şanslarını yitirerek, çok iyi devrimci olacağını söyleyerek, bu suçlamaları doğrulayacak bir iş yapmıştır.

Bu davranışa ne diyeceğiz? Pravda'da çıkan Demyan Bedni imzalı iki makale Vreşcak'ın anılarını incelemiş ve bu anılardan çoğu defa Stalin'in lehinde olanlarını iktibas etmiştir. Makalelerin başlığı «Yetkilendirilmiş Düzeltme»dir. Fakat, iddia ortadan kaldırılmış veya haklı kılınmış değildir. İddia, İremashvili'nin, okuldan kovulan Soso'ya okulda kalan yoldaşların yardım ettikleri yolundaki sözleriyle çelişkilidir. Üstelik, iddia doğru olsaydı okuldan atılan Soso'nun «bir grup öğrenciyi beraberinde götürdüğü»ne dair bir yerlerde bir kayıt olurdu.

Aralık 1899'da, Soso ilk ve son «ciddi» işini buldu. Okuldan eski bir arkadaşı olan Vano Ketskhoveli, Tiflis Rasathanesindeki küçük memuriyetini bırakırken, yerine Djugashvili'nin alınmasını rica etti. Bu memuriyet eğitim görmüş okumuş bir insanı gerektiriyor, parası ise az olduğundan, tam tamına Gürcü aydınlarının bulabildikleri işler arasına giriyordu. Rasathanedeki iş on yıldan beri devamlı olarak, din okulunda dikiş tutturamayan öğrencilerin elindeydi: önce Ketskhoveli, sonra Djugashvili, sonra Davitashvili, daha sonra da Berdzenishvili burada çalıştılar. Öğrencilerin akışı öylesine sürdü ki, Kamo 1907'de soygunda ele geçirdiği 250.000 rubleyi rasathane müdürünün yatağına sakladı.

Djugashvili'nin görevi ağır değildi. Geceleri, çeşitli araç ve aletlerle gökyüzünü inceliyordu. Fakat bilim işçisi olarak fazla devam edemedi. 1 Mayıs 1901'de Tiflis'te ikibin kadar işçi polise karşı yürüyüşe geçti. Polis, üzerlerine ateş açtı, ondört işçi yaralandı ve ellisi tutuklandı. Bu olayın ardından da, ispiyoncuların aracılığı ile ele geçirdikleri isim listelerine bakarak polis Tiflis'teki bütün Sosyal Demokratları aramaya başladı. Djugashvili'yi aramak için geldiklerinde, rasathanede bulamadılar. Sonradan çalışmak için rasathaneye dönmedi de, artık profesyonal devrimci olmuştu. Arama sırasında kaçınca, kendi kasabası Gori'ye gidip saklanmıştı.

Fırtına dindikten sonra, Djugashvili Tiflis'e döndü, bazı yoksul semtlerinde serbest vaiz gibi yaşadı ve yoldaşlarının arasında

geçindi. Bir yıl kadar böyle yaşadıktan sonra «nüfus ve diğer belgeleri olmadığından, belli bir işi olduğunu gösteremediğinden, yatacak meskenini göteremediğinden» dolayı polis tarafından sürüldü. Hayatının bu yılı hakkında pek az bilgi var. Bunlardan anlaşıldığına göre, tutuklanması sırasında oturduğu Tiflis'te, ve sonraları da Batum'da Parti tartışmalarının ve işçi gösterilerinin önde gelen kişilerinden birisi de Djugashvili'ydi.

1901 yılı Ağustos ayında Tiflis Sosyal Demokratları Yerel Komitesine üye oldu. İki kere toplantılarına katıldıktan sonra Batum'a gitti. Resmi kayıtlara bakılırsa, Tiflis Komitesince «gönderilmiş»ti. **Brdzolis Khma** (Kavganın Yankısı) isimli, ve Paris'te basılan (No. 3, 1930) bir Gürcü Menşevik gazetesinde ise, Tiflis'i bırakıp Batum'a giden Stalin'in bu tercihi hakkında başka bir yorum yayınlanmıştır:

> İşçiler arasında çalışmaya başladığı ilk günden itibaren, Djugashvili'nin, ünlü Sosyal Demokrat lider Sylvester Jibladze'ye karşı çeşitli entrikalar çevirmeye başladığı dikkati çekiyordu. Kendisine nice uyarılarda bulunulduysa da aldırış etmedi, ve yerel örgütlerin yetkili temsilcilerinin itibarını düşürmek için çeşitli yalanlar ve söylentiler çıkartmaya devam etti... Parti disiplin kuruluna sevk edildi, haksız ve yalan söylenti çıkarmaktan suçlanarak oybirliği ile Tiflis örgütünden atıldı.

Bu gazetenin yayın günlerinde, sanki gazetenin suçlamasını geri püskürtmek ister gibi 1930'ların ortalarında yeni bulunmuş bir mektubu ileri süren Beria, Tiflis Jandarma Komutanının Kutais'deki komutan yardımcısına yazdığı 1 Temmuz 1902 tarihli mektupta şöyle denildiğini açıkladı: «1901 yılı sonunda Djugashvili'nin propaganda çalışmaları yapması için Batum'a gönderildiği öğrenilmiştir...» Beria'nın **Stalin'in İlk Eserleri ve Faaliyeti** (1935) eserinde buna benzer o kadar çok eskiden kalma buluntular vardır ki, insan bunların, sürgündeki Gürcü Menşeviklerinin iddialarıyla, Lenin'in sağlığında Sovyet Hükümetince eserleri basılan Gürcü Bolşeviklerinin daha önce söylediklerini düzeltmek için yazılmış olabileceğinden kuşkulanmaktadır. Bu türden yeni bulunmuş polis belgelerinden birisinde şöyle deniliyor:

> Djugashvili'nin çalışmaları sayesinde, Tiflis Komitesinin başlangıcında kurulan Sosyal Demokrat örgütler gelişmeye ve Batum'daki fabrikalarda yayılmaya başladı.
>
> Djugashvili her zaman için en önemli görevlerde bulunmuştu.
>
> Djugashvili çeşitli zamanlarda Batum, Tiflis ve Bakû'da Sosyal Demokrat örgütlerin başında bulunmuştu...

Bu raporların 1920'lerde, bütün polis arşivleri açıldığında ve Parti tarihini ilgilendiren en küçük belgelerin bile basımlandığında keşfedilmemiş olması merak edilecek konu. Ayrıca, bu yeni bulunmuş belgelerin Lenin'in sağlığındayken; birçok Bolşeviklerin hatıratı taze ve serbestken bulunmamış olması da insanı huylandırıyor.

Beria'nın ileri sürdüğü belgedeki lisan ve ifade de, sonradan birinin ifadesinden çok Beria'nın ifadesine benziyor. Çar gizli polisi ise, Djugashvili'yi önemli görevlerde, genç bir lider olarak gösterme çabasındaki GPU gibi görünüyor. Gerçekten, Djugashvili'yi üç şehirdeki hareketin «başı» olarak gösteren bu belge biraz aşırı görünüyor, zira o günlerdeki Sosyal Demokrat örgütlerin hiçbirinin «başı» olmadığı biliniyor. Eğer kastedilen, «önde gelen lider» olması ise, Krassin ve Nogin gibi Tüm Rusya Merkez Komitesinin Transkafkasyalı üyeleri bir tarafa, Zhordania, Khetshoveli, Jibladze, İsidare, Noah Ramishvili. Chkheidze. Topuridze, Shaumyan, ve diğer birçokları, o zamanlar, Djugashvili'den çok daha önemli isimlerdi. Bireysel veya kişisel anlamdaki «baş» kavramı, sonraki günlerin düşünce ve konuşmasından ödünç alınma bir «anachronism»di. Sonraları Stalin kendisini **Vozhd** (Rusca, Duce veya Fuhrer anlamında), veya Ordunun, Partinin, Devletin, Kominternin, Sovyet Rusya halkının, ve Dünya halklarının lideri olarak ilân etmiştir. Beria'nın kullandığı «Baş» kelimesi bu, sonraki günlerin zihniyetinden esinlenmiş bir «anachronism»dir.

Gerçek olan şu ki, serbest araştırma yapılması için izin verilmedikçe, belli bir belgenin sıhhatli olup olmadığını tam olarak tespit etmek mümkün değildir. Böyle bir araştırma, belgedeki mürekkebin, basıldığı kağıdın, yazının incelenmesini, aynı elden çıkma diğer belgelerle karşılaştırılmasını, X-ışını ile işlemden geçirilmesini, ve diğer birçok metot ve tekniklerin uygulanmasını gerektirmektedir. Böyle bir olanağımız olmadığına göre, belgenin doğruluğunu incelemek için yapabileceğimiz, ifadeleri karşılaştırmak, önceki ve sonraki benzerleriyle birlikte değerlendirmek, ve rastladıkça, objektif gerçeklerle durumu yeniden değerlendirmekten ibarettir.

Djugashvili'ye karşı yöneltilen entrikacılık suçlamalarına gelince, bunların polis kayıtlarınca doğrulanmadığını, ve bu çeşit suçlamaların bütün hayatı boyunca onu izleyeceğini belirtelim. Okuduklarımız doğruysa, Djugashvili'nin din okulundakini arkadaşlarını okul müdürüne ihbar ettiği ve Tiflis'i de Jibladze'ye karşı

giriştiği entrikalar yüzünden terk etmek zorunda kaldığı anlaşılıyor. Aynı **Brdzolis Khma** gazetesinin bir başka suçlamasına göre ise, Tiflis olayının sonunda Batum'a giden Djugashvili orada da çok parlak biri olan Shaumyan'ı kıskanır, ve hatta işçiler, Djugashvili'nin Shaumyan'ı polise ihbar edeceğinden kuşkulanırlar. Gazeteye göre, Djugashvili'nin de o sırada tutuklanmış olmasını, ve sürülmesini, sonradan başlayacak olan soruşturmaları doğrulayacak hiçbir belge yoktur. Bununla beraber Djugashvili'ye karşı bu türden suçlamalar o kadar çoktur ki (burada hepsinden söz edecek halde değiliz), biz sadece, bize önemli görünen bir noktayı belirtmekle yetineceğiz: Stalin ile birlikte çalışmış olan kimselerin, Stalin'in, kendi yükselmesi uğrunda, veya kendisinin anladığı anlamda parti yararına işlerin gerçekleşmesi uğrunda bütün yoldaşlarının aleyhinde kumpas kurabileceğine inanmış olmaları gerekli görülüyor. Lenin ve Troçki'nin de amansız düşmanları olmuştu, ve yenik düşen rakipleri tarafından onlar da insafsız suçlamalara konu olmuşlardı. Fakat bütün polemiklerde, bütün suçlamalarda, Stalin'e karşı yapılanlara benzeyenine uğramış değillerdir.

«Stalin, Batum'a gelmeden önce», diyor Beria, «işçiler arasında Sosyal Demokrat örgüt diye hiçbir şey yoktu.» Batum'a gelince Yeni Yıl toplantısı adı altında bir toplantı düzenleyen Stalin «dört veya beş parlak konuşma» yapmış ve «Stalin Yoldaşın başkanlığında bir Parti grubu» kurmuştur. Sonraki iki ay içinde ise «Stalin'in liderliği altında faaliyete geçen Sosyal Demokrat örgütsayısı onbire yükselmiştir.» 27 Şubat'ta ise Rothschild fabrikalarında bir grev patlak vermiş, «Yoldaş Stalin'in bizzat kendisi grev komitesini yönetmiş, işçilerin isteklerini kaleme aldırmış, broşür yazmış, ve bunların basılıp, yayılmasını düzenlemiştir.» 8 Mart gününde, köylerine iade edilmek üzere otuziki grevci işçi tutuklanmıştır. Bunun üzerine «Yoldaş Stalin karşı gösteriler düzenlemiş,» ve üç yüz kişi tutuklanmıştır. Ardından bir yeni hareketle hapishanenin basılıp boşaltılmasına girişilmiştir: onbeş işçi ölmüş, ellidört işçi yaralanmış, beşyüz işçi tutuklanmıştır.

Beria'dan daha renkli bir anlatımı olan Yaroslavski olayı şöyle anlatıyor.

> Yoldaş Soso fırtınalı bir denize dönen işçi kitlesinin arasında ve içlerindeydi. Hareketi bizzat kendisi yönetiyordu. Kalabalığın üzerine ateş açılmaya başlanınca Kalanadze adında bir işçi kolundan vurulmuş, kalabalık kaçışınca ortada kalmıştı. Yoldaş Stalin, onu alıp evine götürdü...

Bütün bu hareketli hayat içinde, «Yoldaş Stalin'in Tiflis örgütü ile sıkı ilişkisi olmuş, sık sık Tiflis'i ziyaret etmiş, ve Tiflis Sosyal Demokrat örgütünü yönetmiştir.» Böylesi parlak çalışmaların, hele Batum gibi durgun bir yerde olunca, dikkat çekmemesine imkân yoktu. 18 Nisan 1902'de, «diğerleri ile birlikte» Djugashvili de «parti grubunun yöneticilerinin bir toplantısı sırasında» tutuklandı. Bu olay, Soso'nun ilk hapisliğine yol açtı.

Rothschild grevi ve Batum hapishanesinin basılması ile ilgili olarak, o günlerde yayınlanan Iskra'nın yaptığı yorumda ise, bu hareketlerin sosyalist bir liderliğin ürünü olmalarından çok, kendiliğinden oluşan (spontaneous) hareketler olduğu ileri sürülmüştür. Iskra'da hareketleri yöneten iki işçinin adı geçmekteyse de, herhangi bir edimi veya etkisinden ötürü Stalin'den söz edilmemektedir, Menşevik kaynakları ise, Beria'nın iddialarını doğruluyorlar, ama hemen ilâve ediyorlar ki, Djugashvili'nin hapishane basma işini yönetmesinin nedeni «hissiz maceracılığı ve gereksiz yere kan dökmeden çekinmezliği»dir. Genç Djugashvili'yi herşeyi yapan, herkesi yöneten, aynı anda her yerde hazır ve nâzır biri olarak gösteren resmi veya yarı resmi anlatımları (versions) kabul etmesek de, yirmiiki yaşındaki genç devrimcinin Batum'a vardıktan sonra o eski durgun Batum'u sarsan olaylar fırtınasında patlak veren gösteri ve grevlere elinden geldiğince, gücünün yettiğince aktif bir şekilde katılmış olduğunu kabul etmemiz gerekiyor. Kezâ, zamanı önemli olmasa bile, tutuklanmış olduğu da kuşku götürmez. Beria'ya göre tutuklama «toplantı» sırasında olmuştur. Lenin Enstitüsüne kalırsa «genel bir tevkif sırasında» yakalanmıştır. Barbusse ise, bir arkadaşının evinde polisin eline geçtiğini, çok sakin davrandığını, «Kandelaki ile konuşmaya ve sigarasını tüttürmeye devam ettiğini» söylüyor. Bu şaşırtıcı çelişkinliklerin sebebi, her anlatımın ne anlattığının, yazan adamların Stalin'le ayrı ilişkileri olmuş olması; her birinin Stalin'le kurduğu ilişkiden ayrı yararlar ummuş olmasıdır.

Djugashvili, Batum ve Kutais hapishanelerinde, davasıyla ilgili idari işlemler için bir buçuk yıl bekledi. Sonra, onbeş kişi ile birlikte Doğu Sibirya'ya sürüldü. Bunlar arasında Lenin'in arkadaşı Kurnatovski ile hareketin eskilerinden Orta Rusyalı bir Sosyal Demokrat olan Francheski de vardı. Bunların herbirine dörder yıllık sürgün cezaları verilmişti. Djugashvili ve diğer oniki suçluya ise iki Rus'un peşine takıldıkları düşüncesiyle sadece üçer yıl ceza verilmişti. 1903 yılı Kasım sonunda Doğu Sibirya yolculuğu başladı. Soso'nun sürgün yeri, Baykal Gölünden fazla uzak olmayan Ir-

kutsk İli'ndeki yoksul ve küçük Novaya Uda köyüydü. Kış ortasında zor bir yolculuktan sonra vardığı bir köyde Soso sadece bir aysekiz gün kaldı. 5 Ocak1905'te kaçtı, ve Şubat ayı içinde Tiflis ve Batum şehirlerinde işe başladığı hissedildi.

Barbusse'ün çok ilginç, görüşünce, Djugashvili hapiste olduğu günlerde «çok hoş haberler» duymuştur: tüm Rusya için tek bir parti kurmak için toplanan kongre birleşme kararına varmak şöyle dursun, parçalanmalara yol açmıştır. Birçokları için bu durum şaşırtıcı bir olaydı. Herkesin bildiği kadarıyla, ayrılmaların nedeni Iskra'nın yazı kurulundaki kimseler ile statüleri hakkındaki tek bir soruna dayanıyordu. Eski Bolşeviklerin hangisinin hatıralarına bakılsa, o zamanlar bu olayı duydukları vakit hepsinin bir burukluk hissetmiş oldukları görülür. Örneğin Eğitim Komiseri Lunacharski, «ayrılma nedeninin bulanıklığı yüzünden içlerinin kardığını» belirtiyor. Lenin'in sadık adamı «Cuma», Piatnitsk ise, «bu kadar küçük bir anlaşmazlık birlikte çalışmamızı nasıl ve niçin engelliyordu, anlayamıyordum,» diyor. Krhizhanovski «Martov'un eyyamcılığının aşırıcılığı yüzünden» diye kesip attı. Troçki ise, sorunu sadece ve sadece «Lenin'in, Axelrod ve Zasulich'i yazı kurulundan atmak istemesi» olarak yorumladı. Plekhanov, Lenin'den yana çıktı, ama ikiye ayrılmayı gerektirecek önemde bir sorun olduğunu da sanmıyordu. Sonunda, yazı kurulunun yapısı konusundaki tartışmalarda Lenin'in toyluğuna hükmedince, karşı tarafın adaylarının da yazı kuruluna alınması gerektiğini savundu, ve bu yönde nüfuzunu kullanmak istedi. Lenin'in kendisi bile, gördüğümüz gibi, ayrılma haberine «fazla önem» vermedi ve kuşkulu, belirsiz bir hal olarak saymaya devam etti. Merkez Komite'de Lenin'in kendi elleriyle kurduğu çoğunluk ise, çok geçmeden, onu yalnız bıraktı ve birleşmeden («conciliation») yana tutum takındı. 1905 ayaklanması yeniden birleşmeyi zorunlu kılıyordu. Stalin ise 1907 Londra Kongresinin en önemli zaferi olarak yeniden birleşmeyi görüyordu. «Bütün Rusya'daki ilerici işçilerin, devrimci Sosyal Demokrasi bayrağı altında ve tek bir partide gerçekleştirdikleri birleşme,» diye yazıyordu Stalin 1907'de, «Londra Kongresinin belirgin özelliği olmuştur.»

1907 yılından sonraki gerileme ve yıkıntı yeni sorunlar yarattı, fakat 1912 yılına kadar süresiz bir ayrım devam etmedi. Hatta 1912'den sonra bile Lenin birleşme olanakları aramaya devam etti ve Martov ile (bir kere ile de kalmadan) yeni yeni denemelere girişti. Oysa Barbusse'e bakılırsa, yirmiüç yaşındaki Djugashvili, Lenin'in bile önüne geçmiş, ve ayrılma haberini «çok hoş haber»

saymış, ve «Herkül'ün başına geldiği gibi, güçsüz ve beceriksiz (vice) kalma ile güçlü ve meziyetli (virtue) olabilme anı ile karşılaştığında, hiç tereddüt göstermemiştir.» Barbusse'ün üslûp süslemeleri fazla parlak görünse bile, anlatmak istediği öz, Stalin'in kendisi de dahil, son zamanlardaki biyografyacıların hepsinin söylediklerindeki öze uygundur; hepsi aynı görüntüyü çizmeye çalışmaktadırlar. Bu durumda «arkeolojik» araştırmamıza biraz daha derinden devam etmemiz gerekli görünüyor.

> Lenin'le ilk tanışmam 1903'te oldu-diyordu Stalin, 1924 yılında, Lenin'in ölümünden bir hafta sonra, Kremlindeki Askeri Akademi öğrencilerinden bir topluluğa-Bu yüzyüze bir tanışma olmadı, doğru. Mektupla tanışmıştım. Fakat, öyle bir tanışmaydı ki, Parti çalışmalarımdan hayatım boyunca etkilerinden kurtulamadım. O günlerde Sibirya'da sürgündeydim. 1900 yıllarından beri Lenin'in devrimci çalışmaları hakkında edindiğim bilgiler, özellikle 1901'den sonra, Iskra'nın çıkışından sonraki çalışmaları, Lenin'in şahsında olağanüstü çapta birisini kazandığımızı anlamamı sağladı. Ben Lenin'i sadece bir önder olarak görmemiştim, onu Partinin gerçek kurucusu, ve iç sorunları ve âcil ihtiyaçları herkesten iyi anlayabilen tek insân olarak sayardım. Partimizin diğer liderleriyle karşılaştırdığımda benim gözümdeki Lenin hepsinin üstündeki kafa, hattâ vücut gibiydi -Plekhanov, Martov, Axelrod ve diğerleri karşısındaki Lenin liderlerden birisi değildi sadece, en üstün liderdi. Kavgaya girdim korku nedir bilmeyen, Partiyi alışılmamış ve yeni yollarda itip mücadeleyi sürdüren bir dağ kartalıydı... Öyle etkilenmiştim ki, o sıralarda Rusya dışında mülteci yaşayan bir arkadaşıma yazıp, fikrini sorma ihtiyacı duydum. Bir süre sonra ise, tam Sibirya'da sürgünde iken-1903 yılı sonlarındaydı-arkadaşımın yazdığı duygulu bir mektup, bir de Lenin'den kısa, ama çok anlamlı bir başka mektup geldi. Lenin'in mektubunda kısa sözlerle, fakat korkusuz ve acımasız bir tutumla Partinin pratik sorunları eleştiriliyor, ve Parti içindeki âcil sorunların bütünü üzerinde kısa, ama özlü ve doğru bir çalışma plânı çiziliyordu. Karışık ve güç şeyleri ancak Lenin basit ve açıkça yazabilirdi, her cümlesi anlamlı mektubu alınca Lenin'in tam bir dağ kartalı olduğundan hiç kuşkum kalmadı. Eski bir gizli örgüt elemanı olarak kazandığım alışkanlığa uyarak, Lenin'den aldığım bu mektubu ateşte yakmaktan kendimi alıkoyamamış olmamı hâlâ affedemiyorum. Lenin'i tanımam işte o günlerden başlamıştı.

Sevgili liderin sağlığından birkaç gün sonra verilen bu asılsız hatıralar üzerinde durdukça, karşımıza bir çok sorular çıkıyor. Askeri öğrenciler karşısındaki Stalin, mektubu yaktığına inandırmaya çalışıyor: fakat Krupskaya'daki suret nerede? Mektubun yazılmasında Ulyanov'ların, sırf mektuplaşma için tespit ettikleri bir adresleri vardı. Cenevre'de, Parti içindeki ayrılmanın üzerinden uzunca bir süre bile geçmemişti, ve Lenin'in kendisine dikte ettirdiği her mektubun, her notun, hatta yazılıp da sonradan gönderil-

meyen mektupların veya bizzat Lenin'in kendi eliyle yazılmış yazıların bile bir sureti Krupskaya tarafından saklanıyordu. Ve bu, «anlamlı, açık ve Partinin âcil sorunları üzerindeki plânlardan söz eden bir mektuptu.» Ne Krupskaya'nın arşivinde ve ne de hatıralarında Sibirya'daki Djugashvili'ye yazılmış bu mektubun bir izine rastlanmamaktadır.

Çok daha önemli soru: kendi hesaplarına göre, Stalin'in Novaya Udaya varması 29 Kasım'dan önce olması gerekirdi. Novaya Uda'da ise otuzsekiz gün kaldığı bilinmektedir; 5 Ocak 1904'te kaçmıştır. Öyleyse, Cenevre'den mektup alacak kadar vakti olmaması gerek, Kaldı ki Rusya'dan bile mektup gönderilse, kara kışın ortasında böyle bir mektubun erişmesi güçtür. Sibirya'ya sürülen siyasî mahkumlara, sürgün mahallerine varılıncaya kadar, Sibirya'nın neresine gidecekleri söylenmemekteydi. O bakımdan, Rusya dışındaki bir arkadaşına mektup yazması, ondan cevap almış olması: hatta Sibirya'nın neresinde olduğunu bile bildirmesi güç görünüyor. Kısacası, olayların doğru olmadığını olayların kendileri açığa vurmaktadır. Bunu, ölümünden sonra basılan Stalin'inde Troçki'de de görürüz.

Okuyucu bu örnekle artık anlamıştır ki, kendisini keşfeden bir insanın tarihinde en şaşırtıcı örnekle karşı karşıyadır. Bütün devlet kurumları, araçları, basın, sinema, ders kitapları, okullar, resim sanatı. vs. gibi merkezileştirilmiş ve büyük bir ulusun elinde ne varsa, ülkenin yöneticisinin geçmişini onun gönlüne göre düzenlemekte kullanılmaktadır. Karşı koyabilen kimse yok, aksine yazı yazmak «hainlik». Karşı koyanlar veya deliller ise ortadan kaldırılmaktadır. Geçmişi yeniden düzenleme konusundaki bu çabaların detayına inmek gereksiz. Zira büyük olaylarda bile-çok önceden beri Lenin'ci oluşu, Kafkasya bolşevizminde önemli kişi oluşu, dünyanın en kuvvetli adamı oluncaya kadar da kişisel öneminin durmadan büyümesi gibi-tartışma olanağı yoktur. Bu yüzden, konuyu detaylı olarak incelemek yararsız bir çaba olmaya yükümlü. Bu bakımdan, olaylar Stalin'in hayatına gerçekten ve önemli bir şekilde ışık tutmadıkça veya önemli toplumsal anlamlar taşımadıkça bizi ilgilendirmeyecektir. Göreceğimiz gibi, Stalin'in kendi yarattığı veya tasarladığı hayatı, geleceği yerlere gelmiş bir adamın geriye bakışına dayanmaktadır. Biyograficinin yapacağı iş ise, bu durumda, gölgelere bakıp, ilerisi için söz etmek olmaktadır. Fakat bazı bakımlardan bu gölge hayat, onun hayatına tarihte uygun bir yer vermek, ve kendisince değiştirilen yaşantısının gerçek karakterini ortaya çıkarmak için gerekli olmaktadır.

Lenin'in yazışma, yazı ve mektuplarıyla ilgili olarak Krupskaya'nın o sıralardaki kayıtlarına bakarsak, Stalin'in anlattıklarıyla ilgili hiçbir şey bulamayız. Askeri öğrencilere söylenmiş bir masaldır bu. Stalin'in sözünü ettiği günlerde Lenin, Cenevre'de bir genel mektup yayınlıyordu: **Örgütsel Amaçlarımız ve Görevlerimiz Üzerine Bir Yoldaşa Mektup** adını taşıyan mektup Eylül 1902 tarihinde A. A. Schneirson'a yazılmıştı. Lenin, sonradan bu mektubu basit bir dizgi basım makinasında çoğaltarak diğer yoldaşlara da göndermeyi yararlı görmüştü. 1903 yılı Haziran ayında ise Sibirya'daki Parti Sibirya Komitesi tarafından yeniden yayınlanmıştı. Mektubun, Sibirya'daki kaçaklardan biri tarafından bundan sonra verilmiş olması mümkündür. Bu mektup, gerçekten «Partinin âcil sorunlarını ele alan, açık ve çok yoğun» bir mektuptu. Eğer bu ihtimal doğru ise-bence, bundan daha yumuşak görünen ihtimal olamaz-Stalin'in Lenin öğrenciliği yıllarına bu tarihten başlayabiliriz.

Fakat bununla beraber, ortada sorular kalmaktadır: Lenin'le tanışıklığını öne almaktan Stalin'in muradı ne olabilirdi? Lenin'in ölümünden bir haftacık sonra bu açıklamalarının amacı neydi? Bunun nedenlerinden birisi, Lenin ile Stalin arasında, en son yılki, veya Stalin'in en son yılındaki, sıkıcı ilişkileri görünce ortaya çıkacaktır. Bir başka nedeni ise, Lenin'in ardından başlıyan iktidar mücadelesini inceleyince çıkacaktır. İktidar için Stalin'in çok önceleri, plânlı ve gizlice çalıştığını, en küçük ayrıntılara kadar hesaplar yaptığını görmek bizi sadece açığa çıkarmayacak, bizim için çok da şaşırtıcı olacaktır.

Başka bir temele dayanan bir başka neden ise, ne Beria'nın ve ne de diğer herhangi bir resmi biyografinin sözünü etmediği, Joseph Djugashvili ile ilgili bir polis belgesinden ortaya çıkmaktadır.

> Ajanlarımızdan aldığımız son bilgiye göre-diyor Tiflis Gizli Polis Şefi Karpov'un raporu- Djugashvili, Örgütte Soso ve Koba takma isimleriyle tanınmakta, ve Sosyal Demokrat Partide 1902'den beri görevli bulunmaktadır. Djugashvili önce bir Menşevik, sonra da. Bolşevik olmuştur. Bir propagandacı olduğu ve birinci bölüm (demiryolları) yöneticisi olduğu öğrenilmiştir.

Bu belge de, Zhordania başkanlığındaki Gürcüstan Cumhuriyeti Kızıl Ordu tarafından devrilince diğer Gürcü Polis arşivleri gibi, 1921'de, Bolşeviklerin eline düşmüştür. İlk kez, Gürcüstan Bolşevik gazetesi olan **Zarya Vostoka** (Doğunun Tanı)'nda yayınlanan bu belge başka hiçbir yerde, hiçbir zaman yayınlanmamıştır. Gazete Komünist Partisinin Tiflis şubesince çıkarılmaktaydı, ve bel-

genin yayınlanış tarihi 23 Aralık 1925'ti. Stalin'i'n kırkaltıncı yaş gününü kutlamak isteyen eski Gürcüstan Bolşeviklerince o sıralarda yayınlanan bir sürü belgeden biri olan bu rapora bir daha rastlanmadı. Konu ile ilgilenmeyen bir Batılı okuyucuya karanlık gözükebilecek nedenlerden dolayı (insan, yirmi yıl süren bir Bolşeviklik yetmezmiymiş diyor) Stalin bu belgenin kendisini onurlandıracağına inanmadı. Gençliğinde, pek çokları gibi kendisinin de, Noah Zhordania'nın başkanlığındaki Gürcüstan Sosyal Demokrasinin bir müridi olması yüzünden ortaya çıkacak sorunlar üzerinde hiçbir yorumda bulunmadı, redde kalkışmadı, açıklama yapmadı. Yazılarda, kitaplarda bu belgeye bir daha hiç atıfta bulunulmadı yalnız. Belgenin yayınlanmasından da kim sorumlu idiyse onun da cezasını bulduğu kuşkusuz.

Gürcü Sosyalizmi 1890'larda başlar başlamaz bütün Transkafkasya'ya şaşırtıcı bir hızla yayılmıştır. Çarlık hükümetinin görevlileri, hareketin başlangıcındaki ilk gelişmelerden hoşnut bile olmuşlardı. Orta Rusya'da, o sıralarda, Narodnik terörcülüğüne karşı denge sağlayacak bir hareket olacağı için Marksizmi serbest bırakmışlardı. Kafkasya'da da başlayınca, burada çok daha geniş bir serbesti tanıdılar. Bunun nedeni ise, Kafkasya'daki milliyetçilik hareketlerini parçalayacağını ummalarıydı. Bu yüzdendir ki, Marksizmin bahar günleri Orta Rusya'da çok kısa sürdüğü halde, Kafkasya'daki serbesti sürdükçe sürmüştü. Sorumlular bu manevralarının fazla akıllıca olmadığını anladıkları zaman ise, iş işten geçmişti. Gürcü sosyalizmi çok kuvvetli kitle hareketi olmuş, doğuşundan itibaren elde ettiklerini yok etmenin olanağı kalmamıştı. Başka yerlerdeki Marksist hareketlerinin tersine, sayıca az olan işçi ve aydınlarla yetinmeyen hareket, geniş köylü kitlelerine de geçmesini, bilmişti. Rusya'daki ilk açık ve kitlesel Sosyal Demokrat Parti de burada hayata gelmiştir. 1905-1906 yıllarının devrimci günlerinde bütün Kafkasya'da yönetimi ele geçirmiş, Gürcü prenslikleri, belediyeleri, temsilcilikleri harekete katılmış, köylerdeki ve kentlerdeki duma'ların desteğini kazanmış, saf orta sınıfın ve aydınların da harekete katıldıkları görülmüştü. Belediye meclisleri para toplamışlar ve Partinin Kızıl Muhafızlarını silâhlandırmaya yardım etmişlerdi. Çarlık Genel Valisi, Votontsov Dashkov bile Ermeni Tatar katliamının durdurulması için Partinin işe müdahale etmesini istemiş, aklı kıt memurların hoşuna giden bu ricayla da kalmayarak, Sosyal Demokratlara bu amaçla bin kadar asker mavzeri verdirmişti! (Chavichvili: **Patrie, Prisons, Exile,** s. 132). Daha sonra 1906 yılında resmi makamlar Transkafkasya'daki milli Duma se-

çimlerini, Rusya'nın diğer eyâletlerindeki seçimler bitinceye kadar erteleyerek, diğer yerlerdeki Sosyal Demokrat çöküntüsünün Kafkasya'da yılgınlık ve isteksizlik yaratmasına çalıştılar.

Hareketin kitle hareketi olma karakteri Bolşevizmin niçin yavaş gelişebilen bir hareket olduğunu (Stalinci tarih yazarlığına göre bu utanılacak birşey), niçin Avrupa'daki mültecilerin ve Rusya'daki yeraltı örgütündekilerin tersine, dar tartışmalardan uzak kalmış olduğunu da açıklamaktadır. 1905 ve 1906 yıllarıyla beraber Rusya'da bir kitle hareketi olan Sosyal Demokrasi, Merkezi Rusya'daki hizipler üzerinde bile, birleşmeden yana bir baskı kurmaya başlamıştı.

Lenin'in 1903 yılından beri elindeki sürüm malı olan «örgütlenme sorununda oportunizm», çok farklı örgütlenmiş bir harekette zaten yankı bulamamak zorundaydı. Çarlığa karşı silâhlı mücadele konusundà görüş birliğine varmış bir parti için «oportunizm» kulağa hoş gelen bir kelime olamazdı.

Transkafkasya sosyalizminin gerçek kurucusu (babası) Noah Zhordania idi. Lenin'le aynı yaştaki bu Gürcü aydını önceleri Merkez Rusya yeraltı örgütünde bulunmuş, sonra da, tıpkı Lenin'in yaptığı gibi Plekhanov'la çalışmak için Rusya dışına çıkmıştı. Zhordania ve yakın arkadaşları ile müritleri, tıpkı Plekhanov gibi hayatları boyunca ortodoks Marksist kaldılar. Ve gene Plekhanov gibi, iki hizbin arasında kaldılar.

1897 yılında, Rusya dışından dönen Zhordania ilerici gazete Kvali'nin (Karasapan) yazı işleri müdürlüğüne geldi, ve gazeteyi gün geçirmeden Gürcü dilinde yayınlanan «yasal Marksism»in bir organı yaptı. Çarlık makamları Gürcüstan'dan o kadar habersizdiler ki Rusya'da «yasal Marksizm» geçip gittikten sonra bile, yıllarca, bu gazetenin yayımı sürdü. 1904 yılına kadar gazete kapatılmadı! Altı yıl süren yayın hayatında, gazete, birçok polemik yayınladı, birçok fikirleri ilk defa ileri süren yayınlarda bulundu, eğitim çalışmaları yaptı, ve asıl önemlisi Transkafkasya koşullarına uygun bir Marksizm bulmak için incelemelerde bulundu. Hareketin programı ile ilgili bütün önemli belgeler Zhordania tarafından bu gazetede yazılmıştır. Gazete öylesine etken olmuştur ki, Gürcüstan Sosyal Demokrasisi Plekhanov'un izleyerek menşeviklerin eline geçtiğinde, ülke çapında Menşevizme karşı konulması için gerekli olan liderleri de bu gazete yetiştirmiştir. Nitekim, İkinci Duma'daki Sosyal Demokratlar grubunun lideri, Duma'nın en genç ve en kuvvetli temsilcisi, yirmialtı yaşındaki Gürcü, Hercule Tse-

retelli olmuştur. «Delinin biri», diyordu çarcı muhafazakâr **Novoe Vremya**, «delinin biri, ama Duma'nın en seçkin temsilcisi»). Hükümet, Tseretelli'yi hapse atıp, ilerisi için de seçimini önlemek amacıyla adaylık hakkını kaldırınca, bir başka Gürcüstanlı, Nicholas Chkheidze çıkmış, ve III. ve IV. Duma'lardaki bütün Sosyal Demokrat hiziplerin başına geçip, lider olmuştur. 1917 yılında Tseretelli geçici Hükümet üyelerinden birisi olmuş, Chkheidze ise Petrograd Sovyeti birinci Başkanlığında, ve sonra da Tüm-Rusya Sovyet Yürütme Kurulu Başkanlığında bulunmuştur.

İşte, Soso Djugashvili'nin Marksizm'i tatması da Zhordania ve arkadaşlarının çıkardıkları bu gazete ile olmuştur. Gürcüstanlı bir Marksist olup da bunu inkâr etmek tam bir kadir bilmezliktir; Lenin'in Plekhanov'dan birşey öğrenmediğini söylemek gibi birşey olur bu. Oysa Lenin, Plehanov'a şükran borçlu olduğunu her zaman söylemiştir. Keza, Troçki de Plekhanov'un kendisine açıkça saldırmasına rağmen, şükran duyduğunu söylemekten çekinmemiştir. Fakat ne Stalin, ne de resmi biyografyacıları, Stalin'in **Kvali** ve Zhordania'ya böyle bir şükran duyduğunu söylemekte istekli görünmemektedirler. Hizip dalaşmalarının etkileri yüzünden olsa gerek, geriye doğru tarih yazarlığı sonunda Soso'nun sadece Lenin'in geniş alnına sığmayan düşüncelerini izlediğini söylemek şart olmuştur.

Transkafkasya'daki Bolşevik hareketinin ilk tohumlarını atan da yine hükümetin kendisi oldu: tehcir ve cezaî sürgünlerle Kafkasya'da ilk tohumlar atılmış oldu. 1890 yıllarından itibaren «hapishane günleri biten» siyasileri bu uzak ve «emin» yerde «polis nezareti altında» yaşamaya gönderiyorlardı. Siyasi mahkumlar Kafkasya'ya gönderilirken, Orta Rusya'da yakalanan Gürcüstanlılar da yanlarına katılıyorlar ve birlikte gönderiliyorlardı. Yakalanıp, geldiği yere gönderilen bu Gürcülerden iki tanesi, ilerde, önde gelen Bolşevikler arasında gireceklerdi: Lado (Vlademir) Ketshoveli ve Abel Enukidze.

1900 yılında, Gürcüstan'a gelmiş Büyük Rusyalılara dört örnek verilebilir. Leonid Krassin, Mühendis; Baku elektirik santralını işletmekle görevlendirilmiştir. Michael Kalinin, makinist; Sergei Alliluev, çilingir, Tiflis demiryolu idaresinde görevlendirilmişlerdir. Victor Kurnatovski, Lenin'in yakın arkadaşı, kimya mühendisi olarak çalışmak üzere Tiflis polis idaresinden izin almıştır. Bunların dördü de Soso Djugashvili'nin hayatında önemli roller oynamışlardır.

Mühendis Krassin 1904 yılına kadar elektrik santralini işletti. İşyerinde, güvenilir Gürcü liderleri ile buluştu, toplantılar düzenledi, yasak edebiyatın Rusya'ya girmesi için gerekenleri yaptı, sahte pasaport işlerini düzenledi, para topladı, Merkez Komitesi olarak yapması gereken bütün görevleri yerine getirdi, yerel ve küçük çapta takvim işi yapan bir matbaayı ele geçirip bütün Rusya'ya kitap basan bir matbaa yaptı. Bu matbaa hakkında çok şeyler diyeceğiz.

Bu baş mühendis yaşadığı çifte hayatı öylesine güzel oynamıştı ki, Merkezî Rusya'da daha yüksek bir göreve atandığı zaman bile, ne idare, ne polis, ne de işletmedeki işçilerin hiçbir şeyden haberi olmamıştı. Dört yıl süren bu denli yoğun bir çalışma yapan, hareketin içinde, başka hiç kimse çıkmamıştır. Çalıştırdığı işçiler bile durumdan o kadar habersizdiler ki, idareye karşı yaptıkları bir grevde, idareci olarak Krassin'in görevden alınmasını istemişlerdi! Lenin'in niçin Krassin'e büyük bir değer verdiğini bu bile açıklamaktadır.

Okuyucunun hatırlayacağı gibi, dört yıllık Tiflis'teki görevinde bütün Rusya'daki en etkili Leninci Krassin, Merkez Komiteye Lenin tarafından sürüldüğünden beri taraflar arasında «arabulucu» olmaya çalışmıştı. 1903'teki Parti içi hizipler arasındaki parçalanma ve ayrılmanın ciddiyetine inanmayan Krassin, Çarlığa karşı mücadele yerine hizip çatışmalarıyla enerji tüketmeyi de gerekli görmüyordu. Krassin'in böyle düşünmesi yüzündendir ki, Rusyanın en büyük gizli matbaası olan Tiflis'teki matbaa 1905 yılına kadar her iki hizbin de yayınlarını basmayı reddetmemiş, Transkafkasya'daki partililer arasında bir ayrılmaya (split) meydan verilmemiştir. Gene okuyucuların hatırlayacağı gibi, Menşevikler arasında bulunan (1905) Troçki'nin kitap ve broşürlerini basıp, yayınlama işini düzenleyen de Krassin olmuştu. Lenin tarafından Merkez Komitesine sokulan diğer isim olan Victor Nogin'in de bir «arabulucu» olduğunu, ve onun da bir süre Kafkaslarda bulunduğunu belirtelim.

Ayrılma konusundaki etkileri bakımından Krassin'in etkisi, ayrılmayı geciktirmek isteyen birinin etkisi olmuşsa, diğer üç Büyük-Rusyalının etkileri ne olmuştur? Michael Kalinin'in o sıralarda Stalin'le karşılaşması olanak dışı değilse de, Kafkasya'da pek kısa bir zaman kaldığını da belirtelim. Kafkasya'ya gelişinden hemen sonra Tiflis demiryolcuları grevine karışan Kalinin birkaç ay sonra Merkezi Rusya'ya dönmüştü. Tam yirmibir yıl sonra «Sovyetler Birliği Başkanı», yani Tüm Rusya Sovyetleri Yürütme Komitesi

Başkanı olacaktı. Bu görev pek büyük şerefi olan, ama önemi olmayan bir işti. Sınırlı ufukları, basit ve halk adamı görünümü ile bu göreve getirilen Kalinin, kendisinin de arasından gelmiş bulunduğu köylü kitlesinin proleterleşmesinin bir sembolü olarak devlet binasının saçağına takılmış bir süs oldu. Görevi boyunca Stalin'den yana, ve Stalin'e yakın biri olarak yaşadı ve olgunluk yaşını da bitirip, kendi kuşağından olan Eski Bolşevik Muhafızlar grubundan pek az kişiye nasip olan şekilde; «ecel»iyle öldü.

Kalinin'in işyeri-arkadaşı Alliluev, daimi olarak Transkafkasya'ya yerleşti ve bir Gürcü kadını ile evlendi. Siyasal bakımdan önemli biri olamadı, ama Gürcü karısından doğan çifte dilli (bilingual) kızı aracılığı ile Stalin'e yakın biri oldu. 1918 yılında, Soso, Tüm Rusya Milliyetler Komiseri olduğu zaman Soso bu kızı, Nadezhda Alliluéva'yı yanına aldı, sekreteri yaptı. Bir yıl sonra ise, kız on yedisinde, Soso ise kırk yaşındayken evlendiler. İkinci karısı olan Nadezhda Alliluéva'dan Stalin'in oğlu Vasili ile kızı Svetlana dünyaya geldi.

1900 yılının göçmenlerinden dördüncü Büyük Rusyalı, Victor Kurnatovski, kişiliği bakımından Krassin kadar parlak biri değildi, ama Lenin'in en amansız, en kayıtsız ve şartsız izleyicisiydi. Çok olasıdır ki, **Iskra**'dan ve Lenin'den Soso'ya ilk söz eden, Soso'yu «tavizsiz Bolşevizm'e» ilk yönelten de Kurnatovski oldu. Beria'nın 1935 yılında yayınlanan Stalin biyografisinde, ikisi arasındaki ilişkiler şöyle anlatılıyor:

> «Tiflis'e varışından itibaren, Kurnatovski, Yoldaş Stalin ile yakın ilişkiler kurdu ve onun yakın arkadaşı oldu ve birlikte çalışmaya başladılar.»

Bu ifadeye göre, aralarında bir eşitlik, hatta Kurnatovski'nin Stalin'e tabiyeti söz konusu. Fakat kitabın hemen bir sayfa sonrasında yer alan, ve Marx-Engels-Lenin Enstitüsü Tiflis Bölümüne atfen verilen satırlarda ise şöyle denilmektedir: «Aralarında tartışma olduğu zaman, görüş ayrılıkları çıktığı zaman bütün yoldaşlar Kurnatovski'ye giderlerdi. Onun düşüncesine, fikrine, ve hükümlerine itiraz etmeden, söyleneni kabul ederlerdi.»

Bu cümledeki ifadenin ruhu epey demokratik ve canlı ilk Gürcü hareketinin o sıralar taşımakta olduğu anlayışa, sahip olduğu ruha hiç uymamakta; kör itiraz ve kişisel liderliğin kurulduğu günlerdeki değerlerle geçmişin yansıtıldığını göstermektedir. Fakat, kitabın geri kalan kısmında Beria'nın söylediklerinin tümüne ters

düşse bile, mutlak liderin Soso değil, Lenin anlayışının savunucusu Kurnatovski olduğunu belirtmek ilgi çekici olacaktır.

1904 yılı sonbaharında, Bolşevik Vladimir Bobrovski ve karısı, Lenin tarafından Kafkasya'ya gönderildi. Lev Borisovich, Kamenev adını almıştı, ve kendisine Kurnatovski'nin tutuklanması ve Krassin'in Orta Rusya'daki görevine atanması üzerine boşalan yeri doldurma görevi verilmişti. Kamenev çocukluğunu Gürcüstan'da geçirmişti ve bölgeyi tanıyordu. Tam bir birlik kurmuş ve kuvvetli hale gelmiş Gürcü hareketinde bir ayrılma yaratmak için var kuvveti ile çalışmaya başlayan Kamenev, birer ikişer etrafına adam toplamaya başladı. Kuşku yok ki, bunlardan biri de Soso'ydu. Kamenev'in parti temizliğine uğrayanlardan biri olduğu günden beri resmi parti tarihlerinde, onun bu çalışmalarından söz edilmemektedir. Bugünkü kayıtların doğruluğu ile yetinirsek Victor Taratuta'nın (okuyucu Taratuta'yı soygun ve müsadereler ile ilgili bölümde görmüş bulunuyor) hatıralarındaki gibi birçok şeyleri açıklayamama durumunda kalırız: «İlk buluştuğu, Kafkasya Bolşevik örgütleri lideri olarak sahip olduğu yetenekleri ile sivrilmiş Yoldaş Kamenev, Lev Borisovich oldu...»

Ne gariptir ki, tıpkı Krassin gibi ,Taratuta da bir yığın Kafkasya Bolşeviğinin adını saydığı halde Koba-Djugashvili-Stalin isimlerini hiç anmıyor. Bayan Bobrovski'nin 1934'de yazılıp Rusca yayınlanan, sonra Komintern tarafından yabancı dillerde yayınlanan basit hatıralarını bile Beria'nın biyografisi ile, veya Beria sonrası yazılmış biyografilerle bağdaştırmak güçtür. Bayan Bobrosvki 1904 yılı sonbaharında Tiflis ve Baku'da çalışmış, yeni kurulmuş olan Transafkasya Bolşevik Komitesine atanmış, Baku Komitesi Sekreterliği görevine getirilmiş, gizli basımevini kurmuş, eski tarz çalışmalarıyla çalışmasına imkân görmediği basımevini «çok büyük bir kuruluş olarak, çok yaygın iş yapan, gizliliğe hiç dikkat etmeyen» bir basımevi olarak nitelendirmiş, ve güvenliğini arttırmak amacıyla iki küçük parçaya ayırarak yeniden organize etmiştir. Hatıralarında hem kocasının çalışmalarını açıklamıştır, hem de Tskhakaya'nın, Japaridze'nin, Tsulukidze'nin, ve diğer birçoklarının yaptıklarını anlatmıştır. Djugashvili ile ilgili olarak söylediği ise- Beria'ya göre o zamanlar Bolşeviklerin bölgedeki tüm örgütlerini yöneten ve Kafkasya'daki tüm parti faaliyetinin dizginlerini elinde tutan Djugashvili'dir- 113. sayfada yer alan kısacık bir «hâlâ sesi duyulmayan genç Stalin (Soso)» cümleciğinden ibarettir! 1904 yılının büyük grevinden söz ederken de-ki, şimdiki resmi tarih yazıcılığına göre bunu da Stalin yönetmiştir-samimi ve hesap-

sız bir tutumla bu grevin de Menşevikler tarafından yönetildiğini söylemiştir: Grev üzerine söyledikleri şunlar:

> ...başlarındaki kitle lideri İlya Shendrikov'un olağan dışı becerikli demogojik konuşmaları... Baku (Bolşevik) liderliğinin kitle sorunlarını ele alış tarzındaki hata, pek doğru olmayan, bir bakıma akademik bir tarzdı. Ilya Shendrikov'un ateşli konuşmalarıyla boy ölçüşebilecek yetenekte kitleleri çoşturup harekete geçirebilecek bir adamımızın olmaması ise özel bir rol oynadı.

Bayan Bobrovski'in anlattığına göre, bir toplantıda Shendrikov'u eleştirmeye kalkışan Bolşevikler bizzat dinleyici işçilerce susturulmuşlardı. «Toplantıyı terk ettiğimizde yüreklerimizde bir sıkıntı vardı.» Bolşevikler bir karşı miting düzenlediklerinde ise, Shendrikov konuşmasını kesmeyerek; Bolşeviklerin toplantısının başlangıç saatine dek sürdürmüş; Bolşeviklerin toplantısını engellemiştir. Soso'nun «genç»liği ile ilgili yarım cümleciğin dışında, bu hatıraların Soso ile ilgili yeri hiç yoktur. Hatıralar Stalin'in elindeki devlet organlarının onayından geçtikten sonra, 1934 yılında, yayınlandığına göre, 1904 sonbaharı ile 1905 ilkbaharındaki olayları tam bir sadakatle verdiklerinden kuşku duyulması gereksizdir. Ne varki, hatıralar, Beria'nın görevlendirilmesinden ve geçmişi yeniden-kurmaya ve geçmiş günlerin insanlarını yeniden hatırlayıp, yaşatmaya başlamasından önce yazılmış ve yayınlanmış bulunuyordu. Bugün ise, Bayan Bobrovski'nin hatıraları, parti-içi temizlik öncesinin birçok belge ve kayıtları gibi, yakılmış bulunuyor.

Beria'ya göre, Zhordania'nın yarattığı büyük hareket «yasal Marksizm» ile kısıtlanmıştı, ve «Yoldaş Stalin, Ketshoveli ve A. Tsulukidze'nin başkanlığındaki Mesame-Dasi azınlığı «illegal» bir gazete çıkarmak için uğraşmaya başlamışlardı. Zira, «Yoldaş Stalin'in başkanlık ettiği azınlık Lenin'in yolunu, bolşevizmi benimsemişlerdi.»

Fakat, 1930'da Stalin diktatörlüğü altında yayınlanan **Büyük Sovyet Ansiklopedisi'nin** ondokuzuncu cildine bakarsak isimlerin sıralanışında da, anlatılan hikâyenin kendisinde de farklar olduğunu görürüz:

> Devrimci Leninist eğilimin başında -sayfa 578'den okuyoruz- M. Tshakaya, F. Makharadze, Soso Djugashvili [Stalin], A. Tsulukidze, ve diğerleri geliyordu...
>
> 1890'lardan itibaren, Sosyal Demokrat hareket legal ve illegal iki ayrı temelden, ve birdenbire gelişevermiştir... 1898 yılından beri editörlüğünde N. Zhordania'nın bulunduğu **Kvali** gazetesinde her iki

> eğilimi de savunan yazılar yayınlanmıştı... İhtilâlci Marksizmin savunucularının makaleleri bile **Kvali** gazetesinde yayınlanmıştır. Bu durum, legal bir basının sınırlarını aşmamakla birlikte, daha açık bir sınıf bilinci kazanılmasında gelişmeler sağlamıştır. Örneğin F. Makharadze'nin yazdığı makaleler gösterilebilir bu bakımdan. 1898 yılında, ilerki günlerin Gürcü bolşevizminin önderlerinden birisi olacak A. Tsulukidze, **Kvali**'de Zhordania'nın sahip olduğu duruma (position) itiraz ederek, işbirliğini terk edip, çıktı... O zaman [1903 yılında] bütün Transkafkasya, Gürcüstan Sosyal Demokrat Örgütü dahil olmak üzere, **Iskra**'nın yolunu tutmaya başladı. Ekonomizm açık destekçi bulamaz olmuştu. 1904 yılında **Kvali** kapandı. Yasa-dışı bir organ, birden, büyük bir ihtiyaç olarak duyulmaya başlamıştı... Bolşevikler, Lado Ketshoveli'nin başkanlığında, Baku'da yasa dışı bir gazete olan **Proletarii Brdzola**'yı kurmuşlardır... Gürcüstan Sosyal Demokratlarının çoğunluğu menşevizme yönelince, 1905 yılında durum değişti... 1905 yılı boyunca da bolşevizm ile menşevizm arasında amansız bir kapışma başlamıştır...

Bütün karışık ve çelişkin delillerle, az da olsa, bazı temel noktalar aydınlığa çıkmaktadır. Birincisi; açıkça anlaşılıyor ki, Stalin Kafkasların bir numaralı adamı olarak doğmamış, başkalarına çıraklık etmiş, ve başkalarından çok şeyler öğrenmiştir. İkincisi, Kamanev Kafkasya'ya gönderildikten, bir örgüt kurmakla görevlendirildikten sonraki 1904 yılında, Kafkaslarda bir Bolşevik grubu ortaya çıkmışsa da, bu kuruluş geniş Gürcü görünüşü taşıyan, yaygın bir kitle hareketinin gölgesinde kurulmuş, gelişmiş ve Kafkasya'daki genel örgüt ile sert bir ayrılığa girişmemiştir. İşte, Stalin'in yetiştiği ve bir hizip savaşçısı eğitimi aldığı küçük çevre budur.

Resmi biyografiler, Stalin'in bütün Transkafkasyayı birdenbire «bolşevizmin kalesi» haline çevirdiğini söylüyorlarsa da, kucak dolusu belge ve delil bunun tersini ortaya koymaktadır. Birleşik olarak bütün Partice yapılan iki kongrede de (1906'da Stockholm, 1907'de Londra) Kafkasyalı Bolşevikler tek bir delege çıkaracak kadar bile oy toplayamamışlardı. Dört Duma seçiminde de Sosyal Demokratlar Transkafkasya'dan birçok koltuk kazanmışlarsa da, bunların hepsini Menşevikler almış, Bolşeviklerin tek koltuk aldıkları görülmemişti. Bolşevizmin 1904 yılında ve 1905 yılında kuvvetlenmiş olduğu ne kadar söylenirse söylensin, **Büyük Sovyet Ansiklopedisi**'ne göre bile, «çoğunluk Menşevizmden yana kalmıştı.» 1906 yılında da Menşevikler ve Bolşevikler aynı partinin iki parçası olmakta devam ediyorlardı. Nitekim, Petersburg'da yayınlanan ve Lenin'in de yazı kurulunda bulunduğu **Sotsial Demokrat**'ın 13 Ekim 1906 nüshasının 7. sayfasında yayınlanan Transkafkasya'dan gönderilmiş bir haberde şöyle deniliyordu:

> Kafkasya Sosyal Demokrat örgütünün Dördüncü Kongresi birkaç gün önce bitmiş bulunmaktadır. Partinin üçyüz üyesi adına bir oy kullanma yetkisi taşıyan kırküç delegenin katıldığı Kongre'de oy verme yetkisi taşımayan on kadar delege de bulunmuştur. Söz alma ve oy verme yetkisi taşıyan birinci grup delegelerin altısının Bolşevik, kalanların Menşevik olduğu görülmüştür... En kalabalık delege topluluğu-yirmiiki-bugün için altıbin üyenin bulunduğu Tiflis'ten gelmiştir... Seçimler tek dereceli yapılmış, delegelerin hemen hepsi oy kullanmıştır. Baku dört delege ile katılmıştır. Bunların hepsi de Menşevikti... Bolşevikler tek bir Bolşevik görüşü bile sunma olanağı bulamamışlardır...

Görülüyor ki, Stalin'in çalıştığı ne Tiflis, ne de Baku şehri Bolşeviklerin elindeydi. Üstelik Bolşevik grubunun oranı da yedide birden fazla değildi.

1910 yılına uzanacak olursak, **Sotsial Demokrat'ta** (bu kere Paris'te yayınlanmıştır), «K. S.,» imzasıyla [Koba] yayınlanan bir başka haber göreceğiz. Baku'dan gönderilen haberde (report) Baku Bolşevik örgütündeki üyelerin üçyüzü aşamadığı bildirilmektedir. Baku'da çoğunluk Bolşeviklerdedir, fakat Menşeviklerle de («yüz kadar üyeleri var») birleşilmeye çalışılmaktadır. Ancak, «Menşevik yoldaşlarla birleşme işi henüz gerçekleşmemiştir, zira tek başına birleşme isteği, ayrılmışlığı ortadan kaldıramamaktadır.»

1912 yılına gelirsek, Menşeviklerin denetiminde bulunan Transkafkasya Bölge Komitesinden kendi yararlarına bir huruç hareketi ile çıkmak isteyen Bolşeviklerin hâlâ bu işi bile yapamadıklarını görürüz! Beria bile, isteksiz de olsa, bunu kabul ediyor, ve Transkafkasya Komitesine karşı bunun ilk hareket olduğunu söylüyor:

> 1912 yılı Nisan ayında-kitabının 150. sayfasında yazıyor-Menşevik Yıkıcıların yönetimindeki R. S. D. L. P. Bölgesel Komitesine karşı Tiflis Bolşevik örgütü harekete geçti... ve Bölgesel Komite tarafından toplantıya çağırılan Transkafkasya Konferansını boykot etmeleri için bütün Sosyal Demokrat örgütlere duyuruda bulundu...

Bu olaylar hakkında da gerçek bir fikir edinmek için o günlerde yayınlanmış gazeteleri karıştırdım. **Sotsial Demokrat'ın** 32. sayısında Kafkasya'dan gönderilmiş «Sr.,» imzalı bir rapor var:

> Bölgesel Konferansta yedi yerel örgütün delegeleri vardı. Baku temsil edilmiyordu. Tiflis Bolşevikleri grubundan da hiç kimse temsilci göndermemişti, bunun nedeni Bolşevik grubuna sadece danışmacı oy hakkı tanınmış olmasıydı-ve adamlarımız bu şartı kabul et-

mediler. En önemli ve başta gelen nokta Parti çalışmaları sorunudur. Legal örgütün, legal olmayan örgütün denetimi altında çalışması gerektiği fikrinden esinlenen bir rapor sunuldu. Konferans bu raporu onayladı ve kabul etti... Birinci sınıf, halisinden Bozguncular da vardı, fakat şimdilik kendi kişiliklerini ortaya çıkarmıyorlar... Yeni seçilen örgütlenme Komitesine bir Bolşevik ile, bir de kâh bizim görüşümüzden, kâh Kafkasya menşevizminden yana görünen birisi girdi...

Bu haberin tarihi 15 Aralık 1913'tür! Halâ açık ve kesin bir ayrılma olmamıştır!

Lenin'in sağlığı boyunca-ve hatta ölümünden üç yıl sonra bile-ünlü Komünist tarihçilerden Philip Makharadze, hiç kimsenin itirazına uğramaksızın, şunları yazabilmiştir:

O yılların Transkafkasya Sosyal Demokrat hareketi içinde [1897-1904], oportunist ve revizyonist eğilimlerin su yüzüne çıkması pek ender olurdu. Hattâ, bu eğilimlerin o sıralar hiç var olmadıklarını bile söyleyebiliriz...

1917 Devriminde, Rus arkadaşlarının, veya benzerlerinin tersine, Gürcüstan Menşevikleri hiç korku bile duymadan yerel iktidarı ele geçirmişler ve Noah Zhordania'nın Başkan olduğu bağımsız bir demokratik cumhuriyet kurmuşlardır. Sınırlarında bir ân önce barış kurmak ihtiyacında olduğu için, bir de «self-determination» inancına aykıra davranamadığı için Lenin bu Gürcüstan Cumhuriyetinin tanınmasından yanaydı. Keza, henüz yayınlanmamış yazılarından anlıyoruz ki Troçki de bu fikirden yanaydı. (Bu konuda bazı ipuçları için bakınız: Stalin, L. Troçki, Harpers, 1946, s. 266-8. Bunları doğrulayacak belgeler de editör Charles Malamuth tarafından Harward Üniversitesindeki Troçki'nin yazıları arasında bulunmuştur.)

Fakat Stalin ve yakın arkadaşı Orjonikidze böyle düşünmüyorlardı. 1921 yılında Kızıl Ordu birliklerini kullanarak gizli bir istilâ hazırladılar. Zhordania'nın hükümeti devrildi. Bunun üzerine Lenin, Orjonikidze'ye aşağıdaki önemli talimatı gönderdi:

Devrimden önce bile, belli şartlar altında, Gürcüstan'da Sovyet sisteminin kurulmasına karşı olmayan Zhordania veya benzeri kimselerle kabul edilebilir bir anlaşma yolu aramak çok, pek çok önemi haizdir. [Collected Works. Rusca Üçüncü Basım, s. 187-88, 2 Mart 1921 tarihli.]

Bu önemli mesajda iki nokta belirtilmeye değer: Zhordania ve Gürcü kitlelerine verilen önem («çok, pek çok önemli»), ve Gürcü menşevizminin kendine özgü siyasal karakterinin tanınmış ol-

ması. 1924 yılında bile, Zhordania'nın grubu yeni bir isyana girişecek kadar kuvvetliydi. Stalin, herkesin içindeyken, bu ayaklanmayı «opera komik ayaklanma» diye adlandırıyordu. Fakat Politbüro toplantısında şöyle diyordu: «Bütün Gürcüstan'ın sabanla altını üstüne getirmek gereklidir.» Öyle görünüyor ki, Lavrenti Beria'nın, 1935 yılında, kendisine karşı yazdığı tarihle lânetlediği zavallı Makharedze pek haksız «yanlış» söz söylememiş.

Makharedze'ye niçin «zavallı Makharedze» dediğimiz gelecek bölümde anlaşılacaktır.

BÖLÜM XXV

TARİH NASIL YAPILIR

«Kâğıtların gerçek diye sakladığı, üzerlerine ne yazılmışsa onlardır.»

—Joseph Stalin

Önceki bölümdeki anlatılanlar bizi şaşırtmamalıdır. Anlatılanlardaki çelişkilerin nedenini sadece Rus tarih yazıcılığının özelliğine bağlayamayız. Zira, 1903 yılında Lenin'in, yanındaki Iskra taraftarları ile birlikte, diğer partililerden ayrılmasının etkileri belli bir süre geçmeden Kafkasya'ya giremezdi. Üstelik, Plekhanov ve sadık Merkez Komitesi tarafından Lenin'in yetkileri kısıtlanınca, Rusya içindeki örgütte de bir şaşkınlık, karışıklık olmuş; herkes acele ile belli bir tarafı tutmak zorunda kalmıştı. Daha sonra 1905 yılından 1912 yılına kadar Parti içinde yeniden birleşme sağlanmıştı. Kafkaslar'da, o sıralarda, ortodoks, Sol-Plekhanovcu, ve kuvvetli bir kitle hareketi vardı. Hareket Bolşevik eğilimli olmadığı gibi, Orta Rusyadaki Menşevikliğe benzer sayılabilecek bir Menşeviklik özelliği de taşımıyordu. Aynı hareketin içinde küçük bir Bolşevik hizbi de vardı, ve Stalin bu küçük hizipteydi. Bolşevik grubu bütün örgütün içinde de devam ediyordu. Lenin'in sağlığında yazılan hatıralar, Parti belge ve kayıtları, devrim öncesi yazılmış raporlar, en basit tarihi gerçeklerin araştırmasına yarayabilecek deliller, sonradan inkâr edilmişler, değiştirilmişler, ortadan kaldırılmışlar, hatta yerlerine yenileri ikame edilene kadar bazan tahrip bile edilmişler; edilmeleri gerekmiştir. İşlerin bu dönüş noktası 1929 yılına rastlar: Stalin'in mutlak yönetiminin ilk yılına, kişisel efsane yaratmaya; geçmişin olaylarına, baştakinin gününü şanlandıracak yönde, yeni bir biçim vermeye başlanılan ilk yıla rastlar. 1935 yılındayken, Gürcüstan GPU'sunun, veya Gizli Polisinin başkanıyken kollarını sıvayan Lavventi Beria da, bu amaçla, tarihi yeniden yazmaya başlamıştır. 1936-38 döneminde, hatırat yazmış kimselerden

pek çoğu hatıralarını yeniden hatırlayıp, yeniden yazmaya başlamışlardır. 1938 yılında, bu kere bizzat Stalin, o vakte kadar anonim bir metin hâlinde var olan **Sovyetler Birliği Komünist** Partisi Tarihi'ni yeniden yazmış, bu eser Stalin'in «**Tüm Eserleri**»nin XV. cildi olarak yayınlanmış, yeni metindeki biyografik notlar, ve diğer notlar da Stalin'in denetiminden geçerek ayıklanmıştır.

Bu işlerin insancıl açıdan ne anlama geldiğini görmek için Stalin'in eski arkadaşı, Abel Enukidze'nin başına gelenleri bilmek gerek. Enukidze, Lenin'in partisinin en güçlü dayanağı olan işçi sınıfı içinden devşirilmiş ve ikinci derece liderler arasına kadar sivrilmiş biriydi. İşçi sınıfından devşirme aydınlar, Lenin'i izleyen entellektüellere benzemezlerdi: kişisel düşünceleri, sorunları, kırgınlıkları, kopmaları daha azdı. Onlara göre yaşamalarının anlamı, makinanın işlemesi için gerekli emirleri yerine getirmeye yaramaktı. Proleterleşmiş bir köylünün çocuğu olarak dünyaya gelen, ve Djugashvili'den iki yaş büyük olan Enukidze, Gürcüstan'ı terkederek Merkez Rusya'ya göçmüş, orada iyi bir zanaatkâr olmuş ve Marksizm ile ilk yetişmesini de orada gerçekleştirmişti. 1897 yılında Merkez Rusya'yı terk edip Kafkasya'ya dönen Enukidze, Tiflis demiryolu cer atelyesinde iş bulmuştu. 1902 yılının Nisan ve Eylül ayları arasında gizli teşkilâttaki faaliyetleri yüzünden sık sık Kafkaslardan sürülmüş, kaçıp gelmiş; sürülmüş, kaçıp gene geri gelmişti. Sonraki yıllarda devam etmiştir bu kısa fasılalı gelgitler. 1903 yılında Sibirya'dan kaçmış, yeraltı edebiyatında çalışmaya başlamış, 1903-1906 süresince Baku'da, yeraltına gizli bir mahzene yerleştirilmiş matbaada görev almıştı. Daha sonraları, 1907'de tutuklanmış, aynı yıl kaçmış: 1908'de tutuklanmış, Arohangel'e sürülmüş, kaçmış; 1914'de tutuklanmış, Turukhansk'a sürülmüş ve askere alınmıştır. 1917 yılında Sovyetler Birinci Kongresi'ne asker delege olarak katılmış, Sovyet Hükümetinde yüksek makamlara gelmiş, Komünist Partisi Merkez Komite üyeliğine seçilmiştir. Bu sert ve güvenilir Gürcü, Stalin'e o kadar yakındı ki, 1929 yılında Stalin'in ellinci yaş gününde hazırlanmasına karar verilen **Stalin'in Hayatı** isimli **symposium**'a katılması uygun görülen Stalin'in dört adamından biri olmuştu. Diğerleri ise Orjonikidze, Voroshilov, ve Kaganovich idi. Kaganovich, sonraları, Stalin'in kayın biraderi ve bir numaralı sözcüsü olacaktı.

1929 yılı Stalin'in ilk debdebe yılı oldu; o günkü debdebesine uygun olarak tâ geçmiş günlerinin olaylarına da yeni bir biçim vermeye başladığı ilk yıl oldu. Enukidze'ye verilen görev Stalin'in eski yılları ile Baku'daki yeraltı matbaası arasında bağlantılar kur-

maktı. Aynı konuyu Krassin ve Enukidze önceki hatıralarında geniş şekilde işlemişlerdi. Bunlarda Stalin'den hiç denecek kadar az bahsedilmişti. Söz konusu gizli matbaa 1923 yılındaki birçok hatıratta tartışılmış: bunlar kitap halinde basılmış, ilgili olarak kim varsa, hepsinin adları ortaya dökülmüştü. Ve bütün bu hatıratın hiçbirinde Stalin'den söz edilmemişti! Olaylar hakkında çok geniş bilgileri olan Enukidze, sonraki yıllarda Beria'nın yapacağı türden bu iş karşısında güçlük ve zorluklarla karşılaşmış, olaylara ve gerçeklere karşı saygısı yüzünden kendi güçlüklerini kendisi arttırmıştı. Stalin'in geçmişteki rolünü büyütmek yolundaki emekleriyle ne tuhaftır ki, Enukidze kendi düşüşünü hazırlamaya başlamıştı. Sadakatle yazdığı satırlar şöyle başlıyor:

> Bugün Stalin elli yaşında. Zaman nasıl geçiyor! Tiflis'teki Stalin'i, işimle ilgili olarak kendiyle konuştuğum genç Soso Djugashvili'yi bugün gibi hatırlıyorum... Vladimir Ketskhoveli, o günlerde, Baku'da küçük bir gizli matbaa kurmaya çalışıyor; güvenilir iki mürettip ile hurufat aranıyordu. O zamanki R. S. D. P. nin Tiflis Komitesi, şartlı olarak bunları vermeyi kabul etmişti. Bu şartlara göre bütün yayınlar ve bütün Baku'daki matbaanın eserleri... Tiflis Komitesinin denetiminde olacaktı... Ketshoveli, beni, hurufat ve mürettipler için ikinci kere Tiflis Komitesiyle görüşmeye göndermişti: «git, Soso'yu ara, ona herşeyi anlat, o sana yardım edecektir.» Soso ile kısa bir konuşmadan sonra istediğim herşeyi buldum...

Bu zoraki hatırlamaların saklanamayacak bir gerçeği ortaya çıkardığı açık: Djugashvili Tiflis Komitesinde üye değildi, veya üye olmuş olsa bile, Komitenin kontrolü onun elinde değildi; hattâ fazla sözü geçmiyordu. Bu durumda, Soso'nun Baku'da matbaa açılması için Ketskhoveli'ye talimat vermesi söz konusu olamazdı. 1923'te, Lenin ve eski yoldaşları henüz hayattayken bu matbaa ile ilgili olarak yayınlanan eserlerden açıkca anlaşılıyor ki, o eski Baku üzerinde Tiflis'in denetimi olmamıştır ve Baku'daki matbaayı kendi başına Ketskhoveli kurmuştur. Tiflis ise bu olayı kıskançlıkla karşılamış, ve sonunda, Krassin'in etkisiyle matbaa sadece Transkafkasya için değil, bütün Rusya için iş yapan bir matbaa olarak kurulmuştu.

Fakat, Stalin'in ajanı ve işkencecisi olan Lavrenti Beria bu anlatılanlardan farklı şeyler anlatmıştır. Beria'ya göre, Kafkasya örgütü merkezileştirilmiş bir örgüt olarak kurulmuş, ve Batum ve Baku'nun hiçbir örgütü olmamış, Tiflis ne demişse onu yapmışlar, Tiflis'ten oralara kim gitmişse oralarda yapılan işleri sırf bu adamlar yapmıştır. Beria, eski hatıralarını değiştirmesi için baskıda bulununca Enukidze'nin yıldızı da sönmüştü. Bu olayların oluşumu

acıdır, ama Stalin'in geçmişini anlamak, bu geçmişin nasıl değiştiğini görmek, Stalin'in hayatındaki belli başlı olayları, ve 1930'lu yılların sonlarındaki temizlik hareketlerinin gerçeğine varmak için bu acı olayları bilmek gerekir. Örneğin, ünlü Baku matbaasının kuruluş ve faaliyeti hakkındaki değişik anlatımları görelim. İlk anlatımla 1903 yılına dönüyoruz.

O yıl, Lado (Vladimir) Ketskhoveli, 1902 yılındaki tevkiflerin en önemli kişisi, gizli polisin elindeyken kapatıldığı hücrede vurulmuş bulundu. Kutsal kavgada ölmüş liderin ardından Parti bir risale yayınlamıştı. Risalede şu mersiye yer almıştı:

> Gürcüstan devrimci edebiyatının ilk yaratıcısı Lado idi. Burada devrimci matbaayı kuran, Baku işçileri arasında devrimciliğin tohumlarını atan ilk o olmuştu...(1)

Bu sözler, bu belge büyük matbaa hakkında yazılan ilk belgedir 1923 yılında: Bolşeviklerin, Sosyal Demokrat Partinin yirmibeşinci kuruluş yıldönümü kutladıkları yılda, belli başlı gizli yayın organlarıyla ilgili olarak çok sayıda yazılar yazılmış, kitaplar yayınlanmıştı. Leonid Krassin, örneğin, şöyle yazmıştı:

> En önemli matbaa bizim Baku'daki matbaamızdı. Bu matbaa, vaktinden evvel ölen, Gürcüstanlı yoldaşımız Lado Ketskhoveli tarafından 1901'de plânlanmıştı... Yoldaş Lado kolaylıkla çözmüştü problemi [matbaa satın almak için gerekli hükümet müsaadesini almıştı]. Kendi adına belge düzenlemiş, valilik mühürünü taklit etmiş, bu sahte belgeyi notere tastik ettirmişti... Matbaa işimizde Lado'dan sonra görevlendirilen Tifon Timurazovich Enukidze [gizli örgütteki ismi «Semion» du, Abel Enukidze ile karıştırılmamalıdır] olmuştu. Şimdi, 1923 yılında, banknot matbaamızın müdürü işte bu yoldaşımızdır... Semion bu matbaayı Tatar mahallesine kurdurmuştu, böylece A. S. Enukidze (Abel) dahil, bütün arkadaşlar tutuklansa bile, matbaa em-

(1) **Lado Ketskhoveli'nin Hayatı ve İhtilâlci Faaliyeti**'nden. **Tiflis, 1903.** İtalikler aslındadır. Kendisine atıfta bulunulan ihtilâlci gazete, Ketskhoveli'nin kurduğu ve editörlüğünü yaptığı, bildiğimiz **Brdzola** («Mücadele») isimli gazetedir. **Kvali**, Zhordania'nın editörü olduğu, legal Marksizm görüşünü savunan bir gazeteydi. İktibasta bulunduğumuz risâle, Kafkasyadaki parti içi ayrılıktan önceki birlik halindeki partice yayınlanmıştır; bu bakımdan hem geleceğin Bolşeviklerinin, hem de Menşeviklerinin görüşlerini vermektedir. Stalin, **Tüm Eserleri** [Collected Works]'nin I. Cildine yazdığı «Biyografik Kronoloji Bilgileri»nde şöyle diyor: «1901, Eylül Baku'da, Stalin'in insiyatifi ile kurulan illegal gazete olan **Brdzola**'nın ilk sayısı yayınlandı.» Burada, ne de olsa, 1901 yılında Baku'daki matbaayı kurduğunu söylemiyor Stalin, sadece Temmuz 1902'de Batum'da daha küçük bir matbaa kurduğunu söylüyor.

niyette kalmış olacaktı. 1904 yılında, Yoldaş Semion, Baku'daki bütün işleri A. S. Enukidze'ye bırakarak Moskova gitmiştir...

Matbaa ile ilgili olarak Abel Enukidze'nin, ve matbaada çalışan diğer kişilerin hatıralarına dönecek olursak-Krassin'inki ile aynı yılda yayınlanmışlardır-bu belgelerdeki anlatımları toplayarak birçok ayrıntıyı aydınlığa çıkarabileceğiz. Ketskhoveli yasal matbaayı kurarken zengin erkek kardeşinden iki yüz ruble almış; devrimci faaliyetlerinden vazgeçeceğini, bunun için de «efendice» bir hayat kurmak zorunda olduğunu söylemiştir. Tiflis'teki birçok kaynaklardan da daha başka yüzlerce ruble toplamıştır. Krassin ise zengin liberallerden sekizyüz ruble toplamış, başında eski Narodniklerden A. I. Novikov'un bulunduğu Baku belediyesinden de ikibin ruble borç almıştı. Krassin'in yardımları sayesinde matbaa genişlemiş, birçok dilde yayın yapacak şekilde çeşitli hurufat kasası, kesme makinası, presler, katlayıcılar, kalıp makinaları alınmıştır. Tatar mahallesinin altında durmadan genişleyen bu matbaada, önce iki, sonra beş, sonra yedi fedakâr matbaacı, manastırdaki katolik papazları gibi, birlikte çalışıyor, birlikte yaşıyorlardı. Hergün on saat çalışıyorlar, olağanüstü durumlarda ise saatle sınırlanmayan çalışmalara ses çıkarmadan katlanıyorlardı. Matbaanın ne havalandırma, ne de ısıtma tertibatı vardı; caddeye bakan pencereleri ise tuğlayla örülmüş, kapatılmıştı. Dikkati çekmemek için, gündüzleri tek kimse girip çıkmazdı. Geceleri üçer saatlik süreyle nöbetleşe dışarı çıkıp hava alırlardı. Hepsi aynı yerden yerler, hepsi 25 ruble aylık alırlar, hepsi aynı kitapları okurlar ve tartışırlardı. Dış dünya ile ilişki kuran ilk adamları Ketskhoveli, sonra Semion, sonra da Abel Enukidze olmuştur.

Krassin, gerekli tertibatı alarak Krupskaya'nın her çıkan **Iskra**'dan bir matris yaptırmasını, ve matrisi bilim kitapları içinde gönderebilmesini sağlamıştı. Bu matristen kendileri kopya çıkarıp, yayınlıyorlardı. Sınırlar boyunca tedbir alıp, **Iskra**'nın girişini önleyen polisler, çok geçmeden, Kafkasya'nın kuzeylerinde binlerce kopyasının dolaştığını görünce şaşa kalmışlardı. İran sınırındaki gözcülerini iki katına, üç katına çıkardılarsa da, fayda etmemişti. Gizli matbaa **Iskra**'yı onbin adet basıyordu. **Komünist Manifestosu**'nu; Kautski'nin **Erfurt Programı**'nı (bunun yüz tanesi lüks kâğıda basılmış, bir tanesi Kautski'ye gönderilmiş diğerleri ise zeki Krassin tarafından liberal sempatizanlara sunularak, büyük bağışlar toplanmıştır); Parvus'un **Savaş ve İhtilâl**'i, Troçki'nin 1905'teki ilk risalesi: Lenin'in **Ne Yapmak Gerek**'i ve **Köylü Yoksullara**'sı; ve diğer birçok kitaplar burada basılmıştır-dergiler, kitaplar,

gazeteler basımı, toplam olarak bir milyon nüshayı geçmişti. «Aramızda» diyordu Enukidze, 1923 yılında (Lenin ve Krassin sağlarken), «çoğunluk Bolşevikti, ama birkaç tane de Menşevik vardı. Farklı görüşlerimizin işimizi aksattığı hiç olmamıştır.» 1905 yılına gelinceye kadar; Bolşeviklerin üçüncü Kongresi yapılıncaya kadar, matbaa sırf bir Bolşevik matbaası olmuş değildi: 1905 yılında Krassin, artık, bir «arabulucu» olmaktan çıkmış, Üçüncü Bolşevik Kongresi Menşeviklerle birleşme kararını görüşürken, tekrardan yüzde yüz Bolşevikliğe dönmüştü. 1923 yıllarında yazılan hatıraların hepsi de, olayların bizim anlatmaya, özetlemeye çalıştığımız gibi cereyan ettiklerini doğrulamaktadır.

1926 sonlarına kadar **Büyük Sovyet Ansiklopedisi**'nin Dördüncü Cildinde, Baku matbaası ile ilgili olarak şunları okumak mümkündü:

> Baku matbaasını ilk düşünen ve kuran Ketskhoveliydi... 1903 yılında matbaa yöneticisi T. T. Enukidze (semion) idi...genel yönetim ve mali işler L. B. Krassin tarafından temsil edilen Merkez Komiteye bırakılmıştı... Baku matbaasının kurulması ile kapatılması arasında geçen zaman boyunca, İ. Bolkvadze, V. Dumbadze, S. Todria, K. Josha, İ. Sturua ve A. Enukidze bu matbaada görevlendirilmişlerdir.

Fakat, 1935 yılının başlangıcında, Transkafkasya GPU başkanı, Lavrenti Beria da, bu matbaanın tarihi üzerinde çalışmalara başladı. İlk yaptığı iş de, Pravda'da bir yazı yazarak, Enukidze'yi, eski yazdıklarının yanlış olduğu konusunda «itiraf»a zorlamak olmuştu. Ardından, 21 ve 22 Temmuz 1935 yılında, Kafkasya'daki Parti Görevlilerini toplayarak, iki gün süren, **Transkafkasya'daki Bolşevik Örgütleri Hakkında** isimli bir konferans verdi. Bunun metni Gürcüce, ve dünyanın bütün belli başlı dillerine çevrilip, yayınlandı. Sonraları yeni baskıları yapıldı, revizyondan geçirildi, tekrar tekrar, bazan yukarki başlık altında, bazan da **Stalin'in İlk Yazıları ve Faaliyeti** başlığı ile, yayınlandı.[2] Her iki başlığın, istenildiğinde, birbirlerini yerine konulabilmesi de gösteriyordu ki, Transkafkasya'daki olaylar Stalin'in ilk yazıları ve ilk faaliyetiyle sınırlandırılarak ele alınmışlardı.

---

(2) Amerika'daki baskısı, **International Publisher** isimli Komünist yayınevinin yayınları arasında çıkmıştır. Bunları dizgisi Moskova'da yapılmış, kitap olarak ciltlenmesi burada tamamlanmıştır. Kitabın bu baskısı Rusça dördüncü baskıdan çevrilmiştir ve her iki başlığı da taşımaktadır. Dördüncü baskının Rusça aslı ise, kendinden öncekinin «gerçek» diye tesis etmiş olduklarını yeniden düzelterek kendine göre yeni «gerçekler» tesis eden bir baskı olmuştur.

Beria'ya göre de, Baku matbaasını kuran Ketskhoveli'ydi, ama «Stalin'in önderliğinde ve Yoldaş Stalin'in başkanlık ettiği Tiflis Komitesinin gözetiminde.» Ve, komitedeki yöneticileri Stalin iknâ etmiş, «Yoldaş Ketskhoveli'ye hurufat, araç ve para verilmesini sağlamıştır».

Erkek kardeşinden ilk 200 rubleyi dolandıran, valiliğin mührünü taklit ederek matbaa ve hurufat için izin belgesi tanzim eden Ketskhoveli nasıl olsa ölmüştü. Keza, matbaa için büyük paralar bulan Krassin de ölmüştü. Yaşayan sadece Abel Enukidze kalmıştı: Bu yüzden de, 16 Ocak 1935 günü Pravda'yı okuyanlar dramın başlangıcını, Enukidze'nin kendi kendisini aşağılamasını gördüler. Enukidze'den istenilen görev «yeni gerçek»in ana çizgilerini çizmesi değil, eski gerçeği ve kendisini aşağılaması, halkoyunun hafızasının değiştirmesiydi. Olay şaşkınlıkla karşılanmıştı, zira Enukidze o zamana kadar eski savaşçıların en değerlisi, en güveniliri, Merkez Komite üyelerinin seçkinlerinden biri, ve Joseph Stalin'in yakın arkadaşı diye tanınmaktaydı.

> Ne yazı ki-diye yazıyordu Enukidze-bu sorun şimdiye kadar yeterince ele alınmamış, her zaman doğru olarak anlatılmamıştır... Ben bile «**Encyclopedia Gronat**»ta, ve Büyük **Sovyet Ansiklopedisi**'nde yapmış olduğum yanlışları düzeltmek zorundayım. Bu kaynaklarda benim de hayatım anlatılmakta ve Baku Sosyal Demokrat örgütünü sanki benim kurmuş olduğum söylenmektedir. Bu doğru değildir... En önemli rolü oynayan Lado Ketskhoveli olmuş; Tiflis Merkez Parti Grubu tarafından Baku'ya gönderilmiştir. O zamanlar Tiflis Grubunda Jibladze, Ketskhoveli, Stalin, ve diğerleri bulunmaktaydı.
>
> ...Lenin, Yoldaş Ketskhoveli aracılığı ile Baku Parti örgütüyle ilişki kurmaktaydı... Birçok yoldaşların yanısıra, ben sadece Ketskhoveli'ye yardım ederdim. Bu bakımdan, Yoldaş Ketskhoveli'nin Baku Komitesinin kuruluşunda, ve örgüte **Iskra**'cı bir Bolşevizm yönünde renk verme işinde oynamış olduğu rolü küçük göstermek çok büyük bir haksızlıktır. Ketskhoveli'ye oranla benim yaptığım işler çok küçük kalır...

Bu heyecan verici yazı, **Pravda**'nın koskoca sayfasında altı sütunda yer alıyor ve yarım sayfayı aşıyordu. Ancak, yazının okuyucuda bıraktığı intiba, Enukidze'nin kendi kendisini yalancılıkla, öğünme tutkusuyla suçlayan, aşağılayan bir yazı yazmış olmasından çok, halâ **Büyük Sovyet Ansiklopedisi**'ndeki yazılardan, ve 1923'te kullandığı kaynaklardan iktibasta bulunmaya devam etmesiydi. Gerçekten de, Enukidze'nin yapmak istediği uzun ve şerefli eserini karalamaktan çok, matbaa işinde kendisinin oynadığı rolü daha bir aydınlığa çıkarmaktı. Fakat, birdenbire Enukidze'yi ya-

lancılıkla suçlayanların aradığı, olaylara gerçek bir görünüm kazandırmak değildi: tersine, Stalin'e Kafkaslarda olan her olayda önemli bir rol oynamış adam görünümü verdirmek; herşeyin Stalin'in direktifleriyle başladığını göstermekti. Enukidze'ye yüklenen cürüm beşeri zaaflarıyla ilgili olmaktan çok, Stalin'in prestijini yükseltecek yolun üstünde dikilmiş olmaktı.

Makalesi **Pravda**'da yayınlamadan önce Beria ile görüşen Enukidze, onunla her satır, her cümle üzerinde tartışmış ve Parti organında yayınlanması için onun onayını almıştı. Fakat Beria için bu sadece bir başlangıçtı. İnsan halk karşısında kendi kendini aşağılayacak duruma gelmişse, aman bilmez düşüşü de başlamış demekti:

Altı ay sonra, **Transkafkasya'da Bolşevik Örgütleri Tarihi Hakkında** isimli kutsanmış incelemesini okumaya başlayınca, eskinin gözden düşmüş liderine ilk zamanlar yakıştırılan «öğünme tutkusuna kapılmak» gibi hafif sayılabilecek suç biçim değiştirmiştir:

> A. Enukidze, Transkafkasya Bolşevik örgütü tarihini bilerek, ve hasmane düşüncelerle yanlış yazmış... en bilinen tarihi gerçekleri ve olayları ahlâksızca ve kem gözle değiştirip, bozmuş; Baku'daki ilk matbaanın kurulmasını kendi işi gibi göstererek kendisine itibar sağlamak istemiştir... Bu yanlışlıkların ve bozmaların ortaya çıkışı ile karşılaşacağı tehlikelerden korkan A. Enukidze bu hatalarını kabul etmek zorunda kalmış, **Pravda** sütunlarında yayılanan makalesini yazmıştır...

Beria bundan sonra da dizgici V. Tsuladze'yi bulmuş (ki, önceki biyografilerde, söz konusu matbaada çalıştığına işaret edilmeyen biriydi) ve ona şu açıklamayı yaptırmıştır:

> Matbaanın bütün ömrü boyunca, Ketskhoveli, ben, ve diğer dizgicilerden başkası çalışmamıştır.

Kısacası, Krassin tarafından doğrulanan Enukidze'nin matbaadaki emekleri, resmi yakıştırmalarla ortadan kaldırılıyordu; ama diğer yandan da Tsuladze'nin «hatırası»nın yanlış olduğu anlaşılıyordu. Zira, matbaada çalışan işçilerin sayısını azaltıyor, çalışanların sadece üç kişi olduğunu (birisi esrarengiz şekilde ismi verilmeden geçiştiriliyordu) söylüyor, Krassin'in ve diğer birçoklarının hatıralarında belirtildiği hâlde Enukidze'nin ismini silmeye çalışıyordu.

Üç yıldan bile kısa bir süre sonra, Beria'nın gerçeklere sadık kitabının dördüncü basımı yapıldığında Enukidze hakkındaki cüm-

le de değişmiştir. «A. Enukidze, ölümlük bir halk düşmanı olarak teşhir edildiğinden beri...» «Ölümlü» idi gerçekten, zira kafasına yediği bir GPU ajanının mermisi ile ölmüştü.

Bu Dördüncü Baskının metni, uygar dünyanın bütün dillerine çevrilmeye lâyık görülmüştür; içinde «ölümlük» gibi kelimeler ve deyişler olduğu halde... Dokuzuncu sayfada ise, XXII. Bölümünde iktibas ederek verdiğimiz, Philip Makharadze'ye yapılmış bir uyarı bile vardı. Önemli bir dipnot kullanılmadan yapılan bu uyarı tekrarından da öğreniyoruz ki yetmiş yaşını bulmuş, ve bir zamanlar Gürcüstan Sovyet Cumhuriyeti Geçici Bakanlar Kurulunun Komünist Başkanı olmuş bu Gürcü tarihçi o sıralarda hayatta bulunuyordu. Dördüncü Basımdaki en korku veren cümle ise şöyleydi: «bundan böyle Yoldaş Makharadze'nin, kendi eserlerindeki yanlışlıkları ve saptırmaları gözden geçirmemekte, düzeltmemekte ısrar edecek hâli kalmamıştı»! Şimdi, «A. Enukidze, ölümlük bir halk düşmanı olarak teşhir edildiğinden beri» (s. 35) dip notundaki anlayışı ifade eden diğer dipnotları görelim. İşte, 155. sayfadaki dipnot:

> T. Zhgenti, B. Bibineishvili ve diğerleri, makale ve hatıralarında [!], Transkafkasya Bolşeviklerinin Menşeviklere karşı yaptıkları mücadelenin tarihi önemi hakkında sessizliklerini muhafaza etmişlerdir... Zhgenti ve Bibineishvili'nin Gürcüstan Bolşeviklerini zemmettikleri ve hiçbir sıkılma duymadan. Partimiz tarihini bozdukları ve gerçeklerden saptırmaya çalıştıkları açık değil mi?

Ve bir başka dipnot daha: «1937 yılında, B. Binineishvili bir halk düşmanı olarak teşhir edildi.»

Sayfa 168'de, Makharadze'nin bir kere daha ismi geçiyor, fakat bu kere «tarihi gerçekleri şerefsizce bozmak» ile suçlanmamakta, «ulusal ayrılıkçılar» grubunun bir üyesi olarak suçlanmaktadır. Bu grubun suçu, 1922 yılında, bir Transkafkasya federasyonu kurarak Sovyetler Birliğine dolaylı yoldan dahil olmak yerine, Gürcüstan'ın dolaysız olarak, kendi başına, Sovyetler Birliğine girmesini istemiş olmaktı.

> Gürcüstan ulusal ayrılıkçılarının yönetici grubunda [diyor metin] Ph. Makharadze, B. Mdivani, S. Kantaradze, M. Okujava, M. Toroshelidze, ve K. Tsintsadze bulunuyordu.

Bir başka dipnot ise, adları geçen bu dört kişinin akıbetini anlatmakta:

> 1936 yılında, B. Mdivani, S. Kantaradze, M. Toroshelidze-ve daha öncede K. Tsintsadze-halk düşmanı olarak teşhir edilmişlerdir.

1907 yılında, Kote Tsintadze, Kamo tarafından yapılan soyguların yönetimiyle görevlendirilmiş biriydi. Lenin'in sağlığındayken o da bir hatırât yazmış ve terörcü ve soyguncu Kafkas gruplarının kurulmasında rolünü büyüterek «öğünme tutkunluğu» göstermişti. («Seçkin yoldaşlarımız, özellikle Koba Stalin benim teklifimi onayladı, ve iyi karşıladı».) Lenin'in günlerinde ise, bu geçmişinden dolayı Tiflis Çeka'sının (gelecekteki GPU) ve sonra da Tüm Kafkasya Çeka'sının yönetimine getirilecek kadar kendisine güvenilmişti. Bir başka deyişle, Beria'nın yaptığı işte, Beria'nın ön geleni olmuştu. Fakat, 1931'de Stalin ile bir hizip çatışmasına girişince Sibirya'ya sürülmüş, ve orada ölmüştü. Budu Mdivani ve Sergei Kantaradze, tıpkı Philip Makharadze gibi Sovyet Gürcüstanı Halk Komiserleri Konseyi Başkanlığı görevlerinde bulunmuşlardı. Tiflis'teki Bolşevik Sovyetinin ilk Başkanı Lado Dumbadze, 1922 yılındaki Tiflis Sovyet Kongresi Presidyum üyeleri Misha Okujave ve Misha Toroshelidze gibi, onların hatıraları da hapis cezaları, sürgünler, ve ölümler sonucunda ortadan kaldırılmış bulunuyordu. Sadece yaşlı Makharadze ısrarla «yanlışlarını düzeltmiyor», ama ses de çıkarmadan, bildiğimiz kadarıyla henüz sağ olarak bekliyor.

Beria'nın, 1935 konuşmasında [eserinde] sözünü ettiği «Gürcüstan ulusal ayrımcılığı» sorununun ilginç bir geçmişi vardı, ve geleceği de ilginç olacaktı. 1923 yılında, Lenin, siyasal hayata katılamayacak kadar hasta düştüğünde, GPU Şefi Dzierszinski'nin yardımları ile Stalin ve Orjonikidze'nin yerel Gürcüstan Komünist Partisine, Gürcüstan Sovyet Hükümetine ve liderlerine karşı hazırlamakta oldukları felâket konusunda korkular duymaya başlamıştı. 5 Mart 1923 tarihinde Lenin, Troçki'ye verilmek üzere şu notu yazdırmıştı:

> Çok gizlidir. Kişisel
>
> Yoldaş Troçki'ye elden verilmesi:
>
> Sizden, bütün içtenliğimle, Parti Merkez Komitesinde Gürcüstan sorununu savunmanızı rica ederim. Şu anda Stalin ve Dzierszinski tarafından «araştırma» konusu. Onların tarafsızlığına güvenemiyorum. Gerçekten, çok olumsuz duygularım var onların tutumu hakkında! Eğer savunmaya girişir, fikrime katılırsanız, çok rahatlık duyacağım yerimde. Eğer görüşüme katılmazsanız, lütfen bütün evrakı geri gönderiniz. Bunu, görüşüme katılmamanızın bir işareti sayacağım.
>
> Candan Yoldaşlık duygularıyla selâmlarım,
>
> Ve, hemen ertesi gün birisine daha yazdı:
>
> Mdinavi, Makharadze ve Diğer Yoldaşlara: (Troçki ve Kamenev Yoldaşlara sureti verilmiştir)

Bu sorunda bütün kalbimle sizden yanayım. Orjonikidze'nin kabalığına ve Stalin ve Dzierszinski'lerin anlayışsızlıklarına çok sinirlendim. Sizin davanızı savunmak için şimdi bir konuşma hazırlıyor, ve bazı notlar yazıyorum.

Ortak duygularla
LENİN

Birçok sorunlarda olduğu ibi, Lenin «en iyi öğrencisi» tarafından sansür edilmişti. Bu notların hiçbirisi de, şimdi yayınlanmış bulunan **Bütün Eserleri** (Collected Works), **Seçilmiş Eserleri** (Selected Works), veya **V. I. Lenin'in Mektupları**'nda yayınlanmamıştır. Fakat, Lenin'in o zamanlar sekreterliğini yapan Bayan Glyasser, Bayan Fotieva ve Bayan Volodicheva'ların gözünden kaçmamıştı bu notların önemleri. Lenin, sekreterlerden ilkine, «Onikinci Kongrede Stalin'e karşı kullanılmak üzere bir bomba hazırladığını» söylemiştir. Fakat, iki gün sonra Lenin'e üçüncü kere kalb krizi gelmiş ve Kongre'ye katılamamıştır. Kongre Nisan'da yapılmıştır. Bu notlar, 16 Nisan 1923'te yapılan Merkez Komitesi toplantısında söz konusu edilmişler, toplantıda konuşan Stalin'in konuşma tutanaklarında: Troçki'nin 18 Nisan'da Stalin'e gönderdiği bir notta, 17 Nisan'da Merkez Komiteye yazdığı bir başka notta, ve 23 Nisan'da yapılan Kongre sırasında Stalin'in verdiği söylevde yer almışlardır. Fakat, bugün bunlardan söz etmek, bunlara atıfta bulunmak Sovyetler Birliğinde intihar anlamındadır. Resmi yayınlarda hiç böyle şeyler olmamış sayılmaktadır.

Tsintsadze'nin 1931'de, Mdivani, Kantaradze ve Toroshelidze'nin 1936'da ölmeleri bile bu işi sona erdirememiştir. Beria'nın aynı kitabının Dördüncü Baskı'sının 178. sayfasındaki bir başka notta şöyle denilmekte: «1936 yılında, R. Akhundov bir halk düşmanı olarak teşhir edilmiştir.» Akhundov bir Gürcüstanlı değil Azerbaycanlıydı. 1922'de, Azerbaycan da, yahut hiç olmazsa Azerbaycanın Komünist liderleri de Stalin'in plânına karşı koymuşlar, ve Sovyetler Birliğine, Kafkasya'da kurulacak bir Kafkasya Federasyonu üyeliği ile dolaylı olarak değil, otonom bir Azerbaycan Cumhuriyeti şeklinde, dolaysız olarak girmek istemişlerdi. Stalin ve Dzierszinski'nin «kovuşturduğu» cürüm işte bu Gürcüstan veya Azerbaycan «ulusçuluğu»ydu. Bu kovuşturma, Stalin'in kafasındaki ünlü «self-determination» hakkının gerçek anlamını bilmemiz için, manâlıdır.

Fakat, Beria'nın kitabının birinci basımında «halk düşmanı olarak teşhir edilmiştir» denilen «ulusal ayrımcılar» (national de-

viationists) listesinde yer alanlara yüklenen «suç», bu adamların ortadan kaldırılmasından bir yıl sonra bu kere bizzat Stalin tarafından işlenmiştir. Fakat GPU Şefi Beria, ne de olsa, nabza göre şerbet vermesini bilen bir savcıydı. Aynı Beria'nın, aynı kitabının Dördüncü Basımında, sayfa 190'da ise, bu adamcıkların kaderlerinin nasıl sonuçlandığını belirten bölümde, Stalin'in «Transakfkasya federasyonunun feshedilmesi, ve Gürcüstan, Azarbeycan ve Ermenistan'ın büyük Stalin Anayasasına uygun olarak Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği'ne üye olabilmeleri için vaktin geldiği» düşüncesinde olduğu açıklanıvermiştir.

«Kâğıtların gerçek diye sakladığı, üzerlerine ne yazılmışsa onlardır,» demişti Stalin vakti zamanında (**Marksizm ve Milli Mesele**'de). Böyle olunca da, Beria gibi değerli bir tarihçinin 1938 yılında, Transkafkasya ile kalmayıp, Tüm Birlik GPU veya NKVD, şimdi de MVD şefliğine getirilmesinde şaşılacak ne olabilir? Keza, Beria'nın tarihsel düzenlemeleri (revision) boyunca harcanan Enukidze, harcanan Mdivani, ve kendilerinden bir dipnotu ile olsun söz edilme lütfu gösterilmeyenler de dahil olmak üzere, birçoklarının kafalarına yedikleri birer kurşunla, tehlikeli hatıralarıyla birlikte ortadan kaybolmalarında şaşacak ne var ki?

(3) Metinler, Troçki'nin «Parti Tarih Bürosuna Mektup»unda İngilizce olarak (21 Ekim 1927) bulunabilir. Aynı metin şu eserlerde de bulunabilir: Leon Troçki, **The Stalin School of Falsification,** Pioneer Publishers, 1937, s. 69-70, ve Troçki, **Stalin,** (Harpers), s. 361-62.

BÖLÜM XXVI

DJVGASHVİLİ'NİN ÖĞRENCİLİĞE BAŞLAYIŞI*

«Ve köklenmiş bir ihtiras yap Onda
Düşünmeyi, bir bizim düşündüklerimizi,
Yasal olmayan işlere atılmaya tutkun,
Ve adsız olmayı, içimizden biri.

—W. H. Auden

1904 yılının başlarında Sibirya'dan kaçan Djugashvili doğduğu topraklara, Gürcüstan'a döndü. Dönüşünün iki anlamı olabilir; ya pek belli başlı devrimcilerden tanınmıyordu o sıralar, ya da gizli çalışmalara aşırı derecede yatkınlığı vardı. Belki ikisi de doğru. Zira, az önce belirttiğimiz gibi, Menşeviklere göre Batum hapishanesinin basılmasından Stalin sorumluydu. Polis kayıtları ise bundan söz etmiyordu. Kendisi ortada görünmeden başka oyuncuların iplerini ele geçirip, onları oynatmayı tercih etme konusundaki bu yetenek ve beceri, hikâyemiz boyunca hep önümüze çıkacak; Stalin'in bu özelliğini çok göreceğiz.

Dönüşünün bir başka anlamı, Gürcü dili konuşulan, Gürcüstan şartlarının sürdüğü bir ülkeyi kendisi için daha doğal bulmasıydı. Rusya dışına, yetiştirilmeye, konferanslara katılmaya, veya Rusya içinde başka görevlere atanmaya değer önemde biri olmamış; ulusal çaptaki liderlerin dikkatini çekmemişti belki de. Saint Petersburg'daki çalışma ve eylemleri ile ulusal çapta liderler kadrosuna girmiş olduğunu gösterebilmesi için bir devrimcinin hayatı için uzun bir süre sayılacak olan-yedi yıllık bir sürenin geçmesi gerekecekti. Milli mesele ile ilgili olarak temasta bulunmak ve teorik konularda yetişmesini, eğitilmesini sağlamak için Lenin'den, Rusya dışına davet alması ise dokuz yıl sonra olacaktı. Stalin'den önce bu çağrıyı alıp, Rusya dışında eğitim gören Troçki'ye, Kamenev'e, Zi-

(x) «Müritliğe» anlamında. (Ç. N.)

noviev'e, ve kendi yaşıtlarından diğer birçoklarına karşı duyduğu kıskançlıkla, bu adamların-sonradan yer altı çalışmalarında rollerinin küçültülmeye çalışılması arasında bir ilinti olması mümkün görünüyor. Gerçekte, Kamenev, örneğin, en azından Stalin kadar yeraltı çalışmalarına katılmış ve çoğu yıllarını da Gürcüstan'da geçirmiştir. Kamenev 1883'de-Stalin ve Troçki'den dört yıl sonradoğmuş, Tiflis'teki gynazia'dan mezun olmuş, Moskova Üniversitesinde öğrenciyken tutuklanmış, kısa süre hapis cezası çekmiş, sonra da Tiflis'e geri sürülmüştür. Tiflis'te çevresine topladığı demiryolu işçilerine Marksizm öğretmiş, ardından kundura fabrikalarında çalışan işçilere el atmıştır. 1902 yılı ortalarında Lenin'in yanında çalışmak üzere çağrı alıncaya kadar bu görevde kalmıştır. Paris'te, Troçki'nin küçük kızkardeşi Olga Bronstein'na rastlamış, sonraları onunla evlenmiştir. İkinci Kongre'den sonra Lenin tarafından tekrar Gürcüstan'a gönderilmiş, orada Bolşevik hizbini kurmuştu. Transkafkasya demiryollarındaki bir grevdeki faaliyet yüzünden polis ardına düşmüştü 1904 yılı Ocak ayında. Olaydan sonra Moskova'ya kaçmış, tutuklanmış, Temmuz 1904'te tekrar Tiflis'e sürülmüştür. 1905 devriminden sonra bir kere daha Rusya dışına çıkmış, tâ 1913 yılında Pravda'ya el koymak üzere Lenin tarafından Rusya'ya gönderilinceye kadar Avrupa'da kalmıştır. Birinci Dünya Savaşı boyunca, Stalin gibi, o da yıllarca Sibirya'da sürgünde bulunmuştur. Böylesi gelmeler, gitmeler; sürülmeler, kaçmalar her devrimcinin hayatında olağan işlerdendi.

Stalin'in asıl kıskandığı ise, yaşıtlarından Leon Troçki'nin yükselmesiydi. Zira, 1905 yılındayken bile genç bir devrimci olarak Petersburg Sovyetinin en ünlü kişileri arasında yer almış, ülke çapında tanınır olmuştur. Ekim 1917'den Lenin'in ölümüne kadar süren yıllar boyunca, Troçki ile Lenin'in ismi ayrılmaz bir işbirliğini dile getircesine birlikte geçerdi. Bu yüzden Lenin-Troçki ikilisinin anılarının yıkılması, bu ikilinin yerine Lenin-Stalin ikilisinin geçirilmesi; tarihin de buna göre yeniden düzenlenmesi gerekmiştir.

Sibirya'dan ilk kaçışında sonra, Joseph Djugashvili evlenmiş, aile kurmuştur. Stalin'in bu evlilik tarihi, hayatının birçok olayları gibi, karanlıktır. Çocukluktan arkadaşı olan Iremashvili'ye göre, evlenme 1903 yılında olmuştur. Oysa, o yıl Stalin hapisteydi. Diğerlerine göre 1904 yılıdır. Sibirya'dan kaçışından hemen sonradır. Troçki ise hissi bir şekilde, bu evliliğin Stalin'in siyasal faaliyetten elini uzak tuttuğu 1904 yılında olduğunu söylemiştir.

Pek dostça yazı yazmadığı bilinmekle beraber, Stalin hakkında çok şey bildiği için, Iremashvili'nin söylediğini doğru kabul etmek gerek.

Djugashvili'nin karısı Ekaterina Svanidze bir Gürcü kızıydı. Abisi ise Stalin'in, ilerde Sovyet Dış Ticaret Bankası Başkanı yapacağı bir yoldaştı. Karısı devrimci değildi. Basit, ev kadını görünümlü, köylü kafalı, kendisini kocasına adamış, itaatkâr, sadık, ve sorgu sual bilmez bir kadındı. Troçki bu evliliği bile, Stalin'e karşı kullanmış; Stalin'in Marksizm konusunda söylediği ile ettiği biribirini tutmaz biri olduğunu söylemek için parmağına dolamıştır. Bu görüşte, belli bir oranda gerçek payı olsa bile, biz bu evliliği değerlendirirken de Djugashvili'nin Kafkasyalı kökenlerini ve ortamını hesaba katmak zorundayız. Gürcüstan örgütünde, Merkez Rusya'da olduğu gibi, küçük ve doktriner devrimci aydın grupları yoktu. Kafkasya'daki hareket geniş kitleleri etkileyen bir kitle hareketi olduğu için, hem kitleleri etkileyen bir özü vardı, hem de kitlelerin tutumlarından etkileniyordu. Üstelik, Gürcüstan'daki harekette erkeklerle kadınlar arasında bir yakınlık ve eşitlik yoktu. Oysa, bunlar Rus partilerinin gelenekleri arasındaydı. İdealist terörcü çetelerinde kadınlar erkekler birlikte çalışmışlar, kuşaktan kuşağa akan işbirliği yakın arkadaşlıkların yaşamasını sağlayan bir ortam yaratmıştı. Kafkasya'da ise, ne bir Sophia Perovskaya, ne Vera Figner, ne Vera Zasulich, veya-bu sayfalarda hayatlarından söz ettiğimiz kadınlar arasından örnek verilecekse ne bir Nadezhda Krupskaya, ne Angelica Balabanoff, ve ne de bir Rosa Luxemburg bulunmuştur. Dağlı kabilelerde, Müslüman şehirlilerde, hatta Hiristiyan Gürcüstanlılar ve Ermenistanlılar arasında bile kadınlar muti yaratıklar olarak evlerinin dışında hayatları olmayan insanlardı. Kafkasya devrimcileri arasında, mücadele hayatında, yeraltı toplantılarında, hapishanelerde, sürgünlerde evlenmişler çok azdır. Zira, Kafkasya örgütünde çalışanlar arasında aşk ve mücadele yoldaşlığı birlikte gelişmiş değildir.

İremashvili, Djugashvili'nin karısı ile ilgisi hakkında şunları söylüyor:

> Mutlu bir evlilikti evliliği. Kuşkusuz, o savunup durduğu kadın ve erkek eşitliği kendi yuvasında yer almış değildi... Fakat, onun zaten kimseyle eşitlik içinde ilişki kurmaya hazır bir kişiliği yoktu ki. Mutlu bir evlilikti bu, zira, entellektüel yönden kendisi ile eşitlik iddiası besleyemeyecek durumdaki karısının gözünde bir yarı-ilâh olmuştu... Bir Gürcü kadını olarak, kadını hizmete hazır bir yaratık olarak yetiştiren geleneklerle büyümüştü... Tüm kalbiyle kocasının iyiliği için çalışırdı.

Geceleri toplantılara giden Soso'nun ardından sabahlara kadar dua eder, kocasının, Tanrının gazabını çekecek fikirlerden vazgeçip basit bir hayata, toprağa ve evine dönmesini dilerdi. Ruhu böylesi huzursuz bir adam, ancak evinde; aradığı aşkı ve sevgiyi ancak yoksul evinde bulabilirdi. O hayat içinde, bir karısı, bir çocuğu, ve bir de anası vardı kızıp, hor görmediği insan olarak.

Çocuk, Yasha (Jacop) Djugashvili adını almıştı. Evliliklerinden birkaç yıl sonra doğmuştur. 1911'de Kafkaslar'ı terk ettiğinde, Stalin'in karısı ölmüş bulunuyordu, ve çocuğunu geride bırakmıştı. Jacob ya Stalin'in anası ile, ya da kayınvalidesi ile kalmıştır. 1919 yılına kadar, İremashvili'nin Tiflis ortaokulunda öğretmenliğe başlamasına kadar Jacob'tan hiçbir haber alamayacağız. Öğretmeninin anlattıklarına bakılırsa pek parlak bir öğrenci değilmiş. O sıralardaki Tiflis, Sosyal Demokrat bir Tiflistir. Aynı Tiflis, Sovyet Gürcüstanı olunca Stalin, oğlunun alınması için adam göndermiş ve oğlunu Kremlin'deki dairesine getirmiştir. Yasha, Kremlin'de demiryolu mühendisliği üzerinde çalışmaya başlamıştır. Çekoslavak gazeteci Kurt Singer'in ilginç röportajlarında, «geri bir öğrenci olduğunu gösteren» Yasha, babasının emriyle okuldan alınmış; babası, «Mühendis olacağın yoksa, yürü kunduracılığa!» demiştir. Fakat Yasha bu emre uymamış, Kafkasya'ya gitmiş, ve orada elektrik teknisyeni olarak çalışmıştır.

1942 yılında Alman haber ajansları **Wehrmacht** kuvvetlerinin «Jacob Djugashvili, Stalin'in oğlu» ile diye birisini ele geçirdiğini bildirmiştir. Dünya'da olan biten herşeyle ilgilenen Sovyet basını ise hiçbir şey dememiştir. 1944 yılında, Vatikan'a yakın kaynaklar daha fazla bilgi vermişlerdir:

> 24 Temmuz 1941'de, Lesno yakınlarında Almanlar tarafından esir alındığında Jacob'un Kızıl Ordu'da teğmen rütbesi ile bulunduğu öğrenilmiştir... Vatikan'ın elinde, genç Bay Stalin ile Goering arasında 1914 Eylûl'ünde yapılan görüşmeye dair geniş bir rapor vardır... 24 yaşındaki genç komünist ile konuşan Goering, Almanyanın askeri ve sınai üstünlüğünden söz ederek; Batı uygarlığının diğer bütün uygarlıklardan üstün olduğunu söyleyerek onu etkilemek istemiştir. Jacob ise, Rus olmayan herşeye karşı nefret duyduğunu söyler. Nazi liderine, Moskova'nın birgün bilimde, siyasette, ekonomide dünyanın bir numaralı merkezi olacağını söyler. Kendi hayatı ile ilgili konularda geçen konuşma sırasında ise, babasını pek ender görebildiğini, Stalin'in çocuğu diye kendisine hiçbir ayrıcalık gösterilmemiş olduğunu söylemiştir... [New York **Times**, 4 Ekim 1944].

Bu raporun yanlış tarafı Jacob'un 24 yaşında gösterilmesidir. 1941 yılında Jacob, gerçekte 34 yaşında olsa gerekir. 1 Mayıs

1945'te, Dachau Kampı'na gelen ve 32.000 esiri kurtaran Amerikan Birlikleri ile ilgili bir haber veren New York **Times**'de, «Stalin'i'n 1941'de esir düşen oğlunun da kurtarılanlar arasında olduğu» söylenmektedir. Rus basınında, o sıralarda da, tek bir satır yazılmamıştır. Yaş sorunu da bu karmaşıklığa katılırsa, bu çocuğun Jacob olmadığını söyleyenlere; üçüncü bir çocuk olduğunu, Stalin'in Turukhansk'ta sürgündeyken Sibiryalı bir kadından doğmuş bir başka çocuk olduğunu ileri sürenlere inanmak gerekiyor. Stalin ile birlikte sürgüne giden Yugoslavyalı Komünist Anton Ciliga'ya göre, Stalin sürgündeyken bir erkek çocuğu olmuş, bu çocuk 1935 yılında, 20 yaşındayken Stalin'in nüfusuna geçmiştir. (A. Ciliga: **Siberie**, Plon, 1950, s. 287).

30 Temmuz 1945'te **Saturday Evening Post**'ta yazan Edgar Snow ise şöyle demiştir:

> Onsekizinde ve cazip bir kız olan Svetlana, Stalin'e yakın olan kimsedir... Stalin, Svetlana'yı «kâhya kadın» diye çağırırdı, fakat şimdilerde Svetlana evlendi ve artık ayrı bir yerde yaşıyor... Stalin'in iki de oğlu var, ikisi de Kızıl Ordu'da. Büyüğü, Jacob Stalin'in ayrıldığı [**sic**] karısından olmuştur. Jacob, savaşın ilk günlerinde Almanların eline düşmüştür. Jacob'un, Berlin yakınlarındaki bir esir kampında intihar ettiği açıklanmıştır. Diğer oğlu, Vasili, Stalin'in ikinci karısından olmuştur. Bu oğlu ise bombardıman uçağı pilotudur, ve Kızıl Madalya nişanı ile **Suvorov** nişanı kazanmıştır.

Stalin'in 1919'da genç Nadya Alliluyeva ile evlenmesinden dünyaya gelen Vasili (Svetlana'nın öz kardeşidir) hakkında ise Sovyet basınında birçok yazılar çıkmaktaydı. 9 Ekim 1944'te Albay Vasili Yosifovich Stalin olarak, diğer seçkin subaylarla birlikte, babasının düzenlediği törenle, özel bir şeref rütbesi almıştır. 30 Mayıs 1945'te ise, Albay Stalin, ikinci derece Suvarov Rütbesi alan yetmişaltı seçkin subay arasına girmiştir. 2 Mart, 1946'da ise Başkomutan (generalissima) Joseph Stalin bir emirname ile oğlu Vasili Stalin'i albaylıktan tümgeneralliğe yükseltmiştir. Daha sonra 1942 yılındayken de Kızıl Yıldız nişanı almış olduğu, 1945'te ise, «becerikli ve cesaretli liderlik» vasıflarından dolayı Suvarov rütbesine yükseltildiği açıklanmıştır. Mayıs 1948'de ise **Ogonek** -ajans- bir resim dağıtmıştır: «Tümgeneral Vasili Stalin, Başkan Stalin'in oğlu, Moskova'daki 1 Mayıs Geçit Törenlerine katılan Hava Kuvvetleri Birliklerinin başında.» O günden sonra da Stalin'in bu oğlu şereflerden şereflere koşmuş; koşturulmuştur.

Belirtilmeye değer nokta, Gürcüstanlı köylü kadını Svanidze'den doğan çocuğu Jacob, Stalin ismini değil, Djugashvili ismini ta-

şırken, Parti yoldaşı Allilueva'dan doğan çocuğunun gururlandırıcı bir şekilde Vasili Yosifovich Stalin (Basil, Josef Stalin'in Oğlu) adını taşımış olmasıdır. Jacob ile, Ciliga'nın Sibirya'da gördüğü diğer çocuk Stalin'in oğlu olarak tanınmaya isteksiz görünmektedir. Sovyet basınının bu çocukların varlıkları ile bile ilgilenmez görünmesi, Stalin'in bu çocukların babası olarak tanınmaktan çekinmesine bağlanamaz. Stalin'in babaları olduğu zaten bilinmektedir. Örneğin, Vasili geniş bir popularite kazanmış, fakat Svetlena'nın böyle bir durumu olmamıştır. Svetlana'nın evlenmesinde tek bir haber bile çıkmamış, Svetlana'nın kocasının ismi bile duyulmamıştır.

1905 ve 1906 yılları boyunca, iki çocukluk arkadaşı olan Soso Djugashvili ile Soso İreashvili'lerin yolları da, Kafkaslardaki Bolşeviklerle Menşeviklerin ayrılan yolları gibi ayrılmaya başlamıştır. Hiç kuşku yok ki, **Küçük Sovyet Ansiklopedisi**'nde **Stalin** ile ilgili maddede yazıldığı gibi 1905 ve 1906 yılları ayrılığın başlangıç yılları olmuştur: «Menşevikler için en nefret duyulan kimse Stalin olmuştu.»

İremashvili de bunları doğrulamaktadır:

> Mücadelesinin bütün hışmını bize; eski arkadaşlarına yöneltmişti. Her toplantıda, her yerde, her tartışmada en kaba şekilde, ve vicdansızca bize saldırmaya, her yerde bizim aleyhimizde nefret zehirleri saçmaya başlamıştı. Elinden gelse ateş ve kılıçla hepimizin kökünü kazımaya hazırdı... Fakat Gürcüstan Marksistlerinin ezici çoğunluğu bizden yanaydı. Onu üzen, kâhreden birşeydi bu.

Bu tartışmaların olduğu günlerdeyken, Djugashvili sevgili karısı Ekaterina'yı yitirmiştir. İremashvili, araları soğumuş olduğu halde, eski arkadaşlıklarının gereği bu cenaze törenine katılmıştır. Şöyle anlatıyor töreni:

> Çok üzgündü, bana da eski bir arkadaşı olarak çok iyi ve dostça davrandı. Sadık bir arkadaşını yitirmiş olmanın acısı, yüreğindeki kederi, bütün katılığına rağmen, solgun yüzünden okunuyordu sanki... Ağır ağır ilerleyen kalabalık mezarlığın kapısına geldiğinde, Koba kolumu dürttü ve tabutu göstererek şöyle konuşmaya başladı: «Soso, bu insancık benim taş kalbimi ısıtan tek yaratıktı. Şimdi öldü, ve bütün insanlara karşı duyduğum insancıl duygularım da onunla beraber içimden sökülüp alınmış gibi oldu.» Sağ elini yüreğinin üzerine bastırdı: «Kalbim yapayalnız, kalbim yapayalnız kaldı»...
>
> Karısını toprağa verdiği günden itibaren, insancıl duygularını birden, ve tümüyle yitirdi gerçekten. Çocukluk günlerinde gördüğü zalim babasında olduğu gibi yoğun ve hastalıklı bir nefret kapladı içini... Kendi içinde başlayan huzursuzluk ve nefret bütün insanlara karşı da aynı duyguları duymasına yol açtı.

Birleşmiş bir parti kurulmasına ön ayak olsun diye toplanan Kongre'de beklenmedik bir bölünmenin ortaya çıkışında, Djugashvili hapishanedeydi, ve Sibirya'ya sürgüne gitmek için yol hazırlıkları içindeydi. Lenin, daha önce gördüğümüz gibi, bölünmeye yol açan İkinci Kongre'den sonra, hemen bir «Üçüncü Kongre» için çağrıda bulundu. Aynı yıllarda, Djugashvili'nin 1904 yılına kadar Kafkaslar'da görevler yüklendiğini görüyoruz. Djugashvili Sibirya yolunu tuttuğu sırada, Lenin'in girişiminin de sonuç vermeyeceği anlaşılmış bulunuyordu. 1904 yılının Kasım ayında, on veya onbir ay sonra, Djugashvili Sibirya'dan dönmüş, Bolşevikler ilk defa olarak Gürcüstan'da ayrı bir hizip kurmayı, ve Tiflis'te Birinci Kongre'lerini yapmayı başarmışlardı. Bu Kongreye, Tiflis, Baku, Batum, ve Kutais'teki yerel Kafkasya örgütlerinden onbeş delege katılmıştır. Toplantıya, Lenin tarafından Kafkasya'da bir Bolşevik hizbi kurmak için gönderilen Leo Kamenev başkanlık etmiştir. Stalin'in ilk yıllarındaki çalışma ve eylemleri hakkında yapılan açıklamalara, yazılan yazılara inanmamakta haklıyız. Zira, söylenenlerin tersine, bu kongrede Stalin delege bile olmamıştır. Kısacası, ya Kafkasya Bolşeviklerinin ilk onbeşi arasına girecek kadar o sıralarda parlamış değildi, ya da Lenin ile Menşevikler arasında kesin bir tercih yapmamıştı henüz.

Doğaldır ki, bugünün uydurma tarihçilik anlayışı bu iki muhtemel görüşün de karşısındadır. Nitekim Marx-Engels-Lenin Enstitüsünün yazdırdığı Stalin biyografisinde, Gürcüstan bolşevizminin kuruluşu için en önemli toplantı olduğu halde bu Kongrenin esamesi bile geçmemektedir. Beria ise, **Transkafkasya'daki Bolşevik Örgütleri'nin Tarihi adlı** kitabında bu kongreyi görmezlikten gelememiştir. Kongrede okunan raporlardan, delegelerin sayılarından, mücadeleye devam için bir yönetim komitesi seçildiğinden, bu komiteye girenlerden uzun uzadıya bahsettiği halde, ufak veya büyük bir yığın isimle doldurduğu kitabında, ne delegelerin isimlerini vermektedir, ne de komitelere seçilenlerin kimler olduğunu söylemektedir. Parti içi temizlik hareketlerinin doruğa çıktığı yıllarda, Beria'nın kitabından birkaç yıl sonra bir kitap yazan Yaroslovski'nin **Stalin'in Hayatıdaki Dönüm Noktaları**'nda ise, parlak bir uslûpla, Birinci Kongre'ye «Stalin başkanlık etmiş bulunmaktaydı,» denilmiştir. Yaroslavski'nin zamanı, hatıraların yeniden hatırlandığı, tarihin yeniden yazılması diye bir bilim dalının hayli faal olduğu yıllara denk gelir.

Gerçekte ise, delegelerin tam liste isimlerini eski Parti tarihlerinden, kayıtlarından, Lenin sağken yazılarından, hatırattan bul-

mak mümkündür. Bunların hiçbirinde Stalin'in adı geçmiyor. Tersine, Lenin'in ölümüne kadar, hatta temizlik (purge) günlerine kadar yazılan hatırata göre, toplantı Kamenev'in başkanlığında yapılmıştır. Djugashvili'nin Konferansta veya yönetim kurulunda bulunmaması birşey değil, Stalin, Kafkas bölgesi delegesi olarak, Lenin'in o sıralarda «Çoğunluk Komiteleri Bürosu» adı ile kurduğu örgüte girerek, Bolşevik hizbi içinde yer alan ulusal çapta birisi olmayı bile henüz başarmış değildi. Kafkasya Kongresi, Lenin'in bu örgütüne katılması için Kamenev'i seçmiştir. Lenin'in yanındaki kurmaylarını teşkil eden bu grubun hepsi onyedi kişiydi. Djugashvili bunlar arasında da yoktu. Marx-Engels-Lenin Enstitüsünün Stalin biyografisinde ise, o sıralardaki Stalin, Lenin'in Üçüncü Kongre için açtığı kampanyada en yakın yardımcısı, Transkafkasya Bolşeviklerinin lideridir.» Kezâ, gene aynı çalışmaya göre, «Rusya Sosyal Demokrat Partisinin Kafkasya Federal Komitesinin gerçek yöneticisi» olmuştur. Oysa, biliniyor ki, bu sözü edilen komite o sıralarda Menşeviklerın elinde olduğu için, Lenin bunlarla mücadele edip duruyordu. Görülüyor ki, söylenenler tutarsız, gerçeklerle ilgisi pek yok.

Sonunda, Kafkasya Bolşevikleri, Üçüncü Kongreye göndermek için kendilerine delege seçerken, Kamenev, Tskhakaya, Japarid ze, ve Nevski'yi seçmişlerdir. (Bazı belirtilere göre, dördüncü kişinin ismi Nevski değil, Lehman'dı.) Fakat bir kere daha Djugashvili'nin izini kaybetmiş olduğuna işaret edelim.

Lenin'in sağlığında, veya 1920'li yıllarda yazılan yazılarda hep bu dört isim geçer. Sadece, Nevski'nin ismini bazan Lehman diye düzeltirler.

1930'ların birinci yarısında yazılan bütün tarihler, Stalinci grubun savaşında kullanılmak amacıyla yazılmışlardır, ve Transkafkasya Delegasyonu olarak Üçüncü Kongreye katılanları maksatlı olarak değişik vermektedirler. Örneğin Popov'un yazdığı Tarih'de (Moskova, 1934) Üçüncü Kongrenin önde gelen üyeleri sayılırken Kafkasyalı temsilci olarak Tskhakaya, Kamenev, ve bir de isimsiz «Bakulu İşçi» söz konusu edilmektedir. Knorin'in tarihinde (Moskova, 1935) ise, bir yığın kongrelerin üyeleri uzun uzun anlatıldığı halde bu kongreye kimlerin katıldığı şöyle dursun, kongrenin kendisinden bile söz edilmemektedir. Stalin'in kendi tarihinde ise (Moskova, 1938) hiçbir delegasyonun isim listelerinden söz edilmemektedir. Lenin'in sağlığındayken yazılan birçok hatıradan bir teki bile, Stalin'in eski günlerinin bu bölümünü; Üçüncü

Kongre örgütü ile yükümlülükleri uğruna giriştiği mücadeleyi, gerçek önderlerinin kimler olduğunu, veya Kongrece seçilen Bolşevik Merkez Komitesinde kimlerin bulunduğunu hatırlatabilmiş değildir. 1935 yılı gibi oldukça geç bir yıl içinde bile, Beria başka insanların hatıraları üzerinde çalışma işine koyulduğu sıralarda, Üçüncü Kongrenin otuzuncu yıldönümü dolayısıyla yazı yazan vefakâr ve sadık yoldaşlardan Piatnitski bile Stalin'den tek kelimecik olsun söz etmemiştir. Fakat bütün bu söz etmemeler birşeye yaramadı. Parti içi temizlikleriyle birlikte, hareketin başından beri Stalin'in Kafkaslar'da başta gelen liderlerden biri olduğunu göstermek, ve ülke çapındaki iki liderden biri olduğunu ispatlamak için ne gerekiyorsa, onlar yapılmaya başlandı. Bu büyük işin başarılabilmesi için de, koca Rusya devletinin tarihte görülmüş en büyük kitap yakma işine katlanması gerekti. Rusya'da, Nazilerin yaptığı gibi, sadece, karşıt ideolojilerin ve karşıt grupların kitapları değil, Stalin'den önce yazılmış bütün resmi kayıtlar, parti belgelerinin içindeki uygunsuz belge ve notlar da yakılmıştır. Hattâ Lenin'in, hattâ ve hattâ bizzat Stalin'in yazıları bile, o andaki resmi edebiyata uymaz görülünce, sansür edilmekteydi. Tek bir örnek verelim:

31 Aralık 1910'da, Stalin, sürgünde bulunduğu Solvychegodsk'tan Paris'e bir mektup göndermiştir. Mektup Rusya içinde de, Rusya dışında da birçok defalar yayınlanmıştı. Temizlik (purge) başlayınca mektup bir daha yayınlanmadı. Zira mektup şöyle başlıyordu: «Yoldaş Semeon! Dün bir yoldaş aracılığı ile mektubun elime geçti. Herşeyden önce, Lenin'e, Kamenev'e, ve diğerlerine en sıcak sevgi ve selâmlarımı sunarım...»

Fakat, temizlikten sonra da bu mektubu hem Beria, hem de Stalin kitaplarında iktibas etmişlerdir, fakat «sevgi ve selâm» kısmı ortadan kaldırılmıştır. Semeon'un ismi ise Lenin'in ve Kamenev'in ismi ile birlikte, içiçe geçmiş vaziyette verilmiş, mektup ikinci paragraf ile başlıyormuş gibi davranılmıştır. En son, 1946'da ise mektup bir kere daha, tam metin olarak yayınlanmış (Stalin, **Bütün Yazıları**, Rusca Basım, C. II. s. 209), ancak şu şekle girmiştir: «Yoldaş Semeon!... Herşeyden önce, Lenin'e ve diğerlerine en sıcak selâmlar...»

Metindeki bu son değişikliğin amacı, Leo Kamenev'in 1910 yılında, Pariste, Lenin'e en yakın insan olduğunu saklamaktır. Bir başka amaç ise, Kamenev'in Kafkasya Bolşevikleri içindeki en önemli adam olduğunu, Stalin'in bile o zamanlar yakından bildiği en büyük Bolşevikin Kamenev'den başkası olmadığını örtbas etmektir.

Üçüncü Kongre işini bitirmeden önce, Krupskaya'nın o zamanki Kafkas Bolşevik hizbi örgütünün durumu hakkında, **Hatıralar**'ında yazdıklarını işaret edelim. Bunlar, işin bir başka yanını aydınlığa çıkaran, işin gülünçlüğünü belirten önemli satırlardır:

> Kafkaslar'dan dört delege geldi-diye yazıyor- fakat boş delegelik sayısı sadece üçtü. Vladimir İlyiç, dördünden hangilerinin üç delegelik için yetkili kılındığını sordu. «En çok oy kimler aldı?»
>
> Mikha [Tshakaya], şaşkınlık içinde, sordu: Kafkaslar'da işleri oylamaya bıraktığımızı nerden çıkardınız? Biz her sorunu yoldaşça hallediyoruz. Kaç delegelik boşmuş, bunun önemi yok, hepimizi birden gönderdiler buraya.»

1946 yılında Stalin «Bütün Eserleri»ni yayınlamaya başladı. Gizli kalması gereken bir kaynaktan öğrendiğime göre, Beria 1935 yılından itibaren ilk kaynakları toplamış ve bunları şefine hazırlamıştır. 1935 yılında, Beria bu topladıklarını, kendisince yayınlanan Stalin'in **İlk Eserleri ve Faaliyeti** isimli kitapta kullanmıştır: Bunlar, şimdi de Stalin'in Bütün Eserleri diye yayınladığı kitabın ilk iki cildini meydana getirmektedir. 1935'ten 1946'ya kadar Stalin bu ilk iki ciltteki materyalin yayınlanmasına izin vermeğe çekinmiştir! Cilt III için böyle bir problem olmamıştır. Zira, önceleri de defalarca yayınlanmış materyallerden başka birşey yoktur içinde. Beria'nın yayını ile Stalin'inki arasındaki uzun süreli çekingenlikten insan ister istemez kuşkulanıyor; Stalin'in, hangi yazılar gün ışığına çıkmalı, hangileri çıkmamalı diye hesaplar yapmış olması akla geliyor. En son yayınlanmalarına karar verildiği zaman ise 1901 yılına kadarki belge ve yazıları görüyoruz, 1904 yılından itibarenki yazı ve belgeleri görüyoruz, 1901-1904 arasında hiçbir yazı ve belge göremiyoruz. 1901 yılında yazılmış olan makaleler de içerik ve uslûp bakımından birçok sorunlar ortaya çıkarmaktadır.

Bunların içinde hemen akla gelenleri Gürcüstan gazetesi **Brdzola**'nın birinci sayısındaki başyazıdır. Yazı, gazetenin izleyeceği siyaset ve tutumu hakkındadır. 1901 tarihlidir. Görmüş bulunduğumuz gibi, şimdi «başlatıcı, canlandırıcı, ve yönetici»si olarak Stalin'in gösterildiği ilk matbaayı da, ilk gazeteyi de Stalin'den üç yaş büyük olan Lado Ketskhoveli kurmuştur. İlk sayıdaki başyazının Ketskhoveli tarafından değil de Stalin tarafından yazılmış olduğunu ileri sürmek mümkündür. Yazıdaki fikirler **Iskra**'dan aynen benimsenmiş fikirlerdir, ve uslübu, sonraki yıllarda Stalin

tarafından imzasıyla yayınlanan yazılardan farklıdır. Uslûptan anlaşıldığına göre, bu başyazı genel bir yazı olarak yazılmış ve ortaklaşa bir grup tarafından kaleme alınmıştır.

Fakat **Bütün Eserleri**'ndeki ikinci makaleye gelince, içerik bakımından da, üslûp bakımından da durum çok daha karışıyor. Uzunca bir makale olan bu yazıda, yumuşak başlı insancıl birisinin, Batı Avrupa kültüründen esinlenmiş birisinin üslûbu var. Yazıda Rusya'daki öğrenci hareketlerine ve ekonomik veya siyasal bir silâh olarak grevin kullanılmasına karşı çok olumlu bir tutum görülüyor. Hele öğrenci hareketleri göklere çıkarılıyor. Stalin'in sezilmesi kolay üslûbuyla, düşünceleriyle bu yazı arasında hiçbir benzerlik yok. Soruyu kendisi hazırlayan, cevabı kendisi veren, karmaşık ve karanlık duygulara seslenen Stalin üslûbundan ayrılan bir yazı bu. Klâsik, düz, lirik, kitabı, saldırmasız, durgun, karşıt görüşlere veya sınıflara sert şekilde çatmaya heveslenmeyen bir yazı. Cümle kuruluşları (phraseology) ve fikirlerine bakılırsa, yazıyı yazanın Lenin'ciliğinden çok Plekhanov'culuğundan kuşkulanıyor insan. Yazıda, öğrenci örgütlerinden aşırı bir önemle söz edilmekte; bu örgütler için, «günümüzdeki toplumsal hareketlerin yaratıcısı, yöneticisi... Bu örgütlerin bize öğrettikleri dersten dolayı şükran duymalıyız: devrimci mücadele için sokak gösterilerinin ne denli büyük önem taşıdığını bize gösteren bu örgütler olmuştur» denilmektedir. Sokak gösterilerini, grevleri metheden bölümlere bir örnek sunalım:

> Bugünkü siyasal şartlarda ekonomik mücadele [grev] hiçbir şey sağlayamaz. Hür ülkelerde bile grevler iki yüzü keskin bıçaktırlar. Oralarda bile, işçilerin mücadele imkân ve araçlarına sahip olmaları gerçeğine rağmen - siyasal özgürlük, kuvvetli sendikalar, zengin gelir kaynakları-grevler çoğu defa yenilgi ile biter... Fakat bize gelince: grevlerin tutuklamalara yol açan bir suç sayıldığı, silâh kuvvetiyle bastırıldığı, bütün sendikaların yasaklandığı bize gelince, grevlerin tek bir anlamı vardır: **Protesto!** Protesto anlamları bakımından gösteriler çok daha önemli silâhlardır... Bir genel grevin Batı Avrupa'da örgütlenmesi güçtür, bizde ise imkânsızdır. Fakat gösterileri sırasındadır ki, işçilerin bütün kuvvetleri birleşivermektedir... [Stalin: **Bütün Eserleri**, İlk Rusca Basım, s. 29]

Bu makalenin, Mantashev ve Rothschild fabrikalarında grev hazırlamakta olan Stalin'e atfedilmesi tuhaf! Makalenin, grev karşısındaki tutumu ile Stalin'in ve genellikle Bolşeviklerin tutumu o kadar farklıdır ki, **Rus Sosyal Demokrasisi ve Âcil Amaçları** ismiyle Stalin'in **Bütün Eserleri**'nde yer alan bu makalenin ya bir başkasınca yazıldığını kabul etmek gerekiyor, ya da Stalin'in o za-

manlar bir grev lideri veya Leninci olmadığına inanmak. Bu ikilemin ne tarafı doğru olursa olsun, gerçek şu ki 1901'den sonra Stalin fazla bir yazı yazmamış, veya 1901-1904 döneminde yazmışsa, bunları yeniden yayınlamak istememiştir. Beria'nın, bizim yukarda iktibasta bulunduğumuz iki makaleden **Stalin'in İlk Yazıları ve Faaliyeti**'nde söz etmesi, fakat bunların Stalin'e ait olduğunu es geçmesi de çok anlamlı olsa gerektir! Gerçekten, şu anlaşılıyor ki, her ikisi de Ketskhoveli tarafından yazılmıştır (bknz. Beria, İngilizce basım, s. 34-37).

1905 yılı içinde, yavaş yavaş, ayağımızı basacak daha sağlam bir zemin buluyoruz. Djugashvili'nin Bolşevik hizbinde yer aldığını, bu hizbin Kafkasya'daki başlıca propagandacısı olduğunu gösteren kesin ve kuşkusuz belgeler edinmeye başlıyoruz. 1905 yılı sonunda, Tamerfors Bolşevik Konferansına delege olacak kadar yükselmiştir. 1905'ten önce Stalin'e yakıştırılan işler ve eylemler hakkındaki belgeler, yazılar en küçük bir tarih araştırması karşısında tutunamayacak kadar zayıf ve şüpheliyken, 1905 sonrası için belgeler, makaleler, olaylar hem bol, hem açık, hem de aksi iddia edilmeyecek kadar sağlam. 1906 ve 1907 yıllarından itibaren Djugashvili, Kafkaslar'da Lenin doktrinini yayan, savunan, tutarlı ve sık yazı yazan birisi olmuştur. Makaleleri, önceleri (İosif) Bibineishvili, sonraları ise Koba, Ko. K., K. Ko, Yoldaş K., K. Kato, Ivanovich, Koba Ivanovich gibi takma isimleriyle yayınlamıştır. 1908 yılında ise, K. Stefin, K. S. ve K. St., daha sonra K .Solin, K. Salin, 1913'te K. Stalin olmuştur imzası. 1913'te K. Stalin imzasını **Marksizm ve Milli Mesele**'ye atmıştır. K. Stalin imzasında, hem bütün Kafkaslarda ün saldığı Koba ismi, hem de dünya çapında ün kazanacak olan ikinci ismi Stalin (Çelikten Adam) bir araya gelmiştir.

1905-1907 yılları boyunca yazılan yazılarında, hâlâ genç bir adam olan (yirmialtı ile yirmisekiz yaşlarındadır) Djugashvili'nin bilgi, yetenek ve kendine güven bakımından hızla geliştiği açıkca görülmektedir. Bunun birçok sebebi vardı. Birincisi, tecrübe ve yetenek bakımından üstü olan Ketskhoveli'nin 1903'te suikaste kurban gitmesi; diğeri, üstlerinin de Kafkaslardan çekip gitmiş olmaları veya ölmeleriydi: Tsulukidze, 1905 yılında veremden ölmüş; Kurnatovski Sibirya'ya sürülmüş: Krassin ve Nogin yeniden Lenin'le barışmışlar ve Orta Rusya'da görev almışlar, Kamenev ve iki Enukidze'ler gibi orada çalışmaya başlamışlar; Zhordania ise Cenevre'ye dönmüştü. Djugashvili'nin önündeki yolları temizleyip, açan bir başka olay da, başta gelen Gürcü liderlerinin çoğunun, İkinci Kongre'ye katılan delegeler (Topuridze, Zurabov ve Knun-

yantz), ve Tseretelli ve Chkheidze gibi geleceğin Gürcü kitle liderleri dahil olmak üzere menşevizme kaymış olmalarıydı. Transkafkasya'nın yeni doğmakta olan bolşevizmi, bu yüzden, kendisine yeni bir liderler kadrosu bulmak zorunda kalmıştı. Bunlar ise Tskhakaya, Nevski ve Japaridze (Üçüncü veya 1905 Bolşevik Kongresi'nin delegeleriydi.) ile ünlü Shaumyan ve Makharadze idiler. Bunların arasındaki genç Koba Djugashvili belki hâlâ ilk adam değildi, ama siliklikten çıkmıştı artık.

1905 yılından itibaren açıkça Stalin üslûbu denebilecek yazılar başlar. O andan itibaren yazılar, imzalı da olsa, imzasız da olsa yazarının kişiliğini, Bolşevik eğilimlerini ortaya dökmeye başlar. Tek tük çıkmış risaleciklerin dışında, bütün yazılarında önce Lenin'den bir önerme alınır, sonra bu önermenin Kafkasya şartlarına göre genellemesi yapılır. Üslûp, hâlâ, yarı-dinsel özdedir: «... Mevud Topraklara bizi sadece proletarya götürebilir...», «Devlet kurumu insanlık onurumuzu alaya aldı ve küçümsedi, bütün kutsal varlıklarımızın kutsallığını heder etti...» Yazılarda sık sık skolastik metoda uygun kuruluş görülüyor: doğmatik sorular, ve doğmatik cevaplar. Yazılarda bir yığın **«bilindiği gibi»** (kak izvestno); **«herkesin bildiği gibi»** (vsem izvestno); **«açıktır ki»** (kak yasno) vs. ibarelerine rastlanmaktadır. Bunlar, genellikle, ileri sürülen önerilerin ispatlanması için bazı deliller göstermek gerektiğinde; bu gibi kritik cümlelerde kullanılmaktadır. Stalin Rusya'nın tek lideri olduktan sonra, bu kere Sovyet görevlileri arasında bu ibareler öylesine yayılmıştır ki; İngiltere'den veya Birleşik Devletlerden ileri gelen diplomatların çoğu Molotov'un, Gromyko'nun, Vishinski'nin, Manuilski'nin konuşmalarında bu mantığın izlerini görmekten kaçınamamışlardır. Gerçekten Sovyet diplomatlarının da **Kak izvestno** (çok iyi bilindiği gibi) diye diye, en tartışma götürür konularda uydurma «delil» kullanma alışkanlıkları dikkat çekicidir.

«Uslüp insanın kendisidir» denildiğine göre, bu konu üzerinde biraz daha durmak yararlı olacaktır. 19 Ocak 1905'te, «Birlik Komitesi» imzasıyla anonim olarak yayınlanan bir risalecik dikkat çekicidir. Başlık: **Kafkasya İşçileri, İntikâm Alma Günüdür!** Üslûp, hiç kuşkusuz, Stalin'in üslûbu. Risâlenin, 1905 Devrimi liderliğine Stalin tarafından yapılmış bir katkı olduğunu ispatlamak isteyen Beria, «Kanlı Pazar» olayından sonra silâhlı bir ayaklanma isteyen risâlenin yayınlanma tarihini bile bile es geçmiştir (Beria, s. 62-64). Troçki ise, yazdığı alaycı Stalin kitabında, Beria'nın sözlerini peşinen doğru kabul ederek, Lenin'in 22 Ocak katliâmı kar-

şısında duyduğu infiali bile görmezlikten gelerek («kırgınlık ve nefret yaratmak için yapılmış...»), Lenin'in infiali ile, Stalin'in soğuk ve bürokratik hesabını («Bunlar Parti Komitelerini düzenler... Mevud Toprağa bizi... sadece Parti komiteleri götürebilir») biribirlerine karıştırmış; çok büyük bir yanlışlık yapmıştır. Oysa risâle incelenecek olursa, Kanlı Pazar'dan önce yazıldığı, Kışlık Saraya yürüyenler üzerinde yapılan katliâmdan, sadece bir gün de olsa, önce basıldığı anlaşılmaktadır. Risâlenin asıl çattığı Çarlık yönetimi değil, «liberaller»dir. Risâle, liberalleri «Çar'a yardımcı olmak ve Çardan sadaka dilenmekle» suçlamaktadır:

> Evet baylar-diye devam ediyor risâlesi-emekleriniz boşuna! Rus devrimi kaçınılmaz, güneşin doğuşu kadar kaçınılmaz! Güneş'in doğuşunu durdurabilir misiniz? Sorun bu! Devrimin ana kuvvetleri kentsel ve kırsal proletaryadır. Proletaryanın derdinden anlayan ise Sosyal Demokrat Partidir, sizler değil Liberal Mösyöler! Bu «noktacık» niçin unutuluyor
>
> Rusya, horozu kalkmış dolma tüfek gibi, en küçük bir sallantıda patlamaya hazır. Evet, yoldaşlar, devrimin yelken açacağı ve alçak Çarın tahtını yer yüzünden sileceği günler yakın!... Elele verelim ve **Parti Komiteleri etrafında güç birliği yapalım.** Hiçbir zaman unutmamalıyız ki, sosyalist ülke dediğimiz «Arz-ı Mevud»a gidebilmemiz için sadece ve sadece Parti komiteleri bize yol gösterebilir, elimizden tutup bizi yönetebilir! Hepimizin gözlerini açan, bize düşmanlarımızı gösteren, bizi yenilmez bir ordu gibi örgütleyen... kederde ve sevinçte bizi hiçbir zaman yalnız bırakmayan ve her zaman hepimizin önünde yürüyen Parti olmuştur... Ve bizlere yol göstermeye, bizi yönetmeye devam edecek olan da, **sadece Partidir!** Genel, eşit, dolaysız ve gizli oylama ile seçilmiş kurucu bir topluluk (assembly), uğruna mücadele etmemiz gereken, şimdi, bu işte!...[1]

Yıkılmaya başlayan tahta yardım eli uzatan ve karşılığında sadaka dilenen liberaller ile, horozu kaldırılmış bir dolma tüfeğe benzetilen, yelken açmaya, çarlığın tahtını yeryüzünden silmeye hazır ihtilâl hakkında söylenenlerin bulanık görünümleri, Stalin'in süslemeli-konuşma üslûbunu hemen haber veriyor-duygulanma ve heyecanlı parıltıların olması gereken, ama olmayacakmış gibi görünen her yerde Stalin böyle konuşur. Kişisel dargınlık ve öfkelerin dışında kalan duygu ve hissilikleri anlatmak istediğinde Stalin'in kullandığı, hep bu «rhetoric» tir. Sosyalistler ile Liberaller arasındaki bir yığın ayrıntıyı, bir yığın sorunu, «güneşin doğmasını önleyebilir misiniz? Sorun bu!» şeklinde basitleştirmesi tipiktir.

---

(1) **Beria: Stalin's Early Writings and Activities,** İngilizce basımı, s. 63; Stalin: Collected Works, Vol, I, s. 74-80; siyahların tümü de orijinaldendir.

Kezâ orijinal metindeki siyahlar («**Parti komiteleri etrafında güç kuralım... bizi sadece komiteler yönetebilir... sadece Parti...**») de az tipik değil. Djugashvili'nin devrimcilik hayatını, ve Lenin'in onda ne bulduğunu anlamamız için çok yararlı bu sözler. Eski **Iskra** liderleri arasında Lenin **par excellence** bir örgütlenme adamıydı; Partiyi, işçi hareketinin kölesi değil, efendisi yapmakta ısrarlı; örgütlenmenin, zafere giden bir yol, eyyamcılığa karşı bir engel olarak kullanılmasından yana; halk kitlelerini Partinin, Partiyi ise Merkez Komitesinin denetiminde tutmakta kararlı bir liderdi.

Bütün bunlar Lenin'de ve öğrencisi Stalin'de aynı düşüncelere yol açmakta mıydı? Bu konuda, şimdiye kadar ele aldığımız yığınla problem yeniden karşımıza çıkacak. Şimdilik sadece şunu hatırlatalım: 1905'te kitlelerin beceriksizliğinden, insiyatifte bulunamamasından şaşkınlık geçiren Lenin, işleri rayına oturtmak için, bütün arkadaşlarını iknaya çalışarak, insiyatifi eski Parti komitelerine ve yeraltı örgütlerine; dar çevrelere vermek, ve Parti yapısını yakın bir kontrol altına almak için harekete geçmişti.

> Şimdi savaş içindeyiz-diye yazıyordu 1905'te sürgünden, peşpeşe gönderdiği mektuplarla arkadaşlarını uyarmaya çalışırken-Şimdiye kadarki hiyerarşik komite budalalıklarını ve oyalamalarını atın bir kenara... Aksi takdirde Komitetchiki [«Komite Üyesi»] olma şerefi uğruna, üzerinize basılmış resmi mühürlerinizle birlikte mahv-u perişan olacaksınız...

Ve 1917 yılının fırtınaları içinde de, gelenekçi ve rutinci yakınlarına karşı açtığı savaşta, gene klâsik parti örgütü anlayışıyla uğraşacaktı. Lenin, bu kere, «o eski Bolşevikler» de dahil, bütün yakınlarına 1905 örneğini hatırlatarak eski Bolşeviklerin bile «yeni ve yaşayan realiteyi incelemek, gerçeğin özel karakterini anlamaya çalışmak yerine, ezberlerindeki formülleri mekanik bir şekilde tekrarlayarak Parti tarihinde defalarca melankoli yarattıklarını» söyleyecekti.

«**Grau, teurer Freund, ist alle Theorie, und gruen des Lebens goldner Baum,**» diye seslenecekti arkadaşlarına Mefistofeles'ten. Ve, işte Lenin'in bir devrimci olarak kuvvetli yanı! Merkezileştirilmiş örgütlenmeye ve kitlenin böyle bir örgüt tarafından kontrolüne çok sıkı şekilde inandığı hâlde, milyon başlı kitle harekete geçtiğinde, bu köpüren, çağlayan, yaratıcı ve karşı konulmaz hayat canlanmaya başladığında, hemen, bütün görüşlerini ve teorilerini bir tarafa bırakabilme özelliğidir bu. Partiye zarar vereceğini anla-

dığı teorik düşüncelerini terk etmemek için, bir an olsun, ısrar etmezdi.

1905-1917 dönemindeki Stalin'in yazılarında böyle bir tutum arama yolunda sarf edilen emekler boşa gitmeye mahkûm. Stalin'de, ustasının örgütlenme konularındaki dogmaları ile ilgili alanlarda, ustasındaki özelliğin tersine, tutumsal bir esneklik hiç görülmemektedir. Gerçekten, Stalin'in 1905 yılında yazdığı, yapılacak işlerin programlanması ile ilgili yazıları-bunların tümünün fazla büyük bir cilt bile tutmadığını belirtelim-Lenin'in 1905 devriminden önce yazdıklarından yapılmış iktibaslar ile, bunların açıklanmalarından ibaret olduğu görülmektedir. Bu yazılarda Stalin'in savunduğu ise, hâlâ, kitleleri yönetmek, ve «spontane işçi hareketine sosyalist bilinç kazandırmak için» Sosyal Demokrat Partiye duyulan ihtiyaçtan ibaretti. Bunları, zaten Lenin de savunmuştu, ama 1905 devriminden önceki ihtiyaçlara uygun düşen bu görüşler, 1905 sonrası şartlarda değişmeden kullanılmıştır.

Stalin kuvvetli merkezileştirilmiş bir parti makinasının yaratıcısı ve şanlandırıcısı olarak Lenin'i cezbetmiştir dersek, Troçki'nin yıllarca gözden düşmesinin de «Leninizm»in bu yanı yüzünden olduğunu söylememiz gerekir. Troçki, Lenin ile birlikte Kremlin'de geçirdiği yıllarda parti makinasını diktatörce kullanmaktan çekinmedi gene de. Ama, böyle bir parti mekanizmasını kendisine bağlamasını, veya kendisi için böyle bir parti mekanizması yaratmasını bilemediği için, Lenin'in ölümünden sonra en büyük karşıtıyla giriştiği mücadelede yenik düştü. Belki karışık bir durum gibi gözükse de, Troçki, «Kitap Çocukları» kökünden gelmiş olması yüzünden taşıdığı Yahudilik mirası ile; ve çok daha dolaysız olarak, modern zamanların en büyük sosyolog düşünürünün öğrencisi olarak taşıdığı Marksistlik yazısıyla; dünyasının ve Rus dilinin ustası olarak taşıdığı edebi mirasıyla; ve kitleleri içinden yakıp, tutuşturan ve insanları küçük, kişisel sorunlarından çekip, çıkarıp tarih arenasında eyleme geçiren bir halk savunucusu olarak taşıdığı devrimcilik mirası ile, fikirleri (ideas) herşeyin üstünde tutan, bu fikirlerin anlatımında orijinalliğe açıkca önem veren, anlatımda tamlık, yazıda ve konuşmada ihtişam arayan, kişisel cazibesiyle etrafını etkileyen birisi olarak sivrilmiştir. Stalin'in beceriksiz ve kaba yazı yazmasından, halkı etkileyemeyen konuşmasından aldanan Troçki, rakibini zerre kadar adam yerine koymama hatasına düşmüş, ve onu «bulanık ve renksiz alelâde birisi» diye kabul etmiştir. Yazar olarak, hatip olarak teorisyen olarak Stalin alelâde biriydi ve öyle kalmıştır. Fakat önceleri Lenin'in makinasında

bağımlı bir öğe olan, sonraları bu makinayı işleten, transforme eden, genişleten tek adam olan Stalin'in, bu konuda, hiçbir eşiti olamamıştır. 1905 ve 1907 yıllarında; taşan hayatın selleri önünde bu makinanın yetersiz kaldığı heroic yıllarda halkın önünde, halkı coşturan bir lider olarak Troçki yükselmiştir. Aynı yıllar, Lenin'in, katılaşıp ölgünleşen doğmalarından sıyrılabileceğini göstermesini sağlamış; Stalin'i ise, sıradan bir parti makinası adamı olarak, duyduğu küskünlükle, arka plâna atmıştır. Fakat hiç kimse, ateşi bir kere başına vurduktan sonra ilelebet böyle bir hayata boyun eğemez. Nitekim Stalin'in de günü gelecek; Lenin'in ölümünden sonra, o zamana kadar kendisini parti makinasına adamış Stalin yükselmeye başlayacaktı.

Lenin'in 1905 ve 1917 yıllarında karşı koyduğu örgütsel fetişizme ve Leninci anlayışa sadece Djugashvili'nin bağlandığını söylemek niyetinde değilim. Bunlar, Stalin'den başka birçoklarında da görülebilir özelliklerdi. Bunu söylemem için, çokları tarafından o sıralar hiç tanınmayan Stalin'in, Lenin'in 1905 yılına kadar yazdığı mektupların tek muhatabı olduğunu kabul etmem gerekiyor. Lenin, bir yandan, kendi sert yanını gerektiğinde inkâr ederken, bir yandan da «sert» devrimcileri peyliyor ve çevresine topluyordu. Bunlar ise, doğal bir seçimleme sonucunda, Lenin'in etrafındaki kurmaylar topluluğuna katılıyorlardı. Bu durumdan bir Djugashvili mi yararlanmıştır? Ölüm Lenin'in elinden dizginleri alınca, Stalin'in koltuğa geçmesi nasıl oldu, bu açıklaması çok güç bir konudur.

> Stalin tam bir **komitetchik par excellence** idi-diye yazıyordu Troçki **Stalin** isimli alaycı eserinde-Kitleleri dolaysız etkileme için gerekli kişisel özellikden yoksun olduğu için, bütün gücüyle kendisini siyasal örgütün makinasında etken olmaya vermişti. Stalin'in evreninin ekseni Komitesiydi-Merkez Komite, ve Merkez Komiteden önce de Tiflis, Baku, ve Kafkasya Komitesi. Parti makinasına karşı beslediği kör sadakât, sonunda, ona büyük bir kuvvet sağlayacak; komitacıdan süper örgüt adamı, Genel Sekreter, bürokrasinin kişileşmiş sembolü, rakipsiz lider doğacaktı...

Gerçekten doğru. Troçki'nin eleştirmekte haklı bulunması mümkün, zira Lenin'in parti mekanizmasına on dört yıl karşı koymuş, eleştirmiş, 1917 Ekim devrimi liderleri içinde tek adam Troçki olmuştur. Cassandra gibi, o bildiğimiz kehânetimsi uyarıyı da Troçki yapmamış mıydı:

(*) Metinde «tribune» diye geçiyor. Eski Roma'da halkın çıkarlarını savunmak için, halk tarafından seçilen, büyük bir kamu görevi yüklenen memurlara verilen isim.

> Parti örgütü Partinin yerine geçecek; Merkez Komitesi parti örgütünden yerini alacak; en son olarak, diktatör de Merkez Komitenin yerine geçecektir?

Tarihin bu kadar motomot doğru çıkardığı bir başka kehânet görülmüş müdür? Ne varki, Stalin'in, unutulmaz 1905 yılı üzerine yazdığı kuru ve renksiz yazılarından sonra Stalin'e **komitetchik par excellence** damgasını vuran Troçki'nin de, 1917'de Lenin'in parti mekanizmasını kabul ettiğini hatırlamak zorundayız. Parti mekanizması anlayışına kapılıp, onu kabul ettikten sonra, günün birinde parti mekanizması tarafından yutulmak, geçmişteki suçlarından ötürü sorguya çekilmek kaçınılmaz olmayacak mıydı? Üstelik, günün birinde, bu parti mekanizmasına bağlı bir adam Troçki'nin kafasına dağcı kazması (Alpine pick) indirene kadar Troçki tek bir kere olsun, eskisi gibi, Parti mekanizmasını tenkid etmemiş, sadece, Stalin'in bu mekanizmayı kötüye kullanışını eleştirmiştir. Ölümü yüzünden bitiremediği Stalin'in hayatı hakkındaki eserinde, Leninci örgütlenme anlayışının yeni ve temelden bir eleştirisini yapmaya yönelen Troçki adeta bu yeni görüş değişikliğinden utanır, sıkılır gibidir. Kendi yazısı ile, bir mürekkep balığı gibi, bu yeni değişimindeki yerini belli etmekteydi:

> Bolşevik merkeziyetçiliğinde, veya daha önemlisi, profesyonel devrimcilerin yeraltı hiyerarşisinde, geleceğin Stalinizm'inin kök-budak saldığı hükmüne varmak, doğru bir düşünceden çok, bir haksızlık olur...

Daha çok bir haksızlık olur-fakat haksızlığa uğramayı da kabul etmiyor. Bitmeyen bu **pathetic** kitabının hiçbir yerinde, Lenin'in parti mekanizması anlayışını eleştirme işini kendisine konu edinmiyor; bunların yeniden bir değerlendirmeden geçirilmesine yanaşmıyordu Troçki. Sadece, bu parti mekanizmasının «Stalin tarafından yaratılmış olmadığını; Stalin'in bu mekanizmayı değil, mekanizmanın Stalin'i yarattığını» ve mutlak, kişisel bir diktatör başa geçince «parti mekanizmasının, kendisini, yöneticilik koltuğunda oturan kimsenin kötü kullanımına (usurpation) bırakıverdiğini» söylemekle yetiniyordu. Zira Lenin'in parti mekanizması ve örgütlenme doktrinini kabul ettikten sonra, «Stalinizm»in içtenlikli ve tutarlı bir eleştiricisi olamayan Troçki, artık sadece bu organları ve bu doktrinleri kötüye kullanan bir insanı eleştirmekle yetinmek zorunda kalmış oluyordu.

BÖLÜM XXVII

STALİN VE LENİN

Kafkasya giysileri giyinmiş, gövdesinde sıra sıra fişekler dolanmıştı ve mendilinde yayvan birşey vardı. Lokantadaki bütün müşteriler yemeyi, içmeyi bırakmıştı... Bomba getirmiş! Fakat sonra anlaşıldı ki, sadece bir karpuzla, biraz da leblebi şekeri getirmiş Lenin ve benim için. «Halam gönderdi,» diye bir de açıklamada bulundu utangaçca, bu eşsiz cesaretli, yiğit edalı kavga adamı... Son derece basit, eğitimsiz, ama nazik bir yoldaşa benziyordu... Kamo, sık sık Findandiya ile Petersburg arasında gidip geliyordu, her seferinde tepeden tırnağa kadar silâh doluydu. Anacığı her defasında, büyük bir dikkatle bağlardı tabancaları arkasına.

—Krupskaya: **Lenin'in Hatıraları**

Aralık 1905'te, Tammerfors Konferansında Stalin, Lenin'e ilk kez rastladı. Stalin'in Rusya'nın hâkimi olduğu günlerde yayınlanan Krupskaya'nın hatıralarına bakılırsa, Koba'nın, Krupskaya'nın üzerinde fazla bir etki bırakmadığını düşünmek gerekir:

O konferansa katılan delegelerden bir tekinin bile konferansı unutmuş olmaları çok güç. Konferansa katılanlar arasında Lozovski, Baranski, ve Yaroslavski vardı. Bu yoldaşları hatırlıyorum, zira bu yoldaşların geldikleri yerel örgütler adına okudukları raporlar hayranlık uyandıracak kadar güzeldi.

Djugashvili ise, liderliğini kabul ettiği adamın dikkatini çekememişti:

Partimizin dağ kartalını görmek ümidindeydim-demişti Lenin'in ölümünden bir hafta sonra Kadetlerle konuşan Stalin-Büyük bir adam görme ümidindeydim. Sadece siyasal anlamda bir büyüklük değildi bu. Buna isterseniz fizikî büyüklük diyebilirdiniz. Çünkü hayalimdeki Lenin, kocaman, güçlü, kuvvetli bir insandı. Fakat ne gördüm, şaşırtacak kadar normal görünümlü, zayıf denecek kadar ince, sıradan fânilerden hiçbir ayrımı olmayan biri...

«Büyük adam»lar için toplantılara geç gelmek, milleti tık nefes bekletip, sonra salona girip, bağırtı çağırtılardan sonra da, «Hışt,

Susalım!» diyenlerin arasından toplantıya katılmak olağan sayılırdı. «Susun, geliyor!» Bu tören bana hiç de yapmacık gelmezdi, zira dinleyicileri etkileyen, saygı uyandıran bir hava yaratırdı. Fakat bir de baktım ki, Lenin bütün delegelerden önce salona girmiş, yerine oturmuş, dip köşelerden birinde konuşmaya dalmıştı. Hem de sıradan bir delege ile havadan sudan konuşmaya başlamıştı... Açıkça söyliyeyim ki, böyle bir manzara ile karşılaşınca belli temel kuralların çiğnendiği zehabına kapılmıştım.

Kominterin toplantılarında, Komintern Yürütme Kurulu çalışmalarında, halk karşısında yaptığı konuşmalarda dikkat ettim, bu «tören» faslını hiç kaçırmazdı Stalin. Bu sözler, Stalin'in görmek istediği «büyük adam»dan çok, Stalin'in kişiliğini anlamakta önemli görünüyor.

1906 yılındaki Stokholm Birleşme Kongresinde, Stalin tekrardan Lenin'i görmüştü. Bu kere «yenik düşmüş» bir Lenin'di gördüğü.

> Bolşevik delegeleri hatırlıyorum; küçük bir grupçuk şeklinde Lenin'in etrafında toplanmışlar, gözleri Lenin'de, ondan birşeyler danışıp, öğrenmek istiyorlardı... Lenin'i hatırlıyorum; dişlerinin arasından tıslar gibi şöyle diyordu: «Ağlamak, sızlanmak yok yoldaşlar...» Sızlanan aydınlardan nefret, kendi gücüne güvenen ve zafere olan inanç—Lenin, o zaman bize bunlardan söz etmiştir.

Djugashvili'nin de, yenik liderin etrafında toplanmış kimseler arasında bulunmuş olması muhtemel, fakat, bazı nedenlerden dolayı, Stokholm Kongresini eleştirmek için Lenin'in hazırladığı bildiriyi imzalamamayı yeğledi. Bildiri «Eski Bolşevik Hizbi Üyeleri» adına yayınlanmış («eski», zira bütün gruplar «fesh» edilmişti), Krassin, Rykov, Bubnov, Taratuta, Voroshilov, Yaroslavski, Krupskaya, ve Lenin dahil yirmialtı kişice imzalanmıştı. Fakat, Stalin'in ismi, açıklanmayan nedenlerden, yer almamıştı. (Tam imza listesi Lenin'in **Derlenmiş Çalışmalar**'ının Rusca basımının IX. Cilt, 521. sayfasında bulunabilir.) Kaldı ki, Stokholm Kongresinde ortaya çıkan ve bir yıl sonraki Londra Kongresinde de şiddetini devam ettirdiği görülen çok önemli bir sorun yüzünden Stalin çelik halatlarla bağlanmış bulunuyordu Lenin'e. Lenin'in, Kafkasyalı özelliklerinden ötürü Stalin'e ilgi göstermesine yol açan bu sorun «soygun ve müsadere» sorunuydu.

Stokholm Kongresinde on kişilik bir yürütme kurulu vardı. Bolşeviklere sadece üç koltuk bırakılmıştı. Bolşevikler Krassin, Rykov, Desnitski'nin isimlerini verdiler. Londra Kongresinde ise, onbeş üyeliği de, yedekleri de aldılar. Bu kere Lenin, Bogdanov,

Krassin, Zinaviev (bu kongre için yeni bir isimdi), Nogin, Rykov, Taratuta vardı. Bolşevikler, ayrıca, onyedi kişilik bir gizli hizip merkezi kurmuşlardı. Yukarda adı geçenler bu merkezde de görev almışlardı, ve bunlara ilâveten Kamenev, Marksist tarihçi Pokrovski, ve bizi pek ilgilendirmeyen diğerleri de burada görevlendirilmişlerdi. Fakat bütün bu üçlü, onbeşli, onyedili kurulların içinde Koba Djugashvili adı görülmemektedir. Beria'ya, Yaroslavski'ye, Lenin Enstitüsünün biyografisine inanılacak olursa, bu isim geçmeme olayı tuhaf. Bu kaynaklara kalırsa, o zamanlar da hâlâ, ün yapmamış Stalin, Lenin'in baş danışmanı ve Lenin'den sonraki ikinci adamdı.

Stokholm Kongresinde, köylü sorunu ortaya gelince Stalin ile Lenin'in aynı düşüncede olmadıkları ortaya çıktı. Okuyucuların hatırlayacakları gibi, Lenin toprakların «millileştirilme»sinden, Plekhanov ve Menşevikler ise «beledileştirilme»sinden yanaydılar. Djugashvili ise, Bolşevik çoğunluğu gibi, ne Lenin'den, ne de Plekhanov ve Menşeviklerden yanaydı. Her iki görüşü de reddetmişti:

> Köylü kitlesi ile devrimci, ama geçici bir ittifak yaptığımıza göre-diyordu Djugashvili-köylülerin talepleri ne ise onları desteklememiz gereklidir. Köylülerin ekonomik gelişme hakkında istek ve ihtiyaçları ile bizim devrimimizin seyri arasında bir çatışma olmamasına dikkat etmeliyiz. Köylülerin istediği toprakları üleşmektir. Üleşme istemeleri, yukarki olguyla çelişkili değildir. Kısacası, bunun anlamı, toprağın tam bir üleşime uğramasını desteklemeliyiz demektir. Sorunu böyle, bu açıdan bakılırsa, millileştirme görüşü de, beledileştirme görüşü de kabul edilmemek gereken çözümlerdir. [Kongreden Dakikalar s. 59.]

Sonunda doğru çıkan görüş Djugashvili'nin savunduğu görüş oldu. Ve 1917 yılında, Djugashvili'nin kehânetine uygun olarak, millileştirme yerine, toprakların üleştirilmesi görüşü kabul edilince, iktidarı ele geçirmekte bundan çok yararlanılmış oldu. İnsan, bunlara bakınca, Stalin biyograficilerinin bu konuda uzun uzun yazı yazmış olduklarını sanıyor. Fakat tek kelime yok!

İktidara el koymak için en uygun aracın parti örgütü olduğu yolundaki teori Lenin'in ise; azınlığın, tek partinin iktidarı ile sonuçlanacak bir «proleterci diktatörlük», veya «kesintisiz devrim» teorisi Troçki'nin ise; toprak «üleştirilmesi» yoluyla «mücadeleye katılan köylülerin gerçek ihtiyaç ve taleplerini karşılamak» ve bu yollaköylülerin, devrime karşı olumlu tarafsızlığını sağlama görüşü de Stalin'in teorisidir. Stalin'in biyografıcileri Stalin'in bu önemli katkısını görmezlikten gelmemeliydiler.

Fakat tek kelime yok! Bunun iki nedeni var. Birincisi, Stalin'in bizzat kendisi Lenin ölünceye kadar onun ardında «en yakın ve en sadık bir öğrenci» olmaktan öteye gitmediğini söyledi. Orijinalite, bu özelliklerden sonra gelmesi gereken, ikinci dereceden bir özellikti. Lenin'in ölümü ile, Stalin'in iktidarın tek sahibi olduğu yıla kadarki süre içinde (1924-1929). Lenin'in «en sadık öğrencisi» olmakla öğünen Stalin, diğer rakiplerinin Lenin'e sık sık karşı çıktıklarını söyleyerek suçlardı onları. Hatta bir keresinde, kendisini hayran hayran dinleyen Komintern liderlerine, «bütün eski Bolşevikler içinde, eski çamaşırları en temiz olan benim,» demiştir.

İkinci neden şuydu: başlangıçta «köylülerin isteklerini desteklemek» görüşündeki Stalin, zamanla, devletin isteklerini köylü kitlesine kabul ettirme görüşüne yönelmiş, köylü konusunda Devrimin amaçlarını değiştirmiş, Plekhanov'un korktuğu gibi, bir zamanların hür köylüsünü toprağa ve devlet mülkiyetine bağlamıştır. «Kollektivizasyon», gerçekten, Lenin'in savunduğu «millileştirme»yi de, Plekhanov'un bir kâbus gibi gördüğü total devletçilik tehlikesini de gölgede bırakmıştır. Ve, gelen devlet, getirdiği kişisel mutlakiyetcilik, ücret tespiti, temizlik hareketleri, mecburi çalışma, bürokratik ayrıcalıklar, polis yönetimi ile eski günlerin ekonomik ve siyasal bir «restorasyon»u olmuştur. Çarlık idaresi, bu yenisiyle karşılaştırıldığında daha zayıf ve daha sınırlı bir devlet gibi görünüyordu.

Bugün ise, Stalin, «kollektivizasyon»u en büyük başarı olarak saymakta, eski günlerde savunduğu, köylülerin desteğini kazanmak için demokratik bir yol izlemek görüşünü hiç hatırlamamaktadır. Hikmet-i devlet güdüsü ile yazı yazmayan birkaç tarihçi olsun bundan bahsedebilirdi. Fakat Stalin'in 1906'da söylediği ve savunduğu bu görüş, 1917'de iktidara el konulduğunda çok yararlanılan bir görüş olduğu halde, dost veya düşman tek bir biyograficinin bundan söz etmemesi tuhaf!

Djugashvili 1907'de Kafkaslara dönünce, Rusça, **Bakinskii Proletarii**'de bir makale yayınladı: «Londra Kongresi Hakkında Bir Rapor». Rapor iki bakımdan önemlidir.

> Milliyetler bakımından - diye başlıyor yazı-Kongrenin terkibi hiç de ilgi çekmeyecek durumda değildi. İstatistik olarak bakılırsa, Menşevik hizbinin çoğunluğunun Yahudi olduğu-tabii Yahudi Birliğindekiler hariç-ve bunların sayısının kabarık olduğu, Gürcüstanlıların ikinci, Rusların ise üçüncü geldiği görülmektedir. Diğer yandan Bolşevik hizbinin çok büyük bir çoğunluğunu Ruslar meydana getir-

mekte, Yahudiler-Polonya ve Letonya, Litvanyalı Sosyal Demokratlar hariç-ikinci, Gürcüstanlılar üçüncü gelmektedir. Bu duruma bakan bir Bolşevik (Yoldaş Alexinski'ydi galiba) ise, Menşeviklerin bir Yahudi hizbi, Bolşeviklerin ise saf bir Rus hizbi olduğunu söyleyip, Bolşeviklerin Parti içindeki Yahudileri temizlemesi gerektiğini ileri sürdü, ve bu görüşünü hırsla savundu. [Stalin, **Derlenmiş Çalışmalar, Cilt II.** Rusca Basım, s. 50-51]

Biz bu iğrenç hizip politikalarının değerlendirilmesini, üç yıl süreyle Yahudilere karşı yürütülen temizlik hareketine olan etkilerinin ne demeye geleceğini okuyuculara bırakıyoruz. Yalnız şuna işaret edelim ki; Menşeviklere karşı Stalin tarafından şahit diye gösterilen Alexinski günün birinde Zinoviev, Kamenev, ve Troçki'yi de gösterecek ve bunları, Bolşevik Partisinin de Yahudi yönetiminde olduğunu ispatlamak için ileri sürecekti![1]

İkinci tartışma «soygunlar» veya «devrimci baskınlar» üzerinde olduydu. Birçoklarını unuttuğu gibi, Djugashvili bunu da unutup geçebilirdi: Veya, tutup «soygunlar»ın Kongre tarafından telin edildiğini bildirebilir; bu işin Menşevik oyları ile yapıldığını, Bolşeviklerin büyük çoğunluğunun da bu işe yardımcı olduklarını söyleyebilirdi. Böyle yapmadı:

> Menşevik teklifleri içinde kararlaşabilen sadece bir taneydi: gerilla suçları ile ilgili olanı. Bu da kazaen kararlaşabilmiştir: Bolşevikler bu konuda tam bir mücadeleye girişmek istemediler, veya daha doğrusu, sonuna kadar direnmek istemediler, bunun ise tek nedeni, Menşevikleri hoşnut edecek birşey vermekti... [Stalin: **Derlenmiş Çalışmalar,** Rusca Basım, s. 52]

Bolşevik hizbinin ne olduğunu, nasıl çalıştığını anlatmak için, ilke meselelerini karara bağlamaktaki yöntemlerini anlatmak için, bu sözler tuhaf kaçıyor. Bu sözler, en basitinden, gerçeklere bile uymamaktadır. Lenin, bildiğimiz gibi, bu konuda savaşa girişmeye cesaret edememişti. Zira, hem konuyu siyasal bulmuyor, hem

(1) Aynı Alexinski, Lenin'in **«Elizabeth K. ile aşkı»** diye bir hikâye uydurmuş, bir de Lenin tarafından 1907'de yazıldığını ileri sürdüğü bir şiir çıkarmıştı ortalığa. Söylediğine göre, şiir yazmanın makâle yazmaktan daha zor olmadığını göstermek için yazmıştı Lenin bunu. Oysa Maxim Gorki'nin bildirdiğine göre Lenin, bir keresinde şöyle demişti: «Canlı canlı derimi yüzseniz iki mısra bile, oturup, yazamam.» Şiir Alexinski'nin üslûbunu taşıyordu. Şiirin Fransızcası **L'Arche,** Paris, Şubat 1946'da yayınlandı. Alexinski, Lenin'in Elizabeth K. ye yazdığı mektupları satmak için Sovyet hükümeti ile temasa geçti. Olmayınca Columbia Kitaplığına başvurdu. Mektupların sahiciliğini ispat etmek için Elizabeth K. nın kendi karısı olduğunu ileri sürdü. Şiirleri alan olmadı!

de kendi hizbi içinde bile Lenin'in görüşü çoğunluk kazanamamış bulunuyordu. Fakat Djugashvili böyle anlatmayacaktı; Lenin'in de onayından geçtiği üzere, Kongrenin bu kararını dinlemeyecek ve görmezlikten gelecekti. Daha o günden itibaren kararı dinlememeye karar veren Djugashvili, kendilerini davaya adamış yoldaşları olan Tsintsadze, Kamo, ve diğerlerini, bu kararı dinlememeye inandırmaya çalışmış; bu amaçla da, Kongre kararını, «Menşeviklere mesut olacakları birşey vermek için» kazaen çıkmış bir karar olarak gayri ciddi birşey gibi tanıtmaya başlamıştır.

Lenin ile yaptığı gizli toplantılarda «soygunlar» sorununu uzun uzun konuşan Djugashvili, Kafkasya'ya dönünce, iki yıllık bir ayrılıktan sonra Zhordania'nın da Avrupa'dan Kafkasya'ya döndüğünü, ve o zamanlar bütün hiziplere bulaşmış olan «soygun» faaliyetini durdurmak için samimi bir mücadeleye başladığını görmüştü. Sosyal Demokrat Parti partizan birliklerini silâhtan arıtmak için bir komite kurmuş, ve ihtilâlci yol kesme işlerine devam edenlerin Partiden kovulmalarını karşılaştırmıştı. Sonunda, ihtilâlcilik, haydutluk işinin macerasına tutkun olanlar ile, kanunsuzluğu ayyuka çıkmış olan birkaçı dışında çokları silâhlarını bırakmış, Transkafkasya tarihinde, uzun zamandır, ilk defa asâyiş sağlanmıştı. Fakat Bolşeviklere yardım eden asıl «soygun» plânlayıcıları ve uygulayıcıları önlememişti. Şartar ne zaman gerektirmişse, bu emir parti tarafından tekrarlanmış durmuş («disiplin sağlansın» ve partiden ihraçlar önlensin), fakat bir yandan da, Baku'da kurulan gizli merkez ile temas muhafaza edilmiştir. Djugashvili de oradaydı. Bu «Kafkasya Merkezi» denilenlerin ilkiydi, ve Djugashvili'nin gerçekten yönetimi altındaydı. Djugashvili'nin görevi, Lenin'in Saint Petersburg'daki gizli Merkez'i ile Tsintzadze ve Kamo'nun kumandasındaki çeteler arasında köprü kurmak; temas sağlamaktı. Becerikli ve saman altından su yürüten bir insan olarak, perdenin arkasında çalışıyordu. Bu işlere ne derece katıldığı bugün tam aydınlanmış değildir.

Londra Parti Kongresinin «soygunlar»ı telin eden kararından sonra bir ay bile geçmemişti ki, Tiflis soygunu bütün dünyayı sarstı. Soygundan sonra yapılan uzun soruşturmalar sonunda iplerin Koba Djugashvili'nin elinde olduğu aydınlanır gibi oluyordu. Polisten saklamak için bütün deliller ve belgeler o günlerde yakılıp tahrip edildiği için, sorunun bütün ayrıntılarını bilebilmek güçleşecekti. Fakat 18 Mart 1918'de, esrar perdesinin bir ucunu kaldıran Martov bu konuda bazı ipuçları veren bir yazı yazdı. Sovyet

Hükümeti zamanında, legal olarak Moskova'da yayınladığı kendi gazetesinde Martov'un yazdıkları şöyleydi:

> Soygunculukla ilgili işlere bulaşan Kafkasya Bolşevikleri vatandaşları Stalin'in meçhulü olmasa gerekti. Zira, bir zamanlar Stalin de, buna benzer işler yaptığı için Parti örgütünden çıkarılmıştı.

Bu yazı yayınlandığında Stalin, Milliyetler Komiseri olarak iktidar sahibi biri, Martov ise yaşamasına izin verilmiş bir Menşevik muhalefetinin lideriydi. Komiser Stalin, Martov ve ondört arkadaşını, «Sovyet memuruna karşı suç işlemekten ve Sovyet Devletine hakaret etmekten» mahkemeye verdi. Stalin'in baş avukatı Pravda'nın başyazarı olan Sosnovski'ydi. Sosnovski sonraları, Stalin'in temizliğine kurban gidenlerden biri olmuştur. Martov ise Lapinski (Pavel Lewinson) isimli Polonyalı bir Sol-Sosyalist avukatı seçmişti. Lapinski, sonraları Komintern liderlerinden olmuş, sonra da, gene temizlik hareketinde gitmiştir. O zamanki Sovyet muhakeme usulünün, cevaz verdiği «müdahil avukat» (lay defender) kurumundan yararlanan Martov, ayrıca, Refael Abramovich'i de tutmuştu. Fakat savunmasını, büyük ölçüde, kendisi yaptı ve Stalin'i suçlayan bir savcı gibi konuştukça konuştu. Martov bir jüri mahkemesi istedi. Stalin ise, makamını ve onun ardındaki etkileri bakımından hükümetin itibarını ileri sürerek Yüksek Mahkemede, üç Bolşevik yargıcın önünde yapılacak bir duruşmanın tercih edilmesini istedi. Bu olaylar olduğunda, bürokratik ayrıcalıkların gelişi de eli kulağındaydı. Martov, Stalin'i, demokratik bir mahkeme önüne çıkmaktan korkmakla suçladı. Fakat Stalin'in istediği oldu.

> Hayatımda hiçbir zaman Parti önünde yargılanmış, veya ihraç edilmiş değilim-diye yemin etti Stalin-Bu alçakca bir yalan, bir iftiradır... Elinde belge olmadıkça, Martov gibilere söz hakkı verilmemek gerekir. Söylenti ve dedikodulara dayanarak başkalarına çamur atmak şerefsizliktir...

Avukatlar belge sunmak için mühlet istediler. Martov, Stalin'i yargılamış olan Transkafkasya Parti mahkemesi başkanı İsidor Ramishvili'ye; Kafkasya Bolşevik lideri Shaumyan'a; Sovyet Maliye Komiseri Gukovski'ye (Bolşevik) şehadette bulunmaları için celp gönderilmesini talep etti. Martov'a, göre, Gukovski'nin başkanlığında bir kurul, yoldaş Zharinov'un hayatına karşı girişmiş bir suikast teşebbüsü sırasında, soygun ve müsaderelerle ilgisi yönünden Stalin hakkında da soruşturmaya geçmişti. Martov, ayrıca, söz konusu yıllarda görev başında bulunmuş olan, Kafkasya Bilgi Komitesi üyelerinin de şahitliğe çağırılmasını istemişti. Stalin ise, şahit-

lerin kişilikleri hakkında, veya kendisi hakkında ileriye sürülen Zharinov suikastine iştirak iddialarıyla ilgili olarak hiçbir şey söylemedi. «Ben böyle bir şeye teşebbüs bile etmedim,» diye cevap verdi ilk duruşma sırasında; «Martov böyle diyorsa, müthiş bir iftiracı demektir.»

Mahkeme mühlet tanıdı, ve kendisi bir Bolşevik olmayan, fakat 1919'da Devrimle İlgili Tarihi Arşivler Müdürlüğüne getirilecek olan Boris Nikolaevski'yi, Vatandaş Martov'un savunması yararına Kafkasya'ya inceleme yapmaya gönderdi. Boris ise Kafkasya'ya gittikten sonra Sylvester Jibladze, İsidor Ramishvili, ve Tiflis Haysiyet Divanında üyelik yapmış olan diğer ilgililerle konuşarak yeminli ifadelerini aldı. Mahkemenin bundan sonraki duruşması bu şehadetlerin ve eldeki diğer belgelerin incelenmesi ve karşılaştırılması işini ele alacaktı. Fakat, ikinci bir toplantı hiçbir zaman yapılamadı! Problemler tekrar mahkeme önüne geldiğinde ise, ilk duruşmanın bütün zabıtları, ne hikmetse, «kaybolmuştu.» Martov ise «bir hükümet üyesinin şerefini lekelemeye teşebbüs» suçu işlemiş sayılarak «âleni takbih» cezası ile koyverildi.

Mahkeme zabıtları ortadan kaybolduğu için, Rafael Abramovich, Boris Nikoloevski, Samuel Levitas, ve mahkemede bulunan diğer insanlarla yaptığım mülâkatlara dayanarak duruşmaların nasıl geçtiğini yeniden canlandırmaya çalıştım. Bunlara ilâveten, Gorki'nin Lenin'le yaptığını söylediği konuşmalardan sonra yazdıklarını da göz önünde tutmak gerekiyor olabilir: «Çok üzgünüm Martov'un bizden yana olmadığına, çok üzgünüm. Ne olağanüstü bir yoldaştı, ne kadar dürüst ve samimi bir insandı.»

Martov ile aralarındaki bütün düşmanlığa rağmen; bir Parti mahkemesinde söylediği gibi, «karşıtlarını halkın gözü önünde rezil etmek» amacıyla giriştiği saldırılara rağmen, Martov'un dürüstlüğünü inkâr yolunda Lenin tek bir defa bir suçlamada bulunmamıştır. Bu nokta çok önemlidir; zira Martov'un Taratuta'ya, Djugashvili'ye, ve soygunlara, baskınlara adı karışan diğer birçoklarına karşı yaptığı suçlamalar, aslında, Lenin'e kadar uzanıyor; Lenin'i sorumlu kılıyordu.

Tiflis «soygun»undan sonraki yıllar, yılgınlık, çöküntü yılları olduydu. Daha sonraki yıllarda ise, geçmiş yıllarda binlerce ajanı olan Lenin, yeniden, tek tek ajan aramak zorunda kaldı. İşte tam bu sırada Lenin, Djugashvili'ye büyük bir önem vermeye başlamıştı. Vladimir İlyiç yapılan işleri onaylamış, yapılmalarına izin vermiş, hattâ yönetmişti. Bu yüzden de Stalin, kendisini suçlamak için

ileri sürülen iddiaları haklı görmedi ve yaptığı işlerin kötü işler sayılmaması gerektiğine inandı. Genel çöküntü yılları boyunca, Bolşeviklerle Menşevikler arasındaki ayrılıklar, sonunda iki ayrı parti yaratacak kadar derinleşmeye başladığında, Lenin partiden çıkmış veya çıkarılmışlardan olan Stalin'i kendi Merkez Komitesine atamıştır. Aslında, Bolşeviklerin Prag'da (1912) yaptıkları Kongre'de, Stalin demokratik yollarla seçilmiş değildi. Lenin'in bu hareketi, soygunları eleştiren eski yoldaşlarına karşı bir aldırmazlık, veya tedip anlamına mıydı? Yoksa, Stalin'i Bolşevik hizbi yeterince tanımıyor muydu? Neyse, fakat şurası muhakkak ki, Lenin, Stalin'in ismini Kongreye sunmamış; Kongre sona erer ermez, Kongre'nin seçtiği yeni Merkez Komite üyelerine Stalin'i de aralarına almaları gerektiği yolunda (coop) uyarıda bulunmuştur. Djugashvili'den önce aynı yere Orjonikidze, Kongre tarafından seçilmişti ve bu yüzden Merkez Komitede iki Gürcü üye bulunmuş oluyordu. Menşeviklerin Kafkasya'daki «Kale»lerine karşı açılacak savaşı bunlar yürütecekti. Ayrıca, yine bu savaşın bir parçası olarak, milliyetler meselesi üzerinde kendisi adına konuşturmak için, Lenin'in bir Gürcüye ihtiyacı vardı. İşte Djugashvili'yi bu göreve atamayı düşündüğü sıralarda, 1913'te, Lenin mektup yazdığı Gorki'ye «çok hoş bir Gürcü» demiştir Stalin hakkında. Lenin'in, yazdığı bütün makale ve eserlerde zikrettiği kişilerin milliyetlerinden tek bir defa, o da Stalin için, söz etmiş olması çok anlamlıdır. İçtenlikli inanlılıkları, izini belli etmemeleri, vatanseverce milliyetçiliği ile nâm salmış bir milli azınlığın sözcüleri olarak Gürcülerden, Kafkasya'da Menşeviklere karşı verilecek savaşı yönetmeleri isteniyordu-fakat bu işlerle geçen umutsuzluk yıllarında bu çeşit insanlara ihtiyaç duyuyordu.

Stalin'in ilk yıllarındaki gelişmeleri hakkında bizim yazdıklarımız, Beria, Yaroslavski ve ortaklarının yazdıkları, ve Stalin'in ağzından en az bir kere onaylanmış olanlardan daha gerçeğe yakındır. Sonra, yıllardan 1926 oldu. Lenin ölmüştü. Kahraman yaratma dönemi o sıralarda yeni başlamıştı, ve Stalin'in nefreti, öfkesi henüz başlamış; Stalin, bütün karşıtlarını, aleyhindeki delilleri yok etmeye başlamış değildi. Aynı yıl, 1926'da, Tiflis'i yeniden ziyaret etti, ve işçileri toplayıp, bir konuşma yaptı. Aynı toplantıda, saatlarca süren konuşmadan sonra, Stalin efsanesinin gelecekteki «vaiz»lerinden dinlediği dalkavukça sözlerin ardından şu karşılığı verdi:

> Yoldaşlar, çeşitli delegelerin bana karşı söyledikleri iltifatlarının yarısına bile layık olmadığımı söylemem gerektiğini tam bir bilinçle

biliyorum... Bunlar tam bir fantazyadır, yoldaşlar, lüzumsuz mübalâğalardır. Bu türden konuşmalar bir devrimcinin mezarı başında söylenmeye değer konuşmalardır. Fakat ben ölmeye hazırlanan birisi değilim. Bu yüzden de, vaktiyle ne olduğumu, ve Partideki bugünkü yerimi kimlere borçlu olduğumu sizlere en gerçek şekilde anlatmak zorundayım...

Demiryolu cer atelyesindeki işçilerin beni, ilk kez, bir işçi kulübünün başına getirdikleri 1898 yılını hatırlıyorum... Bu yoldaşlara oranla (Jibladze ve diğerleri) ben o zamanlar aceminin biriydim... Burada, bu yoldaşların arasında, ben de devrimin çıraklarından birisi olmuştum... İlk öğretmenlerim Tiflis'li işçilerdi. Bu arkadaşlara, samimi yoldaşlık şükranlarımı ifade etmeme izninizi dilerim.

Daha sonra, Partinin isteği üzerine Baku'ya gönderildiğim 1905 ve 1907 yıllarını hatırlıyorum. Petrol işçileri arasında geçirdiğim iki yıllık devrimci çalışmalarım sonunda pratikten yetişme bir mücadeleci, ve bir lider olmaya başladım... Büyük bir işçi kitlesinin lideri olmanın ne anlama geldiğini ilk kez o yıllarda öğrendim...

Sonra, hapislik ve sürgünden sonra, Parti kararı üzerine Leningrad'a gönderildiğim 1917 yılını hatırlıyorum. Orada, Rus işçilerinin arasında, bütün dünya yüzündeki işçilerin büyük yetiştiricisi olan Yoldaş Lenin ile yakın temas halinde, Birinci Dünya Savaşı boyunca devam eden burjuvazi ile proletarya arasındaki amansız kavga içinde, bir büyük proleterya partisinin lideri olmanın ne anlama geldiğini anladım... Orada, Rusya'da [Transkafkasya'ya karşıt], Lenin'in yönetimi altında bir devrim ustası oldum.

Tiflis'te çıraklık, Baku'da gezginci devrimcilik, Leningrad'da devrimimiz içinde ustalığa çıkmak-işte, yoldaşlar. benim devrimci olarak yetişmem. İşte yoldaşlar, ne olduğum, ve nereye geldiğim konusunda mübalâğasız, dürüst, ve gerçek olanlar bunlardır.

Bu sözler, gerçek olanın doğru bir özeti kabul edilebilir. Zira, Tiflis'teki bu toplantıda bulunanların pek çoğu, Stalin'in söylediklerinin doğru olup olmadığını değerlendirebilecek hatıra ve bilgilere sahip kimselerdi. Bunlardan bazıları, gerçeğin tam tersi olan şeyleri doğru diye söylemek pahasına, sonraki yıllarda, yüksek görevlere getirilmişlerdir. Bazıları ise susmuş ve ses çıkarmamışlardır. Ve son bazıları ise, gerçeklere inatla bağlı kaldıkları için, veya sonraki yıllarda söylemek, hatırlamak zorunda kalmış olabilecekleri şeylerin önemini zamanında anlayıp bunları yazıya dökememeleri, unutmaları yüzünden sahneden kaybolmuşlardır. Bugün ise, Djugashvili'nin 1898 yılında sadece bir «acemi», 1905'e kadar sadece bir «çırak», 1905-1907 döneminde bölgesel ölçüde «gezginci bir devrimci» olduğunu; «devrim ustalığı»na ise, ancak 1917'de, ve Lenin'in yönetimindeki birçok «devrim ustası»ndan birisi olarak, yükseldiğini söylemeye cesaret edebilecek kimse yoktur.

BÖLÜM XXVIII

SÜRGÜNLERİN GECESİ

«Etinden sökülmüş bir tırnak bile, benden daha yalnız duymazdı kendisini... 'Herşey bitti, diyor kimi görsem, 'yıkamadıkları, yok edemedikleri, sürgüne gönderemedikleri hapsedemedikleri tek can kalmadı!'... Tek dakikam yok ki, Rusya'dan doğru gelen rüzgârlardan, bulaşıcı salgınların kokusunu duymayayım.»

—Maxim Gorki

«Mülteci hayatı, 1905 öncesine oranla bugün, yüz misli beter», diye yazmıştı Lenin, Gorki'ye. İlk mülteciliğinde Rusya dışında tam beş yıl oturmuştu, ama beş yılın beşi de ümitli, güvenli, birşeyler beklemeye değer yıllardı. Bu kez, bu ikincisi, bir yılgınlıktan sonraki kaçışla başlamıştı. Başladıktan sonra da, en az on yıl süreyle, Lenin'in en çok inandığı, Rusya dışında öleceğiydi.

Geçmiş günlerde milyonların başında yürüyen devrimciler, kitle ile aralarındaki köprülerin hemencik yıkıldıklarını gördüler. Hergün peşpeşe gelen hayat belâlarından canı sıkılan, ezilen mülteci devrimciler, anlamlı, anlamsız tartışmaya, birbirlerini suçlamaya, hataları birbirlerine atmaya, yenilgiden ötürü birbirlerini suçlamaya başladılar. Gürültülü ve hareketli bir hayattan kaçıp, toplumdan tecrit oldukları için etrafları çok sessiz gelmiş; sessizliğe karşı çare olsun diye kendi tartışmalarının gürültüsüne kaptırmışlardı kendilerini. Eski günlerin tersine, arkalarında gizli gizli hayranlık duyanlar, cömertce bağışta bulunanlar kalmamış, kimseden bir sevgi görmez olmuşlardı. Yaban ellerde artık kimsecikler yoktu umudunu bu devrimcilere bağlayan.

Mültecinin çektiği kahrı bilmek için tek başına yaban illerde mülteciliğe katlanmak gerek: ailenizden uzakta, dostlarınızdan, ülkenizden, yaşadığınız eski toprağın rengini almış olan o eski günlük yaşamamızdan uzak olmak gerek. Mültecinin varı yoğu başka ne

olabilir? Sürgün hayatı «faziletli bir hayat» olabilir, ama çoğu defa bir yuva sıcaklığının verdikleri azalmaya başlar: hoşgörü, mizah, ölçüp biçme, sevgi, bonkörlük tükenmeye yüz tutar. Mülteciyi, sıradan yurttaşların üstünde, yukarlarda tutan ilkeler; mülteciyi geldiği toprakla olsun, yaşamaya başladığı toprakla olsun canlı bir bağlantı kurmaktan alakoyar; yücelttiği mülteciyi, sıradan yurttaşlardan, bir bakıma, daha da yoksul kılar. Toplum içinde yer bulamama diyeceğimiz bu dert yüzünden mülteciler, bu kere, yalnızlıkla savaşacağım derken, birbirlerine sokulmaya, ve bütün yeteneklerini birbirlerini yeniden suçlamakta kullanmaya başlarlar.

Vladimir İlyiç bile, çoklarından daha yalçın ve sert, daha bir kendine güvenli, daha emin biri olduğu halde, mülteci hayatının yılgınlığından uzak kalamamıştı. Yeni bir ayaklanma olabileceği yolundaki inançlarını terk etmeden, yavaşça meydandan çekilen Lenin Finlandiya'ya geçti. Finlandiya'nın «otonomi»sine, Sovyetlerdeki «otonom cumhuriyetler»e bugünkü Sovyet Rusya'nın gösterdiğinden daha büyük bir saygı gösteriliyordu. (Veya, bugünkü Sovyetlerin, bugünkü «bağımsız» Finlandiya'ya gösterdiğinden daha fazla bir saygı gösteriliyordu.). Lenin, trenle Petersburg'a iki saat bile tutmayan bir yerde serbestçe çalışabiliyordu. Finlandiya, Rusya İmparatorluğunun içinde sayılıyorsa da suçluların izlenmesi buraya girince bitiyordu. Lenin, işte burada, Leiteisens, Krupskaya, annesi, küçük kızkardeşi Maria, Bogdanovlar, ve Dubrovinski ile beraber kalıyor; Leiteisen'in evinde hep birlikte yaşıyorlardı. Çarlık hükümeti, isteseydi, basit bir baskında bütün ileri gelen Bolşevikleri yakalayabilirdi.

Krupskaya, her sabah erkenden, elinde makaleler, taslhihler, talimât yazılı kâğıtlarla, polisin gözü önünde Saint Petersburg trenine biniyor; her akşam dönüşünde haberler, randevu saatleri hakkında kararlar, incelenmesi istenilen konuların isimlerini getiriyordu. Çarlık hükümeti isyân soygun, terör halinde suç üstü yakaladıklarından birçoğunu hapse atmıştı ama, Sovyetler İcra Komitesi üyelerinin bile mahkemelerini halka açık tutmuştu. «Otonom» Finlandiya topraklarından rejime karşı yürütülen tertipleri cezalandırmak için yapılması düşünülen tevkiflerle ilgili olarak resmi makamların kendi aralarında yaptıkları tartışmalar bir yılı aştı.

> O zamanlar-diye yazıyor Krupskaya-Rus polisi Finlandiya'ya karışmamaya karar vermiş, biz de nispeten özgür kalmıştık. Evin kapısı hiçbir gece kapanmazdı. Bir şişe süt ile, bir somun ekmek orta odanın masası üzerinde durur, divanın üstüne ise bir yatak katlayıp bırakırdık. Gelen olursa gece vakti, kimseyi uyandırmadan, dinlenir

ve sızıp uyurdu. Sabahları kalkınca, çoğu defa yeni yoldaşlar bulurduk orta odasında.

Bu durumun tam anlamına varabilmek için, bugün Stalin rejimine karşı gizli tertipler düzenleyen grupları düşününüz; Sovyet Karelliasında, veya bugünkü «bağımsız» Finlandiya'da bu gruplar olsun; mesajlar, talimat yazıları, legal veya illegal yayınlar Karelia veya Finlandiya'dan Leningrad'a sokuluyor olsun! Lenin, o şartlara rağmen; günlük hayatta dilediği ilişkilerini sürdürebilmesine rağmen, hareketin çöküntüsü yüzünden, gitgide daha tecrit olmaya yüz tutması yüzünden manevi bir yılgınlık içine gömülmeye başlamıştı.

> Bazan canı başka şeylerle oyalanmak istedi-diye yazıyor Krupskaya-her zaman değilse de, arada sırada dayanamz, oyalanacak şeyler arardı. O zaman, büyük evin bütün sakinleri toplanır **konken*** oynardı. Bogdanov oynarken sayılarını sıkı sıkı sayar; Lenin ise aldırmadan, şansına oynar; Leiteisen ise sinirlenir ve heyecanlanırdı. Bazan, oyun sırasında Bölge Komitesinden yoldaşlar gelirse, şaşırır ve adeta üzülürdü. Allahlık Merkez Komite üyeleri para için konken oynuyorlar!

Okhrana'nın gizli polis ajanları, bugünkü GPU'ya oranla azdı, bugünkü gizli polisler kadar merhametsiz ve kaba değildi, ama Okhrana'nın üstüne polisten anlayan bir ikincisi de bulunamazdı. Nerede bir köylü isyanı olsa, nerede askerler ayaklansa, hemen orada sıkıyönetim ilân ettirir, idam mangaları donattırır, yollara idam sehpaları kurdururdu. Yakın illerde ise, idari kararla, yargılamasız sürgüne göndermeler başlar; Sibirya'ya gönderdiği kimselere beş yıla varan sürgün cezalarını resmen verebilirdi. Fakat bütün Rusya'daki mahpusların sayısı milyonları bulunca, günlük rutin içinde yetişmiş bu polis örgütü işin içinden çıkamaz olmuştu. Polis örgütünün şefi Vasiliev'in kendi itirafına bakılırsa, örgütün en debdebeli döneminde bile bütün Rusya'daki gizli polis ajanı bini geçmemiş, başkenttekiler ise yüz kadar olmuştur. Vasiliev, Rusya dışında «çok az» elemanı bulunduğundan, Rusya dışında ne zaman bir kongre düzenlense, Moskova ve Petersburg'daki en iyi adamlarının pek çoğunu Rusya dışına göndermek zorunda kaldığından dert yanmıştır.

Okhrana, siyasal olaylar içinde edindiği tecrübeler sayesinde, Lenin'den bile önce anlamıştı ki, siyasal hayattaki yenilikler eski-

(*) Rusça «dunce» deniliyor. «Joker» denilen kağıdın önemli rol oynadığı konken oyununda, geçerli en yüksek olan kağıt Jokerdir. Rusların kalabalık grup kurarak oynamayı sevdikleri bir oyun. (Ç. N.)

şartlara hiç benzemeyen olaylara gebedir. Bu düşünceyle, Lenin'den çok önce harekete geçerek, örgütünü hazırlamaya başlamıştı: bir kere daha yeraltı mücadelesi başlıyacaktı. Bugünkü ölçülere göre çok az adamıyla yola çıkan Okhrana, Zubatov ve Gapon olaylarındaki ispiyonaj şebekesini bile gölgede bırakacak bir ispiyonaj ağı kurdu. Şimdiye kadarki olayların boyunca, ne zaman üç-beş kişilik gruplar kurulsa içlerinde bir de ajanın yer aldığını görüyorduk. Bu kere, hem Sosyal Demokrat parti örgütünün, hem de Partideki Bolşevik hizbinin en üst yerlerinde bu ajanlara rastlamağa başlıyoruz.

Lenin'in, yeni bastırmaya başladığı **Proletarii**'sini Finlandiya'dan Rusyaya sokmak için yeni bir gizli yol arayan Krupskaya hemen ağa düşmüştü. Saint Petersburg'da polis himayesinde yayımlanan **legal bir** Bolşevik gazetesinin yayınlandığı günlerde dahi, Lenin bu **Proletarii**'yi gizlice Rusya'ya sokmaya devam etmişti. Krupskaya bu işe girişince, Petersburg Mıntıkası üyesi iki kişi, Komisarov adında bir karı koca, Krupskaya'ya yanaşarak, yardımcı olmak istediklerini bildirmişlerdi.

> Görür görmez içime tuhaf bir duygu geldi, şiddetli bir güvensizlik duydum. Neden böyle bir duyguya kapıldığımı anlayamadım, sonra bu duygum silindi. Katya Komissarov çok işbilir bir yardımcı olduğunu göstermişti, herşeyi çabuk, doğru, ve tam bir gizlilikle yapıyordu... Silâhlar Petersburg'a ulaştırıldıktan sonra, Katya onları Urallara götürmüştü... Kocası ise Simanov'un yanındaydı; Zagorodni Prospekt'de 9 numaralı bir evde oturan Simonov'a kapıcılık yapıyordu. Komissarov o eve, polisten saklanan bir sürü yoldaşı yerleştirmiş; çoğuna pasaport uydurmuştu.

Katya Komissarov'un Urallara doğru yola çıkışının ardından, silâh kaçakcılığı ile ilgili kimler varsa hepsi tutuklandı, silâhlar müsadere edildi, silâhlı çeteler dağıtıldı. Komissarov'un evde yer verdiği, pasaport uydurduğu kimseler ise, Avrupa sınırlarında yakalanmaya başladılar.

Bolşeviklerin askeri örgütlerine bile casuslar sızmıştı. Bu yüzden Sveaborg ve Kronstatd (1907'de) asker isyanlarından sonra gizli tertipçilerin hepsi tutuklanabilmişti (fakat hiçbiri öldürülmedi. Çarlık polisinin liberalliği için inanılmaz bir delildi bu).[1] Fa-

(1) Başkanları Vyacheslav Rudolfovich Menzhinski dâhil Bolşeviklerin askeri örgütündeki tutuklamalar hakkında Krupskaya'nın yazdıkları (Cilt I, s. 170) ile, Rudolfovich'in 1917'de Maliye Komiseri, 1923'de GPU İkinci başkanı, sonra da 1926'da GPU'nun başkanı olabilecek kadar yaşayabilmiş olmasını birlikte düşünün, değerlendirin.

kat diğer yandan yörel komitelere varıncaya kadar polis her yere sızmış, bu yüzden «herkes en yakın yoldaşına şüphe ile bakmaya, en yakınına karşı tedbirler almaya, komşusuna bile güvenmemeye» başlamıştı. Hareket gerilemeye yüz tutunca, kalifiye eleman bulunamaz olmuş, polisin örgüte sızması kolaylaşmıştı. Polisler ise, hızlı hızlı terfi edebilmek için işi sıkı tutuyor ve durmadan tevkifler plânlıyordu. Bu gibi, iyi plânlanmış birkaç tevkif sonunda, provokatör Kukushkin, 1910 yılında, Moskova örgütünün en zirvesine kadar sızmayı başarmıştı. Moskova örgütünde de, artık eskisi gibi becerikli devrimci çalıştırılıyordu. 1908'de 500'e; 1909 yarısında 250'ye; 1909 sonunda 150'ye, ve 1910'da bütün üyeler Kukushkin'in eline düşmüş, ve Moskova Örgütü kapanacak hâle gelmişti.

Moskova örgütü, bir polis ajanının sızabildiği en yüksek yerlerden biriydi, ama tek kalıyordu. Rusya dışında da, Kamo'nun yardımcılığına Dr. Zhitomirski'nin getirildiğini görmüştük. Patlayıcı maddelerin taşınmasına, sahte para basma için çalınan banknot kâğıtlarının saklanmasına, Tiflis «soygun»undan elde edilen 500'lük banknotların bankalarda bozdurulmasına bu adam yardım ediyordu.

1912'de Bolşevik gazetesi **Pravda**, Saint Petersburg'da kurulduğunda, Miron Chernomazov ve Roman Malinovski isimli iki ajandan birisi yazı işleri müdürlerinden olmuş, diğeri ise, yönetim kurulu başkanlığına ve muhasebe işleri müdürlüğüne getirilmişti. Bolşevikler için Moskova'da legal bir gazete ise polis tarafından kurulmuştu. İleriki bir bölümde uzun uzun hikâyesini anlatacağımız bir ajan ise Lenin'in o derece hayranlığını kazanmıştı ki, en gizli, en küçük, en yüksek toplantılarda bile bu ajan Lenin tarafından toplantılara çağrılıyor; en gizli şeylerde bile fikri alınan birisi (privy) yerine konuluyordu. Bu ajan merkez komitesi üyeliğine getirilmiş ve yıllarca, Rusya içinde Bolşeviklerin sözcüsü olmuştur.

Bu akıl sır ermez işlerin aynısı Sosyal Devrimci Parti içinde de cereyan ediyordu. Yevno Azev, yoksul bir Yahudi terzisinin oğluydu, okul hayatında fiilen polis ispiyonculuğu yapmıştı. Sonraları ise Sosyal Devrimci Partinin Kavga ve Savaş Bölümü Başkanı olmuştu, ve 1909'da kişiliği ortaya çıkana kadar bu görevde kalmıştı. Görevde bulunduğu süre içinde, hem polisin parasını yedi, hem de Partisinden verilen fonları... Birçok terör hareketlerini bile bile başarısızlığa uğratmış, plânlanmış suikastlerden pek çoğunu akim bıraktırmış, yoldaşlarından pek çoğunu polisin eline düşürmüştü. Fakat birçok işlerde projeyi kuran, yaptıran da o olmuştur. Neden bunlara göz yummuştu? Polis nezdindeki bedelini yüksek tutmak

için mi? Iş arkadaşlarının güvenini yitirmemek için mi? Kin ve hasetten mi? Veya garip kişiliğindeki fırtınaları dindirmek için mi yapıyordu? Bilinmez. Fakat sonunda bu işe kendisi de şaşmış, hükümet hesabına terörcüler aleyhine mi, yoksa terörcüler hesabına ve hükümet aleyhine mi ispiyonculuk ve ajanlık yaptığını anlayamaz olmuştu. Dahiliye Nazırı Plehve'nin (1904); Çarın amcalarından Grand Dük Sergei'nin öldürülmesinden (1905); Moskova ayaklanmasını bastırdıktan sonra, General Dubasov'un yaralanmasından (1906); arkadaşı olan iki polis ajanının ele verilip, terörcülerce öldürülmesinden (ki, bir tanesi yeniden polisin hizmetine giren Peder Gapon idi—1906) belli oranda Yevno Azev sorumludur. Yahudi katliamını teşvik etmiş olmasına bir karşılık vermek istermiş gibi, 1904'te Dahiliye Nazırı Plehve'nin katlini planlayan Azev, en çok ihtiyaç duyulduğu sırada Çarın en yakın yardımcısının ortadan kalkmasına yol açmıştır. Keza, Azev'in iki taraflı çalıştığı ortaya çıktığı gün, Çar'a karşı girişilen bir suikastin başarısızlığa uğramış olması da, aslında, Azev'in suçu olmasa gerekti. Yevno Azev'in hayatı bu kitabın ufuklarını aşacak bir hikaye, ama Lenin'in yakın arkadaşı olan diğer ajanın hayatını ilerde göreceğiz.

1907 yaz mevsiminde Londra Kongresinden dönen Lenin'in sakalları kırpılmış, bıyıkları kesilmişti. Tanınmamak için başına koca bir Kanotye (hasır şapka) giymiş olan Lenin o kadar yorgundur ki, yemek bile yiyemez. Krupskaya böyle bir Lenin karşısında şaşırır, ve Finlandiya içlerinde Stirsuden'e, «Küçük Amca»nın (Lydia Knippovich) yaşadığı Karo çam ormanlarına götürür.

> İlk günler durmadan uyudu. Köknar ağacının altına gider gitmez, kafasını vurup uyuyuveriyordu. Çocukların bile diline düşmüştü; «yaşlı uykucu» diyorlardı. Aman ne güzel günlerdi Stirsuden'deki günler: ormanlar, deniz, ve dünyanın en haşin rüzgârları... «Küçük Amca», İlyiç'i durmadan, omlet ve geyik salamları ile besliyordu. Sonra sonra düzelip kendine geldi İlyiç, eski haline döndü.

Krupskaya da böyle diyor, ama Lenin eski halinde dönememişti. Yalnızlık büyümekteydi. Hırçın ruhunu dinlendirmek için, yaşayan siyasetten uzaklaşıp, teorik konularda okumaya ve yazmaya başlamıştı. Daha sonraları, yoldaşları ile günlük temasını sürdüremediği Finlandiya'nın Oglbu kasabasına geçmişti. Petersburg'da Zinoviev, Kamenev ve Roshkov polisin eline düşmüştü. Bunlar en önemlileriydi. Aynı günlerde ise söylentiler başlamıştı; otonom olmasına bakmaksızın Finlandiya'ya girip, polis Lenin'i arayacakmış diye. (Gerçekte, bir yandan Azev tarafından, bir yandan da Karl Trauverg ve «Kuzey Bölgesi Uçan Terörcüler Gru-

bu» tarafından aranmaktaydılar. Bu grup General Pavlov'un öldürülmesinden, Devlet Konseyinin havaya uçurulmasına teşebbüsten, ve Çara karşı başarısız bir suikast teşebbüsünden sorumludur.) 5 Aralık, 1907'ye kadar, Trauberg'in apartmanına baskın vermek için harekete geçinceye kadar, bu gruplar Finlandiya'nın otonomluğunu ihlâl etmiş değildiler. Okhrana'nın söyledikleri Finlandiya'da duyulur duyulmaz, Lenin bir kere daha Avrupa'ya gitmeye karar verdi.

Fakat eğer polis gerçekten ardına düşmüşse, Abo'dan kalkan ve buzkıran gemilerinin açtığı bir buz kanalını izleyerek haftada bir Stokholm'e giden küçük çatanaya binmek düşüncesizlik olacaktı. Abo, polisin gözlem altına alması gereken ilk yerdi. Denizin karşısında ise, aynı çatananın uğradığı bir adacık vardı. Ada ile Lenin'in bulunduğu yerin arasında Lenin en sonunda bir rehber tutarak, buz tutmuş bu denizin üzerinden yürüyerek adadaki ikinci iskeleye varmayı kararlaştırdı. Buz üzerindeki yolculuğa bir gece başlandı, ışıksız yürüyerek yola düzüldüler. Az sonra rehberin kör kütük sarhoş olduğu anlaşılmıştı. Adanın önündeki kanalın kıyısında bir yerlerde buz incelmiş ve çatlamaya başlamıştı ayaklarının altında. «Oh, amma ahmakça bir ölüm bu, diye düşündüm,» diyecekti Lenin, Krupskaya'ya. 1917 yılında Rusyanın tarihi ne olacaktı, eğer buzlar çatlasaydı? Hayali bile ilginç soru. Gerçekten, eğer o gece açık denizde, kanalın kıyısında, 1907 yılının sonunda buzlar çatlayıp, Lenin sulara düşseydi Avrupa'nın ve dünyanın tarihi bugünkünden değişik olabilirdi.

Krupskaya, Lenin'le Stokholm'de buluştu ve Berlin'e gittiler. Yılbaşı gecesiydi, ama neşelenecek durumda değillerdi. Karşılaştıkları ilk yoldaşları, o gece hiçbir Rus mültecisinin evine gitmemelerini, Alman polisinin geniş çapta bir tevkif planı hazırladığını söylediler. O gün, soğuğa rağmen akşama kadar sokak sokak, kahve kahve gezdiler. Akşam çökünce, gelecekteki tüm kaderleri sıkı sıkıya birbirlerine bağlanacak olan Rosa Luxemburg'in evine gittiler. Eski günlerdeki örgütlenme konusundaki tartışmalarına rağmen, Lenin ile Rosa Luxemburg bu kere birbirlerine ısınıverdiler. Londra Kongresindeyken Rus devriminin kuvvetleri ve durumu üzerinde Rosa Luxemburg ile Troçki arasında bir yakınlaşma olmuştu. Menşevikler, bu kongrede Lenin'i sıkıştırmışlar, ondan, Troçki ve Rosa Luxemburg'un ortaya attığı «kesintisiz devrim» teorisine karşı saldırıya geçmesini istemişler, fakat Lenin bundan uzak durmuştu. Sonunda, Rosa ve Polonyalı arkadaşları örgütlenme sorununda olmasa bile, Lenin için çok önemli bir konu olan Parti Merkez Komi-

tesinde Bolşeviklere tanınacak koltuk sayısı üzerinde Lenin'i destekleme kararı almışlardı. Daha sonra ise, Stuttgart'taki Uluslararası Sosyalist Kongresinde karşılaşmışlar, her ikisinin de geleceği için çok büyük önem taşıyan bir karar tasarısı hazırlayarak, savaş üzerine ortak bir karar çıkartmaya uğraşmışlardı. «Bu nedenle», diye yazıyor Krupskaya, «karşılaşır karşılaşmaz, bütün gece çok dostça konuştular.»

Berlin'den sonra, o mutluluk dolu ilk mülteciliklerinin şehri Cenevre'ye geçtiler. Cenevre'ye vardıklarında (29 Ocak 1908) bayat balıktan zehirlenmişler, ardından da gribe tutulmuşlardı. «Cenevre soğuk... cansız ve boş gibiydi. Artık dost yüzünü bize göstermeyen Cenevre'nin bomboş caddelerinde gezerken, İlyiç, 'Buraya ölmeye, gömülmeye gelmiş gibi içimde sıkıntı var.' diyordu.»

Eve yazdığı mektuplarda, üzgün ve neşesiz, durmadan şikâyet eden birisi olmuştu Lenin, «Birkaç gün varki» diye yazıyordu kız kardeşi Anna'ya gönderdiği 1908 sonundaki mektubunda, «bu Allahın belâsı Cenevre'de perişanım, İçine düşenin, tırmanıp kurtulamadığı bir çukur. Çaresiz alışmaya çalışacağız.»

Bir yıl sonra [Cenevre'den] Paris'e göçmeyi planlarken, annesine şöyle yazıyordu: «Büyük şehrin bize iyi geleceğini umuyoruz; büyükçe de olsa, taşralı havasından kurtulamayan bu şehirden bıktık.»

Ve gene bir yıl sonra, bu kere 1909'da Paristen şöyle yazıyordu: «Paris bir bataklık... Hâlâ bir türlü alışamadım... Her yer birbirinin aynı, Cenevre'ye dönmem için ise çok güzel şartlar gerektiğini biliyorum.»

1911 sonbaharında, ikinci mültecilik hayatının dördüncü yılında, kızkardeşi Anna gelmiş ve Paris'te Lenin'i ziyaret etmişti. Kızkardeşine açılmaktan, ikinci kere başına gelen bu mültecilik hayatının keder verici ve acı bir hayat olduğunu söylemekten kendisini alıkoyamamıştı. «Düşünceleri kötümser ve kırgındı... Birgün birlikte yürürken, bana şöyle dedi: 'gelecekteki devrimi görmeye ömrümüz yetecek mi, acaba?'»

Fakat herşeye rağmen Lenin vaktini ölü işlerle geçirecek insan değildi. Cenevre'de, 1905'de heyecan içinde Rusya'ya dönülürken unutulmuş, Partiye ait eski bir matbaa makinası bulmuştu. **Proletarii**'yi yeniden yayınlamaya başladı. Birinci sayısından Rusya'ya erişebileni sadece onüç tane olmuştu. İkinci, üçüncü, dör-

düncülerden ise altmışiki tanesi Rusya'ya girmişti. Lenin, o sıralarda Viyana'da bulunan Troçki'ye, İtalya'da bulunan Gorki ve Lunacharski'lere mektup göndererek Proletarii'ye yazı yazmalarını istedi. Rusya'ya da mektuplar gönderdi: («fakat mektuplar için, gereken zamanın üstünde, uzun bir süre bekledik»). Aynı günlerde risalecikler, broşürler, kitaplar üzerinde çalışmalara başladı, Stolypin'in tarım siyaseti ile beklenmedik bir gelişme olan anayasacı muhafazakâr bir meşrutiyet sorununu incelemeye koyuldu. Bu çalışmalar sırasında, Duma'daki bütün usül tartışmalarını, müzakerelerin zabıtlarını kelime kelime okuyor, istatikleri inceliyor, Duma hakkında, felsefi sorunlar hakkında polemiklere giriyordu. Bu tartışmalarda en amansız karşıtları ise, bir zamanlar Lenin'e en yakın olmuş olan kimselerdi. Günlerini gece kütüphanelerde geçiriyordu. Ama, geceleri ne ile vakit geçireceğini bilemiyordu. Rusya'yı ilgilendiren sorunlar kadar, genel dünya olaylarını da yakından izliyordu. Eski günleri unutup, Lenin'i terk edenlerin yerine yeni adamlar yetiştirmeye çalışıyordu. Kısacası, bütün faaliyeti görünüm olarak eski günlerdekinin aynıydı. Bu, ruhen onu tatmin ediyordu: Ama ne yapsa eskisinden daha boş, daha tatminsiz, olayların daha dışında imiş gibi geliyordu. Sıkıntılı, huzursuz olmuştu; sık sık melânkoliye düşüyordu:

> Günbegün bakıyordum-diyor Krupskaya-daha ketum... daha düşünceli ve dalgın oluyor, ne zaman birşey söyleseniz, dalgınca gözlerini kaldırıyor ve gözlerinde bir keder bulutunun gezindiği görülüyordu...
>
> Mülteci hayatına yeniden alışmamız güç oldu. Vladimir İlyiç günlerini kütüphanede geçiriyordu, fakat akşamları tek başımıza ne yapacağımızı şaşırıyorduk. Soğukta, sevimsiz odamızda oturmaktansa... insanlarla birlik olalım diye her akşam sinema ve tiyatrolara gidiyor, fakat hiçbirinde sonuna kadar oturamıyor, yarısında salondan çıkıp, geceleri sokaklarda dolaşıp duruyorduk...
>
> Gerileme ve yıkıntının sonrasındaki bu güç yıllarda, Lenin rüyalara dalar, ve kederli bir dille, sanki tekrar Rusya'daymışız gibi hülyalar kurardı...

Bu sözler, yılgınlık yıllarındaki mülteci hayatının mülteciler üzerindeki etkilerine örnek alınabilir. Kaldı ki, Lenin, diğer mülteciler içinde en kuvvetlisiydi. Ayrıca, Lenin'in yeni girdiği polemiklerin karakterini anlamak için de yukarki sözlerin ifade ettiği etkileri hesaba katmak gerekir. Lenin iktidara geldikten sonraki yıllarda, niçin onun bütün Rusya'nın tek lideri olduğunu anlamak için de bu etkilerin mahiyetini bilmek gerekir.

Rusya içinde kalan ve hâlâ Lenin'e bağlı olan, veya hâlâ Sosyal Demokrat Partiden yana olanlar azdı. Fakat bu güç yıllar boyunca, bu az sayıdaki insanlarda, yeni tartışmalara karşı kendilerini korumak diyebileceğimiz bir eğilim gelişmeye başladı. Bunlar içlerini sıkacak konulardan uzak kalmak, «düşünmeden çalışmak» denen cinsten işlerle oyalanmak isterlerdi. 1912'de Lenin ile, o sıralarda **legal** olarak yayınlanan Bolşevik **Pravda**'nın yazı kurulu üyeleri arasında bu yeni eğilim ve tutum yüzünden anlaşmazlık çıktı. Mültecilerin bu halleriyle alay edenlere cevap vermek için, Lenin şöyle yazıyordu:

> Mültecinin hayatı güçtür, yaşadığı ortamda katlanılması güç pek çok şey vardır... buradaki hayatta insan her yerden daha çok birşeyler istiyor, her yerden daha çok yoksul kaldığını hissediyor... çok yüksek oranda intihar var... [Bununla beraber] bütün Rusyanın, şu karışıklık ve bulanıklık yıllarında, şu fasıla devrindeki hâlini, Rusya'da demokrasinin durumu ile ilgili sorunları düşünmek, değerlendirmek için de, heryerden çok burası elverişli.

Lenin'in kendisi maddi anlamda bir yoksulluğa düşmedi. Kızkardeşinin söylediğine göre, kötü hayat şartlarında, yoksulluk içinde, ve eski elbiselerle, kuruşu kuruşuna idareyle, huzursuzlukla, özlemlerle, sıla duygusuyla, eskiden beri sürüp depreşen mide ağrıları ile, baş ağrıları ile geçiyordu hayatları. Fakat aslında Partinin bağladığı aylık, yazılarının sağladığı az ve arada sırada gelen paralar, Krupskaya'nın veya Lenin'in annesinin gönderdiği yardımlar sayesinde temel ihtiyaçlarını karşılıyorlardı. Ayrıca arada bir, işçi semtlerindeki ucuz sinema ve tiyatrolara gidiyorlar, yaya veya bisikletle geziniyorlar, yazları deniz kıyısı kasabalara gidiyorlar, hesaplı olmakla beraber, her zamankinden fena durumda da yaşamıyorlardı. Paris'te bile şarap hiç içmedi, ve para için değil ama, sağlığı yüzünden uzun bir süre et de yiyemedi.

> İnsanın yiyeceği ekmeğe parası çıkışmayışı gibi bir yoksulluğa hiç düşmedik-diyordu Krupskaya-Hayatımız, gerçekten, çok basitti. Fakat mutluluk sadece patlayana kadar yemek ve lüks içinde yaşamakla mı olur? Vladimir İlyiç hayattan mutluluk çıkarmasını bilirdi.

O şartlarda bile bütün kalbiyle güldüğü, ve etrafındakileri de neşeye boğduğu oluyordu. O zamanlar ziyaretine gelenler doğruluyor bunu. Sıkıntılı günlerde bile ferah ve dolu dolu neşe yaratma, trajik günlerin içinden kahkahalar çıkarma gücüne bakılırsa, gerçekten tam Rus halkının evlatlarından birisiydi Lenin.

«Devrimin her döneminde, her yeni aşamasında olduğu gibi,» diyor Krupskaya, «düşünmek ve fikir danışmak için 'ustalar'a dö-

ner, onlara bakardı.» Lenin o sıralar Marx ve Engels'in yazılarına, eserlerine bilmem kaçıncı kere eğilmiş: 1848 Devriminden sonraki yılgınlıkla başlayan ve her ikisinin de ölümleri ile kapanan, o iki 'usta'nın «uykusuz mültecilik gecelerin»de birbirilerine yazdıkları mektupları defalarca okumaya başlamıştı. Marx ve Engels de uzunca bir süre hayâle kapılmışlar, devrimcilik humması ile yanmışlar, ama 1848 ayaklanmaları umulanların hiçbirini vermemişti. Fakat önemli siyasal olayların gelişmesini ve ardlarındaki ekonomik eğilimlerdeki değişmeleri yeniden inceleyip de, yeni bir devrim olması için yeni krizleri beklemek gerektiğine inanır olduktan sonra, Marx da, Engels de, hâlâ kendisini haksız umutlardan kurtaramayan romantik Sol'dan uzaklaşmışlardı.

> Devrimin yürütücü gücü olarak gerçekten şartlara değil, sadece iradeye güveniyorsunuz-diyordu Lenin'in okuduğu, Marx'ın Komünist Birliği ile Tartışması (1850)- Biz ise işçilere şunu söylüyoruz: sadece şartların değişmesi için değil, kendinizi değiştirmeniz; kendinizi iktidara geçmeye ehil saymanız için onbeş yıl, yirmi yıl, elli yıl sürebilecek burjuva yönetimlerinden ve ulusal savaşlardan geçmeniz gerekiyor. Sizler ise, tersine, siyasal iktidara hemen şimdi el koyabileceklerini; yoksa ebediyen bu işten vazgeçmeleri gerekeceğini söylüyorsunuz. Biz, Alman proletaryasının hâlâ ne kadar gelişmemiş bir kitle olduğuna işaret ediyoruz, siz ise ulusçuluk tutkularına, ve Alman zenaatkârlarının mesleki önyargılarına yaltaklanıyorsunuz...

Bu sözlerin ne anlama geldiğini Lenin çok iyi anlayacak durumdaydı, ve bu sözler, kendi hizbi içindeki romantiklerle ilerde yapacağı mücadelede kullanmak için unutmayacak kadar aklında yer ediyorlardı.

Fakat, Marx ve Engels'in 1848 yenilgisi karşısındaki tepkilerinde Lenin'in doğasına uymayan; yakın gelmeyen bir şeyler de vardı. Komünist Manifestosu'nun yaratıcısı **Komünist Birliği** (Communist League), bizzat Marx'ın gayretleri ile, «umut verici durum kalmadığı» nedeniyle kendisini feshetmişti. Yenik düşen mültecileri saran çılgın yaşantıdan yorgun düşen Marx ve Engels, binbir dalavereli bu muhitten uzaklaşmışlar ve romantizm «budalalığı»na göre, örgütlere bağlı kalmanın sıkıntısına sırt çevirmekle rahat bir nefes aldıklarını sanmışlardı. Bundan sonra da, bütün hayatları boyunca ne Alman, ne de uluslararası hiçbir gizli örgüte girmemişlerdi. Onlara göre, bu çeşit gizli örgütler ancak acil bir devrim sırasında söz konusu olabilirdi. Artık, geniş, legal sendikalar, legal partiler kurulmaya başlamıştı ve gizli örgütler insanın kendi kendisini aldatmasından (self deception), ve polisin bol bol ispiyoncu beslemesinden başka işe yaramazdı. Onların yapmaları gereken iş ise

gelecekte ortaya çıkacak ve olgunlaşacak olan gerçek bir devrimci hareket için yararlı olmaya çalışmaktı. Bu ise, elverişsiz şartlarda olgunlaşmamış ve vakitsiz şartlarda çeşitli örgütlere katılmalarından çok, teorik alanda çalışmaları ile yapabilecekleri bir işti.

Lenin ise, Marx ile Engels'in yılgınlık yıllarındaki gibi, aynı şartlarda olmakla beraber onlar gibi düşünmüyordu. Lenin'e göre, yaşanılan zaman, Marx ile Engels'in zamanı ile bir değildi. Stolypin'in muhafazakâr anayasacı monarşisi yerleşiyor, tutunuyor; bu yüzden, bazen, Rusya'da ikinci bir ayaklanmanın olacağı günlere ömrü vefa edecek mi diye düşündüğü bile oluyordu. Ama, Rusya'ya değil de Avrupa'ya baktığı zaman, 1850'lerdeki Marx'ın sözettiği nispeten istikrarlı geçecek uzun yıllara yönelmiş bir Avrupa'nın ortada kalmamış olduğunu seziyordu. Lenin'e göre, Marx'ın günlerindekinin tersine, kapitalizmin gelişmesinin şimdi eriştiği noktada bir çöküşün de belirdiği görülmeye başlamıştı: Yeni çıkacak bir savaş eli kulağında, öylece bekliyordu, ve bu savaşın ortaya çıkaracağı kriz 1904-1905 Rus-Japon Savaşının çıkardığı krizden çok daha yoğun olacağa benziyordu. Marx'ın sözlerinden beri elli yıl geçmişti, ve Lenin'e göre, bu süre içinde kurulan türdeş, kuvvetli, sürekli partilerin varlığı sayesinde, işçiler, «siyasi iktidarı ele geçirmek» işinde gerektiğince olgunlaşmışlardı. Marx-Engels'in savunduğu «burjuvazi ve ulusal savaşlarla geçirilerek onbeş, yirmi, veya elli yıl»lık sürenin bitip tükenmeyeceği anlaşılıyordu, ama çok genel bir kıyam gününün de eşiğin ağzına kadar yaklaştığı artık aşikârdı. Lenin'in fikrine göre, büyük enternasyonalist sosyalist hareketinden, Rusya sosyalist hareketinden iyi yetişmiş bir çok insan, inançları ve teorilerine uygun kalmak istiyorlarsa bu örgütlerden ayrılmamak zorundaydılar. Kaldı ki, Lenin bir örgütçü, bir eylemciydi; teoriye olan bağlılık ve düşkünlüğüne rağmen tam bir irade adamıydı. Bütün yazılarına bakınız, tek bir tanesini gösteremezsiniz ki, siyasal mücadelenin âcil bir ihtiyacıyla ilgili olduğu için yazılmış olmasın. Marx'ın 1850'lerde düşündüğü gibi, yıkılmış ve parçalanmış bir partiden ve böyle bir yıkıntının ihtilâçlı (spazmodic) kavgalarından uzak kalmayı; ve bunu meşru ve haklı gösterecek teorik bir çalışmayı hiçbir zaman düşünmedi. Parti denilen kuruluştan ortada ne kalmış olursa olsun; parti diye elde, avuçta kalan üç beş bozguncu ve terörcü de olsa, kuvvetli ve büyük bir kitle örgütü de olsa zulme, gadre, umutsuzluk ve yılgınlığa uğramış, ve bir bozgunun artıkları olan dırdırcı ve kumkumacı mültecilerden başka kimse kalmamış da olsa, Lenin her daim partisinin adamıydı; partisinin yanındaydı. Belki, Lenin de «parti» dediği zaman tra-

jik bir varlıktan başka ortada birşey kalmadığını görüyordu, ama 1851'de Marx'ın Engels'e yazdıklarına benzer hiçbir şey yazmadı:

> Kamu karşısındaki, ve kendi sorunlarımız karşısındaki bu gamsız, kasavetsiz halimize çok memnunum. Sen ve ben, bu hayatımızla kendi ilkelerimize ve durumumuza çok uygun yaşamış oluyoruz. Kişilerarası karşılıklı izinleme (reciprocal concessions); görünüşü kurtarmak için katlanılan orta yolcu, zorlama hoşgörüler, ve partideki umuma mahsus saçmalıklar içinde yer alan bir yığın eşşek ile sanki ayni fikirleri taşıyormuşsun gibi ortalıkta dolaşmak-şimdi bunların hepsi bitti. [11 Şubat 1851 mektubu].

Ve, ne de Engels'ın cevabındakilere benzer şeyler yazdı:

> Hiçbir «populairty»ye, hiçbir partinin desteğine muhtaç olmadığımızı gösterebilmek için en sonunda bir yol bulduk... bu andan itibaren artık sadece kendimize karşı sorumluyuz, ve bu bayların bize ihtiyaç duyacakları günler geldiği zaman, kendi görüşümüzü dikte ettirecek durumda olacağız. O zamana kadar da hiç olmazsa huzur içinde oluruz. Daha gerçeği, bir bakıma tam bir yalnızlık ...Resmi görevlerden vebâdan kaçar gibi kaçan bizim türden insanlar hiç «Parti» de rahat edilebilir mi?... Şimdilik bizim için önemli olan şudur: fikirlerimizi, düşüncelerimizi bastırabilmek, yayınlayabilmek... Mülteciler, sana karşı istedikleri kadar dedikodu ve fesat tezgâhlasın, sen onlara siyasal ekonomi kitabınla gereken cevabı verdikten sonra, ne çıkar [13 Şubat 1851 Mektubu.]

Marx ve Engels'in bu uzlete çekilmelerine Lenin karşı olamazdı. Zira, **Siyasal Ekonominin Eleştirisi** ile **Kapital**'i Marx-Engels'in bu uzletlerine borçluydu. Fakat, onların örneğine uymayı da düşünmedi. Nitekim, günün birinde, Marx'ın kızı ile damadının birlikte intihar ettiklerini (Lafargues'lar, 1908) duyan Lenin, karısına şöyle demiştir: «İnsan Parti için çalışamayacağını anlarsa, gerçekten korkmadan durumunu anlamalı ve Lafargues'ların yaptığı gibi intihar etmeli.»

İşte bu sözler Lenin'in öz düşüncelerini vermektedir. 1909'da, Krupskaya, «hiç insanımız kalmadı,» dediği günlerde Parti çöküntü içindeydi. Epey süre sonra, bu günlerden söz eden Zinoviev-Lenin'in o zamanlar en yakın arkadaşlarındandı-şöyle diyecekti: «O sıralar, o acı günlerde Parti kendi varlığını güç sürdürüyordu.» (**Parti Tarihi Üstüne Dersler**, 1922) Rusya'da, casuslar ve kırgınlık çöküntü ve gerilemenin başlıca nedenleriydi. Rusya dışında ise, yakınlarının ve davâ arkadaşlarının çoğu kendiliklerinden çekip gitmiş, bir kısmı ise, şiddetli taktik ve stratejik görüş ayrılıkları yüzünden, bizzat Lenin tarafından Bolşevik hizbi içinden atılmışlardı. Ama herşeye rağmen, örgütlenme doktrini ile yola çıkıp lider-

liğe gelen bu adam, gene partisinin adamı olmakta devam ediyor ve «parti» denilen şeyden Lenin'in anladığı, etrafında iki kişi de kalsa, üç kişi de kalsa değişmiyor; izleyicisi az da olsa, çok da olsa Lenin ve yanındakilerin kurduğu yönetici komitenin «parti» anlayışı hep aynı kalıyordu. Bencillikle hiç ilgisi olmayan bu egocentrism'in sebebi, Lenin'in kendi fikirlerine olan tam inanmışlığından başka birşey değildi. Kendisine çok doğal gelen bu egocentrism sayesinde, Rusya'daki ve dışardaki arkadaşlarından ve müritlerinden iyiden iyiye koptuğu günlerde bile, kendi görüşlerini ve anlayışını sarsılmadan korudu.

Troçki'nin ise bu ikinci sürgünden pek az sıkıldığı görülüyordu. Birinci mülteciliği, üzerinde hiçbir etki bırakmayacak kadar kısa sürmüştü. O zamanlar çoğu liderlerden genç olan-28 yaşındaydı-Troçki, Sibirya'daki sıkıcı sürgünden kaçıp, Batı Avrupa'da bulunmanın neşesi içindeydi. Avrupa, birçok yönleriyle daha cazip geliyordu. Rus devriminin doğası hakkındaki teorileri yüzünden, Rus devriminin muzaffer olacağından ve bunun fazla gecikmeyeceğinden, devrimi görmeden ölmeyeceğinden hiç kuşkusu yoktu. Marx ve Engels'lerin daha önceden söylemiş bulundukları gibi, ekonomik krizlerin hızlanması ve yavaşlaması (ebb and low) ile devrimci havanın esmesi veya esmemesi arasında bağlantılar olduğuna inanıyordu. Bu inancının sonunda vardığı düşünce ise, Rus emekçi sınıfının devrim tutkunluğunun ve kendine güvenliğinin artması için gerekli olanın ekonomik bir kriz veya gerileme değil (1907 böyle bir dünya kriziyle geçmişti), fakat ekonomideki bütün göstergelerde bu artış olmasıydı.

Kendi düşününe kendi güvenen kişiliği ile 1905 olaylarından sonra hızlanan bir şekilde, kendi kaderini önceden görür, inanır bir kişi olup çıkmıştı. Petersburg Sovyetinin 55 gün süren olayları içinde seçkin, becerikli, ve genç olmasına rağmen sözü dinlenir bir lider olarak ortaya çıkmış, en tanınmış liderlerden biri haline gelmişti. Sovyetin Yürütme Kurulu üyelerinin vatana ihanet suçundan yargılanmaları sırasında ise ünü bir kat daha artmıştı. 1905 olayları Troçki'nin çok güvendiği teorik görüşlerinin pekişmesine yol açmıştı. Aynı yılın başlangıcında, «kesintisiz devrim» doktrininin ilk özetimsi taslağını bir kitapçık şeklinde yayınlamış bulunuyordu. Petersburg Sovyetinin kuruluşu; «çekirdeksel işçi parlâmentosu» olarak kendiliğinden görev yüklenivermesi ise, Troçki'ye, teorisini haklı kılmak ve geçerliğini doğrulamak istercesine olmuş şeyler olarak görünmüştü. Hapishaneye kapatıldıktan sonra ise, sonraları **1905 Yılı** adı ile bir bütün halinde ün salacak olan,

1905 yılındaki olaylar için yazılmış en geniş kitabı meydana getiren birçok kitapçık yazmaya koyuldu. Bunları peşpeşe, küçük kitapçıklar olarak yayınladı, ve her birinde esas kitaptaki bir bölümü ele almış oldu.

1907'de Sibirya'dan kaçar kaçmaz Londra Kongresi'ne erişti. Kongre «birleşme» amacıyla düzenlendiği hâlde, gördü ki, Parti bir kere daha ayrılıklarla karşılaşmak üzeredir. Troçki'nin yazılarında, Rosa Luxemburg'un kendisine yakın görüşte olduğunu, Rus devriminin doğası hakkında ortak görüşte olduklarını, Troçki'nin Rosa tarafından sevilen biri olarak karşılandığını okuyoruz. Diğer yandan Lenin de eskisi kadar sert karşılamaz Troçki'yi. Bakar ki. kendisinin en uzak olduğu grup, bu kere, Menşeviklerdir. Parvus ile birlikte Nachalo'yu birlikte çıkardıkları hâlde; İşçi Temsilcileri Konseyi başkanlığına Menşeviklerin desteği sayesinde çıkmış olduğu hâlde, şimdi, Troçki ile Menşeviklerin arası açıktır. Troçki şaşar bu işe. Bu durum üzerinde düşünen Troçki, buradan vardığı hüküm sonunda, gelecek beş yılın siyasetini saptamıştır artık. 1903 yılından 1905 yılına kadar Bolşevikler ile Menşevikler birbirleriyle o kadar dalaştıkları hâlde devrimci eylem için şartlar olgunlaştığında nasıl vaktiyle birleşmişler idiyse, ilerde gene devrimci şartlar olgunlaştığında birleşme kaçınılmaz olacaktı. Devrim şartları geldiğinde uyanan işçi sınıfının açık ve kesin istekleri karşısında bu köhnemiş Bizans oyunları, hizipleşmeleri yenik düşmeye mahkûm olacaktı. O zaman, milyonların kudret ve iktidarı önünde, ne dar örgütcü Lenin, ne de iktidar korkağı Menşevikler tutunamıyacaktı. O zaman büyük genel grevlerle, bir kere daha, Sovyetler veya Konseyler kurulacak ve bunlar bütün hiziplerden daha güçlü, daha yetkili hâle geçecekler; işçi sınıfı bir kere daha dolaysız olarak sesini duyuracak, grup ve hiziplerin hırlaşmalarına «sus» işaretini çakacaktı. Troçki'nin bu düşünceleri, ne karşı görüştekilerden, ne de olayların yavaş yavaş göstermeye başladıklarından etkilenip de, değişmemiştir. Troçki'nin düşünceleri, «bir dahaki devrim dalgası» gelince, bu dalgalar tarafından değiştirilecekti.

Bu tutum yüzündendir ki, 1907'ye kadarki en sert çatışmalarla geçen en güç yıllarda bütün hiziplerin dışında, ama aralarında kalmak, her taraftan şimşekleri üzerine çekmek pahasına kendine özgü düşünceleri ile başbaşa kalmakta inat etmiştir. Bugün Rusya'da Troçki'nin aleyhinde yayınlanan pek çok şeyde, bu 1907-1914 döneminde Lenin tarafından yazılan ve Troçki'yi hizipler üstü kalma tutumundan ötürü kınayan yazılardan iktibaslar yer alır. Ama Lenin'in kınamaları tek başlarına kalmaz ki, Plekhanov'un, Martov'un,

Axelrod'un da, aynı nedenle, Troçki'yi kınayan yığınla yazıları vardır. Kendi ölçülerine göre, kâh bir taraftan, kâh diğer taraftan yana olan Troçki, bu tutumuyla her iki yanın da öfkesini toplamış; her iki tarafın da görüşlerinin üstünde kalıp, aralarındaki çatışmaları küçümser görünmesiyle kızdırmıştır onları. Her iki tarafın da, gitgide daha çok gözlerinde büyüttükleri sorunlara karşı Troçki'nin aldırmazca davranışına bakan Menşevikler de, Bolşevikler de Troçki'nin bencil ve ilkesiz bir adam olup çıktığına karar vermişlerdir. Ardından, her iki hizbin dışında, «hizipsizleri» toplayıp, kendi etrafında bir hizip kurmaya kalkışması ise, gene her iki hiziptekilerce «muhteris» kişiliğine bağlanmıştır. Bolşevikler ve Menşevikler sadece kendi hiziplerinden söz ederken, onun Parti için söz etmesi bir ihanet sayılmıştır. Örgütlenme konusunda daha geniş bir tabanın gerekirliğinden söz etse, Lenin'e karşı ve Menşeviklerin yanında; devrimin geleceği konusundaki ileriye yönelik bakışından söz etse Lenin'in yanında ve Menşeviklere karşıymış gibi görünüyordu. Kişilik ve tutumundaki arâzlar yüzünden, sonunda, sadece **primus inter pares** (eşitler arasından ilki) olabileceği kollektif bir liderliğe girmesi güçtü. Böyle bir yönetimde, herkesin en küçük örgütlenme problemlerinden veya siyasal sorunlardan hizipleşmelere giriştiği sırada, kendisinden görmezlikten gelmesi istenilen birçok fikir ayrılıklarıyla ilgili olarak, kendi etrafında yeni bir hizbi nasıl kurabilirdi? Bu fikir ayrımlarını görmezlikten gelemediğine, herkese **barış**'tan söz ederken içinde kendi kendisiyle giriştiği mücadele sürüp gittiğine göre de; hangisi olursa, olsun, bu hiziplerle nasıl birleşebilirdi? Bir hâtip bir, risaleci, bir halk yargıcı (tribune) olarak, bu genç adam 1905 yılının bir yığın olayı içinde sivrilmiş ve kendini göstermesini bilmişti, ama bir grup organizatörü ve birlik kurucusu olarak, hizipci olarak giriştiği işleri hiçbir zaman başaramamıştır.

> Ayrılmakla ne kazanacaksınız?-diye çatıyordu Londra Konferansındaki her iki tarafa da.-Aynı işleri, ama ayrı ayrı yapmak; aynı yolu yürüyüp, biribirlerinizin ayaklarına çelme takmak? Bunun sonucu ne olur? Hepiniz birleşmek zorundasınız, önce federasyon temelinde, sonra burada, birleşme kongresi içinde.

Troçki, kongre delegelerine yaptığı uyarmada, moral bir silâhsızlanmaya gitmezlerse, hizipçilik tutkularını frenlemezlerse, bütün gruplaşmalara son verip tek bir parti kurmaya yanaşmazlarsa, ilerde çok daha büyük parçalanmaların olacağını söylemişti. Bu sözlerin, ilerde kendi hayâllerinin bile almayacağı oranda gerçekleşeceğini o zaman Troçki de bilmiyordu!

İlk beş yıllık dönem içinde, Troçki'nin tutumu Lenin'den çok Menşeviklere yatkındı denilebilir. Zira, ayrılma konusunda asıl saldırı Leninci'lerden geliyordu. 1910'da ise, Lenin'in hizipcilik tutkusu hafifleyip, Parti birliğinden yana olan Bolşevikler kendi aralarına aldıkları çeşitli gruplardan Menşeviklerle birlikte hareket etmeye başlayınca, Birleşik Parti Konferansı, Troçki'nin tek başına Viyana'da yayınladığı Pravda'yı Parti'nin resmi yayın organı olarak ilân etti. Ağustos 1912'de, Lenin kendi hizbinden başkasının Partiyi temsil edemeyeceğini ilân edip, bütün karşıtlarını Parti'den ihraç edilmiş sayacağını söylediğinde ise, «Parti Menşevikleri,» «Menşevik Tahripçiler,» «Parti Bolşevikleri,» «Bolşevik Uperyodistler» denilen çeşitli grupları bir kere daha toplayıp, bir araya getiren Troçki, ünlü adıyla «Ağustos Bloku» denilen bu topluluğu kurarak «mütecaviz»e karşı koymak için bütün grupları birleştirmek; Lenin'i barışa zorunlamak; veya hiç değilse; bütün tartışmaları ve tartışma metotlarını, bir örgüt içindeki yoldaşlara yaraşmayacak biçimlere düşmekten alıkoymak amacıyla harekete geçmiştir.

> Onbinlerce işçiyi kapsayan geniş bir Marksist toplulukta-diye yazıyordu Trocki-fikir uyuşmazlıkları ve ayrılıklarının olmaması imkânsızdır. Genel program açısından herkesin kendi görüşünü açıklaması ve savunması sadece bir hak değil, aynı zamanda bir görevdir. Fakat kendi kişisel görüşünü savunurken, hiç kimse, bir kardeşler topluluğu içinde olduğunu unutmamalıdır... Karşılıklı anlayış ve güven olmadan mücadelemiz boyunca gerekli olan disiplin ve dayanışma sağlanamaz, ve bunlara dikkat etmeyen kimse, niyeti ne olursa olsun, Sosyal Demokrasinin varlığını tehlikeye düşürmüş olur.[2]

Bu anlayışa uyulabilmiş olsaydı, Rus Devrimi'nin de, Sovyet Hükümetinin de, Troçki'nin de kimbilir ne kadar ayrı bir geleceği olacaktı! Ama, bu olabilir miydi? 1917'ye kadar ısrarla şöyle diyordu: «bir kardeşler topluluğundaki ayrım değil önümüzdeki!» 1917'de Troçki'nin kendisi bile «karşılıklı anlayış ve güven olamayacağını» söyleyecekti. Daha sonraları, bütün bunlara ilâveten, Bolşevik Partisi içinde bile «her üye kendi görüşünü açıklama hakkına sahiptir, hatta bu bir görevdir,» sözlerini de reddedecekti. Ve, gerçekten vakit çok geç olduktan, iş işten geçtikten sonra, tekrar o ilk görüşlerine dönecekti; 1907 ile 1917 arasındaki yılları; Partide birlik kurmaya, sonraları da kendi etrafında bir hizip kurmaya çalışıp ilerde hayatına mal olacak olan başarısızlık yıllarındaki görüşlerine mültecilerin arasında bölünmelere yol açan sorunlara karşı

(2) CF. Engels'den Bebel'e: «Her çeşit fikir ve duygulara yer vermezse Almanya'daki en büyük parti olmasına rağmen, varlığını bile koruyamazdı.»

vurdum duymazlığının bir başka nedeni fizik anlamda da gruplardan uzak kalmış olmasıydı. Rusların çoğunun yaşadığı Berlin, Paris, Cenevre veya Zürih'e gideceği yerde, Troçki Viyana'yı seçmişti. Viyana'da kendi başına kurduğu **Pravda** gazetesi, Parti içinde birliğin kurulması, ve «kesintisiz devrim» denilen aşırı radikal siyasetteki ısrarı ile, gerek Avrupa'da, gerekse Rusya içinde ün kazandı. Üçbuçuk yıl süreyle, iki ayda bir yayınladığı bu gazetesini, hemen hemen tek başına yaşattı. Makalelerin çoğunu yazıyor, Karadeniz Denizciler Sendikası aracılığı ile bu gazetelerin Rusya'ya sızdırılmasıyla uğraşıyor, hizip dışı hizbini bu gazeteyi göndererek besliyordu. Fakat, Denizciler Sendikasında polisin de ajanları vardı ve Birinci Dünya Savaşından az önce-tam da Rusya'ya birşeyler sızdırmanın en büyük ihtiyaç olduğu sırada-bütün önderleri yakalayan polis, sendikayı da kapatıverdi.

Troçki'nin, başyazar olarak en yakın yardımcısı A. A. Joffe idi. Joffe, sonunda Alferd Adler'den psikanaliz tedâvisi görmeye mecbur kalacak kadar sinir hastasıydı. Adler'ler, bu vesile ile Troçki'lerin ahbabı ve komşusu oldular, ve o andan sonra da Troçki, Freud'la ilgilenmeye başladı. Troçki, yeraltı örgütü kursun diye Joffe'yi Rusya içine gönderince, Joffe hemencecik polisin eline düştü, ve 1917'ye kadar da Sibirya'dan yolunu bulup, gelemedi: Sonraları ise Sovyetler'in, Almanya'ya gönderdiği ilk büyükelçi olan Joffe, **cardon sanitaire'i** ihlâl eden ilk diplomat olup çıktı. 1927 yılında ise, Joffe, uğraştığı Partisi tarafından Troçki'nin ihraç edilmesini protesto etmek için intihar etti.

Lev Davidovich'in Viyana'daki diğer arkadaşları arasında birleşme taraftarlığı ile tanınan bir sendikacı ve daha o zamanlar önde gelen Marx bilgini Ruslardan olan Riazanov; sonraları Kerenski kabinesinde Çalışma Bakanı olacak olan, devrimci bir öğrenci diye tanınan Skobelev; tıpkı Joffe gibi, bir Sovyet diplomatı olacak olan Kopp bulunuyordu. Viyana'daki **Pravda**'nın, soluğu kesilmez, yorulmak bilmez yazı işleri müdürü ve yayıncısının yanısıra, üç kurmayı işte bu Skobelev, Kopp, ve Joffe idi.

Troçki'nin Viyana'daki bu yılları içinde, ikinci oğlu Sergi doğmuş, ilk oğlu Leon (Lev, Lyovik) ise ilk okula başlamıştır.

> Lyovik okula başlayınca-diye yazıyor Natalia Ivanovna Troçki-ortaya din sorunu çıktı. Avusturya kanunlarına göre, her çocuk, okulda ebeveyninin dinini öğrenmek zorundaydı. Başka bir mezhep bulamadığımız için, çocukcağızı hem zihnî olarak, hem de ruhen fazla sıkmasın diye, biz de Lutherian mezhebine yazdırdık.

Troçki'nin artık yaşlanan anası ve babası ziyaretlerine geldi. Rusya'daki kızını (ilk evliliğinden olan) getirdiler. Annesi, Berlin'de böbrek ameliyatı olmuş, ardından da on yıl sürecek olan mantar hastalığına (actinomycosis) tutulmuştur. O arada, Troçki'nin anababası da, oğullarının aşırı radikalliğini artık hoşgörü ile karşılamağa başlarlar. («En son tartışma oldu,» diye yazıyor. Troçki kendi otobiyografisinde; Almanca'da yayınlanan ilk kitabında.) 1910 yılındaki ziyaretten sonra, altmış yaşına gelen annesi Yanovkâ'daki, Troçki'yi doğurduğu kasabadaki evine döndü, ve aynı yıl hayata gözlerini kapadı.

Bir zamanlar Parti içinde **Pero** «Kalem» takma adını kullanmış olan bu genç adam, ikinci mülteciliğinde de bu aracı kullanarak hayatını kazanıyordu. Kievskya Mysl («Kiev'lilerin Düşüncesi») isimli yasal ve sol eğilimli bir gazeteye muhabirlik yapıyor, edebi konularla, Almanya, Avusturya olaylarıyla, ekonomik ve siyasal konularla ilgili yazılar hazırlıyordu. Daha sonraları bu yazıları Sovyet Hükümeti tarafından yeniden yayınlanmıştır. Troçki **Pravda** ile çok meşgul olduğu zamanlar hariç, bu yazıları sayesinde geçinecek kadar para kazanıyordu. **Pravda** ile uğraşınca, işler aksayınca...

> O zaman karım rehincilerin yolunu tutar; ben de, mecburen bolluk zamanlarımızda aldığım kitapları sahaflara götürüp satardım. Öyle zamanlar olurdu ki, evimizdeki üç beş eşya bile kira borcu için haczedilirdi. İki çocuğumuz vardı, ve dadımız yoktu; yaşadığımız hayat karım için iki yönüyle de kötü ve zahmetli bir hayattı. Fakat buna rağmen, devrimci çalışmalarımda bana yardım edecek vakit de ayırıyordu.

Bütün bu yıllar boyunca Troçki vaktinin büyük kısmını ekonomik bunalımlar ile siyasal ayaklanmalar arasındaki bağlantı (correlation) üzerine yaptığı çalışmalara ayırmıştır. Ayrıca, Avusturya-Macaristan imparatorluğundaki (nüfusunun dörtte üçü Slavdı) görünümü ile milliyetler sorunu, ve emek sorunu üzerinde de çalışmıştır. Öğrendiği diğer diller kadar Almanca da öğrenince, Viyana işçilerinin mitinglerinde de konuşmalar yapmaya başlamıştı.

Burada, Çarlık Rusyası'ndan iltica edip de, geldikleri ülkelerdeki kardeş partilerde en az rahatsızlık duyanların Rosa Luxemburg, Angelica Balabanoff, Parvus ve Troçki'lerin kurduğu dörtlü grup olduğu, ve bunların hepsinin de Yahudi ailelerden geldikleri belirtilmeye değer. Bu öyle birşeydi ki, sanki irsen taşıdıkları bazı özellikler yüzünden (tutum ve görüşlerinde gizli birşeydi sanki bu diğer bütün mültecilerden daha az Ruslaşmış, veya Polonyalılaşmış; fakat daha fazla Avrupalılaşmış, çok daha içten, ve çok daha

radikalce enternasyonalcileşmiş bir hâlleri vardır. Ne varki, bunun tek nedeni «Yahudilik» değildi. Zira Axelrod Martov, Zinoviev, Kamenevler de Yahudi oldukları halde, bulundukları yabancı ülkelerdeki kardeş partilerle yakınlık kuramamışlardır. Keza, onbeş yılını Avrupa'da geçiren Lenin olsun, bütün olgunluk yaşları boyunca Avrupa'da kalmış olan Plekhanov ve Zasulich olsun, bulundukları şehirlerdeki siyasal hareketlerde yer alamamışlardır. Parvus, Alman Demokrasinde bir lider; Rosa Luxemburg, Rus, Polonya ve Alman Partilerinde görev almış biri; Angelica Balabanoff ise kendi özyurdundaki işçi sınıfı hareketinden çok İtalya'daki hareketle yakınlık kurmuş biriydi. Troçki, bu üçüne oranla, bir bakıma daha az «enternasyonalci»ydi. Ölümüne kadar, aklındaki ilk sorun Rusya olmuştu, ve olacaktı onun. Fakat, Troçki de Alman dilinde, ve Fransız dilinde çok güzel konuşmalar yapan bir hâtip olmuştu, ve Avusturya'daki partinin işlerinde bilfiil çalışıyordu. Mülteci hayatının yılgınlık ve karamsarlığından kurtulmuş olmasında bu işlerin büyük faydası vardı.

Saint Petersburg'daki fırtınalardan sonra geldiği sessiz ve kıpırtısız Viyana'da, Lenin gibi Troçki de Marx ve Engels'in eserlerine eğildi. Marx-Engels'in mektuplarını okudu, okuduklarının kendi başlarına taşıdıkları anlam değil, Troçki üzerinde etkide bulunan anlamları belirtmeye değer:

> Mektuplar, teorik olmaktan çok, psikolojik bir yeniden kendini bulma (revelation), değerlendirme oldu benim için, **Toutes proportions gard'es,** her sayfada, bu iki insanla bir yakınlığım olduğunu ispatlayan deliller buluyorum... Onların insanlara karşı tutumları aynen benim tutumlarıma (attitudes) benziyordu... Marx ve Engels de sapına kadar devrimciydiler: Ama, ne Marx'da, ne de Engels'de aşırıcılık veya dervişlik (asceticism) yoktu. Her ikisi de, ama hele Engels, insanla ilgili hiçbir şeye yaban tutmazdı kendini. Ama devrimci dünya görüşleri yüzünden, feleğin elinde oyuncak olmaktan da, insanların yüklendiği birçok çalışmalardan da uzak kalmışlardı... Yoksul ve sefil olanlarla, basit kafalıların (vulgarians) Marx ve Engels'de aristokratik özellikler (superiority) dedikleri bunlardı...

Lenin gibi, Troçki de Marx'ın 1848 ardılı dönemdeki kitapçıklarına döndü. Ne varki, bu kitapçıkların okunmasından alınabilecek dersi almak şöyle dursun, Marx'ın yeni devrim dalgalarının varlığından söz eden satırlarına kapılıp gitmiştir. Marx, 1850'nin ilk aylarında yazdığı bu satırlarda, yeni bir devrim «med»dinin eşiğin dibine geldiğini hayâlliyordu:

> Demokratik küçük burjuvazinin, kendi istekleri karşılanır karşılanmaz devrime bir son vermek istemesine karşılık, bizim yararımı-

za olan, bize görev diye yüklenen şey, devrimi kesintisiz bir devrim haline getirmek; bütün yönetici sınıflar ile bütün varlıklı sınıflar ellerindeki tüm iktidardan oluncaya ve hükümet mekanizması proleteryaya tarafından elde edilinceye... en önemli üretim araçları proleteryanın eline geçinceye kadar devrimi sürdürmektir.

İşçiler, resmi devlet kurumunun yanısıra, yörel yürütme kurullarını ve komün konseyleri, veya işçi komiteleri şeklinde örgütlenmiş bir devrimci işçi devleti kurmalı, böylece burjuva demokrasisinin hükümetlerinin sadece işçiler arasında gözden düşmesi ile yetinmemeli, ve burjuvazinin kendisini, arkasında bütün bir çalışan sınıfın desteği bulunan makâm ve kuruluşların denetim ve tehditleri altında hissetmesine bakılmalıdır.....

Zaferin ilk saatinden itibaren çalışanlar sınıfına ihanete başlayacak olan küçük burjuvazi bölümünün girişeceği haince işlerin boşa çıkarılabilmesi için, proletaryanın... kendi yönetici ve kendi kurmaylarını eliyle silâhlandırılması, [küçük burjuvazi] devletinin değil, işçilerin kurdukları devrimci makâmların yönetimi altında düzenlenmesi şarttır... İşçi sınıfının, demokratik küçük burjuvazinin yalanlarına ve aldatmacalarına kanmaması gerekir. İşçilerin savaş nârası şöyle olmalıdır: **Sürenginliği içinde bir** devrim!*

Okuyucular bu kelimelerde, gerek Lenin'in ve gerekse Troçki'nin 1917'de uygulamak ve işlemek isteyeceği programın şematik bir özetinin dile geldiğini anlamakta güçlük çekmeyeceklerdir. Marx tarafından Mart 1850'de yazılan «Komünist Birliğine Hitâbe», bağımsız parlamentocu işçi hareketi karşısında Troçki'nin tutumunu anlamak için de yararlıdır. Troçki'nin bu konudaki tutumu, Duma seçimlerinde liberal Kadetlere karşı tutumunun, toprakların istimlâki sorunundaki görüşlerinin anlaşılması için de manidârdır. Ayrıca, «merkezî hükümetin eline mümkün olduğu kadar çok yetki bırakma» şeklindeki Troçkici görüş için de, ve daha çok Leninci özellikler taşıyan birçok görüşleri için de, gene aynı «hitâbe»nin dikkatle okunması gerekir. Hemen belirtelim ki, aynı pınarın sularından Lenin de, Troçkiden geri kalmamacasına, kana kana içmiş bulunuyordu.

Viyana'da yedi yıl geçirdiği ve mültecilerin dalaşmalarından uzak kalmış olduğu için, içindeki gezgincilik macerası yüzünden savaş muhabiri olarak önce Balkanlar'a, sonra Ispanya'ya, sonra da taa Amerika'ya gitmiş olduğu için 1907 ile 1917 arasındaki dönemde uzun yıllar gözümüzden uzaklarda kalacak Troçki. Troçki'den ayrılmadan önce, ilerde Sovyet Devleti Eğitim Komiseri olacak Ana-

(*) İngilizce'de, **«The revolution in permanence»** diye geçiyor. Durgun bir «devamlılık» anlamında değil, bir oluşumun değişken devamlılığını anlamında çevirebilmek için **«süregenlik»** diye çevrilmiştir. (Ç. N.)

tole Lunacharski'nin hassas kalemiyle çizdiği parlak portreyi incelemekte fayda vardır:

> Troçki'yi ilk tanımam Ocak olaylarının ardında, 1905'tedir... Troçki o zamanlar çok parlak, hepimizden daha mümtaz, ve üstelik yakışıklıydı. Parlaklığından, aldırmazlığından, karşısındaki kim olursa olsun yüksekten ve kuvvetli bir insan edası ile konuşmasından epeyce rahatsız olduydum. Hiç hoşlanmadan, bu bacak bacak üstüne atan, ve mitingte yapacağı konuşma için kalemle birkaç satır bir not çiziktiriveren bu ukala dümbeleğine bakıyordum. Fakat, konuşmaya başlayınca çok güzel, çok kuvvetli bir konuşma yaptı...
>
> Lenin'in huzurundayken birisinin çıkıp şöyle dediğini hatırlıyorum: «Khrustalev'in yıldızı söndü, Sovyetin kuvvetli adamı artık Troçki oldu.» Lenin kısa bir an duraladı, sonra şöyle dedi: «Eh yorulmak bilmez ve dikkatli çalışmalarıyla bu yeri, Troçki kendisi kazandı...»
>
> Tevkifine kadar da, Petersburg işçileri arasında Troçki'nin ünü çok büyüktü ve mahkemedeki olağanüstü renkli ve «heroic» davranışı ile bu ünü daha da büyüdü... 1905 ve 1906 yılındaki Sosyal Demokrat önderlerin içinde genç yaşına rağmen en iyi hazırlanmış biri varsa o da Troçki'ydi. Lenin dâhil, bütün mülteci devrimcilerin belini büken, mülteci dar görüşlülüğünden zerre kadarı yoktu Troçki'de. İktidar mücadelesinin ne büyük bir mücadele olduğunu herkesten iyi gören Troçki oldu. Ve Devrimden en büyük şöhretle çıkan da o oldu. Ne Lenin, ne de Martov bu yönden bir kazanç sağlayabildi... Troçki, o günden beri, en ön sırada yer almasını bilmiştir...
>
> Troçki sadece parti değil, en basit bir organizasyon işinde bile başarı sağlayamazdı... Müthiş mütehakkimdi; etrafındakilerle ilgilenmek, onların ilgisini uyandırmak, problemlerine kulak vermek gibi konularda yeteneksiz veya isteksizdi. Lenin'de fazlası ile görülen bu hâsletlerden yoksunluğu yüzünden, görülür bir yalnızlığa düştü Troçki...
>
> Siyasal gruplar içindeki çalışmalara katılırdı, ama uyamazdı. Ne varki; tarihi olayların okyanusu içinde; bu gibi kişisel hâsletlerin önemlerini yitirdikleri büyük işlerde ise Troçki'nin üstüne kimse yoktu..
>
> Lenin'in tek bir gün kendisine baktığını, tarihin aynasında nasıl görüneceğini düşündüğünü, kendisinden nasıl söz edileceğini merak ettiğini hiç sanmıyorum-sadece kendisini işine vermiş çalışırdı Lenin. İşine kaptırdı mı kendisini, çok mütehakkim kesilirdi, ama iktidar budalası olduğu için değildi bu; doğru ve haklı olduğundan hiç şüphe etmemesinden; işini bozacak ve çığrından çıkaracak hiçkimseye tahammül etmemesi gerektiğine inanmasındandı. Yetki ve iktidara karşı beslediği aşkın kaynağı, kendi ilkelerinin ve düşüncelerinin son derece doğru ve haklı olmasıydı. Bir başka neden ise, Lenin'in bir konudaki yeteneksizliğinden; eğer söylemesi doğru görülürse-bazan siyasal liderlere çok yararlar sağlayan-, siyasal karşıtlarının bakış açısından bakabilme konusundaki yeteneksizliğinden çıkıyordu.

Troçki'nin ise, Lenin'in tersine, boyuna kendisindeydi gözleri. İnsanoğullarının angılarında (memory) tam bir ihtilâlci önder aylası (hâle) ile sürgit yaşayabilme uğruna, kendi öz canı dâhil, yapmayacağı kişisel fedâkârlık yoktu. Troçki'nin bunlara hazır olması gerekiyordu, çünkü tarih içinde kendisine bir yer donatmaktı bütün amacı.

Bu gözlemleyici ve kahince kelimeler Lenin henüz hayattayken yazılmış, ve 1923 yılında, Moskova'da yayınlanan **Devrimci Görüntüleri** (Revolutionary Silhouettes) kitabının birinci baskısında yer almıştır. Bu, birinci basımda Stalin'in görüntüsü yer almamıştır. Lunacharski'in Stalin'e düşmanlık duymasından değil; 1923'te bile Stalin'in, hiç kimsenin gözünde, birinci sıradan önemli biri olarak ilgi çekmemiş olmasındandır bu. Kitabın daha sonraki baskılarında ise, halkoyunda daha değişik bir Troçki görüntüsü uyandırmak için yukarda söylenenler çıkarılmış, devrime yaptığı katkılar kazınırcasına silinmiştir. Fakat Lunacharski'nin keyfi ile değil, zor belâsı ile yapıldığını belirtmek gerekir.

BÖLÜM XXIX

FİLOZOF OLARAK LENİN

Algılayıcı kişiye karşı bağımsız olan bir dış dünyaya olan inanç bütün bilimlerin temelidir.

—Einstein

Siyaset, Rus toplumunun hastalıklarından bir çeşit tedavi yolu olarak denendikten sonra birçok insan siyaset arenasını terk etmeye, veya sadece anayasal olanakların ufkunu aşmadan bir şeyler yapmaya başlamıştır. Spartaküs'ten sonra İsa'nın gelişi gibi; Munzer ve Tabor'dan sonra Mennonitler ve Uhuvvetçiler (Brethren) grubunun çıkışı gibi Rusya'da da Gapon, Khrustalev, Troçki, Yüzbaşı Schmitt ve «Kösele-Kemerli-Adam»[1] gibilerden sonra Bulgakov, Berdyaev ve Tolstoy'lar gelmişti. Dünyayı değiştirme ümidi sararmış; insanoğlunun aklı, artık, kendi içine yönelmişti; bene, kişisel isteklere, ruhun ihtiyaçlarına, tefekkür ve dervişliğe; kişisel kurtuluşlara bakılıyordu.

Rusya'daki reaksiyon dönemi, görünüşe bakılırsa, sanki doğrudan doğruya 1905 yenilgisinin bir sonucu gibi ortaya çıkmıştı. Gerçekte ise, Tolstoy'un düşünceleri 1880'lerde, Narodovoltsi terörlerinin başarısızlığından sonraları olmuştu. Bulgakov ve Berdyaev'lerin Marksizmi bırakıp Hıristiyan Sosyalizmine sapmaları 1900'lerde oldu. Sembolizm, çılgın «hedonism», «sanat için sanat» gibi akımlar da son yüzyılın başlangıcında su üstüne çıkmışlarsa da, o zamana kadar alttan alta varlıklarını sürdüregelmişlerdir. Devrimci hava içinde suspus olan bu yılgınlık akımları, devrimci umutların sararmasından sonra yıkıntılarla dolu toplum hayatını pençelerine alıvermişti.

(1) Kösele-kemerli-adam, birçok rivayetlere göre Moskova ayaklanmasını yöneten efsanevi bir karakter olsa gerek; Yüzbaşı Schmitt, Karadeniz bahriye isyânının önderi; Krustalev ve Troçki ise, genel greve ve silâhlı ayaklanmaya karar alan Sovyet'in ardıardına başkanlıklarını yapan kişilerdir.

«Soysuzlaşma dönemi» denen yılları karakterize eden budalalıklar ve iğrençlikler en aşağı tabakadan, tâ saraya kadar bulaşmış, yayılmıştı. 1904 yılında Alexandra beklediği erkek çocuğa, Aziz Seraphim'in şefaati sayesinde, nihayet kavuşmuştu. Aziz Seraphim, mucizevi işler yaptığına inanıldığı için Çar'ın ısrarları üzerine, yaşarken «aziz» ünvanı kazanmış biriydi. Çocuk ise, hanedandaki birçok kadının erkek çocuklarında görülegelmiş olan irsî bir hastalık yüzünden yarı sakat doğmuştu. «Hemophelia» denilen bu hastalıkta, vücudun herhangi bir yeri kesilerek, veya örslenerek kanamaya başlayınca, kanamanın önü alınamıyordu. Çocuğunun hasta doğması üzerine Çarina Alexandra büyük bir suçluluk duygusuna kapıldı, ve bu nâzenin bedenin yaşaması için hergün büyülü işler yaptırmaya başladı. Bu yüzden, Çarina muskacıların, dervişlerin eline düştü, sonraları ise dünyevî ve mistik, ahlâksız ve kutsal yanları ile karmaşık bir kişiliği olan, «Tanrının Adamı» denilen köylü (mujik) Rasputin'e kaptırdı kendini. Önceleri evdeki işler, sonraları saraydaki işler, sonraları da bütün ülkedeki işler Rasputin'e terkedildi. 1905 sonrası soysuzlaşma döneminde ortaya çıkan üç paralel yıkıntı olayı görülmüştür: İşçiler arasında kumar ve ayyaşlığın yayılması; öğrenciler arasında «Saninism» denilen düşün akımının tutulması; saray ve devlet işlerinde Rasputin'in ortaya çıkışı. O yıllarda, Bolşeviklerin silâhlı birlikleri dağılmaya, ve haydut çeteleri haline dönüşmeye başlamış, yeraltı örgütleri ise ağzına kadar ispiyoncu ile dolup taşmaya başlamış; öğrenciler derslerine, tavernalara, ve yurt ve pansiyonlardaki eğlencelere dönmüşler; Saray ise, Rasputin'in arkasında gizli bir çete kuran soyguncu ve rüşvetci sürülerinin eline düşmüştür. Toplum, bu üç oluşum içinde, kendi kuyusunu kendi kazmaya başlamıştı artık.

Gençler arasında, cinsel aşk tutkusu (eroticism) ve intiharlar kitlesel olaylar hâline gelmiş, ihtilâlci aşırılığın yerini bunlar almıştır. Artsybashev'in Sanin (1907'de yayınlandı) isimli kitabı, ününü bu iki konudan söz etmiş olmasına borçludur. Kitapta, siyasal sorunlarla, bilimsel konularla uğraşanlarla alay edilmekte; hayatın ilkelere ve plânlara göre yaşanması yerine duygu ve tutkulara göre hayvanca yaşanması gerektiği savunulmakta: akıl, sadece kural, gelenek ve ahlâk ilkelerinden insanı kurtarmak için şeytansı işler için kullanılmalıdır denilmekte; kardeşler ve ana oğul gibi cinsel ilişkileri yasaklanan kişilere aşk yaptırmakta, erkek ve kadın çıplaklığı ile dolu anlatımlara yer verilmekte; ayrıca iki yerde intihar

(*) Soysuzlaşma dönemi: «the decadence» denilen dönem.

tablosu, iki yerde cinsel baştan çıkarma (seduction) sahnesi ballandıra ballandıra anlatılmaktaydı. **Saninism** denilen gençlik akımı işte bu kitaptan doğmuştu. **Babalar** ve **Oğullar** nasıl 1860'ların Nihilism akımına sembol olmuşsa, **Sanin** de bu yeni yılgınlık akımının sembolü olmuştu.

Gençlik dönemlerinde radikal hareketlere kapılmış olan bir önceki aydınlar kuşağı arasında ise inanç ve düşüncelerin yeniden gözden geçirilmesine başlanmıştı. Bazıları, o zamana kadar yürüdükleri yoldan yüzgeri etmişlerdi. En yiğit, en tutkun eylem adamları, terörcüler bile, eylemsizliğe zorlanmışlığın kahrı altında, yaptıkları eski işlerin anlamlarını düşüne düşüne bir hâl olmuşlardı: Nasıl oldu da, hayatımı, yakınımdaki insanların canına kastetme işine adadım? Dahiliye Nazırı Plehve'nin suikastcilerinden biri olan Boris Savinkov bu soruya cevap vermeye çalışan iki tane roman yazmıştı: **Solgun At** (1909) ve **Neyin Ne Olmadığına Dair Masal** (1912):

> İnsan niçin öldürmemelidir?-diye soruyordu **Solgun At**'ta-ve katil niçin bazan haklı, bazan haksız bulunuyor? Kimileri bir yığın cevap buluyor fakat ben, niçin öldürülmemeli, hiç bilmiyorum. Ve, niçin şu ve şu nedenle öldürdün mü haklısın da, başka nedenlerle öldürdün mü haksız... anlayamıyorum. Ben, ölüm ve hayatın arasındaki sınırda duruyorum, burada tek egemen ölüm, burada yasa ve hukuk yok, zira yasalar sadece hayatla ilgilenir.

Terör yaşamanın da, ölmenin de âmentüsü (creed) olmuş, yeni bir din yaratılmıştı; bu dinin içinde aşk ve sevgi ile fedakârlık ve... kahrolmuşluk, lânetlenmişlik çözülmez şekilde kilitlenmişti birbirlerine:

> Sadece şu sözleri hatırlayınız: **Yoldaşları uğruna hayatını fedâ eden insandaki aşk ve sevgi, başka hiçkimsede yoktur.**

Savinkov'un iç huzursuzluğunu ortaya koyan bir terörcü, **Neyin Ne Olmadığına Dair Masal**'da keder içinde hıçkırır:

> Kanunu nerede bulacağız? Parti programında mı Marx'da mı? Engels'de mi? Kant'da mı?... Ne Marx, ne Engels, ne de Kant insan öldürmüştür. Onlar hiçbir zaman insan öldürmediler, duyuyor musunuz beni-Benim, yani bizim bildiklerimizi onlar bilmiyorlar, bilemezler... Ne yazmış olurlarsa olsunlar, öldürüp öldürmememiz gerektiğini, yazdıklarına bakıp ortaya koyamazlar...

Rus Marksizmi'nin kendine özgü keskinleşmişliği, doktrindeki gelişmişliği ve dışa-dönük eğilimi bile, Rus Marksistleri'ndeki kendini eleştiri salgınını önleyemedi. O sıralarda uluslararası «revizyonizm», «Marksist ortodoksluk» görüşüne karşı koymağa çalışmak-

taydı. Bu tartışmaların etkisiyle, yılgın sonrası yıllarda ortaya bir yeni sorun daha çıktı: bir Marksistin, neo-Kantcı felsefeden önemli sayılabilecek bir fikir alması ve benimsemesi iyi-karşılanabilir bir hareket mi, «ortodoksluk» mu, yoksa «revizyonizm» mi sayılmalıdır?

Bu tartışma da 1905 yılgınından önce başlamıştı. Aslında 1900 ve 1901 yıllarında Bulgakov ve Berdyaev, iki büyük «neo- Kantcı», ve Avusturyalı «neo-Kantcı»lar ülkelerindeki sosyalist eyleme katılmaktan vazgeçmemiş, ve bu sayede meşru bir hareket olma itibarını kazanmışlarken, Rusya'daki eski Marksist, yeni «neo-Kantcı»lar kendilerini duygularına kaptırarak «mutezile» akımına sürüklenmişlerdi. Bulgakov, Ortodoks Kilisesinin en ünlü din bilimcilerinden birisi olup çıkmış, ömrünün son yirmi yılını (1924-44) Paris'teki dinbilim okulunun müdürü olarak geçirmiştir. Berdyaev ise zamanımızın en büyük dinci yazarı olmuş: sosyalizm, kişilikçilik (personalism) ve ortaklıkçı Hıristiyanlığı bağdaştıran bir akım yaratmıştır. Bu işte de, her işte olduğu gibi, Rus düşüncesinin yoğunluğu ortaya yeni bir aşırılık çıkarmıştır. Alman revizyonizmi reformist bir sıvı (dilution) veya, marksizmin özür-dilemeye yatkın bir «modernleştirilme»siydi. Rus revizyonizmi ise kurulu dinlerin dışında bir dincilik (heterodoksi), bir bağnaz mutezileciliği; bir raskol idi. Özellikle Lenin'de fazlası ile gördüğümüz Rus «ortodoksluğu» ise, bu «mutezile»ciler için afaroz edilmesi gereken en tehlikeli düşünceler olmuştu.

1904 yılı Kant'ın ölümünün yüzüncü yılıydı. 1904'ten sonra birkaç yıl süreyle Kant'ın ahlâk görüşü ile «Neo-Kantian» bilgibilimi (epistemology) üzerinde yapılan tartışmalar devam etti. Yeni-Kantcı bilgibilim modern bilimsel düşünce açısından değerlendiriliyordu. Bu tartışmalarda «ortodoks» Marksizmin savunucusu kuvvetlere geniş bilgisiyle önderlik eden Plekhanov'du. Lenin de, bir süre Plekhanov'u desteklemiş, fakat daha sonraları; önce «yeterince felsefe bilmediği için» (Sibirya'dan Potresov'a Mektup) bu işten caymıştır. Ardından, Plekhanov'u desteklememesinin başka nedenleri de olmuştur: 1904'te Bogdanov ile aynı gruba girmiştir. Bogdanov ise Plekhanov'un yaptığı felsefi eleştirilerin baş hedefi oldu! Daha sonra ise, beş yıl süreyle bu grupla ilişkilerini kestiği güne gelinceye kadar sesini mecburen çıkaramadı. Daha, sonraları, üzerindeki bu baskı kalktıktan sonra giriştiği şiddetci ve yoğun felsefi tartışmaları biraz da bu yıllardaki aşağılatıcı ve zorlayıcı baskılara karşı bir tepki, bir kendini ifade etme duygusuna bağlanabilir.

Plekhanov (ve aynı yolu izleyen Lenin) her sorunun bir ahlâk (ethics) meselesi olarak görüldüğü bir ülkede yaşadığı hâlde, «neo-Kantianizm» üzerine patlak veren büyük tartışmaların ahlâk konuları ile ilgili olanlarına niçin katılmamış, ve uzak tutmuştur kendini? Cevabı güç bir soru bu.Zira bu tartışma konusu iki ağızlı bir bıçak gibiydi; bir yandan ahlâk sorunu ile uğraşırken, diğer yandan da bilgibilim (epistemology) ile uğraşmayı gerektiriyordu. Plekhanov için olsun, Lenin için olsun, ahlâk birçokları için din nasıl bilinçöncesi (preconscious) idiyse, o da öyle bilinçöncesi birşeydi: insanın çocukken, veya hayati bir karar almak zorunda kaldığında kazanılan ve bir daha kolay kolay unutulup, kurtulanılamayan bir şeydi. Bunlar bir kere böyle oluştuktan sonra, kişisel hareketlerinin kuralları, diğer kişilerle ilişkiler, amaç ve araçlarla ilgili ahlâkî sorunların çözümü de kişinin kazanmış olduğu ve korumak istediği; üstün tuttuğu «total» inanç sistemine uygun şekilde oluşuyordu. Sosyalizm, kendisine eriştirecek olan araç ve yolları belirleyen (determined) ve kutsayan bir amaçtı. Ana araç ise, insanın tüm hayatını vakfedeceği siyasal hareketti. Harekete kendini vakf (self-dedication) ise, Plekhanov ve Lenin'e göre, tartışması bile tatsız ve «philistine» bir sorundu. Bu düşünceye sahip oldukları içindir ki, önce Plekhanov, sonra da onu izleyen Lenin, neo-Kantianism'in ahlâkcı yanıyla uğraşmayı gereksiz görmüşler, ve sadece bilgibilimcilik (epistemology) konusunu ele alıp, bu konuda katkıda bulunmuşlardır.

Ne varki, reaksiyon dönemine gelinceye kadar, Marksist aydınlar arasında tek uğraşının, sadece epistemoloji ile Marksizm üzerine tartışmalardan ibaret kaldığı hiç görülmüş şey değildi. Bu dönemle birlikte, yılgınlaşan hareketin tek uğraşı bu olmuştur. Marksist aydınların bu konuyla ilgilenmelerinin nedeni, kendilerine bir tesolli, bir oyalanma konusu bulmaktı. Aslında, Krassin'in laboratuarında bomba imâl etmekten vazgeçmesi ve kendisini mühendisliğe vermek için sosyalist faaliyetten elini eteğini çekmesi Riazanov'un sendikacılıktan ve Parti birliği uğruna giriştiği mücadeleden vazgeçip, en büyük Marx bilgini ve kuşağının kitap sahibi eleştiricisi olmak istemesi; Lunacharski'nin gitgide edebiyat ve dine saplanması; Bogdanov'un proletarya kültürü üzerine çalışmalara yönelmesi; Lenin'in felsefe konularında kendisini yetiştirmek için «Proletarii'yi ihmâl etmekle işlediğim utanç verici suç» dediği işi yapması-bütün bunlar, Sosyal Demokrat Parti içine de işleyen derin bunalımın hastalıklarından başka şeyler değildi.

Lenin'in görüşlerine karşıt olan eğilimleri temsil eden bazı

Bolşevikler, Maxim Gorki'nin Kapri Adasındaki evinde Rusyalı işçileri yetiştirmek için bir okul açmaya kalkıştılar. Okul, bu Bolşeviklerin yüzünden değil, Lenin'in yüzünden, «ultra-Solcu» Bolşevikler için bir «muhalefet okulu» olmak zorunda kaldı. Bu Bolşevikler, okulda öğretim üyesi olması için Lenin'e ardı ardına teklifte bulundularsa da, ilerde göreceğimiz nedenlerini ileri süren Lenin, Kapri işine hiç yanaşmadı. Okul, Lenin'in hiç hoşlanmadığı şekilde, siyasal bilim ve ekonominin de dışına taşarak, felsefe ve teknik bilimlerle, sanat tarihiyle, proletarya kültürü ve proletaryacı «ideolojik örgütlenme» teorisiyle, Rus edebiyatı tarihiyle, Rus devleti ve Kilisesi tarihiyle, devrimci ahlâk (ethics) konularıyla, ve pek doğal olarak Bogdanov'un etrafındaki grubun işleri olan Duma boykotu gibi işlerle ilgili konulardaki «Solcu taktikler» ile uğraşmaya başladı. Böylece, taktik konularda, pratik ile ilgili konularda, siyasal konularda, hiç fark bile edilmeksizin, Bogdanov şimdi Lenin'in rakibi olarak ortaya çıkıyor; Bolşevik hizbinin liderliğine oynuyordu. Lenin o sıralar siyaset bilimi üzerine yoğun çalışmalara vermişti kendini, teorik meseleleri ise anlık sorunlara pratik cevap verdikleri ölçüde önemsiyordu. Bu yüzden, eğer Bolşevik hizbinin liderliğini Bogdanov'a kaptırma tehlikesi olmasaydı Kapri'deki kültürel okulu önemsemeyecekti bile. Lenin'in kültürün iyi tarafları hakkında beslediği karışık (ambivalence) tutumunu anlamak için, Gorki'nin **Lenin ile Geçen Günler** isimli kitabındaki bir «**anectod**»a gözatmak yeter:

> Bir gece Beethoven'den bir sonat dinliyordu Lenin... ve şöyle dedi: «Appassionata'dan daha büyük bildiğim hiçbir şey yok... Her defasında, insanoğlunun ne olağanüstü şeyler yapabileceğini düşünerek gurur duyarım. Fakat ben fazla müzik dinleyemiyorum. Sinirlerinizi etkiliyor; budalaca, hafif, tatlı şeylerden söz etmek istiyorsunuz; bu pis cehennemde yaşadığı halde böyle güzel şeyler yaratabilen insanoğlunun aklını başından alıyor. Oysa kimsenin aklını başından almamak zorundasınız-hâyâle değil gerçeğe yöneltmek zorundasınız insanları. Bizim idealimiz hiç şiddet kullanılmamaksa da, hiç merhamet etmeden kafalarına vura vura uyandırmalısınız insanları. Ya, böyle işte: bizim işimiz cehennem işinden bile güç»...

Bogdanov'un Lenin'e yaklaşması, 1904'e; Lenin'in siyasal geleceğinin en karanlık olduğu günlere denk geliyordu. Okuyucunun hatırlayacağı gibi, Lenin kendi Bolşevik hizbini henüz bir yıl önce (1903'te) kurmuştu, ve Bolşevik hizbinin göstermelik ideolojik lideri Plekhanov'du. Lenin hizibin kurucusu, Krassin ise Rusya içindeki baş yardımcıydı. Fakat 1904 yılındaki Vladimir İlyich, Plekhanov'u Menşeviklere kaptırmış, Iskra'nın kontrolünü elinden kaçırmış, merkez komitesindeki nüfuzu kalmamış; geçmiş günün kar-

şı konulmaz «Çoğunluk» lideri, gerçekte, kendisi etrafında adam bile bulamaz olmuştu. İşte, Bogdanov ve çoğu Sibirya'dan yeni dönmüş olan Bogdanov'un arkadaşları bu kritik zamanda Lenin'in safına geçmişlerdi. Ne var ki, yeni gelenlerin pekçoğu kültür ve felsefe konularında spekülâsyoncu eğilimleri olan kimselerdi. Spekülâsyonculuk ise Vladimir İlyiç'in Marksist «ortodoksy»sine hiç de hoş ve akıllıca görünmüyordu. Lenin bunlarla işbirliğini tek bir nedenden kabul etmişti: örgütlenme sorununda, ve taktik sorunlarında düşünceleri aynıydı. 1903 yılının Bolşevik liderliği ile 1904 yılının yeni Bolşevik liderliği arasındaki benzerlikler neredeyse bir Lenin'in, bir de Lenin'in örgütlenme ve taktik görüşlerinin her ikisinde de yer almış olmasından ibaret kalmıştı. Bolşevik hizbinin devam ettiğini gösterir başka birşey kalmamıştı. Aynı durum 1909 yılında (Bogdanov ile ortaklığa son verdiği yıl), ve daha birçok kereler de Lenin'in karşısına çıkacaktı. Ama her seferinde de, Lenin neredeyse; etrafına toplayabildiği bir iki kişi neredeyse Bolşevizm de orada olacaktır.

Bogdanov (gerçek ismi A. A. Malinovski) bir tıp doktoruydu ve ekonomi, sosyoloji, doğal bilimler ve felsefe konularındaki yazı ve eserleriyle oldukça ün kazanmıştı. Kendisini bir Marksist olarak kabul ederdi, fakat Bogdanov'un kafası bağımsız ve spekülâtif bir kafa olduğundan düşünceye set çekmek isteyen otoriteryan tutumdan nefret eder Marx ve Engels'den sonra yaşamış insanların kendi hayatlarında karşılaşacakları sorunlara cevap bulmak için Marx ve Engels'in yazılarına bakmalarını doğru bulmazdı.

Lenin 1898 yılından beri Bogdanov'un ününü duymuştu. 1898'de Bogdanov'un **Ekonomi Bilimi için Kısa Kurs** kitabını Lenin Sibirya'da iken okumuştu. Bogdanov'un çıkar çıkmaz okuduğu kitabını o kadar beğenmişti ki, Lenin'den siyasal ekonomi için bir kitap yazmasını isteyen bir yayınevi sahibine «Bogdanov'dan daha iyisini yazmak güç olacak», diye olumsuz cevap vermişti. (Lenin'in annesine mektupları, 12 Şubat ve 10 Temmuz 1898).

1904 yılında Lenin ve Bogdanov kuvvetlerini birleştirmeye karar verdiklerinde, her ikisi de en son eserlerinden birer nüsha sundular karşılıklı. Lenin'in armağanı **Bir Adım İleri, İki Adım Geri**, Bogdanov'un armağanı ise **Empiriomonism**'in ilk cildi idi. (İkinci cilt 1905'te, üçüncü ve son cildi ise, hapiste yazılmış ve 1906'da basılmıştır.) **Empiriomonism**, Erns Mach'ın felsefi yazılarından çok etkilenmiş bir eserdi, ve 1909'da Lenin'in felsefî polemikleri için başlıca hedef olacaktı.

Bogdanov'un **Empiriomonism**'iyle aynı görüşte olmadığını açıklamak için niçin beş yıl süreyle sustu Lenin? Sonraları söylediği gibi, kitap dine ve «reaksiyon»a hizmet eden bir kitap idiyse, kitabın yazarını nasıl olup da kendi hizbinin liderleri arasına aldı?

Belli olan birşey varsa o da, Lenin'in gösterdiği bu gecikmenin dava arkadaşlarının kitabını okumakta ağır davranmasından olmadığıdır. Gorki'ye yazdığı bir mektuptan okuyoruz ki, kitabı hemen okumuş, hemen farklı düşündüğünü anlamış, ve gene hemen uzun bir eleştiri-ama özel olarak-yazmıştır Bogdanov'a. Kitabın üçüncü ve son cildi 1906 yılında yayınlandığında Bogdanov hapisten bir nüsha göndermiştir Lenin'e. Lenin hemen bir «ilân-ı aşk mektubu döşemiş; ama üç not defteri boyunca kısacık bir felsefe yazısı da yazmıştır-» (Lenin'den Gorki'ye Mektup, 25 Şubat 1908) Fakat bütün bunlar, Lenin'in nedamet duymaz ve akıllanmaz filozof ile bir grup kurmasına, ve felsefi sorunlardan değil, taktik sorunlardan araları bozuluncaya kadar tam beş yıl bu grupta bulunmasını önleyemedi. Bu nokta; Lenin'de görülen bu kusur aslında, Marksist felsefeye olan tam ne kuşkusuz güven ile, bir devrimci olmak için gerekli olan kişiliğin nasıl yüzde yüz birbirleriyle bağlantılı olarak geliştiğini anlamamız için çok önemlidir. Lenin'in bu kusuru, gerçek hâlde, Leninizm'in ilk filizi olarak sayılmalıdır. Rusya'da, Stalin yönetimi sırasında yayınlanan bütün felsefi çalışmalar da Lenin'in kitabından yapılan farazi «deduction»lara dayanmaktadır. Leon Troçki de, hayatının son yıllarında kendi müridi olan Amerikalı James Burnham ve Max Shachtman'larla görüş ayrılığına düştüğünde giriştiği polemiklerde aynı ısrarı göstermiştir. (Bknz: Troçki: **In Defense of Marxism**, Pioneer Publishers. New York, 1942, s. 45-48, 52, 54, 79).

Hiç kuşkusuz ki, 1908'deki «decadence» hava içinde, felsefi inançlarını beğenmediği dava ortaklarını açıkca suçlayacak durumda değildi Lenin. Ama o zaman bile, taktik hesaplarla kurduğu bu Bolşevik grubunun ilerde daimi bir ayrılma ile karşılaşacağını sezmiş, ve Gorki'ye yazdığı mektubunda bu ayrılığı doğru ve yararlı bulmuştur. Ama, mektupta bile, o an için taktik Bolşevik grubunun devamından yanadır:

> 1904 yılının yaz ve sonbaharında-diye yazıyordu 1908'de Gorki'ye gönderdiği mektubunda-Bogdanov ve ben en nihayet iki Bolşevik olarak karşılaştık, ve felsefeyi tarafsız toprak sayarak aramızdaki o zımmî grubu kurduk. Grubumuz bütün devrim yılları boyunca yaşadı ve her ikimize de, devrime katmak istediğimiz devrimci sosyalizm (bolşevizm) taktiklerini harekete aşılama olanağı sağladı. Bolşeviklik, zerre kadar kuşkum yoktu ki, biricik doğru yoldu...

> Bolşevikler içinde, felsefeyle ilgili olarak belli miktarda anlaşmazlıkların olması kaçınılmazdı, bence. Fakat sanıyorum ki, bu anlaşmazlıklar yüzünden parçalanma aptallık olacaktı. Biz, Partiye belli taktik hesapları benimsetmek için bir grup kurmuştuk. Bu taktikleri hep birlikte tespit etmiştik; hep birlikte savunuyorduk (fikir ayrılığı sadece üçüncü Duma seçimlerinin boykot edilmesi sırasında çıktı...) Devrimci Sosyal Demokrasi anlayışını Partiye aşılayıp dururken, materyalizm ile Machism üzerine felsefe tartışmaları yüzünden işleri bozmak, bence affedilmez bir salaklık olacaktı. Birbirimizle olan felsefe kavgalarımızı Proletarii'ye ve Bolşevik hizbine hiçbir zarar vermeden yapmak mecburiyetindeyiz... Sen de yardım edebilirsin... [25 Şubat 1908 Mektubu]

«1903 yılında, **Iskra**'da onunla birlikte çalıştığım sırada» diye yazıyor Lenin Gorki'ye, «Plekhanov benim için Bogdanov'un görüşlerindeki yanlışları tespit etmişti.» Lenin ise, hocasının «caveat» hakkını* dinlemeden Bogdanov'la «zımmî» bir grup kurdu.

Plekhanov felsefe öğrencisini alaya almakta gecikmemişti. Lenin için Iskra'da yazdığı yazısında, sizin taktikleriniz Marksizm'in siyasal revizyonu; Bogdanov'un teorileri ise Marksizm'in felsefi bir revizyonudur. Her teori içinde taşıdığı pratiğe yol açacağı için bolşevizme en uygun felsefe de Machism'dir. Bogdanov'un da, Bogdanov'unun Machist felsefesi de hayırlı olsun, «ve bütün muhtemel Machlar ve Avenarius'lardan ayrılmayasın hiç!» dedi. Güç duruma düşen mürit (Lenin) ise, bu alayları anlamamış gibi davranmaktan başka çare bulamamıştı:

> Plekhanov haksız Mach ve Avenarius-diyordu 1905 Üçüncü (Tüm-Bolşevik) Kongredeki taraftarlarına.-Hiçbir sevgi duymadığım bu adamlarla toplumsal devrim için ne yapmak istemiş olabileceğimi anlamıyorum. Bunlar bireysel sorunlar hakkında, dönemin toplumsal örgütü hakkında yazı yazan, gerçekte ise demokratik diktatörlük hakkında hiçbir fikri olmayan insanlardır.

Mach ve okulunu tartışmaya kalkışmamız bizi çok uzaklaştıracaktır konumuzdan. Ama Lenin'in şu son cümlesi, üzerinde durulmaya değer. Lenin'in ifade ettiği sadece Mach'ın karakteri değil Bogdanov'un «Machism»idir.

«Bunlar bireysel sorunlar hakkında, dönemin toplumsal örgütü hakkında yazı yazıyorlar.» Bu on kelimecikte, Bogdanov'un Mach'tan aldığı görüşler çok açık, çok özlü, ve çok doğru olarak açıklanı-

(*) «Caveat» — (Lâtina): hukuk dilinde, birisinin fikri alınmadan, davada, bir harekete geçilememesi şartı; itiraz süreleri, itiraz haklarıyla ilgili bir hukuk kurumu. (Ç N.)

vermektedir. Öyle ki, Bogdanov'dan ayrıldıktan sonra yazdığı dörtyüz sayfalık felsefi polemiklerinde bile bu kadar özlü bir irdeleme yoktur. Zira, 1905'te Bogdanov'un fikirlerini, bu fikirlere katılmayan birisi olarak, dürüstlük kuralları içinde kısaca özetleyivermişken, 1909'da iyice küçük düşürmek amacıyla bu fikirleri olduklarından farklı (distorted) göstermiştir. Hizip konusundaki kuvvetli tutkusu, ihtirası işin içine girince Lenin'in işidir bu: her konu, her şey hizbi açısından; hizbi içindir artık.

1908 yılı Lenin ile Bogdanov arasındaki ilişkiler için bir dönüm noktasını işaret ediyordu. 1908'e kadar Lenin'in bütün ümidi taze bir silâhlı ayaklanmaydı. Böyle bir durumda ise, Duma'nın boykot edilmesi cinsinden sorunlara önem vermek zaten gereksiz kalacaktı. Fakat reaksiyon yılları uzadıkça; reaksiyon gitgide güçlendikçe Lenin anladı ki, bu gibi taktik görüş ayrılıkları ikincil sorunlar olmaktan çıkmakta, ana sorunlar haline gelmektedir. Reaksiyon, genel ideolojik reaksiyon hâline gelince, filozofik ayrımlar da çok büyük önem kazanmaya başlamıştı. «Felsefe sorunlarında tarafsızlık» şartıyla kurulan taktik grubu sürdürmek de Lenin'e ağır gelmeye başlamıştı.

İşlerin bu kritik anında, Bogdanov, Bazarov ve Lunacharski'ler Menşevik Yushkevich, Valentinov ve diğer yazarlarla elele vermeyi; felsefe üzerinde ortaklaşa çalışmalar yayınlamayı yeğlemişlerdir. Ve bütün bunların üstüne tüy dikeni de **Marksizm Felsefesinin Ana Hatları** oldu! Lenin'in Gorki'ye dert yandığı gibi, bu eserde Marx'ın, bir perde olarak kullanılan isminden başka Marksizm ile bir yakınlık yoktu. Lenin, Gorki'ye şöyle yazıyordu: «Marksizm'e neo-Kantianizm'i veya Machizm'i sızdırmağa çalışıyorlar.» Lenin, bu çalışmaları okudukça «nefretten ve tiksintiden çıldıracak gibi» oluyordu: «Bugün Empiriocritikçilerden bir yazı okudum ve kokmuş balık gibi pis geldi burnuma; yarın bir tane daha okuyacağım, herhalde süvari askerinden farklı kokmayacaktır.»

Bolşevik hizbinin birliğini korumak gerektiğini hatırlatan Gorki Lenin'e dişini sıkmaktan başka yapacak iş olmadığını söyler.

> Bir Parti elemanı belli bir teorinin yanlış ve zararlı olduğuna kanaât getirdi mi-diye cevap verdi Lenin-bu teoriye karşı koymakla ödevlendirmelidir kendini...
>
> Plekhanov bu adamlara karşı koymakta tamamen haklıdır... fakat, kılı kırk yaran felsefî terimlerle halkı ürkütmeden bu adamlara nasıl karşı konulması gerektiğini basitce, açıklıkla, somut bir şekilde

söylemeye üşendi mi, tembellik mi ediyor, istemiyor mu, yoksa hepten bilmiyor mu? anlamadım. Neye mal olursa olsun, bu noktayı ben kendi bildiğim şekilde söyleyip, açıklayacağım artık...

«Neye mal olursa olsun!» Ama gene de umuyor, ve Gorki'ye güvence veriyordu; felsefe üzerinde ayrılık olsa bile, taktik konulardaki birlikleri sürecektir. Ama gerçek olan, birliğin dönüşü olmayan kötü bir yola girdiği ve Lenin'in de, yavaş yavaş, parçalanmayı kaçınılmaz görmeğe başlamasıydı. Aralık 1905'te «Sibirya'lıları ve Kafkasya'lıları» Duma sorununda kendisini aşmakta serbest bırakmıştı, zira silâhlı ayaklanmanın eli kulağındaydı ve Duma'nın önemi kalmayacaktı nasıl olsa. 1907'de, Bolşevikler ve Menşevikler, Üçüncü Duma seçimlerine katılma işini görüşmek için, Temmuz Konferansını düzenlediklerinde onbeş Bolşevik delegenin ondört tanesi (bir Lenin hariç) boykottan yana karar vermişler, ve kendilerine sözcü olarak Lenin'i değil Bogdanov'u seçmişlerdi. Bütün bir 1908 yılı boyunca bu ömür törpüsü (nagging) anlaşmazlık sürmüş kâh «boykotçuluk», kâh **otzovism** veya «fesihçilik» (recallism), kâh «ültimatomculuk» diye için için kaynayıp durmuştu. Lenin'in taktik sorunlarında kuvvetli bir çoğunluk kazanması Moskova örgütünde 1908 ortalarını, Petersburg örgütünde ise 1909 yılını bulmuştur.

Fırtınalı günlerden, durgun ve kıpırtısız günlere gelinip taktik yeniden görüş değişimine geçildiğinde Lenin'in karşısına dikilenler, vakti zamanında Lenin'in silâhlı ayaklanma çağrısına ilk kulak kabartanlardı. Silâhlı ayaklanma ve iktidarı zaptetme işi bir zamanlar ana sorundu, ama şimdi önemini kaybetmişti. Lenin için önceleri önemli olan bu sorunlar tâli sorunlar olmuş, onların yerini Duma seçimleri, pratik sendika çalışmaları almıştı. Lenin'in eski arkadaşları Lunacharski gibi şairler, Bogdanov ve Bazarov gibi filizof ve bilginler, Prokrovski gibi tarihçiler, Gorki gibi romancılardı. Lenin'in aşırıcılığı bu romantik devrimcilere çekici gelmişti. Lenin'in yanına yaklaştıklarında, Lenin'i Sosyal Demokrat yelpazenin en kızıl ucu olarak görmüşlerdi. Sonraları ise, çok daha karışık şartlarda çok daha ılımlı sloganlar savunmaya başlayan Lenin, zamanın masmavi gerçeklerine uymaya çalıştıkça yanındakilerin gözünden düşmeye başlamış; ve «gerçek bolşevizme veya Leninizme» sadakâtsızlıkla suçlanır olmuştur. Fakat, Lenin biliyordu ki, silâhlı ayaklanma ve iktidarı zaptetme sloganlarını hâlâ kullanmakta ısrarın anlamı kitle ile, gerçek ile kurulması gereken temasın fedâ edilmesi olacaktı. Onların «gerçek bolşevizm» dedikleri Lenin'in gözünde bir karikatürdü sadece. Tutumu değerlendirilecek olursa, Lenin'in herhangi bir filozoftan daha akıllı; toplumda esen havayı

anlamakta herhangi bir romancıdan, tarihçiden, şairden daha duyarlı olduğunu kabul etmemiz gerekir, kendi hizbindeki romancılara, şairlere, filozoflara bakıp hükmünü vermişti: eski dostları akıllarını başlarına toplamaya çağırmak, veya hepten hesaptan düşmek zamanı gelmiştir. Gerçek olanakları ihmal eden, önündeki güncel görevlere sahip çıkmayan eski topluluk ya toparlanmalı, ya da hesabını dürmeliydi. Başına buyruk ve kendine çok güvenen Bogdanov bu heterojen topluluğun lideri olarak Lenin'in önüne dikildiğine göre, Bogdanov'un hesaptan düşülmesi zamanı gelmiş sayılırdı. Felsefe alanında rakibimi yenersem, taktik sorunlar alanında belki sözümü dinletirim, diye düşünüyordu Lenin. Yıllardır «suspus» edip, ses çıkarmadığı felsefe konusundaki bu eski görüş ayrılığı üzerine bol bol konuşabileceğini düşünen Lenin, «ortodoks» Marksizmi savunmak ve bu «heterodoks»luğu yanıtlayabilmek, ideolojik soysuzlaşma ve reaksiyona karşı; karşı saldırıyı başlatabilme isteğindeydi.

Lenin bunları düşünürken, profesyonel filozof Bogdanov ve Bazarov'un değil de, şairane amatör filozoflardan Lunacharski ve Gorki'nin işledikleri son «günah»lar, içlerinden çoğuna iyi bir ders vermek ve bütün Bolşevik hizbini bunların aleyhine döndürmek için Lenin'e tam bir fırsat verdi...

Lunacharski ve Gorki mecazlı konuşmayı severlerdi. Dine dönmenin moda olduğu günlerdi. Sadece yaratıcı değil, aynı zamanda duyarlı yazarlar olduğundan, ortamlarındaki her yeni olayla olduğu gibi bu kere de din sorunuyla ilgilenmeye başlamışlardı. Din sorunu o sıra, tüm aydınların ilgi konusuydu. Dine hizmet etmek istediklerinden ilgilenmiyorlardı dinle. O, Lenin'in iddiasıydı. Tam tersine: dinsel «ortodoks»luğun başlıca cephanesi olan mecazlı (metaphorical) üslûbu kullanarak dine karşı mücadeleye girişeceklerdi.

1908'de, Lunacharski **Din ve Sosyalizm** (ilk cildi 1907'de çıktı) isimli kitabını yayınladı. Kitap, din tarihi, sosyolojik analizler, ve şairâne heyecanların karmaşığı bir şeydi, İkinci cildi ise, «doğal, dünyevi, anti-mecazî, bilimsel ve insanî bir din» olarak Marksizmin kutsanmalarıyla doluydu. Marksizm dini, bütün doğal-üstü, bilim dışı, fetişistik, otoriteryan ve hiyerarşik inanları (faith) kaldırıp atacak ve toplumsallaşmış benliği içindeki insan «inan»ını; insanın kendi iktidarına, insanî birliğe, insanî dayanışmaya olan inani yüceltecekti. Evvelden beri Tanrı, insanın yaşattığı rüyâların, inanma ve tapınma ihtiyacının yansıttığı bir görüntüydü. Oysa, Tanrı'-

nın kudreti, aslında, insanın doğa üzerindeki potansiyel olarak sınırsız kudretinin bir yansımasından başka ne olabilirdi ki? Yeter ki, benliği toplumsallaşmasın bir kere. İnsanoğlunun tapınması gereken tek Tanrı, geleceğin toplumsallaşmış insanlığıdır, diyorlardı.

Gorki, kuşkusuz Lunacharski'nin etkisi altında, hemen ardından bir roman yazdı. İtiraf'ın genel havasının ne olduğunu şu pasaj gösteriyor:

> İnsanlar... yaratıcı onlardır... Tanrı, onların içlerinde duruyor... Dünyayı gördüm, anam yıldızların arasındaki boşlukta... Ve efendisini gördüm, kudretli, ölümsüz insanı... ve dua ettim: Sensin benim Tanrım, büyük tanrıların yaratıcısı...

Lenin, ilk bakışta, her ikisine de lânet yağdırmaya başladı:

> Demokrasi için asıl tehlikeli olan, genç kızların ırzına geçen bir Katolik papazından çok, cübbesiz papazlar, ilkel dinleri bile olmayan papazlar, ideolog ve demokrat papazlardır. Bunlar küçük tanrıcıkların kurulması ve yaratılması için saklarlar dualarını...

Fakat içinden sanatçıların kaprislerine karşı hoş görülüydü. Ve bu iki «tanrıcık yaratıcısı»na derin bir sevgi besliyordu. Kaldı ki gercek muhalifi Bogdanov'du ve kurtulmak istediği bütün «Tanrı yaratıcıları» ve mecazlı bir dille anlatılıp durulan «iman», «tapınma» gibi şeylerin başı da Bogdanov'du. Üstelik, hepsinden önemlisi Bolşevik hizbinin yönetimiyle ilgili taktik sorunlarda da en önemli, en tehlikeli rakibi Bogdanov'du.

> Zerre kadar kuşkum ve tereddütüm olmadan söylüyorum diyordu Maxim Gorki'ye-ki yaratıcı sanat alanında en hatasız görüşler sizin sanat anlayışınızca savunulanlar. Siz bu sanat anlayışını ortaya koyan çalışmalar yapınca, gerek sanatçı denemeleriniz, gerekse felsefeniz sayesinde, bu felsefeniz idealizme yatkın da olsa işçi sınıfı partisi için çok yararlı hükümlere ulaşılmaktadır.

Sanatçının yaratıcı özgürlüğüne; «sanatçıların, sanatçı yaratıcılıkta yanılgısız yargıları»na olan inancı Lenin'in en soylu özelliklerinden biriydi. Bu özelliğini kendinden sonra gelenlere aşılayamamıştır.

Lenin'in felsefe üzerine yazdığı kitap yayınlandığında Maxim Gorki'den hiç söz edilmemiş olması ilginçtir. Ama filozof ve sosyolog olarak Lunacharski'den söz edilmekte; asıl önemlisi, Lunacharski'nin «din» ve «imân» hakkındaki mecazlı sözleri Bogdanov'u haşlamak için Lenin'in işine yaramaktadır. Lenin, kitabının ilk sayfasında hemen Lunacharski'den söz ederek başlar ve sanılır ki Lunacharski kitabın baş hedefi olacaktır:

> Bu yeni doktrinler diye farzedilenlere gelince, bizim diyalektik maddecilik katilleri açıktan açığa imancılıktan (fideism) yana konuşuyorlar. (Lunacharski bunların en şamatacısı, ama bu konuda hiç de yalnız değildir!)

Lenin imancılığı «bilginin yerine kör inanmışlığın konulması» diye tanımladığına göre, ithamın hedefi sadece Lunacharski değil, Lunacharski'nin söylediklerini dinsel terminolojiye döken Bogdanov oluyordu· Eğer imancılık Lenin'in baş hedefi ve Lunacharski de «imancıların en şamatacı savunucusu» idiyse üçyüz sayfalık kitapta bir iki kez Lunacharski'nin görüşlerinin irdelenmesi ve reddi ile ilgili birşeyler bulunması gerekmez miydi? Kitapta hiç böyle birşey yok. Kitapta bir çok kez Lunacharski'nin ismi geçiyor, ama her seferinde de, sanki alay eder gibi, üç kişilik bir isim listesi hâlinde adı anılmakta, «imancılık» ile Bogdanov ve Bazarov arasında bağlantı kurmakta kullanılmaktadır.

Bogdanov bunlara verdiği yanıtta (**İman ve Bilim, 1910**) Lenin'in kitabı çıktığı günlerde Lunacharski'nin dinsel «metaphor»lardan zaten vazgeçmiş olduğunu söyledi. Lunacharski'nin yaptığı «tarihsel dinlerin sadece tam bilimsel analizleri; herşeyden önce **otoriteryan**... ve okuyucuların kafasında, atılması gereken birçok kavramlar hakkında bilinçsiz saygı artıkları ve tortuları bırakan bir 'metaphor' dur. Lunacharski'yi eleştirmek, Lunacharski bu anlayışı ve terminolojiyi terk etmeden önce olsaydı daha iyiydi. Tıpkı Feurbach'ın benzer dinsel anlayışını ve terminolojini eleştiren Engels gibi geç kalmış bir eleştiri bu. Fakat Engels, Feurbach'ın görüşlerindeki gerçek özü ortaya koyarken dikkatli davranmış, ve «tarihsel dinlerin görüşü ile imancılık akımının görüşlerinin karıştıracak kadar kendinden geçmiş» değildi. Lenin tam tersi bir yöntem kullanmakta: Lunacharski'nin ak dediğine kara demekte; karşıtının gerçek fikirlerini okuyucudan saklamakta, karıştırmakta, Lunacharski'nin alışılmış geleneksel anlamda dinden söz ettiğini ispatlamaya çalışmaktaydı var gücüyle...»

Lenin'in bilimsel sosyalizmin kurucularına karşı beslediği otoriteryan tutum, diye devam ediyordu Bogdanov, Feurbach üzerinde derin bilgisi olan Dietzgen'in de Lenin'in aynı muamelesine maruz kalmasına neden olmuştur. Oysa «eski ustalar» bile Feurbach'a ilk öğretmenimiz dememiş; Dietzgen'i de «proleterci filozof» olarak kabul etmemişler miydi?

> Kendisinden aşağı gördüklerine karşı kendini beğenmişlik ve kabalık duymak; kendinden yüksek gördüklerine karşı ise saygı beslemek-günümüz toplumundaki **otoriteryan** psikolojinin genel bir görünümüdür-diyordu Bogdanov (siyahlar orijinalden).

1908 yılının sonunda, Vladimir Ilyiç'in kızkardeşi Anna, **Materyalizm ve Empiriocriticism** için bir yayınevi buldu. Kitabın yazarı olarak «Vladimir İlyin» ismi görünüyordu. Bu takma isim ne bizim, ne de polisin meçhûlü olmayan bir isimdi.

> Sana söylediğim şeylerin hepsi hazırlandı-diye yazdı Anna'ya.- Çok güzel! Bazarov ve Bogdanov hakkında söylediklerinin yumuşatılmış olmasına katılıyorum. Yushkevich ve Valentinov'a gelince, söylediklerimden tek kelime değiştirmeye değmezler.

Tuhaf bir anlayıştı bu: Bolşevik olan «Machist»lere karşı, Menşevik «Machist»lerden daha yoldaşca duygular besliyordu.

> Lütfen, Bogdanov ve Lunacharski hakkındaki pasajları hafifletmeyin. Onlarla ilişkilerimiz tamamen bitti. Artık, pasajlarda düzeltme yapmaya değmezler.

Bu sözler, felsefe üzerine çalışan Lenin'in pisikolojik biyografisi için anlamlıdır. Ayrıca, siyasal ve felsefi polemiklerindeki yöntem ve tutumunu da açığa vurmaktadır. Lenin'e göre, felsefe ve siyasa biribirlerine öylesine bağlıydı ki, 8 Nisan 1909'da şöyle yazıyordu:

> Bu kitabın mümkün olduğu kadar tez piyasaya çıkması benim için **öldüresiye** önemli; sadece edebi bakımdan değil, fakat siyasal nedenlerden ötürü de çok önemlidir.

Bu «öldüresiye önem»in ortaya çıkış nedeni, Temmuz sonunda toplamak üzere, **Proletarii** yazı kurulunu toplantıya çağırmış olmasıydı. Toplantının basit bir «yazı işleri toplantısı» olacağını söylemişti, ama siyasal ve örgütsel sorunları da gündeme aldırmayı planlıyordu. Bir süre önce ise Vorovski'ye yazdığı mektupta «gelecek toplantıda bir parçalanma ortaya çıkabilir» demişti. Vorovski'yi şahsen toplantıya katılması, Rusya'daki yeraltı örgütünden iyi delegeler seçilmesini sağlaması için uyarmış, masraflar için «bir para yollayacağız,» demişti. Bu kez Vorovski'ye yeniden yazıyordu: «Eğer 'sol' eğilimler değişmezse, derhal hizbi terk edeceğim.» Hiçbir şeyden kuşku duymayan yazı kurulu ortağı ve rakibi Bogdanov'a karşı, felsefe kitabını hazırlamış, Victor Taratuta'nın manevraları ile Schmitt'lerden sağlanan paraları elde etmiş, herbirinin yapacağı konuşmanın metinleri Krupskaya'nın cebinde hazır bekleyen delegelerini seçtirmiş bir Lenin, yakın günlerde yapılacak olan yazı kurulu toplantısında oynayacağı «santranç»a iyi hazırlanmıştı. Başkanlık için oynadığı oyun umduğu gibi gelişmezse yerine geçecek adamları bile hazırlamıştı. Kendisinden daha genç Zinoviev ve Kamenev'leri yetiştirmiş, Bogdanov atıldıktan sonra kurulacak olan ye-

ni «troika» da ikinci ve üçüncü adam yapmaya karar vermişti. Eğer yeni liderlik ortakları, Bogdanov'un aksine, bağımsız bir zihniyet, iki insan arasında tam bir eşitlik, spekülâtif orijinallik tutkunu çıkmazlarsa, Bogdanov gibi başa pürüz olmayacaklar demekti ki, bu çok daha iyi olacaktı.

1909 yılı Mayıs başında kitap Moskova'da yayınlandı, ve 4 Temmuz'a kadarki süre içinde, **Proletarii**'nin artık genişletilmiş olan yazı kurulu Lenin'in evinde devamlı toplantılar yaptı. Lenin bütün önerileri ve karşı önerileri hazırlamıştı. Yazı kurulu, Lenin'in isteği üzerine, 1907'de Londra'da atanan Bolşevik Merkezini fesh edilmiş sayıp; atama, geri çekme, ve yasama yetkisi varmış gibi davrandı. Ayrıca, «boykotçuluk, fesihçilik, ültimatomculuk, Tanrı yaratıcılığı ve Machism»in hepsinin de «Bolşevik hizbi üyeliği» ile uyuşamayacaklarını ilân etti. Bogdanov, sadece yazı kurulu toplantısı olan bir toplantının, Bolşevik Merkezi tarafından yapılan atanmaları nasıl olup ta hükümsüz kılabileceğini, veya «felsefe konusunda tarafsızlık» üzerine varılan kararı nasıl olupta ilga edebileceğini boş yere sorup durdu. Boşuna, Bolşevik hizbinin parçalanmasını protesto edip, «darbe-i hükümet» yöntemini telin etti. Lenin, herşeyi hazırlamıştı ve en küçük ayrıntısına kadar herşeyi aksaksız yapıyordu. Zira, istediğini yapacak oy gücü vardı. Tam o sırada basılan kitabın işleri ne derece hızlandırmış olduğu bilinmez, ancak, kitap bütün «Solcular»ı dine ve «Tanrı yaratıcılığı»na bağlıyor, bu yüzden de belli bir etkisi oluyordu. Sonuç: küçük, fakat emin bir çoğunlukla, Bogdanov ve arkadaşları «hizip dışı düşmüş olmak» gerekçesiyle «Bolşevik hizibinden» atıldılar.

> Partiden tard değil-diye açıkladı Lenin.-Birbirlerine iki kutup kadar ters düşen görüşler bile, en aşırı uçlar bile aynı partinin içinde yer alabilirler...

Fakat 1912'de Lenin'in etrafındakilerin oluşturduğu yeni hizip kendisini Parti diye ilân etti! Ve 1917'den sonra devlet de Partinin bir aracı olacaktı. O halde, «her çeşit düşünce»den murad neydi?

Lenin, genişletilmiş yazı kurulu toplantısına delege olarak gelecekleri önceden ayarlamış olduğu halde, toplantıda önemlice bir karşıtlar azınlığı ortaya çıkmış ve sonunda toplantıdan çekilerek kendilerini «gerçek Bolşevikler» diye ilân etmişlerdi: hukuken haklı görülmeleri, toplantıyı yetkiyi kötüye kullanmayla karalarmış saymalarındandı. İdeolojik olarak kendilerini haklı görmelerinin nedeni ise «bolşevizmin orijinal taktikleri»ni izlediklerini

sanmalarındandı. Bu iddia, son birkaç yıldır Lenin'in karşıtları tarafından durmadan söyleniyordu Lenin'e. Bolşeviklerin, eski Bolşevikliği devam ettirdiğini göstermek için de, 1904 yılı sonunda Lenin ve Bogdanov tarafından kurulan Vperek (Vperyod gibi okunur) gazetesinin ismine atfen, ayrılıktan sonra kendilerine **Vperyodist Bolşevikler** adını taktılar.

> Yolunuz açık olsun, dostlar-diye uğurladı Lenin, **Proletari**'nin sütunlarında.-Marksizmi ve Sosyal Demokrat metotları size öğretmek için elimizden geleni yaptık. Fakat şimdi, Menşevikler arasındaki sağ bozguncular ile [Menşevikler arasında çıkan bir alt grup], ve işçi partisini teorik revizyonizm ve dervişâne siyasal ve taktik metotlarla suistimal eden Sol Bozgunculara karşı tam bir savaş açtık.

Materyalizm ve Empiriocriticism, bu yüzden, Parti içi mücadele için tam bir belgedir. Bunda şaşırtıcı hiçbir şey olmamak gerek, zira yayınlanmak üzere yazdığı her satırda Lenin'in amacı aynı olmuştur. Herşeyden önce, ilk amacı, her çeşit ideolojik ayarlamalara (modification), eleştiriye, saldırıya, revizyona karşı ortodoks Marksizmi savunmak, ve Bogdanov ve arkadaşlarını Marksist inanmışlıktan caymamaya iknaydı. Fakat bu ilk amacın ardında, ihtiraslı bir amacı daha vardı. Bu amaç, Marx ve Engels'in temel felsefî tutumlarının neler olduklarını tazelemek, ve bu noktadan bakarak Lenin'in kendi günündeki belli başlı felsefî akımların ve bilimsel bulguların bir değerlendirmesini yapmaktı.

Engels, ve şimdi de Lenin ısrarla belirtiyorlardı ki, dünyanın tam bir düşünsel tanınması ve bilinmesi (recognition) algılayıcı kişiden bağımsızdır ve insanın, dünyanın doğası hakkında doğru bir anlayışa varabilmek için yaptığı analiz ve eylemlerde insanın yeteneğini saptamak ve bilmek, modern bilimin ilk gerekirliğidir. Objektif dünyanın olmadığını, olsa bile bilinemeyeceğini ileri sürenlere Engels, bilimin ve endüstrinin, eylem içindeki insan bilgisinin, bilinmeyenin nasıl bilinen olduğunu öğrettiğini; cehâletin nasıl bilgelik şekline yükseldiğini gösterdiğini söyleyerek cevap verirdi. Belli bir olgu (fenomen) hakkındaki kavramlamalarımızın doğruluğunu yakalamamız da bu eylem içinde bilgi sayesindeydi. Olgunun unsurlarını ayırıma uğratarak veya belirleyicilerini (determinants) ayrımlaştırarak; kritik testleri yeniden kurup gözden geçirerek, ön kestirim (prediction) ve gelecek görüm (foreseeing) ile kritik testlere girişerek; denem ve gözlemlerimiz açısından hipotezlerimizi gözden geçirerek (revising) ve arıtarak (refining) bilmediğimiz bir konuda bilgi ediniyorduk. Lenin'in kitabındaki en iyi sayfaların çoğu Engels'ten aktarılar ve bunların açıklama ve renklendirilmeleri ile doluy-

du. Kitapta en ihtiraslı düşünce, **bilgi**'nin küçük, **bilgisizlik**'in çok geniş bir alan kapsamasına rağmen insanın bilgi alanının ön kestirim, plânlama, ve kontrol gücünün sonsuz bir genişlemeye muktedir olduğu görüşüydü. Ebedi bir **bilinemezlik** varsayımı ile uğraşmak, dünyayı anlamaya ve dünyaya «efendi» olmaya çalışan insanın önüne yapay bir engel dikmek, bile bile insanı hor görmektir, diyordu Lenin. 1905 sonrası Lenin'in, ve bugün de bizlerin etrafını saran us karşıtlığı (anti-rationalism) akımları ortasında Lenin tarafından savunulan doğaya ve topluma akılcı denemsel yaklaşım görüşü-bu görüşünü «Marksist ortodoksluğu»ndan çıkan otoriteryan görünümlere bulamış bile olsa-önemli bir katkıydı.

> İnsanoğlunun akıl gücü -diye haykırıyordu- gecenin karanlığında küçük bir alaz belki de, fakat küçük alazcığın mistiklerin ve metafizikçilerin elinde sönüp gitmesine izin verecek değilim...

O günlerin sorunu olan hizip içi felsefi tartışmaların dışında anlam taşıyan bir bölüm de kitaptaki «Doğal Bilimde En Son Devrim» başlığını taşıyan beşinci bölüm'dür. Bu bölümde, Lenin o sıralar Poincare tarafından ileri sürülen, «şeylerin gözden kaybolması», veya şeylerin enerji tarafından yutulması, veya katıksız matematiksel formüllere dönüşmesi, veya bilimin, hareketsiz maddelerin tek yanlılığından, hareket etmeksizin hareketin karşıt tek yanlılığına toslaması yüzünden maddesel evrenin çözüntüye uğraması görüşü ile dile getirilen «bilim bunalımı» sorununu ele almaktaydı. Burada Lenin'in kullandığı, ve daha önceden çok daha ustalıkla Engels'in kullandığı yaklaşım, O'nların gününden beri ortalıkta dolaşan bazı yeni şaşırtmacaların gerçeğini ortaya dökmekte yararlı olmuştur. Bu şaşırtmacalara göre; gözlemlenen şey, gözlemleyicisinden ayrılamayacağı için her olgunun (phenomenon) içine «ruh» girer; bilgi konusundaki belirlenmezlik (indeterminacy) ilkesi ise atomun içinde «özgür irade»nin oluşumuna yol açar. Bunlar, ve bunların yanı sıra söylenen birçok şaşırtmacalar sonunda bir yığın bilim adamı amatör filozof, bir yığın filozof da amatör bilgin olup çıkmıştı. Ama, hiçbirinin de yeni girdiği felsefe veya bilim alanında yeterince bilgi sermayesi yoktu.

Lenin'in kitabındaki zayıflık, Bogdanov'un hemen parmak bastığı gibi, düşüncelerinin otoriteryan karakteriydi. Kitaptaki delillerin tümü otoritelerin düşüncelerine dayanan delillerdi-otoriteler ise Marx ve Engels'di. Her zaman en son söylediği delil ise Marx ve Engels'in çalışmalarından bir aktarıydı. Daha yakından bakılırsa, Engels'e daha çok yaslanıldığı görülüyordu. Gerçekten, Lenin'in kitabında birçok kereler Marx'ın ismi geçiyorduysa da,

Marx'tan yapılmış tek alıntı üç cümlecik bir şeydi kitap boyunca. Kuşkusuz, Engels'in bu konuda uzmanlaşmış **Anti-Duhring** ve Feurbach eserleri, Marx'ınkilerden daha sistemleştirilmiş eserlerdi ve Lenin'in anlık ihtiyaçlarına cevap vermeye daha yatkındı. Ama gene de, Marx'ın bir Marksist tarafından ihmal edilmiş olması, Lenin'in «ortodox» tutumunun sınırlarıyla ilgili düşünceler getiriyor akla. Tıpkı her daim Aziz Paul'dan alıntılar yapan, fakat İsa'nın sözlerini kullanma ihtiyacı duymayan bir dinbilimcinin Hıristiyanlığı gibi birşey bu.

Lenin ne zaman Bogdanov'un (veya, ne çeşit bir tartışma hilesiyle olursa olsun, Bogdanov'a bağladığı) birisinin bir alıntısına, bir başka karşı alıntı ile cevap vermişse, hep Engels'in görüşlerinden yararlandığı görülür kitapta, Engels'den gerekli aktarıyı yapıp, Bogdanov'un görüşlerinin bunlara uymadığını gösterdi mi, Lenin'in işi bitmiştir artık. Lenin sadece kendisi «otoriteryan» olmakla kalmamakta, fakat bütün karşıtlarının da «otoriteryan» olmasını ısrarla savunmaktaydı

> Otoritelerden verilen savlara karşı itirazınız-diyordu-Marx, Engels, Lafargue, Mehring ve Kautsky gibi sosyalist otoriteler yerine, Mach, Petzold, Avenarius gibi burjuva otoriteleri kullanmanızı gizlemek için ileri sürülen bir perdedir.

Herkesin bir otoriteye bağlı olması gerektiği konusundaki bu fikri izleyen Lenin, Engels'den ve «diğer kamp»daki düşünürlerden yaptığı aktarılar içinde yolunu şaşırır, Bogdanov'un dert yanarcasına «bizden değil, bize karşıdır o» dediği en uyumsuz ve karşıt adamların isimlerini döker ortaya. Felsefe tartışmasındaki bu kaydırmacalarıyla, Bogdanov'u söylemediği şeylerden ötürü suçlayan Lenin, Bogdanov'u özellikle reddettiği şeylerden de sorumlu tutar onu. Lenin'e göre, Mach'ın belli birşeyi söylemiş olması, Bogdanov'un da bir «Machist» olması, Mach'ın söylediği herşeyden ötürü, «otorite» diye benimsediği Mach adına Bogdanov'un «sorumlu» tutulmasına yeter de artar bile. Hatta diğer bütün «Machistler»in görüşlerinden de Bogdanov sorumludur! Veya Mach'ı öven, veya Mach tarafından övülmüş olan herkesten de Bogdanov sorumludur. Bogdanov'un deyişiyle bu «felsefi zincirleme reaksiyon metodu,» ve «aktarmacı şok tedavisi»nden Lenin'in umduğu yarar, karşıtlarını gözden düşürmede okuyucuları etkilemektir. Bogdanov'un göstemlediği gibi, bu metot tam bir otoritaryan örgütleme metoduydu, ve amacı «çömezlerinin yaptıklarından ötürü şefi sorumlu kılmak» ve çömezleri «tamı tamına şefin görüşlerini yansıtmaya» mecbur etmekti. Bogdanov'un ce-

vapları kendi felsefi spekülâsyonlarını savunmakta pek yararlı olmadıysa da, Lenin'in entellektüel zırhının zayıf noktalarını göstermekte hayli başarılı olmuştur.

Engels ile Lenin arasındaki belirgin ayrım, Lenin'in saldırılarındaki öfkeli ton, ve sayfalarını biber serpilmişe döndüren hakâret dolu sıfatlar kullanmış olmasıdır. Engels üç çeşit felsefi «kamp»tan söz etmişti: materyalizm, idealizm, ve «agnosticism»*. Lenin ise, anlamlı bir şekilde, «kamp»ları «partiler» şekline dönüştürmüş ve «felsefe bir partizan mücadeledir» demiştir. Engels'in «felsefi agnosticism için «materyalizmi, utanç duyulması gereken birşeymiş gibi, arka kapıdan kabul etme» dediği yerde, Lenin «utanç vericilik» sıfatını büyütür, ucubeleştirir ve arka kapıdan alınan şeyin materyalizm değil «din» olduğunu söyleyiverir. Lenin'e göre «idealist kamp» içindekilere hiç olmazsa, «reaksiyon ve dinin açık ajanları oldukları için» saygı göstermek gerekir, fakat «agnostic kamp» da yer alanlar ajanın korkak olanlarıdır; açığa çıkarılıp teşhir edilmeleri gereken ödleklerdir. Angostic düşünceleri ise «idealizme ve imâncılığa ettikleri uşaklığı alçakça gizleyen bir örtüdür.»

Teorik tartışmalarda Marx ve Engels de alaycı ve küçümseyici bir dil kullanmışlar, birbirlerine yazdıkları özel mektuplarında sağa, sola atıp, tutmuşlardı. Fakat, Lenin'e en büyük kaynak ve model olan Anti-Duhring'de bile, Engels'in bütün amacı profesör Duehring'in tutarsız olduğunu, âli« zırvalıklar»dan öteye gidemediğini okuyucuya göstermek olmuştu. Engels'in kitabında hiçbir yerde, Lenin'in kitabında yığın yığın görülen kötü nitelik iddiaları; bir insanın bilgibilimsel teorilerinde (epistemological theories) yaptığı yanlışların, kötülüklerin kendi kişiliğindeki kötülük ve zayıflıklarla ilgili olduğu şeklindeki suçlamalar; bile-bile yapılan düşünsel ve ruhsal ahlâksızların kaçınılmaz şekilde siyasal günâhlara dönüşeceği yolunda sözler bulunmaz. («Gerçek ve yanlış gibi doğmatik moral ifadeleri bir tarafa, gerçekten bilimsel değerde çalışmalar,» diyordu Duehring için Engels.)

Eğer Lenin, karşıtlarının görüşlerinden birisini görmezlikten geliyorsa, bu bile bile yapılmış bir hileden ileri geliyordu. Eleştiriler karşısında (Lenin'in, veya başkalarının) görüşlerinden bazılarını değiştirip, düzeltmişlerse, bunları bile görmezlikten gelmek işine geliyordu. Eğer, karşıtlarının görüşleri kendisininkine veya

(*) Agnosticism: Tanrının ve gerçeğin bilinemez, kavranamaz öğeler olduğuna inanan bir akım. (Ç. N.)

kendi ustalarınınkine çok yakın görüşler gibi gözüküyorlarsa-o zaman çok daha kötü gerçek niyetlerini saklamak doğru düşünmeyi karıştırmak için «haksız ve yalancıktan» materyalist düşünceler kullanmaktı yaptıkları. Kısacası, «felsefe profesörlerinin işleri bilimsel dinbilim satıcılığı yapmaktı» Mach ve Okulu «din cilik uşaklığı mezunları» ile dolup-taşan bir akımdı. İçindekiler ise bilime ve insanlığın gelişimine karşı suikastler düzenleyen kötü niyetli kişiler: «Mach'ın felsefesi ile bilime yaptığı Judas'nın İsa'yı öperek İsa'ya ettiğinden farksızdır.»

Bu polemik metodu, ve polemiklerde kullanılan acı sıfatlar, Rus düşüncesindeki tutkuya varan fanatikliğin ve ahlakî konulardaki tarafcılığın (bias) eseriydi. Birinci bölümde önerdiğimiz nedenlerden ötürü, ondokuzuncu yüzyılın Rus düşüncesi, siyaseti ahlâka indirgemiş; sırf pratik ilgi konularını veya deneysel ilgi alanlarını siyasetinin dışında bırakmıştı. Sanat ve edebiyat hatta, eleştiricilik siyasetin kapsamı dışında kalamamışlardı. Bilim bile ahlâkla ilgili bir iş olmuştu. «Bilim» diyordu kibar tutumlu Herzen, «gönlümün derinindeki kelimeleri niye saklayayım, bunun hiç nedeni yok-Bilim Sevgidir!» Ve insanoğlunun aklını uğraştıran en güç, en genel problemleri kapsayan bilgibilim sorunları bile ahlâk sorunları hâlini almıştı. Okuyucu, Lenin'in «zincirleme reaksiyon ve aktarmacı şok tedavisi» metodunu kullanırken, kendisine karşıt olan herkesin görüşünü «solipsism»e* indirgemek için büyük emek sarfettiğini hemen hissetmektedir. Karşıtlarını bu köşeye sıkıştırdı mı, sınırsız bir horlama ve alaya alma başlar Lenin'de. Rus aydınlanma çağının isimlerinden Belinski ve Herzen gibiler «solpsism»i mantıksal moral bir karakter noksanı; mağrurca, bencilce. küstahca bir düşünce türü olarak sayıyorlardı. Tutarlı bir «solipsism», bu düşünürlere göre, savunucusu olan kişilerin küçük «ego»larını yanlış ve doğru için bir ölçü haline getirmekte; iyi ile kötü, gerçek ile gerçek olmayanlar bu «ego»ya göre değerlendirilmekte; bütün ideallerin heder edilmesinde vesile olarak ortaya çıkmakta; inanıcısını mantıkî bir tutarlılık içinde katilden intihara kadar her çeşit suçu işlemeye yöneltmektedir. Aynı konuda Lenin problemleri ele almaya başlayınca, sadece bir aşağılama isteği değil, hizip içindeki karşıtlarını rezil etme tutkusunun da işe karıştığını görüyoruz. (Kaldı ki, «ne zaman bir hizip parçalanması olsa hep böyle hareket edece-

(*) **«Solipsism»:** İnsanın, kendi denemlerinde başka varlık tanıyamayacağını; insanın «kendi»nden başka hiçbirşeyin var olamıyacağını, veya böyle şeylerin gerçek olamıyacağını savunan bir felsefe akımı; aşırı subjektivizm. (Ç. N.)

ğim,» demesinden de fazla). Suçlama ve afarozlamalarındaki şiddet, Slavcılık taraftarlarının Chaadasev'i «mürted» (apostate), Granovski'yi «gençliği baştan çıkaran adam», Herzen'i «Batının üniformalı konak uşağı» dedikleri günlerden beri devam eden Rus polemik geleneğinin eseridir. Nitekim, o günlerin Rus Batıcılarında, karşıtlarına aynı sıfatları kullanarak hitap etmişlerdir: «Hazreti İsa'nın Slav jandarmaları», veya Merezhkowski'in Gogol için kullandığı «Puşkin'i berbat eden... hastalıklı mistisizm tapınıcısı» gibi ifadelerdi bunlar.

Tanrı bilmez bir dinsiz olan Belinski bile, «iman» ihtiyacından söz ederdi, ve «imânsız yaşayamam» derdi. Herzen, «yanlış görünümleri olan bilginin çapraşıklığı»nı redederdi. Odaevski, «mutlu olmak için insanın aydınlık saçan aksiyonları olmalı. Herşeyi kapsayan kuşkunun ve bilinmezliğin acısından kurtulmak için bunlar ihtiyaçtır» derdi. Açıkça söylenmese de, bu Rus ruhu, Lenin'in niçin en küçük bir «sapma»ya şiddetle saldırdığını açıklamaktadır. Lenin, bir granit kayası gibi olan kendi inançlarının çatlakları üzerinde bir dağ mısırı gibi yeşerebilecek kuşkulara yol açacak her çeşit «sapma»cık karşısında işte bu Rus polemik geleneği ile konuşuyordu.

> Objektif gerçeği terk etmedikçe, gerici burjuva aldatmacalarının kucağına düşmedikçe-diyordu, yekpâre bir çelik kitlesinden söz ediyormuş gibi-bu felsefenin önemli hiçbir parçasını, hiçbir temel faraziyesini çıkarıp atamazsınız.

Materyalizm ve Empiriocriticism, Bogdanov ve arkadaşlarının hizip dışı bırakılmalarına karar veren toplantı üzerinde fazla bir etki yapamayacak kadar geç yayınlandı. Az duyulmuş, az satılmış, az okunmuş bir kitap olarak kalmıştı. Filozof olarak Bogdanov fazla ilgi çekecek bir güçte değildi.

Kaldı ki, 1909'da, bilgibilimsel ve ahlâki tartışmaların hepsi de son nefeslerini yaşıyordu. Dinci, mistik, ruh tutkusu, okul karşıtı eğilimlere karşı kararlı bir kitap olarak yayınlandığında, Lenin'in «empiriomonist»lerle yıllardır sürdürdüğü «hesaplı birlik»ten ötürü çok geç kalmış oluyordu. Sonu alınmış gibi görünen bir savaşta, savaş meydanına sürülmüş ağır top gibi kalmıştı kitap. Ayrıca belirtilmeye değer nokta, diğer birçok eserlerinde olduğunun tersine, bu konu hakkında, zamanında, makaleler bile yazmış değildi Lenin. Kitaba bir cevap vermek için Bogdanov, seksenbeş sayfalık **Vera i nauka** («İmân ve Bilim)» isimli risâlesini yayınladığında (Moskova, 1910), Lenin'in cevap vermesi bile gerekmedi.

Lunacharski'nin dönüşünü Lenin cin gibi anlamıştı. Taktik ve felsefi konulardaki çatışmalar bittikten sonra Lunacharski, Lenin'in tarafına geçmiş; Bogdanov ise eski görüşünde ısrar etmiştir. Savaş sırasında, Bogdanov enternasyonalciydi, önceki yıllardaki afarozlamaya, lânetlemeye, ve «Judas'ının busesi» yerine konulmuşluğuna rağmen Lenin'e işbirliği ümitleri veriyordu. 1916 yılı Ekim'inde Shlyapnikov'a yazdığı mektupta «Machist'lerle yeni bir işbirliği»nin olanaklığından söz ediyordu Lenin: (Lenin, Cilt xxxv s. 185).

1917 yılında, kendisinin katılmış olmadığı Bolşevik iktidarı kurulduğunda, Bogdanov yeni topluma hizmet edebilmek amacıyla **Proleterci Kültür** hareketini yönetmek ve yöneltmek istedi. Lenin tarafından, bu işi yapması önlenince, eski günlerden beri içinde yaşattığı ilk aşkına, tıbbi laboratuar çalışmalarına döndü. Moskova Kan Değiştirme Enstitüsü Müdürü olan Bogdanov bu yeni alanda araştırmalara başladığında kan tipleri ve önemleri henüz tam bilinmiyordu. 1928'de, sonucundan tam emin olmadığı bir deneyi gerçekleştirirken kendi üzerinde tüm kan değiştirme deneyine girişti, ve deney sonunda öldü.

Bazarov yeni rejimin ekonomik kuruluş ve plânlama işlerinde Lenin'e yardım etti, sözde mahkemeler devrinin ilk yargılamalarında, 1931'in «Menşevikler Davâsı» sırasında gözden kayboldu, ve temizlik hareketinin kurbanı oldu. Lenin'in kitabında lânetlenenlerin üçüncüsü olan Valentinov da yeni Sovyet Devletine ekonomik plânlama işlerinde yardım etti. 1928'de Piatakov ile birlikte Rusya dışına gönderildiğinde, Paris'te hâlâ hayatta, vücudca çökmüş, ama ruhen dinç, sekseninde bir ihtiyardı. Hayatı boyunca Rus felsefi düşünce tarihi üzerine denemeler, makalele, hatıralar, kitaplar yazdı. Türlerinin en güzel örnekleri olan bu eserlerin Rus nesir edebiyatı içinde seçkin bir yeri vardır. Valentinov'un **«Ustrechis Leninym»** («Lenin ile Buluşmalar») isimli kitabı Lenin'in kişiliğini anlatan kitapların en güzelidir.

Lenin'in Mach ve Machistlere karşı yazdığı kitap yayınlandığı zaman hiçbir olaya neden olmamıştı. Fakat iktidara geldikten sonra, hele Lenin'den sonrakilerin zamanında çağdaş düşünce tarihi üzerinde geniş etkileri olmuştur. Kitap, sonraki yıllarda, milyonlarca basılmış, birçok dillere çevrilmiş, bütün dünyadaki komünistlerin başucu kitabı olmuştur. Bugünkü Rusya'da aydınların yetiştirilmesiyle uğraşanların ve Parti teorisyenlerinin temel kitabıdır. Lenin'in Engels'in kitabını kullanması gibi Leninciler de Lenin'i kullanmaktadırlar; «imancılık» ejderhasına karşı bir kılıç;

bütün karşıtları, ayrı görüşleri, bağımsız düşünce savunanları sindirip, bir araya getirecek bir «aktarıcı şok tedavisi ve zincirleme reaksiyon metodu»; modern bilimin ve modern felsefenin labirentinde Leninizmin inanıcılarına yol gösterici olmuştu kitap. Öyle ki, görecelik (relativity), atomik teori, psikoanaliz, genetik ,sibernetik, ve teorik matematik gibi birçok konularda ortaya çıkan yeni teorileri ölçüp biçmede başlıca «mihenk taşı» bu kitaptır: Engels ve Marx'ın felsefi düşünceleri üzerine yaptığı yorumları ile bu kitap, bugünkü resmi Rus Marksizmi ile, çok daha yumuşak, yeni fikirlere açık, ve derin düşünceleri olan« Marksizmin kurucuları» arasında yozlaştırıcı bir perde olmuş; Lenin'in yaptığı «Kutsal Kitap» şerhleri ne Stalin'in «Kutsal Kitap» şerhleri eklenmiştir. (2) Böylece, resmi devlet felsefesine şekil veren Marx ve Engels'in metinleri üzerine peşpeşe yorumlar yapılıp durmaya başlamıştır. Ve tabii, nerede bir inanç taassubu varsa, orada savunulan inancı inkâr etmek isteyenlerde görülecekti: Devletin, belli bir inanç üzerindeki taassubu savunmakla görevlendirilmiş olduğu yerde inançsızların yazılarının yakılması inançsızların cezalandırılması kaçınılmaz birşeydi. Arınmak için yapılan genel temizlik hareketleri bu amaçla yapılmış, bundan başka anlamlı bir işe yaramamışlardır.

Soyut düşünce ve bilimsel veya felsefi tartışma alanlarında girişilen resmi polemiklerin üslûp ve metodunda, suçlama ve aforozlama kokan Lenin'in öfkeli polemiği bir model olarak kullanılagelmektedir. Ancak bu defakilerde Lenin'in büyük entellektüel gücü, orijinallik özelliği, Gorki veya Lunacharski gibiler için duyduğu «zaaf»a benzer şeyler olmadığından; ve afarozladıklarını, suçladıklarını cezalandırmak için çok fazla iktidar sahibi olduklarından bir çok düşünür kitaplarından, yazılarından zararlı gördükleri yerleri hızla değiştirmeye, hattâ çıkarıp atmaya mecbur olmuştur. Eğer, «felsefe soru sormak demektir; filozofluk, bunlara cevap bulabilmek; fanatiklik ise bazı şeyleri zoraki cevap olarak ileri sürmektir» vecizesine inanıyorsak, Lenin'in kitabının da-akıl karşıtçılığına ve dinsel bilim düşmanlığına karşı yazılmış olduğu hâlde-kendine özgü bir dinselimsi fanatiklik yarattığını kabul etmemiz gerekir. Bu fanatiklik, bir devlet felsefesine veya bir devlet imânına; karşı konulmaz, amansız, ve «cevap diye ileri sürdüklerini kabul ettirmede» kadir-i mutlak bir devlet imânına yol açmıştır.

---

(2) Stalin: **Diyalektik ve Tarihsel Maddecilik.** Önce, Stalin'in Sovyetler **Birliği Komünist Partisi Kısa Tarihçesi** kitabının Dördüncü Bölümü olarak yayınlanmış, daha sonra da ayrı bir eser olarak, tek başına, yayınlanmıştır.

BÖLÜM XXX

PARÇALANMA GEÇİCİ OLMAKTAN ÇIKIYOR

> Merkezi Organ tartışması ortaya çıktığında, **Sosyal Demokrat**'ın sadece parti içi kavgaların herşeyini bilen dışardaki yoldaşlar için değil... fakat asıl Rusya'daki yoldaşlar için yazıldığını çoğu defa unutmuş olmaları yüzünden, yayıncılarına amansızca saldırdım. **Sosyal Demokrat**'tan, Polonya-Litvanya Sosyal Demokrat Partisi temsilcisi olarak **Sosyal Demokrat**'ın yazı kurulunda bulunan kimselere karşı kişisel ve kaba saldırılarla dolu imzasız pasajlar aktarıp, gösterdim. Öğrenmek istediğim, Merkezi Organımıza bu tür yöntemleri kimin soktuğuydu... Fakat tam aktarılarımı bitiriyordum ki, «saldırılarımın yoldaşlığa sığmaz oluşu» yüzünden başkan bana uyarma cezası verdi. Söylediğim kelimelerin benim değil, okuduğum alıntı metinlerinden olduğunu anlamamıştı. Tam o sırada Yoldaş Lenin ayağa kalktı ve kullanılan o kelimelerin kendisine ait olduğunu bildirdi. Başkan şaşırdı ve Parti Kongresinde bir ânda kahkahalar patlamaya başladı.
>
> —Ossip Piatnitski'nin Prag Kongresi Hatıraları (1912)

Birinci Dünya Savaşından önceki beş yıl geniş ölçüde casusluklar ve bölünüp parçalanmalarla dolu yıllardır. Lenin'in düşmanları, parti için bölünmeleri ve parçalanmaları Lenin'in iktidar hırsına, veya «bölücülük manisi»ne bağlarlar. Hayranları ise bütün bu parçalanma ve bölünme çabalarını Lenin'in ileriyi görürlük gücünün belirtisi sayarlar. 1917 yılında, Tanrıça Zafer, başına bir taç geçirince, önceki yıllarda yaptığı herşey doğru ve akıllıca görünür oldu taraftarlarına.

Göreceğimiz gibi, bu parçalanma ve bölünmelerde Lenin'in «saldırgan» rolünü tamamen görmezlikten gelmek ne denli güçse, polis tarafından gizlice yapılan müdahaleleri es geçmek de zordur. Kaldıki, Lenin'in hiç veya çok az bağlantısı olduğu grupların da bu tür hareketlere yol açmış olması, bölünme ve parçalanmaların daha derin toplumsal ve siyasal anlamları olduğunu göstermektedir.

Bolşevikler kendi içlerinde nasıl üç hizbe parçalanmışlarsa, Menşevikler de aynı durumdaydı. Keza Sosyal Devrimci Parti de öyleydi. Polonya ve Letonya Sosyal Demokrat Partisi (Rosa Luxemburg'un partisi), tıpkı Polonya Sosyalist Partisi (Pilsudski'nin partisi) gibi biribirlerine amansızca karşıt tutumda iki hizbe bölünmüştü. Kısacası, 1905 yenilgisi bir bölünme ve parçalanma havasının çökmesine ve önceki yıllarda herkesin aynı siyasal açıdan değerlendirdiği devrimci hareket hakkında farklı siyasal yaklaşımlar edinmesine yol açtı.

Fakat Polonyalıların parçalanmalarını incelemeye başlayınca, hiç umulmadık sonuçlarla karşılaşmaktayız. Pilsudski'nin Polonya Sosyalist Partisi'nin Sol Kanat hizbi kadar, Sosyal Demokrat Partinin her iki hizbinin de, 1917'den sonra Lenin ve Komünist Enternasyonel ile birleştiklerini görüyoruz! Oysa, en güç yıllar boyunca, her biri öbürünü «mutezile» olmakla suçlamıştı. Görünen o ki, minik farklılıklarına rağmen-her birine göre, bu farklar gerçeğin özüne işaret eden farklardı-hizipierin hepsi de birbirlerine çok yakın olsa gerekti. Polonya Sosyal Demokrasisinin Berlin'deki Yönetim Kurulu (Luxemburg, Tyszka, Dzierzinski, Warski, Marchiewski), «Warşova Karşıtları»nı (Radek, Hanecki, Unschliht, ve diğerleri) partilerinden atmış; Onları, «Lenin'in hizipçileri» ve «polis ajanı» olmakla suçlamıştır. Saldırgan olan ise Lenin değil, Lenin'in Bolşevik hizbini yönettiğinden kat kat daha diktatörce Yönetim Kurulunu yöneten Tyszka idi.

Fakat asıl şaşırtıcı nokta aynı Jan Tyszko'nın, Spartaküs hareketinin kurucuları Leo Jogishes, Rosa Luxemburg ve Marchlewski ile birlikte Alman Komünist Partisinin çekirdeğini yaratmış olmasıdır. Daha sonraları Marchlewski bir Sovyet görevlisi olmuş, Polonya Komünist Partisini kurmuş; Dzierzinski, Lenin'in gizli polis örgütü Çeka'nın veya GPU'nun başkanı olmuştur! Kısacası, Leninci'lerin partiden atılmaları için oy kullananlar, «Leninci bölücüler»e, ve «polis ajanlarına» karşı çıkanlar ruhen Lenin'e o kadar yakınlardı ki, savaş ve devrim sınavı ile yüzyüze geldiklerinde, hepsi de aynı safta savaşmaya başladıklarını gördüler.

Ve «Leninci bölücüler» denilen partiden ihraç edilenler de, Leninci'lerin ve Lenin'in iş ortağı olmuşlardır. Radek, Komintern ve Sovyet Hükümetinin ilk sözcüsü, gazetecisi: Unschlicht, eski karşıtı Dzievzinski'nin şef olduğu GPU'da ikinci başkan oldu. Bu son olay ortaya yeni bir sorun daha çıkarmaktadır: Sovyet Gizli Polisindeki yüksek rütbeli görevlilerin çoğu niçin Polonyalıydı. En yu-

kardaki iki Polonyalı'dan başka **Vperyodist Bolşevikleri** arasındaki Ruslaştırılmış Polonyalıları; GPU'ya Dzievzinski'nin ölümünden sonra fiilî şef olan Nezhinski'yi de saymak gerek. Benzer şekilde NKVD'nin üç üyesi de bugünkü Polonyanın yöneticilerini meydana getirmektedir: Başkan Beirut, Güvenlik Komiseri Radkiewicz, işleri perdenin arkasından idare etmesini seven Henrykowski (gerçek ismi Saul Amsterdam). Sovyet Gizli Polisindeki Polonyalıları daha fazla inceleyecek değiliz burada. Bizi burada ilgilendiren, Polonyalı üç hizbin, Sosyal Demokratların iki kanadı, ve Polonya Sosyalist Partisi'nin Sol Kanadının 1917'den sonra Lenin ile omuz omuza döğüşmüş olmalarıdır. Bu durum, önceki yıllar boyunca Lenin ile bunlar arasındaki mücadelelerin temelinde kişisel, sudan, ve gelip geçici anlaşmazlıkların yattığını akla getirmektedir. Gerçekte, Luxemburg, Tyszka, Jogiches, Dzierzinski, Radek, Worski, Unschlict, vs. gibilerin kuşağından başka da, Lenin'in etrafındaki devrimcilerle boy ölçüleşebilecek kimse yoktu Avrupa'da. Ve, her iki grup, anlayış ve ruhî bakımdan biribirlerinden pek uzak değillerdi.

Polonyalılar arasındaki tartışmaları, Sosyal Devrimci Partideki anlaşmazlıkları bir kenara koyalım, ve Lenin'in yakından ilgili bulunduğu bazı bölünme ve parçalanma hareketlerini inceleyerek bazı siyasal anlamlar çıkarmaya çalışalım.

Bolşeviklerden başlarsak, ilk hareket olarak 1909'da Lenin'in Vperyodist Bolşeviklerini (Duma boykotçuları, fesihçiler, ültimatomcular, «Machisler» ve «Tanrı-Yaratıcılar») partiden attırması ile karşılaşıyoruz: Bogdanov, Lunacharski, Polonski, Alexinski, Manuilski, Pokrovski, Menzhinski, ve bizim için fazla önemi olmayan birçokları. Bu grup da kendi arasında tam bir birlik, eş görüşlülük kurmuş değildi. Ama şurası açıktı ki, bunlardan, Lenin'le teorik sorunlarda aynı düşünenler vardı; fakat taktik sorunlarda (Duma başta) Lenin'den hepsi ayrılıyordu. Sonraki yıllarda **Vperyodist**'ler ikiye ayrıldı: bir tanesi «proleterci Kültür» taraftarı grup (**Proletkült**'ün müstakbel kurucusu Bogdanov, Lunacharski, müstakbel Sovyet Eğitim Bakanı ve ünlü Sovyet edebiyat eleştirmeni Polyonski)-ve bir de «Ortodoks Markist» grup (Alexinski, Manuilski, Pokrovski, ve Berzinski). Bütün bu aforozlanmış reddiyeciler-Birinci Dünya Savaşı günlerinde birer birer Lenin'i desteklemeye başlamışlardır. Bu da, şaşırtıcı bir gerçek bizim için!

Polonyalılar arasındaki hiziplerin, Lenin ile **Vperyodist**'ler grubunun birbirinden ayrılmasında ne bulduklarını anlamak pek zor değil. Bu sonuncular Lenin'den önemli bir noktada ayrılıyorlardı:

Duma karşısında takındıkları tutum. **Vperyodistler** içindeki grupların birbirlerinden ayrıldıkları noktaları değil de, birleştikleri özellikleri gösterecek olursak şu söylenebilir: hepsi de, 1905'in «katıksız ihtilâlci taktikleri»ni bırakmaktan, Stolypin'in anayasasının izin verdiği dar yasal olanaklarla çalışmaya boyun eğmekten yanaydılar. Bu yüzdendir ki, silâhlı ayaklanma sorunu karşısında çok daha kompleks ve duruma göre değişebilirlikli bir siyaset izleyen Lenin'in tersine, bu grup tek yanlıydı: Lenin'in savunduğu ve izlediği siyasetlerden sadece birisinin uzantısı olarak kalma durumundaydılar. Bu durumları, devrim fırtınalı yılların başlangıcı ile birlikte, Lenin'i tekrar niçin destekleyebildiklerini de açıklamaktadır.

Ortaya şu sorun çıkıyor: bir bakıma Lenin'e sadık gözüken bu ihtilâlcileri kendi görüşüne inandırmak; veya Leninci grubu bunlara karşı ayaklandırıp, gene de bu ihtilâlcilerin partiden atılmasını önlemek varken, Lenin niçin düpedüz ihraçları yoluna gitti? Bu sorunun cevabını Lenin'in tutumunda; Rus siyasal düşüncesinin «ya tam inancacı-ya da tam reddiyeci» havasında; reaksiyon dönemindeki yılların acılığında; Lenin'in bir hizbin doğası hakkındaki anlayışında; ya da, en önemlisi, Lenin'in partililer arasındaki kendi topluluğunun «dümen»ini ele geçireceklerini veya Lenin'in topluluğuna engel teşkil edeceklerini düşünerek karşıtlarından korkmuş olmasında aramamız gerekir. Lenin'in Partiden attırdıkları Lenin için en tehlikeli kimselerdi, zira bolşevikleştirilmesine çalıştığı doğuştan âsi tabiatlı Rus işçilerinin, bu tek yanlı, romantik Leninci'likten etkilenmeleri olanak dışı görünmüyordu. Aynı tek yanlılığı, aynı romantikliği Lenin'de kullanıyordu çoğu defa, ama sadece romantik ve tek yanlı olmaksızın; Leninci'liğin diğer üyeleriyle birlikte bir kullanımdı Lenin'inki.

Menşeviklere gelince, aynı 1909 yılında, Vperyodist Bolşeviklerinin tam simetriği denecek terslikte bir eğilim içinde oldukları görülüyordu: Başlıcaları, Menşevik Bozguncular. Yasadışılığı bir fetiş hâline getiren ve sendikalarda veya Duma'daki yasal çalışma imkânlarını redden **Vperyodist**'lerin tersine, Menşevikler de sadece açık, yasal, kamusal çalışmaların savunucusuydular. Yeni anayasa bu tür çalışmalara izin veriyordu: Duma seçimleri ve kampanyaları; Duma içinde parlamento çalışmaları; sendika kurma hakkı; ve 1910'dan sonra sol gazetelere yasal olarak kurulma hakkı serbest bırakılmıştı. Şunu belirtelim ki, bütün bu haklar dar sınırlar içine alınmıştı ve sık sık haklar ihlâl edilebiliyordu. Ama ne olursa olsun, bu tür işler için olanaklar doğmuş oluyordu ve yavaş da olsa bu kadar gelişmekteydi.

Siyasal eylem yönünden en canlı, en uyanık Menşevik işçilerin birçoğu yeni sendikacılık hareketine ve seçim işlerine o kadar bel bağlamışlardı ki-özellikle sendikacılık hareketine-yeraltı partisine ihtiyaç kalmadığını düşünmeye başlamışlardı. Yeraltı örgütünün çalışmaları Menşeviklerin çoğunun gözünde bir tehlike olmaya başlamıştı örgüte ispiyoncu ve casuslar dolmuş; yeraltı organının gazeteleri az sayıda baskısı ve çok sert düşen yayınları ile sendikaları ürkütmekten, polisin ekmeğine yağ sürmekten başka işe yaramaz olmuştu. (Sendikaların yasallığına en az önem veren ve yasak yayınlarını sendikalar kanalıyla dağıtmakta ısrarlı gözükenlerin başında Bolşevikler geliyordu.) Rusya dışından veya Rusya içinden, fakat gizli yeraltı örgütünden yasal sendikaları ve yasal örgütleri güdümleme çabaları demokratik ve bağımsız kalmak isteyenleri kızdırıyordu. «Dışarıda» ise hizip çatışmaları en yoğun hâlini almış, bu çatışmalar Rusya'da akılsızca, anlamsız bölücü hareketler olarak damgalanmıştı. Rusya'dakilere göre «mahzenin içindekileri gün ışığına çıkarma zamanı» gelmişti artık. Bu yüzden «Bozgunculuk», Vperyocist eğilim nasıl Leninizm'in bir uzantısı olmuşsa, Menşevik anlayışının bir uzantısı olmuştu.

Fikir dönekliğine karşı Rus liderleri içinde en amansızı Lenin'di-sadece kendi hizbi dışında kalanlara değil, kendi hizbi içindekilere karşı da aynı amansız Lenin'di. Bu ters simetriyi dile getirircesine, ünlü **«iki cephede savaş»** formülünü ortaya atmıştı: boykotculara karşı, ve bozgunculara karşı. Bu iki cepheli mücadelenin her iki hareketi de, «objektif olarak» Lenin'in gerekli gördüğü her yere yöneltiliyordu. Lenin, hem «sağ bozguncuları, hem de sol bozguncuları» parti dışına sürmek; ve kalanlarla da hem yasal, hem de yasal olmayan yöntemlerle çalışmasını, ikisini birden kullanmasını bilen devrimci sosyalist bir parti yaratmak istiyordu. Tabiatıyla, bu çeşit bir parti yeraltı örgütünün denetiminde olacaktı. Bu amaç için en yakınlarını bile ihraç etmeye hazırdı Lenin özellikle, ihraç işine inanmayan Martov-Lenin'in deyişiyle «huyuyla, suyuyla ılımlı ve arabulucu biriydi-başta geliyordu. İki cephede birden savaşmayı gerekli gören Lenin, sadece bu iki muhalif «sapıtma» alanında değil, fakat bizzat menşevizm alanında da savaşmayı düşünüyordu. Zira, Menşevik hizbi bütünüyle, yasal olmayan (illegal) siyasal parti yerine yasal bir parti anlayışını yaymaya çalışıyordu

İlk bakışta Martov ve Lenin birbirlerine yakın görünüyorlardı. Her ikisi de, Duma seçimlerinin ve yasal sendika kuruluşunu serbest bırakan 17 Nisan 1906 Kanununun sağladığı olanaklardan

yararlanmakla beraber, yeraltı partisinin de devamından yanaydılar. Fakat Martov'a göre, bu devam edecek yeraltı örgütü, ilerde tamamen yasa dışı bir harekete zorlandığı gün canlandırılacak bir iskelet şeklinde tutulmalıydı. Lenin'e göre ise, yasal hareketler «iskelet» yerinde sayılmalı: yeraltı partisinin faaliyet alanının genişletmeye yarayan (tâli) öğeler olarak bu iskelet kullanılmalıydı.

Ne Yapmak Gerek kitabından biliyoruz ki, yasal işçi sendikalarına Lenin hiçbir zaman güvenmemiş; başlarına buyruk kalıp, «burjuva ideolojisi»ne saplanacaklarından korkmuştur. Bu yüzden Lenin'de sendika çalışmaları anlayışının sınırları şöyle olmuştur:

> ...yasal ve yasal olmayan sendikaları ve diğer örgütleri, bu örgütlerde Sosyal Demokrasi (hareketinin) başat nüfuzunu güvence altında tutacak ve onları, mümkün olan genişlikte Sosyal Demokrat Partiyi desteklemeye yöneltecek şekilde kullanmak.

Bu kuruluşlarda gizli «hücreler» ve «bölümler» bulunacak; bunlar, «sosyal Demokrat Partinin ideolojik yönetiminin sendikalarca kabulünü... sendikaların her çeşit faaliyetinin yönetiminin Parti eline geçmesini sağlayacak şekilde çeşitli sendika ve kuruluş içinde denetim kurmuş olacaktı.» (1)

Martov ise, Lenin'in tersine, sendikaları ve partiyi genel sosyalist işçi hareketinin ayrı ölçülerde bağımsız iki çeşit biçimi sayıyordu.

Sendikalara güvensizlik duymak, ve örgütsel ve siyasal sorunlarda sendikaları Partiye bağımlamak düşüncesi 1917'de Leninistlere çok pahalıya mal oldu. «1917 Ekim devrimi sonrasına kadar sendikaları kendimize kazanamadık,» «diyor Zinoviev 1922'de çıkan **Parti Tarihi** kitabında. «O zamana dek sendikalarda çoğunluk Menşeviklerin elindeydi.» Yeni «proletarya diktatörlüğü» 1917'de örgütlenmiş proletaryanın çoğunluğuna rağmen kurulmuştur.

Lenin ile Martov arasındaki yukarki farkın bir benzeri de, bu iki adamın Duma karşısındaki tutumlarında görülmektedir. Martov, parlamenter çalışmalara belli oranda bağımsızlık bırakılması eğilimindeydi. Menşevik Temsilciler yüksek liderlik özellikleri taşıyan kişilerdi, Bolşevik Temsilciler ise, daha sonra işaret edeceğimiz bir tanesi müstesna, Duma salonlarında eziklik duyacak kadar ken-

(1) Lenin'in Derlenmiş Eserleri, Rusca Üçüncü Baskı, C. XII, s. 441-447-48. Lenin'in sendikalar üzerine fikirlerini bütünüyle görmek için bakınız: S. Schwarz: **Lenine et le mouvement syndical,** Ed. Nouveau Prométhée, Paris, 1935.

dilerine güvensiz basit işçilerdi. Menşeviklere göre Duma, geniş işçi kitlelerinin demokratik yollardan seçilmiş sözcüleri ile dolu bir yerdi ve geniş, yasal bir emekçi partisi için gerekli liderliğin kurulabileceği organdı. Onlara göre sosyalist temsilciler, Partinin program ve ona amaçlarının gösterdiği yönde geniş ölçüde bağımsız hareket edebilmeliydi ve mülteci yeraltı örgütü yürütme komitesinin günbegün gelen emir ve yönergesini beklemeden siyasal ve teknik günlük sorunlarda kendi başlarına hareket etmeye yetkili kılınmalıydılar. Lenin ise (ki 1906 - 07 hariç, her zaman bu yeraltı komitesini denetimi altında tutabilmişti), küçük veya büyük her sorunda Sosyal Demokrat temsilcilere talimat verebilmek, onların kanun tekliflerini, önergelerini, Duma'da yapacakları konuşmaları önceden denetleyebilmek düşüncesindeydi. Lenin, Zinoviev ve Kamenev delegelere kendi konuşmalarıymış gibi okumaları için söylevler yazıyorlardı.

Menşevikler ise temsilcilerine, emekten ve genel olarak demokrasiden yana yasama girişimlerinde serbesti tanımışlardı. Menşeviklerin kendi delegelerine verdikleri direktif Duma'nın Çar karşısında bağımsızlığını korumak, Duma'ya karşı sorumlu olacak bir kabinenin (parlamenter kabine hükümeti) kurulmasına çalışmak, reaksiyon ve mutlakiyetçiliğe karşı liberallerle ve emekten yana olan herkesle birlikte hareket etmek; birlik olmaktı. Tauride Sarayı (Duma toplantılarının yapıldığı yer) bir gün, bütün ulusun Çara karşı direneceği bir yer, bir sembol olabilirdi; tıpkı «Etats Generaux'un Fransız Devrimine sembol olması gibi (Nitekim gerçekten Mart 1917'de öyle oldu).

Fakat Lenin'e göre Tauride Sarayı, yasama dokunulmazlığı ve seçmenlerin oyları ile güçlenmiş olan devrimci temsilciler için, parlamenter yönetimin bütün oyunlarını halka açıklamaya; liberallerin ve Anayasacı Demokratların (Kadetler) «devrimin baş düşmanı» olduklarını halka göstermeye yarayacak bir sahne, bir kürsüden başka birşey olamazdı. Leninistlerin Duma içindeki konuşmalarının ve yaptıkları önerilerin amacı ne Duma'yı güçlendirmek, ne de yasama çalışmalarında bir görüş savunmaktı. Amaç, sokak gösterileri grevler, ve diğer parlamento dışı mücadele yöntemlerine yönelmeleri için halkı uyarmak ve kışkırtmaktı. Bu türden bir parlamenter hayat çalışmalarına Lenin hiçbir zaman önemli ve ilkesel bir önem vermemiş; bunları yardım ve tâli yöntemler olarak görmüştür.

Lenin, Vperyodist Bolşevikleri grubunu ihraç eder etmez, bu kez yeni bir muhalefetle karşılaştı: «Arabulucular» (Conciliators),

veya kendilerine taktıkları isimleriyle «Parti Bolşevikleri» denilen bu yeni muhalefet, farklı farklı gruplar arasında arabulmak; anlaşma ve yakınlık sağlamak istiyordu ve Lenin'in sert ihraç siyasetine karşıydı. Bu grup, sadece ihraç edilen «Bolşevikler»e karşı değil, Menşeviklere karşı da uzlaşıcı bir tutumdaydı. Her çeşit hizip, her çeşit görüş serbestçe kurulsun ve gelişsin, fakat sonra hangisi çoğunluk kazanırsa o uygulansın, diyorlardı. Partinin parçalanmasını veya küçük küçük hiziplere ayrılıp, dağılmasını ise zararlı buluyordu. Bu amaçla, durmadan Lenin'i sıkıştırıyorlar; yönetimini engelliyorlar; yani, birlikçilikten yana görünmek mecburiyetinde bırakıyorlar; örgütlenme tartışmalarında karşılıklı uyuşmalara ve geri çekilmelere katlanmasını gerektiriyorlardı.

1910 yılı Ocak ayında, Tiflis soygununun, sanayici Schmitt'in mirasının «gasbedilmesi» olayının ve diğer olayların ardında Lenin'in olduğunu öğrenen ve şaşıran bu grup, Lenin'e karşı Vperyodistler ile, Menşevikler ile Bozguncular (Liquidatovs) ile ve Troçki'nin «hizipler dışı» hizbi ile birleşiverdi. Rus işçilerinin her grubunu temsil eden bir birleşmenin karşısında, Lenin bir süre duvarların arkasında kalmaya mecbur oldu. 1910 yılı Ocak ayında yapılan Parti Merkez Komitesi «birleşik» toplantısında (plenary) Vladimir İlyiç üç hafta süreyle, acılar içinde kendisini savunmak zorunda kaldı. Tiflis soygunundan elde kalan beşyüz rublelik banknotları yakmaya; Schmitt'lerden aldığı parayı geri vermeye boyun eğdi. Kendi hizbinin gazetesi **Proletarii**'yi kapatmaya; ve yazı kurulunda eşit sayıda Bolşevik ve Menşevik bulunan yeni bir Parti gazetesi, **Sotsial Demokrat**'ı çıkarmayı kabul etti. Yazı kurulunda Lenin ve Zinoviev, Martov ve Dan ile, Polonya Sosyal Demokrasisinin temsilcisi Warski bulunacaktı. Warski, bu güç editörlüğü, oylamalardaki eşitlik yüzünden düşülecek ölü noktadan aşırmak için konulmuştu. Troçki'nin Viyana'da çıkardığı hizipler dışı **Pravda**'sı ise Parti gazetesi olarak ilân edildi yazı işlerine yardımcı olması için Kamenev görevlendirildi, ve gazeteye para verilmesi için Merkez Komitesine talimatta bulunuldu. Lenin, bu yeni birlik hareketini de «Bozguncular ve Boykotçular»a karşı dar bir «Leninci siyasal birleşme» haline döndürmek istediyse de, toplantılara katılanlar buna razı gelmediler. Fakat toplantı sonunda alınan nihaî karar metninde bu iki «sapıtmışlık» eğilimini suçlatmaya muvaffak oldu Lenin. (Bu konuda Menşevikleri iknâ eden Plekhanov oldu.) Ne var ki, yapılan oylamada Bozguncuların da yeraltı partisine katılmaya dâvet edilmeleri ve yeraltı Merkez Komitesi üyeliği için üç isim vermeleri için teklifte bulunulması kararlaştırıldı.

Geçici bir süreyle de olsa, köşeye sıkıştırılmış bir Lenin'e bu «birleşme» nasıl görünmüştü? Bunu – Nisan 1910'da Lenin'in Gorki'ye yazdığı mektuptan öğreniyoruz-mektup, 1908'de, otzovist-Machist- Tanrı Yaratıcılar gibi sapıtmalar yüzünden çıkan tartışmalarından beri Lenin'den aldığı ilk mektuptu:

> Merkezî Komitenin görüşmelerinde («uzun görüşme»-üç hafta süren bir işkence, sinirleri kemiren, binlerce şeytanla dolu!) birleşme ve birliğe neden olan çok derin ve güçlü kuvvetler olduğu gibi... küçük ve önemsizleri de vardı. «Genel uzlaşım» şeklinde bir hava da yaygındı (kiminle-ne için? nasıl? konularında açık seçik bir fikir sahibi olmaksızın). Esirgemez bir ideolojik sonuç içinde bulunduğu için Bolşevik Merkezi karşısında nefret duyanlar vardı. Kavgacılar, hatta Menşevikler arasında olduğu gibi rezalet çıkarmaya çalışanlar da vardı. Ve bütün bunların içinden, çıban acılarıyla birlikte bir çocuk doğdu... Ya çocuktaki çıbanı koparacak ve tedavi edecek ve çocuğu kurtaracağız, ya da çocuk ölecektir. O zaman bir süre çocuksuz kalacak (yani: Bolşevik hizbini yeniden kuracağız) ve daha sonra daha sağlıklı bir çocuğun dünyaya gelişini sağlıyacağız.
>
> Kurul herkesi **birleştirmek** istedi. Şimdi Golosit'ler (Martovcular) geri döndü. Bu çıban **muhakkak** kazınmalıdır. Tartışmasız, görültüsüz, acısız sızısız bu iş yapılamaz. Şimdi burada yoğun bir pisliğin ortasında oturup duruyoruz. Ya Rus Merkez Komitesi, Martovcuları önemli yerlerden ve görevlerden atarak onların kanatlarını budamalı (örneğin Merkezî Organ'dan vs.); ya da bu nifakları yeniden düzenlememiz gerekecektir. Bu dırdırların, rezillerin, skandalların, işkencelerin ve cürufların ortasında oturmak mide bulandırıcı birşey. Fakat insanın istek ve arzusuna boyun eğmesi affedilmez bir suç olacaktır. Devrim öncesine göre mültecilik hayatı şimdi bin kere daha berbat. Mültecilikle dırdır biribiri içine öyle geçmiş şeyler ki...
>
> Fakat dırdırcılık bitecek, ölüp gidecek... Şimdiki durumun belâlı güçlükleri, Parti geliştikçe silinip gidecek. Bozgunculuk ve Otzovism gibi tehlikeli iki «sapıtma»dan Sosyal Demokrat Parti ayıklandıkça hiçbir sapma olmadan ilerlemek mümkün olacaktır. [Şimdi bile] birleşme çerçevesi içinde herzamankinden daha belirgin bir ilerleme oldu. Otzovism işini, büyük oranda, heyet toplantılarında (Plenum) bitirdik sayılır. Bozgunculuk (Liquidetionism) henüz bitmedi; Menşevikler **yılanı bağrımızda** barındırmasını becerdiler. Fakat artık yılan ateşi yuttu; içimizden atacağız ve atıyoruz!...

Menşevikler, Lenin ile o kadar tartışma yaptıkları hâlde, o kadar mücadele ettikleri halde, hiç şüphe yok ki Lenin'i tam olarak tanımış değillerdi. Toplantı boyunca Lenin'i kıskaca almışlardı. Manevî bir baskı altındaydı Lenin. Lenin'e karşı iyi taktik kullanmamışlardı. Lenin, bunu hiç kaçırmazdı imkânı olsaydı. Menşevikler, Lenin'in elindeki önemli noktalardan hiçbirini onun elinden al-

madılar. Sadece Lenin hakkında gereken hükmü vermemekle kalmayıp, Lenin'e karşı korudukları Bozguncuları da iyi anlayamadılar. Martov'un önerisi ve Lenin'in itirazı ile, heyet Rusya'daki yeraltı merkez komitesine katılmaları için Bozguncular grubunun üç delege ismi vermesini oyladı ve kabul etti. Fakat, ters açılardan da olsa tıpkı Lenin için olduğu gibi, Bozguncular grubu için de yeraltı partisi sorunu artık bir ilke sorunu hâline geliyordu. Bozguncular grubunun üç delegesi geldi, ve Lenin'in yeraltı komitesinde çalışamayacaklarını söyledi. («Bu tuzağa düşmeyeceğiz!») Lenin'in bütün istediği de buydu! «Yılan, öldürücü ateşe sürüklendi... Heyet kararı ihlâl edildi,» diye saldırmaya gaşladı, ve «acımabilmez savaş»ını yeniden başlattı.

Öteki Bozguncular ile görüşmelere devam etmek için Bolşevik «uzlaşmacılar» öneride bulunduğunda-bunlar Rusya'da çoğunluktaydı-Lenin duymamazlığa vurdu. Martov ve Dan, **Sotsial Demokrat'da** kendi görüşlerini yazmak istediklerinde (ki Lenin ve Zinoviev'le ortaklaşa söz sahibiydiler farazi olarak), Lenin buna izin vermedi. (Polonyalı «dengeleyici» Warski, Lenin'le oy kullanarak, ona çoğunluk sağlamada yardımcı olmuştur. Böylece gazete birleşmiş bir Partinin görüşlerini değil, her zamanki gibi, bir kere daha, sadece Lenin'in görüşlerini yansıtır olmuştu).

Aynı anda, Lenin, Menveşiklerin Plekhanov'cu kanadı ile, Martov'cu çoğunluğa ve Bozgunculara karşı işbirliğine girişmek istedi. 1909 yılından beri Plekhanov da Martov'a karşıydı; Martov'un Bozgunculara karşı haksız ve fazla uzlaşıcı olduğu görüşündeydi. «Aziz ve çok saygı değer Yoldaşım,» diye yazıyordu Lenin, İtalya'nın San Remo kasabasında oturan Plekhanov'a:

> Dnevnik'in 11. sayısında ifade ettiğiniz düşüncelerinize tamamen iştirak ediyor [**Dnevnik Sotsial Demokrata**- «Bir Sosyal Demokratin Güncesi», Plekhanov'un kendi gazetesiydi], Bozguncular ve Otzovisin hareketine karşı mücadelede bütün gerçek Sosyal Demokrat öğelerin yakın ve samimi birlik kurmaları gerektiğine inanıyorum. Parti içinde beliren yeni durum hakkında sizinle konuşmaktan zevk duyacağım. Bunu siz de yararlı görürseniz, ve sağlık durumunuz müsaade ediyorsa, San Remo'da sizinle ne zaman ve nasıl buluşabileceğimi bildirir birkaç kelime yazmanızı veya tellemenizi rica ederim. Bu problem için sizin bulunduğunuz yere gelmeye hazırım. [29 Mart 1910 mektubu]

Plekhanov ile yakınlık kısa ve üzücü oldu.

Plekhanov yeraltı örgütüne ağıtlar, sızlanmalar yazdı durdu. Bozgunculardan nefret ediyordu. Plekhanov da onları yenmek,

inandırmak, görüşlerinden [yeraltı örgütlerini dağıtıp, bozmak istiyorlardı] vaz geçirmek istiyordu-bu uğurda herşeyi yapmaya hazırdı partiden atmak hariç! [Plekhanov'a göre, «yanlış yola sapmış» olsalar bile,] Lenin, bir an evvel partiden ihraç edilmelerini istiyordu. Hem de sadece onların ihracını değil! Aynı anda, Martov'u ve «Bozguncuları korumak ve saklamak»tan suçlu tuttuğu Menşevik çoğunluğunu ihraç etmek istiyor, hatta kendi Bolşevik hizbindeki sapıkları, Otzovistleri de attırmayı düşünüyordu. Bunlar olursa, tıpkı Lenin ile Plekhanov arasında 1903'teki ilk ayrılmada olduğu gibi, Plekhanov sadece Leninistler ile kalacaktı Partide. Durumu görür görmez Plekhanov elini bu işten geri çekti. Eskiden de böyle yapmıştı. Lenin ve Ondan yana olanlar havayı hiç soğutmadan harekete geçerek, Plekhanov taraftarları ile yoğun bir temas kurarak Plekhanov'un, ve Plekhanov'cu «partiye sadık menşevizm» akımının taraftarlarını kazanma; tam bolşevizme döndürme çabalarına giriştiler-ilerki günlerde **«aşağıdan birleşmiş cephe»** adı ile ün kazanacak olan bu «birleştirme» yönteminin ilk örneğiydi bu.

Bütünüyle çetin bir yıl olan 1911 boyunca Lenin kendi anlayışına uygun «birleşme» konusunda epey yol aldı. Bu «birleşme», Lenin'in anlayışını, Lenin'in yolunu kabul edenlerle yapılan birleşmeydi. Lenin, her zamanki gibi, kendi siyasal anlayışını doğru olan tek yol sayıyordu. Birleşmeye girenler, Lenin'in denetiminde, Lenin'in buyruğunda çalışan Merkez Komitesinin liderliğini kabul ediyorlardı. Lenin'e göre, Parti için en iyi liderlik merkez komitesinin liderliği olabilirdi. Parti içindeki krizler hakkında savunduğu çözümlerin muzaffer olacağını gösteren iki olay da 1911 içinde ortaya çıktı.

Sovyetler Birliğinin müstakbel «Premier»i, ve o günlerin «Parti Bolşevikleri» grubunun seçkin lideri Alexi Rykov, Lenin'in bölücü, parçalayıcı, ve ihraççı çabalarına karşı Bolşevik hizbini birleştirmek için Rusya'ya girmeye çalışırken polisin eline düştü. İlerde nedeni anlaşılacak gerekçeler yüzünden, polis, Leninist grup içindeki herkesin siyaseten nerede yer aldığın tespit eden raporlar hazırlamıştı ve herkesin nerede bulunduğunu da biliyordu. Rusya'ya girip, Bolşevik yeraltı örgütünde Lenine karşı bir birlik kurmak için yola çıkan Rykov polis tarafından tutuklandı ve Lenin'in taraftarlarına erişemedi. Olay, ilk anda sırf bir kaza gibi, sıradan bir tevkif gibi göründü. Fakat «Uzlaşmacı» Bolşeviklerin Lozovski (gerçek ismi Solomon Abromovich Dridzo idi) gibi beceriksiz ve ikinci sıradan liderlerin yönetiminden kurtulamamalarına neden ol-

du. Lozovski, sonraları göreceğimiz gibi Komünist Uluslararası Sendikalar Birliği Başkanı olacaktır. O sıralarda, yorulma bilmez Lenin'in saldırılarına karşı canını dişine takarak hizbini savunmaktan yorulmuş ve durmadan süren hizipcilik dırdırlarından canı çıkmış, hasta olmuştu. Sonunda, Lenin ile mücadeleden vazgeçti ve kendisini Fransız sendika hareketine verdi büsbütün. Rykov'u yakalayan polis, Rusya'daki yeraltı örgütündeki kimseleri gösterir listelerin de dikkatsiz Rykov'un cebinde bulunduğunu açıklayarak Uzlaşmacılar grubunun iyice itibar kaybetmesinde yardımcı oldu. Krupskaya yazıyor

> Daha sonra sorun aydınlandı... Rusya'ya yayın göndermek için Piatnitski'nin çalıştığı Leipzig'de, yayınların gönderiminde istihdam edilen, hepimizin bildiği, Brendinski isminde biri vardı... Neden sonra anlaşıldı ki bu Brendinski... bir agent **provocateur** imiş. Rykov için adresleri o kodlamış. Tutuklandığı zaman üzerinde hiçbir şey bulunamamış olduğu hâlde, Rykov'un yakalanışı ile birlikte polisin bu adresleri nasıl elde etmiş olduğunu bu açıklıyordu.

1911 yılının diğer önemli olayı Martov adına bir yılgınlık hareketiydi. Daha bir yıl önceki Ocak, 1910 Kurul toplantısında (Plenum) Lenin'e karşı çoğunluk kazanmıştı. Bu çoğunluk sâyesinde Bozguncuların yeniden partiye kaydolmaları, partide birlik kurulması, Parti resmi organında Lenin ve Zinoviev, Martov ve Dan arasında eşit üleştirilmiş bir yazı kurulu teşkili karara bağlanmıştı. Fakat, «yeni bir ayrılma yaratmada ön ayak olmaması için», elinde tuttuğu hâkim noktaları Lenin'in elinden almayı akıl edememişlerdi. 1911'de ise Lenin, Kurul kararlarını dinlemiyor, gazetede Martov'a yer vermiyor, bireysel olarak ve kendi imzası ile yayınlamak istediği bir makaleyi bile başkalarının Lenin ile Martov birlikte yazmıştır düşüncesine varabileceklerini ileri sürerek yayınlamıyordu. Şimdi, partinin kilit organlarını elinde tutacağını, hissettiği yeni bir parçalanma öncesinde gerekli şartları yaratmaya başlamıştı. 1910 yılındaki üstün durumunu yeniden elde etmek isteyen Martov şaşkınlık ve yılgınlık içinde, Lenin'in ihtilâlci baskın ve soygunlardaki rolünü, çalınmış paraların getirilişini, sahte para basma hazırlıklarını, Schmitt'in mirası sorununu çok daha âlenen açıklamaya başladı. Paris'te, bu olaylar hakkında ne öğrenebilmişse hepsini, Rusça bir kitapla yayınladı. Polis bunları zaten biliyordu. **Kurtarıcılar veya Tahripçiler** isimli ve daha önceleri okuyucuya sözünü ettiğimiz ve kitapla Lenin'i yeniden köşeye sıkıştırmak ve «amansız, yavuz savaş» taraftarı tutumunu ılımlılaştırmak umuduna kapılmıştı Martov. Oysa kitap Lenin'in iradesini kamçılamaktan ve

Leninciler ile Martovcular arasındaki mesafeyi genişletmekten başka birşeye yaramadı. Martov'un ortaya döktükleri, aslında, Lenin'e göre iyi ve doğru şeylerdi. Hiç değilse, bu işlerin bizatihi kendileri değilse bile, kökenleri (silâhlı birliklerin işleriydi) ve her birinin kutsallaşmış amacı Lenin'e haklı görünüyordu. Ama, herşeye rağmen bu işlerin ortalığa açıklanmasını doğru bulmuyordu ve bu işleri yapan adamlarla açıkça birlikte çalışmaktan uzak durmaya dikkat ediyordu. Uluslararası Sosyalist Büro'da çalışan ve parçalanmış Rusya Partisinin yeniden birleştirilmesi için uğraşan Kautsky bu kitabı okuduktan sonra, hizip ayrılıklarını büyütmek için bir tahrik (provocaiton) olarak saydığını açıkladı.

> Parçalanmanın nedenini, sizin gördüğünüzün tersine, bizler Lenin ve Lenin taraftarlarında görmüyoruz-diye yazdı **Vperyodist** Bolşeviklerden Lunancharski'ye-Lenin'in hareketlerinde, Martov'un saldırgan kitabına cevap verilmesinden başka birşey yok. Bu kitap ise, partide parçalanma yaratma için bir etki kurmak amacı yoksa, çok anlamsız kalacak mahiyette bir kitap.

Plekhanov da aynı değerlendirmede bulundu. En azından, aynı silâhı iki kere kullanma hatâsına düşmüştü Martov. Bu silâhın etkisi, iki defa kullanılırsa aşınacak bir etkiydi. Kaldı ki, Rusya içindeki yeraltı örgütündekiler ve Rusya dışındaki mülteciler arasındaki zaten güç olan hayatı iyice zorlaştırıyordu. Lenin'i ve taraftarlarını hareketin dışında bırakmak istemiş ve buna hazırlanmış olsaydı Martov'un bu son girişimi manâsız olmayacak, pratik bir değer taşıyacaktı. Fakat böyle bir düşünce Martov'a çok uzaktı. O anda bunu düşünen, Martov'un tersine, Lenin'di.

Lenin'in, istenmeden yapılan bu savaş ilânına tepkisi «Tüm Rusya Parti Konferansı»nı toplantıya çağırmak oldu. Bolşevik Uzlaşmacıların protestolarını dinlemedi, ortak Merkez Komitesinin-ki Martov ile Lenin birlikte üyesiydiler-varlığını kaale almadı hiç 1904 yılında yaptığı gibi, hemen kendi taraftarları eliyle yeni bir «Organizasyon Komitesi» kurmaya girişti, ve Rusya'daki yeraltı örgütünün bütün birimlerine davetiye gönderdi. Her zamanki gibi, karısı Krupskaya Parti Sekreteri olduğu için ve organizasyon işlerine bakan kimseler ile, [sosyalist] ajanla verilip yerel örgütlere dağıttırılan paralar Lenin'in elinde olduğu için yeraltı örgütündekilerle Lenin'in arası diğerlerine oranla daha iyiydi.

Konferans, Prag'da, Çekoslavak Sosyal Demokrat Partisinin Halk Evinde, gizlice yapıldı. Fakat Rusya'daki yeraltı örgütünden,

delegeler Prag'a varınca, Lenin'i görüşlerini öğrenmiş olarak yola çıkmış bulundukları hâlde, çok fena sinirleri bozuldu, ve alt üst oldu. Konferans başlamadan önce, Lenin'in protestosuna rağmen Plekhanov ve Parti Menşevikleri grubu, ve Lenin'in sesizce Parti dışı bıraktığı Troçki'nin Viyana'daki hizipler dışı hizbinin de çağrılması için, konferansa ilk gelenlerden yedi delege bir karar çıkartmak için öneride bulundular. Çağrı çok geç kararlaştırıldı ve çağrılanlar tarafından kabul edilmedi. Bu ise, Lenin'in hoşuna gitti. Plekhanov şöyle yazdı: «Konferans düzmeceniz o derece tek yanlı ki, hiç ben karışmasam daha iyi. Parti için de böylesi daha iyi.» Troçki ise daha uzunca bir mektup yazdı (Bu mektup Konferansa çok geç geldi) ve Rusya yeraltı örgütünden gelen bazı delegasyonların hizipler dışı durumunu tanıdığını bildirdi. Fakat Konferansın aşırı derecede tek yanlı bir kuruluş olduğunu, toplanma ve görüşme konularının çok düzmece olduğunu, Parti yararının bütün hizipleri temsil eden bir genel kurul toplamakta olduğunu yazdı. Bunun için de, bütün hiziplerin önceden rızasının alınması gerektiğini söyledi. Konferansa iki Plekhanovist geldi birisi Plekhanov adına Konferansı protesto etti, diğeri ise Lenin'in tarafına geçti. Polonyalılar, Letonyalılar ve diğer sınır toprakları uluslarından gelen partililer uzak durdu. Martovcular ve Bozguncular davet edilmemişlerdi. Uzlaşmacılar lidersiz ve dağınıktılar. Kayıtsız şartsız taraftarları,nereden rüzgâr gelirse o tarafa eğilen birkaç kişi, Rusya'daki yeraltı örgütünden gelen ve olaylardan haberi olmayan delegelerden başka kimse yoktu; Lenin yalnız kalmıştı. Rusya'daki yeraltı örgütünden gelen delegelerin ise Lenin'in hizip kurma ve kendisinden olmayanları dışarda bırakma isteğine karşı koyacak bir birlik istekleri yoktu.

Lenin, kendine özgü cüretkârlığı ile, 1912 Prag Konferansının kendisini «Rus Sosyal Demokrat İşçi Partisi Kongresi» sayabileceğini ileri sürdü; delegeleri buna inandırdı ve Konferans heyeti Parti kongrelerine tanınan bütün hak ve görevlerde kendisini yetkili saydı. Eski Merkez Komitesinin parçalandığı ve kendini feshe mecbur kaldığı bildirildi. «Kongre» yeni bir Merkez Komite seçti ve Lenin, Zinoviev, Orjonikidze, Goloshekin, Spandaryan, Malinovski, ve Schwartzman'ları üyeliğe atadı. Sonuncu isim, Plekhanovcu olarak gelen, fakat sonra Leninci olan delegeydi. Diğerleri yüzde yüz Leninist'tiler. Ne hapisteki Rykov, ne de uzlaşmacılardan herhangi birisi Merkez Komiteye alınmadı. Keza, ne Martov ve Dan'a; ne Plekhanov'a; ne de Troçki'ye bir yer bile bırakılmadı merkez komitede. Kurulan merkez komitesi, tam anlamıyla «ka-

tı, eğilip bükülmez» bir Bolşevik Merkez oldu ve tüm Parti adına konuşma yetkisindeydi. Diğer hizipler, hattâ Bolşevik Uzlaşmacılar bile ya itaat edeceklerdi, ya da Partiden atılacaklardı. Kurulan Merkez Komitenin asil üyelerinin tutuklanmaları hâlinde görevlendirilecek olan yedek üyeler bile Leninciydiler. Bubnov (sonraları Stalin'in Eğitim Komiseri oldu); Kalinin (geleceğin Yüce Sovyet Başkanı); Stassova (1917'de, Bolşeviklerin işleri Bayan Lenin'in tek başına çeviremiyeceği kadar artınca Krupskaya'nın yerine Parti sekreterliğine geldi); ve A. P. Smirnov.

Daha önceki Bolşevik merkez komitelerinde, veya ön komitelerinde olduğu gibi, bunda da Stalin'in ismi yoktur. Oysa bu Konferanstan birkaç ay önce Paris'e mektup yazarak Merkez Komitesine üye olmak istediğini ihsas etmiştir. Lenin ise, bu değerli ve güvenilir adamına böyle bir yer verebilecek durumdadır, ve bunu istemektedir. Fakat Stalin'e, istediğinden daha önemli bir görev verir, ve Rusya'daki milliyetler sorunu üzerinde konuşacak Rus olmayan bir aydın olarak hazırlık yapmasını ister. Lenin, Prag konvensiyonuna Stalin'in adını sunmaz, ve onun yerine değişik bir öneride bulunarak Merkezi Komitenin uygun görmesi şartıyla, gerektiği zaman Komiteye yeni üyeler alınabilmesini ister. Bu, 1905-07 dönemindeki çok daha demokratik kitle partisi günlerinde kullanıla kullanıla itibardan düşmüş bir yöntemdi. Prag Kongresi çalışmalarını bitirip dağıldıktan hemen sonra Lenin'in yeni Merkez Komitesi Djugashvili ile Belostotski'yi üye olarak arasına aldı. Bu tarihten itibaren bütün önde gelen Bolşevik kuruluşlarında Stalin'in adı görülecektir. Fakat ne o zaman, ne de hayatındaki sonraki yıllarda, gerçek bir seçim yapılıpta Stalin'in adaylar arasında seçilebildiği görülmemiştir.

Geçmiş günlerdeki durumu için örnek, şimdi anlattığımızdır. 1917 ile 1937 arasında Rusya da yayınlanan bütün Parti belgeleri bizim iddiamızı doğrulamaktadır. 1937 gibi geç bir yıl sırasında bile bu durum Adoratski, Molotov ve Savelyev'lerin denetiminde yayınlanan Lenin'in **Derlenmiş Çalışmaları**'nın XV. Cildi tarafından doğrulanmaktaydı. Üçüncü Rusça Basımın 653. sayfasındaki bir not şöyle diyordu

> Prag Konferansında seçilen Merkez Komitede şu kişiler üyeydi: **Lenin**, Zinoviev, Orjonikidze, Schwartzman, Goloshekin, Spandaryan, Malinovski. Merkez Komitesi üyelerinin tevkifi hâlinde görevlendirilecek yedek üyeler: Bubnov, Sminov, Kalinin, Stassova. Konferanstan az sonra Merkez Komiteye alınanlar: Stalin ve Belostotski.

Fakat XV. Cildin yayınlanmasından, yukarki notun görünmesinden az sonra büyük temizlik hareketleri başladı. Stalin, hem kendi geçmişini, hem de Partinin geçmişini çok soğukkanlı bir şekilde sil baştan edip, yeni bir tarih yazdı.

> Prag Konferansı-diye yazdı Lenin-Stalin, Orjonikidze, Sverdlov, Spandaryan, Goloshekin ve diğerlerinden kurulu bir Parti Merkez Komitesi seçti.

İsmi tarihten düşülenler, **agent provocateur** Malinovskiy'di. Sonra, o zamanlar Lenin'in en yakını olan ve bütün parti belgelerinde adı geçen Zinoviev'di. Stalin'in **Tarih**'inde okuyucu nerede bir «ve diğerleri» ifâdesi görürse, orada Stalin'in icabına baktığı adamlardan söz ettiğine, ve onların tarihi hizmetlerini ve şereflerini silip attığına inanabilir. Stalin'in **Tarih**'inde, kendisinin Konferans bittikten sonra M. K.'ne alınmış olduğu es geçilmekte, ve Lenin'in hemen yanındaki yer de Stalin'e verilmektedir. Kezâ, yedeklerden Bubnov, Simirnov, ve Strassova'nın isimleri de silinmiştir. Bunlardan Strassova bir köşede unutulmuş ve unutturulmuş, diğerleri; Bubnov ve Simirnov ise temizlik hareketleri sırasında ortadan kaybolmuşlardır. Kısacası, Stalin'in **Tarih**'i isimlerin çoğunu silerken, Stalin'in öfkesi de bu silinen isimlerin sahiplerinin ardına takılmış ve onları kovalayıp durmuştur.

Prag Konferansı kapanmadan önce, Lenin'in önerisi üzerine, diğer bütün hizipleri Partiden ihraç etme kararı aldı. Olaydan sonra soruşturma açan Uluslararası Sosyalist Büroya Lenin'in cevabı şöyle oldu

> .....Rusya dışındaki bazı gruplar az veya çok sosyalist olsalar bile, hem Rusya'daki işçi sınıfından, hem de genel olarak sosyalist çalışmalardan mutlak bir tecrite uğramışlar, sonuç olarak tamamen sorumsuz ve yetkisiz düşmüşlerdir... Bu gruplar hiçbir şekilde kendilerini Rus Sosyal Demokrat İşçi Partisinden sayamazlar, ve Parti de bunların yüzünden hiçbir sorumluluk altına giremez... Parti ile kurulacak bütün ilişkiler Prag'da seçilen Merkez Komite görevlileriyle yapılmalıdır...

Bu sözler Lenin'in Menşevikleri nasıl bertaraf ettiğini, bu işte kullandığı yöntemi açıklamaktadır. O Menşevikler ki, aynı yıl içinde yapılan Dördüncü Duma seçiminde Lenin'in altı temsilci çıkarmasına karşılık, yedi temsilci çıkarmışlardır. Bu sözler, Lenin'in kurduğu merkez komiteyi dinlemeyen Plekhanov, Axelrod, Martov, Troçki, Chkeidze, Zhordania gibilerini bertaraf etmede kullandığı yöntemi açıklamaktadır. Bunun anlamı Parti iktidarı için Parti içinden bir hükümet darbesi yapıldığıydı. Hükümet darbesi

Lenin'e Rusya içinde belirli ve kararlı bir üstünlük sağlamıştı. Rusya'da ise, beş yıllık bir yılgınlık ve bunalımdan sonra işçi hareketleri bir kere daha canlanmaya, uyanmaya başlamıştı.

İş işten geçtikten sonra, diğer hizipçiler de itiraza, şikâyete, bağırıp çağırmaya başladı, ve bir karşı konferans toplamak için harekete geçtiler. Rusya'da, olaylara şaşkınlıkla bakan halk kitleleri karşısında yer alıp, «biz de Partinin bir kısmıyız» demeye başladılar. Bu hal ise içinde bulundukları hâlin gülünçlüğünü büyütüyor, arttırıyordu. Başlıca amaçları, hizipler dışı hizbinin başı Leon Troçki'nin başkanlığında, bütün hizipleri bir araya getiren bir yeni konferans toplamaktı. Konferans, aynı yılın Ağustos ayında toplandı. Bolşevik uzlaşıcılar, Bozguncular, Bolşevik Vperyodistler, Martovistler, Plekhanovcular, Troçkiciler çağrılmıştı. Sonraları «Ağustos Bloku» denilen bu gruplar toplantı başlar başlamaz kendi aralarında kopmaya başladılar. Lenin ne istediğini bilerek yola çıkmıştı: hepsini Parti'den atmak ve kendi örgütünü kendi düşüncesine göre yönetmek istediği için harekete girmişti. Fakat, bu sonuncular ne istiyordu? Parti'den ihraç edilmiş olmama isteğinin dışında, hepsini birleştirecek, bir araya getirecek neleri vardı? Lenin'in Parti'den ihracı ellerinde olsaydı bile, atamazlardı Parti'den, öyle bir kafaydı onlardaki!

Plekhanov toplantıya gelmeyi reddetmişti, zira hareketin yıldızı olan Troçki'yi sevmezdi ve Bozguncular bile çağrılıydı. Sonra, kendi kurduğu, programını kendisinin yazdığı bir partinin bu türlü çeşitli gruplarca temsil edilebileceğine inanmıyor; doğru bulmuyordu. Polonyalılar katılmayı reddetmişti, zira Lenincileri mi, bunları mı tanımak gerektiğine karar verememişlerdi, ve parçalanmış bir Rus örgütü ile işbirliğine yanaşmıyorlardı. Petersburglu Bozguncular hemen dâvete icabet ettiler, zira yeraltı örgütlerine bir daha bulaşmak istemiyorlardı. «Parti Bolşevikleri» grubu Lenin'e çok yakın oldukları halde, taktik nedenlerle toplantıya katılmak istiyordu. Vperyodist Bolşevikleri iki temsilci gönderdi. Bunlardan birisi, Polyakov, polis yönetimindeki Moskova Bolşevik örgütünden geliyordu ve niyeti Konferansı kızıştırmaktı. Uygun zaman gelene kadar bekledi, sonra şamata çıkardı, konferansın «anti-bolşevik» ve «hizipçi» işler çevirdiğini ileri sürerek, gösterili bir şekilde Konferansı terketti. 1917 devriminden sonra, bu adamın polis emriyle hareket ettiği, Parti'deki parçalanmaları arttırmak ve Parti'nin birlik kurmasını önlemekle görevlendirildiği anlaşıldı ve casus olarak kurşuna dizildi. Gürcistan Menşevikleri, her zaman radikal bir grup olduğu için, bu kere de Bozgunculara (parti yeraltı

örgütünün tasfiye olunmasını istiyordu bu grup) telin etmek için karar çıkartmaya uğraştılar. Troçki de onlara katıldı. Lenin'in kararlı, ve çelik gibi pekişmiş örgütü karşısında bu «Ağustos Bloku» toplulukları gürültü patırtı ve huysuzluktan başka birşey gösteremedi.

Ağustos Konferansı dağılmadan önce, Partiyi birleştirme işiyle uğraşsın diye geçici bir komite kurdu. Fakat bu komite de, «Ağustoscular»ın kendi aralarındaki dalaşmaları devam ettirmeye yarayan bir savaş meydanı olmaktan ileri gidemedi. Tartışmalar başlıca Troçki ile Parti Menşevikleri; Troçki ve parti menşevikleri ile «Bozgunculer» arasındaydı. 1914'de Troçki bu bloktan da çıktı, kendi başına yeni bir «hizipler dışı işçi gazetesi» olan **Borba** (mücadele)'yi kurdu. Petersburg'da, ve yasal olarak yayınlanıyordu. Gazetenin katkıcı yazarlarının kimliklerine bakmak bile, belirsiz ve bulanık bir zamanda bulunulduğunu göstermeye yeterdi: Redek, Lunacharski, Kollontai, Pokrovski, Polyanski, Troçki gibi, 1917 de hep birden Bolşevizme dönecek kimselerin yanı sıra; Bolşevik olmayan ve Gürcistan Cumhuriyetinin Başkanlığına gelecek olan Transkafkasya Menşeviklerinin ünlü lideri Noah Zhordania. 1914 yılı Şubat ayından, savaşın patlak verdiği Temmuz ayına kadar kısa bir süre yaşayan Borba, Lenin'in gözünde «hiziplik taraftarı», Bozgunculların gözünde «bozgunculuk taraftarı», Martov Menşeviklerinin gözünde «doktrinci yasalcılık taraftarı» bir gazete olmuştu. Menşevikler, ayrıca, «liberallerin oportunistce aşırı hesaplamalarına düştüğünü... klikcilik eğilimlerine yer verdiğini» de söylediler Borba'nın. Zira, Rus devrimci hareketi içindeki barış tutkunları bile katılaşmışlardı?

1913 yılının sonlarındaydı. O sıralarda, Uluslararası Sosyalist Bürosu hiziplere ayrılmış Partiyi birleştirmeye çalıştı. Daha sonraki yıllarda Lenin'in kuracağı Komünist Enternasyonal'inde böyle bir büronun veya yürütme organının birleşme konusunda veya bir başka konuda alacağı kararları herhangi bir hizbin veya partinin dinlemezlikten gelebileceğini düşünmek bile yersiz olacaktır. Taktik konularındaki nihai kararlar, Enternasyonal'in «bölümleri» olan her ülkedeki partilere dikte ettirilecektir. Partiler içindeki hiziplerin hangisinin haklı, hangisinin haksız ve yanlış olduğu, herhangi bir partideki yönetim kuruluşlarına kimlerin gireceği, hangi adamlardan kurulacağı Komünist Enternasyonal'ine bağlı olacaktır. O zamanın Sosyalist Enternasyonal'i ise Lenin'e karşı böyle sert bir harekete girişemedi bile. Sosyalist Enternasyonal, şimdi Lenin'in kurduğu Komünist Enternasyonal gibi üye partiler üzerinde ka-

rarlarını uygulatmak isteseydi; Rusya «bölümü» sayıp, Lenin'in partisine söz geçirebilseydi Lenin'e ve Lenin'in kullandığı mücadele yöntemlerine ne olurdu?

Sosyalist Enternasyonal sert bir harekete geçmemiştir. Ama Lenin, sanki geçmiş, veya geçebilmiş gibi, Rus sosyalistleri arasında moral otoritesi çok yüksek olan Sosyalist Enternasyonal'i kırmamak, birleşme konusunda eskiden beri istekli olduğu görülen Rus yeraltı hareketini gücendirmemek için, bütün bir 1913 ve 1914 döneminde çok ihtiyatlı, çok basiretli, fakat tavizsiz bir mücadelede bulunmak gerektiğini anlamıştır. Lenin, Prag'da Parti adına kurduğu Merkez Komitesinin otoritesini kabul etmedikçe; kendi taktik görüşlerinin doğruluğunu temsil etmedikçe diğer bütün hiziplerle mücadelenin devamından yanaydı. Ama gene biliyordu ki, ayrılığın ve parçalanmanın suçunu karşı hiziplere yükleyemezse, suçlu olarak onları gösteremezse hizipçiliğin uzamasından zarar görecek ve sonunda boyun eğmek zorunda kalacaktır.

Uluslararası Sosyalist Büro, kendi adına harekete geçerek, Lenin'e ve Lenin'in Partiden attıklarına emir vermeksizin onları iknâ etmeye çalıştı. Rusya dışındaki mülteci topluluklarına delegeler yolladı Avrupa'nın orasına, burasına dağılmış Rus devrimcilerine bu konudaki görüşlerini sordu, ifadelerini aldı ve çözüm yolu için ne önerileri varsa topladı. Başkanı olan Vandervelde, Haziran 1914'te üç gün süreyle Saint Petersburg'a geldi. Daha sonra 17 Temmuz, 1914'te Brüksel'de toplanmak üzere yeni bir tüm Rusya Konferansı düzenlenmesini kararlaştırdı; ve Viyana'da, Ağustos ayında toplanacak olan gelecek Uluslararası Sosyalist Kongresinde tarafları birleştirmek amacıyla baskıda bulunabilmek için hazırlıklara girişti. Aynı yılın Temmuz ayının son günlerinde ise Avrupa'da savaş başladı; Kongre hiçbir zaman toplanamadı. Savaş konusundaki görüş ayrılıkları yüzünden Enternasyonal'in her [millî] dalında bile parçalanmalar başladı. Bu kere parçalanmaya başlayan enternasyonal olmuştu. Lenin, Enternasyonal'daki bütün partiler arasında yeni bir mücadeleye girişerek, rakip bir kuruluş olan Komünist Enternasyonali'ni kurmak için taraftar toplamaya başladı.

BÖLÜM XXXI

ROMAN MALİNOVSKİ OLAYI

«O zamanlar tek bir yerel örgüt yoktu ki, içine birkaç provokatör sızmış olmasın. Herkes en yakın yoldaşından kuşkulanır, en yakınlarından bile huylanır ve onlara karşı tedbirli olmaya çalışır; tek bir komşusuna bile güvenemezdi.» **G. Zinoviev:** Rusya Komünist Partisi Tarihi.

Hiç akla gelmedik bir şehir olduğu halde, Lenin'in kongreyi Prag'da toplantıya çağırmasının nedeni casus ve ispiyonculardan kurtulmak için burasının iyi bir yer olmasındandı. Çek sosyalist lideri Anton Nemec'e göre-ki Prag'ı Lenin'in aklına o getirmişti- «herşey son derece gizli kalmalıydı». Krupskaya delegelerin [kimliklerini] dikkatle incelemiş, kuşkulandığı Brendinski'ye Prag yerine Britanya'da buluşulacağını söylemişti. Polis bu işi yutmuş göründü, Paris'in kıyısında bir villa tuttu ajanlarına, ve kırkbin frank para harcadı. Fakat, Rusya yeraltı örgütünden gelen delegeler arasında iki kişi daha, Tula'dan gelen Romanov ve Moskova'dan gelen Malinovski polis ajanı oldukları için, polis atlatılmış değildi. Ajanlardan Malinovski, Lenin'in o kadar gözüne girdi ki yeni Merkez Komitesine üye seçildi, ve Rusya'ya dönünce şaşkınlık içinde kalan âmirlerine, Lenin tarafından Duma'ya temsilci olarak sokulacağını söyledi.

Vladimir İlyiç'in hayatına giren bir yığın ispiyoncu ve casusun en önemlilerini sayarsak bu listeye şunlar girer ilk yasal Marksist organ olan Nachalo'yu polis parası ile finanse eden Gurovich; 1895 yılı sonunda gizli Mücadele Birliği kurucularından Ulyanov, Martov ve diğerlerine katılan operatör dişçi N. N. Mikhailov; Tiflis soygunundan alınan beşyüz rublelik banknotların bozdurulması sırasında Litvinov ve diğerlerinin tutuklanmasına yol açan, Kamo ve dinamit dolu çantasını polislere yakalattıran, Krassin'in sahte para basma işini açığa çıkartan, Berlin'de Lenin'in en yakın

ajanı olan Dr. Zhitomirski. Bu sonuncusu o kadar başarılı ajandı ki en önemli işlerde kullanmak üzere, olaydan sonra da Lenin'in yakın adamı olarak kalmasını bilmiştir. Berlin'deki tutuklamalardan sonra, Zhitomirski «emniyetli olduğu için» Faransa'ya göçtü. 1909'da Cenevre'de Lenin'i ziyaret etti ve, «büyük şehir, casusluk, ispiyonculuk az olur,» diyerek Lenin'in Paris'e gelmesini söyledi. Krupskaya'nın yazdığına göre, «bu görüş Lenin'e inandırıcı gelmişti.» Böylece «gölge»sine yakın olmak için Lenin de Paris'e göçtü.

Zhitomirski'ye karşı ilk şüphe 1911 yılında duyuldu, o da Lenin tarafından değil, şefinin kuşkulandığı yoktu. Lenin'i uyaran Vladimir Burtsev oldu. Burtsev gibi, karşı casuslukta kendi kendini yetiştirmiş ve eşsiz birinden böyle bir söz duymak yabana atılır iş değildi. Nasıl bazıları eski paralar, pullar, veya kadın eşyaları toplarsa, Burtsev'in merakı da casus ve ispiyoncu peşinde koşup yakalamaktı. Sosyal Devrimci Partinin Mücadele Bölümü direktörü Azev'in de casusluğunu o ortaya çıkarmıştı ve olayın üzerinden çok kısa bir zaman geçmiş bulunuyordu. Fakat Lenin'in Zhitomirski'ye güveni o kadar fazlaydı ki, Burtsev'in uyarmalarını dinlemedi. Kimse tarafından şüphelenilmeyen en olmadık adamları casus olarak kokusunu alıp, yakalayan ihtilâlci bir «tazı» olan Burtsev'in sözlerini dinlememek olmazdı. 1913'te o kadar çok delil toplamıştı ki, Lenin'e hepsini birden bir ültimatom şeklinde sundu. Güveniyorum diye, kendi sözlerini kaale almazsa, durumu partililere açıklayıp, skandal çıkaracağını söyleyen Burtsev, «iddialarım yanlış ve haksızsa, bırak karşıma çıksın, ihtilâlci bir yargı organı önünde ya kendi masumiyetini ispat etsin, ya da benim iddialarımın doğru olmadığı ortaya çıksın» dedi.

Lenin bunun üzerine, bir başka «yakın adamı»nı, hem Zhitomirsky'nin durumunu, hem de Bolşevik örgütüne yığınla sızmış bulunan casuslara karşı alınması gereken tedbirleri görüşmek üzere Burtsev'e gönderdi. Bu işle görevlendirilen ise Roman Malinovskiydi!

Malinovski büyük bir ilgi ile konuştu Burtsev ile. Kendisine, hükümetten veya polisten kimler bu gibi bilgileri veriyordu? Dr. Zhitomirski'den ne sebebten ötürü şüpheleniyordu? Bu gibi iddiaların kaynakları gösterilmedikten sonra Bolşevik grubu bu iddialarını nasıl değerlendirebilsindi? Malinovski, Burtsev'i sıkıştırarak kaynağının hükümette bir görevli olup olmadığını anlamaya çalıştı, durdu. Burtsev'in, çok ünlü bir sendika lideri Bolşeviklerce bütün Partinin Merkez Komitesi olarak kurulmuş, Bolşevik Merkez

Komitesi üyesi, Dördüncü İmparatorluk Duma'sında henüz daha yeni Bolşevik grubunun Grup Başkanlığına seçilmiş Malinovski'den şüphelenmesini gerektiren hiçbir şey olamazdı. Fakat alışkanlık haline getirdiği dikkati ve bilgi aldığı kaynaklarını hiç kimseye açıklamama konusunda akıllı ve sadakatli oluşu sayesinde Burtsev, Malinovski'nin bütün hücumlarına, bütün ısrarlarına rağmen, hükümet görevlisi olan kaynaklarının isimlerini açıklamadı

> Size, kendi aramızdaki ajanlardan iki veya üç tane isim verebilirim-dedi. Duma Temsilcisine özür dileyerek-onları kontrol edin. Tutuklanan adamlarınızın isimlerini çıkartın, ve tutuklanmadan önce en son temas kurdukları adamların size vereceğim bu iki üç ismi taşıyan kimseler olup olmadığını araştırın. Bu dediğimi başarabilirseniz sizinle daha etraflı konuşabilirim...

1917'de, Çar devrilip Geçici Hükümet tarafından polis arvişleri açıldığında Zhitomirski'nin bütün geçmiş yıllar boyunca, Lenin'in tam güvenine rağmen bir casus ve polis ispiyoncusu olduğuna dair deliller bulundu. Bu duruma, tabiatıyla, Burtsev şaşmadı. Fakat, Malinovski'nin (ki, 1916 yılı sonuna kadar kuşkulanmak aklından bile geçmemişti) kendisine çifte görevle gelmiş olduğunu; bir taraftan Vladimir İlyiç'in emrine, diğer taraftan da Rus Polis Direktörü S. P. Beletski'nin emrine uyarak konuşmaya geldiğini öğrenmek Burtsev'i gerçekten çok şaşırttı. Beletski'ni ona verdiği görev, Burtsev'in Bolşevik hizbi içindeki polis casuslarından hangilerini bildiğini, polis için en gizli sırları bile bilecek kadar hangi önemli devlet memurlarından yararlandığını ortaya çıkarmaktı. Burtsev'in sırlarını öğrenmekte Malinovski'nin bu denli ısrar etmesi, neler yapacağını, sıranın kime geleceğini sandığını öğrenmeye çalışması nedensiz değildi!

Hikâyemize devam etmeye başlamadan önce, Burtsev ile Malinovski arasındaki bu görüşmeye ait başka bir anlatımı (version) nakledelim. Bu anlatım Burtsev'i bu kadar yaman göstermiyor. Burtsev hakkında yukarda anlattığımız şeyler Burtsev'in kendisinden naklendir. Fakat, Burtsev ile muhtelif görüşmeler (interviews) yapan ve Azev hakkında biyografi yazan, bu konuda geniş malumatı olan Boris Nikolaevski'ye göre bu ünlü karşı casusluk uzmanı bu kadar başarılı olmuş değildir. Nikolaevski'ye göre, Burtsev'in Zhitomirski'den kuşkulanması kendi marifetiyle değil, «Lenin'e çok yakın birisinin polis ispiyoncusu olduğu» şeklinde genel bir ifade taşıyan ihbar üzerine olmuştur. Kendisine bilgi veren kişi Moskova Okhrana'sında yüksek memurlardan birisidir.

Liberal eğilimli biri olan bu memur güvenebileceği birisine daha geniş bilgi verebileceğini söylemiştir. Bunun üzerine Lenin'e bir mektup yazan Burtsev, ya kendisinin bizzat gitmesini, ya da çok güvenilir birisini göndermesini istemiştir. Lenin, Moskova Okhrana'sındaki liberal eğilimli memur Syrkin'le görüşmesi için Roman Malinovski'yi göndermiş; Burtsev de hiç bir kuşku duymaksızın, Lenin'e çok yakın olan polis ispiyoncusuna, adını gidip öğrenmesi için, Syrkin'in adını ve adresini vermiştir. Malinovski gidip Syrkin ile görüşmeye bile lüzum görmedi. Bunun yerine, Syrkin'in Bolşeviklere yardım teklifinde bulunduğunu bildirdi Moskova Okhrana'sı Şefine; görevinden alındı ve Sibirya'ya sürüldü.

1917'de Geçici Hükümet, ve hemen ardından Sovyet Hükümeti tarafından açıklanan polis arşivlerinden ve İçişleri Bakanını ve onun polis örgütünü sorguya çeken geçici Hükümet Olağanüstü Soruşturma Komisyonunda Malinovski'nin polis ve Parti örgütünden üslerine verdiği ifadeden ortaya çıkan gerçekleri ve olayın bundan sonraki gelişmelerini kendime göre sıraya koydum.

Soruşturma Komisyonunda ifade verenler arasında şunlar vardı Sabık İçişleri Bakanı Makarov; Bakan Yardımcısı Zolotarev; Zolotarev'den sonra aynı göreve getirilmiş olan bakan Yardımcısı Junkovski; Polis Müdürü Beletski; Polis Müdürü Yardımcısı Vissarionov; Moskova Okhranası Şefi Martynov: ve diğer görevliler. Vatandaşlardan Burtsev, Ulyanov (Lenin) ve Radomyslski (Zinoviev) ise Malinovski davâsı ile ilgili olarak özel bir alt komisyonun önünde sorguya çekildiler. Bütün alt komisyonlardaki ifadeler, soruşturmalar steno ile zaptedilmiş ve daha sonra Sovyet Hükümetince yedi ciltlik bir kitap halinde **Çarcı Rejimin Düşüşü** ismiyle yayınlanmışlardır. Vatandaş Ulyanov ile Radomyslski'nin ifadeleri bu yedi ciltlik metinde yoktur. Fakat o zamanlar yayınlanan **Pravda** (Bolşevik), **Rabochaya Gazeta** (Menşevik), **Den** (Liberal), ve **Vestnik Vremenago Pravitelstva** (Geçici Hükümet Resmi Haber Bülteni) ciltlerini karıştırarak bu ifadeleri de derlemiş bulunuyorum. İyi bir şans eseri olarak, bu sonuncusunun 16 Haziran, 1917 tarihli nüshasında Ulyanov ile Radomyslski'nin ifadelerinden çok geniş iktibaslar yayınlanmış bulunmaktaydı. Ve bunların doğruluğu bizzat Lenin'in Pravda'sınca da kabul ediliyordu. Diğer kullandığım kaynaklar ise Burtsev'in yayınlanan yazıları, Malinovski'yi tanıyanlardan aktarılanlar, ve 1919-21 yıllarında; yani, Lenin'in sağlığının iyi olduğu ve devlet işlerinde gerçek liderin kendisi bulunduğu günlerdeki Sovyet Hükümeti zamanında Moskova'da Rus Devrim Tarihi Arşivleri müdürü olan Boris Nikolaevski'nin hatıra-

tından özetlediğim belgelerdir. Bu kaynakları özel olarak belirtmediğim zaman, kullanmakta olduğum kaynak Sovyet Hükümetince yayınlanan Geçici Hükümet Olağanüstü Soruşturma Komisyonundaki ifadelerin steno ile tutulmuş zabıtları demektir. (1)

Bu kaynakları bir araya getirince Roman Malinovski'nin şaşırtıcı hayatını ve macerasını öğrendiğimiz gibi, Polisin Bolşevik hizbi içinde, Duma'da, ve Sosyal Demokrat Parti içindeki siyasî meşrebini de anlamış oluyoruz. Zira, Rus devlet memurlarının özelliğine uygun olarak, Polis Örgütündeki görevlilerin de siyasi görüşleri vardı.

Roman Vatslavovich Malinovski köylü asıllı, Ruslaşmış bir Polonyalı işçiydi. 1878'de Rusya Polonyası'nın Plotsk İlinde doğmuştu. 1912'de Prag Konferansı'nda Lenin ile karşılaştığı zaman otuzdört yaşında, kabadayı görünüşü, iri yarı, kırmızı yanaklı, faal ve gayretli, heyecanlı, çok iyi içki içen, kaba fakat çoşkun bir üslupla hitabe yapan, mahir bir liderdi. Ondokuzuncu yüzyılın son yıllarında birkaç kere âdi suçlardan ceza görmüş, en son ise bir dükkan soymaktan (burglary kırıp, içeri zorla girip yapılan soygun) mahkûm olmuş, ve 1899'dan 1902'ye kadar hapiste kalmıştı. Polis kayıtlarına göre çok para harcamasını seven bir insandı. Hayatının ilk bölümünde terzilik yaparak, sonraları tornacılık yaparak geçinecek kadar para kazanmışsa da bu paralar pahalı zevklerini tatmin etmekten uzak kalmıştır. Gençliğinde bir süre Almanya'da çalışmış, sonra Saint Petersburg'a dönmüştü. İşçi hareketlerine karışması bu yıllardadır. 1902'de işçi sendikalarına girdiğinde, polis ispiyonculuğu için ideal bir geçmişi bulunuyordu.

Düzenli ve gerçek ajanlığa alınması ne zamandır? tam bilinmiyor. Yıllarca geçimini tornacılık yaparak kazanmaya devam etmiş, polis ile ilişkilerinden fazla bir para kazanamamıştır. Önemli olduğunu sandığı birşeye rastlarsa, duyarsa polise telefon eder, veya **Portnoi** («Terzi») imzasıyla mektup yazar, ve yirmibeş veya elli ruble kadar ödenirdi kendisine. Düzenli bir ücretle profesyonel bir ajan olduktan sonra bile «profesyonel devrimciler» arasına girememiş ve tezgâhı başından ayrılıp tornacılığı bırakmamıştı. Daha sonraları Bolşeviklere yapacağı itiraftan, ve polis kayıtlarından öğreniyoruz ki, en büyük ihtirası devrimci hareketin en yüksek yerlerine

---

(1) **Padenie Tsarskogo Rezhima, po materialam Chrezvychainoi Komissii Vremennago Pravitelstra. Stenografisheskie otchety doprossov i pokazanii dannykh v 1917 g. v. Chrezvychainoi Sledstvennoi Komissii Vremennogo Pravitelstva. Gos. Izdat.** Leningrad, 1924-27.

çıkmaktı. Bu ihtirasının, tabiatıyla, ikili bir özü vardı daha yükseklere çıkmış olmak; ve polis için daha önemli birisi olup, daha fazla ücret almak.

1906'da, Petersburg Metal İşçileri Sendikasını kuranlardandı. 1907'de sekreterliğine geldi, ve 1909 sonuna kadar bu hizmette kaldı. Bu esnâda Bolşevikler ve Menşevikler arasında çok dikkatli bir siyaset izledi. Bolşevikler sendikanın kontrolünü ve liderliğini ele geçirmekte daha istekliydiler. Menşevikler ise sendikanın otonom kalmasını istiyorlardı. Bu yüzden, aktif bir sendikacı olarak Menşeviklere yakınlık duyuyordu. 1908'de, sendikasını elinden almak isteyen Bolşeviklere karşı başarılı bir savunmaya girişti, fakat mutlak bir galibiyet kazandıktan sonra, sendikada kontrolü ele geçirmeleri için Bolşeviklere yardıma başladı. Sekreterliği sırasında kendisi ile tanışan Zinoviev'in verdiği ifâdeye göre, Zinoviev onu «bir Menşevik» sanmıştı. Menşeviklerin verdikleri ifadelerden onların da Malinovski'yi kendilerinden sandıkları anlaşılıyor. Bazan kendisinin ajan olduğunu bilmeyen polislerin baskınlarında, bazan da bizzat kendisinin ihbar ettiği toplantılara yapılan baskınlarda olmak üzere beş kere tevkif edilmiş ve herkesle birlikte hapse girmiştir. Her tevkiften sonra ortalıkta görünmesi, şüphe uyandırmayacak düzenlemelerden sonra olmuştur. Bunların en tipik örneği 1909 Kasım tevkifiydi. O günlerde yapılacak olan bir anti alkolik kongreye gelecek olan bazı işçi delegelerini polise bildirmiş, ve polis baskın yaptığı esnâda kendisi de kongrede bulunmuştur. 1910 Ocak ayında serbest bırakılmış, sonra da şüphe çekmemesi için Saint Petersburg'dan sürülmüştü. Bu olay sonunda sendika sekreterliği sona ermiş, fakat aynı yılın baharında Moskova'ya gelmiş ve bütün Moskova işçi sendikaları tarafından sevgiyle karşılanmış, ve polise çok daha önemli bilgiler vermeye başlamıştı. Moskova Okhrano'sundaki kayıtlarda kendisinden «parça başına ücret alan» ispiyoncu yerine, düzenli ücret alan (bütün masrafları polis tarafından ödenmek ve ayrıca ayda elli ruble ücret verilmek üzere) bir polis ajanı olarak bahsedilmeye başlamıştır. Ayrıca tornacılık da yapmaktaydı.

O sıralarda polisin gözünde rejim için en büyük tehlike bütün muhalefet kuvvetlerinin birleşmesi ihtimaliydi

> Malinovski'ye verilen ödev Parti içindeki anlaşmazlık ve parçalanmaları mümkün olduğu kadar derinleştirmekti. [Polis Müdürü Beletski'nin, İfâdesi, Stenogram, Vol. III; p. 281]
>
> Benim çalışmaları yönetirken gözettiğim baş hedefin şu şekilde formüle edilebileceğini kabul ediyorum: Partinin birleşmesi için hiç-

bir fırsata meydan vermemek. ben, **divide et impera** ilkesine göre çalışırdım. [Ibid., p. 286]

Bu siyasal amaç genel özü itibariyle Lenin'in görüşüne çok yakın olduğundan, Malinovski'ye ilk fırsatta Bolşevikler arasına geçmesi ve Bolşevik liderine mümkün olduğu kadar yaklaşması emredilmişti. Polis Müdürü Beletski'nin itirafına göre, bu önemli görev uğruna, kişileri veya toplantıları ihbar etmekten bile affedilmişti Malinovski. Toplantı ve önemli olayları, kişileri düzenli olarak rapor etmekle beraber, yüklendiği çok önemli siyasal görev tehlikeye düşmesin diye artık toplantılara katılıyor, fakat bunlar polis tarafından basılmıyordu. Polis için de fazla bir kayıp teşkil etmiyordu bu. Zira, polis diğer bazı adamlarını Bolşevik yeraltı örgütüne sokmuş, önemli yerlere kadar çıkartmış, Moskova Bolşevik örgütünün başına bile polis ajanı Kukushkin geçmişti. Bu işe, aynı örgütteki diğer polis ajanlarından Romanov, Poskrebuchin ve Marakushkin geçmişti. Bu işe ise, aynı örgütte ki diğer polis ajanlarından Romanov, Poskrebuchin ve Marakushev yardımcı olmuşlardı. Parti hiyerarşisinde ajanların hızla yükselmesini kolaylaştıran şeyler, ajanlardan kuşkulananların, ajanların yollarında engel teşkil edenlerin polise duyurulmaları ve tevkif ettirilmeleriydi.

Fakat adam tevkif ettirmek Malinovski'nin çok hoşlandığı bir iş olmuştu, ve kimse ondan işe devam etmesini istemediği hâlde bu işi de bırakmamıştı. Gerçekten, Bolşeviklerin arasına katılmadan önce kendi grubu içindekilere karşı büyük bir darbe hazırlamıştı. Yasal bir sendikanın yöneticilerinden olduğu için yasal sendika hareketine ve diğer kitle hareketlerinin yasallaştırılmasına ümit bağlayan, ve Lenin'in yeraltı örgütünü sakıncalı bulan «Bozguncular»ın gözünde saygı değer biri olmuştu. İşçi ve kitle hareketlerinin yasallaştırılması için mücadele etmek amacıyla bir konferans düzenlenmesine ön ayak olan Malinovski, daha sonra da Polis şefi Beletski'ye plânlama komitesindeki üyelerin toplantı yerini ve saatini vermiştir. «Bozguncular»ın çoğu buraya yapılan baskında yakalanmışlar, ve epey bir süre umutsuzluğa düşmüşlerdi. Bu hareketin neticesi, «Bozguncular»a karşı polisin Lenin'e yardım etmesi, ve ajanlardan Brendinski tarafından Uzlaşmacılar'dan Bolşevik Rykov'un tevkifine neden olarak Lenin'in önündeki belli başlı engellerden birisini temizlemesi olmuştur. 1917'deki ifadeleri okurken, Lenin'in ve Malinovski'nin yanyana geçirdikleri uzun yıllar boyunca Bozgunculara «polis ajanları,» «polis işçi partisi savunucuları» gibi isimler takmış olduklarını ve

polemiklerde hep böyle hitap ettiklerini hatırlamak tuhaf oluyor. Bozguncular grubuna karşı yapılan baskınla ilgili olarak Beletski'nin söyledikleri, Lenin'in «Derlenmiş Çalışmalar»ının resmi baskının XVII. cildinde doğrulanmaktadır

> Malinovski, Bozguncular grubundan tamamen kopup ayrılmadı. Destekleyicilerinin, 1911 sonbaharında toplanan konferansına katıldı, ve öyle birşeyler yaptı ki, sonunda polis baskında bulundu. O zamanlar Malinovski ile teması olan Moskova İşçileri ve Sosyal Demokratlar arasında bir tereddüt ve kuşku yayıldı... fakat, hakkındaki söylentiler çok geçmeden kapanıp, söndü.

Baskını izleyen günlerde Malinovski Lenin'in de bir Parti Konferansı toplıyacağını, ve burada en son birleşik parti kongresince seçilen Merkez Komitesi yerine bir yenisini, Bolşevik güdümlü bir başkasını kuracağını haber almıştı. Konferans, bildiğimiz gibi Ocak 1912'de ve Prag'da yapılmıştır. Malinovski, Moskova sendikaları temsilcisi olarak, ve başında ajan arkadaşı Kukushkin'in bulunduğu Moskova Bolşevik yeraltı örgütünün temsilcisi olarak bu konferansa katılmıştır. İyi bir sendikacı olarak ün yapmış olan, ve menşevizmden henüz döndürülmüş bulunan birisiydi ve sendikacı hakkında Lenin de birçok şeyler duymuştu. Malinovski'nin Bolşevikliğe geçmesinden o kadar etkilenmişti ki Lenin, yeni Merkez Komitesine seçtirmekle kalmamış, Moskova temsilciliği için (deputyship) Bolşeviklerin adayı olmasını istemişti.

Adi suçlarla dolu sicili olan bir polis ajanının Duma Temsilciliğine gelmesi o kadar olmayacak bir işti ki (andacious) en yüksek yerlerdeki görevlilere bile durumu danışmak gerekti. Beletski, artık, ajanı ile buluşabilmek için lüks lokantaların özel odalarına giriyordu. Kendi ifadesinde belirttiğine göre Malinovski'yi bizzat İçişleri Bakanıyla, Polis Şefi Yardımcısıyla, İçişleri Bakan Yardımcısıyla, Moskova Okhrena'sı başkanıyla, Moskova Valisi Jankovski ile görüştürmek zorunda kalmıştı. Geçici Hükümet Soruşturma Komisyonu önünde verdikleri ifadelerde bu adamların sözleri arasında uyuşmazlıklar vardır. Malinovski ile tanışmadığını ileri süren Vali Junkovski bu sözünde doğru ve haklı olsa gerek, zira Malinovski'nin en sonunda, işini bozan da o olmuştur. Fakat ne olursa olsun, Malinovski'nin bir sürü büyük adamla yakınlık kurduğu bir gerçektir.

Polis örgütündeki çeşitli şubeler bu konu üzerinde o kadar hassasiyet ve dikkat ile durmaya başlamıştır ki, hiç kimse Malinovski'den söz ederken eski takma ismi olan «Terzi» ile ondan söz etme-

mekte, «filân vesile ile size filân yerde adını andığım kişi,» diye adı anılmaktaydı.

Nitekim, hem polis, hem de Bolşevikler Moskova'daki adaylarının hem adaylık seçimlerini, hem de esas seçimi kazanması için var güçleriyle çalışmaktaydı. Yeni kurulan, Bolşevik organı **Pravda**, ve asıl önemlisi İçişleri Bakanlığı ve Polis örgütü seferber olmuştu. Malinovski'nin şansını arttırmak için, âdi suç sabıkalarına ait belgeler ele alınmış, İçişleri Bakanlığı yaptığı inceleme sonunda (!), Malinovski'nin kütüğe kayıtlı olduğu yerdeki idare makamlarından «ıslâhı nefs ettiğini gösterir resmi belge» olduğuna dayanarak sicilini temizlemişti. Daha sonra, tanınmış rakipleri hapse atılmaya başlanmıştı. Moskova işçileri arasından çıkan en kuvvetli rakibi Krivov da böylece ortadan kaldırılmıştı.

Seçimler'in yaklaştığı günlerde, Malinovski, kendisine hasım bir ustabaşının kendisini fabrikadaki işinden atmak istediğini bildirdi. Seçim sistemine göre ise, her işçi bulunduğu fabrikada ve gizli oy ile seçime katılıyordu. Buralardaki oylamalarla seçilen delegeler bir üst derecedeki seçim kuruluşlarına gidiyorlardı. Burada yapılan ikinci seçimlere İl Seçmenleri Birliğinde işçiler adına oy kullanacak olan İşçi Oy Hâmilleri tespit edilmiş oluyordu. İl Seçmenleri Birliğine gelenler ise, nihai seçimi, yani Duma Temsilcisi seçimini oyluyorlardı. (Görülüyor ki, ne fabrikalarda oy kullanma usulü, ne de dolaylı oy kullanma usulû, çok yaygın bir hâl alan bu konudaki kanaâtlerin aksine, Sovyet buluşları değil, Çarlıktan kalma usûllerdir.) Fakat, seçimden önceki altı aylık süre boyunca belli bir fabrikada bilfiil çalışmayan bir işçinin oy kullanması; veya delege, ikinci seçmen (elector), veya temsilci (Deputy) olarak seçilebilmesi mümkün değildi. Polis, sevgili ajanını bir kere daha kurtarmak zorunda kalmış, ve sözü edilen ustabaşını apar topar hapse tıkmış, seçimlerden sonra «tutuklamanın yanlışlıkla yapıldığını» söyleyerek adamı serbest bırakmıştır. (Ne Çarlık Rusyası'nda, ne de bugünkü Komünist Rusya'da yanlış ve haksız tutuklamalardan ötürü idareye karşı dava açılamaz, tazminat vs., tâlep edilemezdi, ve edilemez.) Buna benzer seçim kampanyası usülleriyle, hem Bolşevikler, hem de polis Malinovski'yi destekliyordu. Malinovski'nin başına «devlet kuşu» konuyordu, ve Polis Genel Müdürlüğü ile İçişleri Bakanlığı evvelden ayda 50 ruble ile çalıştırdıkları bu ajana şimdi ayda 500 ruble gibi, penslere lâyık bir maaş bağlamıştı. Böyle bir ücrete erişen ilk polis ispiyoncusu Malinovski oluyordu. Ve şimdi bu maaşın yanına, bir tornacı ücreti değil, bir Duma Temsilcisinin aylığı katılıyordu.

Duma'da aramızda **ilk defa olmak üzere**-diye yazıyordu Lenin heyecanını göstermek için kelimelerin altını çizerek-çok seçkin bir işçi-lider yer alıyor. Deklârasyonu O okuyacak [Başbakanın hitabesinden sonra Sosyal Demokratlar Duma Grubunun siyasal deklârasyonuydu]. Bu kere yeni bir Alexinski değil bu. Ve sonuç-belki hemen değil. **ama-büyük** olacak...

Malinovski'nin seçildiği Dördündü İmparatorluk Duma'sı 1912 Kasımının son günlerinde çalışmalarına başladı. 1917 devrimi iktidarı ürkek ellerinden çekip alıncaya kadar süren uzun ömürlü bir Duma olacaktı. Rusya dışında Prag Konferansı ile Lenin'in başlattığı parçalanma Rusya içine henüz bulaşmadığı için, Duma'da onüç Sosyal Demokrat Temsilci (yedisi Menşevik, altısı Bolşevik) hep birlikte grup teşkil ediyorlardı. Yılın başında Lenin'in başlattığı, fakat henüz Rusya'ya girmemiş olan yeni bölünmeden önceki Sosyal Demokrat Grubu, 1905'de Gürcüstan ihtilâlci silâhlı kuvvetlerinin lideri ve bir Gürcü Menşevik olan Chkeidze'yi Grup Başkanlığına, Malinovski'yi ise ikinci başkanlığa seçmiş, ve ilk Duma konuşmasını grup adına okumakla da Malinovski'yi görevlendirmişti.

Duma Grubundaki bu birlik Lenin'in müthiş canını sıktı, ve birlik sürdüğü sürece, Duma gibi yetkili ve önemli bir kamu kuruluşunun etrafında toplanacak olanların Rusya içindeki hizipler arası birleşme hareketine bir çekirdek teşkil edebileceklerinden korkmaya başladı. Böyle bir hareket Prag (Bolşevik) Merkez Komitesine karşı muhalefete önderlik edecekti. «Uzlaşmacılık» istekleri Rusya içinde o kadar yaygın, birleşme istekleri o kadar kuvvetliydi ki, altı Bolşevik üye bile Duma seçimlerini kazanabilmek için bir lik ve uzlaşma yolunda çalışacaklarını vaad etmek zorunda kalmışlardı. Bu hava içindedir ki, Duma'daki bütün Demokratlar (Bolşevik ve Menşevik) hem Bolşeviklerin yasal organı **Pravda**'nın, hem de Menşeviklerin yasal organı Luch'un yazı kurulu üyeleri olarak görünmekten çekinmemişler, Bolşevik delegelerin dördü bu iki gazetenin birleşmelerini ve tek gazete olarak yayınlanmalarını bile istemişlerdi. Gerçekten, her ikisini de okuyunca insanın, niye bunlar ayrı ayrı yayınlanıyor? diyeceği gelirdi. Editörleri ile Lenin'in arası da hiç iyi gitmemişti. **Pravda**, seçim öncesi hükümetin basına karşı daha geniş özgürlük tanıdığı günlerden istifade edilerek kurulmuştu. **Pravda**'yı daha iyi yönetebilmek için, Lenin, Paris'i bırakıp, Avusturya Galiçya'sındaki (Polonya toprağı) Krakov (Cracow) şehrine geldi. Burası ile Saint Petersburg arası ekspres ile yirmidört saatti.

Pravda yazı kurulu ile daha yakın temas kurmak için buralara geldiği hâlde, Lenin'e rağmen gazete uzlaşmacı bir tutum takı-

nıyor ve bunda ısrarlı görünüyordu. Rusya'daki genel hava bunu gerektiriyordu. Gazete yazı kurulu, Lenin'in makalelerinde Menşeviklere, Bozgunculara, Yahudi Sosyalist Birliği taraftarlarına (Bundist) ve Vperyodistlere çatan bölümleri, anlaşmazlıkları daha da derinleştireceğini ileri sürerek sansür etmeye ve metinden çıkarmaya başladı.

> Lenin, makalelerinde Bozgunculara karşı yazdığı polemik bölümlerinin **Pravda**'nın basılı nüshalarından bile bile çıkarılmış olduğunu görünce çok fena kızdı... İlyiç'in sinirleri alt üst olmuştu, **Pravda**'ya öfkeli mektuplar yazdı, fakat bildiklerinden pek şaşmadılar... [diyor Krupskaya]. işte bu öfkeli mektuplardan bir kaç alıntı:
>
> Yazı kurulundan çok ahmakça, çok arsızca yazılmış bir mektup aldık. Cevap vermeyeceğiz. Hepsini bu işten kışalamak gerekiyor... Yazı kurulunun reorganizasyonu hakkında hiçbir plânları olmadıklarını yazıyorlar, buna çok şaştık ve kızdık... Mamafih en iyisi, hepsini silmece atmak, eskilerin hiçbirini bırakmamak... **Bund**'u methediyorlar, **Zeit**'i da öyle. Bunlar tek kelimeyle habislik. **Luch**'a karşı nasıl mücadele edeceklerini bilmiyorlar, üstelik benim makalelerime karşı da çok rezilce davranıyorlar... [12 Ocak, 1913 Mektubu].
>
> Bu yazı kurulunu kapı dışarı atmamız gerek... Böylesi insanlara, siz, yazı kurulu mu diyorsunuz? Davayı berbat eden, pis bulaşık bezinden iğrenç şeyler bunlar, adam değil... [20 Ocak Mektubu].

Ve Gorki'ye yazdığından

> Nasıl oldu da sen bu **Luch** ile sarmaş dolaş oldun? Duma'daki Temsilcilerin dümen suyundan ayrılmayacağın doğru mu? Bu mümkün mü? Nasıl olur, onlar tek kelime ile, kapana sıkışmış hâldeler!

Bu «öfkeli mektuplar»ın yazıldığı sırada, Stalin Saint Petersburg'daydı, ve Molotov da **Pravda**'nın yazı kurulunda sekreterdi. Bu öfkenin seslendikleri arasında bulunmuş olmaları gerçeği, Stalin'in **Sovyetler Birliği Komünist Partisi Tarihi**'nde bütün bu tartışmalardan niçin hiç söz edilmediğini açıklamaktadır.

18 Aralık 1912'de, yeni Duma'da Menşevikler ve Bolşevikler tek bir grup içinde birleştikten birkaç gün sonra âmirlerine bir rapor sunan kurnaz Malinovski, Grubu parçalayabileceğini, ve bu işte Lenin'den de yardım göreceğini bildirdi. Aynı günlerde Polis Müdürü Yardımcısı Vissarionov İçişleri Bakanına şöyle yazdı:

> Grubun şu andaki durumu altı Bolşeviğin bazı hareketlerde bulunmasını, ve bunun sonunda grubu Bolşevikler ve Menşevikler diye ikiye ayırmasını sağlayabilecekmiş. Lenin de bunu desteklermiş. Yazdığı mektup ilişiktedir.

Bahsedilen mektup, Lenin'in birkaç gün önce «Vassiliev»e (o günlerde Stalin'in gizli ismiydi) gönderdiği mektubun Malinovski tarafından Vissarionov'a verilen bir suretiydi. Mektup, Rusya Dış Ticaret Bankası görevlilerinden birine yazılan bir ticari mektubun satırları arasına görünmez mürekkeple yazılmıştı.

> Bizim altı Temsilcimiz de İşçi Oy Hâmilleri [Worker's Curiae] Kurulu tarafından seçildiği için-diyordu gizli mektup-bir sürü Sibiryalının keyfine boyun eğemezler. Bunlar çoğunluğu temsil edecekler ise (mayorizruyut, yedi kişiye galebe çaldıklarından) en sert şekilde protestoda bulunmalı, bu protestolarını **Pravda**'da yayınlamalı ve tabana; işçi örgütlerine başvuracaklarını bildirmelidirler.

Lenin'in iddialarının özü buydu. Malinovski, Grubu parçalamak için de buna uyacak bir strateji tespit etmişti. Moskova Temsilcisi Malinovski, Petersburg'dan Badaev idi. Tula ve diğer küçük merkezlerden gelen öbür Bolşevik temsilciler içinde İşçi Oy Taşıyıcıları Kurulu tarafından seçilmiş tek bir Temsilci yoktu. Örneğin, Gürcüstan Menşevikleri bütün Gürcüstan halkı tarafından seçilmişlerdi. Lenin'e göre bu temsil ve seçilme ayrımı yüzünden, işçi sınıfını temsil etme bakımından Duma'daki altı Bolşevik çoğunluk sayılmalı, Menşevikler ise azınlık olarak kabul edilmeliydi. Menşevik yediler işçi sınıfının değil, «bir yığın Sibiryalının» temsilcisi olabilirlerdi. 1918 yılında Kurucu Meclisin karşısında Sovyetlerin temsil gücünün daha fazla olduğu ileri sürülünce de bu mantık kullanılacaktır.

Malinovski'yi bu işe istekli ve yetenekli bulan Lenin («öbür Bolşevik Temsilciler,» diyor Krupskaya, «ürkek, Fakat hiç şüphe yok ki, iyi ve güvenilir proleterler onlar da»), kendisini **Pravda** işine vererek, Duma'daki Bolşevik grubunu Menşeviklerle açık bir çatışmaya doğru yöneltme işini Malinovski'ye bıraktı. Sorun üzerinde bilgi vermek için Stalin'i Cracow'a çağırdı ve en iyi organizatörü Jacob Sverdlov'u **Pravda** yazı kurulunu yola getirmesi için (to whip... into line) Saint Petersburg'a yolladı. Çok geçmeden, Sverdlov'a şükranlarını bildirmek istercesine içtenlikle mektup yazacak sonuçlar elde etti:

> Bugün **Pravda**'da reformun başladığını öğrendik. Başarın için binlerce teşekkür, tebrik, ve iyi dilekler... Tam anlamıyla hasmâne duygularla dolu yazı kurulu ile çalışmaktan nasıl yorulmuştuk tasavvur edemezsin. [8 Şubat, 1913 Mektubu]

Görevine düşkün Malinovski hemen Sverdlov'un gelişini bildirdi. Duma Temsilcisi Petrovski'nin evinde saklanan Sverdlov, «daha emin bir yere» geçerken tutuklandı (10 Şubat, 1913). Bunun üzerine, Saint Petersburg'a Stalin'i gönderdi Lenin, Artık bir ayrı-

lış, ve «uzlaşmasız» bir siyaset için tam bir hazırlık içindeydi. 13 Mart'ta, o gece nereye gideceğini Malinovski'ye söyledikten sonra, **Pravda** yararına verilen bir konsere giden Stalin orada tutuklandı. Hem Sverdlov hem de Stalin birlikte Sibirya'ya sürüldüler ve bu kere bütün savaş boyunca Sibirya'da kaldılar. Şubat, 1917 Devrimi sayesinde serbest bırakılınca Sibirya'dan dönebildiler.

Stalin'den sonra görev sırası Kamenev'e geldi. Kamenev yola çıkarken, Lenin'in ve hâne halkının hissiyatı Krupskaya'nın anılarında anlatılıyor

> Biz hepimiz-İnessa Armand, Zinovievler, Krupskaya ve Lenin-onu yolcu etmek ve uğurlamak için istasyona gitmiştik... Çok az konuşuyorduk. Herbirimiz kendi kafamızda düşünceye dalmıştık. Hepimiz, kendi kendimize Kamenev'in ne kadar zaman bizden ayrı kalacağını, ne zaman tekrar görüşebileceğimizi sorup duruyorduk. Ne zaman biz de Rusya'ya girebilecektik? Herbirimiz gizliden gizliye Rusya'yı düşünüyor, hemencecik Rusya'ya gitmek istiyorduk. Geceler ve geceler boyunca hep Nevski Kapısını rüyâmda görüyordum [Saint Petersburg'un kıyı mahallesi]. Bu konudan söz etmek istemiyorduk, oysa hepimizin aklında Rusya vardı...

Kamenev Rusya'ya gittikten az sonra, hiç beklenmedik bir olay oldu, ve kanun tarafından kovuşturulma korkusu olmadan Rusya'da oturabileceği anlaşıldı Ramonov'lar hanedânının kuruluşunun üçüncü yüzyılını kutlama bâbında çıkarılan bir emirnâme ile bütün «siyasi fikir» suçlularının serbest bırakılması ve kovuşturulmamaları kararlaştırılmıştı. Böylece, Kamenev'i hapse attıracağı yerde, Malinovski, bütün Duma'daki Menşevik Temsilcisi arkadaşlarını telin eden bir metin kopyasını getirdi Kamenev'e. Ayrılmışlardı. Yeni siyaseti izleyen altı Bolşevik Duma Temsilcisi, **Pravda**'nın başyazarlarından da gönüllü bir destek bulmuşlardı. Miron Chernomazov da polis ajanıydı zira. Ekim, 1913'te **Pravda**'nın tutumundan duyduğu hoşnutluğu belirtmek isteyen Lenin, Kamenev'e şöyle yazdı

> Burada herkes gazeteden ve editöründen hoşnut kaldı [şüphesiz, kastedilen Kamenev'di; zira perde arkası gerçek editör Kamenev'di]. Epey bir zamandır tek bir kelime tenkit işitmedim.

Ve tatmin olmak için Lenin de bir yığın gerekçeye sahipti. En sonunda Duma Grubu parçalanmıştı. Cıvık uzlaşmacı akım mahvedilmişti. **Pravda** her gün durmadan Menşeviklere (şimdi hepsi birden «Bozguncu» olmuştu), «Bundistlere», Troçkici «hizipler dışı hizipciler»e, «acımasız ve yumuşama bilmez» bir savaş temposu içinde saldırmaya başlamıştı. Vperyodist (Bolşevik) grubunun bir kısmı

parti birliğini savunan Troçkiciler ile birleşmiş, diğerleri ise Lenin'ci gruba katılmıştı.

Keza polis de durumdan hoşnuttu. Ne var ki, Duma çalışmalarında başına buyruk kalan Bolşevik liderleri ortaya birçok sorun çıkarmaya başlamıştı. En başta, Duma'da yapılan konuşmaları geliyordu. Çok güzel konuştuğu ve etken olduğunu saklamak güçtü. Bazı zamanlar Malinovski bunları kendisi yazıyor ve onaylarını almak için şefleri Lenin ile Beletski'ye birer nüsha gönderiyordu. Diğer zamanlar ise Lenin, Zinovivev, veya Kamenev bu konuşmaların ana hatlarını tespit ediyorlar, hatta metnin tamamını kaleme alıyorlardı. Polis Şefi Beletski'ye bunlar da geliyordu. Malinovski'nin halk arasında aşırı derecede sevildiğini gören polis bu konuşmalardan en «yıkıcı» bölümleri çıkarmaya kalkıştı. Malinovski ise, her iki taraftan aldığı talimata uymakta güçlük çekiyordu. Grup adına yaptığı ilk deklârasyon konuşmasında «halk egemenliği» fikrini işleyen bölümü, önündeki metinden koca bir sayfayı atlamış gibi yaparak okumadan geçti. Fakat Pravda ve Luch ertesi gün bu konuşma metnini bütünüyle yayınladı. Konuşmanın Liberallere, Anayasacı Demokratlara (Kadetler), ve Menşeviklere çatan bölümleri polisin çok hoşuna gidiyordu. Kimi zaman ise, konuşmasının bazı yerlerini okumamak için, metne devam etmeyerek Duma Başkanı Rodzyanko ile tartışma çıkarıp, «devrimci mücadele» benzeri birşeyler yapmaya başlıyor, ve sözünün kesildiğini ileri sürerek metni okumaya devam edemeyeceğini söyleyip, işin içinden çıkıyordu. Fakat genel olarak, Lenin'ci grup, Duma Temsilcilerine o kadar az ve dar bir serbesti tanımıştı ki, konuşmaları değiştirmekde polis pek birşey yapamıyordu. Malinovski'nin her iki rolü de oynamaktan hoşlandığına şüphe yok. Hatta bazan polis için çalışan bir ajandan çok, polisi değil Bolşevikleri tutan biri hissederdi kendini. Azev de böyle karışık duygular içinde kalmıştı. Peder Gapon ve «Bundist» polis ajanı Kaplinski de bu ikili rolü oynamaktan karışık duygulara saplanmışlardır. Kaplinski, «Bund» içinde bir çeşit «Azev»di; bir yığın terör hareketi düzenlemiş ve polise bir sürü terörcü sunup, kurban etmişti; fakat «Bund»dan tek bir kişinin adını vermemişti! Stolypin'i öldüren Dimitri Bagrov da bu duygular içinde hareket etmişti. Onun da ihtilâlciler için mi, bazı devlet memurları için mi çalıştığı, yoksa Yahudi katliamlarının intikamını mı almak için hareket ettiği ve yanlışlıkla Stolypin'i bu işten sorumlu tuttuğu bir türlü anlaşılamadı. Gaponlar, Azevler, Kaplinskiler, Bagrovlar, Malinovskiler başka ülkelerden hiçbirinde ne polis ne de ihtilâlciler arasında görülmeyen tiplerdir. Bu

adamların karmaşık ruhlarında, çifte rol oynamalarında Rus karakterinin etkileri olsa gerek.

Bir başka güçlük açığa çıkma ve yakayı ele verme tehlikesiydi. Bakanlıkta veya Polisteki bazı yüksek memurlar yapılan işleri biliyorlardı. Bugün bile kimlikleri bilinmeyen bu şahıslar kimliklerini açığa vurmayacak yollardan sosyalistlere yardım ediyorlar ve haber uçuruyorlardı. Malinovski seçimi kazanınca **Luch** gazetesi isimsiz bir ihbar mektubu aldı. Ertesi yıl Theodor Dan'ın karısına bir mektup geldi, ve yüksek rütbeli bir polisin gizlice kendisiyle görüşmek istediğini, bu isteği kabul ederse gazetelere belli bir kod ile kaleme alınmış bir ilâncık vermesi gerektiğini öğrendi. Bu ihbarlar da kâale alınmadı.

Malinovski'nin seçilmesinden sonra Bukharin de Lenin'e bir mektup yazdı ve 1910' da Sibirya'daki sürgünden kaçıp Moskova'ya gelince, çok şüphe çekecek şekilde, ve hemen Malinovski ile görüştükten sonra polis tarafından yakalandığını bildirdi. Lenin'den aldığı cevap çok kırıcı oldu bu olağanüstü Bolşevik için alçakca bir kampanya açılmıştı; eğer Bukharin de bu kampanyaya katıldıysa, Lenin, onu da bir alçak sayacaktı. Bukharin bunun üzerine ısrardan vazgeçti.

Daha sonra 1913 yılı Şubat ve Mart aylarında Elena Rzmirovich (Bn. Troyanovski), Sverdlov ve Stalin'lerin tutuklandıkları görüldü. Karısının akrabalarına bir mektup yazan Troyanovski tamamen tahmine dayanarak karanlıkta nişan alırcasına, karısının tutuklanmasına neden olan adamın kim olduğunu bildiğini ileri sürdü: «çifte rol oynayan bir adam bu.» Eğer karısını serbest bırakmazlarsa büyük rezâlet çıkaracağını ve adamın kimliğini açıklayacağını yazmayı da unutmadı. Ve Troyanovski'nin tahmin ettiği gibi mektup polisin eline geçti ve polis tarafından bunlar okundu. 1917'de Polis Müdürü Beletski'nin verdiği ifadeye göre, bu mektup Malinovski'ye gösterildiği zaman Malinovski «histerya geçirmeye başlamış» ve Troyanovski'nin karısı hemen serbest bırakılmazsa Polis Müdürlüğü hesabına ajanlığa devam edemiyeceğini söylemiştir. Kadın da, bunun üzerine serbest bırakılmıştır.

Bu gibi durumlardan şüphe doğmasını önlemek için Malinovski, Merkez Komite toplantılarından birisinde «Duma'daki Altılara yakın birisinin polis ile ilintisi olduğunu» söyledi. O günlerde hakkında soruşturma başlayan ajan Miron Chernomazov okkanın altına gitti bu yüzden. 1914 Şubat ayında, sessizce, **Pravda** yazı kurulundaki görevinden alındı. **Pravda**'nın baş yazarlığını Chernoma-

zov yapıyordu, aynı anda da Malinovski muhasiplik görevinde bulunuyordu. Bu görevde bulunması sayesinde gazetenin mâli durumuna, para yardımında bulunanların kimliklerine ve adreslerine kolayca vâkıf oluyordu. Diğer yandan, toplantılar düzenliyor, gazete için buralardan para ve yardım topluyor, hatta bazı zamanlar gazeteye kendisinin de para verdiği oluyordu. Tabii, bu paralar Polis İdaresinin masraf listesine aktarılıyordu! Polis ise, gazeteye ikide bir ağır para cezaları keserek, verdiği paraları kat, kat geri alıyordu. Bir keresinde beşyüz rublelik bir para cezası kesilmişti. Cezayı gerektiren makaleyi yazan ise Duma temsilcisi Malinovski'den başkası değildi.

Bütün bu yıllar boyunca Cracow ile Petersburg arasında tam bir «Tatar Ağası»na dönmüştü Malinovski. Hem polisten, hem de Bolşeviklerin yeraltı örgütünden yardım gördüğü için sınırı geçmek, tekrar geri dönmek onun için işten bile değildi .Lenin en önemli, en gizli toplantıları onsuz yapamıyor, en mahrem kararların alındığı toplantılara onu çağırıyor ve bu toplantılara Lenin, Krupskaya, Zinoviev, ve Kamenev'den başkası katılmıyordu. En gizli kararların metninden, Lenin'in en gizli plânlarından bile haberdar oluyordu polis. Her tarihçi, her biyografyacı, bu yıllara ait düzenli ve geniş şekilde tutulmuş bu polis dosyalarına şükran borçludur bu yüzden. Avrupa'daki devrimci Rus mülteci topluluklarına da Lenin ile birlikte ziyaretlerde bulunan Malinovski buralarda olup bitenleri de biliyordu. Lenin ile birlikte buralarda ortaklaşa konuşmalar yapıyor, ve dersler veriyorlardı. Birlikte, Letonyalıların ve Finlilerin Sosyal Demokrat hareketlerinin gizli toplantılarına da katılmışlardı. Rusya'da gizli bir matbaa kurmakla görevlendirilen Malinovski'nin bu işi, tabiatıyla uzun süre gizli kalamadı. Yakovlev ile birlikte Moskova'da bir Bolşevik gazetesi yayınlama işine yardım ettí. Ve bu gazete de yazarlarıyla birlikte polis baskınına uğradı. Rusya içindeki bütün Bolşevik merkezlerini gezdi. Malinovski'nin gezdiği her merkezde, şüphe uyandırmamak için bir süre beklenildikten sonra tevkifler başlıyordu. Tula'daki Bolşevik Örgütü, ve diğer yerel örgütler gibi, Milintin'in başkanlığındaki Bolşevik «Uzlaşıcılar» grubu da, günün birinde, ortadan kayboluverdi. Polis, Malinovski'nin ücretini ayda 500 rubleden 700 rubleye çıkardı.

8 Mayıs, 1914'te, Duma Başkanı Rodzyanko'ya bir dilekçe veren Malinovski, «Sağlık durumu yüzünden» temsilcilik görevinden istifa edeceğini bildirdi, ve ayını gün Rusya'yı terk etti. Rusya'yı terk ederken ne Merkez Komitesine; ne Duma Grubuna hiçbir haber

vermedi. Bu beklenmedik olaydan sonra büyük bir şaşkınlık patlak verdi. Duma oturumlarının herbirinde, Bolşevik temsilcilerden biri ne zaman söz almak istese, gericilerden Temsilci Markov sırf hainlik olsun diye bağırıyordu «Lâfı kes, Malinovski'yi ne yaptınız? onu söyle!»

Lidersiz kalan Bolşevik Grubu-diğer Duma Bolşevikleri, Menşeviklerle her allahın günü sürüp giden dalaşmaların dışında iş beceremeyecek kadar çapsızdılar-Malinovski'nin ortadan kaybolmasından önceki günlere denk gelen olayları incelemek ve bu sihirin tılsımını çözmek için toplantılar düzenledi. Son günlerde çok sık, ve çok çabuk öfkelenir olmuştu. Durmadan sağlık durumundan dert yanıyor, ve «salt parlamenter mücadele» yolundan bir iş çıkmayacağını ileri sürüyordu. 22 Nisan'da, Bakanlar Konseyinin yeni Başkanı gerici Goremykin, Duma'da havayı birdenbire elektiriklendirmiş, ve Sosyalistlerin sözcüsü Chkheidze'ye karşı bir saldırı hareketi yaratarak Sosyalistleri, Duma'yı hükümete karşı radikal hücumlar için bir kürsü haline getirmekle suçlandırmıştı. Temsilciler sıraların kapaklarını vurarak olayı protesto etmeye başlamışlar, bunun üzerine Chkeidze ve Chkenkeli salondaki koruma memurları tarafından dışarı çıkartılmışlardı. Gerek Sosyal Demokratlar ve gerekse Trudovikler, Duma Başkanı Rodzyanko tarafından onbeş gün süreyle görüşmelerden tard cezasına çarptırılmışlardı. O günlerde Malinovski, Duma'dan tard edilen temsilcilere «geri dönmemiz utanç verici birşey olacak,» demişti. Fakat 7 Mayıs'ta bütün temsilcilerle birlikte Malinovski de Duma'ya geri dönmüştü. Döndüklerinde, sırayla bir bir kürsüye çıkmışlar ve çok uzun süren protesto söylevleri çekmişler, Başkan Rodzyanko tarafından ilk dakikalarda sözleri kesilerek Duma çalışmalarını aksattıkları için iç tüzüğü ihlâlden cezalandırılmışlardı. Malinovski'ye sıra gelince, onu da kürsüden indirmişler, fakat yerine geçtikten sonra da susmamış, ve sonunda silâhlı muhafızlar gelerek koltuğundan güç zoruyla söküp dışarı çıkarmışlardı. O zaman da bütün sol temsilcileri istifa etmeye çağırmış, ve «halka baş vuralım,» demişti. Ertesi gün ise şaşkınlık içindeki Rodzyanko'ya gidip istifasını vermişti.

Aynı gün, Başkan Rodzyanko, İçişleri Bakan Yardımcısı Junkovski tarafından ziyaret edilmiş ve kendisine «bir sır olarak», görevden ayrılan temsilcinin eski bir polis ajanı olduğu, daha fazla rezalete meydan vermemek için Duma'daki görevinden istifasının polis tarafından kendisine emredildiği açıklanmıştı. Rodzyanko'ya isterse Duma Prezidyumuna bu durumu açıklayabileceği, ancak

daha başkalarınca bu iş duyulursa Duma'nın şerefinin de zarar göreceği söylenmiştir. Malinovski'nin polisten aldığı son para, yeni bir hayata başlayabilmesi için verilen altı bin ruble olmuştu.

Olaydan hemen sonra, eski ihbar mektubunu hatırladı **Luch** gazetesi, Tauride Sarayının koridorlarında fısıltılar başlamış, basın «polis dolapları»ndan söz etmeye başlamıştı. Fakat Lenin'in yakın arkadaşı Bonch Bruevich (Harkov'daki **Utro** gazetesinin muhabiriydi) bu mealde bir haberi gazetesine yollayınca, Lenin'den çok sert bir telgraf aldı. Lenin, bütün iddiaları kayıtsız ve şartsız yalanlıyor ve reddediyordu. Zira, perva bilmez Malinovski, durumunun fecaatine rağmen, soluğu Cracow'daki Lenin'in yanında almıştı!

Orada, kaçışı ile ilgili «siyasal» ve «kişisel» birbirini tutmaz hikâyeler anlattı. Daha sonra sıkı bir soruşturma sonunda, gençlik günlerinde ırza geçmekten kovuşturmaya uğradığını; polisin, bu durumunu ifşa etmekle kendisini tehdit ettiğini; Duma'daki görevinden istifa ederse yakasını kurtarabileceğini söylediğini itiraf etti. Lenin bu hikâye ile kendisini avuturken, Menşevik ve Bozguncular grubunu tutan gazeteler de, Bolşevik liderinin bir polis ajanı olduğunu yazmaya başladılar. Martov ve Dan soruyorlardı güvenilmeyecek adamları Parti içinde bu derece yüksek yerlere getirmek hizipçilik hastalığından başka neyle adlandırılabilirdi? Siyasal ve kişisel açıdan Roman Malinovski, davasını görüşmek için hizipler dışı, veya bütün hiziplerin katılacağı bir Parti Mahkemesi (tribunal) kurulmalıydı. Lenin'in kendi hizbi kendi kendisini tüm Parti saydığı için, durum çok fenaya gitmeye başlamıştı. Martov ve Dan'ın bu önerisini kabul etmek, bütün bu «atılmış» Menşeviklerin hâlâ Sosyal Demokrat Partinin bir parçası olduğunu kabul demekti. Diğer yandan, Bolşeviklerin en parlak sözcüsünün, Duma'daki Menşevik ve Bolşevik ortak grubunu parçalayıp Bolşevikler için ayrı bir grup kuran bir Bolşevik temsilcinin, Bolşeviklerin Rusya içindeki örgütüne liderlik eden birisinin polis ajanı olduğu yolundaki bir düşüncenin halk arasında yayılmasıyla ne güçlü bir silâh elde etmiş olacaktı Menşevikler! Heryere giden, ziyaret eden; herkesi bilip, tanıyan; Bolşeviklerle yakınlığı olan herkesin ipliğini pazara çıkaracak durumdaki bu adam gizli üyelerin tam listesini defalarca cebinde taşımıştı. **Pravda**'ya para veren, Bolşeviklere bağışta bulunan herkesi elinin içi gibi bilen bu adam polis ajanı çıkarsa, ne kadar büyük ve yaygın bir çöküntü; ne kadar büyük bir moral yıkım olacaktı!

Parti (Bolşevikler) Merkez Komitesi adına acele bir soruşturma komitesi kuruldu. Lenin, Zinoviev, Lenin'in taraftarlarından

Warşova Muhalefeti Sosyal Demokratlarından Polonyalı Hanecki bu komiteye seçildiler. Tek bir Menşevik dâhil edilmedi. Bu komisyon, sıra ile, Malinovski'nin, Bukharin'in (eski iddialarını tekrarladı), Bn. Troyanovski'nin (tutuklanma ve salıverilme şartlarını anlattı, kendisini tutuklayanların Malinovski ile kendisi arasında konuşulan bazı sorunları bilir göründüklerini, bunları ancak Malinovski'den öğrenmiş olabileceklerini söyledi) ifâdelerini aldı. Burtsev de sorguya çekildi, Burtsev verdiği cevapta Duma Temsilcisi Malinovski'nin «kirli bir herif olmakla beraber, polis ajanı olduğunu sanmadığını», söyledi.

Bukharin'in bu güç dakikalar hakkındaki hatıraları, Lenin'in ölümünden bir yıl sonraki 2 Ocak 1925 tarihli **Pravda**'da yayınlanmıştır

> Alt katta Lenin'in bir oraya, bir buraya yürüyüp durduğunu duyuyordum. Terasa çıkıyor, çay hazırlıyor, sonra tekrar geri geliyor ve bir oraya bir buraya yürümeye devam ediyordu. Yürüyor, yürüyor, sonra bir ara duruyor ve tekrar yürümeye başlıyordu. Gece böyle bittiydi...
>
> Sabah. Dışarı çıkıyorum. İlyiç hâlâ giyinik. Gözlerinin altında mor lekeler halka halka, hasta gibi suratı. Fakat gülüyor her zamanki gibi, bilinen davranışları, her zamanki emin hâli:
>
> «Eee, ne diyorsun bakalım, iyi uyudun mu? Ha, ha, ha! İyi. Çay-Ekmek? Hadi, biraz yürüyelim mi?» Sanki hiçbir şey olmamış. Sanki, o geçirdiğimiz gece bir kâbus değilmiş gibi, acılarla, şüphelerle, düşüncelerle, zihin yorgunluğu ile dolu bir gece değilmiş gibi. Hayır, İlyiç iradesinin çeliğini bir kere daha örse yatırmış ve sertlemişti. Bu çeliği ne kırabilirdi?

Bukharin'in çok duygulu bir şekilde hatırladığı o gece Lenin, Malinovski'yi hakkındaki iddialardan sıyırıp kurtarmayı ve Martov ile Dan'ı «hasta ruhlu iftiracılar» olarak ilân etmeyi kararlaştırdı. 1925'te Bukharin'in bu hatıraları yayınlanınca Martov'un gazetesi bunlara dayanarak, o gece Lenin'in bile bile bir polis ajanını savunmak kararı aldığını, ve bunu hizipçilik tutkusuyla basiretinin bağlanması yüzünden yaptığını iddia etti. Fakat yukarda alıntı olarak verdiğimiz metnin bir başka türlü yorumlanması da mümkündür: Lenin, bu ırza geçme hikâyesine inanmış, ve polis ajanlığı iddialarının da gerçekten yalan olduğunu sanmıştır. Bu yorumların doğrusu hangisi? Eldeki delillere bir göz atalım.

> Vladimir İlyiç, Malinovski'nin bir **agent provocateur** olabileceğini hiç düşünemiyor, inanamıyordu-diyor Krupskaya- Bu söylentiyi Menşevik çevreler çıkardıydı... Komisyon bütün söylenti ve yakıştırmaları

soruşturmuş, fakat belirli bir delil bulamamıştı... Şüphelenmesi bir defa oldu, o da bir şimşek gibi kafasında çaktı geçti. Hatırlıyorum, bir gün Poronino'da [Ulyanov'ların yazları kaldıkları bir yerdi, ve Soruşturma Komisyonu orada kurulmuştu], Zinovievler'den dönüyorduk, ve yolda bu söylentilerden söz ediyorduk. Bir yerde küçük bir köprünün üstünden geçerken İlyiç bir ân durdu ve şöyle dedi: «Belki de doğrudur!»-ve yüzü birden endişeli bir hâl alıverdi. «Ne diyorsun, saçma şey,» dedim, söylediklerini küçümsercesine. İlyiç sakinleşti ve Menşeviklere atıp, tutmaya başladı, Bolşeviklere karşı mücadele ederken çok ahlâksızca vasıtalar kullanmaktan bile çekinmediklerini söyledi. Bu konuda duyduğu kuşku da bundan ibaret kaldı.

«Bu söylentiyi Menşevik çevreler çıkardıydı...» İşte Lenin'in tepkisini anlamak için bir anahtar. Bolşevik basını, «disiplinsizlik, makamını terk etme... habersiz ve plânsız ayrılış... Sosyal Demokrat Parti saflarından atılmayı gerektiren bir suç işlemiş olma» gibi gerekçeler yüzünden Malinovski'yi telin eden bir karar aldılar. Ve aynı anda, «Bozguncular»ı da (Martov da bu guruptakilere revâ görülen muameleye uğramaya başlamıştı) tıpkı, «işçi sınıfı saflarında dağınıklık ve karışıklık çıkarmak için alçakca yalanlar yazan sağcı basın gibi kirli ve pis yalanlar uydurmak» ile suçlayarak Menşevikleri de telin ettiler.

Bolşeviklerin teorik sorunlarla ilgili organı **Prosveshchenie** («Aydınlık») dergisinde «Burjuva Aydınlarının İşçilere Karşı Mücadele Yöntemleri» başlıklı bir makale yazan Lenin, Malinovski'ye değil, Martov ve Dan'a çattı.

Makalede Dan ve Martov,dedikodu için yaşayan ve başka işi gücü kalmamış kocakarılara benzetiliyordu («yakayı ele vermemek için pis kokulu sıvılar çıkaran böcekler gibi...») Bunlar, «diğer Bozgunculardan» daha beterdiler. Martov'un Lenin için daha önceleri yazdığı **Kurtarıcılar veya Tahripçiler** kitabı da bu arada anılıyor ve müsaade edilmesi imkânsız, pis, «alçakça metotlar» için bir başka örnek olarak gösteriliyordu. Bütün hiziplerin katılacağı bir soruşturma kurulu hakkında Martov ve Dan'ın önerisine ise. Lenin şu cevabı veriyordu

> Martov ve Dan'ın söylevinden **tek bir kelimeye bile inanmıyoruz**... Bozguncuların ve bunları destekleyen grupcukların katılacağı karanlık dedikoduların «soruşturulması» işinde biz yokuz... Eğer Martov ve Dan ile ayrıca ilâve olarak bu ikisinin destekçisi Bundistler, Chekeidze ve şürekası, «Ağustos Topluluğu», vs., bizi dolaylı ve dolaysız yollardan bir genel «soruşturma» kurulu kurmaya çağırırsa cevabımız hazırdır: Martov ve Dan'a güvenimiz yoktur. Biz bunları dürüst ve haysiyetli insan saymıyoruz. Onları âdi suçlular olarak ele alabiliriz, başka türlü karşımıza çıkamazlar... Eğer bir insan çıkıp da, beni

> Marksist topluluğun eşit bir yoldaşı yapın, siyasal ayrıcalığım olsun, yoksa Malinovski'nin provokatör faaliyetleri hakkındaki söylentileri dallandırıp, budaklandırmaktan vazgeçmem diyorsa, bu adam siyasî şantaj yapıyor demektir. Şantaj konusunda her zaman, ve şartsız olarak burjuva mahkemelerinin hukukiliğinden yanayız... Ya bu suçlamanızı açıkca ve kendi imzanızla yayınlayarak yaparsınız ve biz de sizi burjuva mahkemelerine verip cezalandırırız (şantaja karşı başka mücadele yok zira), yahut halkın damgasını yemiş... işçilerin gözünde itibarsız kalmış yalancılar olarak kalırsınız...

1906 ve 1907 Birleşme Kongresinden yana hava bu kadar bozulmuştu! Şartların bu kadar bozulmasına ise, önce Lenin'in devrimci soygun ve baskınlardan sorumlu kişi olduğunun açıklanması (**Kurtarıcılar veya Tahripçiler, 1911**), sonra Prag Konferansıyla Lenin'in Parti kuruluşlarına el koyması (Ocak, 1912), daha sonra Lenin ve Malinovski'nin birleşik Duma Grubunu parçalamak için manevralara girişmeleri (Aralık, 1912'den Ocak, 1913'e kadar), ve şimdi de Duma'daki Bolşevik Grup başkanının bir polis ajanı olduğu söylentileri neden olmuştu. Lenin, aynı komitede eşit ve dost Sosyal Demokrat yoldaşlar olarak oturabilecek, çalışabilecek kadar güvenmiyordu Martov ile Dan'a. Her ikisini de «Marksist topluluğun eşit haklara sahip yoldaşları» olarak tanımayı reddediyordu. 1917'deki nihai parçalanma ve ayrılmanın belli başlı etmenlerinden birisi de bu güvensizlik ve hizip ayrımı olacaktı. Öyleki, Martov'un bir Menşevik Enternasyonalci, Lenin'in ise Bolşevik Enternasyonalci olduğu Birinci Dünya Savaşındaki şartları bile, her ikisi de savaşa karşı çıktıkları halde, bu iki insanı yanyana getiremedi.

Delillerle ilgili bir başka sorun da insanın aklında kuşku yaratıyor. Malinovski'nin ırza geçmeye teşebbüs suçuna, ve bunun ortaya dökülmemesi için görevden çekilmiş olduğuna Lenin inanıyor muydu? Veya ajan bile olsa Malinovski'nin zararı kadar yararı nın da olacağına mı karar vermişti?

> Bir insanın kişisel kadersizliğinin karşıt bir siyasal eğilime karşı mücadelede nasıl kullanıldığını görünce-diyordu 4 Haziran 1914'te Lenin-insanın, insanlığından utanacağı geliyor.

Bu yazı, savaşın başlamasından bir ay önce yazılmıştır. Malinovski, savaş boyunca, çok şüpheli olarak, bir Alman esir kampında bulunuyordu. Lenin'in bu süre içinde de Malinovski'ye karşı muamelesine bakılırsa eski temsilci hâlâ Lenin'in güvendiği bir insandır. Lenin, okuması için kamptaki Malinovski'ye kitap gönderiyor, ayrıca kamptaki Rus esirleri arasında propaganda yapması için materyal veriyordu. Krupskaya ise yiyecek hazırlıyor, çamaşır-

larını yıkattırıyor, ve arkadaşlıktan, dostluktan başka hiçbir siyasal anlamı olmayan yakınlık gösteriyordu. 1916 yılının sonunda (suçluluğu ortaya çıkmadan iki veya üç ay önce) Bolşevik gazetesi **Sotsial Demokrat**, açıkça, Malinovski'nin, eski kabahati olan «makamını ve görevini terk»ten artık tamamen affa uğradığını yazıyordu.

> Ben bu işte provokatörlük olduğuna-diyordu Lenin, Geçici Hükümet Olağanüstü Soruşturma Kuruluna verdiği ifadede-hiç inanmadım. Şöyle ki: Malinovski'yi bir provakatör olarak kabul etmemiz hâlinde, Okhrana'nın bu işten Partimiz kadar yararlanmadığını; **Pravda** ve diğer yasal araçlar yüzünden bizim elde ettiğimiz yararın daha büyük olduğunu kabul etmemiz gerekir. Duma'ya bir provokatör sokarak, ve bu amaçla bütün Bolşevizm rakiplerini elimine ederek Okhrana'nın bile bile bizden yana çalıştığını söyleyemezdim. Bunun yerine daha kaba ve daha uyduruk bir nükte yapmam daha iyi olacaktı. Yani, Bolşeviklerin silâhlı bir ayaklanma çıkaracağını düşünen (hükümet), bu gelen ayaklanmanın iplerini elinde tutmak için Malinovski'nin Duma'ya ve Merkez Komitesine girmesi için gereken her işi ayarladılar. Peki ama, Okhrana bu iki işte de başarı kazanmış da ne elde etmişti? Elde edilen, Malinovski'nin, yasal-olmayan üslerimizle Partimizin geniş kitleleri etkilediği başlıca iki yasal organımız Pravda ve Duma Grubumuzu birbirine bağlayan uzun ve kırılmaz zincirin halkalarından biri olmasıydı. Bahsedilen **agent provacateur** icra etmesi gereken kendi işini gözden saklamak için her iki organa da hizmet etmek zorunda kalmıştı.
>
> Bu iki organda da bizim sözümüz geçiyordu. **Pravda**'nın yayın politikası Parti kararlarına uygun gidiyor, Pravda'ya ben ve Zinoviev düzenli yazıyorduk. Böylece, kırk veya altmışbin işçi üzerindeki nüfuzumuz teminat altına alınmış oluyordu... [**Vestnik Vremmenago Pravitelstva** - Geçici Hükümet Haber Bülteni, 16 Haziran 1917 s. 3]

Lenin'in gözünde, kendi hizbi için bir kazanç olan herşey, «bizim Parti» için de, veya «devrim» için de bir kazanç sayılırdı her zaman. Duma'daki parçalanmayı bir kazanç olarak sayan Lenin'in mi, yoksa bu parçalanmayı devrimci hareket için bir kayıp sayan polis mi haklıydı? Bu konudaki kararı, 1917 olaylarını okurken, okuyucunun kendi takdirine bırakmamız gerekiyor. Fakat ne olursa olsun, devrimci hareket içinde bir parçalanmanın yararına polis o kadar inanmıştı ki, Malinovski'nin hizmeti kesildikten, ve ardından Enternasyonal Sosyalist Büronun bütün Rus devrimci hizipleri arasında yeni bir birleşme amacıyla konferans hazırlıklarına giriştiği yolunda uyarmalar gelmeye başladıktan sonra polis şefi de hareket geçmek zorunda kalmıştır. Polis şefi bütün gizli ajanlarına ve maiyetine yeni bir talimat vermiştir. Polisin başında gerçi artık Beletski yoktur ve İçişleri Müsteşarı Junkovski yönetmektedir, ama

polisin anlayış ve tutumunda bir değişiklik olmamıştır. Talimat şöyleydi:

> Siyasî ajanlardan alınan bilgilere göre, Rus Sosyal Demokrat Partisi saflarında bütün farklı hiziplerin birleşmelerinden yana yeni bir eğilim belirmiş bulunmaktadır... Bu niyetin fevkalâde tehlikeli olması ve böyle birşeyin oluşmasının istenmemesi hasebiyle, Polis İdaresi, gizli ajanlarının bütün Parti toplantılarına katılmalarını; toplantılarda böyle bir birleşmenin, özellikle Bolşeviklerle Menşevikler arasında bir birleşmenin olamayacağını ısrarla, şiddetle savunmaları gerektiğini bildirmektedir. [Rusca metin: **Rabochaya Gazeta,** Nisan 1917; İngilizce metin: Kerenski: **The Crucifixion of Liberty,** John Day, 1934, p. 246; keza, Gankin ve Fisher: **The Bolsheviks and the World War,** Stanford University Press, 1940, p. 106]

Roman Malinovski dramının son sahnesi oynanırken Lenin bir yıldan beri iktidardaydı. Dram, Kasım 1918'de kapandı. 2 Kasım'da pervasız maceracı kendi sonunu hazırlarcasına sınırı geçti ve Petrograd'a döndü. Üç gün arka arkaya Smolni Enstitüsünü (Bolşevik Genel Merkeziydi) ziyaret etti ve, ya tutuklanmasını, ya da Lenin'in huzuruna çıkarılması istedi. Üçüncü gün Zinoviev'in gözüne çarptı, ve hemen tutuklanmasını emretti. Mahkeme için Moskova'ya götürüldü. Kendisi de ilerki yılların temizlik hareketlerinde ortadan kaybolacak olan Bolşevik Krylenko mahkeme savcılığına atandı. Krylenko, ortadan temizlenene kadar bir sürü davalara girip çıkacaktı artık. Krylenko'ya göre de Malinovski bir polis ajanıydı, zira kendisi de bir keresinde Malinovski yüzünden tevkif edilmişti Çarlık zamanında. Mahkeme gizli ve çok hızlı yapılıyordu. Fakat, eski temsilcinin Lenin tarafından bir kere daha temize çıkarılmasından korkan Moskova işçi örgütleri duruşmaları izlemek için temsilci gönderiyorlardı.

Mahkeme tutanakları karışık, hatta bazan bile bile karıştırılmış gibidir. Fakat Bolşeviklerin hatıratından, ve Burtsev'in yazılarından yararlanarak dramın son sahnesini de yeniden kurabiliriz. Feleğin bir cilvesine uğrayan Burtsev, tam o sırada eski polis Şefi Beletski ile aynı hapishane de aynı hücreye düşmüştür. Beletski ise o günlerde Malinovski'nin son mahkemesine çıkarılmaktadır. Elimizdeki bir başka önemli kaynak ise Malinovski'nin eski fikir arkadaşı, Bolşevik Duma Temsilcisi Badaev'tir. Badaev ve Burtsev (Mücadele İçinde Rusya, I, No. 9-10'da) ikilisinin biribirlerinin görüşlerini doğruladıkları noktalarda, elimizde güvenilir bir kaynak var demektir.

Malinovski, mahkemede mağrur ve kafa tutarcasına konuştu. Lenin'in de tanık olarak getirilmesini istedi. Bazı kayıtlara göre, bu

istek reddedildi. Fakat Bolşevik Olga Anikst'in «Lenin Hakkında» (O Lenine) isimli hatıra serisinde (Cilt IV. resmi Gosizdat yayını, Moskova, 1925, s. 93), mahkemenin duruşmalarında bu kadın Bolşeviğin Lenin'i çok yakından izlediği anlatılmıştır. Bu seri yazıya göre bütün duruşma sırasında Lenin, başı önünde, not almıştır. Fakat Malinovski'nin avukatı yaptığı savunmanın sonunda, Malinovski'ye doğru yolu gösterecek iyi bir dostu olsaydı, Malinovski'nin aslâ bir casus olmayacağını söylediği zaman, Lenin başını kaldırıp Malinovski'nin yüzüne bakmış, ve avukatın sözlerini doğru bulmuşçasına kafasını sallamıştır. Eğer bu yazı serisinde anlatılanlar doğruysa, Lenin'in tek itirafı bu baş eğmesi olmuştur.

Mahkemede, Duma'dan istifa ettikten sonra Lenin'in işi anlamış olması gerektiğini ileri süren Malinovski, Lenin'e hayatının «melanetlerle dolu olduğunu» söylemeye çalıştığını, fakat Lenin'in bunları dinlemeyi reddederek gençlikte yapılmış kişisel kabahatler ve suçlar Bolşevikler için anlam taşımaz, dediğini söylemiştir. Malinovski'nin polis tarafından desteklenmiş biri olduğunu Lenin anlamamış mıydı? Lenin, bütün bunlardan sonra bile, kendisini düzeltip islâh etmesi için Malinovski'yi bir Alman esir kampına girmekte desteklemiş ve Bolşevik organı **Sotsial Demokrat**, Aralık 1916'da Malinovski'nin «tamamen ıslâh olduğunu» yazmıştır.

> Hayatımın en iyi yılları, kendimi Almanya'daki Rus esirleri arasında yaptığım propogandaya hasrettiğim ikibuçuk yıldır. Bolşevizm fikrinin yayılması için o yıllar içinde epey iş gördüm. [Burtsev'in makalesinden]
>
> Neredeyse tamı tamına polisin eline düşmüş olduğu için **agent provocateur olmak zorunda** kaldığını ileri sürdü. Meslekî hayatının uzun bir fedakârlıkla dolu olduğunu, hayatı boyunca birçok acılara katlanmak zorunda kaldığını, ve çok büyük nedamet getirdiğini söyledi... Duma'dan kendi isteğiyle, kendini mutsuz hissettiği için istifa ettiğini, ve siyasetten uzak kalmak çin polisten izin almış bulunduğunu ispatlamaya çalıştı... Suçunun çok büyük bir suç olduğunu kabul etmekle beraber, bir taraftan da yaptıklarından samimi bir nedamet getirmiş gibi davranıyordu.

Mahkemede sorguya çekilen ve ifâdeleri alınan tanıklar belirtilmeye değer bir kalabalıktaydı: eski polis şefi Beletski; eski şef yardımcısı Vissarionov; İçişleri eski bakanı Makarov; eski bakan yardımcısı Junkovski; Dördüncü Duma'daki Bolşevik temsilcilerinden Badaev ve Petrovski; ve polise ihbar edilmiş olan, kadın ve erkek birçok eski Bolşevik. Gerek Beletski'ye, gerekse Junkovski'ye özel sorular sorularak, Malinovski'nin faaliyetinden polisten çok devrimin ve Bolşeviklerin yararlanmış olduklarına dair deliller

elde edilmeye çalışıldı. Beletski böyle bir görüşe katılacağını söyledi. Fakat Junkovski daha dürüst çıkarak, kendisinin «şerefli bir monarşist olduğunu, ve böyle bir görüşü tartışmaya bile giremeyeceğini» ifâde etti. (Burtsev'in notlarından).

Lenin, Malinovski'nin geçmişinden ne kadar haberdardı? Menşeviklerin, Bukharin ve Rozmirovich'in uyarılarına rağmen, Duma'daki görevini terk ederek yarattığı rezâlete rağmen Malinovski'yi Alman esir kamplarında görevlendiren Lenin, ne tür bir adam kullanmakta olduğunu biliyor muydu? Gorki'ye göre, Lenin, Alexinski'nin gerçek yüzünü anlayamadığını söylemiştir. Lenin şöyle demiş :

> Onun karşısında fizikî bir iğrenme duygusu sarmıştı içimi. Bu duyguyu bir türlü bastıramamıştım... Her metodu kullanarak kendimi uyanık tutmak zorundaydım... Kısacası bu dejenere adama tahammül edememiştim. Sonra, şaşkınlık ifade edercesine omuzlarını kaldırdı, ve şöyle dedi: 'Fakat bu alçak Malinovski'yi hiçbir zaman anlayamadım. Malinovski sorunu çok esrarengiz bir işti' (M. Gorki, **Lenin** Centrizad, Moskova, 1931, s. 45-46)

Gerçekten esrarengizdi. Ve hangi hatırata, hangi yazıya, hangi tahlillere bakarsanız bakın konu esrarengiz olmaktan kurtulamıyor bir türlü. 1914 yılında, eldeki delillere rağmen, ve bütün dünyaya karşı Lenin, Malinovski'yi niçin temize çıkarmıştı? 1916 yılında niçin «ıslâh olduğunu» ilân etmişti? Malinovski, niçin Lenin iktidardayken Rusya'ya dönmüştü. Lenin'e güvenmek için bir bildiği mi vardı? Ve, eğer öyleyse niçin Lenin, Malinovski'yi kurtarmak için kılını bile kıpırdatmadı?

Badaev'e göre, mahkeme sırasında Malinovski'nin son sözleri samimi bir nedamet duymakta olduğunu ifade etmek, ve kendisini devrime adamaya geldiğini söylemek olmuştur. Bu sözüyle, Bolşevik Rusya'ya kendi isteği, kendi gönlüyle geldiğini belirtmek istemiştir.

Ve Burtsev'e göre:

> Almanya'da ve Rusya'da devrim muzaffer olup, kendisi için siyasal faaliyetlere katılma olanağı ebediyen ortadan kalkınca, Arjantin veya benzeri bir yerdeki mülteci hayatının belirsizliklerine katlanmaktansa, geri dönmeye ve ölmeye karar verdi. Tabiî, intihar da edebilirdi, fakat herkesin arasında ve gözü önünde ölmeyi tercih etti, ve ölüm için hiçbir korku yoktu içinde.

Hüküm «ölüm» oldu. Malinovski, mahkeme biter bitmez, aynı gece sabaha karşı saat 2'de kurşuna dizildi. Bu kadar tez cezalandırılmasının özel bir nedeni mi vardı?

Eğer hâlâ duruyorsa, o yıllara ait arşivler açılmadıkça Malinovski sorunu hakkında verilebilecek tek hüküm Lenin'in Gorki'ye yazdığı tek cümleden ibaret kalacaktır: «Malinovski sorunu, çok esrarengiz bir iş...»

Ve, bu tek cümlecik de, Stalin'in büyük yaz boz hareketi (operation palimpsest) sırasında Gorki'nin hatıralarının metninden çıkarılmıştır. Nikita Sergeevich'in bu yaz boz çalışmalarından sonra yazdığı yazılarda da hiç anılmıyor Lenin'in bu cümlesi.

BÖLÜM XXXII

SAVAŞ BULUTLARI

«Ancak Savaş sorunu bütün vüsatı ile halkın gözü önüne serebilir... ve ülkeyi şimdilik görülebilenden daha erken bir süre içinde devrim akışı içine oturabilir.»

—Martov, 1909'da.

«Avusturya ile Rusya arasındaki bir savaş devrim için çok yararli bir şey olurdu, fakat Fransız Joseph ile Nikolasha bize böyle zevk lütfedeceğe benzemiyor.»

—Lenin, 1913'te.

1912 yılbaşı gecesinde kız kardeşi Anna'ya Vladimir İlyiç şöyle demişti: «İkinci bir devrim ayaklanmaya ömrüm yetecek mi, yetmeyecek mi bilmiyorum.» Gerçekten, bu sözleri söylediği günlerde bile devrimci ayaklanmalar bir med sonrası cezir hareketi gibi çekiliyor ve kabarınalar iniyordu. Rusya'nın sanayileşme alanındaki dev kapasitesi bir kere daha rayına oturuyor; fabrikalar kuruluyor, demiryolları döşeniyor, ve işçi sınıfı ileri sürdüğü istemlerinin karşılanabileceğine inanmaya başlıyordu. Geçmiş dönemlerde olduğu gibi, bu kere de beş yıllık bir sürenin gelip geçmesi ortaya yeni bir kuşağın çıkmasına yetmişti. 1907 yılında çocukluğunu yaşayan öğrenciler ve işçiler, 1907 yılında kentlerdeki fabrikalara işgücü olarak henüz gelen köylüler eski günlerin tartışmalarını, öfkelerini, eski yenilgilerin acısını, eski günlerin davâlarını nerden bilsinlerdi? Yaşlıca, tecrübeli, her işi ağırdan alan eski kuşak işçiler arasında durumları kuvvetli olan Menşevikler yarınlardan emin durup dururken, birdenbire yeni bir işçi kuşağının vaziyete hâkim oluverdiği görüldü. Kuruluşunu tamamlamış bütün ideolojilerin ve bütüm kurumların çoğu defa unutuverdikleri bir dersti bu.

Yeni bir tarihsel durum kitlelere bir kere daha öne, ileriye atılma olanağı sununca-diye yazıyordu Menşevik parti temsilcisi Dan-kitleler siyaset arenasına sadece eski günlerin devrimci havasını getirmekle kalmadılar; devrimci saflığı da soktular siyaset arenasına.

Aynı ilkbaharın Nisan ayında, Sibirya'nın vahşi yukarılarında Lena Nehri kıyısında, en yakın demiryoluna 2500 kilometre uzaklıkta bir yerde kurulu İngilizlere ait bir altın madenindeki işçiler bozuk yemekleri protesto ettiler, ve askeri birlikler tarafından üzerlerine ateş açıldı. Bu savaşın haberi büyük şehirlere doğru sızıp yayılmaya başlayınca aydınların sesi yükselmeye başladı; üniversite salonlarında uzun konuşmalar yapılmaya başlandı peşpeşe; şamar yemişe dönen işçi kitlesi, başındaki yönetici kadroları sil baştan etti.

Lenin'in artık şansı açılmıştı. Tamı tamına o günlerde, ultrasolcu, Uzlaşmacı Bolşevik gibi karşıtları da Partiden atmış, Prag Kongresinde duruma el koymuştu. İşçi kitlelerini meydana getiren, ve bolşevizm, menşevizm lâflarını bile duymamış olan işçilere, Şimdi Parti adına ve tek başına konuşabiliyordu. Karşıtları ise çok gülünç bir durumdaydılar, ve işçilerin karşısında «biz de bu Partideniz, bizi de dinleyin,» demekteydiler.

> «Bozguncular»-diyor Dan - hareketsiz geçen durgunluk yıllarında sarf ettikleri çabalar sayesinde, hareket hızlanınca avantajlı duruma geçebileceklerini umuyorlardı. Fakat «yaşayan ölü» dedikleri bu **illegal** Bolşevik çevrelerin vaziyete hâkim oluverdiklerini görünce çok şaşırdılar. Hemen harekete geçtiler ve bütün güçleriyle, bir an evvel, geçmiş günlerde yapmamış oldukları işleri tamamlamaya, siyasal yönden kendilerini takviye etmeye çalıştılar.

Ve yeraltı Menşevikleri de yukarki Bozgunculara yenik düşmenin yılgınlığı içinde bir de baktılar ki, Lenin'in tek düşünlü, iktidar yığımlı örgütüne karşı koyacak hiçbir şey yok ellerinde.

İşte bu can alıcı günlerde, cennetin anahtarları da Lenin'in eline düşmüştü. Kazan tüccarlarından Tikhomirnov ölmüş, dünyaya dört de oğul bırakmıştı. Bunların en büyüğü babasının işine sarılmış, ikincisi aktör olmuş, üçüncü ve dördüncü çocuklar ise yarı mahmur bir üniversite şehri olan Kazan'da gizli gizli Marksist çalışmalar ve propoganda eylemleri yürüten küçük bir Bolşevik aydınlar çevresine girmişlerdi. Grubun başlıca kişisi olan Adoratski, günün birinde Stalin zamanı Marx-Engels-Lenin Entitüsü müdürü olacak, ve en küçük Tikhomirnov'u da yardımcısı olarak buraya alacaktı. Fakat bizim için ilginç olanı üçüncü Tikhomirnov (Victor)'dur. Victor 1899'da doğmuştu. Mirasını aldıktan sonra aydınlık ve güneşli bir gün Vladimir İlyiç'lere geldi ve yasal bir Bolşevik gazetesi çıkarması için Lenin'e yüzbin ruble teklif etti.

O zamana kadar anlaşılan bir gerçekti kimi zaman, yasal bir gazete için en büyük güçlük sansürün sertliğinden değil, parasızlık

yüzünden ortaya çıkıyordu. Stolypin hükümeti ılımlı bir reform çağına girmişti. Duma seçimlerine devam ediliyordu. Seçimlere katılmak için bütün muhalefet partilerinin adaylarına hak tanınıyor (tek oy kullanımlı «en yüksek demokrasi»nin ilk örneğiydi) ve seçim sorunları ile ilgili herşey gazetelerde yer alabiliyor, yayın yapılabiliyordu. Köylük yerler ise hızla küçük çiftçi işletmelerine dönüşüyordu. Ülke içi seyahat ve ülke dışına çıkma hürriyeti 1917'den önceki yılların hiçbirinde görülmediği derecede ve 1917 sonrası hiçbir zaman görünmeyecek kadar genişletilmişti. Okul sayısı hızla artıyor, okuma yazma bilmeyenler artıyor, cehalete karşı başarılı bir savaş veriliyordu. 1912 yılında iş kazası ve hastalık sigortaları kanunları çıktı. Bu sigortalara göre ücretin üçte ikisi, veya dörtte üçü kazadan veya hastalıktan sonra ödenmeye devam ediyordu. Her iki sigorta da bütün endüstri işçilerini kapsamına almıştı. Sigorta kurullarına atanan işçi delegeleri ise bizzat işçiler tarafından seçiliyordu.

1913 yılında, Romanovlar hanedanın üçyüzüncü kuruluş yıldönümü nedeniyle bütün siyasal suçlular için genel af çıkarıldı. Martov, Dan, Kamenev açık ve yasal bir yaşam için Rusya'ya döndüler. Lenin dönmedi, daha doğrusu dönmek istemedi. Troçki ve Stalin de dönmediler; zira Sibirya'dan kaçamamışlardı, ve tamamladıkları sürgün yıllarının süresi aftan yararlanmaları için gereken tabanın bile altındaydı.

Kısacası, Stolypin'in anayasası, Lenin'in romantik ultra-sol yoldaşlarına söylediği gibi, «aslında hiç de uyduruk sayılamayacak; opera komik bir anayasa olarak tanımlanamayacak kadar ciddi bir anayasaydı. Bu ılımlı fakat ciddi anayasa ile Stolypin bütün bir Rusyayı kendi kafasına göre değiştirmeye ve reformlardan geçirmeye vermişti kendisini. Kafasındaki modern devlet kavramına uygun bir Rusya'ya yönelmişti. Bu döneme «kargaşalıksız reaksiyon dönemi» demek bir gelenek haline gelmiştir. Sessiz, patırtısız bir dönemdi bu; yavaş da olsa bir ilerleme başlamıştı ve bunun birçok belirtileri görülüyordu.

Birçok belirtiler görülüyordu iyileşme yönünde, ama Balkanlar üzerindeki savaş bulutları ve toplumun çatısındaki dejenarasyon, Saray'daki dejenarasyon ters yöndeki gelişmelere de işaret ediyordu. Stolypin'in suikaste uğramasından sonra, sert iradeli, dar görüşlü Çarina ile Çarina'nın güvendiği kişi olan Tanrının Adamı Rasputin'in arkasındaki camerilla eliyle, hiç bir devirde görülmedik derecede yeteneksiz, akılsız ve değersiz insanlar Saraya da-

nışmanlık yapmaya başladılar. Lenin ise, ne savaş bulutlarını görüyordu henüz ve ne de Saraydaki hastalığın devrime yardımcı olabileceğini.

> Bizler, babalarımızın döğüşünden daha iyi döğüşüyoruz-diye yazıyordu yenik düşmüşlük üzerine yazdığı samimi bir makalede.-Çocuklarımız bizden de iyi döğüşmesini öğrenecekler, ve **onlar bu savaşı kazanacaklardır.**

Lenin bu makalesini, «iyilik perisi» Tikhomirnov'un parası ile yeni kurulan gazetede yayınlamıştır. Haftalık dergisi, **Zvezda** 1910 yılı Aralık ayından beri, aylık dergisi **Prosveshchenie** ise 1911 sonbaharından beri yayınlanıyordu. Bu kere Saint Petersburg'da yeni bir günlük gazeteyi, **Pravda** («Hakikat»)'yı yayınlamaya girişiyordu. Bu isim bütün dünyada tanınacak ve kullanılacaktı.

Victor Tikhomirnov gazetenin perde arkası mali ve teknik işler yönetmeni olmuştu (bkz: Lenin'in, Tikhomirnov'un para durumu ve tiraj hakkındaki raporu üzerine yazdıkları ve iktibası, **Collected Works**, Cilt XVII, s. 417 sonrası, ve 510 sonrası). «İyilik perisi», Kazan'dan, kendisinden bir yaş daha küçük, taşralı genç bir öğrenci olan Vyacheslav Mikhailovich Scriabin'i gazetenin yazı kurulu sekreteri olması için Petersburg'a getirdi. Genç Scriabin, Riabin gibi akla gelmeyecek kadar yakın bir takma isimle yazılar yazmaya başladı. Daha sonraları da **Prostot** (Simplicity: «Basitlik») ve Molotov (**Molot**: Çekiç) gibi isimler kullanarak makaleler yazdı. Bu iki ismin biribirlerini ne kadar uygun oldukları, sonraki yıllarda her ikisinin de evrensel bir ün kazanmaları ile anlaşılacaktır.

Yazı kurulu ve Parti üyeleri kitlesi ile gazetenin okuyucuları sosyalistler arası birleşmeden yanaydılar. Gazetedeki polemikleri sertleştirmekte, gazeteyi diğer hiziplerle mücadeleye itmekte, Duma'daki grup içinde bir parçalanma yaratmakta Lenin tek başına kalmıştı. Bu amaçla gazeteyi polemiklere sokan makaleler yazıyor, yazı işleri bunları acımasız bir sansürden geçiriyor, bazı yerlerini tamamen çıkarıyorlar veya hiç yayınlamıyorlardı. Lenin durumdan hoşnut olmuyordu pek. Yazı kuruluna tehditler savuran mektuplar yazıyordu. Sonra, Duma üyeleri ile merkez komitesi üyelerini Cracow'da toplantıya çağırdı. Bunun ardından ise, o zamanlar **Pravda**'yı yöneten ve merkez komitesi üyesi olan Djugashvili'yi birkaç ay Rusya dışında tutarak, en iyi teşkilâtçısı Sverdlov'u «yazı kurulunu yeniden kurmak ve **Pravda**'nın yayın politikasını düzeltmekle görevlendirerek» Saint Petersburg'a gönderdi (**Collected Works**, Üçüncü Rusça Basım, s. 696).

Gazetenin sekreteri olduğu için, bütün kızgınlıkların, bütün öfkelerin başlıca hedefi genç Scriabin Molotov oldu. Mamafih bütün yazı kurulu üyeleri bu işten sorumluydu. Kezâ, merkez komitesi üyesi Djugashvili Stalin'in- sorumluluğu da en az bunlar kadardı. «O günlerde» diyor Duma Temsilcisi Dadaev, hatıralarında, «**Pravda**'yı Stalin yönetirdi.» Aynı şeyi Savelyev de, bütün Stalinci Parti tarihçileri de söylüyorlar. Stalin'in Cracow'a ve Viyana'ya, milliyetler meselesi üzerinde çalışmaya çağıran, ve **Pravda**'yı düzene sokmak için Sverdlov'u Petersburg'a gönderen Lenin, her zaman sahip olduğu bir meziyetinin; yani, kullanacağı adamları horlayıp aşağılamadan ve ziyan etmeden değiştirebilme meziyetinin bir örneğini daha vermiş oluyordu. Yetenekli insanların türlü çeşitlisini bir araya getirip onları yetiştirmenin güçlüğünü Vladimir İlyiç iyi bilirdi. Kendisine karşı çıkmış olan bir adam Lenin'in sözüne gelir gelmez Lenin bütün öfkesini, bütün nefretini unutur, ve hemen adamın kırılan gururunu onurlandırmaya, şanına halel getirmemeye çalışırdı. Lenin'in «en iyi öğrencisi» Stalin de bu meziyetten Lenin'in yanında dura dura kapaydı, belki de 1930'ların temizlik hareketleri hiç görülmeyecekti.

Bu sorunda da Lenin'le Stalin arasındaki ilişkiler söz konusu olduğu için resmi yayınlara bakıp o zamanki **Pravda** yazı kurulu yüzünden çıkan tartışmaların gerçek özünü anlamak güçtür. Şu anda epeyce sansür edilmiş olmakla beraber, Krupskaya'nın hatıralarının ikinci cildinde hâlâ bazı ipuçlarına rastlanmaktadır:

> Bozgunculara karşı çok kararlı bir mücadele vermek şart olmuştu. Makalelerindeki, Bozgunculara çatan bölümleri **Pravda** bile bile çıkarmaya başlayınca Lenin'in öfkelenmesi de bu yüzdendi. Çok kırgın mektuplar yazdı... [s. 91]

> Bazan makâlelerini basmıyorlardı... Bu ise Lenin'i çılgına döndürüyor ve **Pravda**'ya öfkeli mektuplar yazıyordu, fakat bu da problemi bir türlü halletmiyordu.

Bu mektupların çoğu ortaya çıkarılmamıştır, ve bugünkü tarih anlayışı sürüp gittikçe de ortaya çıkacağa benzememektedirler. Fakat geçmişin yeniden kurgulanmasına başlamadan önce yayınlanmış olanların yardımıyla, Lenin'in gazetesiyle yaptığı tartışmaları, **Pravda**'yı hizipçilikten yana bir siyaset izlemeye zorlamak için giriştiği mücadeleyi yeni baştan bir bütünlüğe eriştirebiliriz.

1912 Kasım ayı sonlarında Stalin'e bir mektup yazan Lenin, Duma'daki «Bolşevik Altılar»ın Sosyal Demokrat Grubu içindeki «Menşevik Yediler»e karşı «sert bir protestoya girişmeleri gerekti-

ğini» bildirmişti. Görünüşe bakılırsa Stalin, Lenin'in mektubuna cevap vermiş değildir. Ama belki de şöyle bir mektup cevaplandırılmış, ancak Stalin zamanında ortadan kaybolmuştur. Fakat asıl cevap, bizzat Pravda'nın sütunlarında, ve hem de Lenin'in mektubundan çok kısa bir zaman sonra çıkmıştır: Duma'daki Menşevik ve Bolşeviklerin onüçü birden Bolşevik Pravda ile Menşevik Luch'un birleşmelerini isteyen bir metni imzalamışlar ve bu metin de Pravda'da yayınlanmıştır. Birleşme için onüçlerin savundukları gerekçe «Sosyal Demokrasinin birleşmesinin âcil bir ihtiyaç olması»ydı! Ve, 18 Aralık'ta çıkan Luch'ta yazı kurulu üyeleri arasında altı Bolşevikten dördünün de isimleri yayınlanmıştı. Aynı gün çıkan Pravda'da ise, yedi Menşevik temsilcinin birden adı gazete yazı kurulu üyeleriyle birlikte yayınlanmıştır! «Her zaman, her problemde olduğu gibi,» diyordu Temsilci Badaev, «bu kararımız da problemleri görüşegeldiğimiz Parti çevrelerinin onayı ile alınmıştır...» Eğer o zamanlar Pravda'yı kendisinin yönettiğini söyleyen Stalin'e inanacak olursak, «Parti çevreleri» sözünün kastettiği, herkesten önce, o zamanki merkez komitesi üyesi Djugashvili olsa gerektir. İşte bunun içindir ki Lenin, bütün merkez komitesi üyelerini Cracow'da toplanmaya çağırmış ve Stalin'in gelmesi için de özel olarak ısrarda bulunmuştur.

Stalin, Saint Petersburg'u henüz terk etmişti ki, yazı kurulu sekreteri Molotov-Scriabin'e karşı Lenin yaylım ateşine başlamıştır. Bu sırada Molotov Lenin'in mektuplarından birine cevap vermek durumunda kalmış olacak ki, 12 Ocak 1913'te Lenin'in yazdığı bir başka mektupta (önceki sayfalarda iktibasta bulunmuştuk) Molotov'un cevabî mektubu için «budalaca ve küstâhca» sıfatını kullanmış, ve yazı kurulundaki bütün «eskiler»in atılmasını istemiştir. Bir haftalık bir süre geçince (20 Ocak'ta) ise şöyle yazmıştır:

> ...Pravda yazı kuruluna kendi adamlarımızı sokmak ve şimdikilerin hepsini kışalamak zorundayız. Böylesi adamlara yazı kurulu diyebilir misiniz? Bunlar adam değil, davâyı berbat eden bulaşık bezleri, paçavralardır.

Bu mektubun metni, Troçki'nin yazdığı Stalin'in 146. ve 147. sayfaları dâhil, birçok yerlerde bulunabilir. Lenin'in Derlenmiş Çalışmaları'nın XVI. cildinde (Molotov, Savalyev ve Bukharin'in denetiminde, 1937'de yayınlanmıştır) yer alan dipnotlarda bile bu mektuptan pasajlar yayınlanmıştır (s. 695). Fakat aynı yıl Adoratski, Molotov ve Savelyev tarafından yayınlanan xxix. cildde ise (1912-13 yılındaki mektupları kapsamaktadır) bu pasajlardan tek bir iz bile bulunmamaktadır. Dördüncü Rusça basımda ise sanki

hiç böyle mektuplar yokmuş gibi adları bile geçmemektedir. Bugünkü tarih yazıcılığının ilkesi, şairin gördüğü rüyânın anlattığıdır: «Feleğin Kitabını sil baştan eder, tutup yazarını daha güzel kâğıtlara, bir bir yazdırırdık adlarımızı.»

Bu dönemde Pravda'yı «yayına başlatma» ve yönetme şerefini Stalin'in Tarih'ine göre kendisi almışsa da, Lenin'in öfkelerine ve hiddetine konu olma işini de, sessizce, yazı kurulu sekreteri olan Molotov-Scriabın yüklenmiştir. Böylece, Yazı Kurulu sekreteryası ile merkez komitesi arasındaki bağ, sanki böyle birşey yokmuş gibi unutulmuş oldu. Molotov o günden itibaren Partinin en yüksek görevlisi olarak Stalin'i bilmiş, ve birçok yoldaşları Lenin'e bağlanırken Molotov, Stalin'e bağlanmıştır. İlyiç'in ölümüne kadar Molotov hiçbir zaman fazla önemsenmemiş sadece ikinci derecede işlerde görev alabilmiştir. 1917'de, hiç umulmadık o ilk devrim patlak verdiğinde, Pravda'yı çıkarabilmek için Molotov'dan başkasını bulmak zordu. Fakat bu ikinci seferinde de yayın siyaseti ile Lenin'e yaranamadı. Lenin, bu seferinde de Molotov'dan söz ederken «adam olmaz davul» diyordu. Molotov'a daha yakın olan çalışma arkadaşları ise onun kör inatçılığına ve fikrî katılığına işaret etmektedirler. Arkadaşlarının Molotov'a yakıştırdıkları takma isim **Zheleznii Zad** (Baston Yuttu*) eğilip, bükülmezliğini gösteriyordu. Fakat Lenin öldükten ve bütün arkadaşları kabuklarına çekildikten sonra, Stalin'in en eski müridi olan Molotov'un bu özelliği, kendinden başkasına fikirlerine aldırmaz bir adam oluşu ile birlikte bütün dünya diplomatları arasında ün salacaktı.

Merkez komite üyeleri Stalin, Sverdlov ve Kamenev ile, sekreter Molotov'dan başka Pravda'nın yazarları arasında bulunanlar Olminski, Baturin, Savelyev, Samoilova, Soltz, Yurev, Gladnev, Raskolnikov, Vasilevski, Malyshev, Poletaev, Bubnov, Danilov, Eremeev Skrypnik, Malinovski ve Chernomazov idiler: Son ikisi, bildiğimiz gibi polis ajanıydılar. Ukrayna asıllı ünlü Eski Bolşeviklerden Skyrpnik ile, Stalin'in Eğitim Komiseri olan Bubnov'dan ilerde söz edeceğiz. Birisi en sonunda intihar edecek, diğeri ise, niceleri gibi, büyük temizlik hareketi sırasında ortadan kaybolacaktır. Yaşayabilen, kafasında sıkı sıkıya saklı hatıraları ile birlikte sadece Molotov olacaktır.

Yazılardaki suçlardan ötürü cezalandırılan ise gerçek yazarlar olmaz, meslekten gelen ve gazetede yazı işleri müdürü diye is-

(*) Zheleznii Zad için yazarın bulduğu İngilizce karşılık «İron Backside» (Demir Kıçlı) dır. Türkçede bu anlamı «Baston Yuttu» deyimi ile karşılamak uygun görünüyor. (Ç. N.)

mi çıkan kimseler olurdu. Para cezasına, kısa hapis cezalarına çarptırılan bu adamlar, çoğunlukla rejime sâdık, zavallı, hiçbir saldırganlığı olmayan ve meslek belâsına bu işlere girmiş kimseler olurdu. Hükümet de-casusları aracılığı ile-bilirdi bunu, ama ismi «yazı işleri müdürü» diye gazetede yayınlanandan başkasını sorumlu tutmak mümkün olmadığından, işlerin arkasındaki esas yazı işleri müdürleri hiç aksatmadan işlerine devam edebilsinler diye bu hile kullanılıyordu.

Sansür denilince bütün muhalefetin susturulması, ve kuşkulu tanınan herkesin cezalandırılmasını düşünmekteyiz bugün. Günümüzdeki olaylar bizi o kadar alıştırdı ki bu düşünceye, o yıllardaki çarlık sansürünün gerçek sansürden çok zorluk çıkarmaya çalışan yumuşak bir engelleme olduğuna inanacağımız geliyor kolayca. Yazarlar, parlamenter dokunulmazlık kazanmadıkça yazılarında Ezop diliyle, ya da «köle» diliyle konuşma zahmetine katlanmaları, ve örneğin merkez komitesi yerine «Marksistlerin yönetici grubu,» Bolşevikler için «Pravdacılar» ve Menşevikler için de «Luchistler» demek: demokratik cumhuriyet, günde sekiz saatlik çalışma, toprağın millileştirilmesi gibi isteklerin dile getirilebildiği bir görüntü programın sonunda, sadece, «1905 yılında savunulan halk istekleri noksansız olarak savunulacaktır,» ifâdesinden başka söz etmemek zorundaydılar. Herşey, uygun ve örtülü bir şekilde söylenirse, kimsenin birşey dediği yoktu. Fakat kimin ne dediğini, ne demek istediğini polis de biliyordu, okuyucu da. Sansüre veya işine kıskançlıkla bağlı bir memur, herhangi bir yazının fazla ileri gittiğine kanaat getirirse, gazetenin o günkü sayısı toplattırılıyor, para cezası kesiliyor, veya «göstermelik yazı işleri müdürü» olarak birisi hapse atılıyordu. Çok aşırı durumlarda gazete «kapatılırdı.» Bu durumda bile hükümet, kendi kanunlarına ve hukukuna karşı o kadar sadıktı ki, kapatılan gazete, aynı matbaada, aynı yazı kurulu ile, aynı siyasal görüşle, hemen ertesi gün yayına başlar ve gerçekte aynı eski ismini bile kullanırdı. Böylece, bir ikinci kere daha cezalanıncaya kadar bu ikinci isimle yeni bir gazete çıkmış gibi devam ederdi. **Pravda** tam dokuz kere cezalandırılıp, kapatıldı. Fakat **Pravda** («Hakikat»)'nın ardında, İşçi İçin **Hakikat**; Kuzeyli **Hakikat**, **Emek için Hakikat**, **Proleterci Hakikat**, **Emekçi Hakikat**, **Hakikat Yolu** gazeteleri yayınlandı, ve her defasında da **Hakikat** («Pravda») kelimesi eski başlığın karekterinden dizilip basıldı. Her defasında da, polis olsun, okuyucu olsun gazetenin eskisinden hiçbir farkı olmadığını bilirdi. **Pravda**'nın tirajı yirmi ile kırk bin arasında oynar, bazı zamanlar geniş hacimli (fazla sayfalı) özel sayılar hazırlanınca bu sayıların çok üstüne çıkardı. Okuyucular bu

Pravda'lara serbestçe abone olabiliyor ve para toplayabiliyorlardı. Malinosvki ve Chernomazov sayesinde, abonelerin ve para bağışı yapanların hepsini de polis biliyor, fakat geniş bir tutuklama hareketine girişmiyordu. Kırkbin basan bir muhalefet gazetesinin bütün Rusya'daki okuyucu ve destekleyici kitlesini tutuklamayı o günlerde kim düşünebilirdi? **Pravda** işte bu şartlar altında, Dünya Savaşı patlak verinceye kadar yayın hayatına devam etti, caddelerde serbestce satıldı. 21 Temmuz 1914'te, savaş öncesi bütün işçi gazeteleri ile birlikte sekizinci **Pravda**'yı da hükümet kapattı. Fakat **Pravda**'nın dokuz canlı olduğu görülecekti. Mart 1917'de Çar düşünce dokuzuncu **Pravda** yayınlanmaya başlayacaktı.

> Lenin bambaşka bir insan olmuştu-diyor Kurpskaya- Pravda'nın ilk sayısı çıkmış, birçok Paris'e oranla daha elverişli olan Cracow'a göçmeye hazırlanıyorduk... Fransız polisi elinden gelen her türlü yollarla Rus polisine yardımcı olmaya çalışırken, Polonya Polisi bütün Rus hükümetine olduğu gibi Rus polisine de düşmandı. Evimize gelip gidenlerin ispiyonlanmayacağından, mektuplarımızın açılıp kopyasının çıkarılmayacağından emin olabilecektik Cracow'da.

Ulyanov'lar Cracow'a göçtüğünden beri dünya haritasında birçok değişiklikler olmuş, Krupskaya'nın «Polonya polisi» dediği polis Avusturya polisi olmuş. Cracow ise Galiçya veya Avusturya Polonya'sında sayılı şehirlerden biri haline gelmişti. Tuna monarşisi öyle geniş bir otonomi tanımıştı ki, Krupskaya için polisten de, memurlardan da «Polonya memuru» diyerek bahsetmek doğal geliyordu.

Cracow'a göçmekle, İsviçre, Almanya, ve Fransa'daki Rus mültecilerine özgü bir geleneği yıkmıştı. Cracow'a gitmesi için görünen, görünmeyen pek çok nedenler vardı. En derin, bilinç altı yaşattığı ise, Rusya dışında bir süre geçirdikten sonra bütün Rus mültecilerini çarpan yurt özlemiydi.

> Paris'teki bütün insanlarımızın Rusya'ya özlemleri, gitmek istemeleri müthiş bir şeydi... Biz biraz daha yaklaşmış oluyorduk.. Cracow'da mültecilik demek yarı mültecilik demekti... İlyiç, Rusya'yı hatırlattığı için Cracow şehrini pek çok sevmişti... Birden, yitirdiği neşe ve esenliğine kavuşuvermişti... annem bile eşyalarını neşe ile derleyip, toplamaya başlamıştı.. [Yıllarca] hepimiz Rusya'yı düşünür olmuştuk gizli gizli, hepimizin istediği Rusya'ya gidebilmekti. Bunlardan hiç konuşmamaya çalışırdık aramızda, fakat hepimizin aklında fikrinde Rusya vardı.

Krupskaya'nın hatıralarında buna benzer çok yerler vardır. Cracow'a geldikten sonra [Krupskaya'nın] Lenin'in annesine yazdı-

ğı mektupta Volodya'nın (Vladimir) Rus romanlarına hasret kaldığı, Nekrasov ve Nadson'un romanlarını «ezberlediği,» yoldaşlarında bulunan Anna Karenina'yı yüzlerce ve yüzlerce kere, ta elinde lime lime oluncaya kadar, defalarca okuduğu belirtiliyordu. Rusça gazetelerde çıkan kitap ilânlarını bile «burukluk» içinde izledikleri yazılıdır bu mektupta.

> Volodya müthiş bir ulusçu. Tek bir gün bile Polonyalı ressamların resimlerini görmek istemezdi, fakat birgün Tretyakov galerilerinden [Rusya'dan] resimler geldiğini duydu, ve şimdi, şu günlerde hep oraya gidiyor...

Yurt özlemi, insanın siyasal ve pratik düşüncelerini de pekiştiriyordu. Cracow, Saint Petersburg'dan kalkan gece yarısı ekspres trenleri ile Rus sınırından birbuçuk saat uzaklıktaydı. Rus sınırının iki yanında da Polonyalılar yaşıyordu. Rus kıyısındaki Polonyalılar gizlice, Avusturya sınırı tarafındakiler ise açıkça, Çara karşı, mücadele ediyorlardı. Bunlar vatandaşları olan Polonyalılardan pasif ve aktif sempati buluyorlar, ve Avusturya monarşisi ise, Romanovlar ile eninde sonunda bir savaşa girişmeyi aklına koyduğu için, bütün bu hareketleri el altından destekliyordu. Avusturya'nın hesabı, parçalanmış Polonyayı yeniden birleştirmekti. Böylece kurulan yeni ve birleşmiş Polonya'da, Avusturya'nın «protektora»sı olacaktı tabii. O günlerde, savaş, fitili tutuşmak üzere olan bir dinamitti artık.

1912 yazında, Lenin Cracow'a gittiğinde Avusturya İçişleri Bakanlığına haber vermiş ve izin de istemişti. Haneki bu sorunu yerel makamlarla görüşmüş, Sosyal Demokrat meclis üyelerinin bazıları ile de konuşmuştu. Bunlardan birisi; Galiçya Temsilcisi Marek, Ulyanov'un gelebileceği yolunda Avusturya Hükümetinden müsaade elde etmişti. Aynı yazın bitimiyle başlayan güzün ise, Balkanlar'da Sırbistan, Bulgaristan, Yunanistan, Montenegro [Arnavutluk'un Kuzeyinde küçük bir krallıkken, şimdi Yugoslavya tarafından kalmış 5,4 mil'lik Karadağ (Ç. N)] ve Türkiye'nin katıldığı «Küçük Savaş» başlıyordu. Ulus devletleri döneminde devam eden bu savaşların ardında ise, çok uluslu devlet olarak hâlâ varlıklarını sürdüren üç devlet; Rusya, Avusturya—Macaristan ve Osmanlı Devleti vardı. Ölmekte olan Osmanlı Devletinin mirasından her biri aslan payını kapmak isteyen diğer iki devlet, Balkan yarımadasına, birbirlerine karşı hasmane duygular yaymaya çalışıyorlar, bu amaçla yapmadık manevra bırakmıyorlardı. Bu arada, Çarlık Hükümetine karşı olan Avusturya, eskiden Polonyalılara göster-

diği hüsnü kabulü Şimdi Rus devrimcilerine göstermeye başlamıştı. Çarlık Hükümeti de, Almandan, hatta Alman ve Macar uyruklarından çok Slav ırkından gelme uyrukları olan Avusturya—Macaristan'daki Tunalı Hanedânına karşı Arnavutları ve Sırpları destekliyordu. Fransa'daki cumhuriyetçi polis ise, Habsburg'lara karşı Romanov'lar, veya Romanovlara karşı Habsburgların polisin ne yapıyorsa, o da, her ikisine de karşı olanlara yardımcı olmaya başlamıştı. O zamanlar «Beşinci Kol» veya «ideolojik savaş» veya «psikolojik savaş» kavramları henüz keşfedilmiş bile değildi, ama devletlerin iç ve dış düşmanlarını destekleme oyunu, aynı anda, bir büyük kuvvetten başka yerlerde de oynanmaya başlamıştı.

Lenin'in Cracow'da oturmak için izin alabilmesi, yerel görevlilerin hoşgörüşüne nail olabilmesi, ve Cracow'da kendi kendilerine sürgün hayatını seçmiş Rus ve Polonyalı dört binden fazla bozguncu, kaçakçı, yeraltı işlerinden yaşayan adama yaklaşabilmesi de bu şartlar sayesinde mümkün olmuştu. Bu dörtbin bozguncu Lenin'e, kendisi için seçtiği yola gerekli olan birçok hileler ve oyunlar öğretmişlerdir. Polonya makamları ise, hükümetlerinin görevi açısından, vatanseverlikleri açısından bu işte kendileri için bir zarar görmediler. Ayrıca, Rusya, Prusya ve Avusturya'nın yüzyıl önce, kendi öz topraklarının canlı bedeni üzerinde çiziştirdikleri yapmacık sınırlardan gelip giden mektup, kitap, gazete, ve devrimcilerden Polonyalılara hiçbir zarar geleceği yoktu. Fazladan, cepleri para yüzü görüyordu. Polonya'daki hizipler arası mücadeleye müdahale etmesini Lenin burada öğrendi; Polonyalıların gizli hareketleri ve çatışmalarına bakarken milliyet meselesinin önemine burada vardı, ve Balkanlar üzerinde yığılan savaş bulutlarını da ilk, burada gördü. Balkanlar'daki bulutlar çok geçmeden bütün Avrupayı saracak, bütün yeryüzü bu yeni savaşa bulaşacaktı.

> O sonbahar-diyor Krupskaya-Balkan sorunlarına Büyük Devletler de girdiler, ve ortalık savaş kokusuna bulanmaya başladı. Uluslararası Sosyalist Büro heryerde savaşı protesto etmek için toplantılar düzenliyordu... fakat burada Cracow'daki mitinglerin çoğu savaşı protesto etmekten çok Rusya'ya karşı nefret yaratmak için düzenleniyordu... Polonyalıların Çarlığa karşı duyduğu nefretin kökleri çok derindi... Birisi Polonya isyânı sırasında babasının başına gelenleri henüz unutmadığını söylerken... bir başkası da çarlık makamlarının, en sevdiği insanların, en yakın akrabalarının mezarlarına karşı nasıl saygısızca davrandığını söylüyordu.

Bu ulusal anılara ve durmadan yükselen ulusal ihtiraslara göre hareket etmek katı ve tam bir Marksist olan Lenin için güçtü (bir Rus olan Lenin'e oranla, Polonyalı Rosa Luxemburg için çok

daha güçtü). Ulusçuluk bir «burjuva düşüncesi» değil miydi? Sınıf bilinci ve sınıfsal nefretler arttıkça, burjuva ulusçuluk düşüncesi silinip gitmeyecek miydi? İhtilâlcilerin en yüce Kitabı olan **Komünist Manifestosu** (1847) bile (ruhundaki dinsel kavramlarla Stalin, **Komünist Manifestosu** için «Marksizmin Şarkıların Şarkısıdır*» diyecektir ilerde) milliyetçiliğe karşıt düşünce ve duyguların fideleştiği bir tarhlık değil miydi? Manifesto, «işçilerin vatanı yoktur» diyordu. Fakat, «komünistler vatan ve uluslarına bağlı değillerdir» şeklindeki suçlamalara cevap vermek için de şöyle denilmişti: «sahip olmadıkları birşeye bağlı değiller diye işçileri kimse suçlamamalıdır.» Ve hemen ardından gelen cümlede ise proletaryanın «kendisini uluslaştırmaya çalıştığı» söyleniyordu.

Manifesto'da ulusçuluğun, kendi üzerine düşen ilerici görevleri tamamladığı ve devrini doldurmak üzere olduğu savunuluyordu. Burjuvaziye verilen görev modern birleşmiş ekonomileri, ulusal pazarları, ve ulus devletlerini kurmak; yerli gümrük sınırlarını, lehçeleri, yerel hukuk kurallarını, yerel yöneticileri ve egemenleri kaldırmak ve ulusçuluğu tamamlamaktı. Fakat aynı burjuvazi, bir dünya pazarı kurarak, dünya çapında bir üretim değiş tokuşu başlatarak, ve bir dünya edebiyatı yaratarak maddi yanından geri kalmayan moral yanlarıyla da başlattığı ulus devletlerin temellerini yıkmaya (undermined) başlamakla tavsif olunuyordu. Her ulus içindeki proleterya kitlesinin «uluslaşma» çabaları, sonunda, hiç değilse uygarlaşmış ülkelerde ortaklaşa bir hareketin yürütülmesini gerektirecekti. Bu yüzden işçi sınıfının ihtilâli, «ulusal ayrımları ve çatıştıkları (antagonism)», burjuva devrimlerinin elde ettiğinden de büyük bir başarı ile silecekti. Zira, bir ulus içinde bir sınıfın, diğer sınıfları istismarını önleyecek olan proleter devrimleri, bir ulusun bir diğer ulus tarafından istismarına da son verecekti.

Aslında, ulusçuluk, demokrasi ve sosyalizm, modern endüstrileşme dönemi içinde kendiliklerinden ortaya çıkmış «üçleşmiş» kardeş ideolojilerdi. Ne var ki, bu kardeşlerden ilk ikisi birbirine karşı; aynı toplumsal kalıtım (heritage) yüzünden düşmandılar: ulusal özgürlük veya ulusal varlığın devamı için, baskı altında kalmış bir ulusun çeşitli toplumsal sınıfları arasında düşmanlık değil, belli bir yakınlaşma ve birlik olması gerekirken; sosyalist sınıf mücadelesi, ülke içindeki sınıflar arası çatışkıyı, ülke ile ülke dışı kuvvetler arasındaki çatışkıdan çok daha önemli bulmayı gerektirir. İleri (complex) bir toplumda bir çok sadakâtsizlik çeşitleri görülmek-

(*) Tevrat'daki «neşideler neşidesi» (Ç. N.)

te, bu yüzden de ortaya şu soru çıkmaktadır: hangi çeşit sadakât esas alınmalıdır-ulusa sadakât mi, toplumsal sınıfa sadakât mı?

Ulusçu fikirler ve ulusçu kurumlar, ekonomik amaçları bakımından-ki Marx bu noktayı vurgulama eğilimindeydi-ulusal çapta bir emeksel işbölümü, ulusal çapta bir pazar ve geniş bölgelerde hayatiyetini koruyabilen (viable) bir ulusal dil yaratarak; tek biçim bir hukuk sistemi, ulusal devlet, bağımsız ulusal ekonomi, siyasal ve kültürel birimler kurarak ortaçağ bölümcülüğünü (particularism) ortadan kaldırmayı amaçlamış bir hareket olarak ortaya çıkmışlardı. Tam anlamıyla teorik olarak, «tek halk, tek dil, tek devlet» diye tanımlanabilecek bu ulusal devlette, bundan böyle «ulusal» vasfını kazandırmış olan hâkimiyetin sahibi de hükümdar değil, hükmedilen halkın kendisi sayılmıştı. İlk büyük devletlerde bu şekilde yaratılmış olan ulusçuluk duygusu çok geçmeden bütün enerjisini yitirmişti. Büyük bir ulusun çocuğu olarak dünyaya gelenler için kendi ana dillerini kullanmak, kendi memurlarını ve diğer görevlilerini seçmek, kendi yaşam alışkanlıklarını sürdürmek nefes aldıkları hava kadar doğal bir hakken, aynı insanlar, Katalonyalılar, Litvanyalılar veya Polonyalılar için de bu hakların ne denli önemli ve aziz olduklarını hiçbir zaman anlayamamışlardı. Bu yüzden de, en kuvvetli olduğu nedenler açısından bakılınca ulusçuluk eski efsanesini yemiş bitirmiş oluyordu. Ulusçuluk efsanesinin hâlâ yaşayabildiği alanlar ise şovenist, ve emperyalist ulusçuluk alanlarıydı, ve bu alanlar gerçek ulusçuluk yöneltisini saptırarak geldiği alanlardı. Bu sonul gelişmelere kızan liberaller ve ilericiler (progressives) emperyalizme ve şovenizme saptırılmış ulusçuluğa karşı mücadele edeceğiz derken, henüz bağımsızlık kazanamamış olan halklara ulusal bağımsızlık tanınmasını reddeden soyut bir «enternasyonalizm»e varmışlardı. Bu soyut «enternasyonalizm»e göre daha bağımsız bir ulus olmayı bile tadamamış olan halklar ulusçuluğu ağulu yemişler karşısında baştan çıkma durumunda kalmaksızın bu kötü safhayı aşacaklardı. Bu esnada ise, en aşırı ulusçuluk biçimi olan muzafferler ulusçuluğu, en küçük bir ulusçu bilinçlenme içine giren uluslar karşısında baskıcı ve tutucu bir ulusçuluk haline dönüveriyor; bağımsızlık istek ve hakları hâlâ inkâr edilen uluslar ise ulusçuluğun özünde en temel demokratik talep olan bağımsızlık ve egemenlik talebinin yankısını görüyorlar; bağımsızlık ile ulusçuluk bu uluslar için aynı öz içinde yaşayabilmekte devam ediyordu. **Komünist Manifestosu** ise bütün bu incelikleri basitleştirmiş, tek bir sayfada ulusçuluğun devrini doldurduğunu

belirtmiş, ve sonraki sayfada, bir örnek olarak, Polonyalıların ulusal bağımsızlığını kayıtsız ve şartsız desteklemişti.

Genç devrimciler, Marx ve Engels önce iki Alman Demokratı olarak devrimci mücadele sayesinde birleşmiş bir Almanya ulusu yaratmayı düşünmüşlerdi. Daha sonra ise düşünceleri, uzun zamanlara seslenen toplumsal peygamberler olarak, ulusçuluğun ilk ilerici hedefine vardıktan sonra kendi gücünü tüketmiş olacağı, ve ikinci aşamada ulusçuluğun enternasyonalizm veya bir başka deyimle ulusçuluk - üstü ulusçuluk (supra-nationalism) tarafından özümseneceği şekline girmişti. Fakat Marx ve Engels'e göre yapılması gereken ilk iş, Hohenzollern ve Habsburg hanedânları ile diğer irili-ufaklı birçok küçük hükümdârı ortadan kaldıracak bir devrim aracılığı ile egemen bir Alman halkı adına, birleşmiş bir Almanya yaratmaktı. Bu birleşmiş Almanya bütün Almanları birleştirecek şekilde Avusturyanın bir kısmını da kapsayan, birleşmiş bir Alman cumhuriyeti olacaktı. Kaldı ki, Marx-Engels'in bu ulusçu görüşlerinde, diğer ulusçuluk görüşlerinden noksan yanlar vardı, ve bunun nedeni de Alman halkının kültürel birliğe ve kültürel egemenliğe sahip olması, ihtiyaç duyduğu şeyin sadece politiko-ekonomik üstyapı veya «temel»den ibaret bulunmasıydı.

Gerek Prusya'daki, gerekse Avusturya'daki genç sosyal demokratlar Polonya'nın büyük kısımlarının bu iki ülkeye katılmış olduğunu görüyorlardı. Avusturyalı Habsburg Hanedânı, ortaçağ hanedânlarının en eskisiydi, ve İtalyan yarımadasındaki Lombardiya ve Venedik'te (İtalya birleşince **«İtalia İrredenta»** diye tanınacak olan Venezia Giulia ve Tyrol'u kapsayan yerler) yaşayan İtalyanlar; Macarlar, ve hepsinden önemlisi çok çeşitli Slav grupları üzerinde egemendi. Tunalı İmparatorluğunda, gerçekte, yönetici Almanlar azınlıktaydı. Bütün Almanlar, Macarlar, ve İrredenta İtalyanlarının toplamı Slavlardan daha azdı. Birinci Dünya Savaşından sonra, Slavlar, Çekoslovakyayı, Yugoslavyayı, bir bölüm Polonyayı, ve II. Dünya Savaşından sonra da Ukrayna'nın Karpatya ve Galiçya uzantılarını meydana getireceklerdi. Lenin'in günlerinde, Avusturya Almanları, ulusun yönetici sınıfları arasına Macaristanın (Hungary) Magyarlarını ve Galiçyanın Avusturyalı Polonyalılarını da kabul etmişlerdi. Bunların durumu mücadele ve teslim arası bir durumdu ve çok geçmeden Moravya ile Bohemya Slavlarına da (Çekoslovakya) aynı hakları tanımak zorunda kalacaklardı. Bu olaylar yüzünden Avusturya-Macaristan İmparatorluğu içindeki çeşitli uluslararası gerginlikler, farklı farklı bağımsızlıkelde etmişlikler durmadan Avusturya Sosyal Demokratlarını parça-

layıp ufalamakla tehdit etmekte ve uluslar sorununu en önemli ve temel sorun yapmaktaydı. Üçlü kompleks; ulusçuluk, demokrasi, sosyalizm arasındaki inceliği, güçlükleri ve çatışmaları anlamak, incelemek isteyen birisi için, bütün dünyada, gidilebilecek en güzel yer, en iyi laboratuar herhalde Vladimir İlyiç'in 1912'de, 914 fırtınasını haber veren savaş bulutları altında geldiği buralardan başka bir yer olamazdı. Rusya'da, hiç değilse Büyük Rusyalılar çoğunluğa yakın bir kalabalık teşkil edebiliyorlardı, ve Ukraynalılar, Polonyalılar, ve Baltıklılar dışında kalan halkların çoğu o kadar geri ve yoksullardı ki, 1905 ve 1917'deki şiddetli depremler olup ta, yakalarından paçalarından silkeleyene kadarki yüzyıllar boyunca ortaçağ uykularından pek nadiren uyanır olmuşlardı.

Marx ve Engels, Alman ve demokrat yanlarıyla, İtalyanların, Macarların ve Rusya, Avusturya, ve Almanya arasında parçalanmış Polonyalıların birleşip ayrı ayrı bağımsız devletler kurmalarını çok açık şekilde savunmaya hazırdılar. Ama Çeklere, Slovaklara, Slovenlere, Croation halkına [Kuzeybatı Yugoslavya'da, başkenti Zagrep olan eski bir krallık halkı (Ç. N.)], Sırplara, Arnavutlara, Ruthenyanlara (Ukranyalılar) gelince Marx ve Engels bunların bağımsızlık ve egemenlik için yetenekli olmadığını ve hiçbir zaman da olamayacağını söylüyorlardı doğmatik bir şekilde. Bu Slav halkları, Marx-Engels ikilisince, birleşemeyecek kadar ayrımlılaşmışlar, bağımsız yaşayamayacak kadar zayıf kalmışlardı. Ayrıca, ulusal egemenlik isteyemeyecek kadar kültürce geri haldeydiler, ve demokratların hoşgörü ile karşılayamayacakları kadar da siyaseten gerici ve muhafazakârdılar. Ulusçu hareketleri ise, sadece hayalci aydınlarının savunduğu kuvvetsiz fantazyalardı. Bunlara bağımsızlık tanınırsa, hepsi de, yayılmakta olan Rus devletinin kuklaları veya «lokma»ları olacaktı. Rusya, Batı Avrupadaki bütün demokratik hareketleri tehdit eden bir devlet olduğu için, yayılmasına müsaade edilmemesi gereken bir devlet oluyordu.

Marx ve Engels'in bu hükümlere varmalarının nedeni, kısmen, vaktinden evvel meydana çıkmış olan 1848 ihtilâlleri sırasında Avusturya Slavları ile Rusya'da olup bitenlerden aldıkları ders, kısmen de ulusçuluğun yüklendiği ilerici tarihsel görevlerin çoğunu tamamladığına inanmış olmalarıydı.

İtalya ve Almanya birliklerini gerçekleştirince, Polonya yeniden kurulunca, Macaristan bağımsızlık kazanınca, Marx ve Engels'e göre, «tarihsel» ulus-devletlerin bozulmaz ve daimi sınırlarının

tespiti işi de geniş ölçüde tamamlanmış olacaktı. Öteki Slav grupları ise **geschichtslose** («tarihsiz») halklardı ve çok daha ileri, çok daha uygar komşuları tarafından özümlenmeye mahkumlardı. Bu ileri uygar uluslar ise Almanlar, Macarlar ve Polonyalılardı. Marx ve Engels'in görmezlikten geldikleri nokta, aynı endüstrileşme sürecinin, genel eğitimin yayılmasına, askeri yetiştirimin ve oy vermenin genelleşmesine yol açarak, daha geri ve daha daha geri ulusların halklarını da sarsacağı ve bu halkları da siyaset sahnesinin oyuncuları olmaya zorlayacağı gerçeğiydi. Bu süreç sayesinde, henüz zayıf durumda olan bu ülkelerdeki ulusçu aydın hareketleri kitlelerin desteğini elde ederek, bir zamanlar Batının ulusçu fikirlerini yayan ve yaşatan, ulusçuluk hareketlerini yaratan Avusturya, Rusya ve Balkanlar'da yeni yeni ulusçuluk hareketleri başlayacaktı. Bir yüzyıldan beri Polonyalıların içindeki ulusçuluk ateşini gizli gizli yaşatanlar ise Avusturyaya karşı Rusya ise, Rusyaya karşı Avusturya'ydı.

Marx ve Engels'in Rusya'ya ve Avusturya ile Balkanlardaki Slav halklarına karşı düşmanlıkları, yukarda belirttiğim gibi, 1848 yılındaki olaylardan aldıkları dersten geliyordu. Bu hükümlerini, hayatları boyunca daha tutarlı kılmaya, gerektiğinde düzeltmeye çalıştılarsa da, bütünüyle yeniden gözden geçirmeye hiçbir zaman yanaşmadılar. O unutulmaz 1848 yılında Paris ayaklanmış, Berlin ayaklanmış, Viyana ayaklanmış, Budapeşte ayaklanmış, Varşova bile canını dişine takarak ayaklanmış, İtalyan şehirleri silâha sarılmışlardı. Fakat Rus askeri birlikleri, ve hâlâ Habsburglara sadık kalmaktan vazgeçmeyen geri ve yetişmemiş kafalı Avusturya Slavlarından kurulan askeri birlikler sayesinde Habsburg ve Hohenzollernler payitahtlarını ve tahtlarını ellerinde tutabilmişlerdi. O andan itibaren Marx ve Engels anlamışlardı ki, Rusyanın kuvveti kırılmadıkça veya adamakıllı ezilmedikçe Batı Avrupa'da yapılan hiçbir ihtilâl başarı kazanamayacak, ve Tunalı monarşisindeki Slav halklar-Polonyalılar hariç-her zaman için gericiliğin bir maşası olmakta devam edeceklerdi.

1789 Büyük Fransız Devriminin devrimci savaşları üzerindeki düşüncelerden yola çıkan Marx ve Engels, bu kere Rusya'ya karşı savaş fikrini savunmaya başlamışlardı.

> Devrimci Almanya'ya yaraşan savaş-diye yazıyordu Marx, **Neue Rheinische**'de—Rusya'ya karşı açılacak bir savaştır. Böyle bir savaş ile [Almanya] mazisindeki günâhlarını silecek, yiğitleşecek, kendi otokratlarını yenebilecek, ve uzun geçmişindeki esaret zincirlerini koparan bir halk olarak, kendi oğullarını kurban da etse, uygarlık

propagandası yaparak kendisi dışında kalanları özgürleştirirken kendisini de özgürleştirmiş olacaktır... (8 Temmuz 1848)

Almanya ve Avrupadaki durum çok geçmeden değişmiş ise de, Marx ve Engels hayatlarının geri kalan yıllarında, 1848'den sonra çıkacakları hayatları boyunca sürgün yıllarında hep bu görüşü-savunmuşlardır. Yıllar yılı, Rusya ile savaşa girişmek yolunda Almanya'da yazıp-çizdiler; Avusturya'da, Fransa'da, ve hattâ İngiltere'de (!) bunu savundular. Kırım Savaşına başlayan Devletler Topluluğunu bile destekledi̇ler, tek eleştirileri yeterince ve tam güçlerince gayret göstermemeleri oldu. Balkanlardaki ve Tuna'daki küçük Slav halklarının bağımsızlık hareketlerine karşılık, Rusya'nın yayılmasına karşı bir engel olabilecekleri için, Osmanlıları ve Avusturya-Macaristan İmparatorluğunu defalarca destekleyen yazılar yazdılar. Slav halklarının ve Moldavyalıların bağımsızlık kazandıktan sonra Rusya'nın uyduları veya şikârları olacağından korkuyorlardı. (Bugün kendisine «marksist» diyen Rusya'nın Marx ve Engels tarafından ileri sürülen bu görüşü haklı kılmaya çalıştığı görülmektedir.)

Marx'ın, ulusçuluğu geniş bölge pazarına ve geniş bölge işgücü bölümünün ekonomik temellerine dayanan bir fikirler ve kurumlar üstyapısı olarak gören düşünce sistemi içinde ilginç yanı Polonya'nın bağımsızlığını açıkca ve kesiksiz olarak desteklemiş olmasıdır. Bu noktadan ekonomik düşünce tamamen bir kenara bırakılmaktaydı! Polonyalılara gelince, Polonyalıların diğer üç ulusla olan ekonomik bütünleşmesi (kısmen Alman ekonomisi, kısmen Rus ekonomisi, kısmen Avusturya ekonomisi) hiç te, ideolojinin belirliyeni olmuyor; ekonomik faktör nihaî veya başat öğe olmaktan çıkıyordu. Böylece, bu noktada Marx, ulusçuluğu ekonomik temellere rağmen varlığını sürdürebilen kuvvetli ve sürükleyici bir fikir olarak kabulleniyor; Polonyanın bağımsızlık kazanması Rusya, Avusturya, ve Almanyanın pazarlarından bir kısmını götürecek olduğu hâlde, Marx bu özgürlüğün ve bağımsızlığın desteklenmesi gerektiğini savunuyordu. 1833'te, 1846-48'de, 1863'te Polonya bağımsızlık hareketi ölüp ölüp canlanmıştı. Ve Polonya'nın parçalanmasından yüzyıldan fazla bir zaman sonra, 1905 yılında, Krupskaya'nın yazdığı gibi ulusçuluk bir kere daha uyanmış; 1912'de onlar Cracow'a göçerlerken için için tutuşmaya hazırlanan bir alev hâlini almıştı. Polonyanın ulusal ruhunun sarsılmazlığını hatırlatmak için, şu anda okuyucuya birşey söylemeye gerek yok.

Polonyanın bu tutkusunun mevcut ekonomik temellere rağmen tanınmış olması ulusçuluğun, kendi çıkışından önce bazı

ekonomik ön gerekirlikleri şart koşsa bile, sadece ekonomik bir olay olmadığını göstermektedir. Ulusçuluk, daha çok, hareket eden bir fikir, bir bilinç olayı: ortak kültüre ve ortak bir tarihsel kadere sahip olmaya dayanan bir duygudur. Bu konudaki en ilginç deneme 20. yüzyılın yarılarında ortaya çıkan Yahudilik örneğinde görülecekti. 19. yüzyılın bütün ilerici düşünürleri [küçük ulusların, bağımsız ulus-devlet olmuş uluslarca] özümsenmelerinden yanaydı, ve Marx'ın kendisinden Lenin ve Kautsky'ye kadar bütün Marksist yazarlar Yahudilerin bir millet sayılamayacaklarını savunmakla kalmıyorlar; ortak ülkeye, ortak ekonomiye ve hattâ ortak bir dil ve kültüre bile sahip olmamaları yüzünden hiçbir zaman bir ulus olamayacaklarını ileri sürüyorlardı. Oysa, yüzyılımızın ilk yarısında Avrupa'da başlarına gelen korkunç olaylar milyonlarca Yahudide müthiş bir ulusal bilinç yaratmış bulunuyor. Gene de belirtelim ki, «Fikir, bir kere kitlelere mal oldu mu, bizatihi kendisi maddî bir kuvvet hâline dönüşür,» diyen de genç Hegelci «materyalist» Marx'tan başkası değildi.

Gerçekte, Polonya'daki halk kitlelerine derinden mal olmuş bulunan (ulusçuluk) fikri ile Marx'ın devamlı ilgilenişinin nedeni, Polonyalıların bir bölümünün köleleştirilmesine yardım ettiği sürece Almanya'nın kendisinin de demokratik ve içsel yönden özgürleşmiş bir ülke olamayacağına inanmasıydı:

> Polonyalılar üzerinde baskımızı sürdürdükçe—diye yazıyordu **Neue Rheinische Zeitung** gazetesinde—ve Polonyanın bir bölümünü Almanya'ya bağlı tuttukça biz kendimiz de Rusya'ya ve Rusya'nın siyasetine bağlanacak ve vatanımızdaki patriyarkal feodal mutlakiyetçilikten köklü bir şekilde kendimi kurtaramayacağız...
>
> Demokratik bir Almanyanın tesisi için ilk şart, demokratik bir Almanya yaratmaktır... Ve bu, sadece kâğıt üzerinde bağımsız bir Polonya yaratma meselesi değil, gerçekten varlığını koruyabilecek sağlam (lasting) bir Polonya yaratma meselesidir. Polonyanın, en azından 1772 yılında sahip olduğu toprakları yeniden kazanması gerekir.

1772 sınırlarına yapılan bu referans bir kere daha gösteriyordu ki, Marx'ın Avusturya Galiçyası'nda yaşayan Ukraynalıların, diğer bütün Ukraynalılar Rusya'nın egemenliği altında yaşıyor diye, Rusya'ya katılmaları yolundaki fikirlerle veya Ukrayna ulusçu hareketinin günün birinde hem Avusturya'dan (veya Polonya'dan) hem Rusya'dan ayrı, bağımsız bir Ukrayna isteyebileceğini söyleyenlerle hiçbir yakınlığı olmamıştır.

Marx ve Engels'in Avrupa sorunu hakkındaki görüşlerinin değişmesi için, küçük ve eksik de olsa, üç ayrı olayın gerçekleşmesi

gerekti. Birincisi, Rusya'daki devrimci hareketin canlanması (Narodnaya Volya); ikincisi, Bismarck ve Hohenzollernler tarafından Almanya'nın yukardan ve Avusturya olmaksızın birleştirilmesi; üçüncüsü, Fransa-Prusya savaşı ve ardından gelen Paris Komünü-nün yıkılışı ile Alsace-Lorraine'nin Almanya tarafından iltihakıydı. 1891'de, Marx'ın ölümünden sonra Engels, Alsace-Lorraine'nin ilhak edilmesi yüzünden Almanya ve Avusturya'ya karşı açılacak bir savaşın cumhuriyetçi Fransayı monarşist Rusyanın kucağına iteceğini önceden kestirebilmiştir. Engels'e göre olayların gelişme çizgisi, «onyıl veya o kadar bir süre içinde» Almanya'yı kontrolü altına alacak olan Alman sosyalizmi ve, çıkacak olan bu savaş arasında bir yarışın başlayacağını gösteriyordu. onun gelecek hakkındaki sözleri, gelecek hakkında yaptığı önkestiri ile, daha önce gördüğümüz Marxist görüşün tortularının bir karışımıydı. O günlerde Alman sosyalizmi gelişiyordu, ve Engels kısa sürede çoğunluğu elde edeceğini sanıyordu. O yüzden, zora başvurmak Alman sosyalizmi için yararlı bir yol olamazdı. Ama, Alman yönetici sınıfı bu çoğunluğa karşı direnirse, o gün bile her beş Alman askerinden bir tanesinin sosyalist olmasına yol açmış bulunan genel askerlik eğitimi sayesinde Sosyal Demokrasinin zaferi güvence altına alınmış olacaktı. Bununla beraber savaşa, önce, bir tarafta «Fransa ve Rusya: diğer tarafta Almanya, Avusturya, belki İtalya ve diğerleri» girerse, ve daha sonra da:

> Rusya kazanacak olursa, ve Rusya'nın Almanya'ya karşı zafer kazanması Alman sosyalizminin bastırılması anlamına gelirse, Alman sosyalistlerinin görevleri ne olacaktı... Avrupa devrimi yararına kazanmak için her duruma katlanmaya, iç veya dış düşmanlara karşı yenik düşmemeye mecburdurlar. Bunun için ise, mütefikleri kim olursa olsun Rusya'ya karşı canlarını dişlerine takarak savaşmaktan başka yapabilecekleri birşey yoktu. Fransız Cumhuriyeti, Majeste Çar ve Rusyalar Otokratının hizmetine girerse—Alman sosyalistleri [Fransa'yla] çok ciddi savaşacaktı. Alman kayzerizmine karşı Fransız Cumhuriyeti burjuva devrimini temsil edebilir. Fakat Constans, Rouvier, ve hatta bir Clemenceau Fransa'sına, veya Rus Çarı'nın hizmetindeki bir Fransa'ya karşı, Alman sosyalizminin temsil ettiği kayıtsız şartsız bir proleterci devrimdi.
>
> Fransa ve Rusya'nın Almanya'ya girmelerine yol açacak bir savaş Almanya için bir ölüm kalım savaşı olacak, böyle bir mücadelede varlığını koruyabilmek için en devrimci tedbirleri almak zorunda kalacaktı. Eğer zorlanmayacak olursa, şimdiki rejim hiç kuşku yok ki devrimi rahat bırakmayacaktı. Fakat, bunu sağlayacak, veya [şimdiki] yönetici sınıfının yerine geçecek kuvvetli bir partimiz vardı: Sosyal Demokrat Parti. Ve Fransa'nın 1793'te bize göstermiş olduğu olağanüstü örneği de henüz unutmuş değiiz... (deniliyordu).

> Kısacası, barış, önümüzdeki onyıl veya on yıla yakın bir süre içinde Alman Sosyal Demokrat Partisinin zaferini kaçınılmaz kılmak (taydı). Savaş ise, ya birkaç yıl içinde bu zaferi getirecek, ya da en az onbeş veya yirmi yıl için bunu tamamen ortadan kaldıracak (tı..)
>
> Hangi ulustan olursa olsun, hiçbir sosyalist ne bugünkü Alman rejiminin muzaffer olmasını isterdi, ne de Fransız burjuva cumhuriyetinin. Hele, Avrupanın bütünüyle köleleşmesi sonucuyla eş olan Çarlık Rusyası'nın muzaffer olmasını ise hiç. Görülüyor ki bütün ülkelerin sosyalistleri barıştan yanaydı. Ama savaş, yukarki özleriyle birlikte gelirse, o zaman hiç kuşku duyulmaması gereken tek bir sonuç vardı ortada: tepeden tırnağa silâhlandırılmış onbeş, yirmi milyon insanın birbirlerini boğazlayacakları, Avrupa'yı bir harabeye döndürecekleri bu savaş ya sosyalizm için beklemesiz bir zafer getirecek ya da kurulu toplum düzenlerinin eski olan nesi varsa, en alttan, en üste kadar herşeyi öylesine yıkacak ve eskinin kapitalist toplumları hiç başlarına gelmedik derecede acı içinde kalacaklardı ki, bu ikinci yolla, sosyalist devrim on veya onbeş yıllık bir zamanı yitirip, gecikse bile, zaferi muhakkak kazanacak ve çok da esaslı, çok daha etken temellere dayanma imkânı bulmuş olacaktı...

Marx ve Engels artık ölmüşlerdi (sırasıyla. 1883 ve 1895'te). Alman Sosyal Demokrasisi, askere alınan her üç Alman'ın bir tanesinin sosyalist seçmen olmasına yol açacak kadar gelişmişti daha sonraları. Rusya'da bir Sosyal Demokrat Parti (veya iki parti, veya ikiden bile fazla particikler) kurulmuş; 1905 yılında ise, 1848 Avrupa'sındakinden çok daha şümullu bir devrimci hareket doğmuştu. Ulusçuluk ise, ortadan kaybolmak şöyle dursun, 19. yüzyıldakinden daha fazla, milyonlarca insanı saran bir hareket hâline gelmişti. Balkanlar'da ise «Küçük Savaş» çıkmış, ve Engels'in kestirdiği, ama tamı tamına tanımlayamadığı bir büyük savaşın işaretlerini vermişti (Engels, Amerika ile İngiltere'yi işin içine katmamıştı). Rusya içindeki çeşitli ulus toplulukları arasında yükselen yeni ulusçuluk karşısında takınılacak tutumu tespit ederek, bunun için gerekli anahtar düşünceleri Marx ve Engels'in konuyla ilgili birçok sözlerini tahlil ederek kim çıkaracak, Engels'in önceden kestirdiği savaşa hem benzeyen, hem de benzemeyen bir yeni savaş karşısında nasıl bir tutum takınılması gerekeceğini kim tespit edecekti?

Enternasyonal partilerine göre, savaş, ne bahasına olursa olsun önlenmesi gereken birşeydi. Olağan kongrelerde, olağanüstü kongrelerde bütün bu partiler barışı korumak için tartışmalar, görüşmeler, önermelerde bulunuyorlar, kendilerini tamamen bu işe vermiş görünüyorlardı. Lenin ve Martov tarafından desteklenen Rosa Luxemburg bu sorun karşısında daha kesin ve daha keskin bir

tutum takınılması için Enternasyonal içinde bir «Sol Kanat» kurmuş bulunuyordu. Lenin'in göçüp yerleştiği Avusturya Polonyası dahil, Polonya'nın her yerinde Luxemburg ile taraftarları enternasyonalci anlayışları yüzünden, Polonya Ulusçuluğuna karşıt olduklarını söylüyorlardı. Şimdi, çok uluslu bir imparatorlukta yaşayan, ve gene çok-uluslu bir başka imparatorlukta devrimci rüyâlar gören Lenin ulusçuluk sorunu üzerinde düşünmek için uygun bir zaman içinde bulunduklarını düşünüyordu.

Bu konuda da üstadlarına «danışma» ihtiyacındaydı. Ama anlayış bakımından onlara sadık kalsa bile, onların gününden beri geçen zamanın gerektirdiği konularda, veya onların yanlış hükümler verdikleri konularda çok daha doğru yorumlar yapmak zorundaydı. Kendi gününde Balkanlar'daki heyecanı, Avusturya'daki heyecanı, Rusya içindeki uç toprakların durumunu hesaba katması gereken Lenin, ayrıca asıl önemli sorunlar olan Polonya Sosyalist Partisinin ulusçuluğu ile Polonya Sosyal Demokrat Partisindeki anti—ulusçuluk üzerinde düşünmek zorundaydı. Güneydoğu Balkanlar'daki fırtına merkezinden yükselen, ve bütün gökyüzünü sarmağa başlayan savaş bulutları da, ayrıca hesaba katılması gereken bir sorundu.

Krupskaya'nın yazdığına göre «dünya olayları hakkında **Pravda'ya** ilgi çekici meteryal bulmakla Zinoviev'i görevlendiren» Lenin, baskı altında tutulan azınlıklardan birinin çocuğu olan Gürcü Djugashvili'yi de uluslar sorunu üzerinde konferasnlar vermek için Avrupa'daki Rus mültecileri kolonilerin her birini defalarca dolaştırıyordu. Bu gezilerden yararlanarak, konu hakkında çeşitli görüşler toplamaya çalışıyordu. Heyecan yaratmada usta olan Maxim Gorki'ye yazdığı bir mektupta, kendisinin, ve arkadaşlarının bu sorunu tamamen aydınlatmak için çalıştıklarını belirterek Gorki'ye teminat veriyordu

> Ulusçuluğa gelince, bu soruna çok daha ciddi bir dikkat atfetmek gerektiği noktasında sizinle tamamen hemfikirim. Yanımızda olağanüstü bir Gürcü var, **Prosveshchenie** için uzun bir makale yazıyor ve makalesi için de Avusturya'dan ve diğer yerlerden birçok materyel toplamış bulunuyor. Bu konu üzerinde çalışıyoruz. Fakat bizim bulduğumuz çözüme «kitabî ve bürokrat yâveleri» diyebilirsin kendin. Oysa hiç de aslı boş bir yâve değil bu. Kafkaslarda, biz Sosyal Demokratların arasında, Gürcüstanlılar + Ermeniler + Tatarlar + Ruslar **on yıldan fazla bir süredir** tek bir Sosyal Demokrat örgüt içinde **birlikte** çalıştık. Bu gösteriyor ki, söylediğimiz bir yâve değil, ulus sorunu için verilmiş proleterci bir çözüm yolu örneğidir. Tek çözümdür. Riga'da da böyle oldu: Ruslar + Letonyalılar + Litvanyalılar; sadece

ayrılıkçılar bizden kopup ayrıldılar: Bund taraftarları. Vilna'da da böyle oldu... Hayır, **Avusturya'da görülen kötü şeyler bizim içimizde olmayacaktır.** Buna müsaade etmeyeceğiz. Kaldı ki, kardeşlerimiz, Büyük Rusya'lılar, sayıca daha büyük. İşçilerimizin arasında «Avusturya anlayışı»nın meydana gelmesine izin vermeyiz... [Gorki'ye mektup, 1913 Şubat ayının ikinci yarısında yazılmıştır.]

Polonya Sosyalist Partisinin Avusturya'dan yana olduğu ve Avusturya yanında savaşacağı kuşkusuz. Avusturya ile Rusya arasında bir savaş bütün Doğu Avrupa'da bir devrim için çok yararlı olur. Ama [Çar] Nikolasha bize böyle bir zevk lütfedeceğe benzemiyor...

BÖLÜM XXXIII

MİLLİ MESELE

«Milliyet... hayat süreci, yemek yemek, nefes almak gibi... bizzat bu hakkın kendisi insandan esirgenmedikçe pek ilgilenmediğiniz bir haktır Polonyalı, İtalyan, Macar, ve baskı altındaki bütün Slav halkların haklı olarak ve doğal olarak milliyet ilkesini savunmaları; ve biz Rusların da bu sorun üzerinde bu kadar az durmamız belki de bu yüzdendir.»

—Bakunin

«Kültürün belli bir derecesinde millî öfke ve nefretler kalmaz, ve kişi milletlerin üzerinde durup, komşu ulusların saadetini ve acısını kendi ulusunun acısı veya saadeti sayar.»

— Goethe

Stalin'in **Komünist Partisi Tarih**'inde imsasız olarak yazılan bir sunum yazısında, Stalin, kendi ismini Lenin'in bile önüne çıkarmakta, ve «Lenin ve Stalin'in milliyet politikası» diyerek hocasının payına düşen itibarı da kabul etmektedir. **Tarih**'inde şöyle deniliyor

Milli mesele üzerinde, önce Yoldaş Stalin'in makalesi **Marksizm ve Millî Mesele**'de; ve Lenin'in makaleleri, **Milletlerin Self Determinasyon Hakları** ve **Milli Mesele Üzerine Kritik Notlar**'da görüldüğü gibi, Marksist bir programa sahip olanlar sadece Bolşevikler olmuştur.

Stalin'in sistematik olan bu tek makalesinin Lenin'in dolaysız gözetimi altında yazılmış olduğuna dair burada hiçbir imâda bulunulmamaktadır. Keza, bu makalenin, Stalin'in diğer makaleleriyle (daha önce yazılanlar veya daha sonra yazılanlar) karşılaştırılınca çok parlak görüldüğüne; ama Lenin'in I. Dünya Savaşı öncesinde ve sonrasında bu sorun üzerinde yazdığı derin, çok yanlı tezlere sahip yazılar, karar metinleri, mektup, Polemik veya

program makaleleri ile karşılaştırılınca hiç de değişik bir görünüm kazanmadığına dair de bir imâda bulunulmamaktadır.

Az önce işaret ettiğimiz gibi, Lenin'in bütün hayatı boyunca yazdığı yazılarda bir Bolşevik Yoldaşın milliyetine dair bir ifadeye, Gorki'ye yazdığı mektupta rastlanmaktadır «olağanüstü bir Gürcü, Avusturya'dan ve diğer yerlerden her türlü materyeli topluyor... ve **Prosveshchenie** için bir büyük makale yazıyor.» Yazarın milliyetini belirtmesi kör bir tesadüf değildi, zira o günlerde, göreceğimiz gibi, bu meselede kendi görüşlerini geliştirecek birisine, ama özellikle bir Transkafkasya'lıya ihtiyacı vardı.

Lenin 1912'de Avusturya Polonyasına göçene kadar uluşçuluk sorunu üzerindeki polemikleri daha çok Yahudi Birliği ile olmuştu. Yahudilerin dağınıklığına ve belli bir ülkeye sahip olmamalarına rağmen Yahudi Birliğinin taraftarları Yahudilerin bir milliyet olduklarını savunuyor ve Rusya'nın neresinde olursa olsun bütün Yahudiler adına konuşmakta ısrar ediyordu. Dağınık ve yaygın Yahudiler için bağımsız bir devlet teşkil etmek için bir «ayrılma hakkı»na varan rüyâlar peşinde koşmuyorlardı. «Toprak üzerine ayrım» yerine, «ayrılma hakkı»yerine, **self-determination** anlayışlarını «kültürel bağımsızlık», veya «ulusal—kültürel bağımsızlık» gibi ılımlı isteklerle sınırlandırmışlardı. Yani, Yahudi toplulukları (communities) kendi okullarını, tiyatrolarını, basın organlarını, dini hayatlarını kontrol edebilecekler, ve devletin müdahalesi olmaksızın devletin çıkaracağı güçlüklerle uğraşmaksızın kendi okul idarecilerini ve topluluk idarelerini seçebilecekler, ve Rusya'nın neresinde olursa olsun kendisini Yahudi sayan herkesin «milli-kültürel» haklarını savunabilecekler, onlar adına konuşabileceklerdi. Lenin'e göre, bütün bunlardan da fenası, Parti içinde de aynı başına buyrukluğun olmasını, ve bundan diğer ulusal azınlıkların da yararlanmalarını istemeleriydi. Lenin, Ukraynalılara, Beyaz Rusyalılara, Polonyalılara vs., milliyet hakkı tanımaya razıydı. Zira bunların ayrı toprakları, ayrı dilleri vardı ve Rusyadan ayrılmak için kuvvetli bir istekleri olan bu milliyetler Çarlık Rusyasını güç durumda bırakacak ulusçu hareketler yaratmışlardı. Fakat Yahudiler, diyordu Lenin, bir milliyet değil, bir **kast**'tır. Yahudiler tek bir dil konuşmuyor, birçok dil konuşuyor; belli bir toprak parçası üzerinde yaşamıyor, Avrupanın çeşitli yerlerine dağılmış bulunuyorlardı. Üstelik ya «burjuva kafalı» oluyorlardı, ya da, eğer «burjuva kafalı» olmayanları çıkıyorsa, onlar da «enternasyonalist» oluyorlardı. Lenin'e göre, Yahudi sorununa bulunabilecek ilerici tek çözüm yolu Yahudi halkının

Rus halkı içine katılması; durumlarının iyileştirilmesi olabilirdi. Üstelik, Sosyal Demokrat Parti içinde ulusçuluk olacak iş değildi. «En iyi ve sınıf bilinci en yüksek» olan Yahudiler, milliyetlerin karışık olarak yer aldığı Sosyal Demokrat Partinin yerel örgütlerinde çalışmayı tercih ederek, Yahudi Birliğinin görüşlerini reddeden kimselerdi. Eğer Yahudi Birliği başına buyruk bırakılsaydı, bunun ardından bütün işçi hareketi içindeki millî bölüntülerin de tanınması ve Yahudilerin, Ukraynalıların, Gürcüstanlıların, Ermenistanlıların, Büyük Rusyalıların, Beyaz Rusyalıların vs. gibi milliyetlerin yer alacakları federe bir parti kurulması gerekecekti. Bu işin sonu ise, Partinin ve Parti merkez komitesinin merkezileştirilmesi yerine, federe bir cumhuriyet teşkili olacaktı.

Açıktır ki, Lenin bu konuda fazla tutarlı olabilmiş değildi. Rusların parti ile ilişkileri çok fazla zayıf olmadıkça, bu konuda Polonyalılarla hiç çatışmamış, Polonyalıların ayrı bir örgütü olmasına ses çıkarmamıştır. Bunun bir başka nedeni de Marx ve Engels'in Polonya'nın bağımsızlığından yana olmuş olmaları, ve Polonyalıların üç imparatorluğu bölmeleriydi Rusya, Almanya, Avusturya. Lenin, Bolşeviklerle sıkı bir federal (!) birlik içinde olmalarını istemekle beraber Litvanya ve Estonyalılarla da çalışmış değildi. Ayrıca, bütün Ukraynalı işçileri Ruslarla aynı parti içinde birleşmeye çağırmakla birlikte, Ukraynalıların da Rusya'dan ayrılmasını savunuyordu. Ukrayna milliyetçi sosyalist partisine ise karşıydı. Transkafkasya ise, Lenin için çok eskiden beri, milliyet sorunu için model bölgeydi. Burada Ermeni Taşnak Partisi ve Gürcüstan Federalist partisinin yanı sıra, Gürcüleri, Ermenileri, Tatarları, Rusları ve Transkafkasyalı diğer küçük azınlık uluslarını bir araya getiren Sosyal-Demokrat parti vardı. 1912'ye kadar gerek Gürcü Bolşevikleri, ve gerekse çok daha kuvvetli olan Gürcü Menşevikleri bu partinin «uluslararası», veya çok uluslu yapısını esas aldılar.

Fakat 1912'de, gördüğümüz gibi, Lenin'in milliyetler konusunda hassasiyetini arttıran, pek çok polemiklere girmesine ve bu konudaki bulanık fikirlerinin keskinleşmesine yol açan birçok şeyler oldu. Bunların en önemlisi Balkan Savaşı, ve bir dünya savaşının önünde artmaya başlayan ulusal duygulardı. Avusturya Polonyasındaki Cracow'a gittikten sonra ise, Polonya Sosyalist Partisi (Pilsudski) ile Polonya Sosyal Demokrat Partisi (Rosa Luxemburg'un partisi) arasında devam eden ulusçuluk tartışmaları da Lenin'i uyarmıştı. Luxemburg'un partisi o kadar enternasyonalciydi ki, bütün Polonya milliyetçilik hareketlerini ve bağımsızlık isteklerini reddedip, onları «ekonomik ve siyasal yönden gerici ve dev-

ri geçmiş» sayıyordu. Lenin ise, Cracow'a geldikten kısa zaman sonra, Luxemburg'un partisinin savunduğu bu görüşleri tek yanlı ve soyut bir enternasyonalcilik sayarak bunlara karşı polemiklere girişmek zorunda kaldı. Polonya'nın bağımsızlığı için Polonyalı sosyalistlerin mücadele etmesi tedbirsizlik sayılacak bir hareketti, ama Rus sosyalistlerinin böyle işlere girişmeleri demokrasi ve «self-determination» ilkelerini heder etmeleri demekti.

Avusturya'ya göçünce Avusturyalı Marksistlerin milliyet sorunu üzerindeki görüşlerinin kendi görüşlerinden farklı olduğunu görmekle de şaşkınlığa uğramıştı. Avusturyalıların karşı karşıya oldukları milliyetler Rusyaların karşı karşı olduklarından çok daha ileri ve gelişkin halklardı. Avusturya Almanları; kimi ulusçuluğun farkına varmış, kimisi de varmakta olan Macarlar; Polonyalılar; Çekler, ve diğer Slav kökenli ulusların teşkil ettikleri bir çoğunluk denizi içinde kalmış azınlıktılar. Avusturyanın en seçkin Marksistlerinden Renner ve Bauer gibileri bile, Lenin'in Rus Çarlığı'nın dağılımını öngören düşüncelerine benzeyen düşünceler savunmaktan uzaktılar. Tersine, Avusturya—Macaristan imparatorluğunun hızla demokratlaşmasını ve federasyonlaşmasını; imparatorluk içindeki bütün milliyetlere eşit idari ve kültürel haklar tanınmasını istiyor ve umuyorlardı. Kısacası, Lenin'in azınlık milliyetlere toprak bağımsızlığı ve birlikten çıkma hakkı tanımasına karşılık, Avusturyalı Marksistler ulusal kültürel bağımsızlık ve federalizm diyorlardı. Bu görüşleri ise Yahudi Birliğinin ve Rusya'daki diğer sosyalist ulusal partilerin federalist ve kültürel bağımsızlıkçı görüşlerini kuvvetlendiriyor; Lenin'in bu yüzden sert eleştirilere hazırlanmasına yol açıyordu. Sadece Gürcü sorunlarını bilen Djugashvili'yi «Avusturya'daki tüm materyeli toplamak» için Viyana'ya çağırması da bu yüzdendi.

Ama, bir Büyük Rusyalı, veya başka bir milliyetten birisini değil de Transkafkasyalı birisini bu konuda yazı yazmakla görevlendirmek istemesinin ana nedeni menşevizmin kalesi olan Gürcüstan Sosyal Demokrasisinde hafif, ama görülebilir bir fikir ayrımının ortaya çıkmasıydı. Milliyet sorunu üzerinde çıkacak büyük mücadelede, Menşevik güdümlü Transkafkasya cephesi için Lenin'in bir Gürcüye ihtiyacı vardı.

Bu görüş ayrılığı doğrudan doğruya hizip mücadelesinin sonucu ortaya çıkmıştı.

Okuyucunun hatırlayacağı gibi, 1912 yılı Prag Kongresi Lenin'in Sosyal Demokrat Partiyi ele geçirmesi ile başlamıştır.

Aynı yılın Ağustos ayında, bütün ihraç edilenler ve parti dışı bırakılanlar Lenin'e karşı birleşerek «Ağustos Blok'u»nu kurmuşlardı. Böyle bir birleşmeye girebilmek için de Parti birliği konusu dışındaki bütün görüş ayrılıklarını bir kenara bırakmışlardı. Yahudi Birliği (Bund) gibi bazı partileri dışarda tutmak için aldıkları bir kararla da Bund'un «milli—kültürel bağımsızlık isteği Partinin, ulusların **Self-determination** haklarını kabul eden görüşü ile bağdaşmamaktadır,» demiştir. (Diğer bir deyişle, milli—kültürel bağımsızlık da milli **self-determination** hakkının bir sonucuydu, ve milli-kültürel bağımsızlık veya birlikten çıkmayı isteyip istememek bile milliyetlerin bilecekleri bir iş sayılmalıydı.) Gürcüstan Sosyal Demokrasisi de Transkafkasya Konferansında bu yolda bir karar (resolution) alınca, Lenin, Menşevizmin en güçlü olduğu yerde savaşa başlamak için vaktin geldiğine hükmetti. 1913 başında Stalin'e Avusturyalı Marksistlerle, Rus Marksistlerin meselesindeki görüş ayrılıklarının ana hatlarını anlatıp, sonra da onun Cracow'dan Viyana'ya «bütün Avusturya Mataryallerini toplamaya» gönderen Lenin de bu yüzden harekete geçmiş oluyordu.

Stalin'in gittikçe yoğunlaşan sansür yönetimi altında, 1930'lu yılların ilklerinde **Lenin'in Hatıraları**'nın ikinci cildini yayınlayan Krupskaya, çok dikkatli ve çok ince bir uslüpla, milliyetler sorunu üzerinde Lenin'in çok yanlı görüşleri ile Stalin'in makalesi arasındaki ilişkilere dikkat çekmiştir. Kötülük yapmaya hazır veya iyilik yapmaya tereddütlü bir sansürü atlatacak, ama satırların altını okumasını bilen okuyuculara da anlatılması gerekeni anlatabilecek bir dille yazılan bu satırlarda şöyle denilmektedir:

> Şubat 1913 ortalarında—diye yazıyor 115-116, sayfalarında (İngilizce baskı)—Cracow'da merkez komite üyelerinin bir toplantısı oldu... Stalin de gelmişti. İlyiç'in Stalin'le uzun süren tartışmaları olmuştu milliyetler sorunu hakkında. Bu konu üzerinde geniş bilgisi olan, bu konu ile yakından ilgilenen birisi ile karşılaşmaktan memnun olmuştu. Cracow'a gelişinden önce [makalesini yazmak için], Stalin milliyetler sorunu üzerinde çalıştığı Viyana'da iki ay kalmıştı. Viyana'da bizim adamlarımız olan Bukharin ve Troyanovski ile çok yakın ilişkiler kurmuş bulunuyordu.

Bu satırları yazdığı sırada Bukharin gözden düşmüş bulunuyordu ve birkaç yıl sonra da öldürülecekti. Stalin Almanca bilmediği için, Viyana'da «milliyetler sorununu incelerken» kendisine ya Bukharin'in, ya da Troyanovski'nin yardım ettiği açıktır. Bu konudaki diğer kaynaklardan ise, o günlerde Stalin'e yardım edenin Bukharin olduğu ve Troyanovski'nin adının geçmesinin sadece bir «örtü» olarak sayılması gerektiğini anlıyoruz.

Üç sayfa sonra, görünür şekilde bu konuya bağlayarak, İlyiç'in bu «tecrübesiz yazar»a nasıl yardım ettiğini de anlatıyor Krupskaya

> Onların yazılarını bu yazarlarla tartışırken, konunun can alıcı noktalarında değinecek, temel noktalarını ele alacak ve yazıların gelişmesini sağlayacaktı. Ve bütün bunları yazarlar kendi görüşlerinin düzeltildiğini anlamadan, hiç hissettirmeden yaptı. İlyiç, insanlara kendi çalışmalarında yardım ederken çok iyiydi. Örneğin birisinin belli bir konuda bir makale yazmasını istiyor, fakat bu işi doğru şekilde yapacağından emin olamıyorsa, yazıyı yazacak olanla konuşma ve tartışmaya girişir, kendi fikirlerini ona açıklar ve bu fikirleri onun benimsemesini sağlardı. Tartışmalardan sonra, gözünde peylediği yazarın kendi fikirlerine geldiğine inanınca sorardı: «Bu konu üzerinde bir makale yazmak istemez misin?» Ve yazar, Lenin'le birlikte yaptıkları önceki tartışmanın kendisine yardım etmiş olduğunu, ve makaleyi yazarken de aslında Lenin'in görüşlerini yansıttığını ve kendi görüşlerini de ıtâdil etmekte olduğunu fark etmezdi.

Lenin'i bir takım lideri yapan, kollektif liderlik çatısı altında bile Lenin'in liderliğe yükselmesini sağlayan özelliklerinden birisi de işte buydu. Başkalarının yaptığı işlere sahip çıkarak herşeyi bilir görünüp kendini ünlendirmeye çalışmak şöyle dursun, etrafındaki adamlarının ünlenmesi için elinden geleni esirgemez, kendisiyle birlikte etrafındaki kimselerin kişiliklerinin de gelişmesine çalışırdı.

122. sayfada ise-artık söyleyeceğini söylemek için yeterince sayfa geçtikten sonra-tekrar milliyetler sorununa dönen Krupskaya şöyle der

> Kabul edilen ve kesinleşen kararlardan birisi de [1913 «Yaz Konferansı»nda] milliyetler sorunu üzerindeydi, ve Vladimir İlyiç Lenin'in görüşlerini yansıtıyordu.

Kuşku yok ki, yapabilseydi son beş kelimenin altını çizerdi Krupskaya! Ne var ki «Yaz Konferansı» sırasında İlyiç, Koba hapiste olduğu için, ondan bir «yardım» görmemişti. Bu yüzden de Transkasya'da Stalin'in Marksızm ve Milli Mesele makalesi ile açılan savaşı sürdürmek için, Bolşevik liderleri bir başka Transkafkasyalı aramak ihtiyacındaydılar.

Bunun böyle olduğu Lenin'in diğer Transkafkasyalılara yazdığı mektuplardan, özellikle Stepan Grigorevich Shaumyan'a yazdıklarından öğreniyoruz. Bu mektuplardan çok var, biz bunlardan bazılarından tipik bölümler vereceğiz.

Kafkasya'daki milliyetler meselesi üzerinde mümkün olduğu kadar fazla materyal... ve Kafkasya'da, İran'da, Türkiye'de ve Rusyadaki milliyetler hakkında istatistikler göndermeyi sakın unutma. Eğer başına bir iş gelir de [Stalin'in başına gelen tevkif edilme işi gibi] söylediklerimi yapıp, bana yazamazsan, bu işle görevlendirilecek birisini bulacağını umarım. Kafkasya'daki milliyetler sorunu üzerinde yazı yazabilecek Kafkasyalı yoldaşları arayıp, bulmayı da ihmal etme...

Yukarki bölüm, Stalin'in tevkif edilip, Sibirya'ya gönderilmesinden az sonra, 11 Ağustos 1913'te yazılan bir mektuptandır. Shaumyan verdiği cevapta Lenin'e bir yığın materyal göndermiş, fakat kendi görüşlerini yazdığı bölümlerde Lenin'e **çok soyut enternasyonalcilik** olarak görünen fikirler savunmuş, bölgesel otonomiye ve yerinden yönetime (local self-government) dayanan federe devletin daha üstün bir demokrasi olacağını ileri sürmüştür. Stalin'le olan çalışmalarına gelince; «bütün Kafkasyalılara özgü» bu hatasını düzeltmek için Lenin, Stalin'le uzun ve dikkatli tartışmış olsa gerek. Shaumyan'ın «yanlış» görüşlerini ise, aynı pedagojik görüşü sadece mektuplaşma ile kullanarak düzeltmeye çalışmıştır. Lenin şöyle yazıyordu

Aziz Arkadaş,

15 Kasım tarihli mektubun beni bahtiyar etti. Bilmeni isterim ki, benim durumumda birisinin Rusya'daki yoldaşların, özellikle olaylar üzerinde geniş bilgisi ve değerli fikirleri olan yoldaşların görüşlerini öğrenebilmesi şükran duyulacak birşey. Verdiğin geniş cevap benim için gerçekten değerli bir bahtiyarlık kaynağı. Böyle mektuplar alınca insan kendisini daha az yalnız hissediyor. Şairâne duygular için bu kadar yeter. İşimize gelince...

Buradan itibaren de, Lenin'e göre yanlış olan görüşleri düzeltmek için, kibarca yazılmış bölümler geliyor. Shaumyan'ın görüşleri üzerine yazdıkları şunlar

1. Rusçanın, birleşme için en büyük olanakları verebilecek en yüksek kültür dili olması yüzünden, genel ulusal dil sayılması düşüncesi, («Rus dili,» diye cevapladı Lenin, «kuşkusuz, birçok geri milliyetler için ilerici bir özde olacaktır. Ama, **zorlayıcı** bir yolla yapılmasa bu iş, ilerici yönünün daha da etken olacağını görmüyor musun?»)

2. Yerel **Self-government** ve **otonomi** ve her milliyete «ayrılma hakkı» ve «federasyona girme hakkı» tanınması gerektiği görüşü. («İlke olarak federasyona karşıyız,» diye cevapladı, «zira ekonomik bağlantıları zayıf tutuyor ve birleşik bir devlet için uygun

düşmüyor. Ayrılmak istiyor musunuz? diyoruz. İstiyorsan, başın cehenneme: ekonomik bağlantılarını kesmeyi gözün alıyorsa, çek, git, ayır kendini 'Birlikte yaşama' deyip de hizipçilik yapmayı, ekonomik bağlantıları zayıflatmayı düşünüyorsanız da, hadi güle güle! Ayrılmak istemiyor musunuz, öyle mi? Öyleyse, bu kararı benim için vermiş olma, federasyona girme 'hakkın' olduğunu da düşünme... Self-determination hakkı, bizim ana görüşümüz olan merkeziyetçilikten yapılmış bir istisnadır. Bu istisna, Büyük Rusyanın tarihî gerici ulusçuluğu karşısında mutlaka tanınması gereken bir istisnadır, ve bu istisnayı en küçük oranda olsun reddetmek eyyamcılık [opportunism]; Büyük Rusyacı tarihî gerici ulusçuluğun elinde oyuncak olmak demektir.»)

Mektupta daha sonra, Lenin'in **Prosveshchenie** için üç sayı sürecek, konu ile ilgili bir makale hazırlamakta olduğu haber verilmekte, okuduktan sonra Shaumyan'dan fikirlerini yazması istenmekte, ve «Milli Mesele üzerine popüler bir risâle» yazarsa bunun çok hoş birşey olacağı akıllıca bir şekilde önerilmekteydi. Lenin, mektubun sonunda «dostlukla, sevgiyle ellerini sıkarım,» diyordu.

Mektubun bazı yerleri belirtilmeye değer. Tonunun sıcak olması-mektubun tonu, Lenin'in Stalin'e yazdığı mektupların hepsinden daha sıcaktır. Konu üzerinde «derin düşünceleri olan, etraflı bilgisi olan» birisinin fikirlerine karşı çıkarken Lenin'in gösterdiği kurnazlık ve nezaket. Gerçekte, Lenin, Stalin'in yazdığı yankı—yapıcı makale hakkında değil, **Prosveshchenie**'nin altı sayısında yayınlanacak olan bir başka makalesi hakkında Shaumyan'ın fikrini bildirmesini istiyordu. Bu makale milliyetler sorununu etrafıyla ele alacak, ve mektupta söylenenin iki kat uzunluğunda olacaktı. Lenin, Stalin'i yazmaya başlattığı aynı konuda Shaumyan'ı da makale yazmaya teşvik ediyordu. Bu mektup Aralık 1913'deydi. Bundan sonra ele alacağımız mektup ise 19 Mayıs, 1914 tarihlidir

> **Prosveshchenie'de** ulusların **self-determination** hakları üzerine yazdığım makaleyi okuduktan sonra bana cevap göndereceğini umarım (makaleyi yazmaktayım). Kendi risalen, **An**'lara karşı [kültürel otonomi taraftarı Ermeni Sosyalistlerinin kısa ismi] yazdığın kitap hakkında **Prosveshchenie**'de bir tanıtıcı yazı yazmam gerek [Shaumyan «Milli Kültürel Otonomi Üzerine» başlıklı bir risâle yazmış bulunuyordu]. Kezâ sana şöyle bir plân önermek isterdim:
>
> Kültürel-milli otonomistlerin budalalıklarına karşı mücadele etmek için, [Bolşevik] hizbinin, ulusların eşitliği ve azınlık ulusların haklarının tanımı için bir kanun teklifi hazırlaması şarttır. Şöyle bir proje hazırlamamızı öneriyorum

Eşit halkların genel durumu ülkenin—diğer şeylerle birlikte —milliyet esasına göre bağımsız ve kendi yönetken toprak birimlerine bölünmesi (sınırları nüfusun dağılımı tespit, genel parlamento tasvip eder); kendi—yönetken yerel birimler gibi otonom mıntıka ve bölgelerin yönetimindeki sınırlamalar;—otonom mıntıkaların, **zemstvos**'ların, vs., durumu hakkında alınacak kararlarda ulusların eşitliğinden ayrılmanın hukuk dışı sayılması; demokratik olarak seçilmiş genel okul meclisleri, dillerin eşitliği ve serbestliği—beledî kurumlarca dil seçimi, vs. Azınlıkların korunması: «yabancı» (Rus—olmayan) öğrenciler için okul masraflarına oransal katılma hakkı; «yabancı» öğretmenler için, müze, tiyatro, ve kütüphanelerde «yabancı»lar için ayrılan bölümlere yapılan masraflara oransal katılma; bu haklardan herhangi birinin yerine getirilmemesi, ulusal azınlıkların haklarının ihlâli hâlinde her yurttaşa mahkemeye başvurma hakkı; çok uluslu mıntıkalarda her beş yılda bir, bütün ülkede ise her on yılda bir genel nüfus sayımı yapılması, vs...

Bu kanun taslağı Rusya'daki bütün ulusların hepsi, veya her çeşidi için olmalı ve bunu marksistler çıkarmalıdır. Buna yardım edip etmeyeceğini bir an evvel yaz. Senin anlayacağın, **daha sık** yaz, ve haftada birden daha sık yaz...

Bu mektuplar, başkalarını bir fikre kazandırmayı ve bunları bir kitap veya makale içinde bu kazandığı adamlara savundurtmayı bilen Lenin'in taktik zekâsı için örnektir. İkincisi ise, Stalin'in bugün «Lenin ve Stalinci milliyetler politikası» dediği şeyin nasıl 1914'te Lenin tarafından derin, derin düşünülmüş birşey olduğunu göstermektedir. Tarihin bir hatâsı olarak da, milliyetler politikasını da ilk defa, Stalin'e değil Shaumyan'a yaptırıyordu. Daha sonraları ise, gene tarihî bir kaza sonucu ölüveren Shaumyan sahneden çekilmiştir. Lenin'in Bütün Eserleri'nin Üçüncü Baskısının XVII. Cildini (Beria ve Stalin'in tarihi yeniden yazma işine başlamalarının az öncesi yayınlanmıştır) okuyan dikkatli bir okuyucu. Shaumyan (1878-1918) hakkında şu biyografik notu görecektir

Eski Bolşevik Parti görevlisi... 1900'da Politeknik Enstitüsünden, öğrenci isyanlarına karıştığı için atılmış... Berlin'e gitmiş, felsefe ve Marksizm üzerinde çalışmış, Kautsky, Martov... Lenin ve Plekhanov ile yakınlık kurmuş... Partinin İkinci Kongresinde bulunmuş, derhal (1903'de) Bolşevik hizbine girmiştir. 1904'te Tiflis'e dönmüş ve oradaki Sosyal Demokrat örgütün başında bulunmuştur. 1906 ve 1907'de Stokholm ve Londra Kongrelerine delege olarak katılmıştır. O yıldan itibaren Baku'daki bütün Parti işlerini yönetmiş, ayrıca yasal ve yasal olmayan Parti gazetelerini çıkartmıştır... Şubat (1917) Devriminde işçiler tarafından Baku İşçi Sovyeti Başkanlığına seçilmiştir. Altıncı Kongre (1917 yazı) Merkez Komitesine seçilmiştir. Ekim Devriminden sonra Kafkasya Olağanüstü Komiseri; ve 1918 Mayısında, Baku Halk Komiserleri Konseyi Başkanı ve Dışişleri Halk Komi-

seri olmuştur. 20 Eylül 1918'de İngilizlerin kurşuna dizdiği 26 Halk Komiserinden birisi de Shaumyan olmuştur.

1904'te Tiflis örgütünün başında... 1907'den itibaren Bakudaki **«bütün Parti işlerini yönetmiş...»**! Bu biyografik notu inceledikçe, ölümüyle uygun bir vakitte ortadan çekilen, ve yaptığı işleri Stalin'e mal eden Beria'ya malzeme olan bir başka Transkafkasyalı lider ile karşılaşıyoruz. Beria, Transkafkasya'nın ilk döneminde Stalin'in üstleri ve hocaları olan Ketskhoveli (ölümü 1903) ve Tsulukidze (ölümü 1905) tarafından yapılan işleri de Stalin'e maletmiştir. Lenin'in Shaumyan'a yazdığı mektuplara bakılırsa (özellikle 19 Mayıs 1914, tarihlisine) 1918'de Shaumyan kurşuna dizilene kadar, Lenin'in Transkafkasya'daki, belki de tüm Rusya'daki milliyetler politikasının baş icracısı Stalin olmamıştır. Sözün kısası, birçok defa olduğu gibi, bu ölüm de Joseph Stalin'e yaramış, ve tek büyük adam ve kudretli adam olma yolunda kendisine engel teşkil edebilecek bir râkibi ortadan kalkmıştır.

Milli mesele ve **self-determination** üzerinde Lenin daha başka şeyler yazmamış olsaydı, Rus sosyalist düşüncesi tarihi içindeki yeri gölgelenmiş olacaktı. Bildiğimiz yazılarına bakıp Lenin'in karmaşık bir stratejist ve siyasal düşünür, ve müstakbel bir demokrat olduğuna hükmedebilecektik. Lenin bir yandan «demokratik merkeziyetçilik» diye aslı gülünç bir formülü; demokratik olmayan ayrılma; halkın veya işçilerin, veya sendikaların, veya partinin, veya bizzat kendi hizbinin, komitesinin ve **troika**'sının çoğunluğuna karşı küçümseyici davranışları benimsemiş; diğer yandan da gerek taktik nedenler yüzünden, ve gerekse, millî mesele gibi konularda görüldüğü üzere, henüz yeterince gözden geçirmediği formüller yüzünden bir demokrat olarak görünmekte devam etmiştir. Lenin gerek «Büyük Rusyalılar şovenizmi», gerekse beşer soyunun birliğine inandıkları için tâbi ulusların **self-determination** haklarını düşünmeye vakit bulamayan «soyut enternasyonalistler» ile olan polemiklerinde demokrasiye inanmış biri olarak konuşur. Sonraki günlerde; yerine geçen demokrasi düşmanları zamanında Lenin'in bu eski sözleri o kadar can sıkıcı olmuştur ki, Lenin'in **Derlemiş Eserleri**'ni oniki cilt olarak hazırlayan Lenin Enstitüsü bile milliyetler sorunu üzerine yazılan bu makalelerden sadece bir tanesini yayınlayabilmiştir. Onda bile, bu konuda olumlu görüşler savunulduğu için, iki koca bölümü çıkarmış ve yayınlanan metne dahil etmemiştir:

> Siyasal özgürlüğün ve demokrasinin kendisi için önemli olmadığını açıkca söylemedikçe, ki o zaman da bir Sosyal Demokrat olmaktan vazgeçmiş demektir, hiçbir Sosyal Demokrat...

Demokrasisiz sosyalizme hayır! Siyasal özgürlüğe ve siyasal demokrasiye önem vermeyen kimse sosyalist olamaz! Özgürlüğe ve demokrasiye yakınlık duymamak sosyalist anlayıştan yoksunluk demektir! 1905'te Troçki ve Parvus'la polemiğe girişen Lenin şu hükmü vermişti: «siyasal demokrasi dışındaki yollardan sosyalizme varmak isteyen her kimse, gerek siyaseten, gerekse iktisaden en saçma ve en gerici sonuçlarla karşılaşacaktır.» 1913-14'te milliyetler sorununa el atan Lenin de böyle diyordu. 1917'ye kadar da böyle göründü. Demokrasiyi terki ve kişiliğindeki anti demokratik öze dönmesi hayatının trajik bir dönüm noktasıdır...

Lenin'in ulusçuluğa karşı tutumunda kendine özgü bir karışıklık vardır. Bir taraftan ulusçuluğu burjuva (burjuva-demokrat) dönemin bir ürünü sayar, ve ulusçuluğun korunması, güçlendirilmesi ve «artırılması» şöyle dursun, enternasyonalizm eliyle kaldırılması, hakkından gelinmesi gerektiğini söyler (Marksizm ulusçulukla aynı potada kaynayıp, onu 'temizlemek', 'arıtmak', 'damıtmak' için ulusçulukla birleşemez... Marksizm, hangisi olursa olsun, bütün miliyetçilikleri kendi enternasyonalciliği içinde değerlendirir. Bütün ulusların eriyiği (fusion) olan daha yüksek bir birlik...» Diğer taraftan ise, bir başta ulusal birlikte mücadeleye girişen uluslara, ihtilâl zafere ulaştıktan sonra, kendi kaderlerini kendi başlarına tâyin etme hakkının tanınmaması halinde varılacak şeyin enternasyonalcilik değil, ulusçu ve emperyalistçe bir şovenizm olacağını da kabul ederdi. Bu uluslara, isterlerse birlikten ayrılma hakkı bile tanımanın gereğine inanıyordu. («Kitlelerin feodal uykularından uyanmaları, ulusların baskı altında bulunmalarına karşı koyup mücadeleye girişmeleri, halkçı bir egemenlik, ulusal egemenlik istemeleri—bunlar ilericiliktir. Millî meselenin her görünümünden en kararlı, en tutarlı bir demokrasinin kurulması için bu nedenledir ki, bütün Marksistler **kayıtsız ve şartsız** bir mecburiyet altındadırlar... Ulusların her çeşit baskı altında kalmalarına son vermek, bir ulusun diğer uluslar, veya bir dilin diğer diller üzerindeki imtiyazlarını ortadan kaldırmak demokratik bir kuvvet olan proletarya için kayıtsız ve şartsız bir mecburiyettir.»)

Fakat Lenin'in bu konuda bir üst sınır; aşılmaması gereken bir sınır çizdiği de açıktı. Bu sınırın aşıldığı noktadan itibaren millî mesele konusundaki demokrasi ve ilericilik kendilerinin karşıtı olan ulusçuluğa dönüşecek ve proleterci enternasyonalizmi «katletmiş» olacaktı. («ulusların baskı altında tutulmalarına karşı koymak için mücadeleye evet. Fakat herhangi bir ulusun gelişme-

si için, 'ulusal kültür' için mücadele asla!») Yahudi Birlikçilerinin, Ukraynalıların, Avusturya Marksistlerinin «milli kültürel otonomi» sloganı ulusal kültürden, ulusal değerlerden birşeyler korumak ve bunları geleceğin enternasyonalci dünyasına iletebilmek için girişilmiş bir teşebbüsü aksettiriyordu. Lenin'e göre bu isteklerin sınırından itibaren, teminat altında tutulacak olan demokratik hakların «olumsuzlaşması» ve tehlikeli bir şekilde ulusal değerlere bağlılığın sürdürülmesi başlayacaktı. Lenin için bağlanılması gereken «ulusal» değer diye birşey olmamalıydı. («Proletarya herhangi bir ulusun ulusal gelişmesini savunmaya isteksiz olduğu gibi, bu çeşit aldatıcı düşüncelere karşı kitleleri uyarmakla görevli sayar kendisini... ve ayrıcalık esasına dayanmamak ve zor gücü ile olmamak şartıyla, hangi milliyet olursa olsun ulusların [biribirleri içinde] özümlenmelerini de olumlu karşılar.»)

Batı'da diyè devam ediyordu Lenin, milliyetler sorunu handiyse «çözülmüş», **tek-ulus, tek-devlet** genel bir görünüm olmuş; ulusal devlet çözümüne ulaşılmıştı. Fakat Doğu'da, Avusturya'da ve asıl önemlisi Rusya'da, hâlâ «geri» bir çok-uluslu devlet yapısı, feodal düzenin izlerini taşıyan bir düzen vardı, ve burjuva-demokratik devrimi bile aşılmış değildi. Bu devletlerde milliyetlerin baskı altında tutulmaları «bu devletlerin iç kuruluşlarının ve içsel anayasalarının hâlâ bozuk ve geri olduklarını» işaret ediyordu. Hepsinden beter durumdaki Rusya ise, Asya'dan bile daha çok Asyaî, Avusturya-Macaristan'dan veya Çin'den bile daha geri»ydi ve ulusal bir **self-determination** programı olmadan kurtulacak gibi görünmüyordu Bu programda ise şunlar olacaktı.

> ...Genel olarak bütün nüfusun çoğunluğunu (% 57) teşkil eden Rus olmayan halklar için; sınır topraklarında yaşayan, ve komşu devletlerdekinden çok daha ağır baskılar altında tutulan yabancı ırklar için... sınır bölgelerinde yaşayan ve çoğu iki vatandaşlık taşıyan ulusal topluluklar için... tek kelimeyle Finler, İsveçliler, Polonyalılar, Ukraynalılar, Romanyalılar için... genel kültür düzeyi ve kapitalizmin gelişme aşaması bakımından çoğu Büyük Rusya devletinin merkezinden daha yüksek olan bu bölgeler için...
>
> Başka uluslar üzerinde baskıda bulunan bir ulus hür olabilir mi? Olamaz. Büyük Rusya halkının hürriyeti için de, bu çeşit baskılara karşı bir mücadele yararlıdır...

Fakat İmparatorluk içinde bütün ulusal toplulukların proletarya kitleleri—ulusal kökenlerine bakılmaksızın—tek, merkezileşmiş, bütün Rusya partisi içinde toplanmalıydı. Ve bütün proletaryaya, ulusal kökenlerine bakılmaksızın ulusçuluk duygularını «burjuva veya küçük burjuva» tutkusu diye öğretmek ve soğutmak gerekiyor-

du. Rusya daha ileri gitmiş, Batı karşısında henüz burjuva demokratik devrimi aşamasını bile tamamlamamış bir devlet olarak değil de sosyalist—proleterci ihtilâl aşamasında bulunan bir devlet olmuş olsaydı, Lenin'in düşüncesine göre **self-determination** problemi diye bir sorun da olmayacaktı

> [Self-determination hakkının nedeni] sadece ve sadece Rusya ve komşularının burjuva-demokratik devrimi aşamasından geçmekte olmaları ve programımızda buna uygun olarak uluslara self-determination hakkının tanınmış bulunmasındandır. Milliyetlerin, devletten çıkma hakları için anayasa tarafından teminat altına alınan mutlak anlamda hür ve demokratik metotlar ile, şu veya bu ulusal topluluğun devletten ayrılma isteğinin reddi biribirine karıştırılmamalıdır. Bu son problem üzerinde karar verecek olan Sosyal Demokrat Parti **her defasında meseleyi ayrı ayrı ele alacak ve bir bütün halinde elde edilecek toplumsal gelişmenin, ve proletarya sınıfının sosyalizm mücadelesinin yararı açısından karara varacaktır.**

Bu böyle olduktan sonra, Rusyanın sadece burjuva demokratik devrimi için olgunlaşmış bulunduğunu söyleyen Lenin düşüncelerini değiştirirse **self-determination** hakkının akıbeti ne olacaktı? Ve çok-uluslu, merkezileştirilmiş, proleterci parti (ki parti üyelerinin bir görevi de ulusçuluk hislerine kapılanları önlemekti) Rus İmparatorluğunun topraklarının büyük kısmında, ve sınır boyu ülkelerinde birdenbire iktidara geliverirse durum ne olacaktı? O zaman, kâğıt üzerinde, yazılı anayasa metnindeki birlikten çıkma hakkının pratikte değeri ne olacaktı? Ya bütün partiler ulusal partiler de dahil, kanunsuz ilân edilirse ne olacaktı? «Ayrılma hakkının mutlak anlamda hür ve demokratik metotlarla teminat altına alınmış olduğu» sözü o zaman ne ifade edecekti? Lenin'in bütün makalelerinde sözünü ettiği (Stalin'in de millî mesele üzerine yazdığı makalesinde söylediği) sosyalizme karşı girişilmiş büyük bir ihanet denebilecek bir sonuçtan başka nereye ulaşılabilecekti?

Ve gerçekten feleğin cilvesi midir, nedir? bilinmez; Avusturya-Marksizminin programında «birlikten çıkma hakkı» olmadığı hâlde, Avusturyalı Marksistler bu hakkı tanıyacaklar; Stalin ise «milliyet esasına göre birlikten ayrılma»yı büyük suç sayacak ve Yahudi Birliği ile Avusturyalıların savundukları «millî kültürel otonomi» anlayışını Sovyetler Birliği'nin kendine özgü bir buluşu olarak ilân edecektir! O andan itibaren de, merkezileştirilmiş bir ekonomisi, merkezileştirilmiş bir polis kontrolü, herşeyi Moskova'dan tespit edecek olan merkezileştirilmiş bir parti ile Sovyetler «Birliği» sadece lâfzen federal bir devlet olacak, ve aslında ise tarihin gördüğü en katı merkezi devlet olup, çıkacaktır. «Millî kültürel otonomi» diye

savunulan şey ise, sonunda, aynı merkezden gelen direktiflerin, ve aynı önder efsanesinin farklı topluluklar için, farklı dillerde yapılması anlamına gelecektir. Ulusal otonomi siyaseti ise, Stalin'in kendi sözlerini kullanacak olursak, «biçimde ulusal, fakat muhtevada sosyalist» bir siyaset; yani merkezileştirilmiş; toplam devletçileştirilmiş (total-statist) bir siyaset olacaktır.

Bununla beraber, en azından II. Dünya Savaşına gelinceye kadar, Birinci sırasında Lenin'in samimi ve istekli (ardent) bir tutumla izlediği milliyet topluluklarına eşitlik ve demokratik self-determination hakkı tanınması siyaseti Sovyetler Birliği'nin «millî kültürel» hayatı üzerinde belli oranda etkide bulunmaya devam edecektir.

BÖLÜM XXXIV

ENTERNASYONALİN HAZIRLIKLARI

> Avrupa halklarını dehşete düşüren şey Alman Sosyal Demokrasisinin siyaseten iktidarsız oluşudur. Büyük, gösterişli doğa üstü partisiniz; fakat kendi hükümetinizin siyaseti üzerinde dolaysız hiçbir etkiniz yok.
>
> **—Jean Jaurés, 1904 Amsterdam Kongresinden**

Lenin'in milliyetler sorunu ile ilgilenişi geç olmuş ve son bölümde incelediğimiz bu konudaki görüşleri çok yavaş ve geç olgunlaşmıştır. Genç bir Sosyal Demokrat iken 1896 Enternasyonal Sosyalist Kongresi tarafından bu sorun hakkında tespit edilen çözümü yeterli bulmaktaydı:

> Kongre bütün ulusların **self-determination** hakları olduğunu onaylar ve şu anda askeri, millî ve diğer her çeşit despotizm zinciri altında bulunan bütün ülkelerin işçilerine sevgi duyduğunu ifade eder... ve bu ülkelerin işçilerini bütün dünyanın sınıf bilinci taşıyan işçilerinin saflarına katılarak uluslararası Sosyal Demokrasi'nin amaçları için mücadeleye çağırır.

1902 yılında **Iskra**'nın yazı kurulu Rusya'daki siyasî hareket için bir program taslağı üzerine çalışmalara başladığında Lenin'in, milliyetler sorunu ile ilgili bölümün hazırlama işini Martov'a bırakmış olması dikkat çekicidir. Lenin'in ilgisini çeken konu başkaydı örgütlenme ve toprak sorunu. «Millî mesele konusundaki program hükümlerinin taslağını yazan ve 1903'te bunları karar haline getirten Martov'du» diye yazmıştır Lenin on yıl sonra. Ve 1914 yılına gelinceye kadar, Savaşın başlamasından sonra yaptığı ilk halka açık konuşmasına kadar da Martov'un görüşlerini doğru bulduğunu belirtmeye devam etmiştir. Bu konuşmasında bile Lenin, enternasyonalci eğilimlerine rağmen, Martov'un tezini kayıtsız ve şartsız desteklemiştir. Martov'un yazısı, diyordu Lenin, «bugün Avrupa'daki en iyi sosyalist yazıdır.» Savaşın ilerlediği sonraki yıllarda Martov'dan ayrılmasının bile nedeni Martov'un görüş ve tutumları-

nın farklı olmasından ötürü değil, Martov'un, çok farklı düşünen insanlarla işbirliğine girmekten çekinmemesi yüzündendi.

Görünüşte dayanışma içinde olan Sosyalist Enternasyonal'de Leninin küçük de olsa ilk fikir ayrılıkları ile karşılaşması 1907'de olmuştur. Dünya işçi hareketinin kuvvetlerinin düzenledikleri ve tam bir kuvvet gösterisi olan Stuttgart Kongresi'nde her kıtadan gelmiş 25 milletten 884 delege yer almıştır. 1907 yılındaki bu kongreye gelen Rusya delegasyonu, umulmadık kalabalıkta olmuştur Bolşevik, Menşevik, Sosyal Devrimci, Yahudi Birlikçisi, Polonyalı Ermeni, Finli bütün partilerden ve hiziplerden altmışüç temsilci. Lenin, Martov, Plekhanov, Deutsch, Potresov, Troçki, Khrustalev, Lunacharski, Kununiyants Litvinov Meshkovski, Evgenia Bosh, ve isimlerini şimdi anmamız gerekmeyen birçokları bunlar arasındaydı. Ayrıca, Alman partisinin Sol Kanat lideri, Polonya Demokrasisinin seçkin ve ünlü lideri, ve savaş ve millitarizm konularında Rus delegasyonunun en faal sözcüsü Rosa Luxemburg.

> [Kongre] İkinci Enternasyonalin güçlendirilmesi ve Enternasyonal kongrelerin iş toplantıları gibi bir görünüm kazanması için son pekiştirme olmuştur...

Kongre, «bakancılık» eğiliminin telin edilmesi konusunda «ileriye yönelmiş bir sıçrama» olmuştur (sosyalistlerin, burjuva partileri ile kurulan koalisyon kabinelerine girmelerinin telini). (1)

---

(1) Savaş-öncesi sosyalist hareket te sol'u sağ'dan ayırmak için başlıca kimyasal test «bakancılık: ministerialism» olmuştur. Sosyalistlerin burjuva hükümetlerine katılmalarına karşıt olanlar gerçek devrimci; bu çeşit hareketleri destekleyen ise kişisel ihtirası olan birisi, veya, en hafifinden, sınıflararası işbirlikçi, reformist, tedricilik tarafları ve eyyamcı sayılıyordu. Menşevikler gibi Lenin de bu ölçeği kullanıyor, fakat onlar kadar «ortodoks» olmadığı için, fiilen devrim şartları içinde bulunulması halinde geçici devrimci hükümetlere katılmaya cevaz veriyordu. Savaş yıllarında, burjuva hükümetlerine katılan sosyalist bakanları lânetleyenlerin en başında Lenin olmuştur. Bu bakanların bakanlık eğilimleri yanlış yönlü bir eyyamcılıktan çıkmış, Lenin'e göre, bile bile ve istenerek yapılmış bir ihanet halini almıştı. 1917'de ise Lenin'in ve Menşeviklerin rolleri, ilerde göreceğimiz gibi, sanki tersine dönmüştür. Devrimci Geçici Hükümete sosyalistlerin katılmasını Menşevikler savunmuş, Lenin ise karşı çıkmıştır. Komünist Enternasyonalde ise, kimlerin bu yeni Enternasyonale gireceğine karar verirken anti-ministerialism eğilimlerine göre karar vermiştir. Fakat bugün birçok komünistin çeşitli hükümetlere girdiği görülmektedir. Bu yüzden, yukarıda belirttiğimiz Lenin'in görüşünü biraz daha açıklamamız gerekiyor. Tabiatıyla, şimdi hem «durum değişmiştir», hem de hükümetlere giren Komünist bakanlarının görevleri değişmiştir. Bugünkü bakanlar, Polis, Adalet, Ordu bakanlıkları gibi makamlara gelmeyi ve böylece diğer partileri bir kenara itip, komünist polis dev-

Sttutgart Kongresi, diye devam ediyordu Lenin, emperyalizm, militarizm, sömürgeler sorunu ve yavaş yavaş büyüyen savaş sorunu hakkında aldığı hayranlık verici kararları itibariyle de seçkin bir Kongre olmuştur.

> Ve şu güzel noktayı da işaret edelim ki-diye gururla katılıyordu-Rusya'nın bütün sosyalistleri [Bolşevik, Menşevik, Sosyal Devrimci, Polonyalılar, Bundistler, vs.] hep birlikte ve bütün sorunlarda, devrimci bir ruhla oy verdiler.

Vladimir İlyiç hayatında hiç bu kadar geniş anlamda «sosyalist» terimi kullanmamıştı, ve çarlığa karşı ortak cephe kurulması için aralarında—dost olan düşman partilerin birleşmesi konusunda hiç bu kadar hoş görülü olmamıştı!

Kongrenin yazıldığı o pırıl pırıl sayfada karanlık tek bir nokta bulmuştu Lenin «dikkat çekici ve üzücü» bir nokta olan, «Marks'izm'de her zaman için devrimci görüşleri savunan Enternasyonalin emektar ve saygıdeğer önderi Alman Sosyal Demokrasisi'nin kolonyalizm ve savaş konusunda kararsız davranışı.» Büyük August Bebel bile, kararsızlar veya açıkca eyyamcı olanlar için değilse de kesin bir tutum da takınmış değildi. Kautsky ve Clara Zetkin ile Alman delegasyonundan diğerlerine gelince, bunlar Polonyalılar ve Ruslarla birleşmişler, Rosa Luxemburg, Lenin ve Martov'un liderliği altına girmişler ve kesin bir tutum takınmamış olan Bebel'i kazanmak, eyyamcıları partiden atmak için harekete geçmişlerdi.

> Sömürgeler sorunu üzerinde-diye devam ediyordu Lenin Almanak için yazdığı yazısında. Komisyon içinde eyyamcı bir çoğunluk teşekkül etmiş, ve Komisyonun hazırlayıp, sunduğu nihaî karar tasarısı metninde aşağıdaki cümle cinsinden pespaye herzeler yer almıştı:

---

leti kurmayı düşünmektedirler. Kezâ Dışişleri veya Ticaret Bakanlıkları gibi yerlere gelmek ve hükümetleri tarafından Ruslarla müzakerelerde bulunmakla görevlendirilince, Ruslar hesabına ajanlık yapmak istemektedirler. Rusların nüfuzunun fazla olduğu ülkelerde hükümetlere katılmakta en istekli olanlar komünistlerdir. Bu ülkelerin işbirlikçilik ve bankacılık eğilimi en yüksek grupları, şimdi, Komünist Partileridir. Bunların işbirliğine girip, girmeyecekleri; muhalefete geçip, geçmeyecekleri; veya her ikisini birden yapıp yapmayacakları, en başta Rusya'nın çıkarlarındaki değişmeye bağlıdır. Bu yüzdendir ki Lenin'in bir zamanlar «Stuttgart Kongresi'nin ileriye attığı büyük adım bakancılığın telin edilmesidir» sözü, çok eski ve çok masum bir dünyadan gelen yankılara benzemektedir. Mamafih, gelecek birkaç bölüm boyunca unutmamamız gereken nokta, «ministerialism»in o zamanlar en büyük eyyamcılık günâhı veya ihanet olduğu, bunun savaş-öncesi Sol için de, savaş sırasındaki Lenin'ci sosyalizm için de, ve, Lenin yaşadığı sürece, Komünist Enternasyonal için de böyle kalmış olduğudur.

«Kongrenin, sosyalist bir rejim altında uygarlaştırıcı etkileri olan kolonici siyasete her zaman ve her şart altında karşı koyması; buna ilke bakımından katılmaması söz konusu değildir.

Almanlardan Edward David bu «pespaye herzeler»in karar diye Kongreden çıkması için çok çalıştı. İddiası şuydu «Elinizde de hiçbir şey yokken, ortada var olan birşeye karşı mücadeleye girişemezsiniz. Kapitalist sömürge politikasına karşı, yerli halkların haklarını savunmak için sosyalistler pozitif bir programla ortaya çıkmalıdırlar.» Lenin'in, Bebel kadar saygı gösterdiği bir başka Alman olan Karl Kautsky ile sömürgelerin durumuyla ilgili [partil siyasetine karşı yapılan bu yeni ihanet üzerine saldırıya geçmişti

> Benim görüşümce-demişti-demokrasinin ve sosyalist siyasetin fetih ve yabancı toprakları yönetmeye kalkışmakla hiçbir ortak yanı yoktur... İlkel halklar üzerinde uygarlaştırıcı bir etkimizin olmasını istiyorsak, bunun ilk şartı bu halkların özgürlüklerini güvence altına alarak onların itimatlarını kazanmaktır... [Metindeki] cümle ise [David ve Komisyon tarafından hazırlanan tasarıdaki] sosyalist ve demokratik düşüncelerimizin hiçbiri ile uyuşacak gibi değildir...

Oylamaya gelinince «pespaye herzeler» tutunamadılar. Fakat bu çoğunluk 108'e karşı 127 gibi zayıf bir çoğunluktu ve sömürge toprakların veya sömürgesi olmayan ülkelerin delegelerinin tesanüt içindeki Rus delegasyonu ile Almanya, İngiltere ve Fransa'nın Sol Kanat azınlıklarının birleşmesinden meydana gelmişti. Lenin sonuçtan hoşnut kalmıştı, ama Enternasyonalin saygıdeğer önderi olan en beğendiği partinin, kısa bir süre de olsa, gözlerinin önünde tereddüt geçirmesine üzülmüştü. Yedi yıl geçtikten sonradır ki, o kısa süren tereddütün, giderilmesi mümkün olmayan bir yol ayrımına işaret etmiş olduğunu anlayacaktır.

Sömürge Sorunundan daha ilgi çekeni militarizm ve savaş sorunuydu ve bu sorun da birincisine bağlıydı. Bütün Avrupa'da o sıralar, durmadan silahlanmaya çalışan devletler yüzünden savunma vergileri dayanılmaz bir yük olmuştu. Yüzyılın ilk yıllarından beri peşpeşe olaylar ve alârmlar sürüyordu Fashoda krizi, Tangier olayı, Algeciras krizi, Agadir olayı. Avrupa sosyalist partileri liderleri, özellikle Alman ve Fransızlar, bu olayları büyük bir heyecan içinde izlemişlerdi. Enternasyonal Sosyalist Büro ve Kongreler savaş ve militarizm sorununu defalarca ele almışlar, fakat vardıkları kararlar, yayınladıkları bildiriler, istekler tutarsız olmuştu. Zira bir taraftan savunma amaçlı savaşlarda sosyalist partilere düşen görevleri de saldırgan savaşlarda yapılacak işleri düşünüyorlar, bir taraftan da savaşı önlemeye uğraşıyorlardı.

Fakat her iki tarafta savaş isterse ne olacaktı? Perde arkası diplomatik oyunlar sonunda her hükümet saldırgan bir kuvvete karşı kendisini korumak amacıyla savaşa giriyormuş havasını yaratma imkânı bulursa ne olacaktı? Ve bütün gayretlerine rağmen savaşı önleyemezlerse, sosyalist partileri ne yapacaklardı? 1907 Stuttgart Kongresine kadar Enternasyonalin bu sorunlara tek bir açık cevap verdiği bile görülmemişti.

1890'da Brüksel Kongresinin günlerinde bile 1914-18 savaşının gelişi hissedilmeye başlamıştı, ve Alman önderlerden Wilhelm Liebknecht (bizim hikâyemizde en önemli kişilerden biri olan Kral Liebknecht'in babası) ortaklaşa protestolar düzenleyerek, bildiriler yayınlayarak savaşın gelişini önlemek ve Alman ve Fransız emekçilerinin işbirliğini sağlamak amacıyla Fransız önderi Eduard Vaillant ile birleşmişti. Fakat Hollandalı bir delege, Domela Nieuwenhuis onlara şöyle sormuştu «Bütün protestolarımıza, gösterilerimize, bildirilerimize rağmen savaşın gelişini önleyemezsek ne olacak?» Saldırıya uğradığı zaman vatanınızı korumaya boyun eğerseniz, demişti delegelere, o zaman herşey mahvolur zira saldırgan amaçlı savaş ile savunma amaçlı savaş arasında kesin bir ayrım olduğunu görmek zordur. Üstelik, diplomatların en mahir oldukları saha, bir ulusa bir başka ulusu saldırgan olarak göstermek ve uluslarını bu sözlere inandırabilmektir. Bunun içindir ki, bütün ülkelerin sosyalist partileri için yapılabilecek anlamlı ve değerli tek iş, sosyalizm uğruna giriştikleri savaşın dışında kalan hiçbir savaşı desteklememek ve katılmamaktır. Bunun için de, savaş patlar patlamaz bütün taraf ulusların işçi kitlelerine savaşa girmemeleri, askere gitmemeleri söylenecek ve savaşa karşı genel grev ile cevap verilecekti. Hollandalı delegenin teklifi oylandı ve «tatbiki imkânsız» olduğundan reddedildi savaş ilân edilir edilmez yürürlüğe girecek olan Sıkıyönetim Hukukunda bu gibi faaliyetler nasıl olsa kanun dışı sayılmış olacaklardı.

1893'teki Zürih Kongresi'nde bu teklifini yeniden ileri sürdü. Ve tekrar oylamada kaybetti. Hollandalıya karşı en önemli eleştirilerden birisi Plekhanov'dan gelmişti. Plekhanov'a göre genel grev çağırısı ileri ve hür ülkelerde, işçi sınıfı örgütlenmiş olan ülkelerde söz konusu olabilirdi, ve bu yüzden de, bu yola güvenmek demek 1893'te hiçbir önemli işçi örgütü ve yayın organı olmayan «Rusya Kazakları»nı ilerici Batı Avrupa'nın merhametine terk etme olacaktı. Oylama sonuçlarını duyan Engles de durumu tatmin edici bulmuş ve Lafargue'a yazdığı mektupta «vaveylacı fakat içi boş» teklifi reddettiği için Kongreyi kutlamıştı.

Herkes anlamalıdır ki-diye yazıyordu Engels 1890 yılında Fransız Partisi için hazırlanan Almanak'ta-Rusya ile birlikte Fransa, Almanya'ya karşı savaş ilân ederse, Avrupa'daki en kuvvetli Sosyal Demokrasiye karşı savaş açmış olacak; ve bizim önümüzde de Rusya ile aynı safa geçen bütün saldırganlara karşı tüm kuvvetimizle döğüşmekten başka bir yol kalmamış olacaktır. Zira, eğer bir yenilirsek, Avrupa'daki Sosyal Demokrat hareket yirmi yıl gerilemiş olacaktır. Ama yenilmezsek, biz iktidara geleceğiz. Almanya'daki bugünkü mevcut sistem bir savaşa dayanacak hâlde değildir.

Faransız işçilerini kazanmak isteyen Engels, Fransız Cumhuriyeti'nin burjuva devriminin temsilcisi olarak, Alman monorşisine üstün olduğunu kabul ettiğini, fakat çarlık Rusya'sının müttefiki olmuş bir Fransız Cumhuriyetinin ise sosyalizm için zafer vaadeden Almanya'ya karşı cephe almış olacağını söylüyordu. Almanya'da çok yakın bir gelecekte (on yıl içinde) sosyalizm muzaffer olacak, ve ondan sonra kurulacak olan Sosyalist Almanya elbette ki Alsaca Loraine'in ilhakı ile doğan adâletsizliği düzeltecek, ve Polonya'ya özgürlük tanıyacaktı. Fakat sabırsızlık gösterecek kendisini Çarın kucağına atan bir Fransa, Rusya Doğu'dan saldırırken kendisi de Ren hattından saldırıya geçerse, «Almanya sırf kendi varlığını korumak için döğüşmek zorunda kalacak»tı. Zaferi kazanırsa Almanya'nın elde edeceği hiçbir şey yoktu. Fakat kaybederse, mahvolacak, sosyalizmin gelişmesine elvermiyecek kadar küçük parçalara ayrılacaktı.

Engles'in bu makalesi üzerine Fransa'da kıyametler koptu. Engels eleştirilere cevap vermek için yazmaya devam etti

Fransız sosyalistleri, Kayzer Wilhelm'in girişeceği saldırıya karşı savunma savaşına başlayacaklarını ve böyle bir saldırıyı püskürtmekte kararlı olduklarını söylemiyorlarsa, bunun nedeni durumun çok açık görülür derecede vazıh olması, söylemeye değmeyecek kadar bilinir, anlaşılır olmasıdır. Böyle bir durumda ulusal bağımsızlıklarını korumak için harekete geçecek olan Fransız sosyalistlerinin, sadece, üzerlerine düşen bir görevi yerine getirmiş olacaklarını düşünmeyen tek bir Alman sosyalisti yoktur.

Ve ertesi yıl, 1891'de, Bebel'e de şöyle yazdı

Gelecek bahara olayın başlayacağını düşünmüş olsaydık, ilke olarak kredilere [askeri bütçede] karşı koymamız çok zor olacak, ve çok umut kırıcı durumlarla karşılaşacaktık. Çanak yalayıcı partilerin hepsi birden şamataya başlayacaklar, kendilerinin her zaman için doğru yolu izlediklerini, bizim de tükürdüğümüzü yalayarak onların söylediklerine gelmemizi isteyeceklerdi. Kezâ, böylesi beklenmedik bir cephe değişikliği Parti içindeki hizipleşmeleri-ve uluslararası plânda da-uyandırmış olacaktı.

Fakat hiç akla gelmeyecek bir şey, Reichstag'daki Parti temsilcilerine tavsiyede bulunan Engles, yeni askeri birlikler kurulması veya mevcut silâhların yenilenmesi için istenecek tahsisat için katiyen olumlu oy kullanmamalarının söylemiştir. Zira, «baharda başlanacak bir savaş için gerekli olduğu söylenen bu işlerin bu kadar kısa bir sürede tamamlanmaları imkansız»dı. Ama şu tedbirler için tahsisat istenirse, o zaman bütün sosyalist temsilciler olumlu oy kullanmalıydılar

> sadece savunmamızı güçlendiren, 17 yaştan 60 yaşa kadar askere alınmamış olan herkesi eğitecek ve silâhlandıracak olan, ordumuzu bir halk milisi özüne yaklaştıran... Savaş tehlikesi ısrarla tepemize dikilmiş beklerken bütün askeri sistemimizi ve örgütümüzü sil baştan edemeyiz. Fakat büyük kitleler halinde bekleyen, askeri hizmet yapabilecek durumda olup da askere alınmamış bulunan erkekleri yetiştirecek, ve onları-resmi geçitler veya o türden saçma sapan işleri için değil, gerçekten savaşmaları için-örgütleyecek olan bir tedbir veya çalışma söz konusu olursa, bunun, düşündüğümüz halk milisi kavramına uyacağından, kabulü mümkündür. Savaş tehlikesi artarsa, hükümet, düşmana karşı gerçekten karşı koyarsa, devrimci araçlar da dahil her aracı kullanmaya hazır olduğunu gösterirse, kendisi ile birlikte olduğumuzu ve savaşa katılacağımızı söyleyebiliriz. Almanya doğusundan ve batısından saldırıya uğrarsa, her çeşit savunma araç ve yolu kabul edilebilir hale gelecektir. Böyle bir durumda tehlikeye girecek olan şey ulusun varlığı olacak, ve biz de, uzun mücadelelerden sonra kazandığımız bir geleceğe sahip olacak ve kendimize düşeni yapacağız.

Savaş tahsisatı konusundaki şartlı oylama önerisine Bebel katılmadı. Bebel ve arkadaşları Reichstag'daki oylamalarda savaş tahsisatı için açılan oylamalarda oy kullandılar, ve ertesi yıl, 1892'de, Engels de bu gibi düşüncelerinden söz etmez oldu. 1893'de Engels bir seri yazı yazdı ve bunlar **Vorwaerts**'de yayınlandı. Yazılar **Avrupa Silâhsızlanabilir mi?** adındaydı. Bu soruya verdiği cevap, ilerde, Lenin'in vereceği cevaba yakındı, ama Marx ve Engels'den başkasının «ütopyacı pozitivizmi» diyeceği bir cevaptı

> Bu gibi değişiklikler şu an için mümkündür. Mevcut hükümetlerce ve mevcut şartlar altında bunları yapmak mümkündür. Bu hükümetlerden hiçbirisini ülkesinin güvenliğini tehlikeye atmaya zorlamayacak tedbirlerle yetinmeye de hazırım. Benim göstermeye çalıştığım husus, salt askerî noktadan bakılacak olursa, düzenli orduların lâğvını önleyecek hiçbir şeyin bulunmadığı; ve düzenli orduların lağvedilmeyerek bakımlanmasına devam edilmesinin nedeninin askerî değil, siyasal olduğudur - tek bir kelimeyle, ordunun yüklendiği savunma görevinin amacı ülke dışındaki düşmanlara karşı koymak değil, ülke içindeki düşmanı bastırmaktır.

Engels'in özel teklifleri arasında şunlar vardı askerde geçen hizmet süreleri, bütün ülkelerde uluslararası sözleşmelerde tedricen kısaltılmalı, bu kısaltılan süre boyunca erkek nüfus askerlik alanında yetiştirilmeli; bu eğitim her ülkede yerel milis örgütleri içinde olmalıydı. Yerel milis örgütüne dayanan bir ordu ise,her vatandaşın silâhını evinde tutacağı basit bir ordu olmalı, ülkeyi savunma için ne kadar güçlü bir kuruluş olacaksa, başka ülkeleri fethetmek için de o denli güçsüz bir ordu olmalıydı. Silahlanma yarışını ilk başlatan Prusya olduğu için, bütün ordu dallarında böyle bir tedrici süre kısaltımına başlanması teklifinde de Prusya'nın öncülük yapması gerekiyordu. Prusya'nın öncülüğünde uluslararası bir konferans toplanır, ve Fransa da bunu kabul ederse, savaş tehlikesi ortadan kalkmış olacaktı. Fransa reddederse, Rusya hemen yardımına koşamayacağı için, ve silâhsızlanma teklif eden Almanya karşısında faydalı bir tarafsızlık izleyecek olan İngiltere bu teklifle kazanılacağı için, çok daha kötü durumlarla karşılaşmış olacaktı. Savaşın başlaması hâlinde ise, nihaî karar İngiltere'ye bağlı olacaktı

> İngiltere hangi tarafın karşısında yer alır ve donanmasını dikerse, o taraf açlığa mahkum olacak ve tahıl ithali kesilmiş olacaktır. Çember içine alınan tarafın boyun eğmek zorunda kalacağı iki kere ikinin dört edeceği kadar açıktır.

Ve Bebel bir kere daha, sesizce, Engels'in bu çözüm yolunu hayalci olduğu için görmezlikten geldi. Engels'in ölümünden sonra da (1895) sorun büyüdükçe büyümüş, ordular ve donanmalar kuvvetlenmiş, savaş vesileleri artmaya başlamış, gerilim şiddetlenmiş, ve «savunma amaçlı» veya «saldırgan» savaşlar konusunda sosyalistler hâlâ bir görüş birliğine varamamışlar; önleyemezlerse, savaş birgün gelip kapıya dayanırsa ne yapacaklarını bile kararlaştıramamışlardı. 1900 yılındaki Paris Enternasyonal Kongresinde, adından söz etmeksizin, Engels'in bazı şartlarla savaş tahsisatı tekliflerine olumlu oy kullanma görüşü de reddedilmişti. Paris kongresinin hükmü şöyleydi

> Bütün parlamentolardaki sosyalist parlamento üyeleri her çeşit askeri harcamalara; donanma ve sömürgeci askeri masraflar için yapılacak harcamalara kayıtsız ve şartsız olumsuz oy kullanmalıdırlar.

Ve şimdi 1907 yılındayız bütün dünyadaki sosyalist partileri Stuttgart Kongresinde toplanmışlar, Fransız—Rus ittifakı ile, Kayzer Wilhelm'in kınından çıkmış kılıcı ile, peşpeşe sökün eden krizler ve alârmlar ile, bel bükecek kadar ağırlaşan savaş bütçeleri ile

yaratılmış olağanüstü durumu görüşüyorlar. Marx ve Engels ölmüşler, ihtiyar Wilhelm Liebknecht—Fransa-Prusya Savaşında savaş tahsisatı için yapılan oylamalarda aleyhte oy kullandığı nedeniyle hapse atılan Liebknecht—de 1900 yılında hapiste ölmüştü. Marx ve Engels, Bismarck'ın sahte Ems telgrafına kanmışlar, 1870 savaşının Almanya için tam bir savunma savaşı olduğunu düşünmeye başlamışlar; fakat Liebknecht, o zamanlar da, böyle şeylere hiç inanmamış, kanmamıştı. Üçüncü Napolyon Sedan'da yenilinceye; Bismark'ın saldırganlığına karşı çıkıp, yeni Fransız Cumhuriyetini savunmaya başlayıncaya kadar bu görüşlerini değiştirmemişti Marx ve Engels. Bu savaşa ilk gününden itibaren karşı çıkan biri daha varsa o da Bebel olmuştu.

Ve, Alman Sosyal Demokrasisinin büyük ve ihtiyar önderlerinden biri olarak **Militarizm ve Savaş Üzerinde Çözüm Teklifi'ni** hazırlamıştı. Bebel, o günün Enternasyonal'inde, yaşayan insanlar içinde, çok sevilen ve hayranlık duyulan birisi olduğu hâlde, kendilerini özgürlük ve sosyalizm uğruna adamış adamlarla dolu o Enternasyonal'de, yek-vücut oy alınmasına, veya sözünden çıkılamayacak bir lider varlığının oluşmasına imkân yoktu. Nitekim Bebel de, birçok noktalarda çok sert eleştirildi. Fransa'dan Gustav Herve, Alman sosyalistlerinin «anavatanı koruma» duygusuna karşı saygı beslememelerini; Enternasyonal'in ise farklı ülkelerdeki vatanseverliğe değer vermemesini, her savaşa karşı gelen isyanla cevap vermeye hazır olmasını ileri sürdü. Rosa Luxemburg, Herve'nin ifâdesini «çok katı» buldu... «Herve bir **çocuk, müthiş bir çocuk.**» Fakat Bebel'in nihaî karar diye sunulmak üzere hazırladığı karar tasarısını da eleştirmeden duramadı. Aynı zamanda Herve'nin genel grev fikrini de, keskinleşen savaş krizleri sırasında bunun kullanılması mümkün olması hâlinde, reddetmedi

> Polonya ve Rusya delegasyonları adına konuşmak üzere söz istemiş bulunuyorum—dedi. Amacım, Büyük Rus Devrimini de bu nokta ile bağlantılı olarak (genel grev ve savaş noktasından) değerlendirmemiz gerektiğini hatırlatmaktır... Rus Devrimi savaşın sadece bir ürünü olmakla kalmamış, aynı zamanda savaşa bir son vermekte de işe yaramıştır. Aksi takdirde çarlık savaşa devam edecekti. Vollmar'ın, ve kısmen de Bebel'in konuşmalarından sonra, Bebel'in karar taslağını daha da keskin bir ifadeye kavuşturmak gerektiğini düşündük, ve daha sonra nihaî şeklini vereceğimiz bir değiştirge (tedil tasarısı) üzerinde çalıştık. Değiştirgemizde Yoldaş Jaures ve Yoldaş Vaillant'ın görüşlerini de aştık. Bizim görüşümüzce, savaş hâlinde yapacağımız iş sadece savaşın ertelenmesine çalışmak değil, sınıf yönetimlerine son vermek için de savaştan yararlanmak; savaşı bu amaç uğrunda kullanmaya da hazır olmaktır.

Bebel ise eleştiricilerine verdiği cevapta, tatbik safhasına konulması için gereken güçten yoksun olup da aşırı kaçan bir kararın, sadece, parti ve sendikaları kapatmak için polise bir bahane teşkil etmekten öteye gidemeyeceğini söyledi.

Lenin bu tartışmalara karışmadı. Zira Rosa Luxemburg'un söyledikleriyle kendi görüşü de, Martov'un görüşü de, Rus delegasyonundaki diğerlerinin görüşleri de ifâde olunuyordu. Fakat, az önce iktibasta bulunduğumuz Almanak makalesinde bu tartışmaları nasıl özetlediğine bakalım

> Herhangi bir savaşa cevap olarak Herve'nin grevi ve ayaklanmayı göstermiş olması en küçük ölçüde bile anlaşılmayan bir gerçek yüzünden boşa gitti: mücadele araç veya yollarından şunun veya bunun tatbik imkânı, günü gelmeden önce devrimcilerin varacakları kararlara değil, savaşın yol açacağı ekonomik ve siyasal belli bir krizin objektif şartlarına bağlıdır. Herve kıt akıllı, uçarı, sebatsız biri olduğunu göstermişse de, kendisine sadece basit ve genel Marksist gerçeklerden doğmatik bir cevap vermek de ileriyi görmemezlik olacaktı. Vollmar (Alman Sağ Kanadı) tamamen bu hataya düşmüş, Bebel ve Guesde de bu hatadan tamamen uzaklaşamamışlardır. Suyu çıkmış parlamentoculuğun aşkı içindeki mağrurluk sarhoşu Vollmar'ın, Hervé'ye karşı giriştiği eleştirilerde sırıtan dar kafalılığa ve somutlaşan eyyamcılık eğilimlerine bakanlar, meseleyi vazederken bizzat Herve'nin yaptığı teorik budalalıklara ve saçmalıklara rağmen Herveismin daha hayat dolu olduğuna inanacaklardı neredeyse. Bazı zamanlar, belli bir hareketin geçirmekte olduğu dönüşüm noktalarında ortaya çıkan teorik saçmalamalar pratik bazı gerçekleri örterler. İşte sorunun bu tarafı, yani sadece parlamentocu mücadele yollarının değerli ve yararlı bulunmaması, ve gelecek savaşın ve gelecek krizlerin yeni şartlarına göre hareket edilmesi gereği devrimci Sosyal Demokratlar, özellikle Rosa Luxemburg tarafından önemle belirtilmiştir. Rosa Luxemburg, Bebel'in tasarı metniyle ilgili bir değiştirge sunmak için Rus Sosyal Demokratlarıyla işbirliği yapmış—Lenin ve Martov bu konuda aynı saftaydılar—ve değiştirge sonunda gençler arasında tahrikte bulunma ihtiyacı; savaşın yaratacağı krizden yararlanarak burjuvazinin çöküşünü hızlandırma ihtiyacı; siyasal şartlarda değişmeler oldukça, ve sınıf mücadelesinin yoğunluğu değiştikçe mücadele araç ve yollarının da hemen değiştirilmesi gerektiğinin unutulmaması kararlaştırılmış ve kabul edilmiştir. Bütün bunlar sayesindedir ki, başlangıçta doğmatik olarak tek yanlı, yaşama gücünden bile yoksun olan ve Vollmarcı eleştiri ve yorumlara imkân hazırlayan Bebel'in hazırladığı karar tasarısı metni gitmiş ve yepyeni, farklı bir metin getirilmiştir.

Delegasyon adına Rosa Luxemburg tarafından önerilen ve Bebel'in metninin sonuna iki paragraf olarak eklenen bölüm ise şöyleydi

> Bir savaş tehdidi ile karşılaşılırsa, ilgili ülkelerdeki işçi sınıflarının ve temsilcilerinin görevi, Enternasyonal Büronun zaman kazandırıcı faaliyetlerinin de desteği ile, kendilerince en etkili olan yolları kullanarak savaşın çıkmasını önlemektir. Bu araç ve yollar, tabiatıyla, sınıf mücadelesinin keskinleşme derecesine ve genel siyasal duruma göre farklı olacaktır.
>
> Fakat eninde sonunda savaş çıkarsa, yüklenilecek olan görev, savaşı bir an evvel sona erdirmeye yarayacak şekilde müdahalede bulunmak ve savaşın yarattığı ekonomik ve siyasal krizleri güçlerinin yettiği ölçüde kullanarak halkı ayaklandırmak ve kapitalist sınıfının yönetiminin ilgasını tezleştirmektir.

Luxemburg, Lenin ve Martov ile pazarlıktan sonra, Bebel'in hazırladığı metinde yapılan değişiklik eklerinde—partinin kanun dışı düşmesini önlemek için—bazı ifadeler gözden geçirilerek düzeltildi («askere alınan kuralılar arasında tahrikte bulunmak» yerine «gençler arasında tahrikte bulunmak» gibi). (2) Bebel yukarda yazılı hayati değişikliği kabul etmiş, diğer üçü de zaten görüş birliğine varmıştı.

«Fakat eninde sonunda savaş çıkarsa,» diye başlayan paragraf- «yüklenilecek olan görev, savaşı bir ân evvel sona erdirmeye yarayacak şekilde müdahalede bulunmaktır» ifadesi için sonraki yıllarda Lenin'in sözü, **«başına çaresiz ütopyacı pasivizmi»** olacaktır. Fakat sonraki cümle—**«ve savaşın yarattığı ekonomik ve siyasal krizleri, güçlerinin yettiği ölçüde kullanarak, halkı ayaklandırmak ve kapitalist sınıfın yönetimin ilgasını tezleştirmek, yani savaşa devrim** ile son verme teşebbüsü—Savaş gelip çattığında Lenin ve Luxemburg'un yapacaklarını işaret ediyordu. Üçüncü Enternasyonalin, veya Komünist Enternasyonalin kuruluş gerekçesi de buradan neşet etmekteydi. Sözün kısası, 1907 Stuttgart Kongresi, İkinci Enternasyonalin hayatı için bir dönüm noktası olmuştu.

Böylesine önemli bir olay, 1930'larda Tarihi yeniden yazmaya başlayan Stalin'in kıyısından köşesinden tutup bırakacağı bir olay değildi. 1936 yılları gelinceye kadar bile Lenin'in **Derlenmiş Çalışmalar'ının** XII. Cildinde alçak gönüllü bir dille, «Stuttgart Kongresi çalışmalarına Lenin de katılmıştı.» (Üçüncü Rusca Baskı, s. 456)

---

(2) Bebel'in ihtiyatlı davranmasına rağmen, Alman hükümeti ne denilmek istendiğini anlayarak Nisan 1908'de yirmi yaşını geçmeyenlerin sendika ve siyasal parti toplantılarına katılmalarını yasakladı. Bütün gençlik kuruluşları, Sosyal Demokrat Gençler örgütü de dahil, yasaklanıp, lağvedildiler. 1918 ihtilâline kadar da gençlik üzerinde yapılacak tahrikçi faaliyetler yasaklanmış olarak sayılmaya devam olundu.

denilmekteydi. Fakat Lenin'in kendi sözlerinin de yer almasına rağmen, notun metninde Martov'un ismi silinerek, «nihaî karar tasarısı üzerine Rosa Luxemburg ve Lenin'in değiştirgeleri,» denilmekteydi (s. 457). Lenin'in «Seçilmiş Çalışmalar»ının **Internasyonal Publisher** tarafından yapılan baskısının 4. Cildinde yer alan benzer bir notta ise (bu notu Marx-Engels-Lenin Enstitüsü hazırlamıştı) ifade daha da değişiyordu «Kongrenin, Lenin'in başkanlığındaki Sol-Kanadı (Rosa Luxemburg ve diğerleri) bir değiştirge sundular...» Buradaki parantez kullanımı, ve tarihin bu «masum görünüşlü» değişikliğe uğratılması, ilerde, bizim anlatacağımız olaylar için büyük önem taşıyacaktır. Martov'un, kendisiyle ve Rosa Luxemburg ile birlikte hareket etmiş olduğunu, değiştirge metnini hep birlikte hazırlamış bulunduklarını, Kongrenin Sol Kanadına sözcülük yapanın da, gerek komisyonlarda ve gerekse genel kurul önünde değiştirge metnini savunma işini üzerine alan ve Rusya ve Polonya delegasyonlarına başkanlık edenin de Rosa Luxemburg olduğunu Lenin hiçbir zaman gizleyip, saklamamış, böyle bir şeyi düşünmemiştir bile.

17 Ekim, 1912'de Karadağ (170 milyon sayabileceğimiz Rusya ile birlikte—kendisinin nüfusu 230 bin kadardı!) Türkiye'ye savaş ilân etti. 1911 Agadir (Fas'ta) olayının küçük sarsıntıları ile uğraşan Büyük Kuvvetler (Düvel-i Muazzama) ise yeni bir uluslararası krizi hoş karşılayacak durumda değillerdi. Fakat Karadağ harekete geçmeden önce, Yunanistan, Bulgaristan ve Sırbistan ile yaptığı gizli andlaşmalara güveniyordu. Birkaç gün içinde de tüm Balkanlar kaynamağa başladı.

Türkiye ise, peşine irili ufaklı vahşi hayvanın düştüğü yaralı bir hayvan gibiydi. Yıkılmaya yüz tutan Türkiye de, Çin ve İran gibi, Batılılaşma ve modernleşme uğrunda umutsuz çabalara girişti. Her üçü de, bir «Batılı» devlet saydıkları Rusya'nın Japonya tarafından yenilgiye uğratılmasından, ve Rusya'daki 1905 Devriminden şaşkınlığa düşmüşlerdi. Her üçü de iç savaşın eşiğindeydiler. Her üçü de, iç savaşlar tarafından parçalanıncaya kadar yapayalnız, tek başlarına bırakılmışlardı. «Uygar yirminci yüzyılımız» dediğimiz şu yüzyılın ilk yarısında, bazı belli devletlerin—İngiltere, Fransa, Almanya, Avusturya-Macaristan, İtalya, Japonya, Çarcı ve Stalinci Rusya gibi—bu üç devleti parçalayıp, paylaşmak için yaptıkları işler kadar iğrenç olaylar güç bulunur. Ama her üçü de, herşeye rağmen kendilerini yeniden canlandırıp, yaratmasını bilmişlerdir. Diğer devletlerin istek ve gayretleri ise, hiç umutları kalmayıncaya kadar sürmüştür.

Genç Türk Devrimi 1908'de başlamıştı. Batılı fikirlerin, Batılı tekniğin, Batılı anlamındaki ulusçuluğun, merkeziyetçiliğin, parlamentarizmin ve demokrasinin kabul edilmelerini savunuyorlar, bunlar sayesinde Türkiye'yi parçalanmaktan kurtaracaklarını umuyorlardı. Ne var ki, Türkiye'de iç savaşın başlaması, Bulgaristan prensinin Türkiye'nin bir sözden ibaret kalan hakimiyetini (süzerainty) de tanımaması için harekete geçmesine, ve Yunanistan ile birleşmek isteyen Girit'in isyân etmesine (1908) ışık yakmış oldu. Bunun ardından, Berlin Andlaşmasının çiğneyen Avusturya, Bosna ve Hersek'teki Slav asıllı Türk tebâanın yaşadığı bölgeleri ilhak ederek, bu bölgelerdeki hıristiyanları himayesi altına aldığını ilân etti. Oysa bu bölgelerdeki halkların çok büyük çoğunluğu Sırplı'ydı. Bu yüzden de, Sırbistan ulusçuları infiâle kapılarak, Almanya'ya çok yakın saydıkları Avusturya'ya karşı kendilerine yardım etmesi için, Rusya'ya yanaştılar. 1911 yılında ise Tripoli, Cyrenaica, ve Ege adalarından bazılarını almak isteyen İtalya da Türkiye'ye karşı savaş ilân etti. Ve 1912 yılında müttefik Balkan kuvvetleri Makedonya, Trakya, ve Adriyatik eyaletlerini (Arnavutluk) ele geçirdiler.

Huzuru kaçan «Düvel-i Muazzama» Savaşı yerelleştirmek (localize) ve bir ân evvel bir çözüm yolu bulmak için harekete geçti. Fakat 1913'te bir savaş daha çıktı. Ele geçirilen toprakların paylaşılması sırasında ortaya çıkan anlaşmazlıklar yüzünden doğan bu ikinci savaşta (Makedonya, Trakya, ve Arnavutluğun paylaşılması sırasında) Sırbistan ve Karadağ yer alıyordu. 29 Eylül 1913 tarihinde ikinci kere barış sağlandı, ama bütün sinirler gergindi ve hiçbir sorun çözümlenmemişti. Bulgaristan'ın gözü hâlâ Makedonya, Trakya, ve Selânik limanındaydı. Yunanistan, Sırbistan ve Bulgaristan arasında paylaştırılan Makedonya'da kendi başına bağımsızlık isteyen bir hareket başlamıştı. İtalya olsun, Avusturya olsun, ilerde birgün nasıl olsa ele geçireceklerini umdukları Arnavutluğun Sırbistan ve Karadağ tarafından paylaşılmasını önlemek için birleşivermişler, Arnavutluğu bağımsız bir devlet yapmışlardı. Bosna ve Hersek topraklarına karşı gözleri dikik kalan Sırbistan, böylece, bir de Adriyatik kıyılarındaki Arnavutluk karşısında yutkunmak zorunda bırakılıyordu. Rusya'daki basın ise «Slav kardeşlerimizi koruyalım» havasını arttırmış bulunuyordu. Almanya ise Avusturya'yı gitgide daha geniş ölçüde destekler olmuştu. Durum öylesine kızışmıştı ki, herhangi bir yerden çıkacak küçük bir kıvılcım yangını başlatabilecekti. Bir yıla varmadan Sarajevo'dan ilk kıvılcım çıkıverdi, ve alevler hemen Avrupa'yı sardı, ardından bütün Dünya'ya yayılıverdi.

1912 ve 1913 Balkan Savaşlarının önemini Lenin hafife almış gibidir. Bu konuda yazdığı makâlelerinde «Türkiye'yi yutmak» isteyen Rus şovenizmine karşı çıkmış; Balkanlar'daki halklara yönelttiği «Slav kardeşliği» sözünü Rusya'nın ilhak politikasına maskelik eden bir söz olarak gülünç bulmuş; Slav ve Türk köylülerinin kardeş olduklarını söyleyerek, Balkan ulusları için bir federasyon kurulmasını savunmuş, ve bu federasyonun gerek Avusturya, gerekse Rusya karşısında bağımsız olmasını istemiştir. Fakat herşeye rağmen sorunu yerel bir sorun olarak saymaya devam etmiştir.

Viyana'da yaşayan, ve Balkanlar'daki kaynayan kazanın yakınında bulunan Leon Troçki, liberal Rus gazetesi **Kievskaya Mysl'a** «küçük savaşlar» ın manzarasını çizmek için hiç vakit kaybetmiyordu. «Ağustos Blok'u»nun başarısızlığından sonra buralara geldiğine çok memnundu. Savaşı yakından görmek istiyordu. Geleceğin Savaş Komiseri savaşın yüzüne bu kadar yakın düşmenin verdiği şaşkınlık içindeydi

> Siz Rusyadakiler—diyordu ilk haberinde—savaş olduğunu biliyorsunuz, ve bunun böyle olduğunu biliyorsunuz, ve bunun böyle olduğuna inanıyorsunuz. Fakat, hergünkü hayatımızın birer parçası olan tanıkların, sigaraların, yalınayak ve sümükleri akan çocukların ortasında, amansız bir trajedi olan savaşın nasıl olup da yerleşiverdiğini aklım almıyor. Savaş ilân edildiğini duydum, başladığını da biliyorum, fakat savaş olduğuna nasıl inanacağım, bunu bilemiyorum.

Troçki, Balkanlar'da bulunduğu sırada Sırbistan, Bulgaristan ve Romanya siyaseti hakkında birşeyler öğrenmişti ve Birleşik Balkan Federasyonu ve Avrupa Birleşik Devletlerine ihtiyaç olduğunu söyleyenlere inanır olmuştu. Balkanlar'da, daha sonraları Komünist Enternasyonale sokacağı, Balkan sosyalistleri ile tanışmıştı. Bunların en önemlisi Christian Rakovski'ydi. Bütün Balkan sosyalist partilerinde sözü geçen biri olan Rakovski, doğuşu itibariyla Bulgar, sınır değişiklikleri olduktan ve doğum yeri Romanya'ya geçtikten sonra bir Romen sayılıyordu. Rakovski Fransa'da doktorluk öğrenimi görmüş; Fransızca, Almanca, Rusca, İngilizce, Türkçe gayet iyi konuşan, bütün Balkan lehçelerini bilen biriydi. Gelecekte Sovyetler Birliği'nin, Komünist Enternasyonali'nin, ve Sovyet diplomasisinin önde gelen kişilerinden biri olacaktı. Ayrıca, Rakovski'den Kruschev'e kadar daima Ukraynalı olmayanların getirildiği bir görev olan Ukrayna Sovyet Cumhuriyeti Başkanlığında bulunacak, ve en sonunda Troçkici olduğu iddiası ile tasfiyeye uğrayacaktı.

«Antid-Oto»nun (Troçki'nin yazılarında kullandığı takma isim) gönderdiği haberlerin en fazla dikkat çekmesi Bulgarların vahşet-

leri ve yaralı veya esir düşen Türklere karşı giriştikleri vahşi hareketleri haber vermesi üzerine oldu. Oysa o zamana kadar Rus basını için belli başlı konulardan biri Türklerin Ermenilere karşı giriştikleri vahşet hareketleriydi. Nitekim Transkafkasya Genel Vâlisi Vorantsov Dashkov'un 10 Ekim 1912'de Çar Nikola'ya yazdığı bir mektupta şöyle deniliyordu

> Türkiye'deki Ermenileri savunmak için, hele şu zamanda, açıkça harekete geçmek gereklidir. Böylece, istese de istemese de ileride askeri işlemlerimizin alanı olacak bu yerlerde bize sempatisi olan bir halk topluluğu yaratmalıyız.

«Antid-Oto»nun yazdıklarını okuyan herkes, bu yazılar «Slav kardeşlerimiz»in Türklere karşı vahşette bulunduğunu söyleyecek kadar cüretkâr, deyip çıkıyordu. Haber milletin dikkatini çekti, ve «Antid-Oto» isminin Avusturya-Macaristan İmparatorluğu'nun beslediği mülteci Rus devrimcilerinden birisine ait olduğu hükmüne varıldı. Bu eski bir hileydi: beğenilmeyen bir eleştiride bulunanları düşman ajanı ilân etmek. Bu hile ile ilerde de karşılaşacağız!

1911 Agadir olayından korkan Sosyalist Enternasyonal'in liderleri 24 Kasım 1914'de Basel'de yeni ve özel bir Olağanüstü Enternasyonal Kongresi topladılar. İki gün süreyle Kongre savaş tehlikesinden ve barışı korumak için alınması gereken tedbirlerden başka hiçbir konuyu görüşemedi. Enternasyonal tarihinde o zamana kadar yapılan savaş karşıtı gösterilerin hepsini gölgede bırakacak gösteriler yapıldı Basel Kongresinde. Fakat Lenin—ki o zamanlar Merkez Komitesinin temsilcisiydi—bütün dikkatini Rus partisindeki, ve özellikle Duma Grubundaki parçalanmayı tamamlamaya vermiş bulunuyordu. Lenin, Leo Kamanev'in başkanlığında beş kişilik bir grup yollayarak Bolşevikleri temsil ettiriyordu. Diğerleri Shklovski, Troyanovski ve karısı, Elena Razmirovich, ve Vladimirskiy'diler. Rusya'daki bütün partilerden ve hiziplerden gelenlerin sayısı otuzaltıydı. Lenin'in ilk olarak giriştiği iş, Plekhanov'un desteğini kazandıktan sonra, Rus delegasyonundakilerden birisi olan Gorbunov'un Basel Kongresinden ihraç edilmesini sağlamaktı. Gorbunov, Petersburg'daki «İnsiyatif Grubu»nun veya Bozguncuların temsilcisi olarak gelmişti. Gorbunov, Basel Kongresinden ihraç edilmedi, ve bunun üzerine Plekhanovcu ve Leninci delegeler Rus delegasyonunun toplantısını terk ettiler. Lenin, Prag Kongresinde başlattığı Partinin her kuruluşunda ayrım sağlamak çabalarında yeni bir başarı daha kazanmış oldu. Fakat gözü savaş heyülasından başka şey görmeyen Kongre «mızıkçı» Rusların şamatalarına, ve kendi aralarındaki «hırlaşma»lara bakacak hâlde de-

ğildi. Sonunda, Kongreyi olay hakkında bilgi sahibi kılmak için bir risalecik yayınlamaya düşünen delege Shklovski bu fikrini bildirmek için Lenin'e mektup yazdı. Lenin'in verdiği cevap çok tersti

> Sabah şerifler hayrolsun! Açıkca anlaşılıyor, Basel'de olmayan bazı şeyler var (yoksa bazı şeyler çok mu fazla?). Tabiatıyla, Kamenev işten başını kaldıracak hâlde değil, ama ya öbür dört kişiye ne oldu? **Pravda** için hergün birisinin yazı yazması gerektiği apaçık bir gerçekti. Bir işbölümü yapılabileceği de apaçık bir gerçekti. **Bozguncular** durmadan **Luch'a** yazı gönderdiler de, **Pravda** için bir tek yazı olsun gönderen çıkmadı... Basel hakkında, Kamenev hariç, delegelerden hiçbiri birşey yazmadı. Basel Kongresinin sonuçlarında, Bozguncular denen o budalaların boş bulunup İnsiyatif Grubu ile birlikte baskına uğratılmalarından çok memnunum!! O Pis heriflere [svoloch, «kerâtalar», «cüruf anlamında»] bundan daha iyi bir ders verilemezdi. Fakat ne var ki, bizim delegelerin hareketsizliğe, ve ağızlarını bile açmayacak kadar tembelce kalışlarına çok üzüldüm (üstelik, içlerinden dördü beşi **Almancanın nasıl konuşulacağını da öğrenmiş kimseler.**) Kim konuştu? Kiminle konuştu? Nasıl? Ne hakkında konuştu? Kamenev hariç, kimseden tek kelime yok. Halbuki Almanlar arasında [bizim ayrılmamız hakkında] yapılacak propaganda çok önemliydi... [1912 Aralık ayı ilk günlerinde yazılmış Mektup, **Derlenmiş Çalışmalar**, Cilt xxix, 55.]

Ve bütün hepsi bu kadar! Savaş tehlikesi hakkında, Enternasyonalde çıkması mümkün görüş ayrılıkları hakkında, Kongrenin hikmet-i vücudu olan konuda alınan kararlar hakkında tek bir satır yoktu! Oysa, sonraki yılların Lenin'i, Basel Kongresi'nde alınan kararların Stuttgart Kongresi'nde alınan kararlardan bile önemli olduklarını anlayacaktır. Sonraki günlerde, 1914'te, hükümetlerinin aldıkları savaş kararlarını destekleyen [sosyalistlere] karşı giriştiği eleştirilerde ve suçlamalarda Lenin'in başlıca dayanağı bu kararlar olacaktır.

Bsel Olağanüstü Kongresi'nin oybirliği ile kabul ettiği «Uluslararası Durum Üzerine» isimli bildiri de, gene, Stuttgart Kongresinin aldığı kararı iktibas ederek başlıyordu («Fakat eninde sonunda savaş çıkarsa yüklenilecek olan görev, savaşı bir an evvel sona erdirmeye yarayacak şekilde müdahalede bulunmak ve savaşın yarattığı ekonomik ve siyasal krizleri, güçlerinin yettiği ölçüde kullanarak, halkı ayaklandırmak ve kapitalist sınıfın yönetiminin ilgâsını tezleştirmek.») Bunun ardından ise «savaşa karşı savaş konusunda bütün ülkelerin sendika ve partilerinin tam oybirliğinin verdiği memnuniyet» belirtiliyordu. Balkan sosyalistlerine ise uslu durmaları söyleniyor ve Sırplar, Bulgarlar, Romanyalılar ve Yu-

nanlılar arasında yeni düşmanlık çıkarmamaları isteniyordu. Ayrıca, zıt kamplarda yer alan Türkler, Arnavutlar ve tüm Balkan halklarının hakları savunuluyordu.

> Avusturya, Macaristan, Hırvatistan, Slavonya, Bosna ve Hersek Sosyal Demokrat Partilerine düşen görev Avusturya [Danubian] monarşisinin Sırbistan'a saldırısını önlemeye çalışmaktır. [Kehânet!]... Kongre, Rusyalı, Finli, ve Polonyalı proletaryanın Ermenistan'da olsun, İstanbul'da (Constantinople) olsun her çeşit çarlık benzerine karşı mücadele edeceğine, ve bütün kuvvetini birleştirerek çarlıktan kurtulmaya çalışacağına inanır...
>
> Fakat Enternasyonal'in faaliyetleri içinde en önemli görev Almanya, Fransa ve İngiltere emekçi sınıfına düşen... kendi hükümetlerinin gerek Avusturya—Macaristan'ı ve gerekse Rusya'yı desteklemelerini önleme görevidir...
>
> Hükümetlerin kafasına sokunuz ki; kendilerini de tehlikeye atmadan, bir savaşa [giden] yolları açamazlar, bütün hükümetlere hatırlatınız ki; Fransa—Almanya savaşının ardından devrimci Komün ayaklanması gelmiş, Rus—Japon Savaşı ise Rusya İmparatorluğunda yaşayan halkların devrimci kuvvetlerini harekete geçirmiştir... Dünya savaşının düşünülmesindeki iğrençliğin bile çalışan sınıfın infialine ve isyanına yol açacağını anlamama hatası bütün hükümetler için tam bir çılgınlık olacaktır...

Görülüyor ki, kesiksiz bir gelişme ile karşı karşıyayız 1900'da, Paris Enternasyonal Kongresi'nin bütün parti için kabul ettiği karar «bütün askeri harcamalara karşı kayıtsız ve şartsız aleyhte oy kullanmak»tı: 1907 Stuttgart Kongresinin kararı «savaşın yaratacağı krizleri kapitalist yönetimin ilgâsı için kullanmak»tı. 1912 yılında, Basel Olağanüstü Kongresi ise savaşın «çalışan sınıfın isyanına yol açacağı» uyarısında bulundu. Bu gelişme bizzat savaşın tanımlanması konusunda görülmektedir. Balkanlar ile ilgili nedenleri; İngiltere-Fransa-Almanya ve Rusya-Avusturya-Sırbistan şeklindeki taraf taraf öğeleri tanımlanmış, artık genel ve afâ ki bir savaş lâfı bir yana bırakılmış, ne olacağı, ne sonuç vereceği kehânete varırcasına önceden kestirilmiş oluyordu. Kısacası, 1912 yılında tanımlanan savaş ne ise, tamı tamına öyle bir savaş olacaktı. Savaşın patlak vermesi bile, 1912'de söylenilen şekilde, Avusturya—Macaristan'ın Temmuz 1914'te Sırbistan'a ültimatom çekmesiyle olacaktı.

BÖLÜM XXXV

BİR DÜNYA SONA ERİYOR

Birinci Dünya Savaşında hemfikir olduğumuz tek amacımız Alman militarizmini yıkmaktı. Habsburg ve Osmanlı İmparatorluğu'nu yıkmak, Çekoslovakya'yı yaratmak veya Polonya'yı mezardan çıkarmak, Rus devrimini yapmak, Sırbistan çıkarmak, Irak ve Estonya ve Letonya ve Yahudi Anavatanı yaratmak, veya Brenner ve Adriyatik'in anahtarlarını İtalya'nın eline vermek hiçbir zaman ilk düşüncelerimiz arasında yer almış değildi. Oysa, sonuç olarak, bütün bunlar—ve daha niceleri—çıktı savaş sonunda... ama kendi kendimize söz verdiğimiz tek bir şeyde, Alman militarizmini yıkmakta, başarısızlığa uğradık.

— H. N. Fieldhouse

1912, 1913 ve 1914 yılları boyunca, uluslararası gerilim her ay arttı. Her yerde savaştan söz ediliyor, ulusal duygular kabardıkça kabarıyor, uluslar «savunma hazırlıkları» için inanılmaz miktarda para döküyorlar, başkanlar, kırallar, bakanlar, generaller durmadan birbirlerine gelip gidiyor ve birbirlerinin ordularını gözden geçiriyorlardı. Bütün zeki siyasal gözlemciler gibi, Lenin de bütün bunlardan haberdardı, bunların ne demeye geldiğini anlıyor; ama yine de içinde bir yerde savaşa inanamamışlık bulunuyordu. Kızkardeşi Anna'ya Cracow'a hareketi hakkında yazdığı mektupta şöyle diyordu

Umarım biribirimizi görmemiz kolay olur, yani, savaş çıkmazsa demek istiyorum, ve çıkacağına da inanmıyorum. [1912, Sonbahar.]

Kızkardeşi Maria'ya yazdığından

Gazetelerden okumuş olacağın gibi, burada durmadan savaştan söz ediyor halk. Savaş patlarsa, muhtemelen Viyana'ya, veya son buluştuğumuz şehre [Stokholm] gitmek zorunda kalacağım, fakat savaş olacağına inanmıyorum. [Kasım 1912]

Gorki'ye, 1912, Aralık ayında

> Muhtemelen hiç savaş olmayacak, ve Polonyalıların Çarlığa karşı duydukları engin nefret sayesinde şimdilik burada yaşayabileceğiz.

Ve nihayet, 1913'ün ilk günlerinde bile, aynı ifâde

> Bütün Doğu Avrupa'da devrim için Avusturya ile Rusya arasında bir savaş çıkması çok yararlı olacak, fakat Franz Joseph ve Nikolasha bize böyle bir zevk lütfedeceğe benzememekte...

Kuvvetli parlamento grupları sayesinde, hükümetlerinin sırlarına vâkıf olan Sosyalist Enternasyonalin Almanya, Fransa ve Avusturyalı liderleri durum hakkında günü gününe uyarılıyorlardı. Bunlar, kendi aralarında durmadan olağanüstü konferanslar düzenliyorlardı. Lenin ise, sadece savaş sorununu görüşmek üzere 1912 Kasım ayında toplantıya çağrılan Basel Sosyalist Kongresine bile katılmamıştı.

Enternasyonal Sosyalist Büro, Aralık 1913'te Londra'da toplandığında Lenin buna da katılmadı. Bu kere Kamenev'i bile değil de, Bolşevik hizbi temsilcisi olarak, daha az tanınan Litvinov'u gönderdi. Lenin bütün enerjisi ile, Bolşeviklerle diğerleri arasındaki ayrılmayı tamamlamak, Duma Grubundaki parçalanmaya kati bir şekil vermek, Rus Sosyal Demokrat Partisinde tam bir parçalanma yaratmak için çalışıyordu. Rosa Luxemburg ve Karl Kautsky'nin teklifini benimseyen Enternasyonal liderleri ise, İngiliz sosyalist hareketinde olduğu kadar Rus sosyalist hareketindeki parçalanmayı da kınamaktaydı. (1)

Kautsky'nin teklifinde, her ülkede **bir tek** proletarya sınıf olduğuna göre, kapitalizme karşı girişilen mücadele bütün kuvvetleri birleştirecek **tek bir** sosyalist parti olması gerektiği savunuluyordu. Bozguncular'a karşı Lenin'i desteklemiş bulunan Plekhanov bile bu harekete katılmış ve hatta Sosyal Demokratlarla, Sosyal Devrimcilerin birleşmesi için bile vaktin geldiğini savunmaya başlamıştı. Aynı görüşe, Rosa Luxemburg'un Polonya Partisi hizbi ile anti-Luxemburgcu Warşova Muhalefeti Grubu, ve Polonya Sosyalist Partisi Sol kanadının katılması gibi, Rusya'da da Sosyal Devrimciler dahil, bütün parti ve hizipler bu görüşe katılmaktaydılar. Fakat Lenin bu görüşe hiç yanaşmıyordu. Prag Kong-

(1) İngiltere'de İşçi Partisi; Bağımsız İşçi Partisi, Fabian Derneği, Büyük Britanya Sosyalist Partisi arasında birlik kurmaya çalışıyorlardı. Sonunda federasyon esasına dayanan bir birlik sağlanmıştır.

resinden beri partinin «tabelâ»sı Lenin'in elindeydi. Polis ajanı Malinovski'nin de yardımlarıyla Duma Grubunu parçalamış, metal işçileri sendikasını da eline geçirmişti. **Pravda**, Menşeviklerin Luch'undan daha fazla satmaya başlamış, Sendikalardan yardım görmeye başlayan Bolşevikler toplumsal güvenlik konseylerinde de nüfuzlu duruma geçmişlerdi. Tam o sırada Letonya Merkez Komitesinde çoğunluğu sağlayan Leninciler, Polonya Sosyal Demokrat Partisinde Rosa Luxemburg'a karşı Warşova Muhalefet Grubu ile birleşmişlerdi. Şimdi Lenin bütün karşıtlarını duvarın dibine doğru sürmeye başlayacaktı. Ya Lenin'in tarifine uygun bir «birlik»e rıza gösterecekler, ya da Lenin tarafından yok edileceklerdi. Enternasyonal'in bir üst kuruluş olduğuna, uluslararası dayanışmanın çekirdeği olduğuna hiçbir itirazı yoktu Lenin'in; ama Rusya'nın şartları hakkında, Lenin'in kendi başına giriştiği mücadele hakkında Enternasyonal'in liderleri ne bilebilirlerdi? Enternasyonal liderlerinin, kendisi katılmasa bile enternasyonalcilik anlayışlarını terk etmeyeceklerinden kuşku duymuyordu. Onun için de, araya bir mesafe koyarak, Enternasyonal Büro toplantısına, elinde hazırlamış bir metinle birlikte Litvinov'u gönderdi. Ardından, tüm Rusya Birleşme Konferansına çok daha tanınmamış biri olan Inessa Armand'ı yolladı. Bu toplantı da Enternasyonal tarafından düzenlenmişti, ve 16 Temmuz, 1914'te Brüksel'de yapılıyordu. Toplantı ayı ise, önemli bir yılın, önemli bir ayı olacaktı! Krupskaya'ya göre, İnesso Armand'ın görevlendiriliş nedeni, İlyiç'in «kuvvetli inanmış» birisini; Rusya'dan gelen diğer topluluklarını sert eleştirilerinden hiç yılmaksızın, Fransızca, Almanca, ve Rusca konuşabilecek ve elinde tuttuğu konuşma direktifinden tâviz vermeyecek kadar inatçı birisini görevlendirmek istemesiydi. 1914 yılının kader değiştirici yaz mevsiminde bile, Lenin'in düşüncesindeki savaş, dünya savaşı değil, hizipler arası savaştı.

Rus polisi de durumu izliyordu. Büyük prestiji olan Enternasyonal, birlik için kendi prestijini kullanır, ve çeşitli parti ve hiziplerin biribirlerine karşı yönelttikleri enerjileri birdenbire hükümete karşı dönüverirse ne olurdu? Birleşme haberini alan işçiler, hizipleşmelerin yarattığı bıkkınlık ve küskünlüklerden sıyrılıp, mücadele için yeni bir istek ve irade kazanırlarsa ne olacaktı? Çeşitli parti ve hiziplerdeki ajanlarına gizli talimat veren Okhrana şöyle diyordu:

> .....en başta Bolşevikler ile Menşeviklerin birleşmesi olmak üzere, hangi eğilimler arasında olursa olsun, örgütsel bir birleşmenin

katiyen mümkün olamayacağı düşüncesini hiç bıkmadan ve ısrarla savununuz, işleyiniz.(2)

Polis olaylardan endişelenebilirdi, ama Lenin'in hiçbir endişesi yoktu. Polisin bu gizli talimatından Lenin haberdâr değildi, fakat haberdar da olsaydı birşey değişmeyecekti. Çünkü Lenin'in görüşü de «en başta Bolşevikler ile Menşeviklerin birleşmesi olmak üzere, hangi eğilimler arasında olursa olsun, örgütsel birleşmenin katiyen mümkün olamıyacağı»ydı. Küçük veya büyük sorunlarda olsun; örgütsel sorunlarda, strateji veya taktik sorunlarında, ilke sorunlarında, kişisel sorunlarda kendisinin haklı ve doğru olduğuna öylesine inanmış bir hâli vardı ki, ne bir polis talimatı ile, ne de dünya emekçi sınıfı örgütünün en yüksek organından verilecek bir kararla yolundan dönecek değildi. Kuşkusuz ki, birlik güzel birşeydi. Fakat güzel olan birlik, sadece, doğru olan; yani, Lenin'in kendi şartlarına uygun, Lenin'in kendi liderliğinde olan bir birlikti. Kezâ, çok içten ve çok kıskanç bir enternasyonalciydi Lenin; uluslararası dayanışma ve uluslararası eylem için Enternasyonal'in en yüce kuruluş olduğuna inancı tamdı. Büyük Alman Sosyal Demokrat Partisine, bütün diğer partilerin üstünde, hayranlık derecesine varan bir sevgisi vardı. Kautsky'i yaşayan Marksistlerin en büyüğü sayıyordu. Ama iş Rusya'ya gelince, kendisinden ve izlediği metotlardan gayrısının yanlış olduğundan da kuşku duymuyordu. Rusya'daki diğer bütün grupların muhalefetinden ne olacaktı? Enternasyonal'deki diğer üye partilerin baskısından da birşey çıkmazdı. Alt tarafı hangisi, Rusya hakkında ne biliyordu? Kendi mücadelesi için, kendi bildiğince mücadele etmesine ne demeye karışıyorlardı? Olaylar, kendisini haklı çıkarıyor, kazanan Lenin oluyordu, ve yoluna çıkıp, kendisini durdurmak isteyenleri hoş karşılamayacaktı. «Keçi inadı»* tutmuştu (Vare Zasulich böyle diyordu), ve gözü hiçbir şey görmüyordu.»

> Menşeviklerin istediği, Enternasyonal huzurunda beni azarlayıp, paylamaktır. Ben, onlara bu zevki vermeyeceğim. Üstelik, böyle birşey vakit kaybından başka birşey de değildir. Davaya hizmet dururken gevezelikle uğraşmak yararsız...

Sosyalist Enternasyonal'in Rus Birliği Alt komitesi 16-17 Temmuz, 1914'te toplandı. Lenin, Inessa Armand'ın yanısıra Vladimirs-

(2) Bolshevik: Dokumenty po istorli bolshevizme s. 1903 po 1916 god byush. Moskovsky. Okhrannogo Otdeleniya. Derleyen: M. A. Tsyavlovsky, Moskova, 1918, s. 146-48.

(*) Metinde buldog inadı (bull-dog grip) denilmekte. (Ç. N.)

ki, Popov, ve Polonya Sosyal Demokrasisi'nin anti-Luxemburgcu hizbinden Hanecki'yi de toplantıya yollamıştı. Hep birlikte temsil edilen Rus hizip, parti, ve grup sayısı onbiri bulmuştu. Bu onbir grubun içinde, Lenin'inki hariç, kalanların hepsi de birlikten yana konuştular. Yeniden karara bağlamak için bütün eski sorunları yeniden açmaya, geçmişi unutup bir kenara bırakmaya hepsi hazırdı. Lenin'in grubu ise hangi konu olursa olsun, oy serdetmeye yanaşmıyordu ısrarla. Elindeki konuşma metnini okuyan Inessa, Nuh diyor, peygamber demiyor; Lenin'in karşıtlarını Marksist olmamakla, disipline girmeyi kabul etmemekle, yeraltı örgütünü bozmayı istemekle, bir «burjuva işçi partisi» kurmayı istemekle, burjuvazi ile aynı safı tutmakla, «kültürel otonomi» ve «ulusal self-determination» hakkını getirip parti programını bozmakla suçluyordu. Sonunda, konuşma metni bir seri ültimatom ile bitiyordu. Ültimatomların genel mesajı şu cümle ile özetlenebilir: **«Bizimle birleşmek isteyenler Prag Kongresinin kararlarını ve yarattığı kurumları kayıtsız ve şartsız kabul etmelidirler.»**

İnessa'ya karşılık olarak düşünceler ileri sürüldü; iddialar, inandırıcı savunmalarda bulunuldu. Sonunda, Lenin'in iddia ve istemlerine rağmen, Lenin'in dediklerini reddeden bir karar alındı

1. Bütün grup Rus Sosyal Demokrasisi'nin programını kabul etmektedirler...

2. Parti faaliyetleri ile ilgili sahalarda, birleşmiş bir parti içindeki azınlık grubunun, çoğunluk grubu tarafından alınmış olan kararlara uyması gerektiği bütün gruplarca doğru görülmektedir.

3. Partinin örgütü bugün için gizlilik içinde kalmalıdır; böyle olması zorunlanmaktadır. Yasal kurumlardaki parti üyelerinin faaliyetleri, parti yönetici kurumlarının liderliği altında kalmalıdır.

4. Burjuva partileri ile işbirliği bütün gruplarca reddedilmektedir.

5. Bütün gruplar programın yorumu, ve millî kültürel otonomi sorunu ile ilgili anlaşmazlıkları çözümleyecek ve genel parti örgütlenmesi konusundaki detayları tespit edecek bir genel kongreye katılacaklarını belirtmektedirler...

Enternasyonal Büro muhtelif grupların geçmişte yaptıkları işlerle ilgili çeşitli suçlamalar üzerinde soruşturma aç-

mayı reddetmekte... bugün için ve gelecekle ilgili amaçlar için kimselerin bakış açıları etrafında, ve hangi öğelerle bir birleşme yapılması gerektiğini ortaya koymadığından [bu işi] yararsız, verimsiz, hatta, zararlı ve zedeleyici bulmaktadır... Rusya proletaryasına karşı, çeşitli grupların tek bir organizma şeklinde birleşmelerini önlemekten daha büyük bir suç işlenemez.

Rusya proletaryası, birleşiniz!

Bu karar Enternasyonal liderlerinin hepsi tarafından onaylandı. Rusya'dan gelen onbir grubun içinden on tanesi de olumlu oy kullandılar. Inessa Armand ise onbirinci grup adına son olarak söz aldığında da aynı sözleri söylemekte inat etti «Oylamaya katılmıyoruz. Bu karar metni yerine kendi savunduğumuz görüşü öneriyoruz.»

«Lenin'in istediği birleşme, ekmekle birleşmek, ekmeği yutmak isteyen adamı hatırlatıyor,» şeklindeydi Plekhanov'un yorumu.

«Lenin nerede?»—diyordu Kautsky ile Huysman—«Siz sorumlu tutulacak önemde olmayan, ve yaptığını bilmeyen kimselersiniz. Kendisi nerede? Niçin kendisi gelmedi? Gelecek günlerde, Enternasyonal'in ısrarlı uyarmaları ve Rus kitlelerinin birleşme ihtiyacından söz eden çığlıkları karşısında Lenin de bu karara uymaya mecbur olacaktır.»

Tek cevap alabildiler: «Lenin gelemedi. Çok meşguldü. Bize talimatı budur. Söylediklerimizi de dinlediniz. Hiçbir konuda oylamaya katılmıyoruz.» Lenin'ci hizip hariç, kalanların hepsi de, işlerin skandal hâlini alan bu durumunu Sosyalist Enternasyonal'in yaklaşan ilk kongresine arzetmek için bir rapor hazırlanmasına, ve Lenin'i yola getirmek için Rus hareketinde birliği sağlama işiyle uğraşacak bir birleşme kongresi çağırmaya; birleşme yolunun üstünde bir engel olarak dikilmekte ısrar ederlerse, bütün Rus işçilerinin önünde Bolşevikleri ihraç etmeye karar verdiler. Enternasyonalin bütün liderleri bu kararı imzalayacaktı. Karar Ağustos ayında Viyana'da toplanacak olan Enternasyonal Sosyalist Kongresi'nde herşeye rağmen uygulanacaktı. Toplantı ise, fazla uzakta değil, 23 Ağustos'ta yapılacaktı. Karar alındığında ise Temmuz ayının onyedinci günüydü.

17 Temmuz, 1914! Fakat 28 Haziran'da, patlaması beklenen tabanca Sarajevo'da patlamış bulunuyordu. Gizli savaş hazırlıklarına da **17 Temmuz'da** başlanılmış; gizli emirler birliklere verilmişti: Ültimatomlar hazırlanmış, bekliyordu. Devlet adamları arasında,

kurmaylar arasında hummalı bir yazışma çizişme başlamıştı. 17 Temmuz! Dünyada savaş alarmları ile ayağa kalkmamış, savaş söylentileri duymamış tek ülke kalmamıştı, ama tek başına Lenin bunları hiç duymamış gibiydi. Yaklaşan Enternasyonal kongresine katılmayı da düşünmüyordu. Lenin için, gelen kongre de hizip savaşının yeni bir saldırısından başka birşey olacak değildi. Kongre hiçbir zaman toplanamadı. Asıl savaş araya girdi.

Burada—okuyucunun düşünmek zorunda kalacağı—başka bir sorun Lenin'in kişisel durumuna verilmesi gereken ağırlıkla ilgili görünüyor uluslararası bunalım durmadan yoğunlaşır ve keskinleşirken Lenin'i bu ana sorun üzerine eğilmekten alakoyan kişisel sebeb neydi? Çok önemli iki yılda, 1913 ve 1914 yıllarında yapılan toplantılara niçin katılmadı? Niçin bu toplantılara katılıp, savaş tehlikesine karşı diğer partilerin liderleriyle birlikte tedbirler plânlamak işinde yer almadı?

Nadezhda, sadık karısı, kuşkusuz izleyicisi, güvenilir yardımcısı ve sekreteri hastalanmışıt; ciddi, önemli, yıkıcı bir hastalık haliydi bu. İri gözleri, gizli mürekkeple yazılmış mektupları sökemeyecek kadar bozulmuştu. Ellerine titreme geliyordu ve dizleri tutmuyordu .O gür sağlığı; gürlüğünden ötürü tek bir kez hatırlayıp, meşgul bile olmadığı sağlığı bozuldukça bozulmuştu. Çalışmaya gücü kalmamıştı. Zafiyet, ağrılar, sızılar, bitmek bilmeyen baş ağrıları içindeydi. Doktorun biri «sinir» bozukluğu teşhis etti ve «istirahat ile hava değişikliği»nin iyi geleceğini söyledi. «Proleter kadınının sinirleri olamaz,» diye yanıtladı doktoru. Kocası Vladimir, kardeşi Maria'ya şöyle yazıyordu

> Biraz da Nadya'nın hastalığından ötürü, geçen gün buraya [Tatra Dağlarındaki Poronino'ya] taşındık. Nadya'nın hastalığına çok üzülüyorum... Tedavi için Nadya'yı Bern'e götüreceğim belki... [13 Mayıs, 1913]

Ve Temmuz'da Bern'den annesine şöyle yazıyordu

> Nihayet Çarşamba günü Klinik'te Nadya'yı ameliyat ettiler. Başarı ile neticeleneceği dün (Cuma) artık anlaşıldı. Çok iyi gözüküyor ve artık zevkle su içmeye de başladı. Güç bir ameliyattı herhalde, anestezi bile yapmaksızın, üç saat oncağıza işkence ettiler, fakat hepsine de yiğitçe dayandı. Perşembe günü çok hastalanmıştı—ateş içinde, durmadan sayıkladı—ve korkudan ne yapacağımı şaşırmıştım. Mamafih, dün herşey düzelmeye başladı. Kocher çok iyi bir operatör, guatr çeken herkes ona gitmeli...

Ve, karısının hastalığı için kendilerine başvurduğu, ama hiçbirisi bu guatr hastalığını teşhis edemeyen «yoldaş hekimler»den

edindiği tecrübeden bilistifade, Maxim Gorki'ye yazdığı mektupta (Kasım ayında) şöyle diyordu

> Bolşevik hekimlerin en yeni metotlarla seni tedavi ettiğini duyunca, belki bu hekimlerin Bolşevikliği çok eskilerde kalmıştır dedimse de endişelenmeden edemedim. Allah seni yoldaş hekimlerden saklasın; hele Bolşevik hekimlerin eline hiç düşürmesin! Şaka bir tarafa, bizim yoldaş doktorların yüzü içinde doksandokuzu hava... Çok olağan dışı şartlar olmadıkça, seni temin ederim ki, insanın işinin ehli birine gitmesi gerekiyor. Bir Bolşevik [hekimin] keşifle uğraştığı yeni metotlara kendini terketmek—felâket birşey bu!!

1914 yılı Nisan sonunda, kızkardesi Maria'ya şöyle yazıyordu

> İki hafta sonra tekrar Poronino'ya gideceğiz... Nadya'nın guatr hastalığının adamakıllı geçeceğini sanıyorum. Dağ havası bu hastalığa iyi gelirmiş... Tatras dağlarında sonbahar çok hoş olurmuş... Bu sonbahar güzel geçerse belki orada kalırız...

1914 yaz ve sonbaharı çok güzeldi. O güzel kırların arasında, iç açıcı kır gezintilerinde, altın gibi parıl parıl güneşin kıyıcağızında, o dinlengin ve huzur dolu günlerde savaşa kim inanabilirdi? Vladimir bir dağ keçisi gibi dağlara tırmanıyor, engin bir ufukta gözlerini dinlendiriyor, ve sonra da herzaman yanında taşıdığı kağıt kaleme sarılarak millî mesele üzerine veya bir başka sorun üzerine düşüncelerini not ediyordu. Yanında kitap taşıma, ve dağ başlarında oturma alışkanlığı yüğünden birkaç hafta sonra hayatına mal olacak bir tehlike atlatacaktı!

«Altın bir yaz! Bu sonbahar günel geçerse belki orada kalırız.»

O altın yaz mevsiminde, 28 Haziran'da Habsburg tahtına vârisi Arşidük Ferdinand, açık bir araba ile, eski bir Slav kasabası olan Sarajevo'ya, henüz ilhak edilmiş olan Bosna'nın başkentine giriyordu. Yanında karısı da vardı. Tam o sırada iki el silâh atılıyor ve tahtın varisi ile karısı ölüyordu. Öldürenlerin ikisi de Bosnalı (Yugoslav) iki genç ulusçuydu, ve bu iş için dünyanın yeni yeni alıştığı fotoğraf kameralarından yararlanmışlardı.

Avusturya Devleti elde edilen delillerin Sırbistan Devletinin ve Sırbistan ulusçularının suçlu olduğunu gösterdiğini bildirdi. Bu haksız bir suçlamaydı sonraları Stalin'in Macaristan, Bulgaristan, Romanya, Yugoslavya, ve Çekoslavakya'da ileri sürdüğü iddialara benzeyen zincirleme bir reaksiyondu bu. Ama tek bir tabanca atışının: sesiz ve uykulu bir beldede patlayan tek bir merminin, İngilteresi, Fransası, Almanyası, Japonyası, Çin'i Amerikası ile koca bir dünya'yı savaşa sürükleyeceğine; Avusturya—Macaristan, Alman,

ve Rus İmparatorluklarının çanına ot tıkayacağını; bütün bir burjuva dünyasının sona ermesine yol açacağını; ve bütün dünyada herşeyin değişmesine neden olacağını kim düşünebilirdi.?

O yaz da, yüksek devlet memurları, diplomatlar, işçi liderleri her zaman olduğu gibi sayfiyelere gitmişlerdi. Amerikan turistleri gene Avrupa'ya yayılmışlardı.

> Barışsever Rusya—diyordu İmparatorluk Genel Kurmay Başkanlığına getirilecek olan General Gurgo—bir aydan beri Avrupa'nın üstüne çöken savaş bulutlarında en nihayet şimşek çaktığında, her yıl olduğu gibi yaz tatilinin ortasında sayfiyedeydi. Petrograd ve Moskova bomboştu... Avusturya tahtının vârisi öldürüldükten sonra ufuklar kararmıştı, ama Avusturya ile Rusya ve Sırbistan arasında, normal diplomatik yollarla çözümlenemeyecek bir anlaşmazlık olabileceğini kimse düşünmüyordu.

23 Temmuz'da Kayzer Wilhelm tarafından gizlice teşvik edilen Avusturya'nın Dışişleri Bakanı Berchtold, Sırbistan'a bir ültimatom verdi. Ültimatomda Avusturya'ya karşı girişilen propogandanın resmen telin edilmesi; Avusturya'ya dost tutumlu bir hükümet kurulması; Avusturya monarşisine karşı girişilen hareketlerin teşvikçisi olan bütün «düşmanca» yayınların ve kurumların yok edilmesi; birçok Sirbistanlı memur ve devlet adamının görevlerinden alınması; birçok diğerlerinin tevkif edilmesi: suç takibinde Sırbistan polisi ile yanyana çalışmak üzere Avusturya polisinin Sırbistan'a girmesine izin verilmesi isteniyordu. İsteklerin kabulünün ise kırksekiz saat içinde bildirilmesi gerekti. Küçük Sırbistan'ın cevabı endişe verecek kadar gecikmelere yol açıyordu. Sırbistan bütün şartları kabul ediyor, fakat Avusturya polisinin ülkeye girmesini kabul edemiyordu. Sırbistan, bu gibi anlaşmazlık konularının Hague Mahkemesinde, veya Büyük Devletler tarafından toplanacak bir konferansta ele alınmasını teklif ediyordu. Almanya'nın desteğini kazanmış bulunan Avusturya bu teklifi reddetti. Sırbistan ise Rusya tarafından destekleniyordu, ve kendi öz bağımsızlığından başka birşeyi kalmadığını görünce, daha fazla boyun eğmeyi reddetmek zorunda kalıyordu.

> 24 Temmuz'da—General Gurko'nun hatıralarına dönüyoruz— kaçınılmaz bir çatışmanın ortaya çıktığı anlaşılmıştı. Askeri birlikler, o günlerde, yazlık eğitim kamplarına göçmüş bulunuyorlardı. İki gün sonra ise kışlık merkezlerine dönmüşler; askeri birliklere, savaş hazırlığı demek olan, sefer hazırlığı için emir verilmişti...

Temmuzun gene aynı 24'ncü gününde, günün birinde Alman Weimar Cumhuriyetinin Başbakanı olacak olan Philip Scheide-

mann, Avusturya Tyrol'lerindeki 7300 ayak yüksekliğindeki Karwendel Dağını tırmanıyordu. Koşum takımı imâlciliğinden Cumhurbaşkanlığına getirilecek olan Ebert ise Ruegen Adasının plajlarında rüyâlar içindeydi. Sovyet Hükümeti Halk Komiserleri Konseyi Başkanı olacak olan Vladimir İlyiç Ulyanov, Cracow'dan yüzmil uzakta Karpat sıra dağlarının en yüksek yeri olan, granitten dökülmüş, vahşi görünüşlü Tatra Dağındaydı.

26 Temmuz'da, Britanya Dışişleri Bakanı Sir Adward Grey, Avuturya—Sırbistan anlaşmazlığını hâlletmek için İngiltere, Fransa, Almanya ve İtalya arasında Büyük Devletler Konferansı teklifinde bulundu. Almanya bu teklifi reddetti, ve böyle bir toplantı teklifinde, olayla en yakından ilgili olan Rusya ve Avusturya'dan başkası bulunamaz, dedi. 28 Temmuz'da Avusturya, Sırbistan'a savaş ilân etti. Rusya Almanya sınırlarında, Almanya ise Rusya ve Fransa sınırlarında askeri yığınak yapmaya başladı.

29 Temmuz'da Enternasyonal Sosyalist Bürosu olağanüstü bir oturum için Brüksel'de toplandı. Avusturya—Macaristan, Sırbistan'a karşı savaş ilân etmişler, fakat büyük devletlerden hiçbiri henüz savaş ilân etmemişti. Almanya'dan Kautsky, Haase, ve Rosa Luxemburg; Fransa'dan Jaures, Vaillant, Guesde, Sembat, Longuet; İngiltere'den, Keir Hardie; Avusturya'dan, Victor Adler ve oğlu Friedrich, ve Çek olan Nemec; Hollanda'dan, Troelstra; İsviçre'den, Grimm; Polonya'dan, Valecki: Belçika'dan, Vandervelde; İtalya'dan, Morgari ve Rus kızı olduğu halde İtalyan sosyalist hareketine lider olan Angelica Balabonoff bu toplantıya gelenler arasındaydı. Rusya'dan da birçok kişi vardı Axelrod, Rubanovich (Sosyal Devrimcilerden) ve daha az ünlüler. Lenin bu kere de gelmedi. Ve bu kere Zinoviev, Kamenev, veya hattâ Litvinov ayarında adam bile göndermedi. Kendi temsilcisi olarak İnessa Armand ile Letonyalı Bolşevik Berzin'i yolladı. Hâlâ düşündüğü parti için hizip mücadeleleriydi. Partinin bütün organlarında kontrolu ele geçirmiş; Parti içi iktidar kavgasını kazanmıştı, ve bütün bir enternasyonal hareketi bile karşısına çıksa gerilemeyecekti.

Fakat Olağanüstü Konferansta, Büyük Devlet olmasından başka Rusya'dan hiç söz edilmedi. Hiç faydası olmayacağını bildikleri hâlde durmadan savaş konusunu görüştüler, ve bir bildiri kaleme aldılar. Bildiriden başka dev bir kitle gösterisi düzenlemeyi, ardından peşpeşe bütün ülkelerde gösteriler düzenlemeyi kararlaştırdılar Almanya, Rusya, Fransa ve İngiltereyi savaşın dışında tutmak istiyorardı. Viyana'da 23 Ağustos'da toplanacak Enternasyonal'in

büyük kongresine kadar savaşı geciktirebilselerdi! Viyana savaşa girdiğinden kongreyi Paris'e aktardılar, ve toplantı tarihini yakına; 23 Ağustos yerine 9 Ağustos'a aldılar. Zira bir aylık bir gecikmeyi affetmeyecek kadar tehlikeliydi zaman.

31 Temmuz'da Almanya, Rusya'ya bir ültimatom verdi, ve Rusyanın yaptığı seferberlik hazırlıklarının kaldırılmasını istedi. Ültimatoma kısa bir cevap süresi tanımıştı. Rusya'dan cevap gelmedi. 1 Ağustos'ta Almanya, Rusya'ya savaş ilân etti. 3 Ağustos'ta Almanya Fransa'ya savaş ilân etti. 4 Ağustos'ta kısa bir savaş ilânı süresinden sonra Alman birlikleri Belçika'ya girdi. Bütün büyük devletler bugün için hazırlanmışlardı. Almanya ise hazırlıklarını yapamamış oldukları için hemen saldırıp, diğerlerini boş yakalamak istiyordu.

Avusturya—Macaristan 6 Ağustos'a kadar Rusya'ya savaş ilân etmedi. 6 Ağustos'ta savaş ilân edilince Vladimir İlyiç ve karısı, Zinoviev ve karısı, ve Galiçya'daki birçok Bolşevik, Rusya ile savaş hâlinde bulunan bir ülkede düşman, yabancı oluverdiler. Cracow'daki evinden bile uzaklardaki Tatra sıra dağlarında bulunan Lenin haberler karşısında şaşkına döndü.

Savaş, genel savaş, herşeyi ve heryeri saran genel savaş çok yeni birşeydi. Napolyon zamanından beri böyle birşey görülmemişti. Her taraf karışıklık ve heyecan içindeydi. Her ülkede vatanseverlik nutukları, gösterileri başlamış; dedikodular, fısıltılar, yabancılar, casuslar hakkında söylentiler, şehir sularının zehirlendiğine dair uyarmalar her yanı kaplamıştı. Kuvvetli Rus Ordusu Galiçya sınırına yakın Rusya Polonyasında toplanmıştı. Rus Ordusu Cracow Przemysl, Poronino, Zakopane, Nowy Targ'a girmeye hazır, kendi bahçesinde gezinir gibiydi. Köylüler ise, kel kafalı bir Rusun yüksek tepelere tırmandığını ve yolları gözlemeye elverişli yerlere çıkıp, küçük bir deftere not aldığını söylemek için hemen polise gittiler. 7 Ağustos'ta, Avusturya'nın Rusya'ya savaş ilân etmesinden birgün sonra, Avusturyalı jandarmalardan biri Lenin'in kaldığı pansiyonu bastı. Jandarma, yaptığı araştırmada, Parti üyelerinin gizli adreslerini ve partinin gizli belgelerini önemli bulmadı, ve istatistik cetvelleri ve çeşitli tablolarla dolu üç tane not defterine elkoydu—tam şifre defterleriydi! Zavallı İlyiç, tarım sorunu üzerine topladığı en güzel notlarından olacaktı. Jandarma bir tane de tabanca bulmuştu: Lenin'in silâhlı ayaklanmaya olan inancını gösteren sembolik bir şeydi bu. Köy jandarması araştırmasını bitirdikten sonra da birşey anlamamış; casusluktan sanık bu yabancının yanındaki eşyaların, verdiği ifadenin ne anlama geldiğini

çıkaramamış; muhafızsız olarak, ertesi sabaha kadar en yakın polis şefinin bulunduğu il merkezine, Nowy Targ'a (Neumarkt) gidip ifade vermesi gerektiğini söylemiştir.

Tevfik edilecek miydi? Askeri mahkemeye mi gidecekti? Ülke dışına mı çıkarılacaktı? (Ne kadar süreyle?) Casus avının başlaması ile birlikte, pek çoklarının başına geldiği gibi, katledilecek miydi? («Savaşın ilk günlerinde,» diyor Krupskaya, «kolayca yok edebilirlerdi onu.») Bu vahşi Karpat köşesinde başına ne geldiğini kim duyabilirdi? Rus ordusu yavaş yavaş Przemysl, Cacow, Nowy Targ ve Poronino istikametinde ilerlemeye başlamıştı. Savaş zamanı Rusların eline geçseydi başına ne gelirdi? Bu da bir başka soru.

İl merkezindeki polis müdürüne ifade vermeye gitmeden önceki birkaç saatı, başına gelecek işlere karşı bir teminat kampanyası açmaya hasreden Lenin, çarlığa karşıt tutumunu ve kişisel statüsünü bilen Cracow polis müdürüne telgraf çekti ve casusluk zanmıyla tutuklanmak üzere olduğunu bildirdi. Cracow polis müdüründen, yerel polis müdürüne bir telgraf çekerek durumu aydınlatmasını rica etti. Hanecki de, Sosyal Demokrat meclis üyelerinden Marek'e: Lenin'in Avusturya'da kalması için Avusturya hükümetinden izin alan Avusturyalıya telgraf çekti. Gerek polis müdürü, gerekse Sosyal Demokratlar (Leninci düşünceye göre her ikisi de sınıf düşmanıydı) Lenin'in kurtulması için gereken yerlere telgraflar çektiler.

> Zinoviev—diyor Krupskaya—kovadan boşanırcasına yağan yağmura rağmen, Naradnoya Volya'nın eski üyelerinden Polonyalı Dr. Dlussky'yı görmek için on millik bir bisiklet yolculuğu yaptı: Dlusski (ki Lenin'e göre o da bir sınıf düşmanıydı) hemen bir araba kiraladı ve Zakopane'e gitti, birçok önemli kimselere telgraflar çekip, mektuplar yazdı, ve görevlilerle görüşmelere başladı.

Fakat yanında bulunan rakamlarla dolu not defterleri, tabanca, dağlara tırmanıp ufuğu gözlemesi, düşman bir ülkeden olması, ilerleyen Rus ordusu, Avusturya'nın içinde bulunduğu telaş ve endişe havası işleri bozuyor ve ağırlaştırıyordu. Lenin tevkif edildi ve askeri mahkemeye verildi. Hapisteki kocasına yiyecek, giyecek, ve tabiatıyla kitap getiren Krupskaya'nın söylediğine göre, hapishanedeki vatansever iki köylü kadını, kendi aralarında, bu «Rus casusundan» söz ederler ve «Avusturya otoritelerinin kendisinden birşey almaması için casusun dilini kesmeyi düşünürler.» Bu ilk savaş günlerinde birçok ülkede, sadece yabancı bir dille konuşuyor diye pekçok insan linç edilmişti.

Lenin, Avusturya Sosyal Demokrasisi'nin ve Enternasyonalin, seçkin liderlerinden Victor Adler'e (bir süre sonra kendisi sınıf düşmanı ilân edileceklerden birisi) telefon ederek yardımını istedi. Krupskaya ise ayrıca başvurmuştu. Adler, yanına Sosyal Demokrat meclis üyelerinden birini, Diamant'ı alarak, kendisi ile görüşmek üzere İçişleri Bakanına çıktı. Ayrıca, Polonya Sosyalist partisinin Avusturya Bölümü sağ kanat lideri Daszinski de, Pilsudski'nin Polonya Lejyonunda Ruslara karşı savaşacak Polonyalı toplamak için Galiçya'ya gelmiş, ve bizzat kendisi İçişleri Bakanına bir mesaj göndermişti. Lenin ise, gerek Daszinski'ye ve gerekse partisine yıllarca hücum etmişti. Fakat bu adamlardan hiçbiri için yoldaş bir sosyalisti güç ânında yalnız bırakmak olacak iş değildi. Bu yoldaşlık tutkusu, Enternasyonal'daki parçalanmadan önceki güzel günlerin ürünüydü.

Felix Kon, Hanecki, Karpinski, ve diğer Bolşeviklerin hatıralarına göre—bunların hepsi de Sovyet Hükümeti tarafından yayınlanmıştır—İçişleri Bakanlığında aşağı yukarı şu konuşma geçmiştir:

> **Adler:** Ulyanov sıradan bir Rus vatandaşı veya casus değildir. Hayatını Rus Hükümetine karşı mücadele ile geçirmiş, Rus çarlığının amansız bir karşıtıdır. Rusya'da ele geçirseler hemen tutuklayıp, hapsedecekler, hattâ idam edeceklerdir. Avrupa'da Rus Sosyal Demokrat Partisi'nin lideri olarak tanınan ünlü biridir. Sosyalist Enternasyonalin Enternasyonal Bürosu'nda benimle birlikte üyedir. Her ikimiz de [Adler ve Diamant] onun casus olmadığını temin ederiz...
>
> **Bakan:** Gerçekten öyle mi? Halâ hükümetine karşı mı?
>
> **Adler:** Siz Rus hükümetiyle dost olduğumuz günlerde de Ulyanov Rus hükümetinin düşmanıydı. Şimdi de düşmanı. Ve günün birinde Majesteleri tekrar Rusya ile dost olduğumuz zaman, Ulyanov gene onun düşmanı kalacaktır.

Bakan bu konuşmadan çok duygulanmıştır. Bakanın 23 Ağustos tarihinde yazdığı bir raporda şöyle deniliyor

> Dr. Adler'in fikrine göre, Ulyanov'un bugünkü şartlarda çok büyük yararı olacaktır.

İçişleri Bakanı'nın emri üzerine, Cracow'daki komutanlık Ulyanov'un salıverilmesine karar verdi. Ulyanov gibi diğer Rus devrimcilerinin büyük yararları olabileceğini merkezi Büyük Devletler ilk kez bu davâ sırasında düşünmüş oluyorlardı. Ulyanov'a ülke dışına atılmak şöyle dursun, askeri bir pasaport verilerek, Cracow'dan Viyana'ya gitmesi sağlandı. Fakat Lenin, kendi davasına hizmet

edebilme bakımından, tarafsız bir ülkeye geçmeye karar vermişti. Gene Adler'in yardımıyla tren yolculuğu ve ülkeyi terk için gerekli izni aldıktan sonra, Lenin ve Krupskaya soluğu İsviçre'de aldılar. Zinoviev ve karısı Linina da aynı yardımların sayesinde kurtulmuşlar ve iki hafta sonra Lenin'lerin yanına gelmişlerdir. 5 Eylülde, tevkifinden bir ay kadar bir süre sonra Adler'e şöyle yazıyordu Lenin

> Sevgili Yoldaş!
>
> Bütün ailemle birlikte Zürih'e sağ salim geldim. Pasaportumu sadece Innsburck ve Feldskirche'de sordular: bu yüzden yardımın çok hora çekti. İsviçre'ye geçerken de bir pasaport istediler, fakat Greulich'in ismini verince pasaportsuz bıraktılar. En iyi dileklerimi ve sonsuz şükrânlarımı sunarım.
>
> Partili Selâmlarıyla,
>
> Lenin (V. I. Ulyanov)

Bu sözler Lenin'in Victor Adler'e karşı kullandığı en son dostça sözlerdi, ama Lenin'de şükran duyma duygusunun bulunduğunu gösterme bakımından önem taşımaktaydı. Lenin'in günlerinde ve ölümünden sonraki ilk yıllarda yayınlanan hatırâlar hep bunu doğrulamaktadır. Karpinsky de bu olayı nakletmekte ve bunu «düşmanlarımızın Lenin'e yardım ettikleri» «iki olaydan biri» olarak nitelemektedir.

«Düşününüz bir,» diyor Karpinski. «Lenin 3 Nisan 1917'de değil de, 1918 yılı sonbaharında, Avusturya—Macaristan monarşisci devrim tarafından yıkıldığı zaman Rusya'ya teslim edilseydi Rus devriminin kaderi ne olurdu!» Gerçekten düşününüz bir! Zira 3 Nisan 1917'de Lenin'in Finlandiya İstasyonuna geldiği gün tarihin bütün akışını değiştiren önemli bir gündü.. 3 Nisan diye bir gün olmasaydı 7 Kasım diye bir gün de olmayacaktı!

1943'te, Marx-Engels-Lenin Enstitüsü resmi yayınlardan çıkan Lenin biyografisinde bütün bu şükrân duyguları silinecek ve Victor Adler'in ismi kazınacaktı. Sadece şöyle denilecekti

> 8 Ağustos 1914'te Avusturya polisi tarafından yanlış bir suçlama ile tevkif edildi ve Nowy Targ'ta hapse atıldı, fakat 19 Ağustos'ta saçmalığı yüzünden serbest bırakıldı.

Kullandığım bu belgeler 1922 yılında Hanecki tarafından elde edilmiştir. Hanecki, o günlerde, Polonya nezdinde Sovyet Hükümetinin ve Lenin'in şahsının temsilcisi olarak bulunuyordu ve bu sâyede eski Avusturya polis arşivlerini inceleme imkânı bulmuştur. Hanecki bu arada Lenin ve Zinoviev'in Avusturya Polonyasında ka-

lan yazılarını, defterlerini, Lenin'in kendisi aleyhine kullanılan en belâlı deliller olan tarım sorunu ile ilgili istatistikler ve notları da alıp getirmiştir. Hanecki'nin Lenin'e getirdikleri arasında Lenin'le ilgili 60 tane imzalı belge, Lenin'e gönderilmiş 50 mektup, 125 tane kitap, Duma'daki Bolşevik Grubuna ait arşivlerin bir kısmı ve Pravda'nın belgelerinden bazıları bulunuyordu. (Ya. Ganetskii O Lenine, Institut Marksa-Engels-Lenina, Moskova, 1933, s. 16-15).

BÖLÜM XXXVI

SAVAŞA KARŞI YEDİ SAV

Savaş deneyi, tarihteki bütün büyük bunalımlar gibi, bütün büyük felâketler ve insan hayatmdaki bütün büyük dönüşümler gibi, bazılarını sersemletir ve sarsar, ama bazılarını da aydınlatır ve onları sağlamlaştırır.

—V. I. Lenin, Haziran 1915

Savaş patlak verdiğinde Troçki, Viyana'daydı. Şaşkın gözlerle, bağrışan, önüne gelenleri alkışlayan işçi kitlelerine bakıyordu. Neyi alkışlıyorlardı? İşçilerde olduğu sanılan enternasyonalcilik nerede kalmıştı? Savaştan ne umuyorlardı? Savaş Bakanlığının önündeki meydana yığılan işçi kitlelerini çekip sürükleyen neydi? Ne gibi bir düşünceydi bu?—diye yazıyor, on yıl sonra yazdığı **Otobiyografi**'sinde, hâlâ bu işe şaşkın.—ulusal bir düşünce miydi? Fakat Avusturya—Macaristan'da herhangi bir ulusal düşünce barınamazdı ki. Hayır, itici güç başka birşeydi. Halkın hayatı gün be gün monoton bir umutsuzluğa kayıyor... seferberlik ilânı hayatın umutsuzluğunu kaldıracak bir vaad gibi görünüyor; eski ve sevilmeyen hanedânın yerine, yeni bir hanedân geçecekmiş gibi geliyordu. Günün şartlarında olmaz gibi gelen değişikliklerin gelecekte olabileceğini sanıyorlardı. Daha iyi mi, daha kötü mü olacaktı? Şüphesiz daha iyi olacaktı herşey. **Rospischil** için (Viyana'da yaşayan Çek kundura işçilerinin ismi) o günkü «normal» şartlardan daha kötü ne olabilirdi? Hep bildiğim eski Viyana'nın caddelerinde geziniyordum: umudun uyandırdığı heyecanlı bir halk kitlesi vardı. Hem bu umudun bir kısmı olsun gerçekleşmiş değil miydi? Gelecekte birgün hamallar, çamaşırcılar, kunduracı çırakları ve gecekondu gençleri için de mutluluk gelmeyecek miydi? Savaş herkesi etkiliyor, ve hayatta ezilen, hayat tarafından aldatılan herkes, savaş gelir gelmez zenginlerle güçlülerle bir hizaya geleceğini sanıyordu. Paradoks gibi görünecek ama, Viyana'da Habsburg tahtını alkışlayan halk yığınlarına hâkim olan hava 1905'te, Saint Petersburg'daki Ekim günlerinin ha-

vasına benziyordu bence... Devrim gibi, savaş da hayatı tepeden tırnağa sarsmakta, alışılmaz patikanın dışına çıkarmakta. Fakat devrim, hayatın yumruklarını kurulu düzendeki iktidara yöneltir. Savaş ise, tersine, önce devletin iktidarını güçlendirir, savaş kaosu içinde tek güvenilecek devlet olur... Prag'da olsun, Trieste'de olsun, Varşova veya Tiflis'te olsun, savaş çıkar çıkmaz bütün toplumsal ve ulusal umutlar yıkılmaya başlar. Eylül 1914'te Rusya'ya şöyle yazmıştım: «Seferberlik ve savaş ilânı ülkedeki bütün toplumsal ve ulusal çatışmaları ortadan kaldırdı. Fakat bu sadece siyasal bir erteleme, bir çeşit siyasal moratoryumdur. İşler (notalar) geleceğe bırakılmıştır, ama hepsi de çözümlenmeyi beklemektedir...»

Halk kitlelerinin enternasyonalciliği, hayvanların deri dökmesi gibi, çekip çıkarılıyordu da halka liderlik edenlerinki duruyor muydu? Hans Deutsch gibi bazıları savaşı heyecan ve sevinçle karşılamışlardı. Deutsch'a göre Sırplar da, hükümetleri ne olursa olsun, sevilecek insanlar değildi, ve savaş «Sırbistan heyûlası»na son verecekti. Adlerci olan diğerleri ise, bütün bu olayları kendi iradelerinin dışında, onların yaptığı birşey olmayan, karşı koyamayacakları birşey olarak sayıyor; savaş bitene kadar ona katlanmaktan başka çare kalmadığını düşünüyorlardı.

Adler, Lenin'e ettiği gibi Troçki'ye de yardım etti. Lenin olayından birkaç gün sonra birlikte siyasi polis şefine giderlerken, festival havası içindeki Avusturyalıların gözü takılmıştı Troçki'ye. «Savaştan memnun olanlar, savaşa gitmek zorunda olmayanlardır,» dedi Adler. Kendisini ve yoldaşını korumak isteyen Avusturyalı lider şöyle demekteydi; «tüm dengesizler, bütün deliler için gün geldi, hepsi sokaklara döküldü. Jaurès'nin katliamı sadece bir başlangıçtır. Savaş, bütün içgüdüler, bütün çılgınlıklar için kapıları açmaktadır.» Partisi için seçkin bir lider olduğu kadar, iyi bir psikologtu Adler. Savaşın bitiminden önce, kendi öz oğlu Fritz Adler bile siyasal bunalım sonucu intihar etmiş ve yine parti liderleri bu olaya da «bir savaş çılgınlığı» demişlerdir.

Siyasi polis şefi Geyer ertesi sabahleyin bütün Rusların tevkif edilmesinin düşünüldüğünü fısıldar:

«İyi. Yarın sabah ailemle birlikte İsviçre'ye gideceğim.»

«Hım... Bugün gitseniz çok iyi olurdu.»

Bu konuşma olduğunda saat üçtü. Aynı gün öğleden sonra saat altı on'da Lev Davidoviç ve ailesi Zurih trenindeydiler. Adler, kendisine «sınıf düşmanı» diyecek olan bir başka yoldaşa daha yardım etmiş oluyordu.

Savaş patladığında Joseph Stalin, Yenisseisk İlinin Kutup Paralelinin kıyısındaki Turukhansk bölgesinde sürgün günlerini tamamlamaktaydı. Orada, kendisinden önce sürgün yerine gelmiş bulunan Sverdlov ile buluşmuştu. 1913'teki tevkifleri, Merkez Komiteden arkadaşları, Duma üyesi ve polis ajanı Malinovski yüzünden olmuştu. Sverdlov ve Stalin birlikte kaçmayı plânlamışlar, fakat Stalin'in Duma üyesi Badaev'e başvurarak «kış gelmeden önce yakacak, yiyecek ve diğer şeyler için» külliyetli miktarda para istemesi polis ajanı Malinovski'nin gözünden kaçmamış; Malinovski de bunu polise bildirmişti. Kaçış plânları bu yüzden hem Ağustos ve Aralık 1914'te, hem de 1914'ün ilk aylarında Yenisseisk'e bildirilmişti.

> Joseph Djugashvili ve ben—aynı yılın Şubatı'nda Sverdlov kızkardeşine böyle yazıyordu—yüz **verst** daha kuzeye, kutup Enleminden seksen **verst** yukarıya aktarıldık. Yaşamak ve sağ kalmak çok güç... Yılda sekiz veya dokuz defa posta geliyor... Eline para geçtiği için, dört aydan beri Djugashvili'ye devletin verdiği [mahkumiyet] parası da kesildi. onun da, benim de paraya ihtiyacımız var, ama bizim adımıza para yollayamazsınız...
>
> Yeni yerimizde yerleşmemiz için yapabildiklerim [kuş uçmaz, kervan geçmez Kutup köyü Kureika'da] hiçbir şeye cevap verecek gibi değil. Hele birşey var ki, bir onun yüzünden bile yaşama gücüm kalmıyor. Bir odada iki kişi kalıyoruz. Yanımdaki Gürcüstanlı Djugashvili. Çok iyi bir adam, fakat ben beraberliğe inanan birisi olduğum halde, Djugashvili günlük hayatında çok bireyci. Bu durum sık sık öfkelenip, kızmama neden oluyor... Bundan da kötüsü toprak ağasının ailesinden, çocuklarından, köyün insanlarından rahat, huzur yok... Sanki inadına, çalışma için en güzel saatlerde, akşamları, hep eve geliyorlar... Biz ise hayatımızı başka türlü plânlamış, geceyarılarına kadar ciltler dolusu kitap okuyacağız demiştik. Yakacak tek damla gaz yok. Kandil kullanıyoruz. Kandil ışığı yetersiz olduğundan gündüzleri çalışıyorum, işin gerçeği pek de çalışamıyorum. Yanımızdaki kitaplar ise zaten çok az...

Böylece, birgün Sovyetler İcra Komitesi Başkanı ve partinin önde gelen organizatörlerinden ve Parti Sekreteri olacak olan Jacop Sverdlov ile, ölümünden sonra Parti Sekreteri olan Joseph Stalin üç savaş yılını bu kuru ve sessiz Kutup bölgesinde geçirdiler. Sverdlov, yukarda iktibas ettiğimiz mektuptan başka bir yığın daha yazmıştır. 1924'te bu yıllarla ilgili belgelerin yayınlanmasına karar verildiğinde, Sverdlov'un mektuplarının yayınlanacağı da duyurulmuştu. Fakat hiçbir zaman yayınlanmadıklarını, yayınlanma işi durdurulmadan önce gün ışığı gören birkaç mektubundan iktibas edeceğimiz bazı bölümler açığa çıkarmaktadır:

> Buradaki moral şartlar—diyordu «aşırı bireyci» saygısız oda arkadaşından söz ederken—hiç de iyi değil... Hapis ve sürgünlük şartlarının ürünü olan birçok çatışmalar ve dargınlıklar, küçüklüklerine rağmen, sinirlerimin üzerinde çok etki ediyorlar... sürgünde ve hapislikte insanın bütün manâsız yanları çırılçıplak ortaya çıkıyor...

En sonunda Sverdlov bir başka yere aktartmıştır kendini. O andan sonra Stalin çok daha yalnız yaşamıştır. Gelecekte kaynanası olacak Olga Evgenievna Alliluyeva'ya 25 Kasım 1913'te yazdığı bir mektupta, kaynanasının hediyelerine (paket paket yiyecekler) teşekkür etmekte, paralarını kendi ailesinin ihtiyaçlarına sarf etmesini istemekte, ve yalnızlıktan dert yanmakta; evini ve ocağını özlediğini anlatmaktadır:

> Paranıza en çok sizin ihtiyacınız var. Bana arada sırada tabiat resmi ile süslenmiş kartpostal gönderseniz yeter. Bu lânetlenmiş topraklarda doğanın yalnızlığı çirkinlik derecesinde; yazın tek başına bir nehir, kışın ise sadece kar; burada doğanın insana armağanı bunlardan ibaret. Kâğıt üstünde bile olsa, doğup büyüdüğüm yerleri hatırlatan doğa resimlerini özledim. Oğlanlara da, kızlara da selâmlar. Bütün işleriniz için iyi dileklerimi sunarım.

İnce ve duygulu yanını gösteren bu mektubunu **Derlenmiş Çalışmalar**'ın içinde bulamazsınız. Stalin bunu uygun görmemiştir. Mektubu yazdığı sırada en yakın arkadaşı, Ermenistan Merkez Komitesi üyesi Suren Spandaryan «civar» köylerden—125 mil uzakta- Monastyr'deydi. Spandaryan sürgündeki Bolşeviklerin çok sevdikleri bir insandı. Karısı Vera Shveitser, ve Shaumyatski'in hatıralarından, gene bizim «arkeolojik» yöntemimizle, Stalin'in savaş yıllarındaki hayatı hakkında bazı gerçekleri yeni baştan kurabiliriz.

Savaşa karşı, kendilerini sürgüne gönderen ama kendi uluslarının hükümeti olan hükümete karşı tutumları bakımından, buradaki, Kutup sürgünündeki Bolşevikler arasında bile görüş ayrılığı vardı. Tıpkı Viyana'daki işçiler arasında Troçki'nin fark ettiği duygular gibi!

«Ülkenin savunulması gerektiği yolundaki görüşler,» diye yazıyor Gaven, «sürgünler arasında çok kuvvetliydi. Doğru düşünen, iyi yetişmiş kimse yoktu.» Stalinci Shaumyatski ise, Stalin'in yıldızının hızla parlamağa başladığı 1924'te, aynı günler hakkında yazarken, «savunmacı Bolşevikler» ile Spandaryan arasındaki tartışmalar şöyle anlatmaktaydı:

> [Spandaryan] problemi çok açık ve seçik kavramıştı... [Rus Çarlığı'nın] yenilgisinden yana kesin tutum takınan ilk kişi-

lerden birisiydi, ve, diğer yoldaşları sosyal-vatanseverler diye alaycı bir dille azarlıyordu.

Gaven ikinci olarak Sverdlov'a yer vermekte, ve her yeni baskısında daha geniş olmak üzere, Stalin'e de önemlice bir yer vermeye çalışmaktadır:

> Mağarasında [sonraki baskılarda mağara yerine «bilginin labrotuarı» denilmektedir] tamamen tecrit olmuş, yaşayan Stalin, Suren'i destekleyen bir mektup yazmış... [çarlığın] yenilgisinden yana oldoğunu kuşkuya yer bırakmayacak bir açıkla göstermişti... Sadece 1914'ün sonu ile 1915'in başlangıcına doğru [gerçekte 1915 Şubat'ıydı], Stalin Monastyr'a geldikten, ve Spandaryan'ı destekleyen konuşmalar yaptıktan sonra, Spandaryan'a yönelen eleştiriler durmuştur...

O günlerde Stalin'e hâkim olan zihniyet ise, yine aynı eserden alınan şu pasajdan anlaşılmaktadır:

> Stalin içine kapanık yaşıyordu. Balık ve avla oyalandığından, neredeyse tam bir inziva hayatı yaşıyor... kimseyle görüşme ihtiyacı duymuyordu. Sadece bir kere arkadaşı Suren Spandaryan'ı ziyaret için Monastyr köyüne ve birkaç gün sonra eski «kürkçü dükkânı» mağarasına döndü. Ne zaman, sürgünlerin tertip ettiği toplantılara katılsa, herkesten ayrı görüşler ileri sürerdi ve dikkati çekerdi.

Spandaryan 1916'da Kutupta (Arktika) öldü. 1930'larda, 1940'larda yazılan hatıraların çoğunda Spandaryan'ın rolü küçültülmüş, onun yaptığı bazı işler Stalin'e yamanmıştır. 1937'de Spandaryan'ın kendi karısı, Beria'nın «editör» adı altında yürüttüğü denetim yüzünden, şöyle demiştir:

> Bolşevikler arasında Stalin'in öyle büyük bir otoritesi vardı ki, yazdığı ilk mektuptan itibaren sürgünler arasındaki bütün kuşkular sona erdi...

Oysa aynı kitaptan bir başka bölüm bu mektubun Stalin tarafından değil, Lenin tarafından gönderildiğini işaretlemektedir. Bu, «Savaş Üzerine Savlar»ı ihtiva eden ve Spandaryan'ın durumunu güçlendiren mektuba benzemektedir. Spandaryan'ın karısının yazdığı kitapta, 1915 yılı Şubat ayının sonlarında Spandaryan'ı ziyaret için Monastyr'a gelen Stalin'e Lenin'den gelen bu mektubun gösterildiği ifade edilmektedir:

> Lenin'in mektubu, tarihin bu karmaşık döneminde de Yoldaş Stalin'in yanlışsız ve tam bir Lenin'ci anlayışla düşündüğünü göstermiş oldu. Yoldaş Stalin'in Lenin'den gelen mektubu nasıl bir zevkle, nasıl bir muzafferiyet duygusu ile, nasıl bir huşû içinde okuduğunu ifade etmek çok güçtür. Lenin'in [savaş hakkındaki] savlarını okuyan Stalin, bunların kendi düşüncelerini doğruladığını ve Rusya'daki devrimin zaferini müjdelediğini görüyordu.

Savaş içinde üç yıla yakın bir süre Stalin'in başka hiçbir kaçma teşebbüsü olmadı. («Bu kere» diye yazıyor, «Stalin sürgünde kalmaya karar verdi.») Bolşevik Partisi'nin tarihi için belki de en önemli olan bu süre içinde, doğa resmi ile süslü kart gönderilmesini isteyen (savaş öncesi) deminki mektubundan başka, Stalin tarafından yazılan mektuplar içinde önemli olanların sayısı üç veya dördü geçmez. Bunların birincisi, biyografi yazarı Yaroslavski'nin belirttiği gibi, Spandaryan ve Stalin tarafından Lenin'e yazılan, ve «Plekhanov, Kropotkin, ve Fransız Sosyalisti Sembat gibi ulusal savunma çalışmalarına katılma görüşünde olanlarla alay eden» mektuptur. Stalin'in **Derlenmiş Çalışmalar**'ındaki biyografik önsözde yazar, bu mektubun tamamen Stalin'e ait olduğunu, ifadesinden bile bunun anlaşılacağını söylemektedir. Bu belki de doğrudur. Fakat önemli olan mektubun metninin Stalin'in kendisi tarafından seçilen içerik arasında yer almamış olmasıdır. Gerek Stalin'in kafasındaki düşünceleri anlamak bakımından, gerek Stalin'in ifadesinde bir örnek olması bakımından, ve gerekse bu bölümün sonunda özetle iktibas edilen Lenin'in savları (tezleri) ile karşılaştırmak bakımından okuyucu için ilgi çekici olan bu mektubun tam metnini veriyoruz:

> Selâmlarımı gönderirim sana, sevgili İlyiç, sıcak selâmlar. Zinoviev'e selâmlar, Nadezhda Konstantinovna'ya selâmlar. Nasılsın? Sağlığın nasıl? Ben her zamanki gibiyim, yaşıyorum ve çiğneyecek ekmek buluyorum. Sürgün süremin yarısı bitti. Çok anlamsız birşey, ama çare yok. Senin işlerden ne haber? Senin orası çok daha canlı olmalı. Kropotkin'in makalelerini okudum daha geçenlerde—ihtiyar bunak iyice aklını yitirmiş olsa gerek. **Rech**'de Plekhanov'un kısa makalesini de okudum-ıslâh olmaz dedikoducu kocakarı! Hele Bozguncular. Hür Ekonomik Toplum ajanları? Şeytana çarpılayım, bu adamlardan beteri yok! Bu işe devam etmeleri ve hiç cezalanmamaları mümkün mü? Bu adamların ipliğini pazara çıkaracak, ve hiç üşenmeden bu işe kendini verecek bir gazetenin yakında yayına geçeceğini haber verip de bizi sevindirsen. Mektup yazman gerekirse, şu adrese yolla: Turukhansk Mıntıkası, Yenisseisk İli, Monastyrskoe Köyü, Suran Spandaryan eliyle.
>
> Koba dostun, Timofei [Spandaryan], Guesde, Sembat ve Vandervelde'lerin yeni bakanlık makamlarını kutladığını duyurmanı rica ediyor—tabii en ekşimiş tebriklerle; ha, ha!

«Mektup yazman gerekirse» deki yumuşak ifade, yıllarca kendisine en yakın yardımcı olduğu ileri sürülen «başkomutan» ile «yardımcısının» arasındaki ilişkinin pek de o kadar yakın olmadığını akla getirmektedir. Keza aynı yılın sonbaharında Lenin'in Karpinski'ye yazdığı mektup da bu kuşkumuza hak vermektedir.

«Senden önemle rica ediyorum: Koba'nın soyadını buluver (Joseph Dju.....?? unuttuk). Çok önemli!!»

Lenin bu yardımcısı ile yazışmayı devam ettirmek istemiş, bunun önemini anlamış, fakat polis sürgünü bulunan birisine yazılan mektuplarda, gizli bir parola veya gizli bir haberleşmenin sözkonusu olmadığını göstermek için kullanılması gereken tam adres için gerekli olan soyadını başkalarından öğrenmek zorunda kalmıştı.

1917 Mart Devrimine kadarki savaş yıllarındaki Stalin'in faaliyetleriyle ilgili diğer belgeler ise—Biyografik Kronoloji diye **Derlenmiş Çalışmalar**'ının önüne eklenen incelemeye göre—şunlardır: 10 Kasım 1915 tarihinde Lenin'e yazılmış ikinci bir mektup: milliyetler sorunu üzerine yazılmış, fakat Lenin tarafından çöpe atılmış veya yayınlanmaya değer bulunmamış bir makale; İnessa Armand'a yazılmış ve makalenin ne olduğunu soran bir başka mektup: sürgündeki birçok Bolşevikle birlikte imzalanmış ve **Voprosi Strakhovanya** («Sigorta Sorunları») gazetesini tebrik için gönderilmiş bir mektup, ve Turukhansk'daki sürgün Bolşevikler arasında toplanan altı ruble seksenbeş **kopek** bir para. Bütün bunlardan hiçbirinin Stalin tarafından **Derlenmiş Çalışmalar**'a dahil edilmeye değer bulunmadığı açıktır. Demek ki, 1 Mayıs 1913'te yazılmış bir bildiri ile biten II. Cilt ile, Stalin'i ve diğer sürgünleri özgürlüklerine kavuşturan 1917 Mart Devrimi ile başlayan III. Cilt arasındaki dört yıllık bir süre bomboş açık görünmektedir. Bütün isteklerine ve bütün iradelerine rağmen Stalin'in resmi biyografıcileri bile, bu dört yıllık süre içindeki faaliyetleri hakkında, bu süreyi bomboş göstermekten başka birşey yapamamışlardır.

Sadece, David M. Cole diye icatçı bir İngiliz yazarı, Leon Troçki'nin savaş konusundaki tutumuna karşı yazılmış ve Turukhansk'dan gönderilmiş bir makalesi olduğunu; «Lenin'e yazdığı bazı kısa mektuplarında savunulan görüşlerinin ve düşüncelerinin, sonradan, Lenin'in yazdığı **Akıntıya Karşı**[1] kitabında yer aldığını»; Stalin'in yazdığı mektuplar sayesinde «bolşevizmin, küçük, çekirdeksel merkezlerden 1914 ile 1916 arasında fabrikalara yayıldığını» söylemektedir (David M. Cole: **Joseph Stalin**, Rich and Cowan,

(1) Akıntıya Karşı, Lenin ve Zinoviev tarafından ortaklaşa yazılmış, ve ikisinin adıyla yayınlanmış bir kitaptı. Fakat Bay Cole, Rusya'daki sansür şartları içinde yazan bir tarihçi için anlaşılır birşey olan «vicdanının sesini bastırma» zorunluğu yüzünden, Lenin'in savaş yıllarındaki çalışma arkadaşı Zinoviev'in isminden söz bile etmemektedir.

London, 1942, s. 36). Fakat sadece aşağıdaki alçak gönüllü hükme varan Yaroslavski'nin görüşü, yayınlanmış bulunan resmî belgelere daha yakın görünmektedir:

> Kısacası, bu münzevi Sibirya köyünde bile Yoldaş Stalin büyük bir dikkat ve derin bir ilgi ile Parti işlerini inceliyor ve izliyor, durmadan okuyor, Rusya içindeki Parti faaliyetleri hakkında daima bilgiler ediniyor, Parti hayatındaki her olaya erişebildiği oranda katılıyor, boş zamanlarında ise balığa veya ava gidiyordu.

Stalin, savaş zamanının yersiz gazete sayfalarında makaleleri çıksın diye, Sverdlov gibi yazı yazıp Lenin'e beğendirmeye de çalışmamıştır. Keza, Stalinci Shumyatski ve diğerlerinin Suren Spandaryan için söyledikleri gibi, kendi bileğinin gücüyle seçkin bir ün kazanmıştır. Spandaryan'ın hakkını teslim eden bu hatırat yayını 1924 yılına kadar devam etmiştir. («Turukhan'dakilerin yazdıkları hatıralar içinde en açık olan nokta... uzlaşma nedir bilmez devrimci Marksist ve parlak hatip... devrimcilerin en aktifi ve onların lideri olan Suren Spandaryan'ın abidevî kişiliğidir,» diyordu Shumyatski'nin kitabının ilk baskısı.) Bir insanın hatıralarını derleyip yazmak çok büyük bir sebat ve zaman isteyen bir iş olsa bile, Yaroslavski'nin hatıralarında Stalin'e fazla bir yer verilmediğine ve bunun gerçeğe uygun olduğuna inanılabilir. Stalin'in yaptıkları hakkında mütevazi fakat olumlu satırları ile yetinip, hikâyemizin 1917 yılına kadarki bölümünde Stalin'i bir kenara bırakabiliriz. Stalin'in hikâyemize tekrar karışması daha sonra olacak, ve o zaman gerçekten büyük bir yer işgal edecektir.

Yalnız burada aydınlatılması gereken bir nokta kalmaktadır: Stalin'in askere çağrılması sorunu. Tabii, bu konuda da, çok farklı anlatımlar vardır. Stalin'in kendi biyografik Kronolojisinde şöyle denilmektedir:

> 14 Aralık 1916. I. V. Stalin orduda idarî sürgün olarak askeri hizmet göreceğini bildiren çağrı üzerine Krasnoyarsk şubesine gidiyor.

Daha sonra Yaroslavski her zamanki romantik edâsı ile devam etmektedir:

> Yoldaş Stalin, Krasnoyarsk'a gitti, fakat askere alınmadı, zira çar hükümeti onun orduda ne kadar tehlikeli olacağını anlamıştı. Krasnoyarsk'tan, sürgün süresini tamamlamak için Achinsk'e gönderildi. Tam o sırada devrimin ilk şafağı görünmek üzereydi ve Stalin artık Achinsk'teydi.

Stalin'in niçin askere alınmamış olduğunu açıklamaması bir tarafa, Yaroslavski'nin yazdıkları da Stalin'in Krasnoyarsk veya

Achinsk'e ne demeye gönderildiğini açıklamamaktadır. Shumyatski'nin hatıraları ise bunu açıklamakta; Stalin'in gerçekten askere çağrıldığını, fakat «sol kolunun iyi bükülememesi» yüzünden askere sevk edilmediğini belirtmektedir.

Savaş hummasının ateşi, Viyana caddelerinde dans eden ve Troçki'yi şaşırtan kitleleri ve Kutuptaki Turukhansk'da sürgün hayatı yaşayan Bolşevikleri fena sarsmıştı. Bolşevikler arasında çoğunluk «fikirlerini zikirlerini şaşırmış», Bolşevik sürgün mahkumları arasında, kendilerini sürgüne gönderen çarlık hükümetinin desteklenmesini ileri süren «savunmacı eğilimler» başat duruma geçmişti. Aynı savaş humması savaşa katılan ülkelerdeki diğer halk kitlelerini de şaşkına çevirmişti. Sözünü ettiğim örgütlenmemiş halk yığınları değil, fakat «sınıf bilinci taşıyan» ve sendikalar veya sosyalist partiler yoluyla örgütlenmiş (keza, Hristiyan Kiliseleri yoluyla örgütlenmiş «Barış Prensi» hareketine katılanlar da) halk kitleleriydi.

Sosyalist partilerin sadece sağ kanatları değil, merkez ve sol kanatları da aynı şaşkınlığa uğramışlardı. Fransız solunun reformculuk ve bakancılığa karşı açtığı mücadeleye liderlik eden, 1910 Kopenhag Enternasyonal Sosyalist Kongresi'nde Lenin, Rosa Luxemburg ve o kongrenin sol kanadını meydana getiren diğerleriyle birleşen Jules Guesde, Portfolio'yu bırakıp Fransa Savaş Kabinesinde bakanlığı kabul etmiştir. Fransız Sosyalist Partisi'nin bir numaralı savaş karşıtı ve antiemperyalist önderlerinden Gustay Hervé, bir vakitler Enternasyonalin «savaşa karşılık olmak üzere» bir genel grev çağrısında bulunmasını istediği halde, savaş başlayınca Sosyal **Savaş isimli** gazetesinin başlığını değiştirip **Zafer** yapmıştı. Rosa Luxemburg gibi, Leipziger **Volkszeitung** isimli Sol Kanat gazetesinin yazı kurulunda çalışmış bulunan Paul Lensch ve Parvus (Alexander Helfand) en amansız savaş propagandacıları olmuşlardı. Almanya'nın savaşmasının amaçlarını sosyalist açıdan yorumlamak için Lensch, **Deutsche Allgemeine Zeitung**'un editörlüğünü kabul etmiş; Parvus ise **Die Glocke**'yi çıkarmaya başlamıştı. Devrimci harekete karışan polis ajanlarını bulup çıkaran ünlü Vladimir Burtsev ise, bütün mülteci yayın organlarında İngilizce, Fransızca, ve Rusça olarak yayınladığı bir bildiriyle, bütün sosyalistlerin savaşta Rus hükümetini desteklemeye çağırmıştı. Hemen ardından, verilecek cevapları bile beklemeden Rusya'ya gitmiş ve gönüllü olarak Rusya'nın savunmasına katılmak istemişti. Sınırda, nice nice polis ajanlarını ortaya çıkaran bu amansız düşmanlarını yaklayan Rus polisleri, Rusya'ya girmek için tutuklanmayaca-

ğına dair söz verilmesini bile beklemeyen Burtsev'i hapse atmışlardı. Sibirya'da bir yıl geçirdikten sonra, Fransız Büyükelçisi'nin araya girmesi üzerine serbest bırakılan Burtsev, Saint Petersburg'a yerleşmiş ve savaş taraftarı yazılar yayınlamaya başlamıştı. Çar hapishanelerinde yatmış, Sibirya'da sürgünde bulunmuş ve Çarlık Rusyası'na karşı daha iyi mücadele edebilmek için Rusya sınırlarının dışına kaçmış Sosyal Devrimcilerden Avksentiev, Bunakov (Fundaminski), Argunov, Savinkov, Lazarev, Moiseenko, Voranov ve birçokları savaş çıktıktan sonra «Sınır İçi» adında bir topluluk kurmuşlar, savunmacı bir program etrafında birleşmişlerdi. Yaşlı liderlerden Breshkovskaya (**babuşka**, veya Sosyal Devrimci hareketin «nine»si) bile onların arasına katılmıştı. Enternasyonal Sosyalist Büro'da Sosyal Devrimcilerinin temsilcisi olarak görev alan Rubanoviç de onların yanında yer almıştı. «İçinde bulunduğumuz şu zamanda,» diyordu bu grup **Novosti**'de, «çarlığa karşı girişilecek devrimci hareketleri, ülkenin askeri gücünü zayıflatacağı için, zararlı görüyoruz.» Anarşist lider Kropotkin ise Prusya militarizmine karşı Fransız kültürünün ve Fransız bağımsızlığının amansız bir savunucusu olmuştu. Rus Sosyal Demokrasisi'nin «baba»sı, proğramının yazarı, proletarya diktatörlüğünün savunucusu ve Kautsky'den sonra «ortodoks Marksism»in önde gelen Avrupalı savunuru Plekhanov ise aşırı vatansever olmuş, İttifak Devletlerinin savaş gerekçelerinin haklı olduğunu söylemeye başlamış, Rus mültecileri arasından bizzat gönüllü toplayarak bunların Fransız ordusunda savaşmalarına aracı olmuştu.

Lenin'i en çok şaşırtan da, görüş ayrılıklarının ortaya çıkması değil, bu ayrılıkların hep alışılmış ve beklenen «eyyamcılık» «devrimci Marksizm», veya «revizyonizm» «ortodoksluk» gibi çatışmalar şeklinde çıkmamış olmasıydı. Alman partisinde, Parvus, Cunov, Lensch, Haenisch gibi hepsi de ortodoks Marksist olan kimseler amansız savaş savunucusu olmuştu. Oysa, sol revizyonizm taraftarı Karl Liebknecht önde gelen anti-militaristlerden birisi olmuş; sağın baş revizyonisti Eduard Bernstein ise savaş masraflarına aleyhte oy verilmesini öngören Marksist eski prensibin terk edilişini alânen telin eden ilk lider olmuştu. (**Archiv fuer Sozialwissenschaft**'da, ayrı bir risâle olarak yayınlanmışı, **Die Intenationale der Arbeiterklasse und der europaeische Krieg**, Şubat 1915). Kezâ, Snowden ve Macdonald gibi Hristiyan Sosyalist, pasifist ve liberal eğilimli İngiliz işçi liderleri savaş masraflarına aleyhte oy verirlerken Hyndman gibi Marksist Sosyal Demokrat Federasyonun lideri kimseler savaşı desteklemiş bulunuyorlardı. Yumuşak kalpli, humanist liderler barışçılığa doğru yönelirken, katı düşünceli «tarihi

materyalist» liderler hem kafaları, hem de kalpleri ile savaştan yana çıkmışlardı kısacası.

Paris'teki Bolşevikler de savaş hummasının ateşine tutulmuşlardı. Lenin çok uzaklarda, Karpatya Dağları'ndaydı. **Pravda** tam o sıralar kapatılmış bulunduğundan, Rusya'daki olayları izleyecek bir kaynak da kalmamıştı. Rusya Dış Örgütler Yönetici Komitesi diye Paris'te faaliyet gösteren, ve Rusya dışındaki Bolşevik toplulukları [sections] arasında irtibat kurmaya yarayan kuruluş da dağılmış bulunuyordu. Bu kuruluşun beş üyesinden ikisi Fransız ordusunda askere yazılmıştı. Bir tanesi ise hem Komite'den, hem de Parti'den istifa etmişti. Yarınından bile emin olmayan iki kişi, güçlükle işleri idareye çalışıyorlardı. Paris'teki Bolşeviklerin yaptığı genel bir toplantıda, doksandört Bolşevikten onbir tanesi savaşı aktif olarak destekleme görüşünü savunmuş, geri kalanlar ise şu veya bu yönde bir karara bile varamamışlardı. Yönetici Komite üyelerinden Antonov Britman gönüllü askere gitmiş ve ölmüştü. N. V. Kuznetzov (Saposhkov) aynı şekilde cepheye gitmiş, ölmüştü. İtalya (Japaridze) gönüllüler arasında askere gitmiş, fakat sonra pişman olarak, savaş karşıtı olmuştu. «Daha niceleri» gönüllü olmuşlardı. Bolşeviklerden biri, Ekk (Muhkin), askere yazılmayı metheden, yücelten vatanseverce bir bildiri yayınlamış, bu bildiri iki Bolşevik, iki Menşevik ve bir Sosyal Devrimcinin meydana getirdiği bir komisyonca onaylanmış, ve Paris'teki Bolşevik kolonisinin içinden seksen kişi bildiriye katılmıştı. Bu seksen kişi de, diğerleri gibi, karşıtı oldukları Rus Hükümetinden kaçmak için başka ülkelere iltica etmişlerdi. Fransız Ordusunda döğüşmek üzere yazılanların vedâ partisinde ise, Plekhanov dokunaklı ve duygulu bir hitâbede bulunmuştu.[2]

O şaşkınlık ve fırtına dönemi hakkındaki hatıralarında Khonyavko şöyle yazıyor:

> Açıkca söylemek gerekirse, herkesin karşılaştığı sorun şuydu: ne yapmam gerek: savaştan yana mı, savaşa karşı mı olacağım—hangi eğilimde sosyalist olursa olsun herkes için güç sorundu... Hiç ummadığımız şekilde, bizim aramızda da bu sorun üzerinde görüş ayrılığı belirdi... İşin asıl şaşılacak tarafı 2 ve 3 Ağustos, 1914'te iki gün süren sert tartışmalarda bizim grubun doksandört kişisinden onbiri

(2) Lenin'in **Derlenmiş Çalışmalar'ı** Cilt xviii, İngilizce Baskı, s. 413; M. Kharitonov: Iz vospominaii, Zapiski İnstituta Lenina, II, 119; V. Karpinsky: **Vladimir Ilyich za granitsei** s. 1914-1917, g.g. **po pismam i** vospominanyam, Zapiski Instituta Lenina, II, 72-72; I. P. Khonyakov: V podpolie: v **emigratsii, Proleterskaya Revolyutsii,** No. 4 (16), 1923, s. 168.

açıkca, tekyanlı vatanseverlerin görüşünü tuttular. Biz ise tutumumuzun doğru olup olmadığını sormak için Yoldaş Lenin'e bir mektup yazmayı kararlaştırdık. Lenin hem bizim tutumumuzu onayladığını bildirdi, hem de Marksizm açısından bizim düşüncelerimizin doğru olduğunu açıkladı...

Bu yürek açıklığı ile yazılmış satırlar, 1923'te **Proletarskaya Revoliutsiya**'da yayınlanmış, ve Paris Bolşeviklerinin başsız (orphaned) kalmış bir grup olarak çektiklerini anlamamıza yardımcı olmuştur. Bolşeviklerin yasal yayın organı **Pravda**, Çar Hükümeti tarafından kapatılmış, yönetici komitenin beş üyesinden ikisi gönüllü askere gitmiş, bir tanesi ise istifa etmişti. Avusturya'dan İsviçre'ye göçen Lenin ve Zinoviev, endişe ile bunları düşünmek zorunda kalmışlardı. **Sisyphus**'un efsanevî kahrını andıran çalışmalara yeniden ve inatçı, çelik iradeli bir ısrarla başlamak: kayaları da dağın eteğinden kaldırıp tepeye dikmek gerekiyordu. Herşeye bir kere daha, en baştan başlamak şarttı.

1914 yılı Temmuz ayının son günleriyle, Ağustos'un ilk günleri heyecan ve sürprizlerle doluydu. Hayatları boyunca barışçı kalmış nice niceleri, hançerelerini paralarcasına savaş çığlıkları atmaya başlamışlardı. Sosyalist partilerin liderleri, yıllardan beri bekledikleri, nasıl geleceğini tek tek tasvir ettikleri, kendisine karşı tedbirler düşündükleri savaşın ilerlemesi karşısında ayaklarının altındaki toprağın kaydığını görüyorlar; kendi hareketlerine baktıkça, kendilerine lâf anlatmaya çalıştıkları halk yığınlarının davranış ve tepkilerine baktıkça hayretler içinde kalıyorlardı. 25 Temmuz'da Avusturya'nın Sırbistan'a verdiği ültimatomdan iki gün sonra güçlü Alman Sosyal Demokrat Partisi savaş karşıtı bir bildiri yayınlamış, Avusturya'nın ültimatom vermesini telin ederek bunun «bile bile savaş tahrikçiliği» olduğunu; «Avusturya hükümdarlarının iktidarı uğruna Alman askerlerinin dökülecek tek damla kanları olmaması gerektiğini» ilân etmişti.

29-30 Temmuz'da, Enternasyonal Sosyalist Büro acele yapılan çağrı üzerine Brüksel'deki Olağanüstü Konferans çalışmalarına başladı. İlân süresi çok kısa olduğu için, yaz ortasında yapılan bu toplantıya sadece yirmi kişi kadar bir grup katıldı. Lenin toplantıda bulunmadı.

Toplantı korku, kuşku, yalancıktan tedbirler almak isteyenlerin gevezelikleri, mucizevî bir kurtuluşu umanların konuşmaları, yılgınlık, hayâl kırıklığı, ve delegelikler üzerinde yapılan post kavgaları ile geçti. Avusturya ile Sırbistan arasındaki savaş yerelleştirilmeliydi. Rusya ve Almanya'nın biribirlerine ültimatom verme-

leri sansasyon meraklısı gazetelerin uydurmasıydı. Aydınlık çağı olan yirminci yüzyılda genel savaş imkânsızdı. Halk kitleleri buna izin vermeyecekti. Enternasyonal Sosyalist Kongresi halk kitlelerini birleştirecek, savaş kışkırtıcılarını yıldırıp hepsinin ellerini kıracaktı. «Belirtilmeye değer nokta,» diye yazmıştır Kautsky altı yıl sonra, «Kongre toplanmadan önce savaş çıkıverirse ne yapmamız gerektiğini; sosyalist partilerin savaş karşısında ne tutum takınması gerekeceğini Konferansa katılanlardan hiçbirimizin düşünmemiş olmamızdır.»

Fakat bu sözler gerçeğin tamamını değil, bir kısmını yansıtmaktadır. Konferanstakilerden Victor Adler yorgun ve yılgın bir sesle yaptığı konuşmada—ülkesi savaştaydı—halk kitlelerinin olsun, sosyalist partilerinin olsun savaş karşısında pasif kalacağını görebilmişti:

> Bizden fazla birşey beklemeyin. Sıkıyönetim altında yaşıyoruz. Gazetelerimiz kapatıldı. Size meydan nutku atmak için değil gerçeği söylemek için konuşuyorum: yüzbinlerce insan cephenin yolunu tutmuşken, vatanımızda sıkıyönetim hükümrân olmuşken hiçbir hareket mümkün değildir.

Bu sözleri duyan Rosa Luxemburg hasta gibi oluvermişti. Hugo Hasse, sanki kendisi ve kendi partisi savaş istemeyecekmiş gibi, Fransızlar'dan da aynı şeyi beklermiş gibi, Fransız halkının parlak temsilcilerinden (tribune) Jean Jaurés'yi iknâya çalıştı. Keir Hardie, savaşa sürüklenmemek için İngiliz işçilerinden bir genel grev yapmalarını istedi. Fakat diğerleri bunun çok aşırı bir iyimserlik olduğunu düşünüyordu. Angelica Balabanoff konuya dönerek, kendimizi hep savaşı nasıl önleyebileceğimize verdik, görülüyor ki genel grevden başka hiçbir silâhımız yok, dedi. Adler ve Guesde ise, Balabanoff'un sözlerini, bir aptalın saçmalıklarını dinler gibi alay ve acımayla karışık duygular içinde dinlediler. Guesde cevap olarak şöyle dedi: «Genel grev, sosyalizmin en kuvvetli olduğu ülkelerde etken olacağından, ilerici ülkeler karşısında en gerici ülkelerin askeri zafer elde etmelerine yol açmayacak mı?» Hangi sosyalizm, insanın kendi öz vatanının, çok daha gerici bir devlet tarafından ele geçirilmesini hoş gösterebilirdi? (Bu durumda akla gelebilecek tek adam ise, [eğer kendisine sorulmuş olsaydı] her halde şöyle derdi: «Ben» çok uzaklarda, Karpatya Dağları'ndaydım, Enternasyonal'in savaş çığırtkanlarındaki inatçılığın hâlâ etken olacağına inanmadığım için uzakta kalmıştım.»)

Delegeler, sonunda, bir kere daha bütün ülkelerin işçilerine seslenen bir bildiri üzerinde anlaşıp bunu yayınladılar. Daha kesin

endişeleri dile getirmekten başka yeni hiçbir tarafı yoktu bu bildirinin. Ayrıca, gelecek Enternasyonal Kongresi için daha erken bir tarih tespit ettiler, ve kongre yerini savaş içindeki Viyana'dan «barışçı» Paris'e aktarmaya karar verdiler. Kongre tarihi 25 Ağustos'tan 9 Ağustos'a alındı. Kuruluşunun ellinci yıldönümüne denk gelecek gün bu büyük ve kuvvetli kuruluş toplanabilmiş olsaydı, belki de, dünyadaki iktidarları savaş çılgınlığından vazgeçirebilecekti. Fakat 1 Ağustos ile 9 Ağustos arasında bütün bir çağ devrini tamamlayıp, kapanıverdi. Bu iki tarih, koca yer yarığı gibi uçurum olmuş, bir zamanların güçlü Enternasyonali koca gövdesi ile bu uçuruma sürüklenmiş, ve ne kırallık bakanları ne de Sovyetler komiserleri bir sonraki yarım yüzyıl süresince bu gidişi durdurabilmişlerdir.

Savaşa karşı tespit edilen yarım yamalak tedbirlerin meyvasız, sinir bozucu tartışmaları ile geçen iki günlük sürenin sonunda dev gibi büyük bir miting düzenlendi. Jean Jaurés'in hiçbir konuşması bu kadar heyecanlı ve duygulu olmamıştı. Jaurés, son nefesine kadar «savaşa karşı savaş» mücadelesine kendisini adadığını söylerken heyecan içindeydi. Lenin'e göre, bir «revizyonist» ve «bakıncı» olduğu için fazla makbul olmayan Jaurés'nin yüreğinde, hümanizm, barışçılık, sefalet ve savaşın kurbanlarına karşı duyduğu duygular sınıf savaşı ve devrim için duyduklarını bastırıyordu. (Ölümünden sonra Lenin, onun tutturduğu yolu «devrimci temele dayanan bir barışçılık» diye nitelendirmiştir.) Jaurés'nin heyecan verici konuşmasını dinleyen halk Hanedan Meydanının almayacağı bir kalabalık hâline gelmiş, meydandan taşan halk sokak aralarına yayılmış, Brüksel caddeleri, bulvarları insan yığınlarıyla dolmuştu. Yığınlar saatlerce ortalığı çınlatmış ve tempo halinde şöyle bağırmıştır: **«A bas la guerre!» «Guerre a la guerre!» «Vive l'Internationale Socialiste!»***,

İki gün sonra, Parise dönüşünde, kafası bozuk bir ulusçunun sıktığı kurşunlarla, Jean Jaurés öldürüldü. Böylece, «son nefesine kadar savaşa karşı olacağını» söyleyen Jaurés bu sözünü tutmuş oldu. Daha sonraki günlerde, Paris'in, Berlin'in, Saint Petersburg'un, ve Londra'nın olduğu gibi Brüksel'in caddelerini de bambaşka sesler kapladı: yığınlar, çoğu defa aynı yığınlar, değişik heyecanlar içinde, bu kere savaştan yana çığlıklar atmaya başladılar.

(*) Türkçesi «Kahrolsun savaş!» «Savaşla savaş;» «Yaşasın Sosyalist Enternasyonal!» (Ç. N.)

31 Temmuz'dan 4 Ağustos'a kadar, Alman Sosyal Demokrat İcra Komitesi ile, Reischtstag'daki 10 Temsilcisi bulunan Sosyal Demokrat Grubu durmadan ortaklaşa toplantılar yaptı.

19. Yüzyıldaki her savaşta, hiç gecikmeksizin, ne yapacaklarını bilen Marx ve Engels uzakta kalmışlardı artık (Hiçbir zaman pasifist olmamışlardı). 1870 savaşına karşı çıkan emektar Bebel ve Liebknecht de uzak bir geçmişdelerdi.

Alışkanlıklar, formüller, iddialar, suçlamalar, duygulu konuşmalar havayı sonunda amansız bir fırtınaya döndürdü. 31 Temmuz'da varabildikleri tek karar, Fransız sosyalistleriyle konuşması için Hermann Mueller'i Paris'e göndermek oldu... Oysa daha iki gün önce [Fransızlarla] görüşmüşlerdi! Fransızlar çok kuşkulu ve vesveseliydiler. Jaurés gözlerini hayata yummuştu. Kalan liderlerin çoğu, saldırıya uğrarsa Fransa'nın da kendisini savunması için savaşı gerekli görüyorlardı. Saldırgan Almanya olabileceğinden, savaş harcamaları için meclislerden kabul oyu istendiğinde Fransız sosyalistleri değil Alman sosyalist meclisi üyelerinin olumsuz oy kullanarak savaşçılığa «dur» demeleri gerektiğini söylüyorlardı. Kendileri ise olumlu oylama durumundaydılar. Mueller, yoldaşlarının olumlu oy vermeyeceklerini, fakat bunun için de, olumsuz oy kullanma veya oylamaya katılmama konusunda Fransızlarla anlaşmaya varmak istediklerini söyledi. Mueller'in söylediklerine göre, Alman sosyalistleri Rusya'nın saldırgan olduğu düşüncesindeydiler, ve Anavatanın Rusya tarafından istilâ edileceğinden korkuyorlardı. Fransa, belki de gerçek suçlu ve gerçek saldırgan olan Rusya üzerinde nüfuzunu kullanırsa bu savaşı önleyebilmiş olurdu. Fransızlarla, Alman sosyalistlerinin müzakereleri uzadıkça uzadı; her iki taraf da konuşmak bile istemeyecek kadar sıkıldı, tarafların kafalarında dilleri ile söyleyemeyecekleri düşünceler dolanmaya başladı; artık biribirlerine güvenemez olmuşlardı, zira kendilerine bile güvenecek hâlleri kalmamıştı...

Bebel ve Jaurés hayatta olsalardı, belki de hiç değilse savaşın en kritik ilk günleri için ortak bir zemin üzerinde anlaşabilirler; biribirlerini anlayabilirlerdi. Belki de anlaşmazlardı. Şimdi buradan fikir yürütmek boş, ama şu nokta epey önemli bir veya iki adam işlerin seyrinde bir fark yaratabilirler miydi? Zira, o günlerin tam bir tereddüt devresi olduğu bir gerçekti. Bir an için, her şey belirsizdi; dere yatağına dikilmiş bir ağacın, dere yatağına dökülmüş birkaç taşın suyun akışını karşı kenara itivermesi gibi, olayların seyrini değiştirecek şeyler olabilirdi. Bir veya iki adamın

bulunuşları yüzünden, olaylardaki farklılaşmanın nasıl önem kazanacağını çok geçmeden göreceğiz... Görüşmelerden sonraki gün, ve bir sonraki gün, tereddütler sona ertimşti suyun akışı ilk yatağını oymaya başlamış bulunuyordu; şimdi gümbürtülü bir sel başlamıştı.

3 Ağustos'ta, Mueller Berlin'e döndüğünde Reichstag'ın Sosyalist Grubu hâlâ toplantı halindeydi. Fakat ertesi gün Reichstag'ın toplanacağı, ve savaş istikrazı için hükümetin bir kanun teklifi getireceği bilinmekteydi. İki gün önce Rusya'ya savaş ilân edilmişti, 3 Ağustos'ta ise Fransa'ya karşı savaş ilân edildi.

Hâlâ bir karara varamıyordu Alman sosyalistleri! **Savaş istikrazları için**, vatanseverliklerini göstermek ve milyonlarca sosyalist ile sendikalı işçiyi silâhlandırmanın faydalarından söz ediyordu bazıları. **Savaş istikrazlarına karşı** olanlar ise savaş sorumluluğunu yüklenmemiş olmanın avantajından söz ediyorlardı (savaşı engelleyici düşünceye hiç rastlanmıyordu). **Hem savaş istikrazlarına karşı çıkmak** yeraltı örgütlenmesine gitmeyi ve kendi hükümetleriyle savaşmayı gerektirecekti. Bütün bu şıklar üzerinde tartıştılar ve herbirini teker teker oyladılar. Ondört oya karşılık yetmişsekiz oyla savaş istikrazı kanun teklifine, savaştan Alman sosyalistlerinin sorumlu olmadığını belirten bir muhalefet şerhi ile birlikte, grupca «evet» demeyi kararlaştırdılar. İşin şaşılacak yanı, bu karardan daha iki gün önce Parti muhasibi Otto Braun'u, ve İcra Komitesi Başkanı Friedrich Ebert'i yeraltı örgütünün kurulması hazırlıkları için temasta bulunmaları için Zürih'e göndermeleriydi. (Birkaç gün sonra, aptala dönmüş bir suratla, her ikisi de Berlin'e gelmişlerdi.)

Reichstag toplantısından önceki gün, bütün bir gece tartışmalar, iddialaşmalar, umutsuz ve etkisizliği açık yalancı tedbir teklifleri üzerinde patırtılı konuşmalar, öfke, gözyaşı, bildiri metinleri hazırlayıp, tekrar yırtıp, tekrar yazmalarla geçti. Fakat 4 Ağustos'ta, Grup içinde «hayır» diyen ondörtlerden Haase, Sosyal Demokrat Grubu Başkanı olarak parti adına yapılacak konuşma metnini bizzat okudu. «Demokratik disiplin» anlayışlarının bir sonucu olarak bu ondört kişi, çoğunluğu teşkil eden yetmişsekiz kişiye boyun eğmişti. Bu yüzden, oylama başladığı zaman sessizce salonu terk eden tek üye (Halle'den seçilen Kunert) dışında, Almanya'nın ve Dünya'nın gözleri önünde, bütün bir Alman Sosyal Demokrat Partisi 110 Temsilciyle savaştan yana oy vermiş oldu. Aynı gün Fransız sosyalistleri de savaşa «evet» oyu kullandılar, ama bu pek şaşırtıcı

olmadı. Zira, Büyük Devletlerin hepsi de savaşa hazırlanmış ve savaşa gafil yakalanmayacak kadar vakit kazanmışlardı ve artık Almanya ve Avusturya'nın bu işi ne zaman başlatacaklarını beklemeye başlamışlardı. Kaldı ki, Alman Partisi, Marx ve Engels'in partisiydi; Sosyalist Enternasyonal'in önder ve ışık tutucu partisiydi. Reichstag'daki 110 üyesi ile, bir milyondan fazla üyesiyle, sosyalist gazete ve dergilerini izleyen birbuçuk milyon okuyucusu ile, ikibuçuk milyona varan sendikalı işçileriyle Alman Sosyal Demokrat Partisi öyle güçlü bir partiydi ki, askere çağrılan her üç Alman'dan bir tanesi bu partinin seçmeniydi. Bütün dünya sosyalistlerinin umutları bu Alman Sosyal Demokrat Partisindeydi ve bütün gözler ona çevrilmişti.

Lenin, Alman Sosyal Demokratlarının Reichstag'da savaş istikrazları için olumlu oy kullandıklarını okuyunca, inanmak istemedi. Enternasyonal'in savaşı önleyebileceğini umanlardan değildi, olmamıştı; ama savaş sorumluluğu altına girmek istemeyeceklerini zannediyordu, ve bundan hiçbir zaman kuşku bile etmemişti. Savaşçı olmamakla, halkın itibarını yitireceklerdi, fakat sonunda haklı oldukları anlaşılacak, savaşın harabeleri içinden çıkarıp elinden tutacakları halklarını devrim ve sosyalizme yönelteceklerdi. Lenin, «Franz Josef ve Nikolasha bize şöyle bir zevk lütfetmez» derken bu işin olacağından kuşku duymuştu, ama hiçbir zaman büyük sosyalist partilerin savaş karşısında kendi ilkeleri dışına çıkabileceklerini düşünmemişti. Lenin okuduğu haberin, sosyalistler arasında karışıklık yaratmak için Alman hükümetince uydurulmuş düzmece bir yalan olduğunu söyledi. Hattâ **Vortwaerts**'de geniş bir yorum okuduğu zaman bile, derginin o sayısının bütünüyle Alman Genel Kurmayı tarafından sahte olarak bastırıldığını düşündü. Fakat birkaç gün sonra öğrendi ki, Paris'teki Plekhanov askerlik şubesi gibi adam toplamakta! «Plekhanov da mı hain, bu nasıl iş?» diye defalarca kendi kendine soran Lenin, sonunda bunu, Plekhanov'un gençliğinde subaylık yapmasına bağladı. Ama bu kere de Karl Kautsky'nin; Marksizm'in kurucularından sonra en çok saygı gösterdiği Kautsky'nin yaptıklarını duydu. Duydukları çekilecek şeyler değildi Kautsky önce oylamaya katılmamayı tavsiye etmiş, fakat sonra, çoğunluğun ihanetini tam olarak haklı bulmasa bile, bu ihaneti mazur göstermeye yarayacak sözler etmişti. Lenin'in bu noktadan sonra sınırsız bir öfke kapladı içini.

Lenin'in içini önceleri sadece bir hüzün kaplamıştı, daha sonra öfke sardı içini; en sonra da kafasındaki çelik kıskaçlar zamanın yeni şartları üzerine amansızca kapandı. Partisindeki bütün

liderlere karşı tek başına dikildiği çok olmuştu. Partisinin içinden kendi grubu ile sıyrılıp çıktığı, kendi temelleri üzerinde yeni bir kuruluşa gittiği çok olmuştu. Şimdi ise, eğer gerekirse, bütün bir Enternasyonal'in liderlerine karşı tek başına dikilecekti. Kendi partisindeki liderlerden Martov ve Axelrod'un yazdıklarını okumuş bulunuyordu. Şimdi ise, Enternasyonal liderleri içinde savaşa karşı çıkamayanlarla, onlara kapılanların yazdıklarını okuyacaktı. Bir kere daha ilân etti Parti, o ve onunla birlik olan birkaç kişi tarafından temsil edilmektedir ve Enternasyonal'i de o ve onunla aynı safı tutacak olanlar temsil edecektir. Cracow'dan Viyana'ya, oradan Zürih ve Berne kaçarken bile kafasında heyûla gibi bu haberler çalkalanıyor; defalarca ve defalarca herşeyi düşünüyor; olayları bir sıraya sokarak basit açıklamalara kavuşturmaya çalışıyor; teklifler, sloganlar, savlar (tezler) hazırlıyordu. Tarafsız ülke olan İsviçre'deki Bern şehrine vardığında etrafında yarım düzine kadar adam bulmuştu. Bunlar korkmuş, şaşkına dönmüşlerdi; ama Lenin'in sadık arkadaşları ve yoldaşlarıydılar hâlâ. Lenin bu yoldaşlarına **Savaş Üzerine Yedi Sav'ını** okudu. Tarih, ya 6 Eylûl, ya da 7 Eylül'dü. Toplantıya katılanlar arasında Lenin ve Krupskaya, Safarovlar, Duma Temsilcisi Samoilov, Mokhov, Shklovski, ve muhtemelen Inessa Armand bulunuyordu. Krupskaya'ya göre toplantı «ormanda» yapılmıştır. Fakat Shklovsky'nin yazdığına bakılırsa, kendi evinde yapılmıştır. Sonraki günlerde sesini daha fazla sayıda insanlara, gruplara duyurmak, etrafına daha fazla sayıda Bolşevik toplamak isteyen Lenin'e itiraz edenler çok olacaktı. Ama o gün için itiraz eden hiç olmadı.

> Avrupa Savaşı—diyordu savların ilki—çok sert, sert ve keskin, burjuva—emperyalist—hanedâncı karakterde bir savaştır.
>
> İkinci Enternasyonal'deki Alman Sosyal Demokrat Partisi' (1889-1914) [doğuş ve batış tarihleri ikinci savın içinde yer almıştır!] nin, savaş bütçesini onaylayan ve Prusya «Junker»leri ile burjuvazinin şovence lâkırdılarını tekrarlayan liderlerinin yaptığı iş sosyalizme karşı tam bir ihanettir. [İkinci sav da buydu.]
>
> Burjuva kabinelerine girerek sosyalizme ihanet eden Belçika ve Fransa Sosyal Demokrasileri liderleri de—diyordu üçüncü sav—aynı suçlamayı haketmişlerdir...
>
> İkinci Enternasyonal (1889 - 1914) liderlerinin çoğunluğunun sosyalizme ihanetleri ise—diye devam ediyordu dördüncü sav—söz konusu Enternasyonal'in ideolojik çöküntüsünü göstermektedir. Bunun başlıca nedeni küçük burjuva eyyamcılığının [opportunism] gerçekten başat duruma gelmiş olmasıdır...

Beşinci sav, savaşa katılan ülkelerdeki sosyalist partilerin bu kararlarını temize çıkarmak için yaptıkları açıklamaların birer aldanmadan başka birşey olmadığını ileri sürüyordu.

> Rusya'daki Sosyal Demokrasinin görevi ve amacı —diyordu altıncısı—Büyük Rusyacı ve çarcı—monarşist şovenizmi daha ince bir mantıkla savunan Rus Liberallerine, Anayasacı Demokratlara, benzerlerine ve bir kısım Noradniklere karşı acımasız ve amansız bir mücadele vermektir. [8 Ağustos'ta, hem Bolşevik, hem de Menşevik bütün Sosyal Demokrat Duma üyelerinin savaş istikrazlarına karşı oy verdiklerini öğrendiği için Menşeviklerden söz edilmemektedir!]
>
> Rusya'daki bütün halklar içindeki emekçi sınıflar ve kitleler açısından, [savaşa oranla] çarcı—monarşinin ve onun, Polonya'yı, Ukrayna'yı, ve Rusya'daki birçok diğer halkları baskı ve zulüm altında tutan ordusunun yenilgisi ehven-i şerdir... [Bütün belge içinde en önemli cümle buydu.]

Yedinci sav ise şöyleydi

> İçinde bulunduğumuz şu gün, Sosyal Demokrasinin sloganları şöyle olmak gerekir: sosyalist bir devrimin ve insanın silâhını kardeşine; diğer ülkedeki ücretli kölelere karşı değil, bütün ülkelerde burjuva hükümetlerine ve burjuva biçimine girmiş bulunan gericiliğe karşı çevirmesi gerektiğini savunan kuvvetli ve yoğun bir propaganda—Ordu ve askeri faaliyetler alanlarına yayılacak şekilde-ile seslenebilmek ve bütün dillerde böyle bir propagandayı yürütebilmek için bütün ulusların ordularında yasa dışı hücreler ve gruplar kurmak şarttır... Sosyalizme ihanet eden Enternasyonal'in bugünkü liderlerine karşı... emekçi kitlelerinin devrimci vicdanlarına seslenmek zorunludur... Almanya'da, Polonya'da, Rusya'da cumhuriyetler kurulmasından, Avrupa'daki diğer bütün küçük devletlerin Cumhuriyetçi Birleşik Devletler şeklinde birleşmelerinden yana uyandırıcı propagandalarda bulunulmalıdır.

Bu, çok kaba çizgilerle çizilmiş, fakat heybetli öneriler altı kişilik toplantıda kısaca tartışıldı, ve daha sonra ufak tefek bazı değişikliklerle, «Bir Grup Sosyal Demokrat, R. S. D. I. P. Üyeleri» imzasıyla bütün dünyaya duyurulmaya; hiçbir şey duymaz olmuş dünyaya duyurulmaya çalışıldı. Başlıca değişiklikler şunlardı

1. «Eyyamcılar önünde korkakça boyun eğen ve teslim olan sözümona 'Merkez'i» suçlayan, ve «sebatla, ısrarla, Merkez'in gelecek Enternasyonal'den atılması»nı isteyen bir bölümün katılmış olması.

2. Savaş hummasına karşı bütün işçilerin bağışıklığı bulunmadığını kabul etmekle beraber, «birçok hâlde işçilerin

şovenizme ve eyyamcılığa karşı olduklarını» belirten bir bölümün katılması.

3. Rusya için bazı sloganlar sunan son bir bölümün katılmış olması

Demokratik bir cumhuriyet toprak sahiplerinin topraklarının istimlâki ve, dağıtımı, sekiz saatlik çalışma günü şeklindeki, âcil sloganlara dayanarak, çarcı—monarşiye ve Büyük Rusya'cı, Pan-Slavcı şovenizme karşı, Rusya'nın baskısı altındaki milliyetlerin özgürlüğü ve self-determination'undan ve Rusya'da bir devrimin oluşmasından yana bir mücadele.

Değiştirge eklerinden ikincisinin, genel vatanseverlik hummasına karşısında boyun eğenlerin sadece liderlerden ibaret olmadığını, kitlelerin ve hatta bazı Bolşeviklerin de bu hummaya tutulduğunu söyleyen birisi tarafından Lenin'e zorla kabul ettirildiği anlaşılmaktadır. Lenin ise, kaçınmaya yarayan (evasive) «birçok hâlde» ibaresi olmaksızın bu değişikliğe yanaşmamış, olsa gerek. Zira Lenin yeni strajisine esas olarak «kitleleri» kendi «liderler»ine karşı ayaklandırmayı; kitleleri kazaen hatâ işleyen; ama liderleri, bile bile ve sistemli bir hıyanet içinde bulunan taraflar olarak ele almayı plânlıyordu. Birinci değiştirge eki hiç şüphesiz Lenin'in kendisine aitti, ve Lenin bu değiştirgeyi getirirken bir zamanlar saygı gösterdiği, teorik meselelerde kendisine önder kabul ettiği Karl Kautsky'nin durumunu düşünmüş olsa gerekti. Üçüncü değiştirge eki ise, Rusya'da demokratik bir devrimin sorunları ve sloganları hakkında tamamen Leninci bir anlayışı dile getirmekteydi.

Bertram D.Wolfe, tarihçi ve siyaset bilimcisi olarak 1917'den beri Rus Devrimi'nin öğrencisi oldu. 3 defa Sovyetler Birliği'ne gitti, toplam 2 yıldan fazla kaldı. Bu süre içinde Stalin, Troçki, Bukharin, Molotov, Kerensky ve diğer liderlerle görüşme olanağı buldu. 1937'den beri Rus tarihi, kültürü ve siyasal hayatı üzerine dersler vermiş, çeşitli kitap ve makaleler yayımlamıştır.

Kendi alanında, bütün dillerde yazılmış en iyi kitap.

— Edmund Wilson

Elde edilebilecek en iyi çalışma olduğu açık.

— Arthur Schlesinger Jr.

...Yazarın yetkinliği bu alanda benzer bir başka girişimi olanaksız kılmakta... Mr. Wolfe bağlantılı olguları ortaya koyup, kendisinden öncekilerden daha açık ve daha dürüst bir biçimde onları sıralamakta.

— Isaiah Berlin, American Historical Review

BFS
BİLİM
FELSEFE
SANAT
YAYINLARI

DEVRİMİ YAPAN 3 ADAM 1-2
2 109699 760191